

**Světová
literárněvědná
bohemistika**

**Historie
a současný
stav**

MATERIÁLY Z 1. KONGRESU SVĚTOVÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY

OBSAH

SVĚTOVÁ LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA

I

HISTORIE A SOUČASNÝ STAV

MATERIÁLY Z 1. KONGRESU SVĚTOVÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY
PRAHA 28.-30. ČERVNA 1995

ANOTACE

INSTITUT PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR

INSTITUT PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR
ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1996

ISBN 80-85778-15-7 (1. svazek)

ISBN 80-85778-14-9 (soubor)

OBSAH

Vladimír Macura (*Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha*)
SLOVO ÚVODEM / 9

* * *

Alfred French (*University of Adelaide*)
ZPRÁVA O STAVU ČESKÝCH STUDIÍ V AUSTRÁLII / 11

Ivan Pavlov (*Sofijská univerzita Klimenta Ochridského*)
PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE A SOUČASNÉHO DĚNÍ
LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY V BULHARSKU / 13

Veličko Todorov (*Sofijská univerzita Klimenta Ochridského*)
BULHARSKÁ BOHEMISTIKA – PRAMENY A INOVACE / 24

Ivan Pavlov (*Sofijská univerzita Klimenta Ochridského*)
BULHARSKÁ LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA
JAKO ŽIVOTNÍ DRÁHA A VĚDECKÉ STANOVISKO / 28

Anželina Penčevová (*Nakladatelství Sofijské univerzity
Klimenta Ochridského*)
PŘEDMLUVY ČESKÝCH KNIH V BULHARSKU JAKO MARGINÁLNÍ DRUH
LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY / 33

Peter Bugge – Knud Jordal (*Århus Universitet*)
DĚJINY DÁNSKÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY / 46

Catherine Servantová (*Royan*)
MEZI FRANCIÍ A ČECHY
(Především k pozornosti věnované české literatuře do roku 1918) / 51

Giuli Ležavová (*Ústav gruzínské literatury, Tbilisi*)
VYBRANÉ KAPITOLY Z GRUZÍNSKO-ČESKÝCH LITERÁRNÍCH VZTAHŮ / 63

Alena Wildová-Tosi (*Università La Sapienza, Roma*)
BOHEMISTIKA V ITÁLII (stručný přehled) / 68

Veronika Ambrosová (*University of Toronto*)
KANADSKÁ LITERÁRNÍ BOHEMISTIKA / 83

Almis Grybauskas (*Elektrenai*)
BOHEMISTIKA NA LITVĚ / 86

Veronika Heéová (*Univerzita Loránda Eötvöse, Budapest*)
MAĎARSKÁ LITERÁRNÍ BOHEMISTIKA / 90

Tamás Berkes (*Literárněvědný ústav MAV, Budapest*)
HISTORIE A PROBLÉMY MAĎARSKÉ BOHEMISTIKY / 97

Ludmila B. Hanková (*Filozofická fakulta, Budapest*)
SOUČASNÁ MAĎARSKÁ BOHEMISTIKA
A JEJÍ POHLED NA ČESKOU LITERATURU / 100

Miloš Sedmidubský – Jan Jiroušek (*Universität München*)
LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V NĚMECKY NLUVICÍCH ZEMÍCH
(Německo, Rakousko, Švýcarsko)
(Stručný přehled s bibliografií) / 106

Manfred Jähnichen (*Humboldt-Universität, Berlin*)
LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V NĚMECKU / 143

Mojmír Grygar (*Univerzita Palackého, Olomouc*
/ Universiteit Amsterdam)
SLAVISTIKA V AMSTERDAMU / 148

Jacek Baluch (*Uniwersytet Jagiellońskiego, Kraków*)
BOHEMISTIKA V POLSKU / 154

Halina Janaszek-Ivaničková (*Uniwersytet Śląski, Katowice*)
CESTY A SESTÍ POLSKÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY
V PERSPEKTIVĚ POSLEDNÍCH PADESÁTI LET / 159

Josef Vintř (*Universität Wien*)
LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V RAKOUSKU / 166

Christa Rothmeierová (*Universität Wien*)
VZDÁLENÁ BLÍZKOST (Bohemistika na rozhraní dvou kultur) / 171

Pavol Winczer (*Universität Wien*)
METODICKÉ PROBLÉMY A DILEMATA PŘI VÝUCE ČESKÉ LITERATURY
NA VÍDEŇSKÉ UNIVERZITĚ / 176

Jean Grosu (*Svaz rumunských spisovatelů, București*)
ČESKÁ LITERATURA V RUMUNSKU / 184

Sergej Nikolskij (*Ústav slavistiky a balkanistiky RAV, Moskva*)
LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V RUSKU / 187

Ludmila Titovová (*Ústav slavistiky a balkanistiky RAV, Moskva*)
RUŠTÍ BOHEMISTÉ O LITERATUŘE ČESKÉHO NÁRODNÍHO OBROZENÍ / 199

Ludmila Budagovová (*Ústav slavistiky a balkanistiky RAV, Moskva*)
ČESKÁ POEZIE V RUSKU (Výběr, překlady, vlivy, perspektivy) / 205

Miloš Tomčík (*Bratislava*)

K DEJINÁM A POJMU SLOVENSKÁ LITERÁRNOVEDNÁ BOHEMISTIKA / 211

Peter Káša (*Univerzita P. J. Šafárika, Prešov*)

K POČIATKOM SLOVENSKEJ BOHEMISTIKY / 227

Štefan Drug (*Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava*)

Milo Urban o českej literatúre / 233

Miloslava Slavíčková (*Lunds Universitet*)

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA VE ŠVÉDSKU / 239

Helena Kosková (*Linköping Universitet*)

ČESKÁ LITERATURA VE ŠVÉDSKU / 251

Petr Holman (*Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha*)

BOHEMISTIKA VE SPOJENÝCH STÁTECH / 259

Pavel Trenský (*Fordham University, New York*)

PŘÍNOS ČESKÝCH EMIGRANTŮ VE SPOJENÝCH STÁTECH

LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTICE / 274

Misha Harnicková (*Columbia University, New York*)

ČESKÁ LITERATURA V AMERICKÝCH KNIHOVNÁCH / 286

Robert B. Pynsent (*University of London*)

Karel Brušák (*Cambridge University*)

James Naughton (*Oxford University*)

Igor Hájek (*University of Glasgow*)

BOHEMISTIKA VE VELKÉ BRITÁNII / 293

* * *

KATEDRA ČESKÉ A SLOVENSKÉ LITERATURY A LITERÁRNÍ VĚDY
NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ / 302

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ
JIHOČESKÉ UNIVERZITY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH / 313

Jiří Fiala

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ
UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI (1946-1995) / 316

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY, LITERÁRNÍ VĚDY A DĚJIN UMĚNÍ
FILOZOFICKÉ FAKULTY OSTRAVSKÉ UNIVERZITY / 330

Aleš Haman

PROFIL KATEDRY BOHEMISTIKY NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI / 334

Jiří Hošna – Michael Špirit

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY A LITERÁRNÍ VĚDY
NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE / 336

Jaroslava Hrabáková – Vladimír Krivánek

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY
PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY / 344

Zuzana Pokorná (*Literární archiv*

Památníku národního písemnictví, Praha)

LITERÁRNÍ ARCHÍV JAKO PRAMEN LITERÁRNĚHISTORICKÉHO BĀDÁNÍ / 352

Rudolf Havel – Zdeněk Pešat – Vladimír Macura – Petr Šisler

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY / 355

Dobrava Moldanová

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ
UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM / 385

Donedávna rozbité kontexty české literatury jako by se obrážely i v nespojitých kontextech literárněvědné bohemistiky. Devastace oboru doma po roce 1948 a pak opět v nové vlně po roce 1968 udělala své pro znemožnění normální komunikace: hranice mezi lidmi a jejich postoji na straně jedné a hranice mezi bloky na straně druhé drobily vědu o české literatuře do enkláv.

Z odstupu minulost vypadá někdy až nepřehledně a chaoticky: hodnoty vyvzdorované vedle pseudoodborného žvástu, úsilí o solidnost vedle ochotných ilustrací předem daného ideologického schématu, povrchnost vedle hloubky: u nás doma, ale ovšem také venku, na Východě i (v jiné podobě arci) na Západě. A také další věci tu sehrály svou roli: národní bohemistiky se obracejí především k domácímu prostředí, reagují na jeho možnosti a potřeby a často je méně zajímá, co se děje u sousedů; jsou také obvykle začleněny a někdy přímo rozpuštěny v obecném bádání slavistickém, jsou odváděny od literární historie a teorie ke kulturní publicistice a zejména ke konkrétní pedagogické praxi atd., nic z toho nepřispívá k vědomí jediného badatelského obzoru.

Zhruba tyto úvahy stály v pozadí myšlenky *1. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*.

Proč bohemistiky? Protože jsme nepochybovali o tom, že bohemistika je oborem dostatečně svébytným a vyhraněným, aby nepotřebovala ono obecné slovanské zastřešení, které se v novější době stává nejednou zavádějícím anachronismem.

Proč literárněvědné? Protože jsme si byli vědomi, že problémy lingvistů a historiků jsou přece jen jiné a příliš by drobily naši debatu.

Proč světové? Protože pocítujeme rozparcelování oboru do rozmanitých enkláv za nadále neudržitelné, jde nám o to vidět bohemistickou literární vědu jako jeden celek skutečně ve světovém měřítku.

Proč kongres? Protože jsme chtěli více než konferenci k jednomu úzkému tématu, přáli jsme si přilákat do Prahy na společné jednání každého, kdo se odborně českou literaturou zabývá, bez ohledu na to, kterým obdobím, kterými autory, bez ohledu na to, zajímá-li ho více studium tradice českého literárněvědného strukturalismu, nebo analýza konkrétního díla.

A proč první? To samozřejmě vyplynulo ze situace. Setkání takového typu se dosud neuskutečnilo a ani uskutečnit nemohlo – v tomto smyslu zakládá tradici. Předpokládá své pokračování. Už v této chvíli uvažujeme o pětiletém intervalu, a tedy o roce 2000 jako o roce kongresu druhého.

1. kongres světové literárněvědné bohemistiky, který se uskutečnil v Praze ve dnech 28.-30. června 1995, byl tedy pokusem připomenout společný badatelský horizont. Mezinárodní setkání organizoval Ústav pro českou literaturu AV ČR společně s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy (přesněji řečeno s její katedrou české literatury a Ústavem bohemistických studií, který do podniku vložil zejména dlouholeté zkušenosti s pořádáním letních škol), ale pomoci se dostalo i odjinud. Ministr kultury i ministr zahraničí poskytli záštitu (zejména ministerstvo zahraničí přesně pochopilo, jaké šance takové soustředění bohemistů, neoficiálních "vyslanců" naší kultury v cizině, nabízí), Open Society Fund přispěl finančně, Obec spisovatelů, každoročně zvoucí do Prahy překladatele z češtiny, se letošního překladatelského semináře vzdala a připojila se ke kongresovému podniku výletem do Písku a s ním spojeným kulatým stolem o současné české literatuře.

Na konci června 1995 se tak sešlo v Praze přes sto zahraničních odborníků na českou literaturu z dvaadvaceti zemí světa se zástupci českých literárněvědných pracovišť. Nechyběla tu velmi zvučná jména, a tak organizátoři využili slavnostní příležitosti a předali některým účastníkům z ciziny pamětní medaili F. X. Šaldy za jejich zásluhy o obor a propagaci české literatury (velvyslancům B. Ničevovi, J. Baluchovi, dále L. Doleželovi, M. Grygarovi, H. Koskové, N. Kopystianské, A. Kratochvilovi, O. Malevičovi, A. Mylnikovovi, S. Nikolskému, H. Rothemu, H. Schmidové, M. Tomčíkovi, P. Trenskému, J. Vintrovi, P. Winczerovi). Ale objevila se tu – jakkoli v menším počtu – i plejáda mladších bohemistů alespoň jako příslib toho, že se bohemistika nezmění v obor doyenů.

Protože šlo o první setkání, byl hlavním tématem stav oboru, vzájemná konfrontace pohledu na českou literaturu a na perspektivy její odborné reflexe.

Dnes můžeme říci, že kongres zdárně skončil. Plyne-li z něho nějaké poučení, pak právě to, které vedlo k uspořádání tak velké mezinárodní odborné akce. Nejsme sami – ani my u pramene, ani naši kolegové ze zahraničí – problémy české literatury jsou našimi společnými problémy. Jedině vzájemná konfrontace a diskuse může vytvořit prostředí, ve kterém se budou moci přirozeně tříbit a poměřovat hodnoty.

Vladimír Macura

ZPRÁVA O STAVU ČESKÝCH STUDIÍ V AUSTRÁLII

ALFRED FRENCH

Rozvoj studia bohemistiky v Austrálii je nevyhnutelně spojen s rozvojem slovanských studií na britských univerzitách. Před koncem druhé světové války byl v Londýně ustaven zvláštní výbor, aby zkoumal stav a možnosti studia slovanských jazyků ve Velké Británii. Souhrnná zpráva publikovaná v roce 1947 poukázala na znepokojivé opomíjení těchto studií. Ze všech slovanských jazyků získala ve studijních plánech pevné místo pouze ruština. Zpráva zároveň doporučila, aby byla založena instituce umožňující studium ruského jazyka i dalších východoevropských jazyků a aby byl podniknut seriózní pokus vytvořit i v této oblasti akademickou tradici co do kvality srovnatelnou s ostatními předměty studovanými v rámci humanitních věd. Výsledkem bylo, že se katedry ruštiny začaly objevovat na mnoha univerzitách, studium tzv. "menších slovanských jazyků" se však ani nadále uspokojivě nerozvíjelo.

Australské univerzity se v tomto období začaly řídit příkladem britských škol a zcela přirozeně začaly těžit z jejich zkušeností. Vytvářela se nová stálá skupina služebně starších vysokoškolských učitelů. V roce 1958 *The Australian Quarterly* uveřejnil článek *Slovanská a východoevropská studia v Austrálii*, který podrobně analyzoval britskou zprávu a obrátil pozornost k neuspokojivé situaci na australských univerzitách. Tehdy existovaly pouze malá katedra ruštiny v Canberě a stále úspěšněji se rozvíjející katedra v Melbourne. Kromě těchto dvou míst v Austrálii prokazatelně neexistovala žádná další, ani se zde neučil žádný jiný slovanský jazyk. Právě v této době se univerzity věnovaly rozsáhlým plánům svého budoucího rozvoje – v uvedeném článku bylo doporučeno, aby toto plánování zahrnujlo i úvahu na téma seriózního rozvoje slovanských studií.

Další vývoj byl poněkud pomalý, ale například *The Journal of the Australian Universities Languages and Literature Association* začal uveřejňovat recenze českých knih a otiskovat studie týkající se českého jazyka, literatury, kultury, dějin atd. Katedry ruštiny na mnoha australských univerzitách navrhovaly výukové programy, které nezbytně obsahovaly i odkazy do oblasti jiných slovanských jazyků a literatur. Žádné další katedry kromě kateder ruštiny však už založeny nebyly a jakýkoliv příklon k "menším slovanským jazykům" znamenal spíše jen stálé zklamání. V poslední době se zájem univerzit o slovanská studia a o jejich finanční podporu ještě zmenšil, protože australská vláda svou podporu přesunula do oblastí rozvoje studií asijských.

V současnosti se český jazyk a literatura objevují jen jako doplňující prvek v kursech všeobecné lingvistiky nebo v rámci slovanských studií. Příkladem tu může být srovnávací kurs ruštiny a češtiny na univerzitě v Melbourne. Česká historie a literatura jsou i součástí všeobecného studia v postgraduálních kursech Centra slovanských studií na Monash University.

Velmi aktivní jsou oblasti mimouniverzitní. Výuka českého jazyka je tu organizována především dobrovolnými zájmovými skupinami jako snaha pomoci další generaci přistěhovalců udržet kontinuitu s národními tradicemi. Takovýto druh kulturních aktivit je jako součást jejich multikulturních programů australskou vládou podporován.

Vzdělanost českých emigrantů v Austrálii je na vysoké úrovni a jejich kulturní přínos je skutečně imponující. Především v oblasti hudby. České hudebníky je možné najít téměř na každé australské konzervatoři a v každé koncertní síni. Programy věnované české hudbě jsou zcela běžné, bylo uspořádáno také několik festivalů české hudby. Australský rozhlas i televize do svých programů dokonce zařazují také kombinované pořady české literatury a hudby, ve kterých uvádějí například práce Havlovy, Holanovy, Seifertovy a dalších.

Jedním z výsledků snahy založit na australských univerzitách akademickou tradici slovanských studií je kupříkladu rozšiřování knižních fondů nezbytných pro budoucí výzkumy nebo stále se zvyšující počet vědeckých publikací zabývajících se slovanskou problematikou. Australské literární časopisy *Meanjin*, *Southern Review* nebo *Phoenix* čas od času uveřejňují překlady českých prací. Nejdůležitějším publikačním centrem je *Journal of Australian Slavonic and East European Studies*, který nedávno vydal jako své mimořádné číslo *Slavic Papers from Two Hemispheres*. Přisun vědeckých prací vznikajících na domácích univerzitách je stálý a jsou většinou publikovány v renomovaných mezinárodních odborných časopisech. V posledních deseti letech se objevila i řada vědeckých publikací o české literatuře a historii, které zahrnují jak překlady "klasické" české prózy, tak i překlady poezie od středověku až po současnost. K vydání je připraven překlad Schulzova románu *Kámen a bolest*. Objevily se také monografie zpracovávající tematiku české meziválečné, poválečné i současné literatury. Je možné zmínit se i o některých českých spisovatelích žijících v Austrálii a publikujících česky, většinou v zámořských nakladatelstvích.

Pro australskou kulturu je činnost českých umělců, spisovatelů a vědeckých pracovníků mimořádným přínosem.

(přeložil Petr Holman)

PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE A SOUČASNÉHO DĚNÍ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY V BULHARSKU

IVAN PAVLOV

Studium české literatury je svázáno s výstavbou bulharských humanistických disciplín ve druhé polovině 19. století v souvislosti se vzrůstajícím vědeckým zájmem o cizí kulturní fenomény. Ve filologii se jako první objevilo dilema v zaměření výzkumu na dvě samostatné oblasti – jazyk a literaturu. Pochopitelná jazykovědná metodologická hegemonie určuje specifika výzkumu stojícího u zrodu Sofijské univerzity Klimenta Ochridského roku 1888. Prioritní vědecký výzkum slovanské kultury v této době je plně pochopitelný. Začínající akademická výuka cizích jazyků pomáhala i rozvoji výuky českého jazyka a výzkumu textových modelů tvorby českých spisovatelů, které se využívaly k jazykovému vyučování. Tato druhotná a do jisté míry pomocná funkce české literatury je vyvažována početnou účastí českých učitelů, umělců a dalších osobností v právě osvobozeném Bulharsku, rovněž i recepcí některých českých autorů, kteří od poloviny 19. století prostřednictvím překladů zdomácněli v tehdejší bulharském tisku. Tyto spontánní česko-bulharské kulturní vztahy rozvíjející se v žurnalistických horizontech neovlivnily přímo bulharské teoretické myšlení a nepříspěly k hlubšímu ocenění děl českých spisovatelů.

Tehdejšímu bulharskému ocenění hodnot české literatury bránila všeobjímající idea panslovanství. Vědla Bulhary po staletí k zájmu o velký slovanský celek, teprve později začala být pokládána i za nebezpečí při obraně národní kultury a politické identity. P. R. Slavejkov (1827-1895), básnický nestor bulharského obrození, varuje, že "nejdřív jsem Bulhar, až potom Slovan". Od konce 19. století je pociťován o to tragičtěji protiklad mezi povyšováním slovanského tvůrčího myšlení a nepředvídatelností slovanské politiky. Vstřícný zájem menších slovanských národů byl mnohdy založen na soucitu a vědomí obdobného národního údělu. V tomto smyslu znovu Slavejkov objasňuje ve své stati *Idejata na panslavizma v Bochemija* v nejpopulárnějším bulharském obrozenském časopise Makedonija (1869) zdrženlivost Čechů ke krajnostem imperiálního panslavismu. Jeho syn Penčo Slavejkov (1866-1912), teoretik bulharského modernismu, první narušuje ve vztahu k české literatuře schémata všeslovanské nekritičnosti. Podle jeho mínění není Jan Neruda pro Bulharsko vhodný "ne proto, že to není dobrý spisovatel, ale protože jeho krásné fejetony (jako speciálně

české) jsou nepřeložitelné a nepochopitelné nikomu jinému než obyvatelům zlaté Prahy a to, co je přeložitelné a pochopitelné pro nás, jsou práce příliš prosté."¹

Zároveň s počínající projekcí "bulharského" prostřednictvím "českého" se vyučování a výzkum české literatury stávají permanentním prověřováním bulharských vědeckých ambicí, namířených k respektování středoevropské tvůrčí tradice, rozdvojené a rozvíjející se mezi Východem a Západem. Dvě hodnocení, mezi nimiž leží časová proluka půl století, ilustrují vývoj bulharské zkušenosti v tomto směru. Profesor české literatury na Sofijské univerzitě Boris Joco (1894-1945) zobecňuje přísné akademické cíle: "aby se prozkoumaly duchovní styky mezi slovanskými národy tak, jak jsou zrcadleny v jejich písemnictví – vědeckém, publicistickém a uměleckém –, to znamená přednostně zkoumat vypůjčené ideje, stavební materiály a formy a dále přes postizitelné vzájemné působení pak dojít až k jejich společným momentům jak duchovním, tak obsahovým."²

V reakci na první ucelenou bulharskou dějinnou syntézu české literatury *Istorija na češkata literatura* (1986, 1989) recenzent poznamenává: "Padla víra, že literárněhistorický výklad musí říkat vše o Čechách v horizontu jejich vlastních potřeb, že je představuje v jejich úplnosti a jejich pohledu. Toto nám sdělují pochyby, váhání a otázky autorů sledovaných Dějin – to se dotýká statutu Čechů. Naopak právě samolibost ve faktografii, kvalifikující sebevědomý jazyk, skrývá velké nebezpečí vzájemné možnosti dialogu. Tento jazyk neproblematizuje Čechy... proměňuje je na "Čechy" sloužící "potřebě"."³

Nacionální naladění bylo prokazatelně důsledkem vlastního národního postavení, nemělo rysy obecně slovanské, ale přesto se nezastavují možnosti a znásobuje se nahromaděný analyzátorický potenciál směřující k problematice slovanské kulturní samostatnosti. Sociální výsledek tohoto postavení se projevuje nejvíce ve vzdělávací činnosti Sofijské univerzity. Její první rektor Aleksander Teodorov-Balan (1859-1959) ukončuje doktorátem ze slovanské filologie svá studia na Karlově univerzitě a dlouhá léta přednáší "teoreticky i prakticky" historii české literatury. Na pozvání Jednoty českých filologů uskutečňuje 1. 3. 1930 v Praze přednášku, jež byla celá publikována pod názvem *Bulharská literatura v kulturním poměru k jiným lite-*

---

¹ P. Slavejkov: Tri belgarski literaturni spisanija, *Zname* 20. 12. 1897.

² Slavjanskite literatury i slavjanskoto seznanie v Belgarija, *Belgarski pregled* 1929, s.39.

³ V. Stefanov: Nacionalnite literaturni istorii i dialog meždu kulturite, *Homo bohemicus*, Sofija 1994, s. 27.

raturám slovanským,⁴ v níž sumarizuje svou vědeckou zkušenost na poli české literatury. Svým základním směřováním byl Balan jazykovědec, odklání se však od mladogramatických norem při výkladu literárních textů a hlavně při hledání ideového základu nové české literatury: "Přesvědčivé vlastenecké slovo pro český národ a jazyk ovšem zaznělo již v polovině 17. století u B. Balbína, ba zaznělo již i slovo pro příbuznost a pobratimství s ostatními Slovy" (s. 602).

Překladatel této stati, hvězda slavistiky prof. A. Frinta, udělal na tomto místě pod čarou poznámku, kterou začíná přímý literárněvědný česko-bulharský dialog: "V této souvislosti třeba jmenovati dřívější projevy M. J. Husa, J. Blahoslava, Komenského (*Kšaft a Dějiny církve slovanské od Cyrila a Metoděje*) a jiné našich spisovatelů" (s. 602).

Diskusní přístup bulharského bohemisty přetrvává i prostřednictvím jeho vztahu k metodologickému patosu typických a historiograficky osobitých prací: *Istorija slavjanskich literatur* A. N. Pypina a V. D. Spasoviče (St. Peterburg, I 1879, II 1881); J. Karásek: *Slawische Literaturgeschichte* (Leipzig, I-II 1906); J. Máchal: *Slovanské literatury I-III* (Praha 1922-1929); F. Wollman: *Slovesnost Slovanů* (Praha 1928). Při příležitosti metodologického hodnocení přínosu poslední z těchto knih konstatuje Balan: "jde mu ne tolik o obraz literatur slovanských za jisté doby a podle jistého směru, jako spíše o syntézu slovanské myšlenky v daném proudu kulturním či literárním... Výklad slovanských literatur eidograficky bude povždy narážeti na nepřekonatelne nesrovnalosti a obtíže, protože každý národ slovanský tvoří v dějinách lidstva zvláštní sociologický celek a literatura takového celku závisí na mnohonásobných stycích a pohybech jeho života jiným soukmenovcům cizích" (s. 482).

Směřování bulharské bohemistiky k teoretické přesnosti začíná již v jedné z prvních Balanových publikací – překladu knihy *Uvod v estetika s ogled na poezijata* od Antonína Pošíka (překlad byl vydán v jednom z nejprestižnějších vydavatelství G. G. Danov v Plovdivu roku 1885). Elementy české literárněvědné terminologie využil Balan ve specializované studii *Slovesnite proizvodi i terminologijata okolo tjach*.⁵

A. Teodorov-Balan se cítil povinen vědecky pracovat i na velkém tématu klasické slavistiky – na problematice cyrilometodějské. Jeho práce *Kiril i Metodij* (Sofija 1922) se váže k počátkům české literatury a k náboženské a jazykové iniciativě obou bratrů v době velkomoravské mise. Ve většině obdobných bulharských prací je tato problematika nahlížena v kontextu starobulharské literární tradice.

---

⁴ *Slovanský přehled* 1930, s. 481-486, 598-605.

⁵ *Godišnik na Sofijskaja universitet* 8-9, 1912/1913, Istoriko-filologičeski fakultet, I, s.1-44.

Vědomí společného původu a příslušnosti ke křesťanské Evropě je vyjádřeno prostřednictvím vztahu staré bulharské a české literatury v práci budoucího proslulého bulharského medievalisty profesora Jordana Ivanova (1872-1947) *Istorija na slavjanskite literatury ot J. Ivanov, učitel v Slivenskata deržavna mžska gimnazija* (Plovdiv 1896). Jako představitel soudobé vědecké inteligence autor první bulharské učebnice slovanských literatur objasňuje svůj vztah k dílům A. N. Pypina a V. D. Spasoviče a záměr své práce vidí v tom, aby ukázal, že "literární díla jednoho národa zobrazují jeho mravy, víru a úsilí, nebo jinými slovy celý jeho společenský a duchovní život, jeho génia" (s. 1).

Český materiál této práce je čerpán z "vydání tehdejšího vydavatele a literárního historika Františka Bačkovského – *Stručný přehled dějin literatury české doby nové* (Praha 1894). Bez vlastních ambicí po originalitě Ivanov periodizuje takto: "Velkomoravská mise, Stará doba (Od počátku do husitského hnutí, 1403), Husitské hnutí a zlatý věk české literatury (1403-1620), Období úpadku (1620-1780), Nová doba, Obrození národa a literatury". Typický pozitivistický model tehdejší humanistické vědy zůstává dlouho jako zákonná norma hlavně ve vztahu k periodizaci literárního procesu, který je zpestřován obširnými poznámkami a kulturně historickými výklady. Pedagogická funkce této učebnice na středních školách zapříčinila, že v biografických medailónech je výchovně zvýrazněno hrdinství boje i tvůrčího činu. Například takto je představen Jan Hus: "Veliká a významná byla činnost tohoto muže, který byl vůdcem veškeré nábožensko-mravní reformy svého národa a rozhodujícím inspirátorem reformy západoevropského světa. Jeho kázání a spisy přesahují zcela myšlení středověku a jsou postaveny na takovém mravním podkladu, z něhož vyrůstá nové evropské vědomí. Jeho církevní a dogmatická polemika se soustředila k mravnímu osvobození lidské osobnosti, které chce vrátit její vnitřní nezávislost a samostatnost; pro tuto osobnost staví jako zákon pouze Písmo svaté, nekomolené žádnou vnější autoritou, protože tato jistota stojí výše než kdokoliv z lidí i jakékoliv výklady" (s. 37).

J. Ivanov se pokouší postihnout i jisté psychologické vztahy mezi biografií a dílem sledovaných autorů. Česká literatura je vykládána s vážností, která jí náleží a jež je dána i rolí Čechů jako zakladatelů slovanské filologie. Byl zde učiněn i pokus položit základy výzkumu recepce české literatury, třebaže hlavní úkol autorů spočíval v představení významných českých spisovatelů.

Vydání posledních velkých českých historiografických syntéz slovanských literatur Máchalových a Wollmanových ve dvacátých letech se stalo podnětem k demonstraci metodologického zaměření bulharské bohemistiky mezi dvěma světovými válkami. Kromě již citovaného Balana píše obširnou recenzi i vedoucí katedry slovanské filologie Sofijské univerzity B. Jocov. Obhájil rigorózní práci na téma *Otakar Mokřý a polská literatura* u profesora Hýska

na Karlově univerzitě a byl výborně obeznámen se způsoby práce soudobé české literární historie: "Máchal naplňuje svůj plán cestou synchronickou, sleduje pozorně vývojovou linii, Wollman jej postihuje z ptačí perspektivy jako synoptickou ideografickou syntézu."⁶ Dále Jocov postihuje hlavní obtíže – "souvztažnost mezi hodnotami" a dvě kritéria, "jedno je vývojové a druhé ideové, kulturně historické". Podle něho je *Slovesnost Slovanů* založena na ideografii (historii idejí), eidologii (vývojové poetice) a někde i eidografií (strukturálním výzkumu různých forem v jednom systému).

Jocov vydává rozsáhlou pozitivistickou knihu *Istorija na belgarska literatura* (1930-36) věnovanou svému zesnulému vědeckému učiteli Bojanu Penevovi a soustřeďuje se k historii české literatury velmi zvláštním způsobem. Dal přednost monografické formě jako způsobu výkladu celkového literárního procesu a zvolil si k tomuto účelu relativně málo známého českého spisovatele. Otakar Mokřý není "vyšší moment tvůrčího projevu českého ducha", ale je "typický představitel jihočeské kmenové přírody, střed řady otázek, jejichž osvětlení nebo rozřešení může mít význam omezený, ale mnohdy i mnohem širší".⁷

Silný vliv polonisty B. Peneva se transformoval u jeho žáka při výběru O. Mokřého jako "požehnaného předmětu srovnávacího historického literárního výzkumu" (s. 5). Vliv polského romantického mesianismu na Mokřého z něj podle Jocova dělá "jednoho z prvních básníků své generace, který se noří hluboce do polského uměleckého génia, v němž hledá nejen pouze zdroj inspirace v životě a literatuře, ale i smysl svého pozemského bytí" (s. 6). Jocov se s jistotou pohybuje v českém i polském kulturně historickém kontextu, aniž by zapomněl na svůj cíl – objasnit tvůrčí paradox básníkův: "Historický idealismus Mokřého, přijatý co nejrychleji od Palackého, jej odhaluje jako tichého hegeliana, který v logu světa by chtěl rozpustit své vlastní Já. Materialistický výklad historie jako zápasu tříd je cizí jeho době. A třebaže pociťuje protikladnost mezi selským stavem a feudální aristokracií, není nijak nakloněn v tomto napětí hledat nějaký historický stimul. Proto většinou zobrazuje minulost ne jako Zeyer, plasticky a psychologicky, ale jako Vrchlický, který pociťuje vlastní osobnost jako zrcadlo či znak lidského osudu vůbec" (s. 119).

Nedostatek českého zájmu o osobnost a dílo Otakara Mokřého kompenzuje bulharský bohemista s důrazem na vymezený úkol a s přesvědčením o nezbytnosti tohoto výzkumu, který je nedoceněným přínosem pro literárněvědnou bohemistiku. Nezbytné je ocitovat alespoň bulharský ohlas Balanův: "sama práce je svědectvím o podrobné znalosti nového českého

---

⁶ B. Jocov: Dve istorii na slavjanskite literaturi, *Belgarski pregled* 1929, s. 148-158.

⁷ B. Jocov: *Otakar Mokri (Istoriko-literaturna studija)*, Sofija 1929, s. 135.

písemnictví z ohledu historického i ideového, rovněž tak i školeného umění filozoficko-umělecké analýzy básnické tvorby.⁸ V téže recenzi činí nestor bulharské bohemistiky i svou poslední předpověď' ohledně české literatury a její vazby k národu, když píše, že "si český národ vždy uchovával nepřetržitý svazek s celkem písemnictví i vědy".

Ideografické metody Wollmanovy se u Jocova proměňovaly v hledání vztahů mezi symboly bulharského národního osudu a "materialistickými" silami, které hýbaly údělem Bulharska i Čech. V *Belgarski stradanija i borbi v slavjanskata poezija*⁹ vybírá díla českých básníků, u nichž bulharská tematika doplňuje tvůrčí portréty. V tomto smyslu je Jocovův přínos pro poznání autorů jako Prokop Chocholoušek,¹⁰ Josef Václav Frič¹¹ a další podstatný. Takto zacílený výzkum vzhledem k jeho informativnímu a ideologickému zaměření dále našel v bulharských podmínkách pokračovatele v profesoru Emilu Georgievovi (1910-1982) a jeho knize *Belgarski obrazi v slavjanskite literaturi* (Sofija 1969).

Vedle zájmu o spisovatele okrajového významu se však Jocov znovu formou monografie obrací přímo k autorům prvořadého významu. I v těchto případech je jeho vědecký aparát stejně seriózní. Nebojí se "nejvyššího jezera v české poezii, ke kterému je štěstí stoupat, aby ses napil z jeho vod".¹² Toto vymezení Březiny ze stejnojmenné monografické studie je doplněno o část, která je psychologickým ohlasem sledovaného autora a je nasycena mysticismem lyrika: "I ve své duši, v jejích záhadách pociťuje hrůzu vesmírných dálav, prst Boha, ledový příkrov transcendentna. S neprojasněným ještě mysticismem svého utrpení se zastavuje před příčinami a smyslem lidského poslání zde na zemi. Odkud jde? Co hledá? Kam odejde?"

V tomto impresionistickém medailónu Boris Jocov zdařile spojuje publicistickou přitažlivost a vědeckou hloubku. Svůj překlad veršů Petra Bezruče doplňuje Jocov studií objasňující jeho mínění o tomto českém básníkov: "Osvobozen od vši estetiky a metafyziky přetváří danou skutečnost, ale neosvobozuje se tím od ní. Proto ji buď' prostě líčí s pragmaticky rozvinutou kompozicí, s tónem nenucené zpovědi, nebo s ní zápasí několika hněvivými replikami, oblévá ji syrovou lyrickou atmosférou a končí poté,

---

⁸ O. Mokri, *Belgarski pregled* 1929, s. 158-161.

⁹ *Godišnik na SU* 31, 1934/35, I, s. 1-188.

¹⁰ *Belgarskata romantika* u P. Chocholoušek, *Belgarski pregled* 1929, s. 354-414.

¹¹ *Belgarska balada*, *Rodina* 3, 1939/40, s. 99-122.

¹² Otokar Brzezina, *Zlatorog* 1925, s. 266-267.

co vám vnutil do vědomí několik nespokojených otázek.¹³ V tomto duchu je napsána i studie o druhém významném básníkovi, Jiřím Wolkerovi.¹⁴

Jocovovo vědomí nezbytnosti kulturologických komparací, kterými lze obohacovat literárněvědnou analýzu, našlo výraz v průkopnickém sborníku *Belgaro-čechoslovaška vzaimnost* (Sofija 1930). V jeho studii *T. G. Masaryk i negovijat ideal na Nova Evropa* (s. 214-232) nalezneme syntézu možností vědeckých i publicistických, která obzírá v jednotném celku tvůrčí vzmach státníka, filozofa i spisovatele. Tradice podobných univerzálních sborníků pokračuje dále v knihách *Belgarija i Česloslovakija prez vekovete* (Sofija 1963), *Belgaro-českata družba v literaturata na XIX vek* (Sofija 1975), I. Pavlov – V. Todorov: *Belgaro-češki literaturni paraleli* (Sofija – I 1983, II 1992).

V duchu komplexní slavistické tradice, zahrnující výuku českého jazyka prostřednictvím vybraných literárních textů, byla vydána členem Pražského slavistického ústavu profesorem Stojanem Romanským (1882-1959) příručka *Česka knižovna reč v obrazci* (Sofija 1942). Vybraných šestapadesát českých spisovatelů je zde představeno krátkou biografickou informací. Přes válečnou cenzuru v protektorátu jsou zde zařazeni i spisovatelé jako Jiří Wolker, Karel Čapek a jiní.

Na základě tohoto materiálu přednášel na Sofijské univerzitě B. Jocov, ale semináře vedl budoucí významný jazykovědec Ljubomir Andrejčin (1910-1975). Zde jsou některá témata seminárních prací: K. H. Mácha, P. Chocholoušek – Agapija, Řím J. S. Machara, Erben a česká lidová píseň, R. U. R. jako obraz směřování moderního života a moderního myšlení aj.

V rámci kulturní výměny v průběhu roku 1937 uskutečnil významný historik slovanských literatur profesor Jiří Horák tyto přednášky: Srovnávací historie slovanských literatur, Světový význam slovanského romantismu a Význam slovanských literatur pro rozvoj světové slovesnosti. Tehdy pronikají i některé ideje Pražského lingvistického kroužku především v oblasti slovanské jazykovědy. Plnohodnotně a originálně interpretuje strukturalistické myšlenky a na českém materiálu je využívá teprve profesor Nikola Georgiev (nar. 1937) ve studiích *Parodie obsahu a parodie struktury: "Švejk" a antiromán*,¹⁵ *Citiraštijat čovek v literaturata*,¹⁶ *Josef Švejk a Ganjo Balkanski*.¹⁷

---

¹³ Petr Bezruč, *Zlatorog* 1926, s. 438-452.

¹⁴ *Zlatorog* 1924, s. 183-192.

¹⁵ *Česká literatura* 1966, s. 328-334.

¹⁶ *Godišnik na SU* 1980.

¹⁷ *Belgaro-češki literaturni paraleli I*, Sofija 1983, s. 115-122.

Po druhé světové válce byla historická tradice slavistických literárních historiografických syntéz, zahrnujících i českou literaturu, podpořena i politickou konjunkturou. Do gymnaziálních učebnic literatury byly mezi lety 1945 a 1948 vsouvány informativní nástiny o Máchovi, Vrchlickém, Čapkovi a jiných z pera E. Georgieva. Podle zavedené tradice udával jako vedoucí katedry slovanských literatur na Sofijské univerzitě směr bohemistickým výzkumům v souladu s tehdejší ideologickou tendenčností. Chronologicky nové přehodnocení přineslo Georgievo obsáhlé dílo *Belgari i Čechi v epochata na tjachnoto Vzražđane I-II*.¹⁸ Od zimního semestru učebního roku 1945-46 začal přednáškový cyklus o slovanských literaturách, v němž je bohatě zastoupena i česká literatura. Struktura přednášek sleduje ve slavistice známé etapy: Staré slovanské literatury, Slovanské literatury v období renesance, Reformace a osvěcenství, Slovanské obrození, Slovanský romantismus, Slovanský realismus, Slovanské literatury od konce 19. století po naše dny. Po roce 1953 začíná přednášet speciální cyklus historie české literatury pro studenty bohemistiky – neučitelský obor.

Jeho univerzitní přednášky jsou základem tří vydání dvoudílné knihy *Očerki po istorii na slavjanskite literaturi* (1949-1952, 1958-1963, 1977), o jejíž koncepci Georgiev píše: "Úkolem knihy je postižení vývoje západoslovanských a jihoslovanských literatur od počátku slovanského písemnictví po naše dny... Jedním ze složitých úkolů literárního historika, který rozpracovává takovýto kurs, je výběr toho nejpodstatnějšího v literárním procesu, největších spisovatelských jmen, nejvýznamnějších děl různých slovanských literatur a snaha je propojit s příslušným jevem, spisovatelem a dílem jiných slovanských literatur".¹⁹

I když byl žákem B. Jocova, obrací Georgiev velmi selektivně pozornost na aktuální problémy, veden někdy vnějšími důvody i jistým konjunkturalismem. Jeho pokusy o vyvážený poměr mezi ideovými hodnotami a literární procesualitou nebyly vždy úspěšné. Vztah k české literatuře a vliv Jana Máchala vysvítají z tematologických konfigurací materiálu i z některých obecných omylů. A také ze dvou záhlaví výjimečné důležitosti pro českou literaturu: "Chumanizm i Reformacija". Vnějšíková chronologizace těchto dvou period se stává ještě nepřijatelnější a neumožňuje jemnější propojení ideologie reformace s ideologií humanismu.

Ovlivněn Wollmanovou periodizací užitou ve *Slovesnosti Slovanů* vkládá Georgiev do své knihy i etapu tzv. "tendenčního realismu". Ve své knize výslovně zmiňuje bibliograficky základní práce Máchalovy i Wollmanovy. Hybridní spojování realistického způsobu zobrazování s ideovou ten-

---

¹⁸ *Godišnik na SU* 1946, 1954.

¹⁹ E. Georgiev: Nad problemite na slavjanskite literaturi, *Godišnik na SU* 1959, s. 14.

denčností se u bulharského bohemisty nejvíce projevuje v kapitole Po petja na socialističeskijat realizm, kde jsou neústrojně vřazeni i autoři jako Karel Čapek či Jaroslav Hašek.

Česká literatura je vykládána v částech vstupních historických úvodů, za nimiž následují srovnatelně obšírné monografické kapitoly o Husovi, Komenském, Kollárovi, Máchovi, Tylovi, Němcové, Karlu Havlíčkovi, Nerudovi, Čechovi, Vrchlickém, Jiráskovi, Sovovi, Bezručovi, Neumannovi, Wolkerovi, Haškovi, Olbrachtovi, Majerové, Karlu Čapkovi, Juliu Fučíkovi, Zápotockém, Pujmanové a Nezvalovi. Míra výkladu umožňuje, aby se vytvořila relativně ucelená představa o české literatuře, zapojené v univerzalizující celek abstraktního modelu společného slovanskému literárnímu procesu.

Citlivým sloučením konkrétní analýzy a vědecké hypotézy jsou medievalistické práce E. Georgieva věnované nejstarším českým textům, speciálně pak *Kiril i Metodij – osnovopoložnici na slavjanskite literaturi* (Sofija 1959), *Prenasjaneto na Kirilo-Methodijevata knižovna tradicija ot Velika Moravija v Belgarija*²⁰ a jiné. V tomto směru výzkumu pokračují učitelé Sofijské univerzity Margarita Mladenovová (nar. 1956): *Problemy na Kirilo-Methodijevata tradicija na čechoslovaška ezikova teritorija*²¹ a Ivan Pavlov (nar. 1944): *Kirilo-Methodievski tradicii v češkata literatura i kultura*²² a *Emauzki manastir*.²³

Emil Georgiev se pokoušel najít vědecké komparatistické zdůvodnění integrující síly všeslovanské ideje v práci *Obšto i sravnitelno slavjansko literaturoznanie* (Sofija 1965), která obsahuje speciální kapitolu Vlijanieto na češkata literatura (s. 188-260). Na mnohem vyšší úrovni podobnou syntézu vytvořil profesor Bojan Ničev (nar. 1930) v knize *Osnovi na sravnitelnoto literaturoznanie* (Sofija 1986). Nové teoretické zkoumání pojetí recepce české literatury v Bulharsku sledují vědci Christina Balabanovová (nar. 1945)²⁴ a Veličko Todorov (nar. 1955); kniha Veličko Todorova *Češkij sjužet* (Sofie 1992) se soustřeďuje k výzkumu bulharských modelů poznávání a představ Čechů a české literatury v bulharském kontextu.

---

²⁰ *Sbornik v čest na A. T. Balan*, Sofija 1955.

²¹ *Starobelgaristika*, Sofija 1982.

²² *Izsledovanija po kirilo-metodievistika*, Sofija 1985, s. 259-270.

²³ *Kirilo-Methodieva enciklopedija I*, Sofija 1985, s. 649-651.

²⁴ Ch. Balabanova: Literaturna recepcija i chudožestven prevod, *Slavjanskite literatury v Belgarija*, Sofija 1988, s. 101-134; Literaturovedskijat bochemističen prinos na belgarskite nebochemisti, *Belgarno-češki literaturni paraleli II*, Sofija 1992, s. 212-218.

Typologické konfrontace srovnávající bulharské a české literární jevy přes nevyhnutelnou přibližnost komparace prostřednictvím předem připravených modelů jsou cenné. Balabanovová se vyhýbá podobnému zaměření prohloubenějšími textovými analýzami: *Literaturno-kritičeskoto nasledstvo i estetičeskite vzgledi na P. Slavejkov i J. Vrchlicki*.²⁵ Ivan Pavlov srovnává v etnokulturním kontextu díla nejnovější bulharské a české prózy v monografii *Svremenijat belgarski i češki roman* (Sofija 1985). Žoržeta Čolakovová zkoumá axiologické dimenze duchovnosti Máchovy a Botevovy.²⁶

Analýzu tvorby Karla Čapka v souvislostech bulharské recepce provádí profesor Nedjalko Draganov (1915-1977) ve studii *K. Čapek v Belgarija*.²⁷ Jednou z prvních bulharských literárních bohemistických monografií je *Svetovijat Čech K. Čapek* (Sofija 1990) Veličko Todorova. S monografickým záměrem zpracovává Žoržeta Čolakovová český strukturalismus pod vedením docenta Jiřího Brabce.²⁸

Poetiku bulharské a české meziválečné prózy analyzuje studie Ch. Balabanovové *Lirizirane na prozata i žanrovi promeni – A. Strašimirov, V. Vančura*.²⁹ I. Pavlov věnuje počátkům realismu v české literatuře práci *Načalnoto razvitie na realizma v češkata literatura*.³⁰

Žánr portrétního eseje, převzatý z Šaldových medailónů, se prosadil v prvním pokusu o specializovanou literární syntézu českého materiálu, kterou vytvořil Atanas Rusev.³¹ Poprvé se v bulharském literárním kontextu setkáváme s portréty spisovatelů jako Sládek, Rais, Herrmann, Heyduk, Nováková, Dyk atd. Od té doby do dnes se objevují v bulharské literární publicistice obdobné skici spisovatelů budících rozruch nebo překládaných do bulharštiny.

Pedagogická nezbytnost při výuce české literatury a vědecké ambice snahy po překonání tematologické generalizace směrem k vědomí různých forem literární imanence a žánrové a kompoziční struktury leží v základech dvoudílné knihy *Istoriija na češkata literatura*. První díl (Sofija 1986) autorů

---

²⁵ *Belgaro-češkata družba v literaturata na XIX vek*, Sofija 1975, s. 193-205.

²⁶ Smrtta v poezijata na Macha i Botev (Nabljudenija vrchu Maj i Chadži Dimiter), s S. Babakovou, *Glast na padnalata arfa*, Plovdiv 1993, s. 224-235.

²⁷ *Godišnik na SU* 1963.

²⁸ *Sjurrealizm v češkata literatura ot 30-te godini (Struktura na poetičeski obraz)*, Praha 1992.

²⁹ *Problemi na srovnitelnoto literaturoznanie*, Sofija 1978, s. 145-166.

³⁰ *Godišnik na SU* 1980, s. 130-177, 1981, s. 240-274.

³¹ *Istoričeski pregled na češkata literatura*, Ruse 1935.

Ivana Pavlova a Veličko Todorova sleduje ideové, tematické a žánrově druhové panorama české literatury do roku 1918. Zvolená historicko-funkční metoda umožnila rozkrývat genetickou linii literárních forem v konkrétní historické době v souvislosti s migrací uměleckých iniciativ ve středoevropském kulturním prostoru. Snaze vyhnout se atomizaci v objasňování různých literárních faktů pomáhá metodologické sloučení raného marxismu a pozdějšího strukturalismu, charakteristického rysu české literární historiografie šedesátých let našeho století. Ideová schematizace tohoto sloučení je zvýrazněna posílením ideologizujících tematologických komplexů ve druhé části knihy, hlavně v oddílu Literatura na socialističeska Čechija. Vědomi si všech rizik zkreslených, zamlčených a opožděných informací se oba autoři snažili, limitováni podmínkami totality, představit z rozličných úhlů současnou českou literaturu. Úplný zákaz emigrantské a disidentské literární produkce v Bulharsku a v Čechách vysvětluje, ale neomlouvá fakt, že zde chybějí čeští autoři, bez kterých si nyní nemůžeme představit českou literaturu druhé poloviny dvacátého století.

Na začátku téhož druhého dílu Christina Balabanovová jako samostatná autorka provádí hlubokou a originální analýzu meziválečného rozvoje české literatury (s. 15-186).

Pokračováním hledání nových kritérií při objasňování českého literárního procesu od 18. století jsou výzkumy I. Pavlova sledující příčinný vztah mimoestetických jevů a formování imanentního vývoje jako příznaku funkcionálně literární diferenciacce. Tyto možnosti, přesvědčivě dokazující zákonitosti tvůrčích inovací, jsou dokládány příklady z tvorby světově proslulých českých spisovatelů (M. Kundery, V. Havla a jiných).³²

Po dobu celé své existence objasňuje bulharská literárněvědná bohemistika podle svých možností českou literaturu jako tvůrčí fenomén i jako mravní korektiv v podmínkách slavistické tradice i v duchu sjednocujícího se světa.

(přeložil Vladimír Krivánek)

---

³² *Christomatija po stara češka literatura, Podnovjavašite se tvorčeski i vzpriematelski vzmogućnosti na češkata proza*, Sofija 1993, s. 153-195.

BULHARSKÁ BOHEMISTIKA – PRAMENY A INOVACE

VELIČKO TODOROV

Každá zahraniční literárněvědná bohemistika do jisté míry vytváří svůj vlastní obraz české literatury, který se více méně vždy odlišuje od všech ostatních českých a nečeských obrazů výchozí literatury. Příčiny těchto rozdílů, které formují tuto mnohost bohemistické interpretační identity, jsou jak objektivního, tak subjektivního rázu. K prvnímu typu příčin patří zvláštnosti daného národního literárněvědného modelu poznávání, výběru, systematizace a popularizace české literární jinakosti. Ke stejným příčinám patří různé druhy komunikace mezi cizí a českou literárněvědnou bohemistikou (například jít bezpodmínečně ve stopách českého modelu, loajální či neloajální spolupráce s ním, dostat se do konfliktu nebo do soutěžení s ním, aby bylo možno formulovat specifický, nečeský interpretační model). Ke druhému typu příčin můžeme přiřadit individuální profesní identitu, sociální praxi cizího bohemy chápánou jako taktiku seberealizace a napětí mezi sentimentem a profesionalitou.

K objektivním příčinám patří badatelské techniky "hledání, nalézání a interpretace pramenů"; v našem případě se pojmem "pramen" rozumí každý původní prvek empirické reality. K subjektivním příčinám patří také vznik, existence a zánik "inovací". V našem případě se pojmem "inovace" rozumí každý původní prvek badatelské reality. Je zřejmé, že "prameny" a "inovace" každé nečeské literárněvědné bohemistiky se tak či onak nezbytně slučují a kříží s "prameny" a "inovacemi" české bohemistiky. Zřejmé je i to, že v rámci kterékoliv literárněvědné bohemistiky dříve nebo později dochází ke sloučení tzv. pramenné a inovační badatelské praxe. Cílem připomenutí dvou následujících bulharských případů, které analyzujeme z výše naznačených východisek, je snaha dokázat existenci dichotomie "typická – atypická bohemistika". Tato dichotomie pochází ze slučování a křížení principu "pramene" s principem "inovace".

První případ je spojen s činností prvního bulharského profesionálního bohemy, univerzitního profesora Borise Jocova, který v roce 1925 napsal a o dva roky později i obhájil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy doktorskou práci na téma *Otakar Mokřý a polská literatura*. Oponenti práce ji pokládali za dílčí příspěvek k české recepci polského literárního

romantismu.¹ Ze zběžného pohledu jde o badatelský postup, který je zcela zdůvodněn "prameny". Pozornější pohled ovšem dokazuje, že právě tento bulharský bohemista poprvé ve své době – přitom nesmíme zapomínat, že prováděl srovnávací analýzu bez použití mateřského jazyka – dospěl k originálním závěrům v oblasti tzv. translologie: například o různých hierarchických úrovních překladu – adekvátnost, doslovnost a volnost. Tímto způsobem Jocov spíše intuitivně než vědecky poukazuje na relativní charakter překladů, tedy na problematiku, kterou si teorie překladu objevila až mnohem později. Stejný vědec v roce 1928 publikoval v bulharštině obsáhlou literárněhistorickou studii *Otakar Mokry*,² která zůstává dosud první a poslední monografií o tomto autorovi v dějinách české i světové bohemistiky. Tato práce na první pohled tkví také v "pramenech". V obou případech iniciátorem Jocovova zájmu o tohoto českého autora byl pozitivista Miloslav Hýsek, který byl znám svým zaujetím pro opomíjené a neprávem přehlížené spisovatele a jevy literárního vývoje.³ Pozornější četba této práce ovšem ukáže, že se jedná v podstatě o úspěšný pokus představit bulharskému čtenáři obraz jedné cizí literatury prostřednictvím autora, který není "mimořádným projevem českého tvůrčího ducha", ale je "typickým představitelem jihočeského svérázu – iracionální, mystický, eticko-náboženský typ, opak obvyklejšího českého realistického typu". Když tímto způsobem dokládá, že dílo a osobnost Mokrého mohou být z badatelského hlediska pramenem řady literárněhistorických otázek, stává se Jocov jedním z průkopníků nové badatelské strategie. Jde v kontextu zahraniční meziválečné literárněvědné bohemistiky o jeden z prvních pokusů odhalit a analyzovat specifikum tzv. literárního regionu, literárněhistorické periférie a spisovatele-outsidera. Bohužel tato bulharská monografie o Otakaru Mokřem zůstala téměř neznámá v českém a málo známá v bulharském vědeckém kontextu. Ovšem našťástí to, co zůstalo téměř neznámé anebo málo známé, se v jiné souvislosti stalo "pramenem", impulsem určité "inovace". Všechno, co věděl o existenci tohoto českého periferního autora a o literárním regionu, zkusil Jocov typologicky přenést na bulharskou literárněhistorickou půdu. A tuto adaptační techniku zavedl do literárněhistorického myšlení jako první u nás.

---

¹ Z. Urban: Svědectví českých archivů o B. Jocovovi, *Les études balkaniques tchèques* 1994, s. 57-66.

² B. Jocov: Otakar Mokri (Istoriko-literaturna studija), *Godišnik na SU, Istoriko-filologičeski fakultet*, 1928; viz české kladné ohlasy na tuto práci ve *Slovanském přehledu* (1929, s. 210-211) od J. Páty, v *Národních listech* (1929, č. 25) od M. Hýska; na Jocovovu monografii také upozorňuje A. Novák v *Přehledných dějinách literatury české od dob nejstarších až po naše dny* (Praha 1936-1939).

³ M. Kudělka – Z. Šimeček – V. Šťastný – R. Večerka: *Československá slavistika v letech 1918-1939*, Praha 1977, s. 227.

Díky českému "pramenu" inovuje Jocov problém tzv. literárněhistorického zapomnění a vypracovává zvláštní druh interpretačního postupu. Tímto způsobem jako zaujatý žák české literárněvědné školy přispěl velmi výrazným způsobem k obnovení komunikačního statutu literárních dějin v meziválečném Bulharsku: Právě Boris Jocov objevuje novou interpretační rovinu – autory, texty, jevy a problémy z periferie bulharské literatury. V tomto případě můžeme o něm hovořit jako o zakladateli regionalistické koncepce bulharské literární historiografie, kterou inovuje na základě využití modelu pramenného výzkumu českého materiálu. Podobnou přímou souvislost mezi použitím českého materiálu a realizovanou inovací můžeme konstatovat v Jocovových pokusech dokázat, že česká literární díla s bulharskou tematikou patří nejen české, ale i bulharské literatuře.

Touto hypotézou Jocov jako jeden z prvních naznačuje, že existuje jiný obraz bulharské literatury – obraz mimo bulharský textový prostor. A to je také klasický případ slučování českých "pramenů" a bulharských "inovací". Proto bez nadsázky můžeme konstatovat, že právě profesor Boris Jocov je prvním představitelem typické bulharské literárněvědné bohemistiky, která hledá, nachází a čerpá z českých "pramenů, aby inovovala domácí badatelskou realitu".⁴

O atypickou bulharskou bohemistiku, která používá vlastní "prameny" k hypotetické "inovaci" české badatelské reality, jde v případě antipozitivisty profesora Nikoly Georgieva. Jeho teoretická sečtělost ještě v polovině 60. let aktualizovala jeho gymnaziální čtenářské zaujetí Haškovým románem o Švejkovi. Jde o jeho studii z časopisu *Česká literatura Parodie obsahu a parodie struktury* s podtitulem "*Švejk*" a *antiromán*,⁵ kde využil nový interpretační přístup k tomuto dílu. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* chápe Georgiev jako strukturální parodii určitého typu románu a do jisté míry jako parodii určitého období románového rozvoje vůbec. Tímto způsobem záměrně nastoluje a řeší otázky, které se týkají soudobého bulharského literárního procesu. Máme na mysli spisovatele Jordana Radičkova, jehož antiepické novely z druhé poloviny 60. let Georgiev analyzoval v těsné souvislosti s parodií retardací typickou pro Haškův román. Čerpaje z bulharského "pramene" nebohemista Nikola Georgiev inovuje českou a světovou švejkovskou badatelskou realitu, o čemž svědčí ohlas jeho interpreta-

---

⁴ I. Pavlov: V labirinta na istorijata (Boris Jocov – ošte edin ot nizvergnatite), *Literaturen forum*, br. 7, 1992; Deloto na prof. Boris Jocov kato mit (grjach) i arealnost, *Les études balkaniques tchèques* 1994, s. 47-55.

⁵ N. Georgiev: Parodie obsahu a parodie struktury ("Švejk" a antiromán), *Česká literatura* 1966, s. 328-334.

ce Haškova románu v sovětských a českých metatextech.⁶ O tom, jak literární teorie může způsobit explozi v švejkovsko-haškovské empirii, o tom, jak po inovacích Nikoly Georgieva vyvěrají bulharské "prameny" pro českou literárněvědnou bohemistiku, se můžeme přesvědčit v jeho monografii *Homo citans v umělecké literatuře*.⁷ V této práci, snad jediné svého druhu ve slovanském kontextu, se analyzuje role citace a klíše v mluvě Sancho Panzy, Samuela Wellera, Josefa Švejka a Ostapa Bendera. Cervantesův hrdina je představen mluvou masového anonyma, Dickensův mluvou individuálního mluvčího, hrdina Ilfův a Petrovův mluvou institucí a Haškův – mluvou vlastní. Georgiev analyzuje dvojice "pán – sluha" a přesvědčivě prokazuje, že ze čtyř sluhů právě Josef Švejk je nejupovídanější, a k tomu navíc snad nejagresivnější mluvka ve světové literatuře vůbec. Tato analýza umožňuje bulharskému teoretikovi jako jednomu z prvních ve světové haškologii vidět *Dobrého vojáka* jako jednotu hrdiny-vypravěče a hrdiny-děje. Tato jednota podle Georgieva determinuje Švejka jako hrdinu – funkci vyprávění.

V závěru musíme poznamenat, že v tomto příspěvku jsme se zmínili záměrně jenom o jednom případě bulharské typické a o jednom případě bulharské atypické bohemistiky. Obdobně jako jinde ve světě i u nás větší frekvenci a popularitu má typická bohemistika, která využívá české "prameny" (texty a metatexty) a zachovává si svou profesionální identitu přímým nebo nepřímým dialogem s českými badatelskými postupy. Případ Borise Jocova ovšem dává najevo, že využití a zachovávání jako druhy badatelské taktiky vůbec neznamenají, že jde o vědecký parazitismus. Naopak. Sám Jocov se stává pramenem pro českou bohemistiku a inovuje bulharskou literárněvědnou bulharistiku. Případy atypické bohemistiky jak u nás, tak i ve světě jsou vzácnější, ale to vůbec neznamená, že se na ně musíme dívat jako na badatelskou exotiku. Stačí jen, abychom je poznali, nebo alespoň o nich věděli, což bylo skromným cílem tohoto příspěvku. Pozitivistické a receptivní pojetí "pramene" a "inovace" jsme cílevědomě nezahrnuli do rámce naší úvahy. Z pochopitelných důvodů jsme se nezmínili ani o typických a atypických přístupech bulharských bohemistů přítomných na tomto sjezdu.

(přeložil Vladimír Krivánek)

---

⁶ V. I. Ševčuk: *Češskij satiričnij roman XX. st.*, Kiev 1978, s. 74; N. Kopystianskaja: *Žanrovie modifikacii v češskoj literature*, Lvov 1978, s. 80-90; I. A. Bernštejnová: *Češskij roman XX veka i puti realizma v evropejskich literaturach*, Moskva 1979, s. 76-89; R. Pytlík: Jaroslava Haška *Przygody dobrego wojaka Szwejka*, *Pamiętnik słowiański* 1983-1986, s. 89-90.

⁷ N. Georgiev: *Citiraštijat čovek v chudožestvenata literatura*, Sofija 1992.

BULHARSKÁ LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA JAKO ŽIVOTNÍ DRÁHA A VĚDECKÉ STANOVISKO

IVAN PAVLOV

Vznik kompetentního a systematizovaného hodnocení české literatury v Bulharsku je úzce spjat s institucionalizací bulharské vědy, jejíž vývoj v přístupu k materiálu důsledně vyžaduje vědecké metody a stanoviska. Taková specializace ve vědeckém myšlení vyžaduje i vznik profesionálně vázaných osobností, jejichž životní dráhu různými způsoby ovlivňuje bádání v oblasti české literatury.

Ke konci 19. století končí hegemonie živelné novinářské recepce českých autorů, která se projevovala především jako novinářské reflexe k oslavám výročí nebo k jiným aktuálním kulturním událostem diktovaným českými novinami nebo jako doprovod ke spontánním překladům děl českých spisovatelů do bulharštiny. Objevují se specializované instituce – Bulharská akademie věd, Sofijská univerzita (založena v roce 1888). Její zakladatel a rektor A. Teodorov-Balan (1859-1959) byl jedním z prvních Bulharů, který přistupoval k české literatuře z pozic profesionála. Vystudoval slovanskou filologii v Praze, kam odjel studovat na návrh tehdejšího bulharského ministra školství – Čecha Konstantina Jirečka (1854-1918) – a Bulhara V. D. Stojanova, který žil v Čechách deset let (1858-1868) a udržoval kontakty s mnoha českými spisovateli (B. Němcovou, V. Hálkem, J. V. Fričem a jinými), překládal z tvorby českých literátů, avšak akademického vzdělání nedosáhl.

Nehledě na to, že jeho zájmy byly především jazykovědné, odchyloval se Balan od mladogramatických norem při výkladu literárních děl, která překládal (povídka *Hubička* K. Světlé aj.), stejně jako při přednášení slovanských literatur na Sofijské univerzitě. Tak začíná propojení mezi překladatelským a vědeckým vztahem k českému jazyku a literatuře, které mnohem později v Bulharsku vyvrcholilo činností známého překladatele *Švejka* – profesora Svetomira Ivančeva (1920-1991). Balan jako první přináší do Bulharska sepětí osobního a vědeckého přístupu k českému jazyku a k české literatuře. Jeho žáci ho hodnotí následovně: "Balanův pobyt v Praze má důležitý význam pro celou jeho další činnost. Zde se mu dostává nejen široké lingvistické kultury, ale i trvalého návyku k vědecké práci a kázni, k systematickosti a přesnosti, svědomitosti a pocitu odpovědnosti, jež se staly jeho morálními ctnostmi. Mladý Bulhar si pozorně všiml českého národa

a jeho inteligence a přejal jejich nejlepší rysy – pracovitost, přesnost, zdvořilost a takt v jednání s lidmi.¹

Balan je žákem profesorů Alfreda Ludwiga (1832-1912), Josefa Durdíka (1837-1902), Jana Gebauera (1838-1907) a dalších předchůdců Pražského lingvistického kroužku. To vysvětluje, proč bývalý člen Akademického čtenářského kroužku a spolku Slavia nikdy nepřestává, podle slov profesora B. Havránka, rozvíjet své znalosti české filologické metodologie: B. Havránek ve své osobní vzpomínce na setkání s Balanem, jehož navštívil v roce 1938 v Sofii, dosvědčuje, že "projevil překvapující znalost rozvoje české jazykovědy za poslední období, zájem o nové práce a o časopis Slovo a slovesnost, který byl orgánem nového směru."² Pro bulharskou literární vědu je perspektivní vyčlenění pojmu imanentnost, které Balan provedl už v roce 1913 na základě studia české literatury. "Čechům nic nebrání v tom, aby chápali pojem 'slovesnost' jako 'teorii slovesnosti', protože u nich se tento termín zakládá právě na znaku slovesné uměleckosti. U nás, stejně jako u Rusů, je znakem samotné slovo..."³

Vytvoření teoretických základů historiografické syntézy předcházelo vydání našich prvních *Dějín slovanských literatur* (1896) pro potřeby výuky na gymnáziích. Fragmentárně je v nich zastoupena i česká literatura. Tendence učebnicového "předbírání" v bulharské literárněvědné bohemistice pokračuje. Autor slovanských literárních dějin – tehdejší gymnaziální profesor – medievalista Jordan Ivanov (1872-1947) byl jedním z prvních absolventů Sofijské univerzity. Bulharská věda začíná mít své kádry. Kromě ruských dějin A. N. Pypina a V. D. Spasoviče používá Ivanov i *Stručný přehled dějin literatury české doby nové* Františka Bačkovského (Praha 1894). Jeho dějiny slovanských literatur obsahují klasické české materiály, které mají ilustrační ráz a dokreslují procesy, které probíhají v jiných slovanských literaturách, na prvním místě – bulharské. To se zvláště dobře odráží ve vztahu k nejstaršímu období slovanské kultury, ve spojitosti s velkou pietou k působnosti Cyrila a Metoděje v Bulharsku. Ještě Balan vydává objemné dvousvazkové dílo *Cyril a Metoděj* (Sofija 1922), ve kterém se rozsáhle zabývá velkomoravskou misí. Dnes tato tradice nediferencovaného vztahu k nejstarší české literatuře pokračuje v unikátní bulharské *Cyrilometodějské encyklopedii* (I a II, 1985 a 1995).

---

¹ P. Dinekov: A. Teodorov-Balan - pervijat rektor na SU, *Sapostavitelno ezikoznanie*, Sofija 1981, č. 1, s. 69; cit. podle: T. Syllaba – S. Heřman: *A. Teodorov-Balan na univerzitě v Praze*, Praha 1987, s. 11.

² B. Havránek: A. T. Balan, *Slavia* 1960, s. 327.

³ A. T. Balan: Slovesnite proizvodi i terminologijata okolo tjach, *Godišnik na SU*, 8-9, Istoriko-filologičeski fakultet 1912/13, s. 42.

Nehledě na kompilační charakter uskutečňuje J. Ivanov bulharský pokus o slovanské, respektive české literární dějiny, kdežto Balan pouze předkládá *Úvod do estetiky vzhledem k básnictví Antonína Poříka* (1885). Teoretická průprava v bulharských podmínkách zřetelně zpomaluje, ba i zastavuje literárněhistorickou iniciativu.

Odtřzení od odstředivého působení obecných dějin slovanských literatur vykonal v Bulharsku profesor Boris Jocov (1894-1945), který jinak pokračoval v badatelské dvojznačnosti stanovené ještě Balanem – česká literatura jako odraz vlastních dějin a zároveň jako odraz bulharských vlasteneckých bojů.⁴ Nerovnocennost podobné vědecké vyčleněnosti nezávisle na sympatiích mnoha českých spisovatelů k bulharskému národnostnímu údělu pomáhá zaměření bulharského vědeckého zájmu o české spisovatele ve své vlasti zapomenuté. To je důvod, proč se Jocov obrátil k českému literárnímu regionalismu, který podle něj nabývá na rozmachu díky svému aktivnímu vztahu k, nejobecněji řečeno, slovanské ideji. Jocovem začíná období bulharských vědců, kteří odjíždějí do Čech pouze specializovat se, a ne studovat, což odpovídá dosaženému stupni zralosti naší vědy. Profesor M. Hýsek (1885-1957) je odborným vedoucím při psaní disertace *Otakar Mokřý a polská literatura*, kterou B. Jocov obhájil na Karlově univerzitě v roce 1928. Jejím přepracovaným monografickým vydáním⁵ činí bulharská literárněvědná bohemistika prudký obrat od obecných dějin k literárním portrétům, které zahrnují základní vývojové tendence významných literárních období. V tom tkví paradox vědce a společenského činitele Jocova. Nezávisle na jím přejaté dobové generalizační teorii o rasovém, národnostním a slovanském předurčení, které osudově zkrátily jeho životní dráhu, za druhé světové války přesvědčivě zavádí do bulharské bohemistiky, jako dějepisec české literatury, parciální metodu.

Odklon od tohoto směru se uskutečňuje po druhé světové válce, kdy nový vnější pátos společenských vztahů mezi Bulharskem a Československem požadoval pozoruhodné, monumentální historiografické formy. Zkompromitovaná romantická myšlenka o slovanské jednotě je již vystřídána imperativy ideologického celku. V tomto ohledu se model slovanských literárních dějin Pypina – Spasoviče jeví jako zcela vhodný. Široce pojaté historiografické panoráma panslavistického rázu přejímá nyní v bulharských podmínkách internacionální univerzálnost marxismu ve *Studiích z dějin slovanských literatur I, II* (1949, 1952),⁶ které měly mnoho reedic a ve kterých je rozsáhle zastoupena i literatura česká. Autorem je profesor Emil Georgiev (1910-1982),

---

⁴ B. Jocov: *Belgarski stradanija i borbi za svoboda v slavjanskata poezija*, Sofija 1935.

⁵ B. Jocov: *Otakar Mokri*, Sofija 1928.

⁶ E. Georgiev: *Očerki po istorija na slavjanskite literaturi I, II*, Sofija 1977.

který se v Čechách specializoval na oblasti hudební výchovy a slovanské filologie. Slovanské literatury vidí jako zvláštní velkou symfonii, ve které však dominují tóny sociálního postavení. Tímto způsobem je zastoupena i česká literatura, čemuž hodně napomáhá výborná znalost *Slovanských literatur* Jana Máchala. Ve vztahu k české literatuře je u Georgieva zřejmý Máchalův vliv jak v tematických zobecněních, tak i v některých společných omylech – ve spojení humanismu a reformace do jedné etapy apod.

Pozitivistická následnost a vyrovnání historických a literárních etap jsou velmi pohodlné pro marxistickou slavistiku, podle níž za epochou realismu následují modernismus a socialistický realismus. Snaha o socialistickou kulturní přestavbu – mělkou a schematickou – je poslední etapou bulharského pozitivismu. Stává se součástí totálního vtrhnutí ideologie do lidských osudů, do přednášení a vědeckého rozvoje literárněvědné bohemistiky.

V poválečné etapě je umožněn lektorům bulharského jazyka a literatury několikaletý pobyt v Praze. Česká literární věda výrazně ovlivňuje jejich profesionální a vědeckou dráhu. Tento pobyt je zabezpečen oboustrannými kulturními dohodami a prokázal svou užitečnost zejména u bohemistů-literátů. Prvním z této řady byl profesor Nedjalko Draganov (1915-1977), v letech 1953-1959 lektor na Karlově univerzitě, kde v roce 1964 pod vedením profesora F. Buriánka obhájil disertaci o díle M. Pujmanové – ovšem bohužel z pozice sociologického přístupu, naprosto pomíjejícího literární specifiky.

Prosáknutí některých idejí literární recepce na bulharské území je zprostředkováno E. Georgievem, který byl stoupencem názorů obecné a srovnávací literární vědy,⁷ terminologicky se podle jeho názoru odlišující od "buržoazní" literární komparistiky. Na tomto základě vrcholí u Draganova jeho dlouholetý zájem o K. Čapka ve studii *K. Čapek v Bulharsku* (1963). Její nesporná informační hodnota je však snížena dogmatickým hodnocením.

Celkový zájem o dílo M. Bachtina a o jeho všeobecný dialogismus je zřejmý v posledním Draganově eklektickém díle *Romány K. Čapka* (1977).

Jeden z mála významných tehdejších bulharských strukturalistů Nikola Georgiev (nar. 1937) během svého pobytu jako lektor na Karlově univerzitě v letech 1965-1967 napsal velmi dobře hodnocenou studii *Parodie obsahu a parodie struktury ("Švejk" a antiromán)*.⁸ Georgievův zájem o dvojitost literárního hrdiny a literární struktury pokračuje i v jeho studii *Citátní člověk* (1980),⁹ kde je Švejk porovnáván s hrdiny Dickensovými a s Ostapem Benderem.

---

⁷ E. Georgiev: *Obšto i sravnitelno slavjansko literaturoznanie*, Sofija 1965.

⁸ *Česká literatura* 1966, s. 328-334.

⁹ N. Georgiev: *Citiraštijat čovek v literaturata. Godišnik na SU*, 74, 1980.

Jestliže během 19. století je český příklad pro Bulhary rázu vědeckého a hospodářského, po roce 1968 má tento příklad převážně politický charakter. Bulharští bohemisté jsou silně ovlivněni metodologickým propojením raného marxismu a pozdního strukturalismu v české humanistice typickým pro šedesátá léta. Pedagogická nutnost při přednášení české literatury na bulharských univerzitách a vědecké ambice usilující o přechod od tematických zobecnění ke konstataci různých forem literární imanence, žánrových a kompozičních struktur jsou základem prvních bulharských *Dějin české literatury I, II* (I. Pavlov – V. Todorov, 1986; Ch. Balabanovová – I. Pavlov – V. Todorov, 1989). Nezávisle na ideologických omezeních studuje zvolená historicko-funkční metoda český literární vývoj na pozadí migračních pohybů umělecké iniciativy ve středoevropském kulturním prostoru. Slabé stylistické tradice bulharské jazykovědné bohemistiky vysvětlují nedostatek hlubšího textového rozboru ve studiu české literatury v Bulharsku. V poslední době je zřejmá vyložená antropologizace metodologie bulharských bohemistů, a to především na základě bulharsko-českých kulturních vztahů. V. Todorov používá principy imagologie, Ch. Balabanovová receptivní estetiku. I. Pavlov zdůrazňuje marginalitu českého narativu jako proud hovoření a psaní v české literatuře od 18. století do dnešní doby.

Na závěr bychom mohli konstatovat, že dlouhodobý profesionální vztah bulharských bohemistů k české literatuře se stal jejich životní dráhou, ovlivňující jejich vědecká stanoviska.

PŘEDMLUVY ČESKÝCH KNIH V BULHARSKU JAKO MARGINÁLNÍ DRUH LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY

ANŽELINA PENČEVOVÁ

Předmluva (nebo doslov) literárního díla je zvláštním fenoménem: je průsečíkem intertextuality a transtextuality, paratextuality a metatextuality; je mostem mezi genezí díla a jeho existencí v aktech recepcí.

Předmluvy a jim analogické texty jsou tedy závažnou a zároveň velice zajímavou složkou literární komunikace. Proto překvapuje omezená a sporadická pozornost, kterou literární teoretikové dosud věnovali této problematice. Vlastně jedinou "teorii předmluv", a to v rámci celkové teorie paratextovosti, rozpracoval Gérard Genette ve své knize *Prahy (Seuils, Paris 1987)*. Podle Genetta se literární dílo skládá z textu a z jistého množství textových produkcí, které základní text obklopují, vyvíjejí jej, posouvají jej od reality k virtualitě, zabezpečují jeho recepci, aby jej učinily přítomným ve světě jiných diskursů. Celé toto "okolí", tj. tituly a podtituly, předmluvy a doslovy, obsah, dedikace a epitafy, dokonce koncepty a náčrtů atd., tvoří paratext knihy. Právě díky paratextu se výchozí text proměňuje v knihu, která může být předložena čtenářské veřejnosti.

G. Genette dělí prostor literárního díla na interiérní, tj. samotný text, a exteriérní – souhrn diskursů světa orientovaných na onen text. Mezi textem a zónou "vně textu" se nalézá pásmo přechodu a transakce, pásmo působení na čtenáře. Paratext v sobě zahrnuje a zároveň realizuje potence, způsoby, metody a efekty tohoto pásma.

Jako součást paratextu je předmluva nebo doslov diskursem heterogenním, pomocným, předurčeným sloužit jinému diskursu. Jeho dvě hlavní funkce jsou: 1. získat čtenáře, motivovat ho, aby si knihu přečetl; 2. situovat a instruovat čtenáře tak, aby jeho četba knihy byla kvalitní, "dobrá". Předmluva je druhem recepčního návodu, ale současně typickým řečnickým prostředkem přesvědčování čtenáře. Předmluva by měla především upozorňovat na to, *proč a jak* musí být příslušná kniha přečtena. Výchozí text sám o sobě není schopen adaptovat se k modifikacím čtenářského publika v prostoru a čase. Paratext je nástrojem adaptace mezi ideální identitou textu a empirickou skutečností. Tyto funkce a úlohy podmiňují jeho specifickou formu, stylistiku a morfologii.

S ohledem na téma tohoto referátu je nutné se pozastavit u dvou dalších aspektů, kterými se G. Genette nezabývá. Za první je to *specifika paratextovosti, zejména předmluv a doslovů, u překladové produkce*. Jako mocný

nástroj meziliterární recepce (někteří autoři se dokonce domnívají, že problematika předmluv a doslovů překladových knih patří do teorie překladu) mají tyto paratexty za úkol překonat divergenci mezi recepcí originálu a recepcí překladu, vyplývající z časových, prostorových, společenských, kulturních, antropologických a dalších rozdílů mezi recipienty. Tento dodatečný účel mění typologii předmluvy, její zaměření a obsah, její strukturu. V tomto případě ovšem odpadávají funkce jako manifestace autorova záměru, neutralizace kritiky a jiné, zatímco do popředí vystupují jiné funkce, jako například funkce normativní, estetická, aplikační atd. Hlavní a rozhodující je však funkce poznávací a ta by neměla chybět ani v té nejstručnější předmluvě překladového díla.

Druhým důležitým aspektem je *otázka vědeckosti předmluv a doslovů literárních děl*. Dalo by se říci, že dokonce krátké životopisné a bibliografické poznámky o autorovi na zadní straně obálky, na záložkách vazby či na předsádce mají literárněvědný ráz, byť i v informačním, slovníkovém, encyklopedickém smyslu. Všeobecně se má za to, že předmluva a doslov by měly plnit a plní převážně právě literárněvědnou funkci. Dodala bych, že pro překladovou literaturu to platí dvojnásob, protože v tomto případě by paratext měl cizího čtenáře seznámit s částečně nebo zcela neznámým autorem a s cizí historickou, společenskou, kulturní a literární situací, v níž dotyčné dílo vzniklo a již je determinováno.

G. Genette podotýká, že ačkoli předmluva prošla dlouhou evolucí, její hlavní strukturální principy a rysy zůstaly neměnné. Spíš než o evoluci jde o určitou sadu možných výběrů v rámci repertoáru o mnoho stabilnějšího, než si uvědomujeme. Tento ustálený model předmluvy obvykle zahrnuje autorovu osobnost v historických souvislostech, přehled jeho literární tvorby, analýzu díla nebo děl, k nimž byla předmluva napsána, případně ukázky z jiných kritických či literárněhistorických pojednání o textu nebo o autorovi, na závěr – typizující zobecnění. Nemůžeme nepostřehnout totální shodu tohoto modelu se standardní statí v kterékoli učebnici o dějinách národní literatury nebo skupiny literatur.

Jiná věc je, nakolik je autor takové předmluvy kompetentní a nakolik je jeho styl přísně scientistický, anebo odbočuje k esejistickému a k publicistickému patosu (který ostatně nikdy nebyl zcela cizí vědecké praxi). Nezapomínejme, že jednou ze základních funkcí předmluvy je získat, ba přímo nalákat čtenáře, takže přísně vědecká předmluva, psaná jenom pro odborníky a přístupná jenom jim, by značně omezila recepci díla, i když těm odborníkům by doopravdy zabezpečila recepci maximálně účinnou.

Jako důkaz vědeckosti předmluv a doslovů můžeme brát i skutečnost, že nejednou text psaný jako paratext může být později otištěn ve sborníku s vědeckou produkcí. Častější je však opačný případ, kdy původní literárněvědná publikace nebo i část disertace bývá použita jako paratext. Výjim-

kami nejsou ani případy, kdy předmluvy bývají citovány v naprosto seriózních vědeckých pracích, a to nikoliv ojediněle a časově omezeně. Zde bychom měli položit otázku, nakolik je spravedlivé přiřazovat předmluvy a doslovy výhradně k paratextům, jestliže jejich drtivá většina má povahu vyložené metatextovou, komentující, interpretující.

* * *

Nedokázala jsem zjistit, jestli už některého badatele napadlo prozkoumat, jak se jistá národní literatura odráží v předmluvách a doslovech děl přeložených v jiné zemi. Ukázalo se, že je to úkol nadmíru zajímavý, avšak ve většině případů těžko zvládnutelný. V případě české literatury v Bulharsku to naštěstí platí jen zčásti. Počet českých knih přeložených do bulharštiny se pohybuje kolem 280 (přesný počet nelze zjistit z různých technických důvodů), a to včetně druhých a dalších vydání některých titulů. Do tohoto počtu jsem nezahrnula publikace z přírodních a exaktních věd, z oboru ekonomiky, práva apod., jde tedy jen o prózu, poezii, literaturu faktu, literaturu pro děti a mládež, dramata, literární teorii a kritiku. Asi tak třetina knih vyšla bez předmluvy i bez doslovu, naprosto ojedinělá jsou však vydání bez jakéhokoli paratextu, byť i ve formě krátké ediční poznámky. Ve srovnání s českou vydavatelskou praxí je nápadné relativně velké procento obsáhlých předmluv a doslovů. Jen tak z odhadu bych usoudila, že cizí knihy určené k recepci v českém prostředí se zásadně vyznačují minimalizací paratextu, zatímco v Bulharsku je tomu právě naopak. (Zda tento postřeh odpovídá skutečnosti, a jestli ano, čím je tato skutečnost podmíněna – to jsou otázky, které vyžadují další bádání.)

Ve shodě se světovou tendencí bez předmluv vycházejí zásadně knížky pro děti a mládež, dobrodružná literatura, sci-fi, knihy s vojensko-hrdinskou tematikou, detektivky atd. V našem případě nechybějí výjimky v obou směrech. Tak například *Výpravy opačným směrem* J. Nesvadby a *Panoptikum starých kriminálních případů* J. Marka jsou opatřeny kvalitními předmluvami B. Terzieva a I. Kjosevové. Byly totiž zařazeny do specializované a ambiciózní edice Galaktika, která vycházela ve Varně v 80. letech. Editoři velice úspěšně Galaktiky chtěli (a také dokázali) přesvědčit bulharského čtenáře a hlavně kritiku, že i tzv. periferní literatura může mít svá arcidíla, která si zaslouží náležitý odborný komentář.

Mimochodem, ediční koncepce té které edice zpravidla citelně ovlivňuje objem, obsah, styl, kvalitu, tedy i recepční úlohu a význam předmluvy a doslovu. Jako velice kladnou bych hodnotila zkušenost už neexistující edice Panorama nakladatelství Narodna kultura, jejíž heslo znělo: "velké knihy v malém formátu". I když tam opravdu našly místo menší prózy či krátké

básnické antologie a knížky byly formátu kapesních vydání, šlo vesměs o klenoty jak klasické, tak moderní světové literatury. Kromě předmluvy malé krásné knížky edice Panorama obsahovaly nezbytně ediční poznámku na závěr, četné vysvětlivky, "život v datech" každého autora a na zadní straně – citáty z výroků světoznámých tvůrců a literárních kritiků o dotyčném díle anebo o jeho autorovi. V této vyvážené edici s profesionálními předmluvami výrazně literárněvědného rázu se poštěstilo vyjít například těmto českým knihám: *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do patnáctého století* S. Čecha, *Haviřská balada* M. Majerové, *Anglické listy, Povětroň a Listy ze zásuvky* K. Čapka, *Staré pověsti české* A. Jiráska, antologie *Deset současných českých vypravěčů, Tři čeští básníci* a další. Tak například vydání *Listů ze zásuvky* z roku 1985 je opatřeno předmluvou, spíš obsáhlou studií (35 stran) Alexandra Kjoseva, v níž autor nepojednává o senzačnosti a unikátnosti souboru, nýbrž o tom, že – jak z textů dopisů vyplývá – vrcholný problém Čapkovy tvorby je vlastně ústředním a živým problémem jeho vlastního života. Dále je knížka nasycena četnými vysvětlivkami mezi texty dopisů – jsou všude, kde je toho zapotřebí. Na konci je zařazen životopis Karla Čapka v datech, pak úryvky doslovů českých vydání *Listů Olze a Dopisů ze zásuvky* (Věře Hružové). Na zadní obálce si můžeme přečíst nadšená slova B. Sučkova o Čapkovi.

Naopak, z dnes už těžko zjištělných důvodů se stalo, že první a v Bulharsku zatím jediné knihy významných, velice seriózních a z recepčního hlediska náročných autorů buď zůstaly bez paratextu (*Lustigova Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, 1967 – novelistický žánr se zpravidla u nás obešel bez komentáře), nebo byly doprovázeny jen stručnou poznámkou katalogového typu o autorovi a jeho dosavadní tvorbě (*Romance pro křídlovku* F. Hrubína, 1977) či textem naprosto se nehodícím k prvnímu setkání s cizím publikem (Vančurův *Pekař Jan Marhouš*; zde místo pokusu o nastínění nenapodobitelné Vančurovy poetiky a vysvětlení četných aluzí, těžko srozumitelných i českému recipientovi, v krátké anonymní poznámce se dočítáme, že Vančura je "renesanční osobností" a že jeho jméno je v Bulharsku povědomé spíš milovníkům kina).

O tom, zda kniha bude mít předmluvu nebo doslov, a jaké, rozhoduje souhrn rozmanitých činitelů – od zavedené tradice přes podstatu textu, naplánovaného k vydání, až po kompetenci nakladatelského redaktora a objektivní možnost obstarání vhodného autora paratextu. Optimální by bylo, kdyby volba závisela na imanentních kvalitách textu. Bohužel kniha je i sociálním fenoménem, a tak často okolnosti vydání bývají určovány extratextuálními faktory. Pozorujeme to (aspoň v Bulharsku) zřetelně v posledních letech. Nové ekonomické podmínky otřáslý systém bulharského vydávání knih, který – i když byl ošklivě omezován ideologickými směrnicemi – byl přece jen dobře regulován, vybaven kvalitními specialisty a

co se týče prezentování tzv. malých literatur, zaznamenal značné úspěchy, které se asi s takovou intenzitou a bohatstvím už nezopakují. Dnes, hlavně z finančních důvodů, ale v nemalé míře i kvůli absenci dobře připravených nakladatelských specialistů, jsme svědky naprosto nepřijatelných případů. Například Kunderův *Valčík na rozloučenou* – zatím jediné dílo tohoto autora, které u nás vyšlo knižně (roku 1992): na 3. straně je umístěna kusá poznámka, která stojí za ocitování: "Milan Kundera se narodil v Československu. Od roku 1975 žije ve Francii." A nic víc. Naštěstí na zadní obálce je otištěn text, který je sice křiklavě reklamní, nicméně však říká dost o podstatě dotyčné prózy, ale i Kunderova světa vůbec: "Je to sen noci svatojánské, černá fraška, kde i ty nejtísnivější otázky jsou kladeny rouhavou lehkostí prozrazující poznání, že dnešní svět nás ošidil dokonce o právo na tragiku." Opravdu, někdy takové poznámky na obálkách nebo na záložkách knih (obyčejně psané zkušeným redaktorem) mohou docela spolehlivě nahradit rozsáhlou předmluvu. Jako příklad bych uvedla text ke knize J. Haška *Hřích kněze Ondřeje* (1974), který jako by byl esencí patosu tohoto Haškova díla. Jindy zas mohou takové podružné texty velmi zdařile doplňovat "pravou" předmluvu nebo s ní korespondovat. Takový je případ sborníku *Ostře sledované vlaky* z roku 1985, který kromě zmíněné novely zahrnuje i trilogii *Postřižiny*, *Krasosmutnění* a *Harlekýnovy milióny*. Krátký text na předsádce o světovém ohlasu čtyř novel a o Hrabalově démantovém očku inspirace je v perfektním souladu s impresionistickým doslovem téže autorky – S. Kanikové – zachycujícím kosmické pulsace Hrabalova cítění světa. Podobné případy možná dávají za pravdu G. Genettovi, který tvrdí, že tento druh paratextu je funkčně synonymický předmluvě. Přesto se domnívám, že podobné texty jsou orientovány především směrem "ven", zatímco předmluvy směřují hlavně "dovnitř", a proto je jejich literárněvědná hodnota nesrovnatelná.

Když už jsme u různých druhů paratextů, je snad na místě zdůraznit, že pro bulharskou paratextovou tradici je typickou formou předmluva, zatímco v české převládá doslov. Podle G. Genetta mezi oběma druhy nejsou podstatné rozdíly; doslov je však jaksi diskrétnější a "skromnější". Co do objemu informace může být rovnocenný předmluvě a z čtenářova hlediska se zdá být dokonce logičtější a nutnější. Z pragmatického hlediska autora je však méně účinný než předmluva: i když totiž vysvětluje *proč* a *jak* se musí dílo číst, dělá to jaksi opožděně, post faktum, neplní tedy základní funkci této třídy paratextů a může hrát jediné úlohu závěrečného korektivu. (I obsah literárního díla, je-li umístěn vpředu, může vyvolat jistou dispozici u čtenáře a ovlivnit přijetí textu.) Asi proto doslovy mnou zkoumaných českých překladových knih lze spočítat na prstech jedné ruky. Co se však týče literárněhistorické a literárněkritické náplně, v našem případě vůbec nemůžeme tvrdit, že doslovy zůstávají pozadu za předmluvami. Důkazem

toho je například doslov V. Todorova k šestému bulharskému vydání *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války* z roku 1981, nazvaný *Švejk – cena autorovy nesmrtelnosti*. Tento doslov se svou moderností výrazně liší od dvou předchozích paratextů, které *Švejka* doprovázely. Ve vydání z let 1948 (1. díl) a 1955 (2. díl) máme anonymní předmluvu (jejím autorem je pravděpodobně redaktor knihy, budoucí akademik slavistického zaměření E. Georgiev), zařazenou přitom až do druhého dílu románu; stejný text se opakuje ve vydáních z let 1956 a 1969 a je typický pro standard své doby; je komponován převážně z šablonovitých vyjádření jako například: "Jaroslav Hašek je velkým satirikem nejen české, ale, dalo by se říci, i světové literatury", "*Švejk* je jednou z nejsilnějších satir na militarismus a na imperialistickou válku"; nechybí ani odsouzení české buržoazní kritiky a literární vědy, které román "zamlčovaly", takže své místo v literárních dějinách zaujal jedině díky upozornění I. Olbrachta a J. Fučíka. Další paratext o *Švejkovi* doprovází vydání z let 1975 a 1978. Jeho autorem je známý bulharský prozaik a humorista Petr Neznakomov. Tato šestnáctistránková předmluva nepostrádá originální postřehy ani opravdový literárněvědný rozbor, podpořený hlubokými znalostmi dobového a literárního kontextu, principů a dějin humoristického folklóru lidstva. I když zde najdeme odvážné odstavce, v nichž je Hašek srovnáván s Byronem a Heinem, celkem vzato je paratext napsán v duchu klasické tradice tohoto "žánru" a s patričním respektem, vědecká poznávací složka rozhodně vítězí nad složkou esejistickou a publicistickou. Citovaný doslov univerzitního učitele české literatury V. Todorova, ač zůstává vědecky plnohodnotným, paradoxně působí o mnoho nekonvenčněji, uvolněněji, expresivněji.

Pozoruhodný příklad šlechetné konkurence mezi předmluvou a doslovem nacházíme ve svazku s vybranými díly F. X. Šaldy, který vyšel v Bulharsku v roce 1984. Autorem předmluvy je známý literární vědec Georgi Canev, který znal Šaldu osobně, navštěvoval jeho přednášky, pokládá se (a bývá pokládán) za jeho žáka. Pak není divu, že jeho text zní důvěrně, intimně, což však ani v nejmenším nezastírá důležitost poznatků, které recipientům poskytuje. Doslov Ch. Balabanovové se zas vyznačuje ryze literárněvědným stylem a může sloužit jako vzor paratextu pro dílo takového typu (je evidentní, že v některých případech je vědecký paratextový aparát nevyhnutelný, obzvláště jde-li o text, jenž je sám o sobě vědecký, o klasickou literární památku ze starších dob ap.). Kromě moderní vědecké analýzy zde nacházíme faktografii Šaldovy recepce v Bulharsku, rovněž tak paralely mezi Šaldovou estetikou a estetickými principy a filozofickými impulsy bulharské literární teorie a kritiky z první poloviny našeho století. Podobný pokus, a opět velmi úspěšný, uskutečnila Ch. Balabanovová i v souboru *Studie z teorie umění* J. Mukařovského (je sestavitelkou obou souborů a iniciátorkou jejich vydání). Napsala Prolegomena s důrazem na recepční aspekt

Mukařovského díla, aby maximálně usnadnila dlouho očekávané setkání bulharských odborníků s jeho studiemi. Hlavní slovo přenechala Felixi Vodičkoví. Zařadila do knihy jeho předmluvu k českému vydání knihy *Studie z estetiky* z roku 1966. Touto volbou zároveň umožnila bulharským recipientům, aby se seznámili i s další velkou osobností českého vkladu do světové literární vědy a filozofie, která je i dodnes známa u nás vlastně jedině z paratextů a metatextů či v nejlepším případě z časopiseckých publikací – máme tedy další zajímavý funkční aspekt předmluvy jako takové.

Naopak, jako nepodařený editorský experiment bych hodnotila zařazení jak předmluvy, tak doslovu jednoho autora, českého velvyslance v Bulharsku P. Pospíchala, do útlého svazku s hrou *Modrý anděl* M. Uhdeho. Oba texty nejsou ani co do obsahu, ani co do zaměření vyhraněné a není jasná funkční platnost jejich rozdělení. Ovšem moment vydání (1993) si vyžadoval důraz spíše na osobnost M. Uhdeho a na disent než na umělecké hodnoty dotyčného kusu. Podobně dopadl i životopis *Václav Havel – básník a prezident* Edy Kriseové. Předmluva byla svěřena osobě nanejvýš povolane – tehdejší zástupkyni bulharského prezidenta, spisovatelce a básniřce, znalce české kultury B. Dimitrovové, která navíc Havla osobně zná a udržuje s ním přátelské, tvůrčí a politické styky. Pochopitelně v oné době (1992) přepolitizovaná situace v Bulharsku přinutila autorku předmluvy akcentovat právě politickou složku fenoménu "Havel", takže z jejího zadýchaného, mocně angažovaného textu se nedozvídáme málem nic o Havlovi "básníkovi", o Havlovi filozofovi. Tato promarněná příležitost je zároveň příkladem toho, jak i v době, jež měla za jedno ze svých hesel zavržení jakékoliv ideologizace kultury, předmluva zůstávala – chtě nechtě – vzorem a nástrojem ideologizace, typologicky shodné s tou, která čněla nevkusně až odporně z četných předmluv z 50. a 60. let a nejednou i z let pozdějších.

Těsně spjata s mírou vědeckosti je otázka autorství předmluv a doslovů českých knih v Bulharsku. Úkol bezbolestně implantovat literární dílo do cizího, nevědomého a nevidomého, ve většině případů lhostejného kontextu si vyžaduje volit jako autora předmluvy představitele recipující země. Jen málokdy se přebírají hotové předmluvy z původního vydání a zcela výjimečně – paratext autora knihy. (To pochopitelně bývá považováno za nežádoucí, až na případy, kdy autor napsal předmluvu speciálně pro recipienty z cizí země.)

V celé excerpci, kterou jsem provedla, jsem našla jenom dva příklady vypůjčeného paratextu ani ne českého autora (doslov S. Vostokovové k Haškovým *Uším svatého Martina* z roku 1966 a doslov I. Bernštejnové k *Neviditelnému* J. Havlíčka z roku 1984 – je to vlastně předmluva k sovětskému vydání z roku 1978) a dva příklady, kdy autor napsal předmluvu speciálně pro bulharské vydání své knihy (M. Ivanov: *Martova pole*, 1981, kde ovšem figurují i texty s bulharskou tematikou, a J. Nesvadba: *Tajná zpráva z*

Prahy, kde jde vlastně o kratičké oslovení bulharských čtenářů a zároveň o autorův osobní vztah k Bulharsku). V podobných případech ani nelze očekávat text, jenž by se vyznačoval vědeckostí. Není jaksi "přirozené", aby autor původního textu analyzoval vědecky své dílo, tedy aby konfrontoval svůj text s vlastním metatextem pojednávajícím o téže věci metajazykem. Ani ve světové editorské praxi se téměř nesetkáváme s takovou koncepcí; pokud k něčemu takovému dojde, jako například na začátku *Švejka*, jde o organickou součást díla, o jakýsi "prolog", jenž nese funkci nikoliv vědeckou, literárněvědnou. (Během přípravy tohoto referátu jsem se setkala i s přesně opačným názorem na autorskou předmluvu, vysloveným právě v předmluvě neautorské. Jde o text A. Krispina k Čapkovým *Anglickým listům*, jehož polovinu tvoří argumentace nesnášenlivosti vůči neautorským úvodům.)

V několika málo případech editoři zvolili raději paratexty českých literárních vědců. Tak například ke třísvazkovému vydání vybraných spisů J. Haška (1986) byla připojena třicetistránková kompozice výňatků z prozaizovaného Haškova životopisu od R. Pytlíka *Toulavé house*, kterou uspořádal I. Pavlov. Jiným pozoruhodným příkladem je velká studie J. Čacha k zatím poslednímu, třetímu bulharskému vydání Komenského *Velké didaktiky* (1992). Je to předmluva nového typu, autor nabízí současný a nestereotypní pohled jak na "velikého syna světa", tak na jeho dobu, vykládá podrobně, odborně a kriticky jeho teorie, pojednává o pedagogické kmenologii, podává přehled o nejnovější české a světové literatuře týkající se této problematiky. Nespornou hodnotu tento paratext sice má, ale sotva může nahradit paratexty bulharských odborníků jako profesora N. Čakarova a docenta Ž. Atanasova, kteří v předmluvách k jiným vydáním Komenského spisů rozebírají vliv a uplatnitelnost myšlenek velkého pedagoga v Bulharsku, jeho recepci, dějiny spolku Jan Amos Komenský, založeného u nás roku 1892, nacházejí analogie mezi *Orbis pictus* a prvním bulharským slabikářem P. Berona atd.

Velmi často je autorem předmluvy překladatel knihy, který obvykle dal podnět k vydání. Velmi nápadná je tato tendence při překladech české poezie do bulharštiny. Tyto překlady jsou četné a dalo by se říci, že zmapovaly poměrně plně aspoň oficiální českou poezii z 50. až 80. let. Takovými překladateli a zároveň i autory předmluv malých knížek z edic *Básníci světa*, *Současní básníci* anebo *Poetický glóbus* jsou téměř bez výjimky V. Rakovskí, D. Stefanov, A. Zvezdinov. Tato trojice básníků a překladatelů, milovníků a znalců české poezie nabídla kvalifikovaně a nadšeně bulharskému publiku výběry z básní V. Holana, J. Seiferta, V. Závady, K. Biebla, S. K. Neumanna, P. Bezruče a mnoha dalších. Ovšem jejich předmluvy se ani nesnažily vycházet vstříc požadavkům přísně vědeckého vyjadřování, oplývají lyrickými výlevy jako "bál jsem se toho básníka" nebo "složitost a prostota",

"země a nebe", "duch a hmota". Analýzy poetiky českých básníků se neopírají o vymoženosti literárněvědných škol, ale vůbec je nelze pokládat za povrchní. Dalo by se říci, že kdybychom tyto předmluvy shromáždili do jednoho svazku, byla by z nich docela užitečná příručka z dějin české poezie.

Přestože je dnes tradice postupného "přesídlení" české poezie do Bulharska silně potlačena (z objektivních příčin), jednou za dva, za tři roky vychází aspoň jedna sbírka a autorství její předmluvy se zase obvykle ujímá básník-překladatel. Tak například A. Zvezdinov, který nedávno vydal první bulharský překlad Erbenovy *Kytice* (1994), zvýraznil v předmluvě jak neubývajíc esteticou hodnotu tohoto veledíla, tak i svou motivaci předložit je "tu a ted". Zvláštní pozornost zasluhuje vydání Máchova *Máje* v novém překladu mladé plovdivské bohemistky Ž. Čolakovové. Tato kniha (1993) je (aspoň na půdě Bulharska) jedinečným paratextovým experimentem. Kromě stručného překladatelčina úvodu je do ní zařazena podrobná předmluva "klasického" typu od V. Krivánka, dále dvoujazyčný text *Máje*, pak studie *Genetika smyslu v Máchově poezii* J. Mukařovského, Nezvalova *Konkrétní iracionalita v životě a v dílech K. H. Máchy*, článek Ž. Čolakovové o palinodii v *Máji* a práce Ž. Čolakovové a S. Babakovové pojednávající o poetice smrti v poezii K. H. Máchy a jeho bulharského protějšku Ch. Boteva. Na konci svazku jsou umístěny věty J. Mukařovského, V. Nezvala, J. Vlčka a F. X. Šaldy o geniálním básníkově. Tímto způsobem ovšem Máchův text do jisté míry přestává být sémantickým těžištěm textového prostranství knihy. Takto koncipovaný sborník je jednoznačně určen odborníkům a ty by zaujal spíš literárněvědný aparát než dílo, které už pravděpodobně znají. Jde spíš o jakýsi esenciální "Máchův sborník".

Pro svěžest a procítěnost svého přístupu k autorovi a jeho tvorbě byli nejednou básníci zmíněné triády vyzváni, aby napsali předmluvu i prozaické knihy (obvykle šlo o lyrizovanou, senzitivní prózu). Výsledek byl vždy zajímavý – k literárním a biografickým údajům se pojily vzrušené analýzy a nevšední pozorování, které by určitě nenapadly profesionálního literárního vědce. Jako příklad bych uvedla předmluvu V. Rakovského ke *Slavnostem sněženek* (1985), kde nacházíme mimo jiné i pronikavý verbálně-vizuální portrét nadmíru talentovaného podivína Hrabala.

Překladatelé specializovaní na prózu také často podléhali pokušení vžít se do úlohy literátů. Kvalitní předmluvy, například k Lustigovým *Dětským etudám* nebo k Čapkovým *Apokryfům*, zanechal G. Lenkov. Je zajímavé, že zesnulý S. Ivančev, všemi uznávaný za největšího bulharského překladatele z češtiny, zásadně odmítal psát paratexty, přestože právě nedostupná kvalita jeho překladů J. Haška, K. Čapka, B. Němcové a mnoha jiných prozrazuje perfektní cit pro českou mentalitu a pro českost vůbec. Že i "jazykovědný bohemista" může přispět hodnotnými předmluvami k bohatší a úplnější recepci české literatury v Bulharsku, dokazuje aktivita J. Bačva-

rova, jenž nejen napsal kompetentní a vyvážené paratexty k mnoha vydáním (uvedme aspoň *Kulhavého Orfea*, několik antologií české prózy a poezie atd.), ale tato vydání inspiroval, prosadil a do značné míry i uskutečnil jako koordinátor a redaktor.

Seznámení s tzv. "překladačskými předmluvami" ukazuje, že je překladatel občas doslova "ladem ležícím literárněvědným bohemistou". Někdy bohužel tyto potence zůstaly nerealizovány v plné šíři (u I. K Josefové, N. Canevové a dalších), jindy se zase paratextové pokusy staly jakousi první etapou budoucí skvělé dráhy na poli literárněvědné bohemistiky (například u S. Kanikovové).

V některých zvláštních případech, kdy faktologická stránka knihy se zdá být důležitější než její estetické, slohové a vůbec úzce literární aspekty, jak je tomu například u prozaizovaných životopisů velkých osobností, svěřovali raději nakladatelé psaní předmluv nikoliv literárním vědcům, nýbrž znalcům z příslušných oborů. Tak předmluvu románu *Krev na paletě* M. Kočky napsal kunsthistorik Ch. Kovačevski, autor několika monografií z dějin výtvarného umění a vědeckopopulární knížky o Caravaggiově životě. Autorkou doslovu k úchvatné biografii B. Smetany od K. V. Buriana je muzikoložka K. Belivanovová. Ovšem v obou případech paratexty nenabízejí literárněvědný rozbor a jen okrajově se zabývají dílčími problémy životopisného žánru (hlavně problémem věrohodnosti), jinak však poskytují zajímavé údaje, kterými by literární vědec sotva disponoval. (Otázka, zda právě takový druh předmluvy víc vyhovuje předpokládanému čtenáři tohoto typu prózy, se nedá odpovědět jen tak namátkou, ale připustila bych, že ano.)

Nemůžeme vynechat otázku, zda bylo ku prospěchu věci, když autorem předmluvy české byl bohemista, a naopak. (Jako mezní případ můžeme brát autory širšího slavistického zaměření.) Odpověď každopádně záleží na zvláštnostech konkrétního díla. Tak například předmluvu k výběru z Arbesových romanet napsal slavista O. Saparev, který zaměřil svou vědeckou orientaci mimo jiné na fantastickou a vědeckofantastickou literaturu. To mu umožnilo podat zevrubný popis specifické poetiky neobvyklého žánru, a to v širších souvislostech – s přihlédnutím k romantickým, gotickým, utopickým, melodramatickým, senzačně románovým a realistickým prvkům. Bez povšimnutí nezůstalo ani české pozadí Arbesovy prózy stejně jako její bulharské paralely.

Nakladatelským redaktorům se podařilo získat pro bohemistickou kauzu i další univerzitní kapacity nebohemistických oborů. Nejen erudované, ale i mimořádně originální paratexty, které si zaslouží další metatextovou interpretaci, napsali například N. Georgiev (k *Povídám z jedné a z druhé kapsy*), S. Igov (k *Životu a dílu skladatele Foltýna*) a další. Upozornila bych speciálně na zatím bohužel nevydanou sémiotickou studii A. K Joseva k *Nesnesitelné lehkosti bytí*, která by určitě zaujala i české kunderology a

kteře bychom mohli vytknout snad jedině jisté nedocení nebo ignorování "českosti", která je – podle mne – v tomto Kunderově díle pořád ještě naléhavá a významotvorná.

Někdy ovšem ani bohemista nedokáže "z dálky" uchopit všechny souvislosti a aluze přeloženého díla. Zajímavý je v tomto ohledu případ předmluvy Neffova románu *Královnynemají nohy*. Její autorkou je mladá bohemistka A. Hranová, která věnovala svou disertaci otázkám slovanského historického románu. Vynikající rozbor, který provedla, odhaluje mnoho žánrových, stylistických a filozofických vrstev textu, které si určitě málokterý čtenář uvědomoval. V kontextu evropského historického románu se Neffovo dílo vyjímá v podání A. Hranové jako rarita, jako novum bez obdoby, jako bravurní pokus, jenž by nesporně mohl – i přes svou destruktivitu – posunout vývoj žánru. Autorka textu však nemohla vědět o tom, že ošemetná dobrodružství Petra Kukaně v sobě skrývají aluzi Dubčekova politického osudu, což jistě vysvětluje mnoho ze zvláštností podivného syžetu.

Mimo jakoukoli pochybnost mocně prospěla jak recepci české literatury v Bulharsku, tak i bulharské literárněvědné bohemistice aktivita univerzitních učitelů a vědeckých pracovníků z oboru české literatury na poli vydávání českých knih v bulharských překladech. Předmluvy docenta I. Pavlova *Lvi stopou Jana Nerudy* (k Nerudovým vybraným spisům z roku 1986 v edici Světová klasika, jejíž koncepce a celkové provedení si vyžadovaly předmluvy přímo akademické kvality a tento princip byl dodržován bez výjimky), *Silou faktu a okouzlení* (k Jiráskovým *Starým pověstem českým*), *Literární galaxie, vytvořená silou rozumu a talentu* (ke dvousvazkovému výběru fantasticko-utopických próz K. Čapka z roku 1985), k *Večerům na slamníku* J. Johna, k *Mladému muži a bílé velrybě* V. Párala, k *Cestě slepých ptáků* L. Součka, k *Dálkovému výsledku* V. Havla a další patří mezi to nejlepší, co napsal tento doyen naší literárněvědné bohemistiky. Speciálně bych vydělila text *U středověkých pramenů českého smíchu* ke sborníku staročeských satir *Pokušitelka a její pes*. Tato předmluva navazuje na autorovu doktorskou disertaci. Zcela nevšedním způsobem přibližuje bulharskému čtenáři fenomén staročeské satirické poezie (dosud známý jen úzkému kruhu odborníků), který navíc nemá paralelu v bulharských literárních dějinách, a vykládá specifické společenské, náboženské a estetické procesy, které jej podmínily.

Už jsem se zmínila o některých z předmluv Ch. Balabanové, pracovnice Literárního ústavu BAV. Je však třeba upozornit na studii k výběru z děl V. Nezvala *Podivuhodný kouzelník* z roku 1990, jež je vzorem vytříbeného vědeckého stylu a všestranně osvětluje složitou a pro cizince těžko přístupnou Nezvalovu poetiku.

Přední představitel mladší generace bulharských literárněvědných bohemistů docent V. Todorov se připojil k týmu autorů předmluv českých knih

v Bulharsku relativně pozdě a bohužel těsně před začátkem období stagnace ve vydávání děl východoevropských a středoevropských literatur. Svou úlohu jako autor paratextů bral vážně a profesionálně i tehdy, kdy šlo o prózy, jejichž analytická interpretace se zdála být docela jednoduchým úkolem (*Memento R. Johna, Půlnoční běžci Z. Zapletala* – zde V. Todorov nepropadl pokušení zvýraznit čtenářsky atraktivní složky námětů a stylu, ale předvedl oba romány jako jevy typologické a charakteristické pro dobu svého vzniku). Jako špičkový literárněvědný bohemista a čapkolog se uplatnil například v doslovu ke *Kritice slov* a zejména ve velké úvodní stati *Karel Čapek aneb český Protheus* k zatím neuskutečněnému pětisvazkovému vydání Čapkových děl. V nejnovější době se stal mladý docent české literatury "otcem a duší" tzv. Malé české knihovničky – přílohy časopisu *Homo boemicus* (jehož zakladatelem a řídícím redaktorem je opět V. Todorov). Zvláštní předurčení této edice – uvěřit menší co do rozsahu, ale emblematické co do obsahu, u nás dosud neznámé texty starší a nové české klasiky – vyžaduje pečlivě promyšlené předmluvy a jiné komentující texty, které editor obstaral nebo i napsal sám. V několika případech šlo o "vzkříšené" překlady, které už ztratily veškerou naději na vydání, v paratextech našla místo faktologicky zajímavá a emocionálně angažovaná pojednání V. Todorova o recepci dotyčného autora v Bulharsku.

* * *

Z materiálů, které jsem nahromadila během přípravy tohoto referátu, by mohla vzniknout celá knížka. Mnoho důležitých a zajímavých problémů typologické povahy jsem byla nucena vynechat. Dalších se referát dotkl jen povrchně a heslovitě. Ale i tak, doufám, vyšlo najevo, že literárněvědnou složku v předmluvách a doslovech českých knih v bulharštině můžeme označit za marginální jedině ve smyslu, že není jaksi oficiální, systémová, důsledně hodnocená a kontrolovaná. Co se týče vědecké a poznávací hodnoty, je však závažnou a – vzhledem ke své specifice – nenahraditelnou součástí bulharské literárněvědné bohemistiky. Bohužel paratexty k překladovým knihám fungují výhradně mezi zeměpisnými hranicemi recipující země. Jsem přesvědčena, že kdyby tomu tak nebylo, bulharské předmluvy by značně přispěly ke kladnému ohlasu bulharské bohemistiky v Čechách a ve světě. To je důvod, proč jsem si zvolila pro účast na 1. kongresu světové literárněvědné bohemistiky právě toto téma – téma podle mě nikoliv marginální.

LITERATURA

E. M. ALECHINOVÁ – A. V. ZAPADOV:
Apparat knigi, Moskva 1982.

I. CVRKAL:
Funkcia doslovu v preklade, sb. *Preklad včera i dnes*, Bratislava 1986.

G. GENETTE:
Seuils, Paris 1987.

I. CHRISTOVOVÁ:
Transtextuální projekt G. Genetta, sb. z konference *Literatura a literární věda*, Sofija 1995.

D. LEKOV:
Rodoljubivij i blagorazumnij narode belgarski... I (Vazroždenski predgovori 1806-1865), Sofija 1994.

DĚJINY DÁNSKÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY

PETER BUGGE
KNUD JORDAL

Ač dánská literárněvědná bohemistika – jako bohemistika celkově – nikdy nezaujala ústřední postavení v dánské slavistice, jsou její dějiny staré jako dánská slavistika sama a obsahují ne jeden zajímavý moment. Vědecké studium české literatury lze zhruba rozdělit do tří fází: éra od založení katedry slovanské filologie na kodaňské univerzitě roku 1859 ke zřízení vlastního lektorátu češtiny v roce 1930, éra Else Westh-Neuhardové jako lektorky češtiny v Kodani v letech 1930-1973 a pozdější období, kdy bylo (zřejmě několika mladšími kandidáty) těžiště dánské literárněvědné bohemistiky posunuto do Århusu.

Když byla v roce 1859 na kodaňské univerzitě zřízena první katedra slovanské filologie ve Skandinávii, byl Caspar Wilhelm Smith (1811-1881) jmenován jejím prvním profesorem. Za pilných studijních cest Smith už nabyl širokých znalostí slovanských jazyků. Mimo jiné navštívil v letech 1843-1844 Pešť, kde žil v domě Jana Kollára, a Prahu, kterou znovu viděl v roce 1881 za lázeňské cesty do Karlových Varů krátce před svou smrtí. Smithovo hlavní působení patřilo rusistice a polonistice, ale napsal dvě díla bohemistického rázu: *Om de i den første Del af dette århundrede fundne Levninger of gammel bøhmisk Poesi og deres Kritik*¹ a *Den bøhmiske Nationalitetskamp og Sejr gennem Hussitismen*.²

Smithův následník, filolog Karl Verner (1846-1896), neprojevil žádný zájem bohemistický, ale už jeho nástupce, Holger Pedersen (1867-1953), se prosadil spisem *Den bøhmiske Udtale* (Česká výslovnost, 1903) a pro *Salmonsens Leksikon* (dánská obdoba *Ottova slovníku naučného*) napsal heslo *Bøhmisk Litteratur* (2. vydání, Kodaň 1915-1930). Z této doby pochází i disertace Victora Kuhra, pozdějšího profesora filozofie na kodaňské univerzitě, *Det pædagogiske System i Comenius' Didactica magna* (1912). V letech 1917-1921 patřila katedra Stanisławu Rożnieckému (1865-1921), který studoval i v Praze, kde se seznámil s Jaroslavem Vrchlickým. Kontakt pravděpodobně zprostředkoval literární historik Georg Brandes, který navštívil Čechy v letech 1886 a 1892 a živě líčil ve svých pamětech obě

---

¹ *Tidsskrift for Philologi og Pædagogik* III-IV, 1861/62 (O pozůstatcích staré české poezie nalezených v první části našeho století a jejich kritice).

² Tamtéž IX, 1867 (Český národnostní boj a vítězství za pomoci husitství).

cesty. Ve zmínce o české literatuře vyzdvihuje Svatopluka Čecha a Jaroslava Vrchlického, k jehož povídkám *Barevné střepy* (1887, dánské vydání *Farvede Skaar* 1893) napsal předmluvu. Vrchlický sám přátelství oslavil sonetem *Jiřímu Brandesovi (Bodláči z Parnasu, 1893)*.³

Po předčasné smrti Rožnieckého převzal Švéd Anton Karlgrén (1882-1973) profesuru slovanské filologie do roku 1953. Karlgrén se hlavně věnoval ruským dějinám a ruské literatuře, ale ukázal Čechům svou sympatii knihou *Henlein, Hitler, Tjeckerna och Chamberlain* (1938). Za Karlgréna byla už bohemistika silně posílena tím, že byl v roce 1930 Else Westh-Neuhardové nabídnut nový lektorát češtiny, který obsadila až do roku 1973. Else Westh-Neuhardová byla nadšenou a neúnavnou zprostředkovatelkou české literatury a kultury v Dánsku (nelze se nezmínit o jejím blízkém vztahu k Egonu Hostovskému) a svými početnými překlady moderních českých autorů od Haška a Čapka k Hrabalovi a Kunderovi přispěla neocenitelným způsobem k popularizování české literatury v Dánsku. Vlastních literárněvědných prací z její ruky je však málo; kromě předmluv a úvodních slov o spisovatelích v různých antologiích lze upozornit na článek *Karel Čapek*.⁴

V roce 1947 bylo znovu umožněno dánským studentům, aby studovali v Praze, čehož využili tři mladí badatelé, kteří pak všichni výrazně obohatili dánskou bohemistiku. Byli to Eigil Steffensen (1927), student a později docent ruské literatury na kodaňské univerzitě, jenž přeložil (do dánštiny už podruhé) Haškova *Švejka* a napsal řadu článků do novin a časopisů o českých spisovatelích, a dva studenti z Århusu, Herman Kølln (1927), který se pak usídlil v Praze, kde mnoho let působil jako dánský lektor na Karlově univerzitě (jeho článek *Hans Christian Andersen a severní Čechy v Ústeckých muzejních sešitech z roku 1991* ukazuje, že je ještě činný), a konečně Knud Jordal, lektor slovanské filologie a dlouholetý učitel češtiny na århuské univerzitě. Jordal vydal v roce 1993 přednášku *Fra Dobrovský*

---

³ Informace o Brandesovi poskytuje pozoruhodná kniha Christiana Hougaarda *Tjekkoslovakiet i Danmarks spejl* (Československo v zrcadle Dánska, Odense 1971). Hougaard pečlivě sbíral dojmy dánských básníků z jejich cest po Čechách v 18. a 19. století. Ač se první vzpomínky datují od 50. let 18. století, byl Adam Oehlenschläger první, kdo si v letech 1817-1818 všiml českého jazyka ("det bøhmiske sprog") a českého národa (ze znění slova "ulice" vyvozuje Oehlenschläger, že český jazyk v sobě "má cosi ženského jako všechny slovanské jazyky" - "har noget qvindligt som alle slaviske sprog") a v národnostní otázce konstatuje, že "německý ocet a slovanské mléko nemají duševní příbuznost" ("den tyske Eddike og den slaviske Mælk har ingen Valgfrandskab"). Vývoj českého národa pak sledují s velkými sympatiemi mj. farář A. V. Læssøe, historik Frederik Schiern, Georg Brandes a Herman Bang.

⁴ *Fremmede digtere i det 20. århundrede 2*, København 1968, s. 399-409.

til *Pragerskolen*,⁵ jež už svým názvem naznačuje, že český strukturalismus nezůstal ani v Dánsku bez povšimnutí; platí to i pro jeho příspěvky v oblasti estetiky a literární teorie. Roku 1971 vydal literární vědec Christian Kock (1946) výbornou antologii *Tjekkisk strukturalisme* s příspěvky Mukařovského, Welleka, Doležela a dalších.

Po Else Westh-Neuhardové převzala řada mladších bohemistů-slavistů zprostředkovávání české literatury v dánských překladech: Eva Andersenová (Kundera, Klíma, Kohout a mnozí další – rané práce s Jiřím Lichtensteinem), Per a Daniela Jacobsenovi (Hrabal), Karen Gammelgaardová (Škvorecký, Brabcová aj.), Herman van Tooren (Čapkovy hry) a Peter Bugge (Havel aj.). Lektorát češtiny na kodaňské univerzitě převzal v roce 1974 Jens Skov-Larsen (1938), který se však literárněvědné stránce bohemistiky soustředěně nevěnuje.

Rozvoj slavistiky na nové univerzitě v Århusu (založené v roce 1928) řídil více než třicet let Adolph Stender-Petersen (1893-1963). Hlavním oborem Stender-Petersenovým byla rusistika a polonistika, ale učil i češtinu a už v roce 1924 publikoval ve švédštině svůj článek *Grundtendenser i tjekkisk kultur*.⁶ I v přehledných člancích *Slavisk romantik* a *Slavisk realism*⁷ se zabývá českou literaturou. V roce 1966 byl v Århusu zřízen lektorát češtiny, jenž do roku 1969 patřil Knudu Jordalovi. V roce 1969 ho převzala rodilá Češka Dana Schmidtová (1943), jež učila do roku 1985, kdy byl lektorát z finančních důvodů zrušen. Výuku převzal znovu Knud Jordal.

U obou jmenovaných studovalo několik mladších bohemistů, z nichž dva ještě působí na skandinávských univerzitách. V literárněvědném kontextu musíme vyzdvihnout především Karen Gammelgaardovou (1957), jež byla v letech 1986-1991 dánskou lektorkou na Karlově univerzitě a je od roku 1991 lektorkou češtiny na univerzitě v Oslu. Karen Gammelgaardová se hlavně zaměřuje na literaturu a její práce jsou do značné míry ovlivněny pražským strukturalismem. V jeho duchu právě dokončuje svou disertaci *Spoken Czech in Literature (The Case of Bondy, Hrabal, Placák and Topol)*. Peter Bugge (1960) se především zabývá českou literaturou v jejím národněhistorickém a sociálním kontextu, ale studoval i dramaturgi Václava Havla. Od roku 1994 je Peter Bugge lektorem češtiny na århuské univerzitě.

A nesmíme přehlédnout, že bohemistika se prosadila i na univerzitě v Odense, ač se tam ze slovanských jazyků učí jen ruština. Christian Hougaard (1915), znalec dánsko-české literární vzájemnosti, tam působil,

---

⁵ *Arbejdsrapporter* (Slavisk Institut, Århus Universitet) 1993.

⁶ *Svensk-Tjeckoslovakiska Sällskapet* 1, Uppsala 1923/1924.

⁷ *Bonniers Almenna Litteraturhistoria* 4 a 5, Stockholm 1961 a 1962.

než se stal lektorem kodaňské univerzity, a i rodilý Čech Jaroslav Pavlík (1931), lektor ruštiny v Odense, se věnuje české literatuře, především Jaroslavu Foglarovi, a s manželkou Věrou (1931) pilně přispívá ke studiu dánsko-českých styků od dob královny Dagmar až k dnešním dnům.

BIBLIOGRAFIE

PRAMENY

CHRISTIAN HOUGAARD:

Tjekkosllovakiet i Danmarks spejl, Odense 1971.

KNUD JORDAL:

Den danske slavistiks historie (nepublikovaný rukopis), 1994.

RUDOLF EDWARD KUDERA:

Tjekkosllovakisk bibliografi 1804-1983, København 1985.

JAROSLAV PAVLÍK:

Zu vergangenen und gegenwärtigen dänisch-tschechischen Wechselbeziehungen, *Slavica Othiniensia* 13, 1993, s. 17-61.

NOVĚJŠÍ DÁNSKÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTICKÉ PRÁCE (VÝBĚROVÉ)

PETER BUGGE:

Kunderas sunkne Atlantis – Digterens kunst- og historiesyn før og under emigrationen, *Svantevit* 1987, s. 114-128.

Botaniseren på kirkegården – Tjekkisk litteratur i dag, *Litteraturmagasinet Standart* 1988, č. 4.

Frihedens tømmermænd, *REVUE – Verdenslitteraturen* 1991, *Samleren/Information* 1991, s. 7-10.

Havlovo Pokoušení, *Tvar* 1991.

Václav Černý aneb Západ a Východ, *Tvar* 1995.

KAREN GAMMELGAARDOVÁ:

Božena Němcová, *Bohuslava Rajská og den tjekkiske patriotiske feminisme*, *Arbejdspapirer* 1984.

Arven fra avantgarden (Et spor i tjekkisk kulturpolitik 1948-1986), *Svantevit* 1987, s. 102-113. Sandheden – sker! (Om ung tjekkisk poesi), *Kritik* 1989, s. 57-69.

Egon Bondy očima dánské bohemistky, *Sborník Egonu Bondymu k šedesátinám* (red. M. Machovec), Praha 1990.

Daughter of a Counter-Revolutionary – Tereza Boučková's Indiánský běh read alongside Pavel Kohout's Deník kontrarevolucionáře and Kde je zakopán pes, *Scando-Slavica* 1992, s. 5-19.

Orthography and literary meaning (a Czech approach), *Meddelelser* 70, Oslo 1994.

CHRISTIAN HOUGAARD:

Danske motiver hos Vrchlický, *Slavica Othiniensia* 2, 1979, s. 26-76.

HARALD JEPSEN:

Herman Bang i Prag, *Danske studier* 1993, s. 116-124.

JAROSLAV PAVLÍK:

Schicksal eines tschechischen Schriftstellers (Jaroslav Foglar), *Slavica Othiniensia* 5, 1982, s. 129-147.

Die "vorbildlichen" und die "ordinären" Knaben in Jaroslav Foglar's Buch ("Knaben vom Biberfluss"), *Slavica Othiniensia* 6, 1983, s. 82-105.

Zu den Bezeichnungen von Stadtvierteln, Plätzen, Strassen und Gassen in Jaroslav Foglar's Werk, *Slavica Othiniensia* 8, 1986, s. 42-82.

VĚRA PAVLÍKOVÁ:

Einige Bemerkungen zum Thema "Die dänische Königin Dagmar in der tschechischen Literatur", *Slavica Othiniensia* 1, 1978, s. 132-139.

NEPUBLIKOVANÉ LITERÁRNĚVĚDNĚ BOHEMISTICKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PO ROCE 1970)

JAROSLAVA SIMONSENOVÁ:

Evrejskie elementy v proizvedenijach Babela, Olbrachta i Weila, Kodaň 1972.

JIRÍ LICHTENSTEIN:

Otokar Březina – Digterdrømmen og virkeligheden, København 1973.

JOSEF NEDĚLNÍK:

Obecněji pojatá charakteristika jazyka, stylu a literárního významu tří nejnovějších vydání české humoristické prózy (Škvorecký, Schneider, Hochman), Kodaň 1973.

KAREN GAMMELGAARDOVÁ:

Poetismen i den tjekkiske litteraturvidenskab 1948-1984, Århus 1984.

IRENA SLOTH-CARLSENOVÁ:

Hrabals hotel – "Jeg har serveret for den engelske konge" som polyfon roman, Århus 1993.

MEZI FRANCIÍ A ČECHAMI

(Především k pozornosti věnované české literatuře do roku 1918)

CATHERINE SERVANTOVÁ

Následující poznámky se týkají dvojích dějin. Prvními jsou – často popisované anebo připomínané – dějiny česko-francouzských vztahů a postupně narůstající "vzájemné znalosti" dvou zemí předtím, než začaly navazovat styky na "státní" úrovni. Příznejme hned, že naše téma zahrnuje jen nepatrnou část těchto dějin, která je však podstatná a má logický ráz, ostatně vůbec ne specifický pro francouzsko-český případ ani pro minulá století: disproporce – především tzv. "jazyková bariéra" – zdaleka nevysvětluje vše.

Pokud jde o druhé dějiny... nelze je v tomto případě ani nazvat dějinami "literární bohemistiky". V dobách prvního francouzsko-českého "přibližování" by nebylo vhodné užívat podobného termínu, jenž evokuje příliš silně jakýsi "ustálený obor". Zájem o českou literaturu ve Francii trpěl, a bezesporu dosud trpí, určitým nedostatkem oficiálnosti, ať již z hlediska žánru v obecném a širokém rozsahu literárních studií, či z "konkrétního" hlediska institucionálního. A přece nelze říci, že by si nenašel své místo jinde. Například ani dnes by nebyly oprávněné příliš chvatně hodnotící úsudky, že si "nahodil" iniciativy (již vzhledem k jejich počtu a důležitosti) méně zaslouží figurovat v tzv. "historickém vyprávění" než třeba materiály univerzitního symposia. Stručně řečeno, nelze jistě mluvit o "bohemistickém literárním studiu" ve Francii ve stejné rovině jako o "germanistickém" nebo "anglistickém".

Zvláště to platí pro část literární bohemistiky, o kterou nám jde – pro určitou pozornost věnovanou české literatuře v různých recenzích, historických a kritických spisech, též s ohledem na vyučování, i když ve sledovaném období téměř neexistující. Společný rys těchto různých projevů by mohl být zvláště jazykového rázu (s tou samozřejmou výhradou, že nebudeme uvažovat jiné frankofonní země). Pokud se však týče "protagonistů" takových dějin, bylo by jakékoliv geografické nebo národnostní omezení (typu "české literární studie Francouzů ve Francii") poněkud předpojaté a zkrslující. Ztratili bychom ze zřetele především to, co podnikli sami Češi, či dokonce Francouzi v Čechách. Není možné mluvit o tomto tématu, aniž bychom připustili, že si Češi velmi často "francouzskou" bohemistiku tvořili sami; stačí připomenout osobnost H. Jelínka. A neplatí to pouze pro literaturu...

Neusilujeme o vyčerpávající obraz, pokusíme se však naznačit určité způsoby a cesty "pozornosti" věnované české literatuře, jak se projevil ve

Francii v 19. a začátkem 20. století. Pokusíme se ukázat určitá fakta a označení, z nichž lze nahlížet "francouzskou literární bohemistiku" nebo alespoň určité prvopočáteční úsilí o ni, předjímání jistých zásad, postupů a mechanismů, které – jak se zdá – platí i pro 20. století.

V ZÁJMU FRANCIE

V průběhu 19. století, zvláště v jeho druhé polovině, se odehrával ve Francii pomalý vývoj: značná míra *představitivosti*, kterou vyžadovalo pouhé uvědomění si jistého "českého národa", se teprve musela proměňovat ve skutečné přijetí a pochopení jeho existence. Tato proměna trvala dlouho, nejen v důsledku "malosti" českých zemí, ale i určitého "francouzského syndromu". Je docela zřejmé, že podobně nesnadná rozpoznávání a uznání určité národní specifičnosti musí zahrnovat "národní produkty", mezi něž patří i literatura. Když není téměř nic známo, musí být "všechno řečeno". Chceme-li tedy sledovat určité francouzské projevy o české literatuře v 19. století, musíme nutně akceptovat zákonitý synkretismus.

Francouzskou literaturu o českých zemích a Slovensku v 19. století nedávno zkoumala Françoise Richardová.¹ V její práci lze nalézt určitý (ovšem velmi omezený) počet textů, které pojednávají o české literatuře nebo se o ní přinejmenším mimo jiné zmiňují. Mezi prvními událostmi, jež vyvolávaly jistý zájem o české země ve Francii, patří malá francouzská emigrace v roce 1830 (a Chateaubriand nebyl jediný, kdo v Čechách "pobyl").

Do konce 19. století nemohla být česká literatura vnímána samostatně. Musela být integrována do různých širších a měnících se "rámců". Prvním byl od třicátých let kontext rodícího se obecného zájmu o slovanské dějiny, jazyky a literatury,² rámec rodící se francouzské slavistiky. Pokud se české literatuře někdy dostalo zvláštní zprávy,³ byl to počín spíše anekdotický. Tato "malá slavistická" oblast brzy získala určité zvláštní tribuny (byť skromného dosahu), jako například Collège de France, kde od třicátých

---

¹ F. Richardová: *La vision des Tchèques et des Slovaques au XIXe siècle: sources* (Pohled na Čechy a Slováky v 19. století: zdroje), doktorská práce, INALCO, Paris 1992 (viz s. 65-68).

² F. Richardová (tamtéž) uvádí některé články a knihy tohoto druhu, mj.: *Poésie populaire des nations slaves*, *Revue britannique* 1837; F. G. Eichhoff: *Histoire de la langue et de la littérature des Slaves, Russes, Serbes, Bohêmes, Polonais et Lettons*, Paris-Genève 1839. Později: C. Courriere: *Histoire de la littérature contemporaine chez les Slaves*, Paris 1879; A. N. Pypin, V. D. Spasovič: *Histoire des littératures slaves*, Paris 1881 (přeložil E. Denis).

³ Viz F. Richardová, cit. dílo, například: *Littérature et poésie de la Bohême*, *Revue britannique* 1828; J.-J. Ampère: *Bohême. Histoire nationale. Poésies nationales*, *Le Globe* 1828; M. Czaykowski: *Sur la littérature nationale de la Bohême*, *Revue du nord* 1837.

let přednášeli Mickiewicz a poté v šedesátých letech A. Chodsko jakožto profesori slovanského jazyka a slovanské literatury.⁴ O zvyšování slavistických znalostí ve Francii se v první polovině století významně zasloužili slovanští emigranti, zvláště Poláci. V různých projevech a publikacích spojených s jejich působením se české záležitosti objevovaly pouze marginálně, téměř nevýznamně.

Utváření druhého rámce, v němž se brzy (a "serióznějším způsobem") ocitala česká literatura, souviselo s politickými motivacemi, které ostatně fungovaly v obou směrech. Do Francie se tak dostávala literatura, kterou bychom mohli nazvat "historicko-politickou", a to v období války v roce 1870. Tento proces byl spjat s osobnostmi jako Saint-René Taillandier (*Tchèques et Magyars: Bohême et Hongrie XVe-XIXe siècles: Histoire, littérature, politique*, Paris 1869) a především Louis Leger a J. V. Frič s velkým kolektivním dílem *La Bohême historique, pittoresque et littéraire* (1867),⁵ na něž brzy navazovaly spisy historika E. Denise. Začala "éra" francouzských historiků českých zemí.

Nad *Souvenirs d'un slavophile* L. Legera si čtenář uvědomuje, jakou úlohu mohou hrát náhody a individuální osudy. Mezi slovanskými emigranty nebyl skoro žádný Čech a Leger, jenž se seznamoval se slovanskými kulturami, se stýkal zejména s polskými a ruskými kruhy. V roce 1864 přece jen potkal během studií v Collège de France (u A. Chodska) J. V. Friče, jenž, jak píše Leger, "představoval – sám – celou českou emigraci".⁶ Ve stejném roce Leger odjel na studijní pobyt do Prahy.

Toto setkání se zároveň odehrálo v klíčovém momentu, neboť v atmosféře rostoucího německo-francouzského antagonismu se ve Francii intenzivněji přemýšlelo o potenciální politické roli rakouských národností,⁷ a rovněž Češi byli postupně vnímáni jako možní spojenci.⁸ A i když tento

---

⁴ L. Leger píše o polském profesoru, jehož přednášky v Collège de France navštěvoval v letech 1863-64 (viz *Souvenirs d'un slavophile* [Vzpomínky jednoho slavofila], Paris 1905, s. 10n.). Leger píše, že: "jeho přednášky sledovalo pouze několik polských krajanů" (s. 18). České literatury se dotýkal jen okrajově (viz F. Richardová, cit. dílo, s. 65).

⁵ Spolupracovníky byli mj. L. Brzozowski, Masien de Clerval, A. Chodsko, dr. S. Kapper, generál Mieroslawski, Paul de Saint-Victor, S. Podlipská, A. Renaux, K. Sabina, dr. Zefi. Jak známo, kniha byla hned po svém vydání v Rakousku zakázána.

⁶ Cit. dílo, s. 26.

⁷ Viz A. Mares: *De la connaissance et de l'intérêt pour les pays tchèques en France du 19ème au 20ème siècle* (O znalosti českých zemích a zájmu o ně ve Francii v 19. a 20. století), *Etudes tchèques et slovaques*, Paris 1980, s. 11-29.

⁸ Srov. Saint-René Taillandier: *La question tchèque et l'intérêt français* (Česká otázka a francouzský zájem), *Revue des Deux Mondes* 1867.

fakt nevedl k žádnému politickému kroku ze strany Francie, významně ovlivnil růst nového zájmu o Čechy jako o součást negermánského Rakouska. Z tohoto hlediska je *Předmluva* Legerovy a Fričovy *La Bohême historique, pittoresque et littéraire* z roku 1867 docela charakteristická: "Mezi vážnými komplikacemi, které se chystají, není lhostejno znát nebo neznat zemi, která se ocitá v samém strategickém a morálním středu Evropy, která je vystupující pevností Slovanů proti Německu."

Když se v roce 1864 jedenadvacetiletý Leger vrátil z Prahy, kde zaznamenal určité (politické) sympatie vůči Francii, cítil se být pověřen jakýmsi osvětovým posláním: "Zdálo se mi, že je mou povinností sdělit svým krajanům výsledek svých pozorování. Brzy po svém návratu do Paříže jsem odevzdal do tisku brožuru *L'Etat autrichien* (Rakouský stát, 1866), která byla počátkem mých dějin Rakousko-Uherska, jež vyšly v roce 1878. Napsal jsem dvě díla o Čechách: první čistě literární (*Chants héroïques et chansons populaires des slaves de Bohême* [Hrdinské a lidové zpěvy Slovanů z Čech], 1866), druhé s názvem *La Bohême historique, pittoresque et littéraire* jsem redigoval ve spolupráci s J. Fričem a jinými publicisty. Tato kniha sdělila mnoho francouzskému čtenáři. A v Čechách vyvolala opravdové nadšení."⁹

Ostatně není tento pocit vlastního "poslání" u "průkopníků" usilujících o rozšíření znalostí o Čechách ve Francii, jenž přesahuje pouhý "vědecký" zájem, nemluvě o osobním zisku, nejpodstatnějším (a takřka "záhadným") fenoménem? Leger se tedy i v příznivých vnějších okolnostech, v souladu s "obecným zájmem" Francie postupně stal klíčovou osobností prvního období francouzské bohemistiky 19. století. V jeho ohromné bibliografii zaujímají různá pojednání a komentáře o literatuře význačné postavení¹⁰ vedle rozsáhlé iniciační práce týkající se českých historických a kulturních záležitostí, spisů, ale i přednášek v Collège de France. A některé články a knihy, které napsal nebo redigoval, obsahují první skutečně spolehlivé informace o české literatuře – i když často na jisté deskriptivní úrovni, protože literatura tu byla stále především součástí celkového popisu českého národního života.

Od Legera a poté Ernesta Denise byla "velká" jména české literatury (a nejen 19. století) prezentována ve francouzských publikacích alespoň jako součást obecných kulturních dějin: Například ve značně propagandistickém pokusu předvést a vystihnout obecně "českou národní identitu", jakým

---

⁹ *Souvenirs d'un slavophile*, s. 31.

¹⁰ Např. knihy: *Le Monde slave au XIXe siècle*, 1885; *Jean Kollár et la poésie panslaviste au XIXe siècle*, 1888; články: *Les littératures slaves: en Bohême*, 1906; *La poésie politique et sociale chez les Tchèques*, 1912; K. J. Erben, 1914 atd. (srov. F. Richardová, cit. dílo, s. 66-67).

bylo kolektivní česko-polsko-francouzské dílo *La Bohême historique, pittoresque et littéraire*, byla česká literatura samozřejmě tematizována v četných historických pojednáních, a to od domněle původních *Rukopisů* a *Dalimilovy kroniky* (L. Leger) k 19. století – vyskytují se zde mimo jiné studie A. Chodská *La Renaissance littéraire en Bohême* (Literární obrození v Čechách), *Les contes populaires tchèques* (České lidové povídky), Fričovo zamýšlení *L'idée nationale dans la poésie et la tradition bohême* (Národní myšlenka v české poezii a tradici) atd. Podobně na počátku 20. století Denis v *La Bohême depuis la Montagne-blanche* samozřejmě psal o českých literárních osobnostech, zvláště ve druhém díle o devatenáctém století (Ioungmann, Kollar, Tchélakovsky a Macha, Havlitckek, "neo-byronisté" Halek a Nérouda, pak Svatoplouk Tchech a Vrchlitsky... až k "Moderne Tchèque", podle jeho tehdejšího česko-francouzského pravopisu).¹¹

Vedle Legera a Denise se českým dějinám věnovali i další autoři. Čas od času se v jejich dílech příliš projeví francouzské "politické zájmy", které jako by měly být dostatečným oprávněním zanedbávání kvality i nestranosti informování. V devadesátých letech, kdy Češi stále pozorněji sledovali, co se o nich píše a říká v cizině – a zvláště v "milované" Francii, se podobné nedbalosti z francouzské strany nesetkávaly vždy s porozuměním v českých komentářích. Například v roce 1897 se Času nelíbil nedostatek znalostí jistého Jeana Bourliera, který projevil v objemné dějepisné knize *Les Tchèques et la Bohême contemporaine* (Paris 1897), jež obsahovala také "literární kapitoly": "[Z kapitol věnovaných českému umění] pak viděti, že autor sám nestrávil věci, jež přednáší, nýbrž přejal je z druhé ruky. Zejména spousta jmen literárních působila na něho hluše a působí dojísta hluše i na jeho francouzské čtenáře. Byl by nám víc prospěl, kdyby byl Francouzům z literatury doporučil Havlíčka, Němcovou, Nerudu a snad ještě dvě tři jména..."¹²

I další vznícené výroky anonymního komentátora Času si zaslouží pozornost, jelikož ukazují i smutnější, ale neméně reálné stránky rodícího se zájmu Francouzů o Čechy: "Je nepopiratelné i přirozené, že Francouzi mají o nás pramalý zájem. Skandinávci chytli je svou literaturou – čím my? Proto pan Bourlier musí chytati své krajany tím, že šimraje jejich politický odpor k Německu, nás Čechy doporučuje lásce jejich jakožto politické spojence v boji proti Trojspolku... Málo je to, efemerida nahodilá a záchvat jen chvilkový, jenž nemůže trvale upoutat Francouze k našim stěžejním a životním úkolům... Smutné pomyšlení, jestli jsme nedovedli cizinu poučit jinak, jaký

---

¹¹ E. Denis: *La Bohême depuis la Montagne-blanche*, díl 2 - *La renaissance tchèque vers le fédéralisme* (České obrození k federalismu), Paris 1903.

¹² Čas 1897, s. 404.

úkol máme mezi národy a čím český národ dobyl si práva na pozornost světa, čím jakožto zvláštní národ kulturně žijeme, co chceme, co doufáme'. Ovšem při té chudosti zpráv o nás v cizině přijímáme vděčně každý lístek, tím více knihu přes půl třetího sta stran pana Bourliera."

JMÉNEM SVĚPOMOCI?

Francouzi v jistých případech učinili "první krok" k Čechům. Kolem přelomu století, pod heslem šířící se "svěpomoci", začaly rovněž určité české iniciativy, které znamenaly jiný typ (sice velmi důvěrné, ale o to bezprostřednější) komunikace mezi Francouzi a Čechy a které vyvolávaly občas přímý, byť třeba nepatrný zájem z druhé strany. Zde se ocitáme ve sféře obhajování vlastní kultury u velké kulturní (ale samozřejmě i politické) velmoci, o jejíž pozornost jde stále více. Sílí názor, že česká kultura musí rozhodně "prokázat své schopnosti" jako kultura každého jiného národa na evropském fóru, a otázce zahraniční prestiže je věnována stále větší pozornost (tím spíše, že česká skutečnost byla za hranicemi často z nezkušenosti i z neznalosti deformována).

Čechy zaplavila ve všech oblastech života vlna frankofilství. Podotkneme též, že Francie svůj vliv také aktivně posilovala, například když v roce 1886 ustavila v Praze Alliance française, "první skutečně francouzsko-českou instituci", plod "oné podivuhodné pospolitosti českého vlastenectví s frankofilstvím".¹³ I když byly francouzsko-české kontakty četnější a i když narůstal nevelký francouzský zájem o českou kulturu,¹⁴ ve skutečnosti se téměř vše odehrávalo jen v jednom směru (z Francie do Čech) a francouzské kultuře se podařil pozoruhodný průnik.

Na konci století se nicméně odehrály určité – byť velmi skromné – opačné pokusy, směřující k postupnému objevování české literatury ve Francii. Rozšiřuje se též znalost francouzštiny, a tím i možnost komunikace (přestože vůle k užívání cizího jazyka souvisela s jistým pocitem méněcennosti vůči kulturnímu velikánu anebo také docela explicitně s vědomím "politické užitečnosti"). Vycházely i některé publikace ještě poznamenané propagandistickými a vlasteneckými "špatnými" zvyky, k nimž patřil do jisté míry i

---

¹³ S. Reznikow: Alliance française v Praze (1886-1914), Z historie francouzského institutu v Praze, část 1, *Štěpánská 35*, 1992, s. 32.

¹⁴ Pražská Alliance française např. vydala *Přehled překladů z jazyka francouzského do češtiny* (1889), v němž Seznam některých děl francouzských o Čechách pojednávajících (s. 157-161) představil (ne úplný) výčet děl věnovaných českým tématům. "Alliance subvencovala překlady českých děl jako např. *Babičky* Boženy Němcové panem Thiérotem, by 'upoutala pozornost našich francouzských přátel na českou literaturu'" (S. Reznikow, cit. dílo, s. 36).

cyklus kolektivních děl (francouzských a českých autorů) redigovaný Karlem Hipmanem ve druhé polovině 90. let (*Les Tchèques au XIXe siècle* [Češi v 19. století]).

Šlo o obecně "iniciační" knihy určené pro francouzské publikum. Podobně jako v Legerově a Fričově knize *Bohême historique, pittoresque et littéraire* se zde česká literatura objevila mezi jinými "českými národními výkony". Například jistý Maurice Muret napsal pro jeden z Hipmanových souborů velmi popisný článek *La littérature tchèque au XIXe siècle* (Česká literatura v 19. století, 1900). F. V. Krejčí zde publikoval text *Les influences françaises sur la nouvelle littérature tchèque* (Francouzské vlivy na novou českou literaturu, 1902), v němž použil zejména dva obyčejné a domněle efektní "trumfy" při prezentaci české literatury Francouzům: protiněmecký argument a vytyčení české oblasti jako zájmové sféry francouzské kultury; dále pojednal o vlivu francouzské poezie na dílo Vrchlického a o blahodárném vlivu francouzského myšlení na soudobou českou kritiku a společnost.

Z akcí, které Češi sami podnikli, aby byli trochu "slyšet" v cizině, je nutné zmínit aktivity mnohem méně "ctížádostivé" než Hipmanovy soubory, v nichž se objevily nové, "estetické" motivy anebo alespoň určité myšlenkové příbuzenství zasahující do prezentace české literatury ve Francii. Jde především o vztahy mladší generace devadesátých let s určitými francouzskými kruhy.

Některé (nikoli nevýznamné) francouzské revue v devadesátých letech věnovaly určitý prostor českému umění a literatuře. Kupříkladu *Mercure de France*, kam velký propagátor českého umění (zvláště hudby) William Ritter psal pravidelné kroniky. Od roku 1897 se tu objevovala rubrika *Lettres tchèques* (České písemnictví) vedená Jeanem Otokarem (což byl pseudonym A. Bačkovského a od roku 1900 H. Jelínka) představující současnou českou literaturu. V březnu 1900 zde H. Jelínek otiskl rozsáhlou studii na – nezvykle úzce vymezené – téma: *La poésie moderne tchèque* (Moderní česká poezie) pojednávající výlučně o Macharovi, Sovovi a Březinovi.

Dalším příkladem jsou vztahy okruhu *Moderní revue* s celou řadou francouzských malých revuí. České revui se dařilo propagovat českou moderní literaturu a upoutat pozornost některých mladých Francouzů, například pověstného Ernesta Gauberta z Montpelliery. Ten podal v *La Plume* docela slušný výčet českých symbolistů a dekadentů.¹⁵ Brzy nato napsal dílko sice velmi omezeného dosahu, ale jedinečné svého druhu, které nazval *La poésie tchèque contemporaine* (Současné české básnictví, Paris 1903). Gaubert, který neuměl česky a nasbíral omezený počet informací, vytvořil pro Francii ojedinělý typ samostatné knihy (byť rozsahem nevelké) věnova-

---

¹⁵ E. Gaubert: *Lettres tchèques*, *La Plume* 1900, s. 63-64.

né exkluzivně české literatuře, motivované zajisté nejen starostí o šíření české literatury, ale i určitými (osobními) sympatiemi ke snahám českých básníků devadesátých let.

Není těžké si představit, jak mohl působit podobný spis na francouzského čtenáře své doby (ostatně i na dnešního). Kniha – vlastně souhrn určitých (těžko ověřitelných) tvrzení a výroků, které jsou navíc seřazeny značně nahodile – zřejmě nemohla seabemě přispět ke znalosti (natož k ocenění) české literatury ve Francii, a to samozřejmě neplatí jen pro Gaubertův spis. Chyby a nepřesnosti však nemohli přejít Češi, například Arnošt Procházka v krátké recenzi: "Aktem sympatií k české poezii je studie p. Ernesta Gauberta... Mnoho dobré vůle z ní mluví – škoda, že také hojně nedopatření je v ní. Především povšechný úvod, pak některé podrobnosti charakteristik a porovnání s francouzskými autory nebo poměry, také chronologický postup, pak význam jednotlivých listů a výčet jich spolupracovníctva nestojí na příliš pevných nohou. Litovati je, že ti, kdož pana Gauberta informovali, nepřehlédli jeho hotový text a nezabránili tak alespoň nehlavnějším omylům. Tím více, že není tak snadno naděje, že by se vbrzku našel, kdo by novou a dokonalejší knížku napsal o české poezii ve světovém jazyce."¹⁶

Předchozí zmínky by se mohly zdát zcela bezvýznamné, neboť uvedené články a studie představují většinou poněkud ploché, reklamní a neproblematické obrazy české literatury. Vyšly však na začátku českých literárních snah o nějaké uznání a zájem ve Francii. Přece jen se v nich však rýsují malá povzbudivá znamení. Za prvé, v podobných případech začala být literatura pojímána sama o sobě, a ne jen jako součást obecných českých dějin. Dále, vedle obvyklých obecných úvodů do české literatury jako historického celku prezentují některé její vybrané i marginální aspekty – což samozřejmě vyvolávalo určité reakce v českém literárním životě. Ve zpracovávaných tématech se jistě objevily určité rysy *partikularismu*. Zajisté nelze uvažovat o jakémkoliv dopadu na širší francouzskou veřejnost. Ale tyto skromné, intimní literární cestičky mezi Francií a Čechami se začínaly prosazovat jako možný i převažující komunikační prostředek – což bude platit i nadále ve 20. století.

VELIKÝ ČIN

Od ledna do května 1910 přednášel Hanuš Jelínek o české literatuře na Sorbonně a po dvou letech vydal knihu *Littérature tchèque contemporaine*

---

¹⁶ A. Procházka: E. Gaubert, La poésie tchèque contemporaine, *Moderní revue* 10, 1903/04, sv. 15, s. 64.

([Soudobá česká literatura] Paris 1912, s podtitulem Cours professé à la Sorbonne en 1910 [Přednášky na Sorbonně v roce 1910] a s předmlouvou E. Denise). Před první světovou válkou se tak odehrály "historické" události pro francouzskou bohemistiku: první specifická výuka a následující syntetické dílo,¹⁷ navíc dodnes nejvýznamnější svého druhu.

Literární bohemistika se tak přesunula z roviny osobní iniciativy, izolované motivace či náhody k institucionálnímu uplatnění, získala poprvé jakýsi oficiální ráz. Pod vlivem a s podporou E. Denise se Jelínek rozhodl přednášet na Sorbonně. Složitá příprava těchto čtyř neplacených měsíců, o něž musel žádat povolení na pařížské univerzitě (šlo totiž o "volný kurs"), vypovídá dostatečně o nepřipravenosti francouzských vysokoškolských struktur na podobné iniciativy. I pražské univerzitní autority se cítily dotčeny nadměrnou úlohou "soukromých jednání" v celém přípravném procesu a administrativními potížemi.¹⁸

Jelínek a Denis ztělesňovali zároveň dva postoje v dobové situaci kulturních vztahů mezi oběma zeměmi (další variace na téma "velký národ" a "malý národ"). Mladý Jelínek, sám bývalý stipendista na Sorbonně a překladatel z francouzštiny, psal o francouzské literatuře snad s poněkud nereálnou představou o Francii jako o kulturní velmoci a zároveň s hlubokým českým "národním vědomím".

Byl zřejmě veden především touhou po *reciprocité*, a tak se pokusil o konkrétní realizaci svého "snu", neváhal se angažovat osobně. Přednášet o české literatuře, zvláště na Sorbonně, bylo pro něho jakýmsi vrcholem, jakousi sázkou i národním posláním. Šlo mu hlavně o propagaci, nejen literatury, ale i české věci obecně: "Přednášet na Sorbonně o české literatuře! Mít příležitost promluvit o našich básnících, o našich touhách a cílech na světovém fóru! Až se mi hlava zatočila při tom pomýšlení" (s. 369).

Jelínek byl z tohoto pohledu první, kdo dovedl tak daleko heslo "svěpomoci", podle něhož se Češi chovali stále zřetelněji, zvláště od konce století. Dověšením jeho aktivity bylo knižní vydání přednášek: "Nakonec jsem se rozhodl dohodnouti se se svými dávnými přáteli z Mercure de France a s panem Valettem, že mi knihu o české literatuře vydají, ovšem bez honoráře. Renomovaná firma Mercure de France a sympathie, které mladá a průkopnická revue měla mezi mládeží, to samo o sobě zaručovalo morální úspěch knihy a mně na hmotném úspěchu nezáleželo. Šlo o službu naší věci a byl jsem šťasten, že se mi podařilo nalézt nakladatele, který nežádal subvenci ani subskripci" (s. 390).

---

¹⁷ Viz H. Jelínek: *Zahučaly lesy*, Praha 1947 (kapitoly Pařížské přednášky a Náš život v Paříži).

¹⁸ Srov. cit. dílo, s. 377.

Na druhé straně Denis, podobně nadšený Jelínkovými přednáškami v Paříži (byl to ostatně jeho nápad), se choval mnohem umírněněji – a skeptičtěji. Dobře věděl, že se při prosazování podobných iniciativ musí postupovat pomalu a opatrně. Od počátku se snažil ušetřit Jelínka možného zklamání. Varoval ho, že bude mít málo posluchačů, že se jeho přednášky ztratí v pařížském intelektuálním proudění. Ale zároveň ho, jako pravý propagátor českých věcí, vyzýval k činu, aby ho posléze nazval hrdinou a průkopníkem: "Budete hrát jistě úlohu obětovaného. Jste jako ti vojáci, kteří jsou poslání první do útoku a jimž je souzeno vyplnit příkopy, aby po jejich tělech přešli ti druzí. Je to práce nepřijemná – ale hrdinská. Budete hlas volajícího na poušti" (s. 369).

Na rozdíl od Jelínka Denis nikdy neztratil ze zřetele "francouzský problém", který v korespondenci s Jelínkem nazýval "xenofobií", přičemž nemínil nenávisť, ale "jen" jistý – pochopitelný – pocit kulturního sebeuspokojení v souvislosti s přetrvávajícím nezájmem. Jeho *Předmluva* k Jelínkově knize v podstatě dlouze ospravedlňovala "podnik", který jako by apriorně neměl sebemenší opodstatnění na francouzské půdě. Denis přitom využil klíčového argumentu o francouzské "kulturní vládě nad světem", kterou však viděl jako závislou na nutné reciprocitě a na seznámení s ostatními. Denis si byl vědom, že pro snahy pomoci české věci ve Francii je "francouzský zájem" nadále velmi podstatný.

Podle Jelínkových vzpomínek se zdá, že jeho přednášky měly úspěch – ovšem ve velmi omezeném okruhu několika Slovanů, slavistů a sympatizujících Francouzů. Především však zanechal první větší knižní stopu o české literatuře ve francouzštině.¹⁹ Od počátku si byl Jelínek vědom značných obtíží s výkladem dějin české literatury: "Rozvrhl jsem si látku na dvanáct kapitol, neboť můj kurs měl mít dvanáct přednášek. Nebylo to tak docela lehké, neboť jsem neměl před sebou nějakého příkladu. Šlo o to podat stručný, ale přece jen výstižný obraz naší literatury před národním znovuzrozením a poněkud širě probrati potom literaturu předbřeznovou, aby celé kapitoly mohly být věnovány velkým zjevům, jako Nerudovi, Svatopluku Čechovi, Vrchlickému, Zeyerovi, Jiráskovi a moderní literatuře let devadesátých. Nešlo o to oslňovat učeností a zahrnovat posluchače tituly a letopočty, citovat množství jmen pro Francouze stejně nevyslovitelných a těžko zapamatovatelných. Šlo o to podati látku tak odlehlou způsobem pokud možno poutavým a přiblížiti ji posluchačstvu paralelami a analogiemi z literatury francouzské, hledati styčné body v historii a poukazovati na staré sympatie

---

¹⁹ Po dvaceti letech napsal ještě třídílný přehled české literatury: *Histoire de la littérature tchèque*, Paris 1930, 1931 a 1935.

mezi oběma národy, slovem spojití literární historii s taktí propagací naší věci" (s. 368-369).

Ve dvanácti kapitolách *La Littérature tchèque contemporaine* vskutku opatrně dodržel svá předsevzetí a omezení. "Analogický princip" je klasickým metodologickým postupem při vyučování "malých" literatur – v zemi, kde komparatistický obor bude stále důležitější a plodnější.

* * *

Vyžádalo si ještě mnoho času, než s dostatečným poznáním a pochopením z francouzské strany česká literatura zaujala své místo v intelektuálním a univerzitním panorámatu. Když se Denis a Jelínek trápili tím, jak vůbec ve Francii mluvit o české literatuře, šlo zajisté a přirozeně o velmi marginální otázku. Na Jelínkovy snahy reagoval také Paul Claudel, tehdejší francouzský konzul v Praze, sice velmi kriticky, ale s relativizací, jež dobře odpovídá francouzskému "duchu": "Pan Jelínek mi poslal své dějiny české literatury, které jsem prolistoval a kde jsem nalézal všechny obvyklé *loci communes*. Ale jak jsou vaši krajané rozrušení! Všichni tito spisovatelé se zdají být vydáni na pospas šílené exaltaci, která jim někdy bere jakýkoliv zdravý rozum. My, Latinové, necháváme poezii knihám a zůstáváme v životě velmi prozaičtí."²⁰

Po roce 1918 podniklo československé ministerstvo zahraničních věcí určité pokusy financovat obecnou slovanskou výuku ve Francii, jež vyústily v založení Institutu d'Études slaves v Paříži v roce 1919 a poté známé Katedry slovanských dějin a civilizací, takzvané "Denisovy katedry", na Sorbonně, kde se prvním profesorem stal v roce 1921 Louis Eisenmann.²¹ Ve zprávě pro ministerstvo výuky v červnu 1919, obsahující mimo jiné opatření na pomoc univerzitním kontaktům mezi oběma zeměmi, navrhoval F. Drtina zavedení dalších přednášek o české literatuře na Sorbonně (s rozpočtem 14 tisíc franků, s pokračováním ve školním roce 1920-21). Jeho iniciativa v ryze české literární záležitosti však nebyla úspěšná. Nezbyvalo než spokojit se s "obecnou" Denisovou katedrou.

Specifická česká výuka se přece jen objevila roku 1916 v Ecole des Langues Orientales. Výběrové přednášky externistů, jimiž byl jako první pověřen Edvard Beneš (v letech 1916-18), brzy vedly k ustavení řádné české

---

²⁰ Dopis P. Claudela Z. Braunerové z 16. dubna 1912, *Cahiers Paul Claudel* 9, 1971, s. 196.

²¹ Viz A. Mares: Institut Ernesta Denise, Z historie francouzského institutu v Praze, část 2, *Štěpánská 35*, 1993.

katedry, kterou po celé meziválečné období vedl Fuscien Dominois, jedna z významných osobností bohemistiky své doby. O tom, jak začala pravidelná výuka českého jazyka a literatury v Langues Orientales, svědčí slova Marka Veye: "Plakát o volných přednáškách na rok 1916-17 hlásal: 'Přednáška českého jazyka: Pan Edvard Beneš, pověřen přednáškami na pražské univerzitě, přednáší dějiny českého jazyka. Lektor François Nemetček procvičí se studenty čtení textu a konverzaci'. Nezdá se, že by tehdejší mladí slavisté – nejstarší byli všichni mobilizováni – pochopili mimořádný charakter podobné události: seznam studentů ukazuje, že se pouze přihlásili na tyto přednášky. Doufejme, že se jich více účastnilo externě. V následujícím roce to dopadlo ještě hůře: v seznamu jsou jen dvě jména... Příměří z 11. listopadu 1918 zřejmě uvolnilo mnohé studenty, jelikož seznam čítá jedenáct přihlášených."²²

---

²² M. Vey : Histoire de la chaire de tchèque des Langues Orientales (Česká katedra v Langues Orientales), *Ouvrage du Cent-cinquantenaire de l'Ecole des Langues Orientales* (sborník ke stopadesátému výročí Ecole des Langues Orientales), Paris 1948, s. 403.

VYBRANÉ KAPITOLY Z GRUZÍNSKO-ČESKÝCH LITERÁRNÍCH VZTAHŮ

GIULI LEŽAVOVÁ

Česko-gruzínské literární a kulturní vztahy, přesněji řečeno zájem Čechů o Gruzii a naopak, sahají do druhé poloviny 19. století.

Na začátku 19. století se Kavkaz stal symbolem nevšední, exotické, divoké přírody a jeho obyvatelé nositeli obdivuhodných vlastností – statečnosti, bojovnosti, tvrdosti, a proto Kavkaz přitahoval básníky, spisovatele, malíře a cestovatele. Byl dost vzdálený a pro českého člověka poměrně nedostupný. Češi se objevovali na Kavkaze zpočátku jako členové ruských výprav, hlavně přírodovědeckých, jako například Bedřich Kolenatý, první český cestovatel na Kavkaze.

Základní zeměpisné informace o Kavkaze a o Gruzii poskytl Riegrův *Slovník naučný* v roce 1863.

Můžeme říci, že koncem 19. století již byl obraz kavkazských krajů v české literatuře poměrně bohatý. Přispěla k němu nejen odborná literatura, ale hlavně beletrie, která podávala umělecký obraz Kavkazu. Mnozí čeští spisovatelé byli inspirováni Kavkazem, jež znali z překladů ruských romantických básníků a z vlastních návštěv těchto hor. Například Svatopluk Čech vzpomíná, jak velký dojem na něj v dětství udělala četba českého překladu Puškinova *Kavkazského zajatce* nebo poémy *Mciri*. Své dojmy z návštěvy Kavkazu roku 1874 vylíčil Svatopluk Čech později v *Upomínkách z Východu (Obrázky z poutí po Kavkaze a z cesty zpáteční)*.¹

Kavkaz a Gruzie přitahovaly i jiné české básníky a spisovatele. Delší dobu zde pobývali Julius Zeyer, Zikmund Winter, Růžena Jesenská a jiní, dále malíři Ferdinand Engelmüller, Adolf Heller, divadelní výtvarník Josef Gottlieb, v Tbilisi studoval malíř a sochař Karel Souček. Kromě literárních děl známých českých spisovatelů je možné jako etnografický pramen využít různá vzpomínková vyprávění Čechů, kteří se v Gruzii usadili buď na několik let, nebo na celý život. Líčí s mnoha postřehy život nejen svých krajanů, ale také domácího obyvatelstva.

Například emigrace hudebníků představuje samostatnou kapitolu v česko-gruzínských kulturních vztazích. Jednou z nejvýznamnějších českých osobností v Gruzii byl Josef Navrátil. Z etnografického hlediska je nejzajímavější jeho činnost sběratelská. Gruzínská národní hudba je polyfonic-

---

¹ S. Čech: *Druhý květ (Odlesky přítomnosti)*, Praha 1946, s. 108.

ká, a proto pro hudebníka velmi zajímavá. Navrátil sbíral gruzínské národní písně a některé z nich upravoval pro pěvecký sbor, jež vedl. Kromě gruzínských národních písní nastudoval také několik ukázek písní českých, které si získaly sympatie gruzínského obecnstva a brzy začaly pronikat do života gruzínského lidu. Později byly tyto české písně s gruzínským textem považovány za gruzínské.

Josef Navrátil, se jménem pogruzínštěným na Ratili, zemřel v Tbilisi roku 1912. Jeho význam pro hudební kulturu gruzínského národa byl oceněn v monografii, která vyšla v Tbilisi roku 1961; v osmdesátých letech o něm byl natočen česko-gruzínský koprodukční film.

Známostí v Gruzii je také Jaroslav Svatoš, který byl řadu let ředitelem dívčího gymnázia v Tbilisi a v letech 1918-1921 honorárním konzulem Československa v Gruzínské republice.²

Podobným způsobem také Gruzínci poznávali Čechy. Koncem 19. století navštívil Čechy historik Vachušti Bagrationi, který se léčil v Karlových Varech. Tato místa podrobně a barvitě popsal v knize *Putěšestvije mojo po stranam Jevropy*. Přední gruzínští činitelé, pedagogové a spisovatelé 19. století, Ilia Čavčavadze, Akaki Ceretheli a jiní vysoce oceňovali Jana Husa a překládali a studovali díla Jana Amose Komenského.

Ilia Čavčavadze byl nejen známým spisovatelem, ale i významným státním činitelem, organizátorem a inspirátorem mnohých důležitých akcí. Ve své stati *Národ a historie*³ představil a hluboce analyzoval problém českého jazyka a historie.

Mohli bychom dodat ještě mnohé o vývoji zájmu o Kavkaz a o obrazech Kavkazu a Gruzie v české literatuře odborné i beletristické, o tom, čím Kavkaz poutal české čtenáře a čím mohl především zaujmout české vystěhovalce, kteří zde hledali – a mnozí z nich našli – svůj druhý domov.⁴ Můžeme konstatovat, že 19. století bylo etapou objevování Gruzie Čechy a jinými evropskými národy. Tehdy v Evropě ještě nevěděli, že gruzínská kultura vystupovala jako samostatný fenomén a měla rozdílnou tradici s četnými odlišnostmi od vývoje ostatních národů Kavkazu, že v 19. století Gruzie už měla čtrnáct století starou literaturu. Nehledě na to, že Gruzie byla na křižovatce výbojů náboženských, ideových i vojenských předurčena osudem teritoria, které se stalo bitevním polem perských, arabských, mongolských či tureckých výbojů, zvláště ve středověku. Její kultura a literatura zůstávaly svým životním názorem a pocitem a v samé své podstatě křesťanskými a vždy byly výrazně orientovány na západní kulturu, byly

---

² Viz I. Čkuaseli: *Český pedagog Jaroslav Svatoš v Gruzii*, Tbilisi 1962.

³ I. Čavčavadze, Tbilisi 1927, sv. VI, s. 129.

⁴ Viz G. Kirinovičová: *Vystěhovalectví Čechů do Zakavkazí* (diplomová práce), Praha 1984.

však po dlouhá staletí uzavřeny a ztratily kontakt se Západem. V roce 1916 publikoval český polyglot O. S. Vetti (Alois Koudelka) první český překlad z gruzínštiny, povídku gruzínského klasika 19. století Akaki Ceretheliho *Baši ačuk*. Předpokládá se, že O. S. Vetti byl prvním českým překladatelem z gruzínštiny i prvním znalcem gruzínského jazyka. V předmluvě seznamuje překladatel čtenáře s Gruzii: "Gruzínský jazyk dosud na Západě jesti vzdělancům, nechci říci terra incognita, ale hádankou po stránce přísné filologie... a přece má gruzínština literaturu nejen starou, ale i nanejvýše zajímavou... Jak staré, tak i novější může se vykázati ještě mnohými jinými perličkami."

Začátkem 20. století významný gruzínský filozof, literát a překladatel Šalva Nucubidze věnoval svou práci českému vědci Bernardu Bolzanovi. Kniha má název *Bolzano i teorija nauki* a vyšla v roce 1913 v Petrohradě v ruštině.

Další kapitola česko-gruzínských literárních styků začala po druhé válce a je spjata se jménem filologa Jaromíra Jedličky, jenž studoval na filozofické fakultě Karlovy univerzity a poté se začal zajímat o gruzínštinu a kavkazskou problematiku. Od roku 1953 přednášel na filozofické fakultě gruzínský a arménský jazyk, literaturu a dějiny. Vedl také seminář staré gruzínštiny a staré arménštiny. Svou prací položil základ české khartvelologii – gruzinistiky.

Činnost Jaromíra Jedličky byla mnohostranná. Kromě vědeckých statí, které publikoval jak doma, tak i v Gruzii, sestavil učebnici českého jazyka pro Gruzíny. Přeložil díla významných gruzínských klasiků, epos ze 12. století básníka Šothy Rusthaveliho *Muž v tygří kůži*, dále gruzínské lidové pohádky a spolu se známým českým básníkem Jaroslavem Seifertem poému gruzínského básníka, didaktika a myslitele 17. století D. Guramišviliho *Veselá vesna*.

V té době se významně rozvíjely vzájemné styky. V Tbilisi v Ústavu cizích jazyků přednášela češtinu gruzínská pedagožka a překladatelka Elene Eristavová, která společně s doktorem Jedličkou sestavila učebnici českého jazyka pro Gruzíny. Do gruzínštiny byla přeložena díla českých klasiků – Čapka, Haška, Němcové, Nezvala a dalších. Už v roce 1932 byl přeložen jako scénář z ruštiny Haškův *Švejk*, který se stal v Gruzii známým už devět let po autorově smrti. Ještě neexistoval gruzínský překlad románu, a Švejk už si vykračoval po jevišti starého gruzínského divadla v Kutaisi. Později, když v roce 1960 vyšel gruzínský překlad, hráli *Švejka* také v Suchumi a v Tbilisi. S úspěchem byla také v Tbilisi uvedena Čapkova *Matka* a v divadle Rusthaveliho v Tbilisi s velikým úspěchem hráli Kohoutovu *Takovou lásku*. Podle Čapkovy povídky byl natočen výborný krátkometrážní film *Rekord* atd.

Podle mého názoru zvláštní pozornost zasluží tehdejší styky mezi evropskými gruzínisty a gruzínskou literární emigrací. Část gruzínských inteligence, která odjela do cizích států před stalinskými a komunistickými represemi ve třicátých letech, byla nucena zůstat v cizině a navždy byla odtržena od své vlasti. Gruzínská literární emigrace nebyla početná, ale byla reprezentována takovými osobnostmi, spisovateli a literáty jako Grigol Robakidze či Šalva Nozadze. Grigol Robakidze byl uznáván v Německu a stal se známým spisovatelem. Jeho knihy *Megi – gruzínské děvče* a *Vražděná duše* byly v českém překladu publikovány v Praze ve čtyřicátých letech. V archívu Jaromíra Jedličky jsme našli zajímavý materiál, který dokumentuje vztahy nejen s Robakidzem, ale i s jinými gruzínskými emigranty.

Další kapitola česko-gruzínských literárních vztahů, od konce sedmdesátých let, je charakterizována určitou nepřehledností. Po známých událostech roku 1968 česká literatura vytrpěla mnoho. Část českých spisovatelů, která zůstala v Čechách, byla donucena mlčet. A druhá část progresivních spisovatelů byla v cizině, a proto se s ní čeští čtenáři neměli možnost seznámit. Tuto možnost neměli ani gruzínští čtenáři. Zrušena byla Kohoutova divadelní hra v tbiliském divadle, nebylo žádoucí (tedy nebylo možné) překládat do gruzínštiny to, co nebylo překládáno do ruštiny. V těchto letech byl v Gruzii vydán výbor českých povídek, některé verše J. Šimona, J. Žáčka, M. Černíka, J. Peterky, J. Moravcové a jiných, také *Svatý Michal* Jana Kozáka atd.

To, co znamenal v literární vědě socialistický realismus, bylo už uzavřenou cestou v gruzínské literatuře. V té době se v Gruzii komunistická ideologie stala značně shovívavou a trpělivou k literatuře a umění a převládalo mínění, že nikdo v Gruzii nepociťuje sovětskou vládu. Samozřejmě to byla jenom vnější stránka, ale přece to sehrálo pozitivní úlohu v rychlejším vývoji literatury, divadla a umění. Koncem sedmdesátých let se v celém Sovětském svazu začalo mluvit o gruzínské próze.

Česká literatura s velkou překladatelskou tradicí se opět snažila zaplnit určité vakuum. Jedním z pramenů – předpokládám – byla i gruzínská literatura. Následovník Jaromíra Jedličky, doktor Václav A. Černý, český vědec a překladatel, vynikající znalec gruzínského jazyka a literatury, už více než třicet let překládá z gruzínštiny; přeložil šestadvacet knih gruzínských klasiků, ale především současných spisovatelů, sestavil učebnici *Základy gruzínštiny* pro české studenty. Jeho překladatelská práce byla vyznamenána gruzínskou cenou. Díky výborným překladům gruzínská literatura upoutávala pozornost také českých literátů, kteří hluboce analyzovali díla Č. Amiredžibiho, O. Čiladzeho, N. Dumbadzeho a jiných. Například V. Novotný v recenzi o Dumbadzeho *Zákonu věčnosti* (1982) píše, že gruzínský

román svou originalitou vstupuje do dějin světové literatury sedmdesátých let.

V roce 1984 byla vynikajícímu českému národnímu umělci Jaroslavu Seifertovi udělena Nobelova cena za literaturu. V časopise Literární Gruzie byl uveřejněn článek českého literáta a redaktora oddělení sovětské literatury v nakladatelství Odeon Kamila Chrobáka,⁵ který byl tehdy na pracovní návštěvě v Gruzii, a několik Seifertových veršů v překladu. Až později vyšlo najevo, že z celého Sovětského svazu jenom v Rize a v Tbilisi oslavili tento významný den.

Bylo by možné ještě mnohé doplnit o česko-gruzínských literárních vztazích, ale dnes, v čase přehodnocování, doufám, že začíná nová etapa těchto vztahů – mezi svobodnými Čechami a Gruzii, která je fyzicky znetvořována, morálně otřesena, ale pomalu se léčí z šokového stavu a snaží se uchovat si své mravní hodnoty.

---

⁵ K. Chrobák: *Literaturli Sakartvelo*, Tbilisi 1984.

BOHEMISTIKA V ITÁLII

(stručný přehled)

ALENA WILDOVÁ-TOSI

NĚKOLIK POZNÁMEK Z HISTORIE

Počátky bohemistických studií v Itálii se pojí se jmény básníka Jaroslava Vrchlického a profesora padovské univerzity Emilia Tezy. Vrchlického překlady, ono známé "otevření oken do Evropy", vyvolaly proudění dvěma směry; jednak pronikaly literární podněty do Čech a současně informace o české literatuře směřovaly do zahraničí, v tomto případě do Itálie. Korespondence s Vrchlickým¹ probouzí u Tezy hlubší zájem o českou literaturu; recenzuje Vrchlického *Poezii italskou nové doby*, jeho překlady *Božské komedie*, Ariosta, Carducciho, Tassa. Sám Teza však tlumočí ukázky z české lidové tvorby, z Erbena, Němcové, Sládka. V době, kdy výměna dopisů mezi českým básníkem a italským filologem po řadě let ustala, pohasl i Tezův zájem o český jazyk a literaturu. Do doby před sto lety spadá i příručka Domenika Ciampoliho *La letteratura de' Boemi*, která vychází v populární knižnici nakladatele Hoepliho (1891). Ciampoli píše o "přebohatém pokladu" staré české poezie, věnuje značný prostor "pradávným" mýtům a pevně lpí na pravosti *Rukopisů královédvorského a zelenohorského*.

Teprve ve dvacátých a třicátých letech 20. století začínají vznikat na italských univerzitách samostatné slavistické obory. Mladí slavisté živě reagují na nové politické uspořádání střední Evropy, především se snaží poskytnout veřejnosti informace o kulturní minulosti i přítomnosti nově vzniklých států, tedy i Československé republiky. Ettore Lo Gatto a Arturo Cronia píší studie o Masarykovi a o Husovi pro reprezentativní svazek *La Cecoslovacchia* (1925), věnovaný politické, hospodářské, sociální a kulturní situaci země; Lo Gatto, Cronia, Giovanni Maver, Wolfango Giusti a další připravují česká a slovenská hesla pro velkou Italskou encyklopedii Treccani. V té době bylo běžné, že slavisté se věnovali vedle svého hlavního oboru i české literatuře, která tehdy na žádné italské univerzitě jako samostatný předmět neexistovala. A tak rusista Lo Gatto píše studii o Březinovi,

---

¹ Viz I. Seidl: *Jaroslav Vrchlický a Emilio Teza v kontextu česko-italských literárních a kulturních vztahů (Vzájemná korespondence z let 1885-1901)*, Spisy filozofické fakulty č.280, UJEP Brno 1988.

polonista Giovanni Maver o Máchovi, srbochorvatista Cronia studuje Bezruč a Heyduka, rusista Wolfango Giusti Karla Sabinu, V. Mrštíka atd. Odborné časopisy Rivista di letterature slave, L'Europa Orientale, ale i pražské Bollettino dell'Istituto Italiano di cultura di Praga a Rivista italiana di Praga přináší informativní články, překlady povídek a básní (Neruda, Čapek Chod, Machar, Šrámek, Zeyer), recenze knižních novinek. Tehdejší generaci slavistů šlo především o to, aby představili českou kulturu ne už jako něco vágně exotického (italská veřejnost ji totiž dlouho vnímala právě takto), ale aby ji přiblížili možnostem soudobé recepce. Při výběru témat proto často vycházeli z toho, co bylo kulturní veřejnosti blízké, jinými slovy hledány byly styčné body mezi literaturou italskou a českou, která tak byla tímto způsobem jaksi "legitimována". Tato tendence je charakteristická především pro dvacátá a třicátá léta: Lo Gatto píše o vztahu J. Zeyera k Itálii (1926), Cronia v letech 1924-1929 studuje české cestopisy (především M. Z. Poláka), sleduje italské vlivy v díle J. Kollára, analyzuje přítomnost Petrarkey v Čelakovského *Růži stolisté*, postavu Coly di Rienzo v pojetí P. Chocholouška, píše o *Kryštofu Kolumbovi* L. Stroupežnického. Maver se věnuje vztahu mezi Vrchlickým a Leopardim, Giusti Nerudovi a Itálii atd. Po druhé světové válce podobná srovnávací témata mizí a ve středu zájmu komparatistických česko-italských studií zůstávají pouze Dante, Petrarca a Boccaccio, ojediněle D'Annunzio. Vlivu, ohlasům a překladům ze tří velkých klasiků italské literatury se intenzivně věnovali pouze A. Cronia (souborná práce *La fortuna di Dante nelle letterature ceca e slovacca dal sec. XIV ai giorni nostri* vyšla roku 1964), později J. Křesálková, a pokud jde o Danta rovněž A. Wildová. Překladatelské postupy, ohlas díla a divadelní představení her G. D'Annunzia sledovali v sedmdesátých letech S. Corduas a A. Wildová. Jde však již spíše o výjimky.

K dokreslení situace se stručně zmíníme o překladech: od dvacátých let až do roku 1946, tedy zhruba za čtvrt století, vyšlo v Itálii pouze asi tucet překladů v knižní podobě. Pokud jde o výběr, dalo by se říci, že vycházejí autoři tradiční: J. Zeyer (*Tři legendy o krucifixu, Jan Maria Plojhar* s předmluvou A. Lauermannové-Mikschové), K. M. Čapek Chod (*Turbina, Jindrové*, povídky). Vyšel i první překlad *Babičky* (1925) a neúplné vydání *Malostranských povídek* (1930). Ze současné prózy byl přeložen Olbrachtův *Žalář nejtemnější* (1930) a *Nikola Šuhaj loupežník* (1936; překlad pořídil, patrně z francouzštiny, E. Prampolini). Snad až na tento poslední román šlo vždy o hodnoty bezpečně prověřené, které nemohly narazit na úskalí fašistické cenzury. To může doložit případ K. Čapka a J. Haška. Z Čapkova díla vyšly ve dvacátých letech *Věc Makropulos* a *R. U. R.*, v roce 1929 *Trapné povídky*, tu a tam se o něm objevil článek, ale od poloviny třicátých let, zřejmě vzhledem k autorovu protifašistickému postoji, vychází už jen zcela neproblematická *Dášeňka* a (přepřacované) pohádky *Válka s mloky, Bílá*

nemoc a ostatní díla čekají na návrat demokracie. Podobný osud potkal i dílo Jaroslava Haška. V letech 1928-29 W. Giusti sice píše obsáhlý článek o Švejkovi do Rivista di letteratura slave (1928 a 1929) a Renato Poggioli recenzuje v časopise Solaria (1932) francouzský překlad *Švejka*, ale marně se volá po italském překladu, Haškův antimilitaristický hrdina se prostě do ovzduší rašících snah o italské impérium nehodil.

STUDIE A PŘEKLADY ZE STARŠÍ ČESKÉ LITERATURY

Není příliš známo, že v mladých letech se A. M. Ripellino věnoval i staročeské literatuře. Jeho dvě přehledné studie *Le Origini* a *Il Trecento*² představují patrně jistou úlitbu tehdejšímu akademickému zvyklostem, které vyžadovaly, aby začínající slavista prokázal svou kompetenci i v oblasti starší literatury. To Ripellino sice brilantně udělal, nicméně zmínky o tom, jak se některá tradiční témata či postavy uplatňují u moderních spisovatelů, prozrazují, že jeho zájmy již tehdy směřovaly k literatuře současné.

Je třeba říci, že až na výjimky se bohemisté v Itálii málo zabývali starší českou literaturou a jazykem té doby. Pro jejich studium byl vždy podstatný přínos slovanských filologů, a to ať šlo o nálezy textů v italských archívech, či o jejich analýzy. Profesor slovanské filologie Sante Graciotti (dnes na římské univerzitě La Sapienza) určil staročeskou bibli z knihovny milánské Brery jako významný text druhé redakce českých biblických překladů (1964); Jitka Křesálková (univerzita Bergamo) analyzovala čtyřjazyčný latinsko-benátsko-česko-německý slovník z 15. století, nalezený ve Vatikánské knihovně,³ a je autorkou studie o českých překladech bible a jejich významu pro kulturní dějiny země.⁴ Z prací lingvistických můžeme uvést studie bohemisty Françoise Esvana (univerzita Udine) o slovosledu v době předhusitské⁵ a o zájmenu 3. osoby ve staré češtině.⁶

O humanismu psali rusistka Laura Boschianová, která se věnovala italským ohlasům v díle Jana Hasištejnského z Lobkovic,⁷ a F. Previale,

---

² Uveřejněné v časopise *Convivium* 1951.

³ Cod. Pal. Lat. 1789 (Aevum 1975, vydání 1984).

⁴ *Bergomum* 1984.

⁵ *Europa Orientalis* 1992.

⁶ Sb. *Problemi di morfosintassi delle lingue slave* 4, 1994.

⁷ *L'Europa Orientale* 1938.

kteřý se zaměřil na vztah Bohuslava Hasištejnského a italských humanistů.⁸ S. Graciotti a J. Křesálková vydali v Itálii dílo A. A. Goleniščeva-Kutuzova o italské renesanci a o slovanských literaturách v 15. a 16. století s významnou úvodní studií S. Graciottiho a obsáhlou bibliografií J. Křesálkové (1973). Současnému stavu bádání o italské literární renesanci ve slovanských zemích je věnován svazek redigovaný S. Graciottim a Emanuelou Sgambatiovou *Rinascimento letterario italiano e il mondo slavo* (1986). Předčasně zemřelý slovanský filolog a bohemista Bruno Meriggi (univerzita Florencie, pak Milán) analyzoval dva staročeské anonymní texty objevené E. Winklerem v archívu tridentské kapituly⁹ a ve svém rozboru prvních kapitol *Kosmomy a Dalimilovy kroniky* sledoval prvky naznačující matriarchální uspořádání archaické společnosti v Čechách (1968).

Meriggi je autorem jediných knižně vydaných italských dějin české a slovenské literatury (1958, rozšířeno 1968), ve kterých se jeho filologické zájmy promítají do způsobu, jakým oceňuje starší literaturu, zejména středověkou a humanistickou. Pokud jde o období baroka (pro něž v italském textu užívá českého označení "temno"), pokračuje Meriggi ve stopách Vlčkových a Jakubcových; hodnotí vysoce barokní dějepiscectví v protikladu k poezii; tu odbývá několika řádky, končícími těmito slovy: "Mezi veršovci doby temna stačí připomenout jména Adama Michny z Otradovic, Felixe Kadlinského a Bedřicha Bridela." V podceňování barokního básnictví nebyl ostatně Meriggi v Itálii sám, i Lo Gatto ve svém přehledu české literatury zařazeném do VI. svazku kolektivního díla *Storia delle letterature moderne d'Europa e d'America* (1958-60) přechází toto období jen stručnou charakteristikou. A. M. Ripellino, který nepochybně barokní období dobře znal – a jeho *Magická Praha* to dokazuje – ovšem připomíná ve svých studiích o Halasovi a Holanovi styčné body s Michnou, Kadlinským, Bridelem a Kořínkem. Diskusi o jazyku u Balbína a obrany české řeči koncem 18. století studoval slovanský filolog a bohemista Giuseppe Dell'Agata (univerzita Pisa) ve sborníku *La questione della lingua presso gli slavi* (1972).

Až na zmíněné výjimky bylo v minulosti české literární baroko v Itálii opomíjeno; oživení zájmu nastává teprve od konce osmdesátých let. Barokem se začal zabývat bohemista Giuseppe Dierna, který mimo jiné analyzoval ze strukturálního a naratologického hlediska Bridelův *Život sv. Ivana*¹⁰ a ve svazku k poctě S. Graciottiho *Filologia e letteratura nei paesi slavi* z roku 1990 sledoval problém prostoru a utopie v Komenského *Labyrintu* (v témže svazku vyšel i příspěvek A. Wildové-Tosi o motivu tance u některých

---

⁸ *Convivium* 1949.

⁹ *Ricerche Slavistiche* 1960.

¹⁰ *Ricerche Slavistiche* 1989; sborník pražské balbínovské konference 1992.

barokních autorů). Je zajímavé, že na prvním místě mezi českými autory v Itálii stojí právě Komenský. V přehledné bibliografii A. Wildové (1980) najdeme na sto položek týkajících se překladů z Komenského, odborných studií o jeho díle a recenzí. Na počátku století vyšla a později byla znovu přeložena *Didactica magna*, máme překlad *Pampaedie*, několik dobře koncipovaných, obsáhlých výborů z pedagogického díla, pozornost se věnuje jeho názorům na vyučování jazyků atd. Komenský je nahlížen především jako pedagog a filozof, a ti, kdo v Itálii jeho dílo z těchto hledisek studují, jako B. Bellerate, M. Fattoriová, G. Limitiová, D. Gasparini, nejsou bohemisté. Literární aspekty díla, jeho umělecké hodnoty zůstávají tedy často stranou, i když do výborů bývají zahrnuty i úryvky z *Labyrintu*, vesměs související s Komenského názory na studium, výchovu či vědu. O *Labyrintu* psal S. Corduas, už zmíněný G. Dierna, naposledy se mu věnoval G. Cengiarotti (*Il teatro se il labirinto*, 1994), je však příznačné, že *Labyrint světa* nebyl nikdy vydán v italštině celý. V letošním roce má vyjít ve svazku připravovaném Ústavem italské encyklopedie *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* v překladu A. Wildové a Annalisy Cosentinové: bude to první ucelené literární dílo Komenského, které vyjde italsky.

Osud Komenského díla v Itálii má některé prvky společné s ohlasem díla Jana Husa. To, co Hus znamenal pro českou literaturu či jazyk, zůstává v pozadí ve srovnání s teologickou dimenzí jeho díla a s historickými důsledky jeho činnosti. O Husovi, husitském hnutí, české reformaci, táboritech, o tradici valdenských vyšly desítky prací, v myšlenkovém rozpětí od B. Mussoliniho (*Giovanni Hus il Veridico*, 1913, 1948) až po současné odborné studie historiků a teologů (R. Cegna, G. Gonnet, L. Ronchi De Michelis, L. Santiniová, V. Vinay, F. Leoncini). Jejich činnost doplňují překlady prací českých odborníků A. Molnára (*Jan Hus testimone della verità*, 1973; *Il taborita*, 1986) a J. Macka (*La Riforma popolare*, 1973).

Možnost poznat texty staročeské literatury v italských překladech se v podstatě omezuje na antologie. Nejde však o antologie věnované výlučně staré české literatuře, nýbrž o výběry sahající až do současnosti, popřípadě zahrnující ukázky i z jiných literatur. Luigi Salvini zařadil několik nejstarších českých památek do svého výboru "náboženské poezie" *Il corallo di S. Venceslao* (1942); J. Křesálková přeložila úryvky z Kosmy, Dalimila a *Alexandreidy* pro soubor *Antologia delle letterature polacca-ungherese-ceca-slovacca* (1970); Lo Gattovi vděčíme za překlady *Mastičkáře* a *Hry o třech Mariích*, uveřejněné ve svazku *Teatro religioso del medioevo fuori d'Italia* (1949). Ukázky z Husa a Chelčického lze nalézt v *Chiesa invisibile* (1978). Několik překladů barokních textů s komentářem je otištěno ve zmíněné záslužné antologii L. Salviniho.

19. STOLETÍ

Po druhé světové válce se pozornost bohemistů zaměřila jen na nejdůležitější postavy národního obrození. Vymizela česko-italská témata všímající si někdy i okrajových zjevů stejně jako zájem o Heyduka, Machara či V. Mrštíka; s výjimkou Giustiho se nikdo nevrátil k dílu J. Zeyera. V popředí zájmu stojí Mácha, Němcová, Havlíček, Palacký, Neruda. Po G. Maverovi (1925) věnoval Máchovi svou převážně biograficky založenou studii E. Lo Gatto a je třeba připomenout, že jeho rýmovaný překlad *Máje* je prvním úplným překladem do italštiny (1950) po částečném pokusu Riccarda Selviho (časopisecky 1932, jako samostatný tisk 1934). Máchou a jeho dobou se zabýval B. Meriggi v recenzi knihy H. Granjarda¹¹ a v článku, v němž konfrontuje Máchu a Leopardiho (1960). Úvaha o Máchovi se "vloudila" i do svazku esejí o ruské literatuře L. Paciniho Savoy *Schede russe* (1959). V roce 1976 vyšel máchovský svazek A. Wildové-Tosi (univerzita La Sapienza v Římě), zahrnující vedle obsáhlé úvodní studie i překlady autobiografických próz, deníku a dopisů. K Máchovi se vrací Sergio Corduas (univerzita Benátky) a Sylvie Richterová (univerzita Viterbo), která sleduje "obrysy ticha" - oxymoron u Máchy, Holana, Halase, Skácela, oba v příspěvcích do svazku k poctě E. Lo Gatta (1980).

Souborným otázkám národního obrození i jednotlivým postavám se věnoval W. Giusti v pracích sebraných do svazků *La Cecoslovacchia* (1945) a *Pagine boeme* (1970). Giusti dlouho setrval na pojetí české a slovenské "větve" československého národa, jinak však chápe Čechy jako zemi patřící kulturní tradici k západu a národní obrození vidí jako "dílo profesorů". V popředí jeho zájmu stojí Palacký a Havlíček, Vrchlický a Čech, přičemž hlavní důraz klade na politické, ideologické a kulturní aspekty jejich činnosti. Slovanskou myšlenku v české literatuře první poloviny 19. století sleduje ve své práci rusistka a bohemistka Jaroslava Marušková-Demartisová (univerzita Pisa), kdežto slovanský filolog Sergio Bonazza (univerzita Verona) odmítá myšlenku společných rysů slovanských literatur a zdůrazňuje kulturní analogie mezi literaturami vzniklými v rámci habsburské monarchie, tedy například mezi autory českými a rakouskými.¹² Profil B. Němcové načrtl v úvodu ke svému překladu *Babičky* Lo Gatto (1951). Marušková-Demartisová se zabývala účastí Němcové v národním obrození a jejím stylem (1974). Dell'Agata podal rozbor *Křtu svatého Vladimíra* v souvislosti s ruskými historickými prameny a s ukrajinským lidovým veršem.¹³ A konečně je

---

¹¹ *Ricerche Slavistiche* 1958.

¹² Obě práce ve sborníku *Mondo slavo e cultura italiana*, 1983.

¹³ *Harvard Ukrainian Studies* 1988/89.

třeba připomenout, že A. M. Ripellino napsal v mládí průkopnickou studii o loutkovém divadle a loutkářích v českém národním obrození¹⁴ a v jeho raném článku o Jiráskovi¹⁵ najdeme i ocenění "českého literárního biedermeieru".

Tento přehled by nebyl úplný, kdybychom nepřipomněli alespoň stručně přínos italských historiků. Některým otázkám českého národního obrození se věnoval v řadě prací Angelo Tamborra (univerzita La Sapienza Řím).¹⁶ Tamborra je rovněž autorem studie o J. V. Fričovi v Itálii.¹⁷ Giuseppe Cengiarotti (univerzita Benátky) studoval pojetí státu u Palackého,¹⁸ Alfredo Laudiero (univerzita Neapol) doprovodil fundovaným úvodem svůj výbor z českých dokumentů – od Palackého po Manifest České moderny – věnovaných "pramenům liberalismu ve střední Evropě" (*Il tiglio slavo*, 1992).

O překladech jsme se již částečně zmínili. Ukázky z českých autorů bývají zařazovány do antologií: Čelakovského, Máchu, Vrchlického a Březinu nalezneme v antologii světové lyriky *Orfeo* (1974), *Krále Lávrů* v překladu B. Meriggiho ve výboru *Umoristi dell'Ottocento* (1960). *Tyrolské elegie* přeložil Paolo Statuti.¹⁹ Tylovu báchorku *Strakonický dudák* v Ripellinově překladu najdeme v antologii *Fiabe teatrali* (1958); *Nebožka Barbora* K. Světlé, přeložená rusistkou Anjoutou Maver Lo Gattovou (univerzita Řím), dobře figuruje ve výboru *Novellieri slavi* (1946). Vybírat z klasiků české literatury je nepochybně nezbytné, někdy však při výběru, případně zkracování textů jde spíš o svévolné zásahy mimoliterárního charakteru. V titulech se občas projevuje snaha "prodat" autora i za cenu podbízivosti, využívají se názvy v minulosti úspěšné, skýtající tak určitou naději na komerční úspěch i dosud neznámého českého klasika. Výběr pohádek B. Němcové a K. J. Erbena vyšel pod názvem *Pohádky z magické Prahy* (1990), i když jejich svět koření na českém venkově, a Jiráskovy *Staré pověsti české* se objevily v okleštěném výboru s názvem *Povídky a pověsti zlaté Prahy* (1989). V prvním případě je tu zřejmá snaha využít trvalého úspěchu *Magické Prahy* A. M. Ripellina (1973), ve druhém se spoléhá na obrovský a dosud živý ohlas starého filmu V. Harlana *Zlaté město*, jehož děj se odehrává v Praze; jistě ne náhodou je to jeden z prvních barevných filmů uvedených v Itálii.

---

¹⁴ *Convivium* 1949.

¹⁵ *La fiera letteraria* 1951.

¹⁶ Viz bibliografii v jeho *Studi storici sull'Europa Orientale*, 1986.

¹⁷ *Ricerche Slavistiche* 1992-93, č. 1.

¹⁸ *Studi storici* 1985.

¹⁹ *La fiera letteraria* 1972.

Pokud jde o výběry a výběr, zajímavý je osud Nerudových *Malostranských povídek*. Starý, ale dobrý překlad Jolandy Torraci-Veselé byl beze změny přetištěn ještě v roce 1982, s úvodními slovy Claudia Magrise. Ve svazku proto chybí, stejně jako tomu bylo v roce 1930, *Týden v tichém domě* (podle sdělení překladatelky byl tehdy vypuštěn kvůli přílišnému rozsahu) a povídka *U tří lilii* ("nezapadala do celkového tónu" knihy). Můžeme dodat, že povídku *U tří lilii* zařadila J. Křesálková do zmíněné antologie (1970), že *Týden v tichém domě* vyšel v překladu a s úvodem bohemisty Daria Massimiho (1989), a v roce 1984 vyšel nový kompletní překlad V. Kuželové a A. Lunardiho.

I když zájem o české 19. století se nedá srovnat se zájmem o současnou literaturu, přece se občas – díky odvaze spíš menšího a okrajového nakladatele – objeví záslužný počín: Arbesův *Ďábel na skřipci*, dílo autora v Itálii do té doby zcela neznámého, vyšel s předmluvou S. Richterové v malém piombinském nakladatelství Aktis (1990).

20. STOLETÍ

Generace slavistů nastupující počátkem padesátých let upevňuje především povědomí o autonomních hodnotách české literatury, kterou zařazuje do kontextu nejen úzce italského, ale evropského. Jako příklad můžeme uvést studii srbochorvatisty (a občasného bohemisty) Danina Di Sarra o technice Čapkova románu *Povětroň*,²⁰ ve které Di Sarra řadí Čapka vedle Huxleyho, Gida, Joyce a Pirandella. V téže době se vytrácejí historizující témata a sílí zájem o literaturu moderní. V meziválečných a válečných letech jí sice věnovali pozornost ve svých občasných přehledech literárních novinek E. Lo Gatto a Leone Pacini Savoj, intenzivněji ji však studoval pouze W. Giusti (jeho práce o soudobé české kultuře vycházejí roku 1932). Mění se tedy tematika a mění se i přístup k textům. Impuls směrem k současnosti dává koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let zejména A. M. Ripellino, který v roce 1950, v pouhých sedmadvaceti letech, vydává své pozoruhodné dějiny současné české poezie *Storia della poesia ceca contemporanea*. Celá koncepce budoucí Ripellinovy činnosti je zřejmá z této knihy; literatura je nazírána v souvislosti s avantgardou českou i evropskou, s hudbou, filmem, divadlem, výtvarným uměním. Výtvarný doprovod s fotografiemi Teigových koláží a reprodukcemi prací Skupiny 42 – bohužel vypuštěný ve druhém vydání z roku 1981 – tvoří proto nedílnou součást knihy. Ripellino nikdy nestavěl bariéru mezi jednotlivými projevy umění, stejně tak jako nesledoval schémata české akademické kritiky a byl značně alergický na kritiku

---

²⁰ *Ricerche Slavistiche* 1952.

marxistického ražení. Měl zvědavost badatele a fantazii básníka, a z toho vyplývající talent vynášet na povrch autory a jevy zasuté či okrajové, často opomíjené v literárních příručkách, autory provokující nebo dočasně vyhoštěné. V roce 1950 vycházejí v časopise *Convivium* dvě studie, o Jakubu Demlovi a o Josefu Čapkovi, v letech 1949, 1951 a 1952 překládá Halase, od roku 1947 se postupnými překlady a studii blíží k dílu Vladimíra Holana. Konečným výsledkem jsou pak dva vynikající výběry, *Imagena* (1971) a *Noc s Hamletem* (1966). Z podnětu A. M. Ripellina vychází *Devět bran* Jiřího Langra (1967), kniha, která byla pro Itálii objevem a dočkala se několika vydání. V sedmdesátých letech, kdy se v Československu zavřely vody nad dílem Jiřího Koláře, usiluje Ripellino (mimo jiné lektor nakladatelství Einaudi) o vydání jeho koláží, které doprovází svou studií (1976). A můžeme pokračovat dál: Fuksův *Spalovač mrtvol*, román Jiřího Frieda *Hobby*, *Meziprůzkum nejbližší uplynulého* Věry Linhartové, výběry z Haškových povídek, Hrabalův *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*, to vše jsou texty, které Ripellino v Itálii prosazuje, doprovází svými úvody či doslovy, spolupracuje na překladech (překládala je jeho žena Ela Ripellino-Hlochová). V šedesátých letech těží ze svých pobytů v Praze, aby informoval italskou veřejnost o novinkách v české kultuře a konečně o důsledcích sovětské invaze (dnes ve sborníku *I fatti di Praga*, 1988). *Magická Praha* (1973) mohla vyjít v Československu až téměř po dvaceti letech; Ripellinovy poetické "povídky z českého lesa" *Storie del bosco boemo* (1975) máme zatím jen v italštině.

Slavisté i bohemisté působící na italských univerzitách věnovali mnoho úsilí propagaci české moderní literatury a zejména překladů. Jedním z nejaktivnějších byl Ripellinův vrstevník Bruno Meriggi, který se ve svých odborných pracích věnoval i poezii (studie o Wolkerovi, o lidové poezii), překládal však zejména prózu, mimo jiné I. Olbrachta (*O smutných očích Hany Karadžičové*, *Anna proletářka*) a J. Bora (*Tereziánské Requiem*). Svou prací o K. Čapkovi a překlady *Povídek z jedné a druhé kapsy* a *Války s mloky* zahájil novou etapu čtenářského a nakladatelského zájmu o tohoto autora, která pak pokračovala od šedesátých let překlady G. Mariana (*Horďubal*, *Obyčejný život*, *Povětroň*; *R. U. R.*, *Věc Makropulos*), Gianlorenza Paciniho (*Bílá nemoc*), A. Wildové (mladistvá poezie ze *Vzrušených tanců*). Vlna nakladatelského zájmu kolem padesátého výročí Čapkovy smrti přinesla řadu nových překladů, takže dnes existují v italštině i *Život a dílo skladatele Foltýna*, *Cesta na sever*, *Italské listy*, *Knihy apokryfů*, pohádky, znovu *Dášeňka* atd. Z mladé generace bohemistů překládali Čapka Giancarlo Fazzi a Luisa De Nardisová.

Podobně jako Karel Čapek i Jaroslav Hašek získal trvalé místo v Itálii až po druhé světové válce. První italský překlad *Osudů dobrého vojáka Švejka* je vydán v letech 1951-52, a to ve velmi populární edici. Deset let

nato vychází nový překlad Renata Poggioliho, v němž po jeho smrti pokračuje B. Meriggi. Haškův román se brzy stal natolik populárním, že vyšel dokonce – po patričné úpravě – jako školní četba. Vyšlo také několik výborů z Haškových povídek, první z nich *Il tuono viola* (1963), péčí A. M. a Ely Ripellinových, poslední, *Lo sciopero dei malviventi* (1990), péčí Daria Massimiho. Velký výbor S. Corduase *Švejk contro l'Italia* (1975), doplněný studií o "pražském dadaplebejci a prokletém Haškovi", se svým uspořádáním (texty alternované s útržky života) značně vymyká běžným antologiím. Hašek a jeho neuchopitelný hrdina bohemisty přitahuje: vrací se k němu Corduas (1975, 1981, 1986), objevuje se v Ripellinově *Magické Praze*, analyzuje jej Sylvie Richterová ve svých esejích z let 1986 a 1987.

Aby se z tohoto přehledu nestal pouhý výčet, soustředíme se nyní na několik okruhů a autorů i za cenu toho, že některé bohemistické práce a překlady budeme muset opomenout. V době, kdy v Čechách vládla marxistická řehole, kdy některé směry, myslitelé či autoři byli buď tabuizováni, nebo pouze jen trpěni, byly jejich texty v Itálii k dispozici. Teze Pražského lingvistického kroužku v doplněném vydání a se studií J. Křesákové vyšly ve svazku *La semiotica nei paesi slavi* (1979; neúplné vydání je z roku 1966). Pražský strukturalismus je v Itálii znám především díky činnosti S. Corduase, který mimo jiné připravil dva velké výbory z Mukařovského (1971 a 1973, první z nich se studií); další dva Mukařovského texty vyšly později péčí S. Richterové²¹ a P. Montaniho.²² Ve svazku věnovaném Romanu Jakobsonovi, který vyšel v redakci P. Montaniho a M. Pramolinioho z římské univerzity La Sapienza, najdeme příspěvek A. Wildové o Jakobsonových pracích z české moderní literatury (1990). S. Corduasovi vděčíme za dvousvazkovou antologii z článků K. Teiga (1982), za komentář k dílu R. Kalivody (1971) a za výbor z filozofických prací J. L. Fischera (1977), se zasvěcenými úvody do problematiky. Gianlorenzo Pacini, povoláním profesor ruského jazyka a literatury na univerzitě v Arezzu, autor dvou svazků o pražském jaru (1968) a následující normalizaci (1973), seznámil italskou veřejnost s J. Patočkou (1970) a od sedmdesátých let překládal divadelní hry, filozofické texty i listy z vězení V. Havla. Přeložil mimo jiné román Jiřího Weila *Moskva-hranice* a současně – ve světové premiéře – jeho *Dřevěnou lžici*, a to řadu let předtím (1970), než mohl vyjít český originál. Ani surrealismus nebyl v Československu příliš vítán; v Itálii studovali různé jeho aspekty především S. Richterová (1980, 1982, 1983) a G. Dierna (1983, 1984), který také přeložil Nezvalovu *Valerii a týden divů* a Řezníčkův *Strop*.

---

²¹ ES 1980.

²² *Aesthetica* 1987.

Román *Utrpení knížete Sternenhocha* prosadil S. Corduas (1983). Studiu etiky a estetiky deníku se věnovala S. Richterová.²³

Dodejme, že kromě těch, které jsme už uvedli, vycházely v Itálii knižně prózy dalších autorů: v poválečných letech vyšel J. Fučík, ale také F. Kožík a J. Knap. Od konce padesátých let to byli Hostovský, Škvorecký, Kohout, Linhartová, Vaculík, Procházka, Filip vedle Fukse, Ivanova, Marka (a alespoň jednou povídkou byli známi Aškenazy, Lustig, Nesvadba). Italský čtenář si mohl udělat v minulých letech ucelenější obraz o situaci české literatury než běžný čtenář v Československu. A nejen to: publikované studie a překlady udržovaly v Itálii v době československé "normalizace" vědomí o hodnotách české kultury, o její nezaměnitelnosti a životnosti, o jejím vkladu do pokladnice literatury světové.

Zde je třeba vyzdvihnout především ohlas díla Milana Kundery a Bohumila Hrabala. Kundera začal být v Itálii překládán již od konce šedesátých let a od té doby postupně vyšly péčí rusistky a bohemistky Sereny Vitaleové, G. Dierny a naposledy mladé překladatelky Alessandry Murové téměř všechny jeho romány, povídky a teoretické práce. Současné vycházely Kunderovy články a eseje, které opětovně kladly Čechy a Prahu do popředí zájmu; některé v časopisu *Lettre Internationale* A. J. Liehma, jehož evropský význam a funkci pro znalost české kultury není třeba připomínat. Z Kunderova díla chybějí v italštině jen některé divadelní hry a jeho poezie z mladých let, kterou však sám autor dnes zavrhuje. Romány *Nesnesitelná lehkost bytí* a později *Nesmrtelnost* figurovaly po mnoho týdnů na prvním místě mezi nejúspěšnějšími knihami překladové literatury. Jako zajímavost i doklad můžeme uvést, že italský titul *Nesnesitelné lehkosti bytí* (*L'insostenibile leggerezza dell'essere*) se dokonce stal jakýmsi okřídleným výrazem, který je nejrůznějším způsobem znovu a znovu parafrázován například v novinových titulcích. Bibliografie článků, recenzí a studií o autorovi je dnes už velmi obsáhlá; zde bychom chtěli upozornit na knihu S. Richterové *Slova a ticho* (1986, 1991), kde najdeme též objevné studie o Linhartové, Vaculíkovi, Skácelovi a Haškovi, na článek G. Paciniho²⁴ a na práci F. Esvana o tematizaci a pronominalizaci vyprávění v jedné z povídek *Směšných lásek*.²⁵

Pokud se nemýlíme, první překlad z Bohumila Hrabala vyšel roku 1966 ve výboru *Sette racconti per i giorni feriali* v pražském Orbisu, měl však velmi omezenou distribuci. Italský překlad *Inzerátu na dům, ve kterém už nechci bydlet* (1968) byl tedy prvním signálem pozdějšího úspěchu

---

²³ *Europa Orientalis* 1988.

²⁴ *L'ottavo giorno* 1983.

²⁵ *Europa Orientalis* 1991.

Hrabalova díla. Dnes jsou do italštiny přeložena snad všechna Hrabalova stěžejní díla: vedle povídek starších i prací z posledních let vyšly *Ostře sledované vlaky*, *Obsluhoval jsem anglického krále*, *Postřižiny*, *Příliš hlučná samota*, *Svatby v domě*, *Městečko, kde se zastavil čas*, *Něžný barbar*. Z překladatelů (vesměs také autorů předmluv či doslovů) jmenujme E. Ripelínovou, S. Corduase, G. Diernu, B. I. Kládu, H. Kubištovou-Casadeiovou, z mladé generace bohemistů A. Cosentinovou. Srovnávací analýzu *Utrpení starého Werthera a Tanečních hodin pro starší a pokročilé* podal F. Esvan.²⁶

Prosazovat v Itálii poezii je ve srovnání s prózou mnohem těžší. Politické události v Československu a jejich ohlas v tisku a zejména v televizi se odrážejí ve větším zájmu nakladatelů nejprve o dokumentaci těchto událostí, pak o prózu a až nakonec o poezii. Politickou, sociální i kulturní atmosféru doby od března do srpna 1968 zachycuje obsáhlá antologie z Literárních listů *Praga 1968: Le idee del "nuovo corso"* (1968), vydaná ve výběru Jana Čecha (= A. J. Liehma) a v překladech A. Wildové a L. Antonettiho. Básník Giovanni Giudici je autorem výboru *Omaggio a Praha – Hold Praze* (1968), kde vedle jeho vlastních textů najdeme ve dvojjazyčné verzi básně V. Nezvala, F. Halase, J. Seiferta, V. Holana, J. Koláře, I. Blatného a J. Ortena. Ortenovu dílu věnoval Giudici ve spolupráci s V. Mikešem antologii *La cosa chiamata poesia* (1969). Na okupaci reagovaly například *Carte segrete*,²⁷ které publikovaly anonymní poezii z 23. srpna 1968 v překladu A. Wildové, básně o Janu Palachovi v překladu S. Corduase. Protest českých básníků proti okupaci zaznívá z výboru *Praha nemlčí (21 agosto 1969 - Praga non tace)*, (1969) a je zajímavé, že pořadatelka M. Nováková zařadila i některé Seifertovy verše z období Mnichova. Bez přímé návaznosti na události v Československu vyšel výbor z poezie V. Závady v překladu Idy Bonettiové z neapolského Istituto Universitario Orientale (1975). Po Ripelínových překladech a studiích o Holanovi se tomuto básníkovi věnovala S. Vitaleová,²⁸ G. Dell'Agata,²⁹ S. Corduas,³⁰ o Ripelínově překladu Halase psala Alessandra Murová,³¹ S. Richterová představila výborem ze sbírky *Chyba broskví* Jana Skácela (1981), dále jej překládala a psala o něm Annalisa Cosentinová.³²

---

²⁶ *Ricerche Slavistiche* 1992/93, č. 2.

²⁷ 1968, č. 7; 1969, č. 9.

²⁸ *Almanacco dello Specchio* 1974.

²⁹ Ve svazku *Poeti contemporanei d'Europa e d'America*, 1976.

³⁰ *L'informatore librario* 1983.

³¹ *Europa Orientalis* 1989.

³² *Poesia* 1990, *Almanacco dello Specchio* 1993.

Z díla Jaroslava Seiferta byly v Itálii už dříve publikovány Ripellinovy překlady ojedinělých básní, *Pražský hrad* (přeložila A. Wildová) a *Mozart v Praze* (přeložil S. Corduas), Seifert vešel však do povědomí italské veřejnosti teprve po udělení Nobelovy ceny v roce 1984. V průběhu několika let vyšel Corduasův výbor Seifertovy poezie z let 1925-1967 pod názvem *Vestita di luce* (1986), *Morový sloup* v překladu A. Wildové (1985), obsáhlý výbor ze sbírek *Deštník z Piccadilly* a *Býti básníkem* (překlady E. Ripellinové, M. Leskovjanové, F. Della Sera, 1985), kniha vzpomínek *Všecky krásy světa* (přeložil D. Massimi, 1985, 1991) a řada článků a studií o Seifertově díle, často jako úvod či komentář k překladům (Corduas 1986, Marušková-De-martisová 1987, Massimi 1985 a 1991, Wildová-Tosi 1985 a 1987).

LINGVISTIKA / VÝUKA ČEŠTINY A ČESKÉ LITERATURY

Ponecháme-li stranou slovanskou lingvistiku a filologii, je zřejmé, že specifických prací věnovaných českému jazyku je mnohem méně než studií o literatuře. Na žádné italské univerzitě není dnes aktivována čeština jako samostatný předmět, v oficiálním pojmenování oboru stojí sice jazyk na prvním místě, ale ve skutečnosti se preferuje literatura. Název oboru zní vždy buď "lingua e letteratura ceca" (český jazyk a literatura), nebo "lingua e letteratura ceca e slovacca" (český a slovenský jazyk a literatura); na římské univerzitě dokonce odolává předválečný stav "lingua e letteratura cecoslovacca" (československý jazyk a literatura), ačkoli o změnu se žádalo už asi před patnácti lety. Vyučuje se ovšem zvláště čeština a slovenština (jazykovou výukou se zabývají téměř vždy lektori), přednášky a semináře jsou vesměs o české literatuře, občas i o slovenské. Univerzita naštěstí ponechává volnost profesorovi vyučujícímu tento v podstatě čtyřhlavý obor, jakým je ať už český a slovenský, či "československý" jazyk a literatura. Univerzitní učitel se tedy věnuje té které součásti oboru podle svých sklonů či specializace.

Z posledních let jsou tu studie F. Esvana o postavení enklitik ve vedlejších větách (*Atti del colloquio Lingue slave e lingue romanze: un confronto*, 1985), o předklonkách a příklonkách vzhledem ke kopule (*Problemi di morfosintassi delle lingue slave*, 1988) a o zachovávaní Wackernagelova pravidla v současné češtině,³³ o postavení českého slovesa a klitik,³⁴ o kopulativních větách

---

³³ *Europa Orientalis* 1989.

³⁴ *Rivista di Linguistica* 1989.

a dislokaci v češtině.³⁵ Ze starší doby připomínáme studii G. Dell'Agaty o českém plurálu na -ma/-ama v obecné češtině a českých nářečích (1965).

Po roce 1968 a znovu v osmdesátých letech neobyčejně vzrostl zájem o studium češtiny. Projevil se přílivem studentů češtiny na velkých univerzitách, zejména v Římě a v Neapoli. S výjimkou S. Corduase (a později S. Richterové, která u Ripellina napsala diplomovou práci) se však nikdo z tehdejších Ripellinových žáků nevěnoval plně bohemistice. Je pravda, že za četné překlady vděčíme Sereně Vitaleové, že se občas překladům z češtiny věnovala Caterina Graziadeiová (naposledy šlo o knihu Sylvie Richterové *Mistopis*) a Antonella d'Ameliová, že češtinu využívá Cesare De Michelis ke svým vědeckým pracím: všichni jmenovaní – také Michele Colucci, Rita Giulianiová, Michaela Böhmigová, Claudia Scandurová a další – jsou dnes profesory ruského jazyka a literatury, a nikoli jazyka a literatury české.

Nové možnosti se pro bohemistiku otevřely před několika lety založením univerzit v menších centrech, například v Udine a ve Viterbu. Tyto univerzity dostaly nová "systemizovaná" místa i pro profesory bohemistiky. Teritoriální rozložení vypadá tedy dnes takto: na severu Itálie jsou stabilní bohemistická místa v Benátkách, v Padově, v Udine, v centru je to Řím a Viterbo, na jihu Neapol. To ovšem neznamená, že jinde se český jazyk a literatura neučí: někdy bývá výukou dočasně pověřen profesor jiného, příbuzného oboru nebo tzv. ricercatore (asistent), ovšem zase jen příbuzného oboru (v celé Itálii dnes žádný asistent v oboru český jazyk a literatura není); jindy jde jen o výuku jazyka, která se v rámci slovanské filologie svěřuje lektorovi. To jsou případy univerzit v Urbinu, v Bergamu, v Pise, v Bologni a jinde. Na malých univerzitách se počet studentů češtiny pohybuje kolem dvou až deseti, na velkých univerzitách se však jejich počet dá stanovit jen velmi přibližně. V Římě bylo v loňském roce protokolárně zaregistrováno kolem padesáti zkušných posluchačů; po odečtení slovakistů a písemek dospějeme k počtu asi 35-40 studentů bohemistiky.

V Itálii neexistuje na humanitních oborech numerus clausus. Kdokoli má maturitu z jakéhokoli oboru, může se zapsat, zaplatit školné a zvolit si kteroukoli kombinaci, na jazykově-literární větví může tedy kombinovat například čtyřletou ruštinu s "tříletou" češtinou, nebo naopak (to je dost časté), může však také kombinovat češtinu jako hlavní nebo vedlejší jazyk s kterýmkoli jiným oborem, pokud se na univerzitě vyučuje. Naprostá volnost má ovšem také své stinné stránky, rozvrh nikdy nemůže vyhovovat všem, ba ani většině studentů, protože vše koliduje se vším; posluchárny nestačí a míst v knihovnách je málo. Největší italská univerzita, La Sapien-

---

³⁵ *Problemi di morfosintassi delle lingue slave* II, 1990, a III, 1991.

za v Římě, má kolem 170 000 zapsaných studentů, z nichž chodí na přednášky ovšem jen mizivá část. Pouze jedna třetina studentů, kteří se zapsali na některou italskou státní univerzitu, studium také dokončí a i ti, kterým se to podaří, mají alespoň roční, ne-li dvouleté, tříleté či ještě delší zpoždění.

Je tedy třeba vycházet studentům vstříc, poskytovat jim nezbytné studijní pomůcky: mluvnice, učebnice, bibliografie, materiál pro práci v jazykových laboratořích. A. Wildová zpracovala přehlednou mluvnici současné češtiny s přihlédnutím ke struktuře italštiny *Grammatica ceca* (1974, 1990), používanou dnes běžně nejen římskými studenty. J. Stehlík z neapolské univerzity (dnes v Padově) publikoval ve spolupráci s R. Liottovou mluvnici zaměřenou na praktické využití *Grammatica pratica della lingua ceca* (1979); roku 1994 vyšla učebnice češtiny autorů J. Stehlíka a R. Stehlíka *La lingua ceca*. Práce lektorky římské univerzity Lucie Casadeiové vyplnila citelnou mezeru, pokud jde o pomůcky pro výuku v jazykových laboratořích: její skripta *Rozumíte česky?* (pro pokročilé studenty, 1984) a dva díly skript *Mluvíte česky?* (pro začátečníky a mírně pokročilé, 1985 a 1987) jsou doplněny kazetami. L. Casadeiová připravila také příručku *L'aspetto verbale in ceco* (1987), která obsahuje vedle praktických cvičení také překlady textů některých českých jazykovědců o slovesném vidu a ve spolupráci s A. Wildovou publikovala česko-italský glosář konektorů *Le piccole parole: Glossario dei connettivi ceco-italiano* (1994). A. Wildová zpracovala bibliografii překladů, studií a článků o Československu *Bibliografia degli studi italiani sulla Cecoslovacchia 1918-1978* (1980), v níž jsou z let 1918-45 vybrány jen ty nejdůležitější, kdežto v následujícím období do roku 1978 je patrná snaha o větší kompletnost, a to na základě excerptce zhruba 400 kulturních a odborných časopisů. Od roku 1982 vycházely po několik let v časopise *Europa Orientalis* bibliografické přehledy, zahrnující i bohemistiku (naposledy v 8. ročníku). Bohemistické práce do roku 1990 jsou výběrově zachyceny v příspěvku A. Wildové-Tosi pro svazek *La slavistica in Italia*.³⁶ V uvedených bibliografiích lze také najít podrobnější údaje o převážně většině prací, o kterých byla řeč v tomto stručném přehledu.

(Řím, leden-únor 1995)

---

³⁶ *Libri e riviste d'Italia*, suppl. al n. 523-526, sett. -dic. 1993, 1994.

KANADSKÁ LITERÁRNÍ BOHEMISTIKA

VERONIKA AMBROSOVÁ

Český jazyk a literatura se v Kanadě vyučují pouze na univerzitě v Torontu. Studium české literatury v Kanadě se datuje až od roku 1968. V té době začali v Torontu přednášet profesori Gleb Žekulin a Lubomír Doležel. Od samého počátku se výuka české literatury vyznačovala vysokou úrovní. Tak například Doleželova kniha *Narrative Modes in Czech Literature* (1973)¹ upoutala pozornost odborníků v oboru teorie vyprávění a vzbudila jejich zájem jak o české teoretické myšlení, tak i o českou literaturu všeobecně. Toronto se díky Doleželovi stalo také sídlem sémiotického kroužku, který každoročně pořádá letní školu sémiotiky. Tato setkání kromě jiného umožnila použít český materiál mimo úzký rámec bohemistiky a uvést jej ve všeobecně literárním kontextu. Některé Doleželovy články a hlavně jeho další kniha, *Occidental poetics: Tradition and Progress* (1990), sloužily jako zdroj informací o Pražské škole a jejích teoriích. V poslední době se Doležel věnuje především problematice teorie fikčních světů. Použil ji například ve svém článku o Čapkových pohádkách *Karel Čapek – A Modern Storyteller* (1992).

Od roku 1989 působí v Torontu Veronika Ambrosová, která se zabývá hlavně českým dramatem a divadlem. V poslední době se také soustřeďuje na tvorbu moderních českých spisovatelek, například Milady Součkové, Daniely Fischerové a Zuzany Brabcové.

Kanada a zejména Toronto nabyly v bohemistickém světě na proslulosti také díky nakladatelství Sixty-eight Publishers, založenému Zdenou a Josefem Škvoreckými. Vycházely tam nejen knihy zakázaných, ale i zapomenutých či neznámých autorů. Josef Škvorecký, je dnes považován za kanadského spisovatele a jako takový přitahuje pozornost kanadské veřejnosti. Výrazem tohoto zájmu je kniha *Prague Blues* (1990), jejíž autor Sam Solecki, specialista na anglickou literaturu, se začal zabývat dílem Josefa Škvoreckého a vydal nejen velmi zasvěcenou studii, ale také soubor článků o Škvoreckém *The Achievement of Josef Škvorecký* (1994).

Moderní české drama uvedla do anglicky mluvícího světa Markéta Goetz-Stankiewiczová. Nejprve uveřejnila obsáhlou studii *The Silenced Theatre: Czech Playwrights Without a Stage* (1979), ve které představila

---

¹ *Narativní způsoby v české literatuře*, Praha 1993 (u českého vydání jde o rozšířenou a opravenou verzi anglického originálu).

Havla, Topola, Klímu a další jako autory "bez jeviště", a později vydala sborník českých her zakázaných autorů *Drama Contemporary: Czechoslovakia* (1985). Jakousi encyklopedií disidentských zkušeností jsou hry o Vaňkovi, tedy jak Havlovy aktovky, tak texty na ně navazující, psané Pavlem Landovským, Jiřím Dienstbierem a Pavlem Kohoutem. Goetz-Stankiewiczová je shrnula v knize *The Vaněk Plays: Four Authors, One Character* (1987). Další publikace vydaná Markétou Goetz-Stankiewiczovou, nazvaná *Good-bye, Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground* (1992), podává přehled o literární produkci samizdatu a umožňuje anglickému čtenáři utvořit si vlastní pohled na tzv. disent.

Právě tak jako Markéta Goetz-Stankiewiczová není ani Eva Le Grandová bohemistkou, ale zabývá se hlavně srovnávací literární vědou. V současné době jí vychází kniha *Memoires du Desir (L'esthetique de Milan Kundera)*, která navazuje na její články o Kunderovi. Jako v Doleželově případě komparatistické zaměření obou autorek přesahuje rámec čistě národní či regionální literatury a přispívá k zařazení české literatury do širšího kontextu.

V podobném duchu je také koncipováno zvláštní číslo časopisu Canadian Slavonic Papers věnované české literatuře, které vyjde v příštím roce. Jedná se o soubor příspěvků pronesených na první bohemistické konferenci s názvem Bohemians at the Crossroads, která se konala v Torontu v lednu tohoto roku. Referáty se týkaly děl Milana Kundery, Václava Havla a Josefa Škvoreckého. Na konferenci vystoupili jak renomovaní vědci (Goetz-Stankiewiczová, Doležel, Solecki), tak i absolventi torontské univerzity. Byli to právě oni, kteří ukázali, že ač je kanadská bohemistika poměrně mladá, je schopna přinést velmi zajímavé výsledky.

BIBLIOGRAFIE

VERONIKA AMBROSOVÁ:

Fictional World and Dramatic Text (Václav Havel's Descent and Ascent), *Style* 1991, s. 310-319.

Pavel Kohout und die Metamorphosen des Sozialistischen Realismus, New York-Berlin 1993.

LUBOMÍR DOLEŽEL:

Occidental Poetics (Tradition and Progress), University of Nebraska 1990.

Karel Čapek – A Modern Storyteller, sb. *On Karel Čapek*, (Michigan Slavic Publications), ed. M. Makin – J. Toman, Ann Arbor 1992.

Narativní způsoby v české literatuře, Praha 1993.

MARKÉTA GOETZ-STANKIEWICZOVÁ:

The Silenced Theatre (Czech Playwrights Without a Stage), University of Toronto 1979.

Ethics at the Crossroads (The Czech "Dissident Writer" as Dramatic Character), *Modern Drama* 1984, s. 112-23.

Drama Contemporary: Czechoslovakia, New York 1985.

ed. *The Vaněk Plays (Four Authors, One Character)*, University of British Columbia 1987.

Good-bye, Samizdat (Twenty Years of Czechoslovak Underground), Northwestern University 1992.

EVA LE GRANDOVÁ:

Memoires du Desir (L'esthetique de Milan Kundera), Montreal (v tisku).

SAM SOLECKI:

Prague Blues (The Fiction of Josef Škvorecký), Toronto 1990.

The Achievement of Josef Škvorecký, University of Toronto 1994.

BOHEMISTIKA NA LITVĚ

ALMIS GRYBAUSKAS

Česko-litevské vztahy začaly křížáckými výpravami českých rytířů do Pobaltí a vyvrcholily v roce 1424, když husité zvolili na český trůn Zikmunda Karybuta, synovce velkoknížete Vytautase, a vládou Jagellonců, jedné z větví litevské dynastie Gediminovců.

Kulturní styky začaly založením litevské koleje pražské univerzity roku 1397, nad níž držel záštitu (alespoň formální) sám mistr Jan Hus, který byl též autorem jejího statutu. Na tyto styky lze pohlížet v širších souvislostech evropské reformace a protireformace. Zatím nevíme, jak se v první tištěné litevské knize (1547) ocitl překlad jedné z duchovních písní Jana Husa, ale je to první doložený překlad českého textu a jeden z prvních překladů do litevštiny vůbec. Do těchto souvislostí lze zařadit návštěvu J. A. Komenského na Litvě a jeho působení mezi litevskými kalvinisty, účast na jejich synodu v Ariogale v roce 1644, kde se Komenský vyslovil pro spojení Jednoty bratrské s dalšími nekatolickými církvemi.

Kulturní vztahy Litvy a Čech v době národního obrození lze pojmenovat "české paradigma". Úspěch působení českých buditelů a obrozenců v zemi obdobné velikosti a obdobného historického osudu, se stalo vzorem a příkladem pro první národně uvědomělé litevské vzdělance. Rozhodující význam má pobyt patriarchy litevského národního obrození doktora Jonase Basanavičiuse v Praze v letech 1882-1884. Během svého pražského pobytu připravil k tisku několik čísel prvního litevského časopisu Aušra, který byl od roku 1883 v tištěn ve Východním Prusku. Podle slov Jonase Basanavičiuse je "Praha kolébkou nově narozeného litevského národního uvědomění".

České národní obrození v mnoha ohledech sloužilo jako příklad pro Litvu. První litevské společnosti se formovaly podle vzoru Matice české, často byli připomínáni J. Jungmann, F. Palacký a P. J. Šafařík.

Ve své romantické poezii neopomíjel Čechy ani největší básník národního obrození Maironis. Vzniklo množství textů opakujících a parafrázujících začátek české národní hymny *Kde domov můj* (J. Vanagaitis, F. Bajoraitis, Vydūnas, Maironis). Tuto řadu zahájil K. Sakalauskas v roce 1904. Významný kulturní činitel Povilas Višinskis, jenž podporoval literární tvorbu prvních spisovatelek, Julije Žemaitėové a Ragany Šatrijosové, v roce 1900 uveřejnil článek o Karolině Světlé, jímž chtěl inspirovat litevské ženy k literární činnosti.

Zájem o Čechy nezanikl ani po obnovení litevské státnosti v roce 1918. Byly přeloženy texty T. G. Masaryka a E. Beneše o sociální otázce a demokracii. Celkový obraz o Československu mohli litevští čtenáři získat z knihy *Čekoslovaku Respublika* od profesora Jana Beblavého, který jako host přednášel na evangelické teologické fakultě Kaunaské univerzity.

České paradigma postupně dostalo novou náplň, a sice jako příklad vzorné demokratické země. Začaly vycházet překlady české literatury.

Vrcholem bohemistické aktivity byla antologie moderní české povídky v roce 1936, v níž bylo zastoupeno 16 autorů. Vedle K. Čapka, V. Vančury, I. Olbracht se v ní objevili též J. Durych, J. Čep, E. Hostovský. Antologii připravil překladatel Pranas Ramutis-Dovalga, jenž v obsáhlé studii načrtl vývoj českého písemnictví od jeho vzniku po současnost. Jsou to zatím nejlepší litevsky psané dějiny české literatury.

Pravda, byly i dřívější pokusy. Tak v roce 1920 v deníku *Lietuva* (č. 43) vyšel článek básníka Balyse Sruogy *Čekų literatūros istorijos trupiniai* (Střípky z dějin české literatury), v němž po stručném historickém přehledu věnuje více pozornosti O. Březinovi. Roku 1926 vydal *Stručné dějiny obecné literatury* Maironis. Bohužel české literatuře zařazené mezi jinými slovanskými literaturami bylo věnováno málo místa, a z toho ještě větší část patřila *Rukopisu královédvorskému* (romantik Maironis považoval národní epos za nejvýznamnější literární žánr) a diskusi kolem něho. Zbývajících několik vět bylo věnováno J. Kollárovi a J. Vrchlickému.

Překládaly se nejenom povídky. Vydávány byly romány (K. Čapka, J. Haška, J. Koptý aj.), v divadlech se hrály Čapkovy hry, promítaly se české filmy (například *Plukovník Švec* podle románu Rudolfa Medka). Mnoho z české poezie přeložil básník Vytautas Sirijos-Gira. Všechno však přerušila druhá světová válka a trojí okupace.

Po válce se také vydávaly překlady české literatury. Pevládali J. Fučík, M. Majerová, M. Pujmanová (ne vždy překládaní z češtiny). Návrat českého paradigmatu do kulturního vědomí je spojen s pražským jarem 1968. Mnozí mladí lidé se v těch měsících začali učit česky. Z pochopitelných důvodů tento návrat nezůstal doložen v tehdejší tisku. Za důkaz zvýšeného zájmu můžeme pokládat učebnici českého jazyka, kterou v roce 1973 jako vysokoškolské skriptum napsal profesor Arnoldas Piročkinas.

V roce 1969 vyšel v exilovém časopisu *Metmenys* (č. 18) článek *Poznámky o české literatuře a dějinách*. Autor – exilový prozaik a dramatik Algirdas Landsbergis – vzpomíná na předválečnou Litvu: "Komickou literaturou par excellence byl Hašek, současnou utopií – Čapek, romantikou života v lůně přírody i legendou – Olbracht." Větší část článku byla věnována kulturnímu životu pražského jara. Zmiňuje se o českém filmu, divadle, píše o próze B. Hrabala, L. Vaculíka, V. Linhartové. Poezie byla zastoupena ukázkami z tvorby F. Halase, M. Holuba, M. Macourka.

Možná bylo i příznačné, že v okupované Litvě v jediném nakladatelství krásné literatury zastávali důležité funkce překladatelé české a slovenské literatury – Vytautas Visockas a Stasys Sabonis. Díky ediční a překladatelské iniciativě vyšla základní díla české prózy: B. Němcové, J. Nerudy, V. Vančury, A. Jiráska, nové překlady K. Čapka, J. Haška, kniha poezie *Kazeta českých básníků*. Každé vydání doprovázely předmluvy, za zvlášť podrobnou studii můžeme pokládat úvod do tzv. litevských poem J. Zeyera od profesora Arnoldase Piročkinase. Zeyerovi věnoval samostatnou kapitolu ve své knize o litevských inspiracích ve světové literatuře též exilový literární vědec Antanas Šešplaukis-Tyruolis (*Lietuva pasaulinėje literatūroje*, Chicago 1985).

Máme také možnost porovnat antologii české povídky vydanou v roce 1984 s předválečnou. Je v ní zastoupen větší počet autorů (25) i rozsáhlejší období – od 19. století až po současnost. Chybějí autoři ideologicky "škodliví" a exiloví, zařazení jsou reprezentanti spisovatelské nomenklatury. Předmluva se víc soustřeďuje na vývoj české povídky a není tak podrobná jako v antologii předválečné.

Za zmínku stojí případ dramatika a novelisty Raimundase Samulevičiuse (1937-1981). Tento kaunaský spisovatel, který byl za záhadných okolností zastřelen v jednom vilniuském bytě, se v posledních letech svého krátkého života učil česky a v tisku publikoval články o českém divadle a kultuře. Napsal také delší povídku – *Setkání s Jindřichem*,¹ v níž milostný příběh a reportérsky líčená setkání Litevce v pražské letní škole českého jazyka se prolínají s životním příběhem jeho předka – litevského knížete Butautase, jenž při křtu přijal německé jméno Heinrich, strávil život na dvoře Karla IV. a byl pohřben v podzemí kostela sv. Tomáše. Ačkoli je těžké mluvit o umělecké stránce povídky, její text je prosáknut hlubokou sympatií k Čechům a bohatou bohemistickou látkou. Zdá se, že jsme v osobě R. Samulevičiuse ztratili potenciálně významného bohemistu.

Za vrchol literárněvědné bohemistiky poválečného období považují studii A. Landsbergise *Ekologická estetika v písemnictví východní Evropy*,² v níž komparatistický pohled na prózu Milana Kundery a Antanase Škěmy (1914-1961) zasahuje širší kontext moderní literatury střední a východní Evropy, jež se porovnává s mytologizujícími trendy v literaturách západní Evropy i Spojených států. Stať končí závěrem, že tzv. ekologická estetika ve střední Evropě a v baltských zemích zasluhuje větší pozornost. Myslím si, že tyto úvahy neztratily na aktuálnosti ani v radikálně změněné situaci, a to nejen literární.

---

¹ Susitikimas su Indžichu, *Nemunas* 1980, č. 8-9; *Pergalė* 1980, č. 11; knižně *Kanaletu pokštas*, Vilnius 1987.

² Ekologinė estetika Rytų Europos raštijoje, *Metmenys* 1973, č. 25.

Když se v letech 1988-89 pomalu začala uvolňovat cenzura, objevila se v tehdy jediném literárním týdeníku celá řada statí o umlčovaných i exilových českých spisovatelích, o samizdatu i undergroundu, o alternativní kultuře vůbec, o Čechách i střední Evropě jako regionu svébytné kultury. Také nový samostatný litevský stát věnuje mnoho pozornosti dění v České republice – většinou jeho politické stránce. Tak se zmiňované české paradigma znovu proměnilo ve více či méně reálný příklad úspěšné politické i hospodářské transformace bývalé "socialistické země". Proto i z překladů posledních let měly největší ohlas Havlovy eseje a Čapkovy *Hovory s T. G. Masarykem*.

České kultuře je věnován bulletin Litevsko-české společnosti, v němž obsažený článek o literárních vztazích našich zemí uveřejnila literární badatelka Biruté Masionienėová. V téže revui se na pokračování tisknou české dějiny. Momentálně se v Praze pracuje na prvním litevsko-českém a česko-litevském slovníku. V letošním roce se na Vilniuské univerzitě poprvé začíná přednášet čeština jako samostatný obor, což slibuje příchod nové generace překladatelů a bohemistů, kontinuitu na pevných akademických základech.

MAĎARSKÁ LITERÁRNÍ BOHEMISTIKA

VERONIKA HEĚOVÁ

Zatímco politické a kulturní styky mezi Čechy a Maďary sahají k počátkům státnosti obou národů ve středověku, oboustranný literární zájem má jen krátkou historii a až do poslední doby býval spjat s národně politickými zřeteli.

Až do padesátých let našeho století vyšlo jen několik stručných informací o české literatuře hlavně v lexikonech a česká díla bývala překládána jen sporadicky: 1805 Komenského *Labyrint světa*, 1856 úryvky *Rukopisu královédvorského*, na přelomu století se objevilo několik básní J. Vrchlického v různých literárních časopisech.

Na budapeštské univerzitě se sice od padesátých let minulého století přednášela slavistika, od osmdesátých let měla i katedru, na níž působili výborní slavisté (O. Asbóth, J. Melich, I. Kniezsa), ale pěstovala se hlavně lingvistika.

Při vzniku literárněvědného zájmu představovala zajímavou epizodu vědecká činnost několika gymnaziálních profesorů na Slovensku v prvních desetiletích našeho století, týkající se vesměs staročeské literatury.

Metodicky snad ne tak propracovaná, přesto však pozoruhodná je obsáhlá studie Gyuly Kardose srovnávající staročeskou legendu *Život svaté Kateřiny* s maďarskou kateřinskou legendou z 16. století (Košice 1907), asi vůbec první studie, která zpracovává česko-maďarské literární téma srovnávací metodou.

János Gerö (1873-1920), pomadžarštělý Slovák a přívrženec maďarsko-slovenské jednoty, absolvent budapeštské univerzity, napsal v letech 1910-1920 několik podivuhodně náročných a obsáhlých monografií a větších studií (*A cseh husziták Magyarországon* [Čeští husité v Uhrách], Banská Bystrica 1910; *A cseh és tót középkori vallásos költészet* [Středověké náboženské básnictví české i slovenské], tamtéž 1913 aj.), které sledují nejlepší tradice pozitivismu, prozrazují pohotovou znalost současné české i německé odborné literatury, ale nejen to, obsahují i výsledky autorova vlastního výzkumu v českých a maďarských archivech.

Gerö, kterého můžeme právem nazývat prvním maďarským bohemistou, zemřel mlád ve zmatené poválečné době, jeho dílo upadlo do úplného zapomnění a dlouho po jeho stopách nikdo z maďarských vědců nešel.

V meziválečném období začali překládat českou literaturu Maďaři na Slovensku, ale vydání antologie moderních českých a slovenských básníků *Cseh és szlovák költők antológiája* (1936) v překladu nejlepších maďarských

básníků, na domácí půdě nejnáročnější podnik, je spjato se jménem tehdejšího československého kulturního atašé Antona Straky – tedy ne Maďara.

Na poli českých kulturních dějin začal ve třicátých letech publikovat mladý nadějný vědec Oszkár Sárkány (1912-1943), který však záhy zahynul v trestném oddílu na frontě. V té době také vznikly dva časopisy, Apolló (1934-1940) a Szép Szó (1936-1939), které si uvědomovaly souvztažnost osudů středoevropských národů (tehdejším termínem, oživenou kossuthovskou reminiscencí, také "podunajských") a jevily zájem o kulturu sousedních států.

Jakkoli byla padesátá léta historicky v mnohém smyslu tragická, v česko-maďarských kulturních stycích znamenala rozhodný krok kupředu, hlavně co se týká kvantity výměn kulturních informací mezi oběma státy. Na základě oboustranných kulturních smluv bylo zahájeno i plánovitě překládání českých děl do maďarštiny a čeští klasikové jako Němcová, Neruda, Jirásek, později Hašek, Čapek, Wolker, Nezval, Halas a další (do té doby zde úplně neznámí) byli zpřístupněni maďarskému publiku.

Stinnou stránkou tohoto rozvoje bylo, že dogmatická a úzkoprsá kulturní politika omezovala a usměrňovala tento proces poznání a vyloučila z něho důležité a charakteristické literární jevy, například dekadenci, katolicismus, avantgardu atd., zato bylo vydáno hodně schematických a křiklavě politicky angažovaných děl. Byli také umlčováni někteří propagátoři podunajské spolupráce (tato myšlenka se vůbec stala podezřelou) a také zájemci o českou kulturu jako i I. Gál, redaktor bývalého časopisu Apolló. Zároveň se však László Németh, jeden z nejvýznamnějších spisovatelů této doby, stal v letech 1951-1954 překladatelem několika Jiráskových románů (*Psohlavci*, *Temno*, *Proti všem*), protože dlouho nemohl jako spisovatel publikovat. V roce 1955 byl otevřen český obor na katedře slovanských jazyků a literatur. Prvním profesorem byl jmenován László Dobossy, který byl vedoucím oboru až do roku 1980. Během sedmdesátých let ještě přibýly dvě odborné asistentky, které zde dodnes učí českou literaturu: Veronika Heéová a Ludmila Hanková-Brízová (dnes docentka).

V roce 1956 vznikl Ústav literární vědy při Maďarské akademii věd, kde postupně začali působit i badatelé s bohemistickými zájmy (László Sziklay, Endre Bojtár, v současnosti i Tamás Berkes a další).

Padesátá a šedesátá léta bychom mohli právem nazývat heroickou dobou maďarské bohemistiky, kdy se hrstka milovníků české kultury snažila obětavou a velice plodnou činností dohánět, co dřívější generace zmeškaly. Mnozí z nich pocházeli ze Slovenska, studovali pražskou univerzitu a skoro žádný z nich nebyl úzce specializován jen na češtinu. Byli mezi nimi beletristé (Szalatnay, Kovács), historik a polonista (Kovács), slovákista (Sziklay), romanista (Dobossy) a téměř všichni přispěli i k maďarské literární vědě.

Doyen maďarské bohemistiky László Dobossy (nar. 1910) se během své více než padesátileté činnosti věnoval skoro všem obdobím české literatury – od staročeských povídek přes Husa a Komenského až po Hrabala a Kunderu. Napsal monografii o Karlu Čapkovi (1961) a dvě o Jaroslavu Haškovi (1963, 1970), je autorem výběrného, dodnes jediného velkého *Česko-maďarského slovníku* (1960), kongeniálním způsobem přeložil Komenského *Labyrint* do maďarštiny. Stále vykonává systematickou a úspěšnou popularizační práci, využívá výročí významných českých osobností, aby nejširší obecnost upozornil na hodnoty české kultury, pohotově recenzuje knihy s českými tématy.

Dobossy se skromně nazývá filologem, ve svých esejích i větších dílech vychází z drobných pozoruhodných faktů literárních, historických a kulturních, od nichž pak svérázně dochází k širším souvislostem, jež se mnohdy týkají obecné problematiky česko-maďarských kulturních vztahů.

Další zasloužilou osobností maďarské bohemistiky byl Rezső Szalatnay (1904-1977). Pocházel jako profesor Dobossy ze Slovenska a také na něho měla rozhodující vliv pražská studentská léta. Je autorem prvních a dosud jediných celkových dějin české literatury *A cseh irodalom története* (1964). Jeho pohled zúžený na "pokrokovou tradici" a barvitý, esejistický styl bývaly kritizovány, přesto má jeho práce podstatné klady: zábavným, čtivým způsobem provází maďarského čtenáře neznámou půdou české literatury. Jeho poetizující charakterizace, typu "český Macpherson", "Tyl, vábitel lidu", "kouzelná flétna Nezvalova" sice neusměrňují vždy správně čtenářovy představy a někdy jsou i životní fakta přibarvena, celkově však jeho dějiny vzbudily zájem o další poznání.

Ender Kovács (1911-1985) byl také dlouhá léta horlivým propagátorem české literatury: překládal, napsal desítky úvodů a doslovů k českým knihám. Byl však především historikem, v roce 1952 vydal sborník studií *Cseh-magyar történelmi kapcsolatok* (v upravené podobě za spolupráce Jana Novotného vyšel i česky pod názvem *Maďaři a my*), sice ne bez chyb, ale dodnes citovaný. Zkoumal pobyt Maďarů na pražské univerzitě, Komenského v Sárospataku atd. Spolu s Rusy, Poláky a jinými vykreslil portréty českých politiků – Palackého, Friče, Masaryka (*Történelmi arcképek* [Historické portréty], 1976).

Jedním z nejplodnějších propagátorů především moderní české literatury je András Zádor (nar. 1912), který je sice českým státním občanem, ale celé jeho působení je zaměřeno do Maďarska. Vykonává důležitou činnost jako redaktor a překladatel českých děl prozaických i básnických. Dosud má velký podíl na tom, že pozoruhodné literární novinky v krátké době vycházejí i maďarsky. Jeho svazky jsou vždy vybaveny doslovy a poznámkami dobře informujícími o autorovi a jeho místě v české literatuře. Jemu vděčíme za pionýrské vydání *A modern cseh líra kincsháza* (Pokladnice moderní

české lyriky I-IX, 1959), za dvě další antologie české poezie (*Cseh költök antológiája*, 1980; *XX. századi cseh és szlovák költök antológiája*, 1986), za maďarský překlad velké části Čapkových děl, Škvoreckého *Zbábělců* (1967) atd. K. Čapkovi věnoval Zádor i monografii (1984) a jako vedoucí redaktor napsal mnoho českých hesel do *Lexikonu světové literatury* (Világirodalmi Lexikon I, 1970).

Česko-slovensko-maďarskými kontakty se zabývali i László Sándor (1909-1993), Gábor G. Kemény (1915-1981), Tibor Kardos (1908-1974) aj.

Největším úspěchem tohoto období bylo, že česká literatura jako celek vystoupila v Maďarsku z neznáma a stala se pevnou součástí antologií světové literatury vydávaných v Maďarsku (například v šestidílné *Világirodalmi Antológiája*, 1952-1972; *A világirodalom legszebb versei I-II* [Nejkrásnější básně světové literatury], 1966-1967). Pozvolna se vytvářel stále větší okruh přátel české literatury a kultury vůbec.

Od šedesátých let byly stále výraznější dvě tendence. Jednak se měnilo pojetí komparatistiky, přecházelo od sledování kontaktů k typologickému zkoumání kulturních a literárních jevů, a to v kontextu více kultur či literatur. Dále se prosazovala strukturalistická metoda, předtím v Maďarsku skoro neznámá, k čemuž také významně přispívali bohemisté.

První velkolepou komparatistickou syntézu o kulturně historických i literárních otázkách vytvořil Endre Angyal (1915-1976), vysoce erudovaný vědec širokého rozhledu, znalec německé, italské a maďarské stejně jako slovanské kultury. Zabýval se hlavně obdobími manýrismu a baroka. Jeho hlavní dílo o barokním slovanském světě s hojnými a pozoruhodnými poznatky o české barokní literatuře, výtvarném umění a hudbě vyšlo jen německy (*Die slawische Barockwelt*, 1961) a polsky, nikoli však maďarsky. Angyal přispěl mimo jiné i do sborníků *Magyarország és Kelet-Európa* (Maďarsko a východní Evropa, 1947), kde charakterizoval česko-maďarské kulturní styky, a *Dějiny a národy* (1965), kde pojednal česko-maďarské kulturní vztahy v době baroka.

Zatímco literáti byli zaujatí problémy literárních zón střední či východní Evropy, otázkami metod, kterými by se dala obsáhnout jednotlivá období, směry a jevy různých literatur, historici zabývající se naší oblastí (většinou pod pojmem "východní Evropa") vytvořili pozoruhodná díla obsahující i pojednání o kulturní problematice. Endre Arató (1921-1977) zpracoval dějiny široce pojaté východní Evropy (Pobaltí, Rusko s Kavkazem, ostatní slovanské národy a Rumuni, celý Balkán i s Albánií a Řeckem) v první polovině 19. století (*Kelet-Európa története a 19. század első felében*, 1971). Kulturní dějiny národně obrozenských hnutí stejné oblasti s názvem *A nemzetiségű mozgalom Kelet-Európában* (Národně obrozenská hnutí ve východní Evropě, 1977; rusky 1979) napsal Emil Niederhauser (nar. 1923). Obě díla využívají obsáhlé odborné literatury a projevují upřim-

nou snahu vytvářet co nejodstíněnější obraz o pojednaných společnostech, historických a kulturních dějích.

Od počátku sedmdesátých let vznikaly i pokusy o komparatistickou syntézu více literatur. Několik menších, na údaje velmi bohatých studií o středoevropském obrození a romantismu) napsal István Fried (nar. 1934), jeden z nejerudovanějších maďarských komparatistů.

Endre Bojtár vydal v roce 1977 podnětnou knížku *A kelet-európai avantgarde irodalom* o avantgardní literatuře východní Evropy, průkopnické dílo v tomto žánru, na něž posléze navazovala další.

Pozoruhodným pokusem o syntézu byla práce spisovatele, dramatika a slavisty Györgyho Spíroa (nar. 1946) *A közép-kelet-európai dráma: A felvilágosodás korától Wyspiański szintéziséig* (1986) – přehled rozvoje středoevropského dramatu od doby obrození až do Wyspiaňského.

Komparatista-bohemista Tamás Berkes (nar. 1954) vydal knížku o literární grotesce šedesátých let ve středo- a východoevropských literaturách s kunderovským názvem *Senki sem fog nevetni* (Nikdo se nebude smát, 1990).

Do komparatistiky středo- a východoevropských literatur se aktivně zapojila i nejmladší generace vědeckých pracovníků. Pojem katastrofismu, převzatý a rozšířený E. Bojtárem z polské literatury, aplikovala Magdolna Baloghová na ostatní středoevropskou literaturu v knize *Kiuttalan utakon* (Cestou bezcestím, 1994). Péter Krasztev se podobnou typologizující metodou snažil podat celkový obraz středo- a východoevropského symbolismu (*Megint újra kell születnünk* [Měli bychom se znovu narodit], 1994).

Se slovanskými strukturalistickými směry seznamovali maďarskou vědeckou veřejnost László Sziklay a Endre Bojtár.

László Sziklay (1912-1987), především slovakista a dlouhodobý představitel maďarských komparatistů na mezinárodních odborných fórech, přispěl bohemistice několika studiemi o českých literárních jevech (o obrozenském literárním životě, o historickém románu, o meziválečné avantgardní poezii atd.) a hlavně přehledem dějin pražské školy.

Endre Bojtár (nar. 1940), absolvent oboru český jazyk a literatura na budapeštské univerzitě, je jedním z nejvýraznějších maďarských literárních vědců s rozsáhlou vědeckou činností. Po několika cenných studiích, zejména o moderní české poezii, se věnoval především literární teorii a komparatistice. V roce 1977 vydal knížku *Szláv strukturalizmus*, v níž osobitým způsobem propojil ruský formalismus, český strukturalismus a polský strukturalně fenomenologický směr Ingardenův a vyzdvihl jejich společné rysy. V osmdesátých letech se jeho zájem přesunul k problémům estetické hodnoty. V literární historii pěstuje komparatistiku nejen slovanských literatur, ale také pobaltských literatur, v Maďarsku dodnes téměř neznámých. Je přesvědčen, že do kulturní zóny střední a východní Evropy v určitých do-

bách patřily i tyto literatury. Nevyjasněnost hranic naší kulturní oblasti navrhuje metodologicky vyřešit pojmem "izoglosa", vymezením malých ostrůvků společných kulturních jevů, které vzhledem k časové rozdílnosti kulturních změn nemusí nutně existovat u všech těchto národů současně.

Do oblasti české literatury podnikli zajímavé exkursy i slavisté-lingvisté. Péter Király (nar. 1917) objevil v maďarských archivech několik cenných staročeských rukopisů, mimo jiné ostřihomský rukopis staročeské *Alexandreidy*. Nejnovější práce László Hadrovicse (nar. 1910) dokládá německé a české filiace maďarské tzv. husitské bible (*A magyar Huszita Biblia német és cseh rokonsága*, 1994).

Maďarskou bohemistiku obohacují i čeští nebo v Čechách žijící hungaristé, respektive literární vědci, kteří se zajímají o maďarskou kulturu – dříve Julius Dolanský a Karel Krejčí, nyní Richard Pražák, Jaroslava Pašiaková, Petr Rákos a další.

Z CIZOJAZYČNÝCH PRACÍ MAĎARSKÝCH BOHEMISTŮ

ENDRE (ANDREAS) ANGYAL:

Die slawische Barockwelt, Leipzig 1961.

Swiat slowianskiego baroku, Warszawa 1972.

Civiltà dell' umanesimo nell' Europa Centro-Orientale, sb. *Civiltà dell' umanesimo*. Firenze 1972.

ENDRE BOJTAR:

Die Aufklärung in Osteuropa, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 1978, s. 251-291.

Nach dem Strukturalismus, sb. *Language, Literature and Meaning*, Amsterdam 1979.

Slavic Structuralism, Amsterdam-Budapest 1985.

East-European Avant-garde Literature, Budapest 1992.

Dějiny a národy (Literárněhistorické studie o československo-maďarských vztazích), red. Z. Adamová – K. Rosenbaum – L. Sziklay, Praha 1965.

LÁSZLÓ DOBOSSY:

Das Schicksal eines tschechischen Volksbuches in der ungarischen Folklore und Literature, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1965, s. 331-346.

Satirische Darstellung der Wirklichkeit in Jaroslav Hašek's "Schwejk", sb. *Littérature et réalité*, Budapest 1966.

Češi v Uhrách, *Česká literatura* 1981, s. 228-246.

Die ungarischen Verehrer Jan Hus des Heiligen, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 1985, s. 153-172.

Středoevropští svatí, *Tvar* 1992, č. 32.

ISTVÁN FRIED:

Die Rezeption der Königinhofer Handschrift im 19. Jahrhundert in Ungarn, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1968, s. 141-156.

Die Fragen des Überganges vom Klassizismus in die Romantik in der Dichtung von Mickiewicz, Mácha (Prešeren und Vörösmarty), *Studia Slavica (Hungaricae)* 1973, s. 27-38.
Der ostmitteleuropäische Klassizismus, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1981, s. 53-80.
Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1959-1975), *Studia Slavica (Hungaricae)* 1977, s. 391-451.
Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1976-1980), *Studia Slavica (Hungaricae)* 1984, s. 239-274.

LUDMILA B. HANKOVÁ:

Rozmarné léto Vladislava Vančury, *Studia Slavica (Hungaricae)* s. 1-21.
Jazyková výstavba povídek Bohumila Hrabala, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1981, s. 81-105.
Obraz "ztraceného času" v novele Josefa Škvoreckého, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1993, s. 87-93.

VERONIKA HEĚOVÁ:

The Pocket-Stories of Karel Čapek, *Studia Slavica (Hungaricae)* 1970, s. 401-414.
On the Verge of Decadence and Neoclassicism (The Black Hunters of Růžena Svobodová), sb. *Trudy po slavjanovedeniju-Szlavisztikai Tanulmányok* (red. I. Nyomárkay), Budapest 1992.

ISTVÁN KÁFER:

Maďarská bibliografia slovenskej a českej literatúry od začiatkov do roku 1970, Budapešť 1985.

ENDER KOVÁCS – JAN NOVOTNÝ:

Maďari a my (Z dějin maďarsko-československých vztahů), Praha 1959.

EMIL NIEDERHAUSER:

Nacionalnoosvoboditeľnoje dvíženie slavjanskich narodov Avstrijskoj imperii v konce XVIII – 70. godach XIX. veka, Moskva 1979.
The Rise of Nationality in Eastern Europe, Budapest 1982.

LÁSZLÓ SZIKLAY:

The Prague School, sb. *Literature and its Interpretation*, red. L. Nyírö, Budapest-Haag 1979.

HISTORIE A PROBLÉMY MAĎARSKÉ BOHEMISTIKY

TAMÁS BERKES

Existence a osobitá tvář maďarské bohemistiky je utvářena dvěma hlavními faktory. *První* faktor zahrnuje vliv a působení politiky na její rozvoj i na její občasný úpadek – dokladem toho je skutečnost, že se Češi ocitají v popředí zájmu Maďarů poté, co se značná část Uherska stala součástí vznikajícího československého státu. Období mezi dvěma světovými válkami, charakterizované chladnými, nepřátelskými a na vzájemném nepochopení založenými vztahy, bylo po roce 1948 vystrídáno uniformovaným přátelstvím, které staré rozpory sice nevyřešilo, zato však umožnilo vzájemné poznání obou kultur v dosud nepoznané šíři. (Česko-maďarské vztahy sovětského období se tak přesunuly do oblasti společného zájmu.)

Druhý faktor určující samostatný charakter bohemistických výzkumů v Maďarsku je třeba hledat ve skutečnosti, že maďarský badatel – jakožto osoba postrádající i tu sebemenší slovanskou identitu – nevychází při zpracovávání české kultury z obecné slavistiky, ale ze středoevropské, jazykovým hlediskům vzdálené komparativní literární historie.¹ V Maďarsku je totiž za pozůstatek určitého atavistického chápání považován – v Čechách jinak oprávněný – postup vycházející z porovnávání slovanských literatur, i přesto, že česká kultura vykazuje více typologických paralel s kulturou maďarskou než řekneme s bulharskou.

Nemám však v úmyslu popírat, že maďarská bohemistika je ve své podstatě *fantasma*: stěží můžeme hovořit o její existenci vůbec, a ani její oprávněnost nelze považovat za samozřejmou. Vystává tak otázka, čím se má zabývat badatel, není-li českého původu. Vždyť sotva může soutěžit se svým českým kolegou v základním výzkumu české literatury! Druhá možnost, výzkum v oblasti česko-maďarských vztahů, byla v uplynulých několika desetiletích vyčerpána, neboť bílá místa zůstala jen sporadicky.²

---

¹ Viz T. Klaniczay: Les possibilités d'une littérature comparée de l'Europe orientale, *Acta Litteraria Academiae Scientiarum Hungaricae* 1962, s. 115-127 (předneseno na konferenci o problémech komparistiky v Budapešti, 1962).

² Významnější příručky a bibliografie tohoto tematického okruhu – O. Sárkány: *Magyar kulturális hatások Csehországban*, Budapest 1938; E. Kovács: *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok*, Budapest 1952; J. Novotný – E. Kovács: *Maďaři a my (Z dějin maďarsko-československých vztahů)*, Praha 1959; *Dějiny a národy (Literárněhistorické studie o československo-maďarských vztazích)* Praha 1965, red. Z. Adamová – K. Rosenbaum – L. Sziklay. Dále viz: I. Käfer: *A szlovák és a cseh irodalom magyar bibliográfiája a kezdetektől 1970-ig*,

Materiál česko-maďarských vztahů tvoří korpus poměrně malého rozsahu. Oproti metodologicky zastaralému mapování přímých vlivů a vztahů je důležitější systém bezděčných shod a paralel odkrývaný při rozboru děl – avšak ani ten, je-li zúžen na dvě literatury, neprozrazuje mnoho.

Z toho vyplývá, že maďarský (a vůbec zahraniční) bohemista si může vytyčit dva úkoly: V *prvním* případě může rozebírat jevy české literatury v širších středoevropských souvislostech a formulovat tak něco nového nejen o tomto regionu, ale i o procesech v české literatuře.³ Tato část komparativní literární historie tvoří součást dějin kultury daného regionu – jedná se tedy o pomocnou vědu historiografie.

Ve *druhém* případě zasazuje maďarský bohemista nejvýznačnější umělecká díla do domácího prostředí. Zdaleka tu nejde jen o pouhé přeložení českých děl, ale mnohem více o jejich zasazení do maďarského kulturního kontextu. Jedná se tedy výlučně o otázku literární interpretace, která si vyžaduje empatický a zhodnocující přístup. Cílem proto není literární historie, nýbrž vysvětlující, hermeneutické podání, které vyžaduje, aby se literární historik (kritik, esejista) pohyboval v přijímajícím prostředí se suverenitou vlastní prostředí domácímu. I takto může maďarská recepce českého díla napomoci při formování hodnotícího soudu v rámci české vzdělanosti.

Závěrem je třeba říci, že i během uplynulého půlstoletí zabraňovala politika vzájemnému poznávání obou kultur. Co opomenuly či zakázaly české úřady, k tomu nedala povolení ani maďarská kulturní politika. Ba co víc – maďarská věda si pro interpretaci české minulosti byla nucena bez výhrad osvojit komunistický výklad školy Palackého-Masaryka, tak zvaný *husitský marxismus*,⁴ který byl dominantou padesátých let, ale v latentních formách se uplatňoval i později.⁵ Širší maďarské publikum proto po dlouhou dobu mohlo vidět česká specifika jen v tomto světle. Není divu, že takto vytvořené falešné stereotypy o české kultuře hluboce zakořenily v maďarském povědomí. Autokorekce maďarské bohemistiky je aktuální

Budapest 1985; I. Fried: Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1959-1975), *Studia Slavica (Hung.)* 1977 (pokračování bibliografie 1976-1980 vyšlo v uvedeném časopise v roce 1984).

³ Viz například E. Bojtár: *East-European Avant-garde Literature*, Budapest 1992.

⁴ K pojmu *husitského marxismu* viz především Z. Nejedlý: *O smyslu českých dějin*, Praha 1952; J. Macek: *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952; F. Kavka: *Husitská revoluční tradice*, Praha 1953; M. Machovec: *Husovo učení*, Praha 1953.

⁵ K ohlasu učení Z. Nejedlého v maďarské bohemistice viz L. Dobossy: A cseh irodalomtörténet korszakolása, *A Magyar Tudomány Akadémia Nyelv-és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* XII, 1958, s. 161-174.

tím spíše, že novinky českého trhu v uplynulých letech podstatně změnilы obraz české kultury.

Maďarská recepce obsahovala samozřejmě i specifické prvky. Mimořádné oblibě se například od poloviny šedesátých let těšila česká groteska – představovala totiž chybějící umělecký směr a estetickou formu (na dílech Bohumila Hrabala vyrůstaly celé generace, které českého klasika pociťovaly jako dobového maďarského autora). Od let sedmdesátých se začala silně uplatňovat i opačná tendence – dezorientace. Maďarská nakladatelství v Budapešti a v Bratislavě takřka bez výběru chrlila oficiálně povolenou, průměrnou českou literaturu, v níž se maďarský čtenář nedovedl – a později ani nechtěl – orientovat.

V současné době je největší překážkou nezáměr. Principiální těžkosti maďarské bohemistiky tak přesahuje pouze množství úkolů čekajících na vyřešení.

SOUČASNÁ MAĎARSKÁ BOHEMISTIKA A JEJÍ POHLED NA ČESKOU LITERATURU

LUDMILA B. HANKOVÁ

Sledujeme-li literárněvědné studie z oboru bohemistiky, které vyšly v Maďarsku v posledních letech (máme na mysli zhruba posledních deset let), zjistíme, že mezi nejfrekventovanější autory, kteří jsou předmětem těchto studií, patří: Jaroslav Hašek, Karel Čapek, Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Václav Havel a Josef Škvorecký. Z toho vyplývá, že převažuje zájem o literaturu dvacátého století (zejména o šedesátá léta v české literatuře) a o autory "renomované", v Maďarsku i širší kulturní veřejnosti známé, což je do jisté míry ovlivňováno i překladatelskou a nakladatelskou praxí. Dále je zajímavé, že poměrně málo studií je věnováno výhradně českým autorům. Většinou jsou otázky českých literárních děl zkoumány v širších souvislostech s problémy literatur celé oblasti střední, případně i východní Evropy. Je tedy pochopitelné, že po stránce metodologické převažují komparatistické metody. Zároveň zájem o problematiku této oblasti vede k zaměření převážně na obsahové složky díla, případně na historické, politické problémy, tedy na mimoliterární okolnosti, na něž dané dílo reaguje.

Mezi současnými maďarskými bohemisty-komparatisty si bezesporu zaslouží pozornost Tamás Berkes (1954). Jeho způsob srovnávání literárních jevů se poněkud vymyká starším maďarským komparatistickým tradicím. Nesoustřeďuje se totiž tolik na vzájemné styky, vlivy, národní odlišnosti. V popředí jeho zájmu je hlavně umělecké, literární vyjádření společných nebo aspoň podobných problémů člověka žijícího v této oblasti, přičemž se zaměřuje hlavně na šedesátá léta. Tamás Berkes se zabývá srovnávacími metodami i teoreticky, například ve studii *Groteskní literatura šedesátých let a srovnávací výzkum*.¹ Závažnější je však jeho samostatná knižní publikace s titulem inspirovaným povídkou Milana Kundery *Senki sem fog nevetni: Groteszk irányzat a hatvanas évek közép- és kelet-európai irodalmában* (Nikdo se nebude smát: Groteskní směry šedesátých let v literaturách střední a východní Evropy, Budapest 1990). Autor tu zkoumá význam jednotlivých literárních děl šedesátých let, v nichž zdůrazňuje groteskní prvky. Přitom hledá způsob vyjádření obecně lidských pocitů člověka žijícího v realitě

---

¹ A hatvanas évek groteszk irodalma és az összehasonlító kutatás, in *Ami összehasonlítható, és ami nem*, Békéscsaba 1989, s. 75-81.

tehdejšího socialismu, které byly přes určité odlišnosti podmínek v jednotlivých zemích velice podobné. Tamás Berkes hledá jejich vyjádření v absurdním dramatu a groteskně vyznívající próze, v níž je samozřejmě absurdita dané doby též obsažena. Z českých autorů analyzuje hlavně dramata Václava Havla, dále povídky a romány Milana Kundery, Josefa Škvoreckého, Bohumila Hrabala, Ladislava Fukse, Ivana Klímy a jiných. Zdůrazňuje pocit odcizení mezi jednotlivcem a tehdejší tzv. socialistickou společností, v širším pojetí pak mezi člověkem a soudobou moderní společností vůbec. Myšlenky obsažené v analyzovaných dílech uvádí do souvislostí s hlavními filozofickými proudy ovlivňujícími myšlení našeho století. Po stránce metodologické se odvolává mimo jiné na Mukařovského pojetí struktury uměleckého díla jako složky "souvislého vývoje celého národního básnictví".² Vidí samozřejmě vliv západoevropských literárních směrů, především existencialismu a francouzského absurdního dramatu, na středoevropskou a východoevropskou absurdní a groteskní literaturu šedesátých let. Pod tímto zorným úhlem pak zkoumá například způsob, jakým se vyskytují káfkovské motivy v prózách Milana Kundery a Ivana Klímy ve srovnání s díly rumunských a maďarských spisovatelů (Sarin Titel, Matei Calinescu, Tibor Déry, István Eörsi). Zajímavým způsobem analyzuje též Hrabalovu prózu šedesátých let, autorovo umění vytvářet takové groteskní situace, z nichž vyznačuje lidskost a obdiv k životu. Vyzdvihuje také Hrabalovu metodu koláže a surrealistické prvky, dominující v jeho tehdejší próze.

I jiní bohemisté a také širší maďarská kulturní veřejnost se zajímají o díla českých spisovatelů, jejichž jména jsou symbolem tzv. "nové vlny" české literatury šedesátých let. Jejich povídky a romány jsou v Maďarsku dodnes překládány. Vycházely od šedesátých let zejména v budapeštském nakladatelství Európa, částečně v samizdatových vydáních. (V samizdatové edici AB vyšel v osmdesátých letech například Kunderův *Valčík na rozloučenou*.)

Co se týče literárněvědných studií o českých autorech šedesátých let, chtěli bychom ještě připomenout sborník, který vydala v loňském roce Univerzita Józsefa Attily v Szegedu pod názvem *A modern regény Kelet-Közép-Európában* (Moderní román ve východní a střední Evropě). Obsahuje mimo jiné pět bohemistických studií, z nichž dvě jsou věnovány Bohumilu Hrabalovi, jedna Josefu Škvoreckému, jedna srovnání typu prózy Škvoreckého a Milana Kundery. Z nich je z hlediska zahraniční bohemistiky zajímavá studie JUDITY KATONAOVÉ (nar. 1957), ve které autorka srovnává Hrabalovu trilogii *Svatby v domě* s novelami maďarského spisovatele z přelomu

---

² J. Mukařovský: Roztříštěný Bezručův verš, *Slovo a slovesnost* 1935.

století Gyuly Krúdyho.³ Čtenář znalý obou autorů se pravděpodobně zeptá, jaké společné znaky mohou být vykázány u maďarského neoromantika-impressionisty doby secese a u Bohumila Hrabala. Potom zjistí, že autorka se v mnohém odvolává na studii Milana Jankoviče *Text jako proud*, kde ji zřejmě zaujala charakteristika Hrabalových *Proluk*, v nichž útržky vzpomínek vypovídají "o unikavosti všeho jsoucího a o lidské touze dotknout se i té unikavosti samé".⁴ V tomto obsahu, ve vyjádření snahy uchopit neuchopitelné, nachází autorka hlavní společné rysy literárních děl, jejichž struktura je zcela odlišná. Je zřejmé, že jelikož nemůže znát český dobový kontext vzniku Hrabalovy prózy, nachází v ní poněkud jiné hodnoty než česká literární věda. Mnohoznačnost Hrabalova díla v ní vyvolává jiné asociace než u českého čtenáře, jejichž základem je odlišný prostor a jiné kulturní povědomí.

Z českých spisovatelů první poloviny 20. století přitahuje maďarské badatele především Jaroslav Hašek a Karel Čapek. To jsou také jediní dva autoři, kterým maďarská bohemistika věnovala monografické knižní publikace. O Jaroslavu Haškovi publikoval v Budapešti knížku v roce 1963 zakladatel bohemistiky na budapeštské univerzitě, profesor László Dobossy (nar. 1910) pod prostým názvem *Hašek*. V roce 1970 pak vyšla jeho zasvěcená monografie *Hašek világa* (Haškov svět). Sleduje v ní Haškovu dobrodružnou životní dráhu i osudy jeho hlavního díla, zabývá se ohlasem *Švejka* ve světové literatuře i v Maďarsku, analyzuje zvláštnosti této netradiční románové formy a vyzdvihuje jedinečnost Haškova humoru.

Interpretaci *Osudů dobrého vojáka Švejka* věnoval v současné době studii Ádám Fejér (nar. 1940), vedoucí katedry slavistiky na Univerzitě Józsefa Attily v Szegedu.⁵ Veronika Heéová (nar. 1946) ve studii *Švejk anekdotái* (Švejkovy anekdoty)⁶ dokazuje, že hlavním zdrojem stálé aktuálnosti a popularity Haškova díla je zejména jeho groteskní humor a názornost komických situací.

Také o Karlu Čapkovi napsal v Maďarsku první knížku monografického charakteru profesor László Dobossy, a to před více než třiceti lety (*Karel Čapek*, Budapest 1961). Seznámil v ní maďarského čtenáře s Čapkovým životem a dílem a zabýval se místem Karla Čapka v české i světové litera-

---

³ J. Katonaová: *Kisvilágok egy cseh és egy magyar ító művében* (Hrabal és Krúdy), s. 143-149.

⁴ M. Jankovič: *Nesamozřejmost smyslu*, Praha 1991, s. 214.

⁵ A. Fejér: *A kiismerhetetlen Švejk és a szentségtörő Hašek*, in *Régióink népeinek kulturális önmeghatározása és a regény*, Szeged 1993, s. 21-28.

⁶ V. Heéová: *Švejk anekdotái*, in *A modern regény Kelet-Közép-Európában*, Szeged 1994, s. 12-185.

tuře. V závěrečné kapitole sledoval styky Karla Čapka s maďarskými umělci a spisovateli, zejména s hudebním skladatelem Bélou Bartókem a spisovatelem Dezső Kosztolányim.

Veronika Heéová je Dobossyho žačkou. V roce 1976 vydala v Budapešti svou čapkovskou disertaci s názvem *Líraiság és epikum: Műfaji problémák Karel Čapek prózájában* (Lyričnost a epika). Píše v ní o žánrových proměnách Čapkových povídek a románů, o pronikání lyrických prvků do epických žánrů. Po metodologické stránce se opírá kromě maďarských, polských, anglických zdrojů o teoretické stati a rozborů Čapkovy prózy Jana Mukařovského a – což je zajímavé – též o první *Umění románu* (1961) Milana Kundery. K čapkovské tematice se Veronika Heéová ještě vrací v příspěvku do sborníku vydaného k sedmdesátinám profesora Dobossyho, a to strukturálním rozbohem *Červené povídky ze Zářivých hlubin bratří Čapků*.⁷

I mladší bohemisty přitahuje literární odkaz Karla Čapka. V reprezentativním čísle časopisu Spolku přátel české kultury v Maďarsku *Bohemia* vyšel například v lednu 1995 kratší rozbor výstavby a významu Čapkových *Božích muk* od Judity Katonaové.⁸

Samozřejmě nejen Hašek, Čapek a spisovatelé šedesátých let vzbuzují zájem maďarských bohemistů. Všestrannost, zabírající široké pole od literatury středověké až po současnost, bychom chtěli vyzdvihnout především u profesora Dobossyho, který je vlastně prvním maďarským bohemistou-komparatistou. Jeho srovnávací metoda vychází z předpokladu, že literární dílo i jeho analýza mají sloužit i mimoestetickým cílům, například sblížení národů. To ho často přivádí ke zkoumání literárních děl ve vztahu k mimoliterárním jevům, například ke společnosti nebo k historii. Prostor pro bohemistická srovnávání je u něho vymezen zhruba prostorem střední Evropy.

V roce 1989 vydal profesor Dobossy pod příznačným názvem *Společně v starostech a nadějích* soubor některých svých studií a esejů. Ve statí *Společnost a literatura na přelomu století* srovnává na základě analýzy historicko-společenského pozadí román K. M. Čapka *Choda Turbína* (1918) s maďarskou trilogií Zoltána Ambruse *Baron Berzsényi a jeho rodina* (1902, 1906, 1928) a s povídkovým cyklem chorvatského spisovatele Miroslava Krleži *Glembajevi* (1928). Jaký význam může mít srovnání těchto tří děl, výstavbou odlišných, z nichž – jak autor závěrem konstatuje – ani jedno nedosahuje velikosti západoevropského rodinného románu (například romá-

---

⁷ V. Heéová: Tematické a žánrové problémy v Zářivých hlubinách bratří Čapků, sb. *Tanulmányok Dobossy László 70. születésnapjára*, Budapest 1980, s. 207-214.

⁸ J. Katonaová: Karel Čapek korai prózájának paradoxonai a Kalvária (1917) című kötetben, *Bohemia* III/1, 1995, s. 8-11 (původně in *Magyarok és szlávok*, Szeged 1993).

nů Thomase Manna, Émila Zoly či Johna Galsworthyho)? Profesor Dobossy na tuto otázku odpovídá v závěru své studie: Tato díla "mohla – obvykle varujícími prostředky ironie, humoru a satiry – ovlivňovat ty velké změny, v jejichž průběhu se dosud mnohonásobně utlačované národní celky organizovaly v moderní národy".⁹ Vidíme tedy, že pro profesora Dobossyho (a můžeme říci, že pro značnou část maďarské literární vědy vůbec) je důležitá zejména recepce literárního díla a jeho potenciální vliv na společnost.

V témže sborníku pak najdeme další Dobossyho studie a eseje, například o Komenském, o Máchovi nebo poctu Jaroslavu Seifertovi.

Významným komparatistou je i profesor István Fried (nar. 1934), vedoucí katedry dějin světové literatury na Univerzitě Józsefa Attily v Szegedu. V oblasti české literatury se zabývá zejména dobou obrození a romantismu ve srovnání s ostatními středoevropskými literaturami. Na otázku budoucnosti střední Evropy nahlíží poměrně pesimisticky, perspektivu však vidí v možné kulturní a literární spolupráci.¹⁰ V článku *Ján Kollár és a magyar irodalom* (Jan Kollár a maďarská literatura)¹¹ se zabývá příbuzností motivů v některých básních Jana Kollára a maďarských básníků Jánose Aranye a Mihálye Vörösmartyho.

O 19. století píše i Endre Bojtár (nar. 1940) v knize s titulem – citátem z maďarského romantického básníka Vörösmartyho – "*Az ember feljő...*": *A felvilágosodás és a romantika a közép- és kelet-európai irodalmokban* ("A objeví se člověk...": Osvícenství a romantismus v literaturách střední a východní Evropy, Budapest 1988). Srovnává tu slovanské a pobaltské literatury s literaturou maďarskou od osvícenství a klasicismu přes dominantní romantický styl až po realismus 19. století. Z české literatury doby osvícenství vyzdvihuje zejména Josefa Dobrovského, z českých romantických básníků přirozeně K. H. Máchu.

Zbývá se zeptat, jaký vztah má maďarská bohemistika k současné české literatuře. Zájem o českou literaturu devadesátých let 20. století, o její nejnovější reprezentanty, nejvíce projevuje nejmladší generace maďarských bohemistů, nedávných absolventů oboru češtiny na budapešťské univerzitě. Jejich aktivita se však prozatím soustřeďuje hlavně na překladatelskou činnost. Například v roce 1994 uspořádala skupina těchto nejmladších bohemistů pod vedením Istvána Vöröse bohemistické číslo literárně-uměleckého čtvrtletníku *Nappali ház*. Za výtvarného doprovodu koláží Jiřího Koláře

---

⁹ L. Dobossy: *Társadalom és irodalom a századfordulón, Gondban, reményben azonosan*, Budapest 1989, s. 71.

¹⁰ Srov. například jeho stať *Lesz egyszer egy Közép-Európa?* (Bude jednou existovat střední Evropa?), In: *Közép-európai változatok*, Szeged 1993, s. 65-77.

¹¹ *Acta Universitatis Carolinae, Philologica* 1, 1995, s. 133-136.

a reprodukci současných českých malířů a grafiků tam byly uvedeny ukázky ze současné české poezie i prózy, například básně Jáchyma Topola, Svatavy Antošové, Bohdana Chlábce, Sylvie Fischerové a úryvky z próz Daniely Hodrové, Ewalda Murrera, Michala Viewegha a dalších.

Závěrem bychom se chtěli ještě stručně zmínit o inspiraci českou metodologií. Mnozí maďarští bohemisté se ve svých studiích odvolávají na metody vyplývající z tradic pražské strukturální školy a formulované zejména v pracích Jana Mukařovského. O popularizaci těchto metod se už v sedmdesátých letech zasloužil Endre Bojtár. Jeho tehdejší publikace *A szláv strukturalizmus az irodalomtudományban* (Slovanský strukturalismus v literární vědě, Budapest 1978) znamenala do jisté míry průlom do tradičních kontakto-logicko-komparatistických metod maďarské bohemistiky. Endre Bojtár seznámil maďarskou odbornou veřejnost především s funkčním strukturalismem Jana Mukařovského a s ontologicko-fenomenologickými postupy Romana Ingardena. Tím se stal v Maďarsku jedním z průkopníků moderní literární vědy, zaměřené na literární dílo samo a na jeho význam.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V NĚMECKY MLUVÍCÍCH ZEMÍCH

(Německo, Rakousko, Švýcarsko)
(Stručný přehled s bibliografií)

MILOŠ SEDMIDUBSKÝ
JAN JIROUŠEK

Dlouhodobý i rozsáhlý odborný zájem o českou literaturu a literární vědu je v německém jazykovém kontextu nesporným faktem. Je však třeba si uvědomit, že v Německu ani v Rakousku či Švýcarsku neexistuje samostatné akademické pracoviště, které by se zabývalo výlučně bohemistickou filologií. Bohemistika jakožto obor tedy funguje v rámci institucí zaměřených: a) i na jiné slovanské filologie (obory slavistiky, případně západní slavistiky na univerzitách) anebo b) na studium kulturního i politického a hospodářského vývoje českých zemí či střední a východní Evropy. Mimo uvedený rámec existují ovšem i aktivity literárněvědného významu zahrnující především oblast odborné publicistiky (ve formě populárně vědeckých publikací a přednášek či například v podobě expertiz pro nakladatelství); projevy tohoto druhu však přes všechnu svou kompetenci nereprezentují samostatné centrum soustavnějšího bohemistického výzkumu. Dějiny i současný stav literárněvědné bohemistiky v německy mluvících zemích, její tematické a problémové okruhy i teoreticko-metodologické otázky a postupy, formulované a uplatňované, případně rozvíjené v její oblasti, je tedy nutno chápat – při veškeré akceptaci individuality badatelských zájmů – v souvislosti podmíněné zmíněnými strukturami a jejich celkovým zaměřením, přičemž hlavním organizačním i obsahovým východiskem soustavné práce na tomto poli je oborový celek slovanské filologie existující v podobě institutů, kateder, seminářů a oddělení německých, rakouských a švýcarských univerzit.

Uvedenou skutečnost osvětluje i celkový pohled na vývoj literárněvědné bohemistiky v německé jazykové oblasti. Bohemistika tu dlouhou dobu zůstávala zcela v područí oborově nediferencované slavistiky, jejíž metodologické zaměření bylo navíc již tradičně podmíněno hluboce zakořeněným chápáním oboru jakožto historicko-filologické disciplíny. V popředí odborné pozornosti stála problematika historicko-genetické jazykovědy (zejména studium staroslověnštiny), zatímco literárněvědná témata byla probírána fakultativně a selektivně především jako materiál pro analýzu řešící tradiční filologické otázky. V takto zaměřeném studijním rámci se realizovala zejména filologická textová kritika, výzkum pramenů a studium vlivů. Charakteristický byl přitom výběr textového materiálu převážně ze starších období:

pozornost byla věnována staročeské literatuře, například tématu cyrilometodějské mise a česko-německým literárním vztahům v období středověku. Po druhé světové válce do slavistiky pronikala pod vlivem literárněvědné germanistiky též duchovněná tradice, která vyzdvihovala význam literární historie a měla porozumění i pro otázky stylistické výstavby textu. I tady však převažoval zájem o starší literaturu, jak to dokládají zejména Čyževského objevené studie o Komenském, českém baroku a české středověké lyrice.

Výraznou proměnu jak v postavení vůči ostatním oborům v celku slavistiky, tak i ve své vnitřní struktuře a metodologické orientaci zaznamenala bohemistika teprve před třiceti lety. Zhruba v polovině šedesátých let vstoupila slavistika – a spolu s ní bohemistika – jako i ostatní filologie do tzv. *diskuse o metodách*. Výchozím motivem tu byl zvýšený zájem o metodologickou sebereflexi, předmětem pak bylo hledání, formulování a aplikace obecných teoretických a metodologických modelů a postupů, které vedly na jedné straně k překračování tradičních oborových hranic, k interdisciplinaritě, a na straně druhé ke specifikaci vlastních prostředků, cílů a objektů zkoumání, a tudíž, v důsledku obou aspektů, k vícevrstevnaté a komplexnější definici vlastního pojmu oboru. V souvislosti s touto diskusí tak došlo k výrazné expanzi i k hlubší diferenciaci slavistiky, k procesu, který lze s ohledem na vývoj literárněvědné bohemistiky charakterizovat takto:

1. Hlubší specifikace pojmu, respektive objemu, předmětu slavistického odborného zájmu vedla především k přijetí organizačního modelu zažitého v jiných (větších) univerzitních filologických oborech: totiž k rozdělení působnosti na oblast jazyka a oblast literatury (na většinu slavistických institutů vznikly oddělené katedry jazyka a literatury). Tak se vlastně etablovala v rámci slavistiky *literární věda* – a spolu s ní i literárněvědná bohemistika – jako *autonomní disciplína*.

2. Účast na zmíněné mezioborové diskusi jazykovědných a literárněvědných disciplín vedla k intenzivnímu metodologickému propojení literárněvědné a jazykovědné slavistiky – a tak i bohemistiky – s paralelními disciplínami jiných filologických oborů (především germanistiky, romanistiky a anglistiky). Na některých nově vznikajících univerzitách se toto *zapojení do mezioborové diskuse* projevilo i v tom, že katedry literárněvědné a jazykovědné slavistiky jsou i organizačně zapojeny do mezioborově pojatých fakult či oddělení pro literární vědu a jazykovědu (například v Kostnici).

3. Seberefektivní a expanzivní tendence se projevila i v zesíleném zájmu o procesualitu, dynamiku, "otevřenost" a aktuálnost zkoumaného objektu. Oproti tradicionalistické filologické nedůvěře k těmto kvalitám a zálibě v uzavřených, a tedy i historicky vzdálených epochách se do popředí dostala pozornost věnovaná *moderní literatuře*.

4. V přímé spojitosti se zmíněnou diskusí došlo k intenzivnímu výzkumu metod, teoretických přístupů a koncepcí. Práce se přitom mohla opírat o

bohatý materiál vědecké reflexe z oblasti vlastního – slavistického – zájmu: v případě bohemistiky šlo zejména o českou strukturalistickou školu, jejíž teoreticko-metodologické postupy ostatně ovlivnily i směry pozdější, a to jak v Evropě, tak v Americe, a ve zprostředkované podobě pronikaly v šedesátých letech do různých filologických a uměnovědných oborů zejména v SRN.

Tento radikální posun, lépe řečeno vývoj v pojetí předmětu studia, se ovšem projevil uvnitř slavistiky i *polarizací* mezi "novátorskými" a "tradicionalistickými" pozicemi, která v zásadě trvá dodnes a je patrná též v bohemistice.

V důsledku popsaných změn se postupem doby vytvořilo v literárněvědné slavistice a bohemistice více zájmových oblastí, jež reprezentují projevy hlavních vývojových tendencí literárněvědné bohemistiky v německém jazykovém kontextu až do současnosti. Tyto zájmové oblasti, respektive vývojové tendence, lze – zde pouze informativně, schematicky a bez nároku na logickou systemizaci – shrnout do pěti tematických celků (které se ovšem ve skutečnosti navzájem překrývají a doplňují):

1. *Strukturalismus tzv. pražské školy*

Zde se soustředila odborná pozornost:

– na zprostředkování poznatků docílených touto školou – sem patří ediční činnost především prací Jana Mukařovského (1967, 1971, 1974, 1986) i překlady a edice textů dalších členů Pražského lingvistického kroužku (to se týká pochopitelně i prací Jakobsonových, Wellekových či Bogatyrevových, které tu však neuvádíme) i českých autorů pokračujících ve strukturalistické tradici (Červenka 1978, Kalivoda 1970, Levý 1969, Vodička 1976), dále informativní články (Chlumský 1985, Chvatík 1974, 1985a a 1988c, Měšťan 1989b, Schamschula 1979b) a přehledy s bibliografickými údaji (Boldt 1973, Sedmidubský – Kroll 1980, Sedmidubský 1986b) i rozsáhlejší pojednání o zdrojích a vývoji českého strukturalismu (Burg 1985, Chvatík 1970 a 1981, Koepsel 1975, Striedter 1976);

– na kritickou a srovnávací analýzu těchto poznatků z literárněvědných a filozoficko-estetických pozic (Čivíkov 1987, Günther 1973 a 1986a, Chvatík 1983a, 1983b a 1984, W. Schmid 1976 a 1977, H. Schmidová 1970 a 1991a, Schwarz 1995a, Schwarz – Jankovič – Holý 1995, Stempel 1978), na jejich rozpracování jak v analytickém přístupu ke konkrétnímu materiálu, tak v konfrontaci se současnými literárněvědnými a jazykovědnými, případně filozoficko-estetickými metodami (Bielfeldtová 1978b, Eimermacher 1975, Chlumský 1986, Chvatík 1987a, W. Schmid 1980, H. Schmidová 1973, 1975, 1982 a 1989b, Schwarz 1980, 1993b, Sedmidubský 1982 a 1986a), i na další rozvíjení teoreticko-metodologických východisek českého strukturalismu (Chvatík – Schwarz 1990, Jauß 1977, H. Schmidová

1976a a 1977). Sem patří i studie zabývající se jak primárními texty, tak odbornou literaturou daného předmětu. V souvislosti s touto orientací se rozvíjel strukturalistický aspekt v teorii i exemplární analýze (Sedmidubský 1988b) i výzkum základních teoretických pojmů (Chlumský 1981, Sedmidubský 1981, H. Schmidová 1976b a 1982b, Schwarz 1989b). Strukturalistická metoda tu byla též jedním z hlavních zdrojů sémiotických hledisek (Fischer-Lichteová 1979 a 1981, Grzybek 1989, Chvatík 1985b a 1986a, Jiroušek 1993b, Kloepfer 1975, Scholz 1980), například též při výzkumu intertextuality (Neveršilová 1994) a intermediality (Jiroušek 1993a a 1995d).

2. Literatura 20. století

– Těžištěm odborného zájmu tu byla zprvu tzv. klasická – historická – "levá" avantgarda dvacátých let. Podobnou orientaci lze sledovat i v jiných literárně- a uměnovědných oborech zejména v sedmdesátých letech. V oblasti slavistiky tento zájem dokládá například devět disertací (Brousková 1975, Drews 1975, Fazliová 1980, Grochtmann 1979, Müller 1978, Rothmeierová 1975, Schwarz 1980, Thumim 1966, Zrounek 1966), pojednání o avantgardě ve slovanském a evropském kontextu (Drews 1983), řada jednotlivých studií (Günther 1986b, Jähnichen 1975 a 1986, Kunstmann 1976, Měšťan 1983b, Rothmeierová 1982 a 1987, Rothová 1986b, Schwarz 1986, 1987 a 1993a, Sedmidubský 1995, Seehaseová 1984) i vydavatelských aktivit (reprinty *Socialistický realismus*, časopisu U(blok) a ReD ve Würzburgu, viz Kunstmann aj. 1973, 1975 a 1977). Bohemistika v NDR se v této souvislosti zabývala ideologickým hlediskem levicové tradice české literatury (Seehaseová 1974).

– Postupem doby se těžiště zájmů přesouvalo na zjevy této avantgardě paralelní (na tzv. "jinou" avantgardu): na dílo Weinerovo (Ibler 1995a a 1995b), Demlovo (Rothmeierová 1993), Durychovo (Rothová 1986e), Haškovo (viz sborník ze symposia o J. Haškovi – Schamschula 1989a a 1989b, Ambrosová 1989, Baumann 1989, Drews 1989a, Eshelman 1989, Chvatík 1989, Koschmal 1989, Kosta 1989, Měšťan 1989d, Müller-Schaffner 1989, Riff-Eimermacherová 1989, P. Richter 1989, Toman 1989, Ulrich 1989, Wedel 1989, dále srov. Baumann 1983b, Freidhof 1982, Guski 1988b, Jiroušek 1994, Kosta 1986 a 1988a, Lion 1977, Měšťan 1986a a 1986b, Riff-Eimermacherová 1990, Rothová 1986c a 1987b, Schalich 1978), Čapково (Badyová 1977, A. Brousek 1984, Freise 1995a, Heftrich 1990, Ibler 1995b, Jähnichen 1990a a 1990b, Klein 1988a a 1988b, Seehaseová 1990) a Klímovo (Sacher 1993).

– Spolu s posunem k paralelním projevům historické avantgardy se pozornost obracela jak k období bezprostředně následujícímu, tak i předcházejícímu: Badatelská orientace na dobu fin de siècle – klasické moderny – symbolismu (Bielfeldtová 1978a, Heftrich 1993, Houska 1980,

Chvatík 1991, Rothe 1988b, Simonek 1993) nebo naturalismu (Hobland 1991) či postsymbolismu (Ibler 1988, Sedmidubský 1988b) se projevila takřka současně se zájmem o tzv. postavantgardu třicátých let (Locher 1994), zejména pak o Seifertovu postavantgardní tvorbu (tady hrálo patrně roli i světové uznání díla J. Seiferta, poctěného v roce 1984 Nobelovou cenou; A. Brousek 1990a, Drews 1986, Ibler 1995e, Schwarz 1995b) a Holanovo dílo (Flicková 1982, Kunstmann 1977b, Měšťan 1986d, Neveršilová 1983, Nitschová 1979) nebo o český předválečný surrealismus (Kunstmann 1977a, Rothmeierová 1979 a 1992). Okrajově, především u příležitosti dvou symposií v Čechách, byla věnována pozornost i Poláčkovu dílu, jinak v německém kontextu takřka neznámému (A. Brousek 1992 a 1995, Jiroušek 1995e). Rozsáhlé esejistické pojednání o tradici a vývoji české moderny a avantgardy, podávající kulturně typologické rozbory, připravuje P. Sacher (1996).

– V souvislosti se sledováním dalšího vývoje české literatury ve 20. století se konečně prosadil i soustavnější zájem o současnou tvorbu (Drews 1990b, Drubek-Meyerová 1995a, Gesemann 1983a a 1983b, Chvatík 1988a, Jiroušek 1990b a 1995b, Kunstmann 1970, Marklová 1981, Měšťan 1983e, Schamschula 1982a, H. Schmidová 1986b, R. Schmidová 1975, Schultzeová 1984, Schwarz – Burg – Burgard – Gütterová – Schneiderová 1988) a její postmoderní projevy (Ritz 1993 a 1994); je zajímavé, že to bylo především dílo Bohumila Hrabala (Bock 1989, Chvatík 1987b, Ritz 1992, Rothová 1981, 1982, 1983, 1986a, 1987a, 1989a, 1989b a 1992, Toman 1989), které se tu stalo jedním ze základních materiálů (a poměrně méně třeba Kunderovy texty, které se jinak v německém jazykovém kontextu těší velké popularity (ke Kunderovi srov. Chvatík 1986b, 1993 a 1994, Kosta 1993, Morstein 1989, 1990, Neveršilová 1988, Rothová 1986d a 1990). (Ve vztahu k této problematice lze též připomenout práce o díle Václava Havla – viz dále.)

– Ve stejné souvislosti, ale i v důsledku kulturně politické situace sedmdesátých a osmdesátých let se zájem soustředil též na tzv. neoficiální literaturu (srov. Bock 1993), a to jak na tvorbu v samizdatech (Beyrau – Bock 1988, Bock 1992, A. Brousek 1990b, Gruša – Brousek 1990, Měšťan 1987e, Possetová 1991), tak v exilu (Gruša 1990, Kunstmann 1974b, Ulrich 1988).

– Zajímavým a ve vztahu ke zmíněným skutečnostem signifikantním jevem německé literárněvědné bohemistiky je zesílená orientace na výzkum českého dramatu, patrná již od poloviny sedmdesátých let. Nejednalo se ovšem pouze o jakýsi efekt neoficiální, zvláště pak Havlovy tvorby, nýbrž také o pokus charakterizovat specifika českého moderního dramatu v (evropském) kontextu 20. století (Ambrosová 1991, 1992 a 1993, Diviš 1983 a 1990, Jiroušek 1995a, Kiefl 1987, P. Richter 1995, Rothschild 1973, Schalich 1970, Schamschula 1980b, H. Schmidová 1979, 1982a, 1986a, 1990a, 1990b a 1991b, Schultzeová 1988, 1990 a 1995, Schwarz – Gütterová

1984) a sledovat v této souvislosti speciálně i vývoj české teorie dramatu a divadla (Ibler 1990 a 1991, H. Schmidová 1989a).

Velký zájem o současnou českou literaturu vykazuje i bohemistika bývalé NDR. Tady ovšem bylo možno z kulturně politických důvodů pracovat, respektive publikovat, převážně v oficiálně vymezených hranicích: studium se zpravidla omezovalo na dílo těch autorů, kteří směli být – v tom či onom období – zveřejňováni (srov. Krehlová 1983, Schlegel 1983, Zietlow 1970). Z ideologických hledisek bylo ostatně žádoucí vykazovat aktivitu orientovanou na soudobou oficiální produkci (mimo jiné také oproti výzkumu "starší" české literatury). Proto se také soustavnější zájem o současné autory, kteří působili v samizdatu nebo v exilu, mohl projevit až po roce 1989 (srov. Jähnichen 1991 a 1995a).

3. Literatura 19. století

Zaměření na studium moderní (respektive avantgardní, postavantgardní a postmoderní) literatury je však od poloviny osmdesátých let kompenzováno narůstajícím zájmem o českou literaturu 19. století, zvláště pak doby národního obrození. Tato vývojová tendence souvisí s celkovou orientací humanitních věd na makrosémiotickou a typologickou problematiku novodobých národních kultur, jejich tradic a vzájemných vztahů, a lze ji sledovat i v ostatních filologických a uměnovědných disciplínách. V rámci bohemistického studia se její hlediska uplatňují především v kulturně sémiotické, historické, případně mýtopoetické analýze písemnictví národního obrození (srov. Hönig 1976), poskytující podněty k formulování nejen historické, ale i aktuální problematiky národní literatury a kultury.

– Zájem o novodobou českou literární tradici předznamenalo již několik významných prací v sedmdesátých letech (Schamschula 1973 a 1979a) a tři disertace (Kleineová 1971 o Hálkovi, Langerová 1979 o pohádce, P. Richter 1973 o sonetu).

– V osmdesátých a devadesátých letech tato orientace vrcholí v pracích na různá témata (Schamschula 1986b, 1986c, 1987a a 1988c, Stolz 1984, Udolph 1995c), především o próze 19. století (Drews 1991, Kuelling 1994, P. Richter 1980, Ucenová 1990), konkrétně pak o díle Boženy Němcové (Guského sborník 1991a, zde: Bäckerová 1991, Guski 1991b, Grzybek 1991a a 1991b, Rothová 1991a a 1991b, Sedmidubský 1991; a další studie: Ibler 1993 a 1995d, Poštůlková 1988, Rothová 1988 a 1995), dále diskusí o českém biedermeieru (Sedmidubský 1985, Schamschula 1982b), máchovskou konferencí (Berger 1995, Drubek-Meyerová 1995b, Ibler 1995c, Jähnichen 1995c, Jiroušek 1995c, Kosta 1995b, Krehlová 1995, Meyer 1995b, H. Schmidová 1995a a 1995b, Schwarz 1995c, Sproede 1995, Udolph 1995e) a dalšími pracemi o Máchovi a romantismu (Langerová 1991 a 1994, Meyer 1995a a 1995c, P. Richter 1988, Schamschula 1987b a 1994; slovník k Máji:

Měšťan – Měšťanová 1988), nerudovskými pracemi (Freise 1995b, Kanyar-Beckerová 1989, Klein 1985, Měšťan 1985a, Sedmidubský 1988a, Schlegel 1986, W. Schmid 1994) a studiiemi o Erbenovi (Neveršilová 1978, Udolph 1995d a 1995e), Havlíčkovi Borovském (Guski 1988a), Hálkovi (H. Schmidová 1982c) a jiných autorech (Měšťan 1989c, Wytrzens 1985).

4. Středověká a "starší" česká literatura

V rámci této tradiční badatelské oblasti se vedle původní problematiky a filologicky artikulovaných metod či duchovědně orientované literární historie (Bamborschke 1968-69 a 1982, Barlmeyer 1978a, 1978b a 1988, Baumann 1978b, 1979 a 1993b, Bieder 1988, 1990 a 1994, Bujnoch 1977 a 1988, Harder 1981 a 1988, Harder – Rothe 1987, 1988a, 1991, 1993 a 1995, Jilek 1975, Keipert 1988, Kratochvil 1984 a 1989, Ludwig 1990, Machilek 1988, Neuber 1986, Olesch – Rothe 1989, Rosenfeld 1981a a 1981b, Rothe 1988a, 1991, 1992 a 1993, Rothe – Scholz 1993, Schäfer 1988, Schamschula 1983, 1986a a 1988b, Udolph 1988, Ulbrich 1980 a 1985, Vintr 1977, 1982, 1986a, 1986b, 1988, 1991a, 1994 a 1995a, Wörster 1988; tematicky vyniká například řada komeniologických prací Bauerová 1983, Baumann 1988, Dieterich 1991, Donat 1970, Erdmann-Pandžičová 1993, Forster 1960 a 1989, Harms 1970, Hofmann 1985, Rösel 1973, 1978, 1981a, 1981b a 1982a, Seehaseová 1993, Schaller 1986, viz též vydání výborů z díla Komenského: Čyževskij – Schaller 1973-76) uplatňuje během posledních let zesílená "novátorská" tendence s těmito příznaky:

– metodologií výzkumu narativiky a literárních druhů, která se opírá o nové teoretické poznatky na tomto poli (Bamborschke 1983 a 1987, Baumann 1975a, 1975b a 1983a, Čyževskij 1972b, Schamschula 1978a a 1988a);

– metodologií vycházející především z obnoveného zájmu o rétoriku a na ní vybudované analýzy textů (Čyževskij 1972c, Drews 1981 a 1982, Schamschula 1977, Udolph 1993a, 1993b a 1995b, Vintr 1991b, 1992 a 1995b).

5. Literární vztahy

Dominující oblast tu pochopitelně představují česko-německé literární vztahy. I tady jde o pokračování v tradiční orientaci, související s výzkumem literárních a kulturních vlivů (Drews 1985, 1988, 1989b, 1990a a 1993, Freidhof 1988, Lemberg – Seibt 1980, Měšťan 1981, 1983a, 1985c a 1987b, Rösel 1981c, Schamschula 1980a, Ulbrich 1980 a 1985). Také v tomto rámci se částečně prosazuje zájem o moderní metodologii, doprovázený širším kulturně historickým a kulturně typologickým aspektem (Baumann 1978a a 1995a, Baumann – Annuß 1985, Wytrzens 1986 a 1993). Svědčí o tom práce zaměřené na aktuální komparatistickou (Baumann 1975b, 1978b,

1983a, 1983c a 1986, Drews 1981 a 1983, Gesemann 1983b, Karbusický 1980, Kunstmann 1978, Potthoff 1977 a 1988, P. Richter 1988, Rösel 1982b, Rothová 1986b, Schamschula 1978a, Schwarz 1980), respektive na literární a kulturně typologickou problematiku (Langerová 1984, Rothmeierová 1995b, Schwarz 1989a) a na otázky spojené s problematikou recepce, případně recepční estetiky (Drews 1989a a 1989b, Heftrich 1990 a 1993, Měšťan 1994, Rothe 1988c, Rothmeierová 1995a, Rothová 1992, Schamschula 1986a, Ulrich 1980 a 1987), či překladu (Freidhof 1982, Jiroušek 1994, Kosta 1986, 1988a, 1988b, 1989 a 1993). Vývojová problematika české literatury je také pojednávána z hlediska slavistické komparatistiky (Čyževskij 1968, Drews 1990a, 1992 a 1984-85, Koschmal 1993 a 1995), vztahů k polské (Měšťan 1987c, Ritz 1992 a 1993), ruské, případně východoslovanské kultuře (Měšťan 1983c, 1983d, 1984b a 1986c), nebo vztahů k francouzské (Hoenschová 1990, Jiroušek 1990a, Kunstmann 1971, Měšťan 1990b) či anglo-americké kultuře (Schamschula 1988d). Recepce české literatury 19. a 20. století v německé jazykové oblasti – a problematikou překladu – se zabývala také literárněvědná bohemistika bývalé NDR (Jähnichen 1967, 1972, 1977, 1985, 1987a a 1987b). Na tomto základě vznikaly další práce po roce 1989 (Jähnichen 1993 a 1995b), přihlížející i k recepci fenoménu německví v českém literárním kontextu (Frankenberg 1995).

Je ovšem třeba také vyzdvihnout důležité literárněhistorické práce, jež jsou shrnutím dosavadních badatelských poznatků, ať již o období starší české literatury (Baumann 1978a, Schamschula 1990), či literatury 19. a 20. století (Kunstmann 1974a, Měšťan 1987a a 1984a).

Fakt, že německá, rakouská a švýcarská literárněvědná bohemistika nejsou samostatným studijním oborem, vyplývá mimo jiné z nesymetrického poměru mezi jednotlivými národními kulturami, z tradičního uspořádání univerzitních pracovišť i z ještě nedávné kulturně politické situace; v žádném případě však neznamena nedostatečnou zainteresovanost odborníků. Dokladem soustavného a v poslední době očividně rostoucího zájmu o tento obor je výběrový přehled bohemistické činnosti, který tu předkládáme. Vývoj posledních desetiletí ostatně vykazuje určité tendence ke specifikaci úkolů literárněvědné bohemistiky v relativní nezávislosti na ostatních slavistických disciplínách.

Nedávné proměny evropského politického kontextu otevřely též nové perspektivy kulturních vztahů mezi německy mluvícími a českými zeměmi (nezapomeňme přitom, že v případě Německa a Rakouska se jedná o vztah k sousední zemi, již nerušený izolujícími zásahy). V této souvislosti se v německé jazykové oblasti ukazuje i zvýšený zájem o českou kulturu, a to zejména u mladých lidí. V akademické oblasti o tom svědčí například jev, který lze zaznamenat na několika univerzitách (například Mnichov,

Hamburk, Vídeň, Postupim), totiž že počet studujících slavistiky zapsaných na bohemistické předměty oproti dřívějším letům výrazně vzrostl (a někdy se i přibližuje počtu zájemců o tradičně dosud nejrozšířenější rusistiku – například v Mnichově). Bylo by však předčasné vyvozovat z těchto nedávných či zcela nových zkušeností nějaké závaznější, trvale platné závěry, neboť tu může jít o nárazovou a jednostrannou reakci na dlouhodobou vzájemnou kulturní izolaci. Ať již je však důvod jakýkoli a trvalost tohoto zájmu jakkoli nejistá, klade současný stav věci před německou bohemistiku problémy, na které je třeba dynamicky reagovat. Není též vyloučeno, že zesílený zájem o bohemistiku a s ním rostoucí diferenciací jednotlivých oborů slavistiky najdou odraz v organizační i institucionální struktuře slavistických pracovišť (v relaci k ostatním slovanským filologiím) nebo ve sféře komparatisticky zaměřeného výzkumu (týká se především oblasti česko-německých literárních kontaktů).

K naší zprávě přikládáme výběrovou bibliografii literárněvědných prací z německé, rakouské a švýcarské bohemistiky, které z naznačeného vývojového hlediska považujeme za nejdůležitější a které sami známe či o kterých víme. Soustředili jsme se přitom na bohemistiku po roce 1945, zejména na badatelské výsledky *posledních patnácti let*, které podle našeho mínění reprezentují aktuální stav literárněvědné bohemistiky v německém jazykovém kontextu. Z let 1945-1979 zmiňujeme jen některé významné práce; v tomto smyslu jsme se pokusili sestavit i údaje o bohemistické produkci bývalé NDR. S ohledem na rozsah textu i na technické možnosti i vzhledem k (zejména časově) ztížené dostupnosti materiálů nechceme tento přehled přetěžovat ani považovat za plně reprezentativní. Omlouváme se tak všem, jejichž práce jsme tu z důvodů právě zmíněných nemohli uvést. Zájemce o vyčerpávající bibliografii literárněvědné bohemistiky v německy mluvících zemích po roce 1945 odkazujeme na příslušné bibliografie slavistických publikací, dovedené pro SRN, Rakousko a Švýcarsko do roku 1983 (Bamborschke 1976, Bamborschke – Werner 1989, Kaiserová – Höcherl 1973, Mahnken – Pollok 1963; dále viz Seemann – Siegmann 1965, Wedel 1983) a pro bývalou NDR do roku 1986 (Pohrt aj. 1968, 1979a, 1979b, 1983 a 1989).

BIBLIOGRAFIE

VERONIKA AMBROSOVÁ

1989 Josef Švejk oder die häßliche Schehrezad", in SCHAMSCHULA 1989a, s. 207-221.

1991 Fictional World and Dramatic Text, *Style*, s. 310-319.

1992 Jevištní řeč v avantgardním divadle, v *Zahradní slavnosti a Largu desolatu, Česká literatura*, s. 286-289.

1993 *Pavel Kohout und die Metamorphosen des sozialistischen Realismus*, New York.

IRIS BÄCKEROVÁ:

1991 Zur Modellierung von Zeit in Božena Němcová's Babička, in GUSKI 1991a, s. 127-147.

HANA BADYOVÁ:

1977 *Die Kunstmärchen Karel Čapeks*, (diss.), Wien.

ULRICH BAMBORSCHKE:

1968-69 *Das altschechische Tristan-Epos*, 2 Bde., Wiesbaden.

1976 *Bibliographie slavistischer Arbeiten aus deutschsprachigen Zeitschriften 1964-1973 einschließlich slavistischer Arbeiten aus deutschsprachigen nichtslavistischen Zeitschriften sowie slavistischen Fest- und Sammelschriften 1945-1973*, d. 1-2, Berlin-Wiesbaden.

1982 *Der altschechische Tandariáš (Nach den drei überlieferten Handschriften mit Einleitung und Wortregister)*, Berlin (s. něm. překl.).

1983 Zur altschechischen Artus-Epik, in *Gattungsprobleme der älteren slavischen Literaturen*, ed. W. Schmid, Berlin, s. 169-188.

1987 Erzähl- und Gattungsprobleme der altčechischen großen Katharinen-Legende, in *Gattung und Narratio in den älteren slavischen Literaturen*, ed. K.-D. Seemann, Wiesbaden, s. 47-70.

ULRICH BAMBORSCHKE – WALTRAUD WERNEROVÁ:

1989 *Bibliographie slavistischer Arbeiten aus deutschsprachigen Fachzeitschriften, nichtslavistischen Zeitschriften sowie slavistischen Fest- und Sammelschriften*, Berlin.

WERNER BARLMEYER:

1978a *Materialien und Untersuchungen zur Geschichte des tschechischen Humanistendramas (1582-1608)*, (diss. 1974), Bonn.

1978b *Libussa und der Schäfer Dorindo (Anmerkungen zu einem unbeachteten Libretto, Studien zur Literatur und Aufklärung in Osteuropa (Aus Anlaß des VIII. Internationalen Slavistenkongresses in Zagreb))*, Gießen, str. 415-427.

1988 "Vita sub Dei alis" (Juraj Tesák Mošovský's Ruth in der humanistischen Tradition), in HARDER – ROTHE 1988a, s. 483-512.

EVA BAUEROVA:

1983 *Deutsche Entlehnungen im tschechischen Wortschatz des J. A. Comenius (= Studia slavica et baltica, sv. 6)*, Münster.

WINFRIED BAUMANN:

1975a *Die Sage von Heinrich dem Löwen bei den Slaven*, (diss.), München.

1975b Der altschechische Mastičkář als selbständiges Mercatorspiel, *Zeitschrift für slavische Philologie*, s. 178-186.

1978a *Die Literatur des Mittelalters in Böhmen (Deutsch-lateinisch-tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert)*, München-Wien.

1978b Die Egerer Fragmente der tschechischen Agneslegende, *Bohemia – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, s. 321-330.

1979 Die tschechischen Postilen in der Bibliothek des Franziskanerklosters von Neukirchen bei Hl. Blut, *Bohemia – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, s. 37-43.

1983a Von Heinrich dem Löwen zum Brunčvík (Zur strukturanalytischen und strukturvergleichenden Interpretation eines slavischen Volksbuchs), *Die Welt der Slaven*, s. 66-77.

- 1983b Švejč: Vom Typ zum Imagotyp, in *Die böhmischen Länder zwischen Ost und West (Festschrift für Karl Bosl zum 75. Geburtstag)*, ed. F. Seibt, München-Wien, s. 250-258.
- 1983c Bruncvik als Drachenkämpfer und Löwenritter (Ein Beitrag zur Sage von Heinrich dem Löwen bei den Slaven), *Braunschweigisches Jahrbuch des Geschichtsvereins*, s. 135-146.
- 1986 Bruncviks Kampf mit den Monstern (Zur Sage von Heinrich dem Löwen bei den Slaven, *Bohemia – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, s. 56-71.
- 1988 Didaktik in J. A. Comenius' *Diogenes cynicus redivivus*, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 513-528.
- 1989 Švejč und die Frage der nationalen Stereotypen, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 222-233.
- 1993a Bayerische Literatur in tschechischen Übersetzungen, in *Germanistiktreffen Bundesrepublik ČSFR: 6.- 10. 10. 1992 (Dokumentation der Tagungsbeiträge)* [= DAAD Dokumentationen & Materialien, sv. 25], Bonn, s. 117-133.
- 1993b Das Hodeporicon Ingolstadiense des Bohuslav Hodějovský z Hodějova, in HARDER – ROTHE 1993, s. 161-182.
- 1995a *Bayern und Böhmen (Literatur als Zugang zu einer mitteleuropäischen Nachbarschaft)* (v tisku); čes. překlad *Bavorsko a Čechy, Domažlice* (v tisku).
- 1995b Iohannes Czernovicensus – De irruptione militis Passaviensis, in HARDER – ROTHE 1995 (v tisku).

WINFRIED BAUMANN – WALTER ANNUß:

- 1985 Eine Reise von Pilsen nach Regensburg (Der Bericht des böhmischen Pädagogen J. V. Sedláček [1785-1836]), *Verhandlungen d. histor. Ver. f. Oberpfalz und Regensburg* 125, s. 373-385.

TILMAN BERGER:

- 1995 Anmerkungen zur Sprache von Máchas Briefen, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

D. BEYRAU – IVO BOCK:

- 1988 Samizdat in Osteuropa und tschechische Schreibmaschinen-Kultur, *Bohemia – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, s. 280-299.

HERMANN BIEDER:

- 1988 Tschechische astrologische Anmerkungen in einem deutschen Arzneibuch des 16. Jahrhunderts, *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 163-176.
- 1990 Tschechische handschriftliche Bibelfragmente des 17. Jahrhunderts in der Universitätsbibliothek Salzburg, *Anzeiger für Slavische Philologie*, s. 75-102.
- 1994 Das Salzburger Handbuch der Herrschaftsverwaltung des Grafen Jiří Adam Bořita z Martinic (Eine tschechische Handschrift des 17. Jahrhunderts), *Listy filologické*, s. 74-86.

SIGRUN BIELFELDTOVÁ:

- 1978a *Die tschechische Moderne im Frühwerk Šaldas (Zur synchronen Darstellung einer Epochenschwelle)*, München.
- 1978b Konkretisation der Konkretisation? (Zum Verhältnis von tschechischem Strukturalismus und "Rezeptionsästhetik"), *Slavistische Studien zum VIII. Internationalen Slavistenkongreß in Zagreb 1978* (= Slavistische Forschungen, 22), ed. J. Holthusen aj., Köln-Wien, s. 27-50.

IVO BOCK:

- 1989 Bohumil Hrabals Frühwerk und seine Metamorphosen in den offiziellen Ausgaben der 1960er Jahre, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, s. 97-116.
- 1992 Jedna česká literatura? (K některým tendencím oficiální, samizdatové a exilové prózy 1969-1989), *Česká literatura*, s. 67-84.
- 1993 *Die Spaltung und ihre Folgen (Einige Tendenzen der tschechischen Literatur 1969-1989)* (= Osteuropaforschung, sv. 32), Berlin.

FRANK BOLDT:

- 1973 *Literaturwissenschaftliche Arbeiten von Prager Strukturalisten (1935-1970)* (= Postila Bohemica, sv. 4/5), Bremen.

ANTONÍN BROUSEK:

- 1984 Karel Čapek und die tschechische Phantastik, in *Science-Fiction in Osteuropa (Beiträge zur russischen, polnischen und tschechischen phantastischen Literatur)*, ed. W. Kasack, Berlin, s. 92-105.
- 1990a Jaroslav Seifert, in KASACK 1990, s. 63-80.
- 1990b Tschechische Exilliteratur, in KASACK 1990, s. 35-62.
- 1992 "To byla báseň a ne knedlíky" (Poznámky ke kulturní infrastruktuře okresního města), in *Ptáci vítají jitro zpěvem, poddůstojníci řvaním (Záznam sympózia ke stému výročí narození Karla Poláčka konaného 20.- 22. března 1992 v Rychnově nad Kněžnou)*, ed. J. Lopatka, Praha-Rychnov n. Kn., s. 141-146.
- 1995 Universum Domu na předměstí, in *Symposium "Karel Poláček a historie židovské kultury ve východních Čechách" (Rychnov nad Kněžnou, 18.- 20. 5. 1995)*, Praha-Rychnov n. Kn. (v tisku).

MARKĚTA BROUSKOVÁ:

- 1975 *Der Poetismus (Die Lehrjahre der tschechischen Avantgarde und ihrer marxistischen Kritiker, (diss.))*, München.

JOSEF BUJNOCH:

- 1977 Gallus Anonymus und Cosmas von Prag (Zwei Geschichtsschreiber und Zeitgenossen, in *Osteuropa in Geschichte und Gegenwart (Festschrift für Günther Stöckl zum 60. Geburtstag)*, ed. H. Lemberg, Köln aj., s. 301-315.
- 1988 Zwei Traktate des Bohuslaus Hassenstein von Lobkovicz zum Thema "De re publica", in HARDER - ROTHE 1988a, s. 157-176.

PETER BURG:

- 1985 *Jan Mukařovský (Genese und System der tschechischen strukturalen Ästhetik)* (=Typoskript-Edition Hieronymus, Slavische Sprachen und Literaturen, 4), Neuried.

MIROSLAV ČERVENKA:

- 1978 *Der Bedeutungsaufbau des literarischen Werks*, ed. F. Boldt, przedml. W.-D. Stempel, München.

GERMINAL ČVIKOV:

- 1987 *Das ästhetische Objekt (Struktur und Subjekt in der Literaturwissenschaft anhand einer Kategorie des Prager Strukturalismus)*, Tübingen.

DMITRIJ ČYŽEVSKIJ (TSCHIŽEVSKIJ):

- 1956 Das Labyrinth der Welt und das Paradies des Herzens des J. A. Comenius (Einige Stilanalysen), *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 59-85.
- 1968 *Vergleichende Geschichte der slavischen Literaturen 1, 2*, Berlin.
- 1972a *Kleinere Schriften*, sv. 2, Bohemica, München.
- 1972b Das Labyrinth der Welt und Paradies des Herzens des J. A. Comenius – Die Thematik und die Quellen des Werkes (mit Nachtrag: Bemerkungen zur "Verfremdung" und zur "negativen Allegorie"), in ČYŽEVSKIJ 1972a, s. 92-144.
- 1972c Das Labyrinth der Welt und Paradies des Herzens des J. A. Comenius (Einige Stilanalysen), in ČYŽEVSKIJ 1972a; též in *Slavische Barockliteratur II*, München 1983, s. 1-24.
- 1972d Tschechische mittelalterliche geistliche Lyrik (Einige Fragen), in ČYŽEVSKIJ 1972a, s. 55-85.

DMITRIJ ČYŽEVSKIJ – HEINRICH GEISSLER – KLAUS SCHALLER:

- 1960 (ed.) *J. A. Comenius: Pampaedia (Lateinischer Text und deutsche Übertragung)*, Heidelberg.

DMITRIJ ČYŽEVSKIJ – KLAUS SCHALLER:

- 1973-76 (ed.) *J. A. Comenius: Ausgewählte Werke in drei Bänden*, Hildesheim.

V.-J. DIETRICH:

- 1991 *Johann Amos Comenius*, Reinbek b. Hamburg.

KAREL DIVIŠ:

- 1983 *Kommunikative Strukturen im tschechischen Drama der 60er Jahre*, Frankfurt a.M.-Bern.
- 1990 Sprachformen mit analoger Modalität in Dramen von Václav Havel, in KASACK 1990, s. 81-104.

DIETRICH DONAT:

- 1970 Comenius-Studien (1. Sakrale Formeln im Schrifttum des siebzehnten Jahrhunderts), *Slavische Barockliteratur*, s. 61-72.

PETER DREWS:

- 1975 *Devětsil und Poetismus (Künstlerische Theorie und Praxis der tschechischen literarischen Avantgarde am Beispiel Vítězslav Nezval, Jaroslav Seiferts und Jiří Wolkers)*, (diss. Freiburg), München.
- 1981 Friedrich von Spees Trutznachtigall in tschechischer Übersetzung (Zur Praxis literarischer Vermittlung im Barock), *Anzeiger für Slavische Philologie*, s. 107-118
- 1982 Zur Struktur des tschechischen quantifizierenden Verses am Beispiel Jan Amos Komenskýs, in *Festschrift für Wilhelm Lettenbauer zum 75. Geburtstag*, Freiburg, s. 1-17.
- 1983 *Die slawische Avantgarde und der Westen (Die Programme der russischen, polnischen und tschechischen literarischen Avantgarde und ihr europäischer Kontext)*, München.
- 1984-85 Die Theorie des quantifizierenden Verses in den slavischen Literaturen, *Anzeiger für slavische Philologie* 15/16, s. 101-131.
- 1985 Das Bild der Deutschen in der tschechischen Literatur, *Sudetenland*, s. 287-296.
- 1986 Jaroslav Seifert in deutscher Übersetzung, *Sudetenland*, s. 239-243.
- 1988 Herders Dichtungen in der tschechischen Literatur, *Sudetenland*, s. 234-251.
- 1989a Zur Rezeption des Švejk in der Sowjetunion, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 426-452.

- 1989b Herders Slavenkapitel und seine Aufnahme in der tschechisch-slowakischen Kulturszene, *Sudetenland*, s. 12-27.
- 1990a *Herder und die Slaven (Materialien zur Wirkungsgeschichte bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts)* (= Slavistische Beiträge, 267), München.
- 1990b Die tschechische "offizielle" Prosa seit Mitte der 70er Jahre, in KASACK 1990, s.105-119.
- 1991 Indisches in der tschechischen Literatur des 19. Jahrhunderts, in *Aspekte kultureller Integration*, ed. K. Mácha aj., München, s. 21-42.
- 1992 Die slavischen Abenteuer des Telemach (1715-1815), *Zeitschrift für slavische Philologie*, s. 231-256.
- 1993 Zur Lessing-Rezeption in der Literatur der tschechischen nationalen Wiedergeburt, *Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/Bratislava 1993*, ed. K. Gutschmidt – H. Keipert – H. Rothe, Köln-Weimar-Wien, s. 71-84.

NATAŠA DRUBEK-MEYEROVÁ:

- 1995a *Zářezy v rámu dveří (Metafory písma v románu Zuzany Brabcové Daleko od stromu)*, *Česká literatura*, s. 215-224.
- 1995b Spuren der Melancholie in Máchas Máj, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

KARL EIMERMACHER:

- 1975 Zum Verhältnis von formalistischer, strukturalistischer und semiotischer Analyse, in *Methodische Praxis der Literaturwissenschaft*, ed. D. Kimpel – B. Pinkerneil, Kronberg/Ts., s. 259-283.

ELISABETH VON ERDMANN-PANDŽIČOVÁ:

- 1993 Panaugia (Zur Herkunft des Begriffs bei Patricius und Comenius), *Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/Bratislava 1993*, ed. K.Gutschmidt – H. Keipert – H. Rothe, Köln-Weimar-Wien, s. 113-125.

RAOUL ESHELMAN:

- 1989 Ruhe, Friede und Ordnung: Hašeks Bugulma-Erzählungen als absurde Idylle, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 132-153.

RITA ERNA ELSE FAZLIOVÁ:

- 1980 *Studien zur Poesie V. Nezvals in den zwanziger Jahren am Beispiel der Poeme Podivuhodný kouzelník, Akrobat und Edison*, (diss.).

ERIKA FISCHER-LICHTEOVÁ:

- 1979 *Bedeutung (Probleme einer semiotischen Hermeneutik und Ästhetik)*, München (zvl. kap. II.2: Die Dialektik von Subjektivität und Objektivität in den Bedeutungen als Bedingungsfaktor des Ästhetischen – die ästhetische Theorie des Prager Strukturalismus, s. 138-152).
- 1981 Zur Konstitution ästhetischer Zeichen, in *Ästhetik und Semiotik*, ed. H. Sturm – A. Eschbach, Tübingen, s. 17-28.

VERENA FLICKOVÁ:

- 1982 *Die Möglichkeit der Gestaltung des Tragischen in der Lyrik (Dargestellt am Beispiel des tschechischen Dichters Vladimír Holan)*, Giessen.

LEONARD FORSTER:

- 1960 Comenius und die Emblematis (Ein Hinweis), *Acta Comeniana*, č. 2, str. 218-221; nová vyd.: *Zeitschrift für Slavische Philologie* 1961, s. 247-250; *Daphnis* 1977, s.285-288.
1989 Jan Amos Komenský und Martin Opitz, *Studia comeniana et historica*, č. 38, s.176-180.

CH. FRANKENBERG:

- 1995 *Das Bild des Deutschen in der tschechischen Prosa (Die Entwicklung von 1945 bis zum Beginn der 90er Jahre)*, (diss.), Berlin.

GERD FREIDHOF:

- 1982 Innere und äußere sprachliche Differenzierung in Hašeks Švejk und Probleme ihrer Translation ins Russische, in *Slavistische Linguistik 1991*, ed. W. Girke, München, s. 51-57.
1988 Sebastian Münsters *Cosmographia* und ihre tschechische Bearbeitung, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 441-466.

MATTHIAS FREISE:

- 1995 Auf den Spuren von Karel Čapek – von "slépěj" zu "slépěje", *Zeitschrift für Slavistik*, č. 2 (v tisku).
1995 Báseň Jana Nerudy Dědova mísa v literárním kontextu, *Česká literatura* (v tisku).

M. GERVING:

- 1986 *Melgranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit (Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters)* (= Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 57), München.

WOLFGANG GESEMAN:

- 1983a Isaakideen (Vaculíks Axt in Händen deutscher Väter), *Welt der Slaven*, s. 24-37.
1983b Seelenfänger bei Maksim Gorkij und Ivan Klíma, *Welt der Slaven*, s. 372-382.

FRANZ ULRICH GROCHTMANN:

- 1979 *Anarchosyndikalismus, Bolschewismus und Proletkult in der Tschechoslowakei, 1918-1924 (Der Dichter Stanislav Kostka Neumann als Publizist in der tschechoslowakischen Arbeiterbewegung)*, (diss.), München.

JÍŘÍ GRUŠA:

- 1990 Migration und Emigration (Die Tschechen und ihre Literatur nach 1945), in KASACK 1990, s. 19-34.

JÍŘÍ GRUŠA – ANTONÍN BROUSEK:

- 1990 Tschechische Literatur außerhalb der Massenmedien, in KASACK 1990, s. 120-138.

PETER GRZYBEK:

- 1989 Some Remarks on the Notion of Sign in Jakobson's Semiotics and in Czech Structuralism, *Znakolog – An International Yearbook of Slavic Semiotics* 1.
1991a Zur semantischen Funktion der sprichwörtlichen Wendungen in Božena Němcová's Babička, in GUSKI 1991a, s. 81-126.
1991b Das Drama und der Dorn im Fuß (Anmerkungen zu einem Motiv in Božena Němcová's Babička), in GUSKI 1991a, s. 184-188.

HANS GÜNTHER:

- 1973 *Struktur als Prozeß (Studien zur Ästhetik und Literaturtheorie des tschechischen Strukturalismus)*, München.
- 1986a (ed.) *Zeichen und Funktion (Beiträge zur ästhetischen Konzeption Jan Mukařovskýs)*, München (= Slavistische Beiträge, sv. 197).
- 1986b Das Funktionsdilemma der Avantgarde (am Beispiel von Karel Teige und Bedřich Václavek), in: GÜNTHER 1986a, s. 36-61.

ANDREAS GUSKI:

- 1988a Der geschundene Perun (Karel Havlíček's satirisches Versepos Die Taufe des Hl. Vladimir), in *Arbeitstreffen des Seminars für Slavistik der Ruhr-Universität Bochum anlässlich des Christianisierungsmillenniums Rußlands* (Bochumer slavistische Beiträge, 15), ed. H. Jachnow, Hagen, s. 56-73.
- 1988b Mystifikation als Textstrategie (Zum Dadaismus in Hašek's Švejk), in SETSCHKAREFF – REHDER – H. SCHMIDOVÁ 1988, s. 149-161.
- 1991a (ed.) *Zur Poetik und Rezeption von Božena Němcová's Babička*, Berlin.
- 1991b Die Welt als Schrank (Zur Semantik des Raumes in Božena Němcová's Babička), in GUSKI 1991a, s. 148-183.

HANS-BERND HARDER:

- 1981 Zentren des Humanismus in Böhmen und Mähren im 16. Jahrhundert, in *Europäische Hofkultur im 16. und 17. Jahrhundert*, ed. A. Buck, Hamburg, s. 157-162.
- 1988 Zentren des Humanismus in Böhmen und Mähren, in HARDER – ROTHE 1988a, s.21-39.

HANS-BERND HARDER – HANS ROTHE:

- 1987 (ed.) *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, vyd. ve spolupráci s J. Kolárem a S. Wollmanem (= Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der slawischen Studien), Köln-Wien.
- 1988a (ed.) *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, vyd. ve spolupráci s J. Kolárem a S. Wollmanem (= Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der slawischen Studien, sv. 11), Köln-Wien.
- 1988b (ed.) *Gattungen in den slavischen Literaturen (Festschrift für A. Rammelmeyer)*, Köln-Wien.
- 1991 (ed.) *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern (Ergänzungsheft, Vorträge und Studien einer Arbeitstagung Marburg a. d. Lahn, September 1987)*, vyd. ve spolupráci s J. Kolárem a S. Wollmanem (= Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der slawischen Studien, sv. 13), Köln-Wien.
- 1993 (ed.) *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern III (Die Bedeutung der humanistischen Topographien und Reisebeschreibungen in der Kultur der böhmischen Länder bis zur Zeit Balbíns)*, Vyd. ve spolupráci s J. Kolárem a S. Wollmanem (=Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der slawischen Studien, sv. 17), Köln-Weimar-Wien.
- 1995 (ed.) *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern IV* (v tisku).

WOLFGANG HARMS:

- 1970 Wörter, Sachen und emblematische "res" im Orbis sensualium pictus des Comenius, in *Gedenkschrift für William Fourste*, ed. D. Hofmann – W. Sanders, Köln aj.

URS HEFTRICH:

- 1990 Karel Čapek's Auseinandersetzung mit Henri Bergson, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, s. 354-387.

1993 *Otokar Březina (Zur Rezeption Schopenhauers und Nietzsches im tschechischen Symbolismus (= Beiträge zur slavischen Philologie, 2), Heidelberg.*

WOLFGANG HOBLAND:

1991 *Der Naturalismus in der tschechischen Literatur, (diss.), München.*

JARMILA HOENSCHOVÁ:

1990 *Der französische Einfluß auf die Entwicklung des modernen tschechischen Theaters, in Frankreich und die böhmischen Länder (Beiträge zum französischen Einfluß in Ostmitteleuropa – Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 28. bis 30. November 1986 und vom 20. bis 22. November 1987), ed. F. Seibt – M. Neumüller, München, str. 67-76.*

FRANZ HOPMANN:

1985 *Theatrum – Labyrinth – Pansophia – Panthenosia (Peripetien im Lebensdrama J.A. Komenskýs), in Emantatio rerum humaniorum (Festschrift für K. Schaller), ed. F. Baumgart, Frankfurt a. M.*

ANTON HÖNIG:

1976 *Die slawische Mythologie in der tschechischen und slowakischen Literatur, Augsburg.*

MIROSLAVA HOUSKOVÁ:

1980 *J. S. Machar und seine Zeit, mit besonderer Berücksichtigung der österreichischen Verhältnisse, (diss.), Wien.*

MILAN CHLUMSKÝ:

1981 *Kann ein ästhetisches Zeichen ein Zeichen sein?, in Zeichenkonstitution (Akten des 2. Semiotischen Kolloquiums Regensburg 1978), sv. 1, ed. A. Lange-Seidlová, Berlin-New York, s. 273-279.*

1985 *Une collaboration oubliée (Cercle linguistique der Prague et Pavel Eisner), Welt der Slaven, s. 72-76.*

1986 *Jan Mukařovský und Roland Barthes – Berührungspunkte, Geschichte und Geschichtsschreibung der Semiotik (Fallstudien), ed. K. D. Dutz – P. Schmitter, Münster.*

KVĚTOSLAV CHVÁTÍK:

1970 *Strukturalismus und Avantgarde, München.*

1974 *Die strukturalistische Ästhetik und Poetik Jan Mukařovskýs, in MUKAŘOVSKÝ 1974, s. 287-308.*

1981 *Tschechoslowakischer Strukturalismus (Theorie und Geschichte), München.*

1983a *Die ästhetische Einstellung, Zeitschrift für Semiotik, s. 229-242.*

1983b *Artefakt und ästhetisches Objekt, in Kolloquium Kunst und Philosophie 2 (Das Kunstwerk), ed. W. Oelmüller, Paderborn, s. 35-58.*

1984 *J. Mukařovský, Husserl und Carnap, Zeitschrift für Semiotik, s. 421-431.*

1985a *Jan Mukařovský, Roman Jakobson und der Prager Linguistische Kreis, Kodikas / Code, s. 29-46.*

1985b *Struktur als Prozeß (Entwurf einer semiotischen Theorie der Kunst), Kodikas / Code, s. 313-327.*

1986a *Die Semiotik des literarischen Kunstwerks, in GÜNTHER 1986a, s. 1-35.*

- 1986b Milan Kundera und die Krise der Sprache, in: *L'80 – Zeitschrift für Politik und Literatur*, seš. 38, s. 125-137; angl. překlad Milan Kundera and the Crisis of Language, *The Review of the Contemporary Fiction* 1989, č. 2, s. 27-36.
- 1987a *Mensch und Struktur (Kapitel aus der neostrukturalen Ästhetik und Poetik)*, Frankfurt a. M.
- 1987b Ein Meister der Postmoderne aus Prag: Bohumil Hrabal, *Literatur und Kritik (Juni/Juli)*, s. 194-203.
- 1988a Intertextualität im Werk Věra Linhartová, in SETSCHKAREFF – REHDER – H. SCHMIDOVÁ 1988, s. 56-63.
- 1988b Jan Patočka: Kunst und Zeit – Kulturphilosophische Schriften, *Philosophische Rundschau*, s. 316-323.
- 1988c Contribution à la caractéristique typologique de l'oeuvre du théoricien de l'art Otakar Zich, *Études tchèques et slovaques*, s. 61-75.
- 1989 Josef Švejk und Danny Smiřický, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 388-406; angl. verze: *Scottish Slavonic Review* 1985, s. 69-80.
- 1991 Sieben Etappen der Prager Moderne, in *Die Prager Moderne – Moderne tschechische Literatur*, ed. K. Chvatík, Frankfurt a. M.
- 1993 Das lyrische Alter (Milan Kunderas Roman *Das Leben ist anderswo*, *Russian Literature*, s. 215-230).
- 1994 *Die Fallen der Welt (Der Romancier Milan Kundera)*, München.

KVĚTOSLAV CHVATÍK – WOLFGANG SCHWARZ:

- 1990 Literatur und Kunst als historischer Prozeß – Bausteine des struktural-historischen Konzepts, *Znakolog – An International Yearbook of Slavic Semiotics*, s. 59-90; čes. překlad Literatura a umění jako historický proces (Základy strukturálně historického konceptu), *Česká literatura* 1992, s. 313-332.

REINHARD IBLER:

- 1988 *Textsemiotische Aspekte der Zyklisierung in der Lyrik: dargestellt am Beispiel ausgewählter Gedichtzyklen Karel Tomans*, (diss.) (= Typoskript-Edition Hieronymus, Slavische Sprachen und Literaturen, 17), Neuried.
- 1990 Zum Stand der tschechischen Dramen- und Theatersemiotik (I): Das zeichentheoretische Konzept Miroslav Procházkas, *Znakolog – An International Yearbook of Slavic Semiotics*, s. 149-170.
- 1991 Zum Stand der tschechischen Dramen- und Theatersemiotik (II): Ivo Osolobě – Von der Sprache des Theaters zum Theater der Sprache, *Znakolog – An International Yearbook of Slavic Semiotics*, s. 109-129.
- 1993 Entwicklung und Sujet (Versuch einer Neubestimmung des literarhistorischen Stellenwerts von Božena Němcová Babička), in *Periodisierung und Evolution* (=Wiener Slawistischer Almanach, 32), ed. W. Koschmal, Wien, s. 331-362.
- 1995a Der einsame Avantgardist (Zur Deutung von Richard Weiners Poetik Lazebník [Der Bader]), *Wiener Slawistischer Almanach* (v tisku).
- 1995b *Die Ästhetik des Unbegreiflichen in der tschechischen Literatur des Expressionismus: Karel Čapek und Richard Weiner (am Beispiel der Erzählungen Šlěpěj und Prázdná židle* (v tisku).
- 1995c Elegie und Elegisches im dichterischen Schaffen Karel Hynek Máchas, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).
- 1995d Polemika Václava Černého s Felixem Vodičkou o Babičku, in *Václav Černý – život a dílo (Materiály ze sympozia, Náchod 23.- 25. března 1995)*, Praha (v tisku).

- 1995e Zur Poetik von Jaroslav Seiferts Dichtung der Mittleren Phase (Věvec sonetů), in *Materialien der Internationalen Tagung "Sonett und Sonettenkranz", Ljubljana, 28.-30. červen 1995* (v tisku).

MANFRED JÄHNICHEN:

- 1967 *Zwischen Diffamierung und Wiederhall (Tschechische Poesie im deutschen Sprachgebiet 1815-1867)*, Berlin.
- 1972 *Der Weg zur Anerkennung (Tschechische Literatur im deutschen Sprachgebiet 1861-1918)*, Berlin.
- 1975 Arbeiter einer neuen Schönheit (Zur tschechischen proletarischen Poesie), in *Literaturen europäischer sozialistischer Länder*, Berlin.
- 1977 Literatur im Spannungsfeld von Verständigung und Verdächtigung (Notizen zur kulturpolitischen Situation des tschechisch-deutschen Literaturaustausches im Vormärz), in *Beiträge zur Literatur der tschechischen und slowakischen Wiedergeburt*, Leipzig, s. 56-65.
- 1985 Übersetzung im antifaschistischen Kampf (Bemerkungen zu den Übertragungen tschechischer Poesie durch F. W. Nielsen), *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, D 32, s. 175-184.
- 1986 Závada – Dichter der Hoffnung und Zuversicht, in V. Závada, *Die wahre Schönheit der nackten Worte*, Berlin, s. 156-167.
- 1987a Zur Qualität der Übertragung tschechischer und slowakischer Poesie in der DDR (Übersetzterstrategie und ihre Realisierung), *Zeitschrift für Slawistik*, s. 873-882.
- 1987b Zwischenbilanz oder Tschechische Lyrik des 20. Jh. in der DDR-Rezeption, *Weimarer Beiträge*, s. 902-932.
- 1990a Karel Čapeks Begegnung mit deutscher Kultur und Politik (Anmerkungen zu drei Etappen im Wirken und Werk eines großen Humanisten), *Weimarer Beiträge*, s. 5-19.
- 1990b Bemerkungen zu Karel Čapeks Antifaschismus, *Zeitschrift für Slawistik*, s. 48-55.
- 1991 The Destruction of Myth (The Novel as Possibility for the Exploration of Human Existence – Milan Kundera), *Czechoslovak and Central European Journal*, č. 2.
- 1993 Die frühe Ján Kollár-Vermittlung und Rezeption im deutschen Sprachgebiet (Ein Beitrag zu den deutsch-slawischen Kulturbeziehungen zwischen den ausgehenden 20er und ausgehenden 60er Jahren des 19. Jh.), *Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/ Bratislava 1993*, ed. K. Gutschmidt – H. Keipert – H. Rothe, Köln-Weimar-Wien, s. 217-232.
- 1995a Verantwortung als Prinzip (Zum essayistischen und dramatischen Werk von Václav Havel, in *Im Dissens zur Macht, Samizdat und Exilliteratur der Länder Ostmittel- und Südosteuropas*, Berlin, s. 85-100.
- 1995b *Übersetzung als Herausforderung (Zu einigen Besonderheiten der Nachdichtung tschechischer Poesie ins Deutsche im 19. und 20. Jh.)*, Praha (v tisku).
- 1995c Übersetzungsprobleme bei Mácha, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

HANS ROBERT JAUBE:

- 1977 *Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik 1*, München (zvl. kap. A.8: Zur Abgrenzung der ästhetischen Erfahrung von anderen Funktionen in der Lebenswelt, s. 161-176).

HEINRICH JILEK:

- 1975 Die Wenzels- und Ludmila-Legenden des 10. und 11. Jahrhunderts (Forschungsbericht), *Zeitschrift für Ostforschung*, s. 79-148.

JAN JIROUŠEK:

- 1990a Die Rezeption französischer Kunst und Kultur bei den Tschechen im 19. und 20. Jahrhundert, in *Frankreich und die böhmischen Länder (Beiträge zum französischen Einfluß in Ostmitteleuropa – Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 28. bis 30. November 1986 und vom 20. bis 22. November 1987)*, ed. F. Seibt – M. Neumüller, München, s. 15-38.
- 1990b K anatomii pomlvy, *Obrys / Kontur*, č. 4, s. 20-24.
- 1993a Problematika ikonicity a její význam pro výzkum vztahů mezi verbálními a obrazovými projevy, *Česká literatura*, s. 1-24.
- 1993b K problematice tzv. ne-znaku v moderním umění, *Acta Facultatis paedagogicae Universitatis ostraviensis*, sv. 133, řada U-1, Umění – Ars, Ostrava, s. 5-16.
- 1994 Proměna kódu – proměna prostředí – proměna mýtu? (K [makro]sémiotickému aspektu nového – Sacherova – překladu Švejka), *Tlumočení – překlad*, č. 19-20, s. V/277-VII/280.
- 1995a Die Versuchung: Der Faust-Diskurs in Pokoušení von Václav Havel, *Ellwanger Faust-Symposion*, 11.–14. 8. 1994, Ellwangen-Praha (v tisku).
- 1995b Paradigma hospody v české próze 20. století (Pokus o dekonstruktivní kritiku), *Konference "Hospody a pivo v české společnosti"*, Praha, září 1994, Praha (v tisku).
- 1995c Das Bild als Motiv und Motivation (Funktionen des Visuellen in Marinka von Karel Hynek Mácha), in H. SCHMIDOVÁ 1995 (v tisku).
- 1995d Základní kategorie relací slovních a obrazových projevů (Metagenetický model), *Česká literatura* (v tisku).
- 1995e O židovských anekdotách, zvláště pak se zřetelem ke sbírce Karla Poláčka, *Symposium "Karel Poláček a historie židovské kultury ve východních Čechách"*, Rychnov nad Kněžnou, 18.–20. 5. 1995, Praha-Rychnov n. Kn. (v tisku).

ELEONORE KAISEROVÁ – ALFONS HÖCHERL:

- 1973 *Materialien zu einer slavistischen Bibliographie (Arbeiten, der in Österreich, der Schweiz und der Bundesrepublik Deutschland tätigen Slavisten – 1963-1973)*, München.

ROBERT KALIVODA:

- 1970 *Der Marxismus und die moderne geistige Wirklichkeit*, Frankfurt a. M. (zvl. kap. Die Dialektik des Strukturalismus und die Dialektik der Ästhetik, s. 9-38).

HELENA KANYAR-BECKEROVÁ:

- 1977 *Karel Konrád und sein Roman Rozchod (Das Kriegserlebnis bei Konrád im Kontext des tschechischen Soldatenromans aus dem Ersten Weltkrieg)* (= Slavica Helvetica, sv. 11), (diss. Zürich), Bern.
- 1989 Das literarische Bild der Prager Kleinseite in hundert Jahren, in *Primi sobranie pestrich glav – Slavistische und slavenkundliche Beiträge für Peter Brang zum 65. Geburtstag* (= Slavica Helvetica, sv. 33), ed. C. Goehrke aj., Bern, s. 91-102.

VLADIMÍR KARBUSICKÝ:

- 1980 *Anfänge der historischen Überlieferung in Böhmen: ein Beitrag zum vergleichenden Studium der mittelalterlichen Sängerepen*, Köln.

WOLFGANG KASACK:

- 1990 (ed.) *Zur tschechischen Literatur 1945-1985*, Berlin.

HELMUT KEIPERT:

- 1988 Tschechisch, Griechisch, Lateinisch und Deutsch (Sprachprobleme bei Václav Písecký), in HARDER – ROTHE 1988a, s. 303-340.

A.-M. KIEBL:

- 1987 Jindřich Honzl und die tschechische Theater-Avantgarde, *Forum Modernes Theater*, s. 170-180.

JOACHIM KLEIN:

- 1985 Zur Einheitsproblematik von Jan Nerudas Prosastil (Die "Kleinseitener Geschichten" als Zyklus), *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 345-363.
- 1988a Karel Čapeks satirischer Roman vom Krieg mit den Molchen in seinem Verhältnis zur Science Fiction, zur Antitopie, zu A. Huxley und H. G. Wells, in *Slavistische Studien zum X. Internationalen Slavistenkongreß in Sofia 1988*, ed. R. Olesch - H. Rothe, Köln-Wien, s. 357-372.
- 1988b Karel Čapek als Reiseschriftsteller, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, s. 372-392.

CHARLOTTE KLEINEOVÁ:

- 1971 *Die Novellen Vítězslav Hálek unter besonderer Berücksichtigung der Spätwerke*, (diss. Münster 1970), Meisenheim a. G.

ROLF KLOEPFFER:

- 1975 *Poetik und Linguistik (Semiotische Instrumente)*, München (vgl. kap. 2.1.3: Die poetische Funktion nach den Prager Strukturalisten a kap. 2.3.5: Das Poetische in der Kommunikation).

W. KOEPEL:

- 1975 *Die Rezeption der Hegelschen Ästhetik im 20. Jahrhundert*, Bonn (vgl. kap. 6: Die Dialektik des Ästhetischen im tschechischen Strukturalismus, s. 337-376).

WALTER KOSCHMAL:

- 1989 "Himmel, Hölle, Gott und Teufel" - Zur Integration transzendentaler "Gegenwelten" bei Jaroslav Hašek, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 188-206.
- 1993 Die slavischen Literaturen - ein alternatives Evolutionsmodell?, in *Periodisierung und Evolution* (= Wiener Slavistischer Almanach 32), ed. W. Koschmal, s. 69-88.
- 1995 Zur Dramatisierung narrativer Texte (in slavischen Literaturen), *Balagan - Slavisches Drama, Theater und Kino*, sv. 1.

PETER KOSTA:

- 1986 *Probleme der Švejk-Übersetzung in den west- und südslavischen Sprachen (Linguistische Studien zur Translation literarischer Texte)*, (diss.), München.
- 1988a Sprachspiel und Wortspiel in den Abenteuern des braven Soldaten Švejk von J. Hašek (Möglichkeiten und Grenzen der Übertragung des Polysemie-Wortspiels in den südslavischen Sprachen), in *Slavistische Studien zum X. Internationalen Slavistenkongreß in Sofia 1988*, ed. R. Olesch - H. Rothe, Köln-Wien, s. 83-96.
- 1988b Die literarische Übersetzung - eine Kunstgattung? (Zum Problem der sog. Gattungsverschiebung bei der Translation eines literarischen Textes, in HARDER - ROTHE 1988b, s. 259-282.
- 1989 Sprachwechsel, Interferenz und Sprachmischung in Hašeks Švejk als translationslinguistisches Problem, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 471-512.
- 1993 Bewertung und Konnotation in Milan Kunderas Werk als axiologisches und translationslinguistisches Problem, in *Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/ Bratislava 1993*, ed. K. Gutschmidt - H. Keipert - H. Rothe, Köln-Weimar-Wien, s. 247-292.

- 1995a Gliederungssignale in tschechischen umgangssprachlichen und literarischen Texten, *Zeitschrift für Slawistik*, s. 181-201.
- 1995b Semiotische Überlegungen zu Máchas Máj, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

ANTONÍN KRATOCHVIL:

- 1984 *Oheň baroka (Kavalíři páně, mystici a asketové v české barokní literatuře)*, München.
- 1989 *Das böhmische Barock (Ausgewählte Kapitel aus der tschechischen Kulturgeschichte)*, München.

WALBURGA KREFTOVÁ:

- 1981 *Ikonographische Studien zur alttschechischen Alexandreis*, Amsterdam.

BIRGIT KREHLOVÁ:

- 1983 *Jan Otčenášek und sein Umgang mit dem Werk Shakespeares*, (diss.) Leipzig.
- 1995 Mácha und Novalis, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

E. KUELLING:

- 1994 Gehorchen, beten, leuchten (Jan Karafiáts Gotteswelt der Broučci), *Schweizerische Beiträge zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Bratislava, září 1993* (= Slavica Helvetica, sv. 42), Bern, s. 227-236.

HEINRICH KUNSTMANN:

- 1970 Zur auditiven Stilisierung in der modernen tschechischen Prosa (John, Hašek, Hrabal), *Die Welt der Slaven*, s. 363-387.
- 1971 Rimbaud bei den Slaven I (Seine tschechische Rezeption und Tradition), *Die Welt der Slaven*, s. 228-241.
- 1974a *Tschechische Erzählkunst im 20. Jahrhundert*, Köln-Wien.
- 1974b Einige Bemerkungen zu Egon Hostovskýs "amerikanischer" Schaffensphase, in *Egon Hostovský (Vzpomínky, studie a dokumenty o jeho díle a osudu)*, ed. R. Šturm, Toronto, s. 106-113; čes. překlad: Několik poznámek k "americké" části tvorby Egona Hostovského, *Proměny*, 1976, č. 2, s. 36-40.
- 1976 Apollinaires Zone und das polythematische Gestaltungsprinzip in der tschechischen Dichtkunst, *Die Welt der Slaven*, s. 143-159.
- 1977a Zur Polemik tschechischer Surrealisten mit I. Erenburg und zum Fall A. Breton (Eine Dokumentation), *Die Welt der Slaven*, s. 316-336.
- 1977b Básníkův zápas s nocí (Poznámky k básnictví Vladimíra Holana), *Proměny*, č. 1, s. 18-24.
- 1978 Über den Schönheitskatalog des Hohenliedes (Einige Aspekte der französischen und tschechischen Tradition), in *Slavistische Studien zum VIII. Internationalen Slavistenkongreß in Zagreb 1978* (= Slavistische Forschungen, 22), ed. J. Holthusen aj., Köln-Wien, s. 265-278.

HEINRICH KUNSTMANN AJ.:

- 1973 (ed.) *Socialistický realismus* (= Analecta slavica, 6), Würzburg, (předmluva H.Kunstmann – G.Bouron, s. 1-6).
- 1975 (ed.) *U - čtvrtletník skupiny BLOK I-III, 1936-1938* (= Analecta slavica, 10), Würzburg, (předmluva H. Kunstmann – G. Bouron, s. 7-13).
- 1977 (ed.) *ReD (Revue svazu moderní kultury "Devětsil" – Měsíčník pro moderní kulturu, I-III, Brno 1927-1931)* (= Analecta slavica, 13, I-III), Würzburg, (předmluva H.Kunstmann – G.Bouron, s. 1-7).

GUDRUN LANGEROVÁ:

- 1979 *Das Märchen in der tschechischen Literatur von 1790 bis 1860 (Studien zur Entwicklungsgeschichte des Märchens als literarischer Gattung, (diss. Frankfurt a.M.), Gießen.*
- 1984 *Die Bewertung des Barock in der tschechischen und österreichischen Literaturgeschichtsschreibung des 18. Jahrhunderts, München.*
- 1991 Symbolický význam fabule u K. H. Máchy, *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 40, s. 57-69.
- 1994 Der tschechische Romantiker K. H. Mácha und das Problem der supranationalen Literaturbetrachtung, *Deutschland und der slawische Osten (Festschrift zum Gedenken an der 200. Geburtstag von J. Kollár)*, Jena, s. 21-29.

JIRÍ LEVÝ:

- 1969 *Die literarische Übersetzung (Theorie einer Kunstgattung)*, Frankfurt a. M.-Bonn (předml. W. Schamschula, s. 9-11).

MICHAL LION:

- 1977 *Der Einfluß von Jaroslav Hašek's Die Abenteuer des braven Soldaten Schwejk auf die tschechische antimilitaristische Satire der Nachkriegszeit, (diss.), Wien.*

JAN PETER LOCHER:

- 1994 Modely narativního zaměření v české a slovenské próze třicátých let 20. století, in *Schweizerische Beiträge zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Bratislava, září 1993 (= Slavica Helvetica, sv. 42)*, Bern, s. 237-256.

B. LUDWIG:

- 1990 *Die Lieder des Roudnický kodex als Zeugnis des geistlichen Liedschaffens der Hussitenzeit, (diss.), Leipzig.*

I. K. MAHNKEN – K.-H. POLLOK:

- 1963 *Materialien zu einer slawistischen Bibliographie (Arbeiten der in Österreich, der Schweiz und der Bundesrepublik Deutschland tätigen Slawisten (1945-1963)*, München.

FRANZ MACHILEK:

- 1988 Georgius Sibus Daripinus und seine Bedeutung für den Humanismus in Mähren, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 207-242.

MARGARETA MARKLOVÁ:

- 1981 *Die Verstechnik bei Josef Kainar, (diss.), Gießen.*

ANTONÍN MĚŠTAN:

- 1981 Goethe und die Tschechen, in *Goethe und die Welt der Slawen (= Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der slawischen Studien, sv. 4)*, ed. H.-B. Harder – H. Rothe, Gießen, s. 74-88.
- 1983a Die Prager deutsche Literatur und die tschechische Literatur in den ersten zwei Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts, in *Slavistische Studien zum IX. Internationalen Slavistenkongreß in Kiev 1983*, Köln-Wien, s. 339-346.
- 1983b Les Avant-garde tchèque, l'U. R. S. S. et la Pologne, in *Les Avant-gardes tchèques et slovaques dans le contexte international (Colloque Paris 27-28 mai 1978)*, ed. H. Jechová aj., Paris, s. 75-88.

- 1983c Masaryk und Dostoevskij, in *Dostoevskij und die Literatur*, ed. H. Rothe, Köln-Wien, s. 335-347.
- 1983d Die Ruthenen in der tschechischen Literatur, in *Studia Slavica in honorem viri doctissimi Olexa Horbatsch*, sv. 4, ed. G. Freidhof, München, s. 101-110.
- 1983e Literarische Anti-Utopien im 20. Jahrhundert, in *Kultur und Tradition (Festschrift für Otakar Nahodil)*, ed. K. Mácha, München, s. 203-218.
- 1984a *Geschichte der tschechischen Literatur im 19. und 20. Jahrhundert*, Köln-Wien.
- 1984b Masaryk und Gorkij, in *Literary Theory and Criticism (Festschrift in Honor of René Wellek)*, ed. J. P. Strelka, Frankfurt a. M. aj., s. 991-998.
- 1985a La religion et l'église chez Jan Neruda, in: *Études tchèques et slovaques*, s. 39-46.
- 1985b Elemente des Katholizismus in den Dějiny českého písemnictví Arne Nováks, in *Das Wesen des Menschen (Festschrift zum 60. Geburtstag von Karel Vrána)*, ed. K. Mácha, München, s. 257-265.
- 1985c Die erste Nietzsche-Rezeption bei den Polen und Tschechen, *Nietzsche kontrovers*, sv. 5, s. 34-54.
- 1986a Haškologie - eine neue bohemistische Disziplin?, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, s. 446-455.
- 1986b Jaroslav Hašek et la littérature russe, *Revue des Études slaves*, s. 47-53.
- 1986c Aspekte der Interpretation des Werkes Lev Tolstoj's durch T. G. Masaryk, in *Festschrift für Wolfgang Gesemann*, ed. H.-B. Harder – H. Schaller – G. Hummel, Neuried, 2.d., s. 171-180.
- 1986d Vladimír Holan, zaum' und Velimir Chlebnikov, in *Velimir Chlebnikov 1885-1985*, ed. J. Holthusen aj., s. 269-278.
- 1987a *Česká literatura 1785-1985*, Toronto.
- 1987b Die Parallelen und Differenzen zwischen den tschechisch- und deutschschreibenden jüdischen Autoren aus Prag, in *Saggi di letteratura praghese*, ed. M. Freschi, Napoli, s. 41-53.
- 1987c Das tschechische Interesse für die polnische Literatur in den letzten zweihundert Jahren, in *Sprach- und Kulturkontakte im Polnischen (Gesammelte Aufsätze für A. de Vincenz zum 65. Geburtstag)*, ed. G. Hentschel, München, s. 517-528.
- 1987d Das Wirken des tschechischen Humanisten Jan Horák in Deutschland, in HARDER – ROTHE 1987, s. 131-140.
- 1987e Die verordnete Sprachlosigkeit (Zur Dynamik des literarischen Untergrunds), in *Krise der Moderne? (Veränderungen in Kultur, Wirtschaft und Wissenschaft)*, ed. O. Molden, Wien, s. 222-234.
- 1989a *Deutsche Muse tschechischer Autoren*, München.
- 1989b The Role of National Literature in the Prague Linguistic Circle (Czech Fiction and Roman Jakobson), in *Aspects of Modern Russian and Czech Literature*, ed. A. McMillin, Columbus-Ohio, s. 202-213.
- 1989c Zur Problematik wissenschaftlicher Korrespondenz (Am Beispiel des Briefwechsels P. J. Šafaříks), in *Brief und Briefwechsel in Mittel- und Osteuropa im 18. und 19. Jahrhundert*, ed. A. Dutu aj., Essen, s. 203- 212.
- 1989d Realien und Pseudorealien in Hašeks Švejk, in SCHAMSHULA 1989a, s. 234-270.
- 1990a Die Darstellung der tschechischen Literatur nach 1945 in der Tschechoslowakei und im Ausland, in KASACK 1990, s. 9-18.
- 1990b Der Renouveau catholique in den böhmischen Ländern, in *Frankreich und die böhmischen Länder (Beiträge zum französischen Einfluß in Ostmitteleuropa – Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 28. bis 30. November 1986 und vom 20. bis 22. November 1987)*, ed. F. Seibt – M. Neumüller, München, s. 39-47.

- 1994 Zur Rezeption der tschechischen Literatur im deutschen Sprachraum nach 1945, in *Res Slavica (Festschrift für H. Rothe zum 65. Geburtstag)*, ed. P.Thiergen – L.Adolph, Paderborn aj., s. 587-595.

ANTONÍN MĚŠTAN – VĚRA MĚŠTANOVÁ:

- 1988 *Wörterbuch zu Karel Hynek Mácha: Máj*, Köln-Wien.

HOLT MEYER:

- 1995a Máchova narativní síla a fantastický žánr v literatuře gotického románu a romantismu (K sémiotickému přístupu bez vlivologie, motivologie a typologie), *Česká literatura*, s. 167-191.
- 1995b "Nikdy víc mně neporozumíte" (Pout' krkonošská, die Apophatik und das Prinzip Mönchtum), in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).
- 1995c "...meines eignen Gottes Trümmer" (K. H. Mácha und die romantische Zerstückelung der Allegorie), in *Allegorie zwischen Bedeutung und Materialität*, München (v tisku).

P. VON MORSTEIN:

- 1989 Eternal Return and The Unbearable Lightness of Being, *The Review of Contemporary Fiction*, č. 2, s. 65-78.
- 1990 Creative Passion in Milan Kundera's The Unbearable Lightness of Being, *Analecta Husserliana* 28.

JAN MUKAŘOVSKÝ:

- 1967 *Kapitel aus der Poetik*, přel. W. Schamschula, Frankfurt a. M.
- 1971 *Kapitel aus der Ästhetik*, přel. W. Schamschula, Frankfurt a. M.
- 1974 *Studien zur strukturalistischen Ästhetik und Poetik*, ed. K. Chvatík, přel. H. Grönebaum a G. Riffová, München.
- 1986 *Schriften zur Ästhetik, Kunsttheorie und Poetik*, ed. a přel. H. Siegel, úvod M.Sedmidubský, doslov T. G. Winner, Tübingen.

VLADIMÍR MÜLLER:

- 1978 *Der Poetismus (Das Programm und die Hauptverfahren der tschechischen literarischen Avantgarde der 20er Jahre)*, (diss. Marburg), München.

S. MÜLLER-SCHAFFNER:

- 1989 Hašek und Rasser (Zur Rezeption Hašeks in der Schweiz), in SCHAMSCHULA 1989a, s. 513-529.

W. NEUBER:

- 1986 Bohuslav Lobkovicz von Hassenstein (Zum Problem von Reiserezeption und humanistischer Bildung), in *Die österreichische Literatur (Ihr Profil von den Anfängen im Mittelalter bis ins 18. Jahrhundert)*, ed. H. Zeman, Graz, s. 833-844.

OLGA NEVERŠILOVÁ:

- 1978 Gedichte der Zeitnot: Zur Zeit-Raum-Gestaltung der romantischen Ballade (am Beispiel von K. J. Erben), in *Schweizerische Beiträge zum VIII. Internationalen Slavistenkongreß in Zagreb und Ljubljana*, ed. P. Brang, Bern, s. 165-172.
- 1983 "Na ústech podzemního pramene mám účast stinnou" (K Holanovu pojetí poezie), in *Schweizerische Beiträge zum IX. Internationalen Slavistenkongreß in Kiev, září 1983*, ed. P. Brang aj. (= *Slavica Helvetica*, sv. 22), Bern, s. 133-147.

- 1988 Drei Lucien (Zum Bedeutungsaufbau der literarischen Figur), in *Schweizerische Beiträge zum X. Internationalen Slavistenkongreß in Sofia, září 1988* (= Slavica Helvetica, sv. 29), Bern aj., s. 283-302.
- 1994 Básně v próze (K intertextuálnosti narativní epiky), in *Schweizerische Beiträge zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Bratislava, září 1993* (= Slavica Helvetica, sv. 42), Bern, s. 287-302.

EVA NITSCHOVÁ:

- 1979 *Thema und Anweisungsstruktur im Text (Mit einer Analyse des ersten Abschnittes aus Noc s Hamletem von Vladimír Holan)* (= Slavistische Beiträge, sv. 131), (diss. 1978), München.

REINHOLD OLESCH – HANS ROTHE:

- 1989 (ed.) *Biblia slavica I.2: Kuttenger Bibel – Kutnohorská bible (Text- und Kommentarband)*, Paderborn aj.

HEINZ POHRT AJ.:

- 1968 *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der DDR (1946-1967)*, Berlin.
- 1979a *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der DDR (1968-1972)*, Berlin.
- 1979b *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der DDR (1973-1977)*, Berlin.
- 1983 *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der DDR (1978-1981)*, Berlin.
- 1989 *Bibliographie slawistischer Publikationen aus der DDR (1982-1986)*, Berlin.

JOHANNA POSSETOVÁ:

- 1991 *Česká samizdatová periodika 1968-1989*, (dipl. Wien), Brno.

O. POŠTŮLKOVÁ:

- 1988 *Božena Němcová's Babička als biedermeierliche Idylle* (= Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas, sv. 27), (diss.), Gießen.

WILFRIED POTTHOFF:

- 1977 Barock bei den Slaven, in *Enzyklopädie des Märchens (Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung)*, sv. 1., sl. 1269-1280.
- 1988 Volkstumsromantik und ethnographische Prosa in der polnischen und tschechischen Literatur der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, in *Slavistische Studien zum X. Internationalen Slavistenkongreß in Sofia 1988*, ed. R. Olesch – H. Rothe, Köln-Wien, s. 449-460.

GISELA RIFF-EIMERMACHEROVÁ:

- 1989 Švejk und Anti-Švejk (Ein Beitrag zur literarischen Rezeption innerhalb der tschechoslowakischen Weltkriegsprosa – bis 1938), in SCHAMSCHULA 1989a, s. 154-165.
- 1990 Jaroslav Hašek in drei Armeen, in *Czech Studies*, ed. M. Grygar, Amsterdam-Atlanta, s. 113-125.

PETER RICHTER:

- 1973 *Studien zur Geschichte des Sonetts in der tschechischen Literatur von den Anfängen bis zur Romantik*, (diss.), Wiesbaden.
- 1980 Der Realismus in der tschechischen Literatur, in *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft (Bd. 17, Europäischer Realismus)*, Wiesbaden, s. 343-368.
- 1988 Grillparzers Der arme Spielmann und Máchas Marinka, in *Festschrift für Alfred Rammelmeyer*, Köln-Wien, s. 541-569.

- 1989 Zur Komposition der Dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona, in SCHAMSCHULA 1989a, s. 154-163.
- 1995 Ernst Jandl: Z cizoty a Václav Havel: Largo desolato (Srovnání dvou divadelních her), *Divadelní revue*, č. 1, s. 53-60.

GERMAN RITZ:

- 1992 Hrabals und Konwickis Groteske des Spätsozialismus (Oder die Befreiung von der Politik, in WAS 69 (*Literatur und Politik in Polen*), s. 93-103.
- 1993 Mitteleuropa und die Postmoderne (Zu einem Kulturphänomen am Ausgang des realen Sozialismus in der polnischen und tschechischen Literatur, in *Neue Literatur (Zeitschrift für Querverbindungen)*, s. 97-114.
- 1994 Die Groteske im späten Sozialismus (Eine Erscheinung der slavischen Postmoderne, in *Schweizerische Beiträge zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Bratislava, září 1993* (= Slavica Helvetica, sv. 42), Bern, s. 323-340.

HUBERT RÖSEL:

- 1973 J. A. Comenius, seine Sprache und die Arbeit an einem Comenius-Wörterbuch, *Studia Comeniana*, s. 9-18.
- 1978 Zur Konstruktion des Accusativus cum infinitivo in den tschechischen Schriften des J. A. Comenius, in *Slavistische Studien zum VIII. Internationalen Slavistenkongreß in Zagreb 1978* (= Slavistische Forschungen, 22), ed. J. Holthusen aj., Köln-Wien, s. 435-439.
- 1981a Grundsätzliches zur Sprache des J. A. Comenius, in *Colloquium Slavicum Basiliense*, Bern aj. 1981, s. 601- 626.
- 1981b Wörterbuch zu den tschechischen Schriften des J. A. Comenius (Bericht des Verfassers), *Semantische Hefte*, č. 1, s. 197-199.
- 1981c Johann Wolfgang von Goethe und Böhmen, in *Goethe und die Welt der Slawen* (=Schriften des Komitees der Bundesrepublik Deutschland zur Förderung der slawischen Studien, sv. 4), ed. H.-B. Harder – H. Rothe, Gießen, s. 74-88.
- 1982a *Wörterbuch zu den tschechischen Schriften des J. A. Comenius*, Münster.
- 1982b Grenzlandschaften (Sujets dichterischer Gestaltung bei Alois Jirásek und Maximilian Schmidt), in *Festschrift für Wilhelm Lettenbauer zum 75. Geburtstag*, Freiburg, s. 179-191.

HELLMUTH ROSENFELD:

- 1981a Der alttschechische Tkadleček in neuer Sicht (Ackermann-Vorlage, Waldenserallégorie oder höfische Dichtung?), *Die Welt der Slawen*, s. 357-379.
- 1981b Johannes de Šitboř, der Tkadleček und die beiden Ackermannfassungen von 1370 und 1401, *Welt der Slawen*, s. 102-125.

SUSANNA ROTHOVÁ:

- 1981 Les Palabreurs de Bohumil Hrabal (Continuité ou rupture dans l'évolution littéraire?, *Études tchèques et slovaques*, Paris, s. 63-81.
- 1982 Solitude et oubli (A propos d'Une trop bruyante solitude de Bohumil Hrabal), *Études tchèques et slovaques*, Paris, s. 7-17; čes. překlad in *Hrabaliana (Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala)*, Praha 1990, s. 75-80.
- 1983 Mrtvomat (Montáž – die erste literarische Collage Bohumil Hrabals), in *Schweizerische Beiträge zum IX. Internationalen Slavistenkongreß in Kiev, září 1983*, ed. P. Brang aj. (= Slavica Helvetica, sv. 22), Bern, s. 193-218.

- 1986a *Laute Einsamkeit und bitteres Glück (Zur poetischen Welt von Bohumil Hrabals Prosa)*, (= Slavica Helvetica, sv. 25), Bern; čes. překlad: *Hlučná samota a hlučné štěstí Bohumila Hrabala*, Praha 1995.
- 1986b Les avant-gardes tchèque et slovaque ou Le sens du comparatisme dans le domaine slave, *Études tchèques et slovaques*, Paris, s. 39-45.
- 1986c Le brave soldat Chvéik et le baron de Münchhausen, *Revue des Etudes Slaves*, s.109-117.
- 1986d Milan Kunderas Grenzen (das künstlerische Universum des tschechischen Dichters), *Neue Zürcher Zeitung (Literatur und Kunst, 17./18. 5.)*; čes. překlad: *150 000 slov*, Köln 1987.
- 1986e In seiner Heimat totgeschwiegen (Zum 100. Geburtstag von Jaroslav Durych), *Neue Zürcher Zeitung* 12. 2.; čes. překlad: *150 000 slov*, Köln 1987.
- 1987a Un poète, son temps et sa ville: Bohumil Hrabal, *Critique*, s. 483-484; dále *Arc Voltaic*, 1989, s. 20-22.
- 1987b "Der heilige Hašek, mein erstgeborener Sohn" (Überlegungen zum Verhältnis Hrabal-Hašek), in *Danslessen van Bohumil Hrabal*, ed. M. Grygar – G. Allemanová, Amsterdam, s. 49-65.
- 1988 Božena Němcová als Mythos und Symbol, in *Schweizerische Beiträge zum X. Internationalen Slavistenkongreß in Sofia, září 1988* (= Slavica Helvetica, sv. 29), Bern aj., s. 357-378; čes. překlad: *Kritický sborník* 1992, č. 1, s. 29-40.
- 1989a (ed.) *Hommage à Hrabal*, Frankfurt a. M.
- 1989b Kafkaesker Hrabal?, in *Primi sobranie pestrich glav. Slavistische und slavenkundliche Beiträge für Peter Brang zum 65. Geburtstag* (= Slavica Helvetica, sv. 33), ed. C. Goehrke aj., Bern, s. 317-325; čes. překl: *Kritický sborník* 1991, č. 3, s. 38-48.
- 1990 "La traduction est belle seulement si elle est fidèle" (A propos de la Plaisanterie de Milan Kundera, *Études tchèques et slovaques*, Paris, s. 63-79.
- 1991a Heimat und Fremde in den Briefen Božena Němcová, in GUSKI 1991a, s. 189-211.
- 1991b Božena Němcová und Babička im Urteil tschechischer Gegenwartsautoren (Ergebnisse einer Umfrage), in GUSKI 1991a, s. 260-320.
- 1992 The Reception of Bohumil Hrabal in Czechoslovakia and in the "West", *Czechoslovak and Central European Journal*, Vol. 11/1, s. 66-72.
- 1995 Božena Němcová, in *Prager Frauen (Neun Lebensbilder)*, ed. A. Wagnerová, (= Frei und Frau, 3).

HANS ROTHE:

- 1988a Enea Silvio de'Piccolomini über Böhmen, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 141-156.
- 1988b Über Klangmotive als innere Form, in SETSCHKAREFF – REHDER – SCHMIDOVÁ 1988, s. 340-350.
- 1988c Shakespeare in französischem und deutschem Gewande bei Polen, Russen und Tschechen, in *Das Shakespeare-Bild in Europa zwischen Aufklärung und Romantik* (= Jahrbuch für Internationale Germanistik, řada A, sv. 22), Bern, s. 262-282.
- 1991 Über die kritische Ausgabe der Historia Bohemica des Enea Silvio de'Piccolomini, in HARDER – ROTHE 1991, s. 29-48.
- 1992 Das Slavenkloster in der Prager Neustadt bis zum Jahre 1419 (Darstellung und Erklärung der Quellen, 1. Teil), *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, s. 1-26, 161-177.
- 1993 Die Bohemia docta des Bohuslav Balbín, in HARDER – ROTHE 1993, s. 299-315.

HANS ROTHE – FRIEDRICH SCHOLZ:

- 1993 (ed.) *Die alttschechische Dresdener Bibel*, Paderborn aj.

CHRISTA ROTHMEIEROVÁ (DO ROKU 1988 HANSEN-LÓVEOVÁ):

- 1975 *Die tschechische Avantgarde-Kunst der zwanziger Jahre (Der Poetismus)*, (diss.), Wien.
- 1979 Die Wurzeln des tschechischen Surrealismus (Vítězslav Nezval), *Wiener Slawistischer Almanach*, sv. 4, s. 313-377.
- 1982 Variationen zu Vítězslav Nezvals Gedicht Smuteční hrana za Otokara Březinu, *Wiener Slawistischer Almanach*, sv. 10, s. 365-386.
- 1987 Tschechische Avantgarde zwischen Innovation und Tradition, in *The Slavic Literatures and Modernism (A Nobel Symposium 1985, Stockholm)*, ed. N. Å. Nilsson, s. 189-202.
- 1992 Der Prager Surrealismus der dreißiger Jahre, *Literatur und Kritik*, č. 263-264, s. 56n.
- 1993 Jakub Deml, der Sprachmagier aus Mähren, in *J. Deml – Unheilige Visionen aus Tasov (Prosa, Dichtungen)*, ed. a přel. Ch. Rothmeierová, Klagenfurt, s. 162-179.
- 1995a Die entzauberte Idylle (Das Wienbild in der tschechischen Literatur seit Mitte des 19. Jhs. bis in die Gegenwart), in *Wien als Magnet? (Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt Sammelband der Österreichischen Akademie der Wissenschaften)*, Wien (v tisku).
- 1995b Pivo versus víno (O jednom háklivém problému česko-rakouské vzájemnosti), *Tvar*, č. 12.

THOMAS ROTHSCHILD:

- 1973 Onkel Jaroš und die Produktionsverhältnisse (Bemerkungen zum Theater des Absurden in Polen und der Tschechoslowakei), *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, s. 99-116.

PETER SACHER:

- 1990 Der Aufbruch der tschechischen Literatur ins 20. Jahrhundert, doslov in *Tschechische Erzähler des 19. und des 20. Jahrhunderts*, ed. P. Sacher, Zürich, s. 501-573.
- 1993 Ich ist ein anderer (Ein kurzer Versuch über den absurden Philosophen Ladislav Klíma), doslov in *L. Klíma: Postmortaliën*, Berlin, s. 373-392.
- 1996 *Prager Passanten. Zur Entstehung und Entwicklung der Prager Moderne*, München (v tisku).

MILOŠ SEDMIDUBSKÝ:

- 1981 Ästhetische Funktion, semantische Geste und der Wirklichkeitsbezug des ästhetischen Zeichens, in *Zeichenkonstitution (Akten des 2. Semiotischen Kolloquiums Regensburg 1978)*, sv. 1, ed. A. Lange-Seidl, Berlin-New York, s. 267-273.
- 1982 Literary Evolution as a Communicative Process (Reflections on the Foundation of Literary History in Communication Theory), in *The Structure of the Literary Process*, ed. P. Steiner – M. Červenka – R. Vroon, Amsterdam-Philadelphia, s. 483-502.
- 1985 Tschechische Literatur zwischen nationaler Romantik, Weltschmerz und Biedermeier (s dodatkem: Slovakische Literatur zwischen tschecho-slovakischen Einheitsmythen und messianischen Antimythen), in *Europäische Romantik III (= Neues Handbuch der Literaturwissenschaft, sv. 16)*, ed. N. Altenhofer – A. Estermann, Wiesbaden, s. 463-486.
- 1986a Zu J. Mukařovskýs Rezeption und Wirkung in der deutschen Literaturwissenschaft, úvod in MUKAŘOVSKÝ 1986, s. VII-XX.
- 1986b Bibliographie zur Rezeption J. Mukařovskýs im westlichen Kontext, in GÜNTHER 1986a, s. 180-207.
- 1988a Jan Nerudas Kleinseitner Geschichten als Antiidylle (Zur Geschichte des Idyllischen in der tschechischen Literatur), in STESCHKAREFF – REHDER – SCHMIDOVÁ 1988, s. 412-428.

- 1988b *Die Struktur der tschechischen Lyrik zu Beginn des 20. Jahrhunderts (Untersuchungen zum lyrischen Frühwerk von K. Toman, F. Šrámek und F. Gellner, (diss. Konstanz), München.*
- 1991 Das Idyllische im Spannungsfeld zwischen Kultur und Natur: B. Němcová's Babička, in GUSKI 1991a, s. 27-79.
- 1995 Vytváření idyly v české avantgardě (J. Wolker: Svatý kopeček), *Česká literatura*, s. 192-214.

MILOŠ SEDMIDUBSKÝ – WALTER KROLL:

- 1980 Bibliographie zum tschechischen und slovakischen literaturwissenschaftlichen Strukturalismus, in *Language, Literature and Meaning II (Current Trends in Literary Research)*, ed. J. Odmark, Amsterdam, s. 457-524.

ILSE SEEHASEOVÁ:

- 1974 *Tschechische Beiträge zur marxistischen Literaturbetrachtung 1918-1938, (diss.), Leipzig.*
- 1984 Der tschechische Genretyp "pásmo" und sein internationales Entstehungsgefüge, *Zeitschrift für Slavistik*, s. 407-416.
- 1990 K. Čapek's Umgang mit Huxley's Brave New World, *Zeitschrift für Slavistik*, s. 56-65.
- 1993 Zum Autorensujet in Komenský's Labyrinth světa a ráj srdce, in *Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongress in Preßburg/Bratislava 1993*, ed. K.Gutschmidt – H. Keipert – H. Rothe, Köln-Weimar-Wien, s. 525-538.

K.-D. SEEMANN – F. SIEGMANN:

- 1965 *Bibliographie der slavistischen Arbeiten aus den deutschsprachigen Fachzeitschriften 1876-1963*, Berlin-Wiesbaden.

FERDINAND SEIBT:

- 1982 Wenzelslegenden, in *Bohemia – Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, s. 249-276; čes. překlad: *Český časopis historický* 1990, s. 801-823.
- 1988a Gab es einen böhmischen Frühhumanismus?, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 1-21.

VSEVOLOD SETSCHKAREFF – PETER REHDER – HERTA SCHMIDOVÁ:

- 1988 (ed.) *Ars Philologica Slavica (Festschrift für Heinrich Kunstmann)*, München.

FRANZ SCHÄFER:

- 1988 "Jižt' nesluší tajiti" (Neuentdeckte geistliche Kontrafakturen tschechischer Liebeslieder aus der Zeit der Renaissance), in *Slavistische Studien zum X. Internationalen Slavistenkongress in Sofia 1988*, ed. R. Olesch – H. Rothe, Köln-Wien, s. 505-520.

GÜNTHER SCHALICH:

- 1970 *Expressive sprachliche Mittel im modernen tschechischen Lustspiel, (diss. Heidelberg), München.*
- 1978 Zur eindimensionalen Charakterisierung bei Jaroslav Hašek, *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, 215, s. 122-128.

KLAUS SCHALLER:

- 1986 Comeniusforschung in der Bundesrepublik Deutschland, *Studia comeniana et historica*, č. 32, s. 124-133.

WALTER SCHAMSCHULA:

- 1973 *Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben (1740-1800)*, München.
- 1977 Einige Quellen der älteren tschechischen religiösen Dichtung, in *Ost und West* (=Frankfurter Abhandlungen zur Slavistik, sv. 24), ed. A. Rammelmeyer – G.Giesemann, Wiesbaden, sv. 2, s. 159-175.
- 1978a The Place of the Old Czech Mastičkář Fragments within the Central European Easter Plays, in *American Contributions to the Eight International Congress of Slavists, Zagreb and Ljubljana 1978 (Vol. 2 – Literature)*, s. 678-690.
- 1978b Sporck-Studien, *Welt der Slaven*, s. 257-267.
- 1979a Die tschechischen Josephinisten in Dichtung und Philologie, in *Die österreichische Literatur (Ihr Profil an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert – 1750-1830)*, ed. H. Zeman, Graz, s. 545-562.
- 1979b Mukařovský (1891-1975), in *Klassiker der Literaturtheorie von Boileau bis Barthes*, ed. H. Turk, München, s. 238-250.
- 1980a Das Bild der Deutschen in der tschechischen Erzählkunst bis 1939, in *Deutsch-tschechische Beziehungen in der Schulliteratur und im populären Gedichtsbild*, ed. H. Lemberg – F. Seibt, s. 31-41.
- 1980b Václav Havel (Between the Theater of the Absurd and Engaged Theater), in *Fiction and Drama in Eastern and Southeastern Europe*, ed. H. Birnbaum – T. Eakman, Columbus-Ohio (= UCLA Slavic Studies, 1), s. 337-348.
- 1982a The Contemporary Czech Historical Novel and Its Political Inspiration, in *East European Literature (Selected Papers from the Second World Congress for Soviet and East European Studies, Garmisch-Partenkirchen Sept. 30 – Oct. 4, 1980)*, ed. E. Bristolová, Berkeley, s. 57-67.
- 1982b Aspekte des Biedermeier in der tschechischen Literatur, in *Die österreichische Literatur (Ihr Profil im 19. Jahrhundert – 1830-1880)*, ed. H. Zeman, Graz, s. 107-124.
- 1983 Zur Genese der altschechischen Ständesatire der Königgrätzer Handschrift, in *Studia Slavica in honorem viri doctissimi Olexa Horbatsch (sv. 4: Beiträge zur west- und südslavischen Philologie)*, München, s. 129-141.
- 1986a Die Literatur der Tschechen im Habsburgerreich + Die Böhmisches Chronik des Václav Hájek z Libočan und ihre Rezeption durch die österreichische Literatur, in *Die österreichische Literatur (Ihr Profil von den Anfängen im Mittelalter bis ins 18. Jahrhundert)*, ed. H. Zeman, Graz, s. 767-779, 851-863.
- 1986b Götter, Musen und Prosodie (Vojtěch Nejedlýs Antwort auf Jungmanns Verteidigung der quantifizierenden Metrik), in *Festschrift für Wolfgang Gesemann*, ed. H.-B. Harder – H. Schaller – G. Hummel, Neuried, 2. d., s. 325-335.
- 1987a Josef Kajetán Tyl's Kde domov můj (The Czech National Anthem and its Sources), in *Language-Literature-Linguistics (In Honor of F. G. Whitfield)*, ed. M. S. Flier – S. Karlinski, Berkeley, s. 212-218.
- 1987b F. J. Rubeš und die frühe Mácha-Rezeption, *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 141-153.
- 1988a Altschechische Dichtung zwischen weltlicher und geistlicher Interpretation (Der Schwank vom Fuchs und vom Krug), in *Gesellschaftsgeschichte (Festschrift für Karl Bosl)*, ed. F. Seibt, München, sv. 1, s. 52-62.
- 1988b Hájek von Libočans Kronika česká und ihre Übersetzung, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 177-195.
- 1988c Die Entwicklung der kleinen lyrischen Gattungen in der neueren tschechischen Literatur bis Vrchlický, in HARDER – ROTHE 1988b, s. 571-614.
- 1988d Anmerkungen zur Darstellung Amerikas durch tschechische Dichter, in SETSCHKAREFF – REHDER – SCHMIDOVÁ 1988, s. 351-364.

- 1989a (ed.) *Jaroslav Hašek 1883-1983 (Proceedings of the international Hašek-Symposium, Bamberg, June 24-27, 1983)*, Frankfurt a. M. aj.
- 1989b Dreimal Švejk – Zur Entwicklung seines Typus, in *SCHAMSCHULA 1989a*, s. 288-304.
- 1990 *Geschichte der tschechischen Literatur (Bd. 1: Von den Anfängen bis zur Aufklärungszeit)*, Köln-Wien.
- 1994 Máchas Máj und das Buch Hiob, in *Res Slavica (Festschrift für H. Rothe zum 65. Geburtstag)*, ed. P. Thiergen – L. Adolph, Paderborn aj., s. 601-614.

H. SCHLEGEL:

- 1983 *Vergangenheit als zeitgenössischer Gegenstand (untersucht am tschechischen Roman der 70er Jahre)*, (diss.), Leipzig.
- 1986 Versuch eines Vergleichs von Neruda und Heine, *Zeitschrift für Slavistik*, s. 487-492.

ALOIS SCHMAUS – PETER SACHER:

- 1992 Die Tschechische Literatur, in *Kindlers Neues Literatur Lexikon*, ed. W. Jens, sv.20 ("Essays, Register"), s. 430-443.

HERTA SCHMIDOVÁ:

- 1970 Zum Begriff der ästhetischen Konkretisation im tschechischen Strukturalismus, *Sprache im technischen Zeitalter*, s. 290-318.
- 1973 *Strukturalistische Dramentheorie*, Kronberg/Ts.
- 1975 Entwicklungsschritte zu einer modernen Dramentheorie im russischen Formalismus und im tschechischen Strukturalismus, in *Moderne Dramentheorie*, ed. A. Van Kersteren – H. Schmidová, Kronberg/Ts., s. 7-40.
- 1976a Anthropologische Konstanten und literarische Struktur, in *Maurice Merleau-Ponty und das Problem der Struktur in den Sozialwissenschaften*, ed. R. Grathoff – W.Sprandel, Stuttgart, s. 36-60.
- 1976b Aspekte und Probleme der ästhetischen Funktion im tschechischen Strukturalismus, in *Sound, Sign and Meaning*, ed. L. Matějka, Ann Arbor, s. 386-424.
- 1977 *Der ästhetische Inhalt (Zur semantischen Funktion poetischer Verfahren)*, Lisse.
- 1979 Vom absurden Theater zum Theater des Appells (Václav Havels Entwicklung in den siebziger Jahren), *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, č. 35, s. 118-131.
- 1982a Der Funktionsbegriff des tschechischen Strukturalismus in der Theorie und in der literaturwissenschaftlichen Analyse am Beispiel von Havels Horský hotel, in *The Structure of the Literary Process*, ed. P. Steiner – M. Červenka – R. Vroon, Amsterdam-Philadelphia, s. 455-481.
- 1982b Die "semantische Geste" als Schlüsselbegriff des Prager literaturwissenschaftlichen Strukturalismus, in *Schwerpunkte der Literaturwissenschaft außerhalb des deutschen Sprachraums* (= Amsterdamer Beiträge zur neueren Germanistik, sv. 15), ed. E. Ibsch, Amsterdam, s. 209-259.
- 1982c Vítězslav Hálek: "Lesy mlčí, podřimují...", in *Europa – Lyrik, 1775 – heute (Gedichte und Interpretationen)*, ed. K. Lüdemann, Paderborn aj. s. 256-271.
- 1986a "Zwei zu eins" (Eine charakteristische Dialogkonstellation im absurden Theater), *Forum Modernes Theater*, s. 141-165.
- 1986b Der Aphorismus als literarische Gattung am Beispiel der deutschen und tschechischen Aphorismen von Gabriel Laub, *Wiener Slavistischer Almanach*, sv. 17, 237-283.
- 1989a Die Entwicklung des modernen Theaters aus der Sicht der tschechoslovakischen Theatersemiotik, in *Semiotik (Interdisziplinäre und historische Aspekte)*, ed. U. L. Figge, sv. 2, Bochum, s. 351-390.

- 1989b Das "Drei-Phasen-Modell" des tschechischen literaturwissenschaftlichen Strukturalismus, in *Issues in Slavic Literary and Cultural Theory (Studien zur Literatur- und Kulturtheorie in Osteuropa)*, ed. K. Eimermacher – P. Grzybek – G. Witte, Bochum, s. 107-152; čes. překlad: "Trifázový model" českého literárněvědného strukturalismu, *Česká literatura* 1991, s. 193-219.
- 1990a Die Rolle des dramatischen Helden in Václav Havels *Largo desolato*, in *Semantic Analysis of Literary Texts*, ed. E. De Haard aj., Amsterdam, s. 425-442.
- 1990b Die tschechische Theateravantgarde und die Tradition des Maskentheaters (Voskovec und Werichs Lumpenballade), in *Unconventional Conventions in Theatre Texts*, ed. G. Ahrends – H.-J. Diller, Tübingen, s. 95-124.
- 1991a Die entwicklungsgeschichtlichen Ideen Jan Mukařovskýs und Michail Bachtins, in *Modelle des literarischen Strukturwandels*, ed. M. Titzmann, Tübingen, s. 315-346.
- 1991b Havels Dramen der achtziger Jahre im Kontext seines Gesamtwerks. Ein Versuch, die Wahrheit zu spielen, *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, č. 82, s. 89-113.
- 1995a (ed.) *Kapitel zur Poetik K. H. Máchas (Akten des Potsdamer Mácha-Symposiums, 21.-22. Januar 1995)*, Potsdam-Praha (v tisku).
- 1995b Torso a tajemství Máchova díla in der Geschichte der Literaturwissenschaft, in H.SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

REGULA SCHMIDOVÁ:

- 1975 *Ludvík Aškenazy (Studien zu seinem Prosawerk)* (= Europäische Hochschulschriften XVI, 7), (diss.), Frankfurt a. M.

WOLF SCHMID:

- 1976 Formästhetische Inhaltsauffassungen im slavischen Funktionalismus, in *Sound, Sign and Meaning*, ed. L. Matějka, Ann Arbor, s. 320-350.
- 1977 *Der ästhetische Inhalt (Zur semantischen Funktion poetischer Verfahren)*, Lisse (zvl. kap. 3.2: "Semantische Geste" und "ästhetisches Objekt" im tschechoslowakischen Strukturalismus, s. 24-32).
- 1980 Význam teoretického myšlení Jana Mukařovského pro západní literární vědu, in *Vozmi na radost' (To honour Jeanne van der Eng-Liedmeier)*, Amsterdam, s. 303-309.
- 1994 Jak si nakouřil pan Vorel pěnovku (Událostnost v Nerudových Povědkách malostranských, *Česká literatura*, s. 570-583).

G. SCHOLZ:

- 1980 Semiotik und Ästhetik – Von der Prozessualität des Ästhetischen (Einige vergleichende Bemerkungen zum Text als semiotisches und ästhetisches Phänomen), in *Literatursemiotik I*, ed. A. Eschbach – W. Rader, Tübingen, s. 127-134.

BRIGITTE SCHULTZEOVÁ:

- 1984 J. Škvoreckýs Zbábělci and J. D. Salingers *The Catcher in the Rye* (Typologische Gemeinsamkeiten mit dem amerikanischen Paradigma und autorspezifische nationale Eigenständigkeit des tschechischen Adoleszenzromans), *Zeitschrift für Slavische Philologie*, s. 85-115.
- 1988 Thematisch-sprachliche Referenz und Einaktdramaturgie bei V. Havel, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 615-630.
- 1990 Theorie der Dramenübersetzung – 1960 bis heute (Ein Bericht zur Forschungslage), *Translatologica Pragensia III/1*, (= Acta Universitatis Carolinae, Philologica 2-3, 1989), Praha, s. 127-138.

- 1995 Vielfalt von Funktionen und Modellen in Geschichte und Gegenwart (Einakter und andere Kurzdramen), in *Kurzformen des Dramas*, ed. W. Herget – B. Schultzeová, Tübingen (= Mainzer Forschungen zu Drama und Theater, sv. 13), (v tisku).

WOLFGANG (W. F.) SCHWARZ:

- 1980 *Drama der russischen und tschechischen Avantgarde als szenischer Text (Zur Theorie und Praxis des epischen und lyrischen Dramas bei Vladimir Majakovskij und Vítězslav Nezval)*, (diss.), Frankfurt a. M.-Bern-Cirencester.
- 1980 *Rettende Kritik und antizipierende Utopie (Zum geschichtlichen Gehalt ästhetischer Erfahrung von J. Mukařovský, W. Benjamin a Th. W. Adorno)*, München (zvl. kap.3: Jan Mukařovský: Polyfunktionalität und die Einheit des Subjekts, s. 38-76).
- 1986 Vítězslav Nezvals Dramatik zwischen Poetismus und Surrealismus – Zum Funktionswandel der motivischen Konzepte ("Traum" und "Glück" am Beispiel von Depeše na kolečkách und Strach), in *Festschrift für Wolfgang Gesemann 1-3*, ed. H.-B. Harder – H. Schaller – G. Hummel, Neuried, sv. 2, s. 355-364.
- 1987 Ironiestruktur und Paradigmenwechsel in Vítězslav Nezvals Dramatik der zwanziger Jahre: Strach (Zur Semantik des Übergangs vom Poetismus zum Surrealismus), *Wiener Slawistischer Almanach*, sv. 19, s. 101-122.
- 1989a Die deutsch-tschechischen Beziehungen – literarisch gesehen: Aus Anlaß einer wissenschaftlichen Arbeit (Vladimír Ulrich: Tschechische und slowakische Literatur, Die deutschsprachige Aufnahme 1945-1975), *Sudetenland*, č. 2, s. 104-108.
- 1989b Some Remarks on the Development, Noetic Range an Operational Disposition of Mukařovskýs Term "Semantic Gesture", in *Issues in Slavic Literary and Cultural Theory (Studien zur Literatur- und Kulturtheorie in Osteuropa)*, ed. K. Eimermacher – P. Grzybek – G. Witte, Bochum, s. 153-178; slov. překlad: Mukařovského "sémantické gesto" – chiméra alebo prakticky využiteľný pojem? (K problematike vývinu a operacionalizácie jednej literárno-semiotickej koncepcie), *Slovenská literatúra* 1989, s. 459-472.
- 1993a Zur Frage der Entwicklungsdynamik der Poetik Jaroslav Seiferts, *Wiener Slawistischer Almanach*, sv. 32, s. 313-330.
- 1993b K Chvatíkově knize o teorii a dějinách československého strukturalismu, *Česká literatura*, s. 174-186.
- 1995a Kulturhistorische Schule – Russischer Formalismus – Prager Schule (Ein Blick auf die Diachronie literarhistorischer Immanenz), (Konference Pražská strukturalistická škola, historie a perspektivy, Dobříš 2.- 4. 9. 1991), (v tisku).
- 1995b Odtrh, mýtus a montáž (K poetice Jaroslava Seiferta), *Česká literatura* (v tisku).
- 1995c Barock – Mácha – Seifert, in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

WOLFGANG SCHWARZ – NINA GÜTTEROVÁ:

- 1984 *Soujetrussisches und tschechisches Drama von 1964 bis in die siebziger Jahre – Materialien zur Produktion und Rezeption (Situationsanalyse und Bibliographie)*, Neuried.

WOLFGANG SCHWARZ – PETER BURG – PETER BURGARD – NINA GÜTTEROVÁ – ANGELIKA SCHNIEDEROVÁ:

- 1988 *Methodische Untersuchung zur Erforschung literarischer Brechungen gesellschaftlicher Konfliktstrukturem in der sowjetrussischen und tschechischen Gegenwartsliteratur*, Saarbrücken.

WOLFGANG SCHWARZ – MILAN JANKOVIČ – JIŘÍ HOLÝ:

- 1995 (ed.) *Prager Schule – Kontinuität und Wandel (Arbeiten zur Literaturästhetik und Poetik der Narration)*, Tübingen (v tisku).

S. SIMONEK:

- 1993 Drei Blicke auf Wien (I. Franko – J. S. Machar – I. Cankar), *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 131-143.

ALFRED SPROEDE:

- 1995 Das "Vergangensein der Gefilde" (Zum Problem der Landschaft im Werk K. H. Máchas), in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

WOLF-DIETER STEMPEL:

- 1978 Zur literarischen Semiotik Miroslav Červenkas, in ČERVENKA 1978, s. VII-LIII.

K. STOLZ:

- 1984 Tyls eigene Übersetzung? (Dt. Übersetzung von *Kde domov můj?*), *Zeitschrift für Slavische Philologie*, s. 76-84.

JURIJ STRIEDTER:

- 1963 K. H. Mácha als Dichter der europäischen Romantik, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, č. 1, s. 42-90.
1976 Einleitung, in VODIČKA 1976, s. VII-CIII.

JÜRGEN H. THUMIM:

- 1966 *Das Problem von Form und Gattung bei Jiří Wolker (Ansatz zu einer neuen Wolker-Kritik)*, (diss.), Hamburg.

JINDŘICH TOMAN:

- 1989 Das Essen zum Vorteil des Menschen (Über ein Thema bei Hašek und Hrabal), in SCHAMSCHULA 1989, s. 271-287.

KIM KAREN UCENOVA:

- 1990 *Die Chodentrilogie J. Š. Baars (Eine Untersuchung zur Literarisierung der Folklore am Beispiel des Chronikromans von Baar)*, (diss.), München.

LUDGER ÜDOLPH:

- 1988 Graeca bei Bohuslaus Balbinus, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 341-365.
1993a Bohuslav Balbíns Schriften zur Marienverehrung, in HARDER – ROTHE 1993, s. 259-272.
1993b Bohuslav Balbíns sog. Dissertatio apogetica (Themen und Quellen), in *Slavistische Studien zum XI. Internationalen Slavistenkongreß in Preßburg/ Bratislava 1993*, ed. K. Gutschmidt – H. Keipert – H. Rothe, Köln-Weimar-Wien, s. 593-609.
1995a Böhmen als mitteleuropäische Kulturlandschaft, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Technischen Universität Dresden*, č. 3.
1995b Der Streit um die tschechische Sprache in Böhmen vom Ende des 16. Jahrhunderts bis 1620, in *Festschrift Scholz* (v tisku).
1995c Sed gandeo un Bohemum adpellari, aum sim (Anmerkungen zur Slavenideologie bei Josef Dobrovský), in *Festschrift Harder* (v tisku).
1995d Zerstörung und Ordnung in Karel Jaromír Erbens Balladendichtung, in *F. S. Scholz* (v tisku).
1995e Erbens Kritik an Máchas "Nihilismus", in H. SCHMIDOVÁ 1995a (v tisku).

ROLF ULBRICH:

- 1980 *Der alttschechische Tkadleček und die anderen Weber (Waldenserliteratur in Böhmen um 1400)*, Berlin.
- 1985 Tkadleček und Ackermann (Waldenserliteratur, Humanismus), *Theologie und Politik um 1400 in Böhmen*, Berlin.

VLADIMÍR ULRICH:

- 1980 Rezeption der tschechischen und slowakischen Literatur in der Bundesrepublik Deutschland und der DDR, in *Symposium Slavicum (Referate der III. Tagung bayerischer und österreichischer Slavisten am 24./25. Oktober 1977 in Innsbruck)*, ed. E. Wedel aj., Innsbruck, s. 163-168.
- 1987 *Tschechische und slowakische Literatur (Deutschsprachige Aufnahme 1945-1975)*, (diss. Regensburg), Neuried.
- 1988 Tschechische Literatur im Exil, *Bohemia - Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, s. 345-367.
- 1989 Zur Rezeption Hašeks im deutschen Sprachraum, in *SCHAMSCHULA 1989*, s. 530-546.

JOSEF VINTR:

- 1977 *Die ältesten tschechischen Evangeliare (Edition, Text- und Sprachanalyse der ersten Redaktion)* (= Slavistische Beiträge, sv. 107), München.
- 1982 Barokní česká legenda o sv. Vintřu, *Wiener Slavistischer Almanach*, sv. 10, s. 43-56.
- 1986a *Die älteste tschechische Psalterübersetzung* (= Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse, sv. 474), Wien.
- 1986b Die tschechisch-kirchenslawischen Glossen des XII. Jahrhunderts in der Bibel Sign. 1190 der Nationalbibliothek in Wien (sog. Jagić-Glossen), *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 77-113.
- 1988 Geneze textu české barokní bible Svatováclavské, *Listy filologické*, s. 13-21.
- 1991a Staročeské pašije z hornorakouského kláštera Drkolná/Schlägl, *Listy filologické*, s. 246-255.
- 1991b Styl dvou vrcholných děl nejstarší české duchovní lyriky – Ostrovské písně a Kunhutiny modlitby, *Česká literatura*, s. 313-328.
- 1992 Kompozice Bridelovy básně Co Bůh? Člověk?, *Sborník prací brněnské univerzity*, D 39, s. 49-55.
- 1994 Komentáře v české barokní bibli Svatováclavské, *Listy filologické*, s. 87-96.
- 1995a Der tschechische Bibeltext zwischen den sog. Jagić-Glossen des XII. Jahrhunderts und der modernen ökumenischen Bibelübersetzung, in *Münstersches Logbuch der Linguistik* (v tisku).
- 1995b Bridelova rétorická strategie při užití exempla v Křesťanském učení veršemi vyloženém, *Slavia* (v tisku).

FELIX VODIČKA:

- 1976 *Die Struktur der literarischen Entwicklung*, ed. Forschungsgruppe für strukturelle Methoden in der Sprach- und Literaturwissenschaft an der Universität Konstanz, red. F. Boldt, přel. F. Boldt – P. Richter – Ch. Tuschinsky, München.

ERWIN WEDEL:

- 1983 *Materialien zu einer slavistischen Bibliographie – Arbeiten der in der BDR, Österreich und der deutschsprachigen Schweiz tätigen Slavisten (1973-1983)*, München.
- 1989 Einige Bemerkungen zur Text- insbesondere Raumstruktur von Hašeks Švejk, in *SCHAMSCHULA 1989*, s. 180-187.

P. WÖRSTER:

- 1988 Der Olmützer Humanistenkreis unter Stanislaus Thurzo, in HARDER – ROTHE 1988a, s. 39-60.

GÜNTHER WYTRZENS:

- 1980 Ein Dichter im Abseits (Óndra Lysohorsky zum 75. Geburtstag), *Osthefte* 22, s. 113-117.
- 1985 Der vergessene Prolog in Versen von Vincenc Furch zur ersten öffentlichen Wiener Theateraufführung in tschechischer Sprache, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 31, s. 130-134.
- 1986 Zu den Anfängen des Kulturlebens der Wiener tschechischen Volksgruppe (Die Zeitung *Videňský posel* aus dem Jahre 1848), in *Pontes Slavici (Festschrift für S. Hafner)*, ed. D. Medakovic aj., Graz, s. 409-420.
- 1989 Zu den tschechischen Dichtungen Óndra Lysohorskys, *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 217-222.
- 1993 Die Herausbildung eines Nationalbewußtseins bei den in Wien ansässigen Slaven und die Wiener Slavenpresse, *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, s. 183-200.

B. ZIETLOW:

- 1970 *Der Beitrag von Jan Otčenášek zur Entwicklung der tschechischen Prosa*, (diss.), Berlin.

WILHELM ZROUNEK:

- 1966 *Das lyrische Schaffen Jiří Wolkers*, (diss.), Wien.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V NĚMECKU (Několik tezovitých poznámek)

MANFRED JÄHNICHEN

I

Německá bohemistika sice nemá tak dalekosáhlý předstih jako německá rusistika nebo polonistika, ale ve druhé polovině našeho století si v rámci německých humanitních věd vydobyla uznané místo, a to jako bohemistika komplexní, ať už ve své podobě východoněmecké, či západoněmecké. V těsném spojení s humanitními vědami na straně jedné a lingvistikou na straně druhé zpracovala nejrůznějším způsobem a na základě nejrůznějšího vztahu k bohemistice české, respektive ke slavistice a germanistice ve východním a západním Německu, především následující tematiku:

a) Kritické textové edice a interpretace středověkých textů absolutně dominovaly v prvním desetiletí po ukončení války. V návaznosti na předválečný výzkum (například Anton Blaschka) i v edicích, jako byly *Alexandreida* Reinharda Trautmanna nebo Kunstmannovy *Denkmäler der alttschechischen Literatur*; se ukazuje široké spektrum těchto prací, které se rozšiřuje o další, jako jsou například *Qellen der alttschechischen Alexandreis* Hanse Holma Bielfeldta. Později – jako edicí Tristana Ulricha Bamborschka nebo v poslední době v cílevědomé práci Hanse Rotha, která zatím vyvrcholila v edici staročeské *Drážďanské bible* – západoněmecké publikace předčily práce publikované ve východoněmecké oblasti. Tuto skutečnost potvrzují mimo jiné studie Ferdinanda Seibta, Waltera Schamschuly stejně jako zásadní kniha Winfrieda Baumanna o německo-latinsko-české středověké literatuře.

b) Především od poloviny šedesátých let lze pozorovat stále větší obrat k nové a novější české literatuře. Dokazují to nejen konference (o Němcově, Nerudovi, Haškovi, Čapkovi, Máchovi atd.), ale i monografie (o Haškovi, Čapkovi, nejnověji o Březinovi, o Kunderovi, Kohoutovi aj.) a autorské portréty a detailní analýzy. Příznačné je, že bohemistika v tehdejších obou německých zemích často pracuje komplementárně, jak to například v polovině osmdesátých let paradigmaticky ukazuje Seifertův portrét z pera Pavla Pešty ve východním Berlíně a Antonína Brouska v západním Berlíně. Různé výchozí metodické pozice – na jedné straně zdůraznění hegelovských kategorií, a tedy obsahové roviny, a na druhé straně metodický pluralismus spojený s rostoucím upřednostňováním strukturalistických principů – se ukazují jako produktivní tam, kde vědci ze západního a východního Německa

předložili práce týkající se stejné problematiky anebo stejného autora, například Jana Nerudy (W. Schmid, G. Jarosch, I. Seehaseová aj.), Jaroslava Haška (W. Schamschula, P. Pavel, P. Drews, R. Pytlík, L. Richter, P. Kosta aj.) anebo Karla Čapka (E. Thiele, P. Drews, M. Jähnichen aj.).

c) Domnívám se, že tato komplementární funkce platí také pro analýzu literárních proudů, respektive stylových formací, i když zde je západoněmecká bohemistika aktivnější a inovativnější. Nejprve je to výzkum v sedmdesátých letech, který se soustředí na léta dvacátá a na otázky avantgardy (například M. Jähnichen na proletářskou poezii, P. Drews, M. Brousková nebo Vladimír Müller na Devětsil a poetismus); později jsou tyto otázky rozšířeny směrem k marxistické kulturní interpretaci meziválečné doby (především I. Seehaseová). V osmdesátých letech však vedou k typologickému srovnání, respektive k syntéze jiných stylových formací (v práci Petera Richtera o českém realismu nebo zvláště paradigmaticky v práci Miloše Sedmidubského o českém romantismu mezi "Weltschmerz und Biedermeier").

d) Na tehdejší nejnovější českou literaturu, která se pak mohla neomezeně rozvíjet jen v exilu a v samizdatu, bylo už v polovině šedesátých let v západoněmecké i východoněmecké bohemistice poukazováno v antologiích a předmluvách (například F. P. Künzel); ve východoněmeckém kontextu tato tendence nemohla pokračovat, zvláště když již vytištěná antologie M. Jähnichena *Dialog mit der Zeit* byla v roce 1968 dána do stoupy. Výzkumu exilové a samizdatové literatury se v sedmdesátých a v osmdesátých letech z politických důvodů věnovala jen bohemistika západoněmecká, kde byly nejprve typické jednotlivé analýzy s prvky syntetického pohledu (A. Brousek, A. Měšťan, především K. Chvatík). Důležitou prací Ivo Bocka byl pak učiněn rozhodující krok ke srovnávacímu výzkumu všech tří proudů nejnovější české literatury. Chvatíkova monografie o Kunderovi se stala měřítkem analýzy a syntézy celkového díla významného spisovatele.

e) Od osmdesátých let získává výzkum humanismu v českých zemích novou kvalitu, a to díky iniciativě Hanse Rotha a Hanse-Bernda Hardera. V těsné spolupráci s historiky a českými humanitními vědci se zde vytvářejí nová důležitá hodnocení pro budoucí syntézu, kde si svou významnou pozici udrží také výzkum týkající se Komenského (D. Čyževskij, H. Rösel, K. Schaller, I. Seehaseová, P. Drews, W. Baumann). Z toho pak vyplývají literárněhistorická zobrazení celé české literatury.

Poté, co z mimoliterárních důvodů dějiny české literatury autorů Jähnichena a Seehaseové zůstaly v rukopisné podobě (autoři odmítli psát o nejnovější české literatuře z aspektu "normalizace"), se stalo literárněhistorické zobrazení české literatury především doménou bohemistiky západoněmecké. Po ohlasovém zobrazení z pera Josefa Mühlbergera to byl Měšťanův spíše pozitivistický přehled doplněný mnoha důležitými paralelami k německým, respektive slovanským literaturám, založený na nejnovější době a na novém

materiálu čerpajícím především z osobních zkušeností. Zatím vydaný první svazek dějin české literatury *Geschichte der tschechischen Literatur*, předložený Walterem Schamschulou, představuje moderní obraz s přesvědčivou evropskou kulturní koncepcí, která je schopna detailně dokázat evoluční dynamiku české literatury.

f) Zvlášť významným příspěvkem – a v tomto směru se to týká jen bohemistiky západoněmecké, neboť zárodky v bohemistice východoněmecké od sklonku osmdesátých let již nemohly být realizovány (L. Richter, M. Jähnichen) – je od šedesátých let zájem o pražský strukturalismus. W. Schamschula, J. Striedter, H. Günther, K. Chvatík, W. Schmid, H. Schmidová a jiní v úzké spolupráci s pražskými strukturalisty dále rozvinuli strukturalistické myšlení v Německu, jak to příznačně dokumentuje K. Chvatík svým dílem a svou přítomností. Konference, jakou byla máchovská v lednu 1995 v Postupimi či strukturalistická v dubnu 1995 v Drážďanech, potvrzují dalekosáhlé impulsy odsud vzešlé.

II

Důležitým aspektem prací západoněmecké i východoněmecké bohemistiky (a na tomto místě se domnívám, že jsou rovnocenné v obou kontextech) je výzkum česko-německých kulturních vztahů, respektive literární komparatistika; vyplývá to z gravitačního pole staleté česko-německé společné existence v českých zemích a z profilu české kultury jakožto typické kultury středoevropské. Z hlediska raných šedesátých let formuloval Alois Schmaus stav výzkumu, který od té doby prošel rozhodující změnou. Walter Schamschula v práci nazvané *Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geisteslebens (1740-1800)* položil kulturní, jazykové a historické základy pro dalekosáhlý pohled na novou českou literaturu, které doplnili H. Rösel, A. Měšťan, P. Reiman aj. Pro oblast týkající se literárních vztahů v 19. století, které byly od roku 1848 a potom radikálně v době rakouské ústavní periody ve stále větší míře charakterizovány národnostním antagonismem, předložili monografie například A. Hofman nebo M. Jähnichen. Posledně jmenovaný pak vyzdvihl do té doby málo prozkoumaný česko-německý aspekt. Na to navazují důležité práce, které se kříží s germanistickým výzkumem týkajícím se pražské německé literatury a její zprostředkovatelské funkce, například A. Schamschula o Werflovi, I. Seehaseová o A. Fuchsovi. Toto zpracování české literární recepce v Německu je pak vedeno až do současnosti (F. P. Künzel, P. Drews, V. Ulrich, V. Štěpánek aj.), což se projevuje i v překladatelsko-analytických a překladatelsko-teoretických pracích v rámci česko-německých kulturních vztahů (například W. Schamschula, B. Schultzeová, M. Jähnichen nebo v poslední době P. Kosta aj.).

Zvláštní stránku česko-německých kulturních vztahů představují různé edice české literatury v německém překladu, které mají od padesátých let širokou prezentaci ve východním i západním Německu (F. P. Künzel, P. Sacher, K. H. Jähn, E. Thiele, R. Kunze, S. Rothová aj.). K nejdůležitějším z těchto edic, které zároveň představují díla dalekosáhlého charakteru ve smyslu evropské kulturní koncepce, patří práce P. Sachera *Tschechische Erzähler des 19. und des 20. Jahrhunderts* z roku 1990, i když vyšla ve Švýcarsku, dále pak práce K. Chvatíka *Prager Moderne* a Ludvíka Kundery *Sonnenuhr* (ve druhém definitivním, vydání z roku 1993 v lipském nakladatelství Reclam-Verlag). Česká literatura je tímto způsobem dokumentována ve zmíněných a jiných vydáních (například edice tzv. "bílé řady" nakladatelství Volk und Welt se svazky J. Seiferta, F. Halase, V. Závady nebo F. Hrubína) ve své kvalitě a ve svém zaměření jakožto významný přínos evropské kultuře.

III

U jmenovaných – i když na tomto místě jen tezevitě zmíněných – děl literárněvědné bohemistiky v Německu nelze přehlédnout úzké spojení s celkovou bohemistikou v německy mluvících zemích, což paradigmaticky ukazují výzkumné a překladatelské práce Susanny Rothové. Německá bohemistika jako taková se i při počátečních styčných bodech od padesátých let vyvíjela stále více diferencovaněji, což z mocenskopolitických důvodů vyžadovala celková celosvětová situace sedmdesátých let. Opatrné přibližování, zaznamenané od osmdesátých let, dosahuje sjednocením Německa nové kvality, i když často jen v jednostranně zdůrazňované podobě západoněmecké, což se v mnoha případech týká i jiných vědních disciplín. I přesto lze hovořit o jedné literárněvědné bohemistice v Německu ve dvou komplexních podobách. Diference, které v žádném případě nelze přehlédnout, se mimo jiné také odrážejí ve spolupráci s českými vědci, z čehož také často vyplývají různé impulsy pro profil bohemistiky v Německu. V padesátých a v šedesátých letech publikují ve východoněmeckém kontextu vědci jako J. Dolanský, A. Hofman, H. Siebenschein, F. Buriánek, E. Goldstücker, v druhé polovině šedesátých let zde vystoupili vědci jako F. Vodička, A. Jelínek nebo J. Kolár. V sedmdesátých a v osmdesátých letech to byli například J. Hrabák, M. Kopecký, V. Štěpánek, R. Pytlík, Š. Vlašín, M. Pohorský, S. Wollman. Pro západoněmecký kontext bylo ve stejné době (kromě působení těchto a jiných badatelů) – po roce 1968 – důležité také působení politických emigrantů jako A. Měšťana, A. Brouska, K. Chvatíka a jiných. K jejich mnohostranné činnosti spojené s významným účinkem patří především edice strukturalis-

tických prací pro tehdejší režim v ČSSR nepohodlných autorů, jakými byli Felix Vodička nebo Miroslav Červenka či Jan Mukařovský.

Z toho vyplývající impulsy lze zřejmě krátce charakterizovat takto: od padesátých let jsou aktuální takové koncepce, které zkoumají kulturní význam Slovanů a tím zároveň Čechů na pozadí aktualizovaných herderovských idejí. To mnohdy znamená pozitivistické nahromadění často neznámého materiálu a jeho interpretaci ve smyslu německo-slovanské vzájemnosti na straně jedné a na straně druhé posílení komparatistického aspektu. Pro šedesátá léta bylo typické chápání současného dynamického vývoje české literatury jakožto úniku z dogmatických plánů a jakožto rehabilitace zvláště jejích avantgardistických tradic. Ve východoněmecké bohemistice to bylo v rámci otevřeného přiznání bohužel časově omezeno, neboť zde následující politický nátlak přemohl jakýkoliv souhlas. Západoněmecká bohemistika rozhodným odmítnutím "normalizace" zároveň vytvořila tradiční kulturní linii, která zastupovala velké hodnoty české duchovní kultury v celkovém měřítku, zvláště pak její avantgardistický profil ve 20. století, pokračující až do současnosti. Domnívám se, že se současná bohemistika v Německu pohybuje v oblasti těchto impulsů a inovačních tendencí, přičemž – jak už bylo řečeno – zvlášť perspektivní význam mají jak práce strukturalistické, tak i práce zabývající se typologickým srovnáváním, respektive kulturním modelem české literatury v rámci evropské kultury.

SLAVISTIKA V AMSTERDAMU

MOJMÍR GRYGAR

I

Zájem o českou řeč, literaturu a kulturu v Nizozemí se datuje až od založení Československa v roce 1918. Z vyprávění pamětníků vím, že se již hned po válce pořádaly studentské zájezdy do Prahy (studenti byli ubytováni ve vlaku, v kterém přijeli). Jedním z prvních českých autorů, jenž vzbudil v Nizozemí pozornost, byl Karel Čapek. Scénická utopie *R.U.R.* byla uvedena v Amsterdamu již na začátku dvacátých let, následovala další jeho dramata i hry Františka Langerera. Během předválečného dvacetiletí byla přeložena téměř všechna Čapkova díla do nizozemštiny; zájem o ně nekončil ani po roce 1945, překládaly se také autorovy causerie o divadle nebo o zahradnictví, na řadu přišly také apokryfy, pohádky, cestopisné črty a podobně. V roce 1947 vyšla dokonce malá monografie od Santena, autora, který získával informace také od Olgy Scheinpflugové.

Do jaké míry přispěl k šíření české kultury v Nizozemí Emil Filla, který tam byl za své zásluhy v protirakouském odboji jmenován prvním diplomatickým představitelem Československa, nevím přesně, i když předpokládám, že Filla, dobře obeznámený s nizozemským prostředím, mohl v tomto ohledu udělat kus práce. (Osobně znal například některé osobnosti z avantgardní skupiny *De Stijl*.)

K důležitému sblížení obou zemí ve vědecké oblasti došlo na konci dvacátých let, kdy lingvisté z Československa sdružení v Pražském lingvistickém kroužku uspořádali s nizozemskými kolegy první mezinárodní lingvistický kongres. Konal se v Haagu a do dějin lingvistiky se zapsal jako sjezd, na němž pražští a nizozemští jazykovědci společně nastínili principy nové disciplíny - fonologie, která signalizovala obrat od staršího, historicky zaměřeného jazykozpytu k strukturnímu zkoumání jazyka a řeči.

Jedním ze znalců češtiny a české kultury byl Leidenský profesor Nikolaas Van Weijk (1880-1941), první nizozemský slavista. Ze svých cest do Československa, kdy měl možnost seznámit se také s prezidentem Masarykem, vytěžil mimo jiné také popularizační knížku o Československu. Zájem o naši zemi stoupal úměrně s rostoucím válečným nebezpečím ve střední Evropě. Překládaly se tehdy historické i aktuálně politické práce o Československu, zejména o německo-českých vztazích, o Masarykovi ap. (Například knihy a stati E. Ludwiga, F. Krofty, ale také třeba brožura plukovníka Moravce aj.) Tuto atmosféru rostoucího zájmu o českou kulturu dobře do-

kládají oslavy J. A. Komenského v Naardenu, kde byl "učiteli národů" otevřen památník, ale také překlady několika románových novinek tehdy ve světě ještě zcela neznámých autorů, totiž M. Pujmanové (*Lidé na křižovatce*), J. Čepa (*Hranice stínu*) a E. Hostovského (*Dům bez pána*).

Po válce ještě pokračuje zájem o Československo (v roce 1948 vydává známý romanopisec Antoon Coolen knížku o svém pobytu u nás pod názvem *Tjsechische suite*), ale události po únoru 1948 a stupňující se izolace našich zemí v období studené války znamenaly citelný pokles vzájemných kulturních styků. Ty se zase velice zaktivizovaly v roce pražského jara. Ale to se už týká počátku bohemistických studií na Amsterdamské univerzitě.

II

Předválečná slavistika na nizozemských univerzitách v Leidenu a v Amsterdamu byla převážně zaměřena na studium jazykového nebo širšího kulturně historického typu. V popředí stál samozřejmě ruský jazyk; zájem o něj se udržoval i v období studené války, což bylo podmíněno také politickými zřeteli (od některých nizozemských důstojníků i záložníků se vyžadovala jistá znalost ruštiny).

Zájem o Sovětský svaz jako o spojeneckou velmoc vedl po roce 1945 k tomu, že nizozemská slavistika přestala být exotickým, okrajovým oborem. Její postavení na univerzitách se sice nedalo srovnat s tradičními filologickými obory, s germanistikou, anglistikou nebo romanistikou, ale její váha v odborném světě i na veřejnosti neustále stoupala. Dobře je to vidět na tom, že v šedesátých letech byla slavistika zastoupena na pěti univerzitách a že péčí amsterdamských slavistů začal vycházet v roce 1972 časopis *Russian Literature*, který byl a je otevřen slavistům ze všech zemí, nejen odborníkům ze Západu, a tiskne příspěvky ve všech světových řečích.

Poválečná poptávka po ruské literatuře vyvolala mimořádný růst překladů; dá se říci, že nizozemská veřejnost si osvojila klasickou, ale i moderní a současnou ruskou literární kulturu až v poválečném půlstoletí. Před válkou se ruští klasikové překládali "z druhé ruky", tj. přes němčinu (totéž platilo i o některých českých autorech; takto byla například zprostředkována ještě po válce Čapkova *Válka s mloky*). V sedmdesátých letech již počet románů a básní přeložených z ruštiny převýšil počet překladů z francouzštiny.

III

Během Slavistického sjezdu, který se konal v srpnu 1968, se Jan van der Eng (vedoucí literárního oddělení Amsterdamské univerzity) a Felix Vodička

(tehdejší ředitel ÚČL) dohodli na tom, že z Prahy bude vyslán na jeden semestr do Amsterdamu vědecký pracovník, jehož úkolem bude přednášet jednak o českém strukturalismu v literární vědě a estetice, jednak o české literatuře. Volba padla na mne. Zájem o obojí byl značný. Pokud jde o teoretické téma, strukturalismus byl tehdy v popředí zájmu, a to především ve Francii, ale i ve Spojených státech, v Itálii (kde jsem uspořádal s kolegy z Gramsciho ústavu sympozium o strukturalismu, jež se uskutečnilo v dubnu 1968 již za účasti profesora Vodičky), v Německu a jinde.

Holandští slavisté považovali za důležité seznámit kolegy a zájemce z ostatních literárních a uměnovědních oborů s přínosem ruské, české a polské lingvistiky a literární vědy k rozvoji nových výzkumných metod a přístupů. Přednášel jsem tehdy nejen v Amsterdamu, ale také v Utrechtu, v Groningenu, v Bochumi a jinde. Mezi mými posluchači byli nejen slavisté, ale i kolegové z příbuzných oborů. Teoretický přínos ruské formální metody a českého strukturalismu se stal během několika let jednou ze základních složek nejen slavistického studia, ale i jiných jazykovědných, literárních a uměnovědních oborů v Nizozemí. Odkazy k pracím J. Mukařovského, F. Vodičky, R. Jakobsona, J. Veltruského a dalších pražských strukturalistů nescházejí v žádné z běžných příruček a základních prací zmíněných oborů. O to se zasloužili také odborníci podobného zaměření, kteří delší či kratší dobu pracovali na univerzitách v Amsterdamu, Utrechtu a Leidenu, jako J. Vachek, M. R. Mayenová, L. Doležel, H. Schmidová, L. Pszczolowska. Také při zakládání prvního programu sémiotického studia na Amsterdamské univerzitě v osmdesátých letech se český podíl zřetelně projevil.

S příspěvky týkajícími se srovnávací sémiotiky umění jsem pravidelně vystupoval na různých sjezdech (A. I. L. C.: Montreal-Ottawa 1973, Innsbruck 1979; sympozium o Filonovovi: Guggenheim Museum New York 1984; sympozium Nobelovy nadace: Stockholm 1985; sympozium o teoretických otázkách slovanských literatur: Bochum 1986; sémiotická konference v Amsterdamu 1987 aj.).

Na začátku sedmdesátých let jsem se pokusil, ve spolupráci s některými zahraničními bohemisty, založit časopis věnovaný české literární vědě a literatuře (*Journal of Czech Poetics and Literature*). První číslo bylo již vysázeno (mimo jiné s poslední Vodičkovou studií o Erbenovi), ale celý projekt musel být zastaven, protože nakladatelství The Peter de Ridder Press se octlo ve finanční tísní. Jistou náhradou za tyto neuskutečněné možnosti poskytl od konce sedmdesátých let časopis *Russian Literature*, který zahrnul do svého programu speciální čísla věnovaná menším slovanským literaturám. Postupně jsem vydal tři čísla (1982: 3-4, 1986:4) soustřeďující příspěvky domácích i zahraničních autorů o estetice Jana Mukařovského. Pokoušel jsem se otevřít publikační možnosti našim odborníkům, kteří nemohli doma publikovat nebo v tom byli omezovali (O. Sus, M. Červenka,

M. Jankovič, R. Kalivoda a jiní). Protože jsem postupně shromáždil řadu kvalitních, ale různorodých studií, které nemohly všechny najít uplatnění v *Russian Literature*, nabídl jsem je nakladatelství Rodopi. To bylo ochotno – za přispění ministerské nadace – vydat svazek, který po průtazích vyšel v roce 1990 pod názvem *Czech Studies – České studie*. Je v něm uveřejněno 16 statí autorů několika oborů (lingvistiky, literární vědy, historie umění, dějepisu), generací a národností (například R. Jakobson, F. Vodička, N.Å. Nilsson, R. B. Pynsent, L. Hejdánek, P. Piřha a jiní). K mému údivu se této publikaci doma nedostalo téměř žádné odezvy. Dnes už je malá naděje, že by bylo možné pokračovat ve vydávání podobných sborníků, jak bylo původně v plánu.

V rámci odborného programu slavistického pracoviště vzniklo několik prací věnovaných terminologii pražské školy v literární vědě a estetice (v roce 1985 vyšel svazek shrnující základní estetická hesla, další dva, tj. oddíly teatrologie a teorie prózy, čekají na konečnou redakci).

Skutečnost, že jsem od počátku zařadil do svého programu přednášky o ruské avantgardě (V. Chlebnikov, K. Malevič, P. N. Filonov) a že jsem přednášel o ruské moderní poezii i studentům jiných literárních oborů, mi umožnila připomenout českou avantgardu v širším mezinárodním kontextu. Podílel jsem se na mezioborovém výzkumu avantgardy, jehož výsledkem je mimo jiné publikace manifestů *Historische avantgarde* (Amsterdam 1982), v níž byly otištěny také manifesty českého poetismu (publikace se dočkala tří vydání). O české avantgardě v mezinárodním kontextu jsem přednášel na sympoziu v Paříži 1978; studii podobného typu jsem uveřejnil ve druhém svazku *Histoire de la littérature russe*, která vycházela péčí E. Etkinda, G. Nivata, E. Strady a dalších v nakladatelství Fayard (díl věnovaný před- a porevolučnímu období vyšel v roce 1988).

IV

Od podzimu 1969 získala bohemistika v rámci amsterdamské slavistiky statut hlavního oboru (předtím se mohli studenti seznámit s češtinou pouze v rámci jazykových kursů). I když počáteční zájem vyvolaný pražským jarem postupně klesl, počet studentů na bohemistice se stabilizoval (ročně 5-10 zájemců o jazykové kursy; na hlavním oboru zůstávala z každého ročníku asi třetina), takže bohemistika už nepatřila mezi fakultativní nebo okrajové obory, ale udržela si ráz prosperujícího malého oboru. Jak se bude situace vyvíjet v budoucnosti, nevím, protože drastická úsporná opatření hrozí, že bohemistika se udrží pouze jako vedlejší obor, přilepený k rusistice. Důležitým faktorem byl zprvu příliv českých a slovenských studentů-emigrantů, později pak účast studentů českého původu druhé generace. To také

umožnilo po celé dlouhé období realizovat každoročně seminář, kde se diskutovalo česky. Charakteristickým znakem bohemistického studia bylo také to, že se ho pravidelně zúčastňovali studenti jiných oborů (například z dějin umění, filozofie, teologie, historie, z konzervatoře a podobně). Ti pak po zvládnutí základních jazykových a obecně kulturních základů bohemistiky dokončili svá studia v rámci svého oboru obohacení o českou specializaci. Občas u nás studovali i studenti z jiných univerzit, například z Groningenu, nebo studenti věnující se slovenské literatuře. Několikrát jsem se zúčastnil také posuzování bohemistických prací na jiných univerzitách (například v Bruselu).

Témata diplomových prací se týkala převážně literatury 20. století (K. Čapek, V. Vančura, dvakrát B. Hrabal, D. Tatarka, V. Havel, M. Kundera), ale také literatury na přelomu století (Hlaváček) a v 19. století (účast spisovatelek při konstituování novodobé literatury). Ve třech případech studenti zpracovali teoretické otázky související s pražskou školou (sémantické gesto, teorie prózy, Jakobsonova versologie), jedna práce byla věnována Fillovu pobytu v Nizozemí a jedna se týkala neoficiální folkové poezie sedmdesátých a osmdesátých let.

V

V rámci odborně popularizační činnosti, která také sledovala aktuální politické cíle, pořádala naše bohemistická skupina na univerzitě pravidelné České dny. Každý byl věnován významnému českému spisovateli. Po přednáškách, jichž se pravidelně účastnili i hosté ze zahraničí, následoval zpravidla kulturní program. První Český den byl organizován v roce 1980; jeho cílem bylo seznámit veřejnost s dílem Václava Havla, který byl v tu dobu ve vězení. Přednášejícími byli: profesor Dittrich z Utrechtu, H. Schmidová, M. Grygar a Jiří Lederer, který byl krátce předtím vyhoštěn z Československa. Druhý Český den (1983) byl věnován Jaroslavu Haškovi; přednášeli: S. Rothová z Paříže, G. Riffová z Bochumi, G. Laub z Hamburku, M. Grygar. Třetí Český den byl inspirován udělením Nobelovy ceny Jaroslavu Seifertovi; hlavním přednášejícím byl K. Chvatík z Kostnice, další referáty připravili naši studenti. U příležitosti těchto Českých dnů byly vydány tištěné plakáty a xeroxované brožurky s informačním materiálem; obojí se prodávalo. – Občas bylo možné uspořádat přednášky zahraničních hostů o české literatuře nebo literární teorii. Vedle kolegů z USA a z Kanady (L. Matějka, L. Doležel, T. Winner) to byl Jiří Gruša z Bonnu a také Miroslav Procházka z Prahy.

Péči bohemistické skupinky bylo připraveno také kolokvium o Hrabalovi (1987). Referáty zahraničních hostů S. Rothové z Vídně a A. J. Liehma z

Paříže doplnily příspěvky M. Grygara, E. van Damové-Havelkové a vystoupení dvou studentů. Při této příležitosti vyšla nákladem Slovanského semináře brožura *Danslessen van Bohumil Hrabal*, redigovaná M. Grygarem a G. Allemanovou. V této trojjazyčné publikaci vyšly jednak odborné studie o Hrabalově díle, jednak překlady několika Hrabalových próz a životopisných textů, které pořídili studenti.

V prosinci 1991 bylo na fakultě uspořádáno sympozium o literárním a filozofickém díle J. A. Komenského. Zúčastnili se ho jednak hosté z Mnichova – K. Mácha, z Prahy – J. Kolár, J. Opelík a R. Pytlík, z Brna – Z. Kožmín, jednak amsterdamsí bohemisté – H. Schmidová a M. Grygar. Akta sympozia jsou v tisku; vyjdou letos ve speciálním čísle *Russian Literature*.

VI

Již z důvodů kompozičních by bylo vhodné zakončit tuto zprávu přihlednutím k dnešní situaci a perspektivě české literatury v Nizozemí. Protože podrobný výklad by zabral hodně místa, zmíním se stručně jen o tom, že česká literatura není už dnes v Holandsku ničím exotickým a že se vůbec nemusí zaštiťovat nějakým kulturně politickým zájmem o země východního bloku nebo ruské zóny. Je pravda, že v uplynulém dvacetiletí nepříznivá politická situace u nás pomáhala vzbuzovat zájem o naši kulturu, zejména o perzekvované autory. Ale pravda je také to, že počet i kvalita překladů našich autorů v posledním čtvrtstoletí již dosáhly takového stupně, že lze hovořit o zcela nové kvalitě přístupu nizozemské čtenářské i odborné veřejnosti k našemu písemnictví. Jména jako Havel, Kundera, Vaculík, Hrabal, Škvorecký, Seifert, Kohout, Gruša a další, nemluvě již o "starých známých", jako je Hašek a Čapek, patří do povědomí současného holandského a vlámského vzdělance a setkání s nimi již nenaráží na bariéru nevšímavosti, kterou bývají malé a neznámé literatury a kultury tak často obklopeny. Proto dnes už nikoho nepřekvapí, když se na pultech knihkupectví objeví třeba taková čerstvá prvotina, jakou je třeba *Daleko od stromu* Zuzany Brabcové. A není také jistě náhoda, že ti nejlepší překladatelé jsou absolventy Amsterdamské univerzity.

BOHEMISTIKA V POLSKU

JACEK BALUCH

Literárněvědná bohemistika v Polsku má delší tradici. Její začátky souvisí se vznikem slavistiky jako novodobé filologické vědy, s dobovým zájmem o slovanství a organizaci polské vědy v době osvicenství (Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Warszawa 1800-1832). Tehdejší zájem o českou literaturu byl úzce spojen s postulátem česko-polské kulturní vzájemnosti,¹ s vědeckým úsilím filologů a historiků (M. Bobrowski, J. S. Bandtkie, W. Cybulski, W.A. Maciejowski) i básníků (mimo jiné i A. Mickiewiczze, který 1829 navštívil Prahu a sešel se tu s Hankou a Čelakovským). Překladatelský zájem se soustředil na ojedinelé Kollárovy znělky, Čelakovského *Ohlasy* a na *Rukopisy* (překlad Máchova *Máje* vyšel v roce 1855 pouze časopisecky a neměl v té době ohlas). Vyvrcholením zájmu o české dějiny a kulturu, literaturu a národní obrození byla obsáhlá, dvousvazková syntéza E. Chojeckého *Czechia i Czechowie przy końcu pierwszej połowy XIX stulecia* (1846-47).

Stěžejní význam pro zájem polských romantiků o českou literaturu měla však *Literatura słowiańska*, přednášky A. Mickiewiczze v Collège de France (1840-44). Z hlediska dnešní literární vědy (A. Witkowská) je to spíš "suma polského romantismu" než literární dějiny, ve své době ovšem vytvořil Mickiewicz vlastní základ slovanské literární komparistiky a z našeho (bohemistického) hlediska zpřítomnil českou literaturu v polském kulturním povědomí.

Ve druhé polovině 19. století, v době polského literárního pozitivismu, se obecný zájem v Polsku soustřeďoval na otázky českého společenského a kulturního vývoje – zvláště ve Varšavě, kde roku 1880 vznikl studentský spolek Kółko Czeskie. O české literatuře informovali v polských publikacích E. Jelínek, známý český polonofil, a B. Grabowski.

Základní význam pro další studium české literatury v Polsku (i když se to ve vědecké podobě projevilo mnohem později) měla recepce Vrchlického a Zeyera, jednak pro evropský kontext jejich tvorby, jednak proto, že se tato tvorba stala součástí estetického kánonu polské literatury v době zvané Młoda Polska. Polský zájem o českou literaturu vyvrcholil tenkrát dvěma činy (jež nemají obdoby ani dříve, ani později): jednak je to Miriamův (Z.Przesmyckého) článek o Vrchlickém, uveřejněný v časopise *Świat* (1886),

---

¹ J. N. Kossakowski: *Rzut oka na czeską literaturę i związek języków słowiańskich* (1804).

který byl otištěn česky jako úvod k básnickým spisům J. Vrchlického, jednak česky vydaná část dvoudílné monografie M. Zdziechowského *Byron i jego wiek* (1894-97) věnovaná Máchovi a jeho českým pokračovatelům. Zdziechowski, který od roku 1895 působil na katedře slovanské filologie (založené na Jagellonské univerzitě v roce 1865; kde se však literatura přednášela teprve v devadesátých letech), byl první, kdo českou literaturu pojal v tak širokém evropském kontextu, což ocenil ve své době i F. X. Šalda. O Miriamově překladatelské tvorbě napsal monografii *Miriam-tłumacz* v roce 1937 M. Szurek-Wistiová. Zdziechowski založil roku 1901 Klub Słowiański a v roce 1905 rovněž časopis Świat Słowiański (publikovali tu mimo jiné J. Magiera a R. Zawiliński, jeden z prvních polských badatelů věnujících se slovenské literatuře). Nejvýznamnější dobové literární časopisy, krakovské *Życie* (1897-1900) a *Chimera* (1901-07), věnovaly kritickou pozornost české literatuře (S. Lack, A. Lange, Češi J. Karásek a A. Procházka).

V době meziválečné se polská literárněvědná slavistika orientovala spíše směrem východním a jižním. Bohemistické práce vznikaly mimo univerzity (například v roce 1929 pokus o dějiny české a slovenské literatury J. Magier, v roce 1936 kniha J. Pogonowského o Březinovi). Oživením bylo teprve vědecké působení W. Bobka na Jagellonské univerzitě (přednášky o Vrchlickém, Březinovi a o českém symbolismu; Bobek současně přednášel také na bratislavské Komenského univerzitě a napsal souhrnné dějiny slovenské literatury). Jinak zájem o českou literaturu projevovali buď epigoni Mladého Polska (W. Bunikiewicz), nebo šlo o zájem spíše okrajový (lublinská Kamena K. A. Jaworského). Současnou českou literaturu té doby představovali Hašek a Čapek; nejprekládanějším českým autorem byl však T. G. Masaryk, jemuž byly věnovány i četné studie.² O neblahém stavu polské bohemistiky v té době výmluvně hovoří fakt, že studii *Literatura czechosłowacka we Wielkiej literaturze powszechniej* (1933) zpracoval B. Vydra, tehdejší lektor češtiny na Varšavské univerzitě (také autor *Polsko-českého a Česko-polského slovníku*).

M. Szykowski, působící v té době na Univerzitě Karlově v Praze, byl především polonista, zakladatel tradice pražské polonistiky (pro niž získal i K. Krejčího). Avšak jeho práce, třísvazková *Polská účast v českém národním obrození* (1931-46) a *Polski romantyzm w czeskim życiu duchowym* (1947), zapůsobily na směřování polských bohemistických prací po 2. světové válce. Pro řadu polských bohemistů byly východiskem pro počáteční studium české literatury vzájemné polsko-české vztahy v době starší (J. Śliziński), v 19. století (Z. Niedziela), na přelomu 19. a 20. století (J. Magnuszewski)

---

² Například W. M. Kozłowski: *T. G. Masaryk a mesjanizm polski* (1925); K. Kierski: *Masaryk a Polska*.

a v oblasti recepce českého a slovenského dramatu (M. Bobrownická). V důsledku změny politické konjunktury nastala i změna kulturní orientace, která se projevila také v organizaci vědy. Povinná výuka ruštiny vedla k založení zvláštního studia rusistického, a to jak univerzitního, tak pedagogického. Vzniklo tak rozdělení na polonistiku, rusistiku a slavistiku, kterou se rozuměla vlastně filologie západo- a jihoslovanská. Slavistika v tomto smyslu (a v jejím rámci bohemistika) existovala od padesátých let jako zvláštní studijní obor na Jagellonské a Varšavské univerzitě (a na vědeckém pracovišti – v ústavu Instytut Słowiańszczyzny PAN), v sedmdesátých letech na Slezské univerzitě, v devadesátých letech na nově vzniklé Opolské univerzitě. Těsně po válce lze zaznamenat i určitou aktivitu v Katovicích (Instytut Śląski, časopis Odra), jež se v oblasti bohemistiky soustředila spíše na historická studia a "czechoznawstwo"; částečně to platilo také pro Poznaň a Instytut Zachodni. I univerzity ve Vratislavi a v Lublinu projevovaly občas aktivitu v oblasti bohemistiky (hlavně lektoráty).

Solidnější institucionální základ v podobě jednooborového slavistického studia, s možností literárněvědné specializace v oblasti jednotlivých jazyků, umožnil vychovat mnoho bohemistů – literárních vědců, ovlivnil také soustavnou překladatelskou práci (především varšavských bohemistů, běžnou praxí byla i překladatelská činnost literárních vědců).

Hned po válce proslul v Polsku F. Halas jako překladatel polské romantické poezie (v pozdější době vyšlo polsky pět souborů Halasových básní, mimo jiné v Národní knihovně s kritickým úvodem J. Balucha, a populární monografie J. Waczkówa, jednoho z Halasových překladatelů). Českou literaturu v Polsku ovšem nadále reprezentovali J. Hašek a K. Čapek, i když – systematickou překladatelskou prací – se okruh běžné četby českých autorů rozšířil (opakovaná vydání J. Drdy, K. Schulze a V. Řezáče). Literární věda tehdy ještě pokračovala ve starších tradicích a zároveň hledala nové cíle. J. Magnuszewski, který se zabýval jak českou, tak i slovenskou literaturou (částečně i jihoslovanským písemnictvím) a jehož zájem směřoval i ke komparatistice a folkloristice, vydal jedinou větší učebnici: *Historia literatury czeskiej: Zarys* (1973). M. Bobrownická, autorka studií o Zeyerovi (*Studia nad twórczością Juliusza Zeyera*), se orientovala hlavně na komparatistiku, usilovala o začlenění českých směrů (od klasicismu k moderně) do polsko-českých, slovanských a evropských souvislostí.

Typickým jevem polské bohemistiky od doby meziválečné bylo spojení vědeckého i kritického zájmu o českou literaturu se studiem literatury slovenské (již zmínění Magiera a Vydra). Tato tendence byla po válce posílena institucionálními, mezistátními kulturními vztahy. Celá řada prací literárněvědných, kritických a bibliografických, ale i antologií a knih byla věnová-

na české a slovenské literatuře.³ Někteří bohemisté se významně podíleli na výzkumu slovenské literatury (J. Magnuszewski, H. Janaszek-Ivaničková, autorka štúrovské monografie *Kochanek Sławy*, J. Kolbuszewski), u dalších se těžiště vědecké či pedagogické práce přeneslo časem ke slovakistice (D. Abrahamowiczová, Z. Niedziela).

Vědecký zájem o současnou českou literaturu sensu lato přinesla v Polsku teprve šedesátá léta. Monografie H. Janaszek-Ivaničkové *Karel Čapek czyli dramaty humanisty* (1962) vyšla souběžně s monografiemi Nikolského a Harkinse a předstihla tak české a slovenské knižní studie o Čapkovi. Vědecký zájem o českou poezii představovaly Baluchovy studie *Poetyzm: Propozycja czeskiej awangardy lat dwudziestych* (1969) a kritická vydání poezie v populárněvědecké Národní knihovně Ossolinea (F. Halas, česká poezie přelomu 19. a 20. století). J. Baluch vydal studii *Język krytyczny F. X. Saldy* (1982), jako univerzitní skriptu vyšla *Literatura czeska 1918-1968: Wykłady* (1973). Literatura 20. století stála také v popředí zájmu J. Zareka, autora knih *Eseistyka Otokara Březiny* (1979) a *Poezja i myśl* (1993).

Pro první poválečná léta byla z oficiálních ideových důvodů příznačná orientace na realistickou (A. Jirásek) a levicovou (I. Olbracht, M. Majerová, J. Fučík) literaturu jako pokus o posílení domácích tendencí. S tím souvisely i ojedinělé pokusy hledat v české tradici oporu pro vlastní levicovou orientaci – v době vydání už zjevně nesouběžně s polským literárním děním.⁴ Paradoxem polské recepce pražské strukturální školy byl fakt, že zpočátku (čtyřicátá léta, S. Żółkiewski, M. Janionová) byl pražský strukturalismus pro marxisty šancí "zvědečtění" literární vědy, ve druhé fázi působení českého strukturalismu v Polsku byl znakem dávného opuštění marxismu.⁵ Strukturalismus však ovlivnil hlavně polonistiku v Polsku; pro bohemistiku neměl tak velký význam.

Změna vědecké orientace polské bohemistiky v šedesátých letech souvisela také s novými překladatelskými tendencemi. Zásluhou A. Piotrowského, A. Włodka, především ovšem J. Waczkówa se zvýšil zájem o poezii (V. Nezval, F. Halas, V. Holan; Waczkówův překlad Máchova *Máje* z roku 1971). Soudobá česká próza (B. Hrabal, L. Fuks, J. Škvorecký, M. Kundera) měla své "generační překladatele". Trvalou součástí čtenářského zájmu byly také překlady české dobrodružné literatury, sci-fi, knih pro děti a mládež.

---

³ Například Z. Hierowski: *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej* (1971); Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich v nakladatelství Ślask iniciovaná Hierowským.

⁴ Srov. W. Nawrocki: *Klasa – ideologia – literatura* (1976); *Współczesność i historia* (1982).

⁵ Srov. *Praska szkoła strukturalna, Wybór materiałów*, red. M. R. Mayenová (1966); J. Mukařovský: *Wśród znaków i struktur*, red. J. Sławiński (1971).

Situace české literární vědy po roce 1968 působila nepříznivě i na polskou literárněvědnou bohemistiku. Nedostatek kontaktů a partnerů na patriční vědecké úrovni nemohl zůstat bez následků (těžko si lze představit, že by polský bohemista tiskl tehdy v Čechách, spíše naopak – například vyšly studie M. Červenky o českém verši v rámci společného výzkumu slovenského verše ve varšavském IBL PAN, ale také eseje J. Chaluppeckého o J. Haškovi, L. Klímovi a R. Weinerovi v měsíčníku *Literatura na świcie*, jenž věnoval soustavnou a systematickou pozornost české literatuře).

Vznik "druhého oběhu", který prolomil státní nakladatelský a kolportážní monopol a ignoroval předběžnou cenzuru, umožnil sice publikaci překladů z české literatury, pro vědeckou publikační činnost nemohl ovšem vytvořit potřebné podmínky. Ve srovnání s univerzitní polonistikou a rusistikou byla polská bohemistika příliš slabá na to, aby mohla vytvořit paralelní bohemistiku, která by plně odpovídala skutečně obrovskému zájmu o českou literaturu a také například o české bytové divadlo (V. Havel, P. Kohout, P. Landovský).

Představu o české literatuře osmdesátých let utvářeli autoři tištění v "druhém oběhu": B. Hrabal, M. Kundera, V. Havel a populární bard pražského jara – K. Kryl. Největší zásluhy o udržení polsko-české duchovní vzájemnosti v té době měl P. Godlewski (publikoval pod pseudonymem Paweł Heartman), jeho příkladu následoval A. Jagodziński. Pozoruhodným vědeckým přínosem v tomto směru byla publikace *Kundera: Materiały z sympozjum zorganizowanego w Katowicach w dniach 25-26 kwietnia 1986 r.* (1988) s účastí bohemistů polských (J. Baluch, A. Jagodziński, J. Zarek) a cizích (F. M. Cataluccio, L. Kleberg) i domácích polonistů (mimo jiné M. Wyková, E. Morawiecová, R. Zimand). Díky existenci "druhého oběhu" se česká literatura stala znovu součástí živého kulturního povědomí, stoupl také zájem (a je to tendence stabilní) o bohemistická univerzitní studia mezi posluchači slavistiky (spolupůsobí tu i vnější faktory: menší atraktivnost bulharistiky a jugoslavistiky). Z hlediska tohoto zájmu by měla být polská bohemistika dnes mnohem aktivnější. Poláci v takových případech citují klasika: "Mówię, bom smutny i sam pelen winy."

CESTY A ŠCESTÍ POLSKÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY V PERSPEKTIVĚ POSLEDNÍCH PADESÁTI LET

HALINA JANASZEK-IVANIČKOVÁ

Ráda bych všeobecné úvahy začala od návratu k počátkům soukromého slavistického historického času mého a mé generace. Jeho mezníkem je rok 1951, kdy jsme nastoupili do prvního ročníku bohemistiky na Varšavské univerzitě. Byla to doba plně vyvinutého stalinismu,¹ který brutálně zasahoval do dosavadního vývoje společenských věd, používaje hesla "boj za marxistický převrat". Pro literární vědu tento převrat znamenal krajní noetický redukcionismus.

Varšavská slavistika byla v této době posledním útočištěm pro mládež, která nemohla být z kádrových důvodů přijata na jiné obory. Přicházela na univerzitu po absolvování tehdy ještě dobrých humanistických gymnázií, na kterých se už sice šířila marxistická indoktrinace, ale kde se ještě vyučovala a četla moudrá a demokratická, esteticky vyspělá světová a polská literatura (kupříkladu S. Żeromski, Z. Nałkowska, T. Boy-Żeleński, A. France, M. Proust, T. Mann nebo F. M. Dostojevskij). Někteří studenti se stačili seznámit s Gombrowiczovou *Ferdydurke* a s Witkacym.

S překvapením, údivem a nechutí tedy mladí posluchači bohemistiky reagují na skutečnost, že v té době oficiální literární kritika oceňuje a odměňuje primitivní a mělká díla a prosazuje pouze jedinou linii literární tradice: omezený didaktický realismus, spojený především s plebejským, třídním a lidovým hnutím, že odsuzuje jako nepřátelské demokratické proudy, označuje je za buržoazní, že neuznává "modernost" v žádné podobě.

Ve stejném pojetí je uváděna česká literatura – jako veledílo je servilními kritiky chápána *Parta Brusice Karhana* Václava Káni, která v letech 1949-1951 byla inscenována v mnohých polských divadlech, z české prózy v letech 1949-1952 převládají díla jako *Babička* B. Němcové a Jiráskův *Ráj světa*. Tato díla, významná pro českou literaturu, vyvolávají hlubokou nechut' u mladých lidí začínajících humanistická studia, kteří předpokládají, že se před nimi otevrou nové světonázorové a estetické obzory. Jejich první reakcí bylo, že chtěli studia zanechat.

---

¹ Viz B. Urbankowski: *Czerwona msza albo uśmiech Stalina*, Warszawa 1995.

Možnost adaptace na bohemistických studiích byla ztížena pěstovanou zde zastaralou komparatistickou metodou, spočívající v hledání souvislosti (a závislosti) mezi literaturou českou a polskou, bez vhodného posouzení podstaty každé z nich. Nebyl to sice jev v komparatistice – jak polské, tak i světové – ojedinělý, o čemž svědčí tehdejší krize komparatistiky, která zanedlouho propukla ve světovém měřítku a vyhlásili ji nezávisle na sobě René Wellek a René Etiemble, ale na varšavské bohemistice byla tato krize pro její posluchače zvláště citelná, neboť hlavně tímto směrem se ubírala většina prací vzniklých v jejím okruhu. Příčinou krize nebyla však setrvačnost ve starých modelech výzkumu.²

Ve Varšavě, devastované následkem 2. světové války, scházely nejenom domy, ale také vědecké kádry. Vysokoškolští učitelé teprve začínali svou vědeckou kariéru: profesor Jerzy Śliziński, jinak skvělý causeur a milovník české kultury, který v té době byl lektorem, krátce předtím působil v zahraničním obchodu a začal nyní bez hlubší přípravy zkoumat polsko-české a česko-polské styky a svazky. Józef Magnuszewski, tehdejší asistent, vzděláním polonista, musel vynaložit velké úsilí, aby se stal bohemistou. Prozatím jeho přednášky o české literatuře byly převzaty od Jana Jakubce a Arne Nováka. Lišily se od nich jen ironickým odstupem od přednášené látky. Na původní vědecké práci J. Magnuszewskeho, jež nesla název *Stosunki literackie polsko-czeskie w końcu XIX i na początku XX wieku* (Polsko-české literární vztahy koncem 19. a na počátku 20. století, Wrocław 1951), po obsahové stránce velmi hodnotné, spočívá dvojí znamení doby: podle tehdy platné ideologie je modernismus pokládán za projev "vrcholného stadia imperialismu" a "vlivy" jsou chápány mechanicky.

Podobným směrem se ubíraly série kolektivních prací o vzájemných vztazích polsko-českých a polsko-slovenských a jiných, které edičně připravoval Jerzy Śliziński. Ideologické vzory výzkumného přístupu dodával Ústav polsko-sovětského přátelství.

Druhá poválečná škola literárního výzkumu vzájemných vztahů vyvíjela činnost v Krakově pod vedením Marie Bobrownické, která se věnovala nejprve vzájemné recepci dramatických děl (*Dramat polski i czeski na scenach polskich*)³ a později typologickému výzkumu modernismu, jehož výsledkem byla kolektivní kniha *Modernizm w literaturach slowiańskich (zachodnich i południowych)* (Modernismus ve slovanských literaturách západních a jižních, Kraków 1973). V tomto období došlo už naštěstí ke zlomu

---

² Srov. H. Janaszek-Ivaničková: *O współczesnej komparatystyce literackiej*, Warszawa 1989.

³ (Polské a české dramatické umění na polských jevištích), Kraków 1965.

"marxistického přelomu". Výzkum bylo možno realizovat ve zcela nové perspektivě. Příznivě mu napomáhalo ovzduší, které vládlo v Krakově, městě Stanisława Przybyszewského s modernistickou tradicí, navíc distancujícím se od politické vřavy hlavního města. Krakovská vědkyně prohlásila modernismus za první období v dějinách Slovanů, ve kterém se slovanským tvůrcům povedlo programově vyjít vstříc západním literárním proudům, díky čemuž překonali svůj provincialismus a partikularismus. Bobrownická jako první pronesla velice ostrou kritiku varšavské školy vztahů a styků, v čemž ji podporoval profesor Henryk Markiewicz, významná autorita polské literární vědy.

Třetí škola literárních vztahů se rozvíjela ve Slezsku a měla pragmatický ráz, přímo navazovala na vydavatelskou činnost podporující českou a slovenskou literaturu. Tuto činnost vyvíjelo Slezské nakladatelství (Wydawnictwo Śląsk), které pod vedením Witolda Nawrockého vydávalo Knihovnu českých a slovenských spisovatelů. Na okraji této činnosti vznikla užitečná kniha Witolda Nawrockého a Tadeusze Sierného *Czeska i słowska literatura w Polsce w latach 1945-1980* (Česká a slovenská krásná literatura v Polsku v letech 1945-1980), obsahující bibliografii překladů a recenzí jim věnovaných a zároveň historický přehled vzájemné spolupráce.

Činnost Knihovny českých a slovenských spisovatelů podnítila vznik Nawrockého črt a esejů věnovaných české a slovenské literatuře, které byly shrnuty ve svazcích *Współczesność i historia* (Současnost a dějiny, Katovice 1982), *Szkice czeskie i słowackie* (Črty české a slovenské, Kraków 1988). Nawrocki, tehdejší docent Slezské univerzity, reprezentoval ve svém přístupu a preferencích oficiální linii státní politiky, která v Polsku počínaje šedesátými lety stále více v vycházela vstříc avantgardním a "revizionistickým" směrům. Tyto tendence se snažil Nawrocki posílit s odvoláním na teoretické myšlenky Čechů a Slováků, které vznikly v meziválečném období, zejména na ideje Václavkovy a Novomeského.

Pro budoucí vědecké pracovníky mé generace ve Varšavě, ale také v Krakově, nebyly prvořadou otázkou svazky a závislosti (i když každý z nás o nich něco napsal). A nebyly to ani realismy nebo plebejismy, a tím spíše to nebyla socrealistická literatura, ale největšímu zájmu se těšily moderní literární směry počínaje K. Hlaváčkem a J. Karáskem ze Lvovic a dále pokračující meziválečným obdobím. Díky jejich poznání bohemistická studia "zababičkováne" a "zaplebejizovaná" české literatury získala nový smysl a bylo jim záhodno věnovat svůj čas.

Ve Varšavě největším objevem pro mladé bohemisty byla čapkovská generace, která vedla radostný dialog s celou vzdělanou Evropou a americkým pragmatismem.

Tvorba Karla Čapka čtená v období nejtuzšího stalinismu nám ukazovala v poměru ke komunistické totalitě alternativní cestu vývoje – cestu úcty

pro různorodost světa a mnohost pravd, pluralitu a demokracii, to znamená pro hodnoty, které dnes plně respektuje postmodernismus. Cesta, jakou kráčela čapkovská generace, její spojení se světem, nebyla polské mládeži vychované na kultu Západu, cizí. Francie, Anglie, Itálie, z nichž čerpal Čapek tak mnoho podnětů pro svou původní tvorbu, ležely na tradiční dráze zájmů polských tvůrčích elit přinejmenším od období renesance, avšak po roce 1945 byla tato dráha totálně zablokována.

Na vlnách zájmu o české meziválečné období vznikly ve Varšavě knihy Haliny Janaszek-Ivaničkové *Karel Čapek czyli dramaty humanisty* (Karel Čapek neboli drama humanisty, Warszawa 1962) a *Karel Čapek* (Warszawa 1985), doktorky Barbary Jankowské *Przygoda teatralna Voskovca i Wericha* (Divadelní dobrodružství Voskovce a Wericha, Wrocław 1968), doktorky Haliny Kuligowské *Twórczość dramatopisarska Františka Langera* (Dramatická tvorba Františka Langera, Wrocław 1976).

Krakov se zatím nadchl modernismem a avantgardou. Zde se projevila objevná, i když přespríliš apologetická kniha Jacka Balucha o poetismu *Poetizm: Propozycja czeskiej awangardy lat dwudziestych* (Kraków 1969), která ukazuje význam tohoto směru také pro polské hledání. Zde se také zrodila monografie Józefa Zareka *Esejstika Otokara Breziny* (Esejstika Otokara Březiny, Wrocław 1969), vžívající se do symbolistického světa autora *Rukou*, a rovněž zde vznikla habilitační práce Zdzisława Niedziely *Kierunki rozwojowe czeskiej poezji modernistycznej schyłku XIX wieku* (Vývojové směry české modernistické poezie konce 19. století, Kraków 1974). Byly to knihy zrozené z fascinace českým humorem a českou mystikou, velmi často rehabilitující směry pokládané v Čechách konstruktéry soudobé kulturní politiky za neodvolatelně zpátečnické (kupříkladu česká dekadence); práce polských vědců jim vracely smysl, což *neoficiální* česká kritika přijímala s velkou spokojeností.⁴

Z různých důvodů, jež zde nelze uvést (ale které zajímavě analyzuje z české strany mimo jiné Podiven ve známé práci *Češi v dějinách nové doby* (Praha 1991), se polská humanistika nedala trvale zaplést do noetického redukcionismu. Polsko bylo neustále rozvratnickou zemí, a tudíž zemí tím více liberální. Kromě toho nebylo po válce zatíženo levičáckým myšlením do té míry jako Čechy, ve kterých se však komunistické ideje silně projevovaly již v období před 2. světovou válkou.

Spolu s výzkumem české krásné literatury probíhal v Polsku rozvoj výzkumu českého strukturalismu. Fascinána tímto směrem podleli v šedesátých letech nejenom bohemisté (zejména z krakovské školy, z okruhu

---

⁴ Viz E. J. Havlíček: O české modernistické poezii v polštině (recenze prací Z. Niedziely o modernismu), *Slavia* 1976, č. 1

Jacka Balucha, jehož tížádností bylo zavedení teoretického vědomí do slavistiky, ale rovněž polonisté: ze starší generace Maria Renata Mayenová a Stefanie Skwarczynská, z mladší (tehdy) Michał Głowiński, Janusz Sławiński. Tento směr v průběhu doby stagnoval. Polonisté, jak o tom svědčí mj. práce Ryszarda Nycze (kupříkladu *Tekstowy świat*, 1994), se od něj odchylojí směrem k poststrukturalismu a dekonstrukci. Bohemisté u něj setrvačností zůstali do dnešního dne, aniž by se pokoušeli revidovat svůj postoj. Zdá se, že slezská slavistika nejrychleji vyjde z tohoto impasu: zásluhou anglistů Tadeusze Sławka, Tadeusze Rachwała a Tadeusze Miczky a mnohých dalších se tam rozvíjí postmodernistické hnutí, které umožňuje nahlédnout strukturalismus z nové perspektivy. Je záhodno také připomenout, že toto hnutí se vyvíjí ve spolupráci s profesorem Douwe Fokkemou z Utrechtu, který řídí globální výzkum tohoto proudu v rámci l'Association Internationale de Littérature Comparée.

Na rozdíl od Krakova varšavské slavistické středisko soustředěné kolem Instytutu Słowianoznawstwa Polské akademie věd (Edward Madany, Barbara Jankowská, Barbara Jaroszewicz-Kleindienstová, Andrzej Gordziejewski, Jadwiga Russocká) v polovině sedmdesátých let po pádu výzkumu "svazků a styků", které byly dovršeny poměrně hodnotnou kolektivní prací, vydanou pod vedením J. Ślizińskiego – *Stosunki literackie polsko-czeskie i polsko-słowackie 1890-1939* (Polsko-české a polsko-slovenské literární vztahy 1890-1939, Wrocław 1978), začalo klást důraz na stránku sociologickou, kulturologickou a antropologickou a zajímat se víc o ideje, podvědomí než o formy. Do centra pozornosti se dostaly otázky národnostní, například v knize Barbary Jaroszewicz-Kleindienstové *Czechy i Czesi w opiniach polskich pamiętnikarzy XIX wieku (do powstania styczniowego)* (Čechy a Češi podle mínění polských memoaristů 19. století, Wrocław 1985) či v kolektivní publikaci *We własnych oczach* (Vlastními očima, Warszawa 1977), vydané za redakce H. Janaszek-Ivaničkové aj.). Byla to antologie esejí 20. století věnovaných národnímu vědomí západních a jižních Slovanů. Ukazovala doposud v Polsku utajované záležitosti, které byly v rozporu s "proletářským internacionalismem" – zejména komplexy, fobie a národní aspirace středních a malých slovanských národů, včetně Čechů a Slováků. Ke stejné problematice se vztahovala také monografie H. Janaszek-Ivaničkové o Štúrovi *Kochanek Sławy: Studium o Łudovicie Śtúrce* (Katowice 1968). Vznikla na základě autorčina dlouhodobého působení na Slovensku a v důsledku tohoto faktu její zvýšené citlivosti vůči nacionálním otázkám. V této monografii věnované slovenskému spisovateli český a československý kontext zaujímal velmi důležité místo, především z hlediska tzv. česko-slovenského rozkolu, jeho příčin a důsledků pro další koexistenci Čechů a Slováků. Problematika obsažená ve dvou posledních knihách se setkala se značným zájmem širší

veřejnosti v Polsku, jež ji vnímá jako překvapivě aktuální. Psal o nich tisk různých orientací.

V osmdesátých letech vznikly silné svazky, hlavně mladších bohemistů (ale nejen mladších), s českými disidenty, jejichž výsledkem byla mezi jiným vědecká konference věnovaná Milanu Kunderovi, překlady z díla V. Havla, J. Patočky, M. Šimečky, hovorů A. J. Liehma, antologie disidentské publicistiky zpracované A. Jagodzińským a mnohé další vydané v "druhém oběhu" – to znamená mimo dosah tiskového dozoru, v samizdatu. Tyto knihy, prezentující kulturu alternativní vůči vládnoucímu režimu, měly sice nízký náklad, a tudíž také nevelký dosah, ale zato velký dopad – jako něco, co se vymykalo z vnučovaného vzorce.

Česká disidentská literatura a její spojitost s Polskem v osmdesátých letech měla být na kongresu předmětem zvláštních úvah. Omezím se tedy na konstatování, že v panorámatu literárněvědné bohemistiky spojení polských literárních vědců s myšlenkami českého disentu sehrálo úlohu podobnou té, jakou plnilo ve stalinském období odvolávání se – prostřednictvím čapkovské generace – k politickým modelům parlamentní demokracie nebo k estetickým odkazům avantgardy vycházející mimo vzory socialistického realismu. V jednom i ve druhém případě šlo o překonávání noetického redukcionismu a v delší perspektivně – o změnu systému.

Jak jsem již uvedla na počátku, varšavská, krakovská a slezská bohemistika po 2. světové válce vycházely v oblasti dějin literatury z bodu téměř nulového, pokud nebudeme brát v úvahu těžko dosažitelné předválečné materiály ve válkou zničených knihovnách. Znovu obnovená – v doslovném i přeneseném významu – z poválečných trosk se mohla pochlubit nejen více než několika desítkami svazků individuálních a kolektivních prací (zahrnujíc rovněž Pamiętnik Słowiański, který mnoho pozornosti věnoval bohemistice), ale také díly, která mají syntetický ráz. Myslím tím přehledné a z polského hlediska hodnotné univerzitní *Dějiny české literatury* Józefa Magnuszewského (*Historia literatury czeskiej*, Wrocław 1977), zahrnující historii českého písemnictví od jeho počátků až po současnost. Je to sice tradiční, postpozitivistická monografie, avšak pro polského čtenáře velmi vzácná. Na širokém politicko-společenském pozadí objasňuje Magnuszewski domácímu čtenáři specifiku české literatury, uvádí ho do cizího světa jejich kódů a významů, zároveň ukazuje hlavní styčné body literatury české a polské, vzájemné působení a někdy také zapůjčování. Je to dílo lepší v kapitolách vztahujících se na starší literaturu, slabší v bližší současnosti, ale samostatně v úsudcích a poctivě v hodnocení. V každém případě po krátkém období "zakolísání" v padesátých letech se Magnuszewski snažil být v celém svém dalším životě vědcem nezávislým a nepřihlížet nátlaku ani domácích, ani zahraničních politiků dožadujících se, aby byli odstraňováni spisovatelé nepohodlní po

roce 1968. V jeho učebnici byly v kladném světle ukázáni tvůrci vyhoštění v tomto období z českých knihoven, například Jaroslav Seifert nebo Milan Kundera. Cenným korelátém Magnuszewského *Historii literatury czeskiej* bylo vysokoškolské skriptum Jacka Balucha *Literatura czeska (1918-1968): Wykłady* (Kraków 1973) s efektním oceněním přínosu avantgardního hnutí v rozvoji české prózy, poezie a dramatu.

Posledním dílem polské bohemistické tvorby je prozatím obšírná kolektivní publikace *Literatury zachodniosłowiańskie czasów przelomu, 1980-1990: Przewodnik encyklopedyczny 1, 2* (Západoslovanské literatury období přelomu, 1980-1990, red. Halina Janaszek-Ivaničková, Katowice-Śląsk). První svazek tohoto díla, věnovaný literatuře lužické a slovenské, byl vydán v roce 1994, druhý, věnovaný české literatuře, je v tisku. Autorsky je v něm zastoupen výkvět naší bohemistiky, její čelní reprezentanti různých ideologických opcí (od Jacka Balucha a Zdzisława Niedziela po Witolda Nawrockého). Kniha, výsledek mnohých let kolektivní práce, vznikala v době zmatené – na přechodu od totalitarismu k demokracii, od socialismu ke kapitalismu. Nevyhnutelně musí tedy odrážet chaos a kvas času, ve kterém žijeme. Touto knihou jsme s jistou sebevražednou desperací (ale zároveň s pocitem zodpovědnosti vůči předmětu našeho zájmu a služebnosti vůči polské společnosti) vstoupili do inferna současnosti, jejíž spravedlivé výroky se dají těžko očekávat, jak tomu nasvědčují také příklady z ne tak dávné minulosti. Poukazují na to, mimo jiné, dějiny recepce *Słownika pisarzy zachodnio- i południowosłowiańskich* (Slovník západo- a jihoslovanských spisovatelů), vydaného v roce 1974 ve Varšavě, edičně zpracovaného J. Magnuszewským, na kterém kritici nenechali ani chlup.⁵ Přesto dílo slouží dodnes, a dokonce se po dvaceti letech od svého vzniku dočkalo oficiálního ocenění ze strany Komitetu Słowianoznawstwa (Polské akademie věd), což však na věci nic nemění.

Jak vyplývá z mého přespříliš zkráceného přehledu: cesty a scesti literárněvědné bohemistiky jsou těsně spjaty s politickým osudem dvou středoevropských zemí. Snahy polských bohemistů nepochybně svědčí o vynakládaném úsilí po sobě nastupujících generací v překonávání tohoto osudu.

Většina polských bohemistů se instinktivně a spontánně zajímala a zajímá o takové směry v české literatuře, které by byly rovněž přínosem jak pro hledání demokratického, otevřeného modelu současné společnosti v Polsku, tak i pro hledání vytríbeného estetického literárního vkusu.

Pokud jde o první model, s jistou nostalgií jsem nucena konstatovat, že čapkovská vize demokracie, tolerance a empatie nejen u nás, ale myslím si, že také v Čechách, nadále zůstává nedostižným vzorem.

---

⁵ *Literatura na świecie* 1975, č. 9; dále in *Wielogłos*.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V RAKOUSKU

JOSEF VINTR

Univerzitní bohemistika v Rakousku slaví letos 220 let svého trvání – roku 1775 byl na vídeňské univerzitě jmenován první profesor českého jazyka a literatury Josef Valentin Zlobický. Na ostatních čtyřech rakouských univerzitách však bohemistika jako diplomový obor nebyla a ani dnes není, existují tam pouze jazykové kurzy. První dvě století bohemistiky ve Vídni zde budou jen velmi stručně shrnuta, podrobné informace je možno nalézt v důkladnějších popisech českých i rakouských, z posledních především u G. Wytrzense a S. Hafnera. V tomto krátkém příspěvku se soustředím na poslední zhruba desetinu oněch 220 let, kterou jsem na vídeňském Institutu slavistiky prožil.

Vraťme se nejprve ke Zlobickému. Během své více jak třicetileté činnosti na vídeňské univerzitě byl spojen řadou kontaktů především s vědci národního obrození, jak to dokládá jeho korespondence s Dobrovským, který mu mimo jiné vděčí za podnět k napsání mluvnice. Zásluhy o českou literaturu má i jeho nástupce na univerzitě a vydavatel *Prvotin pěkných umění*, Jan Nepomuk Norbert Hromádko. Trvalé a významné místo v české literární vědě zaujímá Alois Vojtěch Šembera, až do roku 1882 profesor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě, autor dvousvazkových *Dějín řeči a literatury československé* (1858), který udržoval osobní styky s celou českou spisovatelkou i politickou elitou, avšak po svých rozhodných vystoupeních proti rukopisným padělkům byl doma pronásledován a zavržen. Zmínku zaslouží také znalec staré české literatury Julius Feyfalik, působící tehdy ve vídeňské Hofbibliothek, jakož i bratři Jirečkové. Po Šemberovi působil na vídeňské univerzitě jako lektor češtiny vydavatel starých českých památek a tchán Tomáše Bati Ferdinand Menčík, po něm pak přednášel o českém jazyce a literatuře v rámci svých komparatistických slavistických přednášek profesor Václav Vondrák (u něho a u Vatroslava Jagiče tehdy studovalo ve Vídni mnoho významných českých slavistů, například Josef Vašíčka). Vondrákův odchod na nově založenou univerzitu v Brně roku 1920 znamená přerušení staleté tradice českých profesorů na vídeňské univerzitě. Nástupce Jagičův, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, přednášel sice také českou historickou gramatiku a zajímal se o nejdůležitější památky staré české literatury, zdaleka ovšem ne v takové míře jako jeho mladší přítel Roman Jakobson, k němuž do Brna často zajížděl. Také první profesor bohemistiky ve Vídni po druhé světové válce, externista Friedrich Repp, se soustředil na staročeskou literaturu. Poslední roky jeho působení na konci šedesátých

let jsem již ve Vídni zažil. Tehdy začal přednášet novější českou literaturu v rámci svých komparatisticky pojatých dějin slovanských literatur dlouholetý profesor našeho institutu a ve slovanském světě uznávaný literární vědec Günther Wytrzens.

Politické uvolnění šedesátých let spojené s větším exportem české kultury, především však rok 1968 a následující emigrační vlna, silně zvýšily zájem Rakušanů o literaturu severního souseda. Na jaře roku 1968 byla zřízena nová profesura slavistiky. Z Prahy na ni byl povolán František Václav Mareš, který si mne tehdy vzal do Vídně jako asistenta. Nové možnosti k rozšíření znalostí české literatury a kultury mezi nejen rakouskými mladými zájemci přineslo zavedení bohemistiky jako samostatného oboru v roce 1977, se zvýšením počtu bohemistických přednášek a cvičení (ovšem jaký paradox: dnes, pět let po pádu komunistických režimů, se v Rakousku uvažuje o zrušení bohemistiky jako samostatného diplomového oboru!). Od roku 1977, kdy jsem se ve Vídni habilitoval, přednáším vedle lingvistiky trvale starší českou literaturu, po jmenování profesorem roku 1980 až do příchodu kolegy Winczera v roce 1992 jsem přednášel i novější českou literaturu, literárněvědné disertační a diplomové práce k české literatuře však vedl až do druhé poloviny osmdesátých let převážně profesor Wytrzens. Nejnovější českou literaturu vyučuje od konce sedmdesátých let také univerzitní lektorka a překladatelka Christina Rothmeierová. Od zimního semestru 1992/93 přednáší novější českou literaturu Pavol Winczer, povoláný z Bratislavy na vídeňský Institut slavistiky jako profesor západoslovanských literatur. Před rokem dostala nové místo asistenta pro českou a slovenskou literaturu Gertrude Zandová. Od zimního semestru 1990/91 se u nás vystřídali jako hostující profesori literární vědci z Brna i Prahy, docent Milan Suchomel, profesor Zdeněk Kožmín, docent Jiří Holý, a další osobnosti vědecké i spisovatelské a překladatelské na jednotlivých přednáškách a diskusních večerech. Teprve po listopadu 1989 mohli být do Vídně Českou republikou vysíláni lektori češtiny, kteří vedle jazykových kursů v interpretačně překladových cvičeních uvádějí naše posluchače navíc do metod dnešní české literární vědy.

Zájem studentů o českou literaturu je nejčastějším motivem, který je přivádí ke studiu bohemistiky, dále to bývají vlivy rodinné, případně politickokonjunkturální. První vlna zvýšeného zájmu o bohemistiku se objevila ve druhé půli šedesátých let a zvláště po roce 1968. Trvala pak, postupně se zeslabujíc, až do poloviny sedmdesátých let. Studenti, kteří tehdy byli na studijních pobytech v Praze, prožívali velmi emocionálně pronásledování vědců a umělců v nastupující tzv. normalizaci. Z této vlny mladých bohemistů vyšla mimo jiné také zmíněná Christina Rothmeierová (tehdy Ladstätterová, provdaná pak Hansen-Löveová). V seminárních i soukromých diskusích mezi kolegy a studenty byla na vídeňské slavistice věnována zvýšená

pozornost pražskému literárněvědnému strukturalismu. O jeho propagaci se v západních odborných kruzích významně zasloužilo koncem sedmdesátých let nově vzniklé vídeňské periodikum Wiener Slavistischer Almanach. Byl založen roku 1978 Aage Hansenem-Lövem, Gerhardem Neweklowským, Tilmannem Reutherem a mnou se záměrem poskytnout publikační forum především nežádoucím a zakázaným ruským a českým vědcům i umělcům. Česká literární věda této možnosti bohatě využila zvláště v prvních deseti svazcích Almanachu. Významné studie zde otiskli Miroslav Drozda, Miroslav Červenka, Miroslav Procházka, Oleg Sus, Alexandr Stich, Petr Holman, Milan Jankovič, Aleš Haman, Zdeněk Pešat, Pavel Trost a další. Od osmdesátých let se otevřel příspěvkům z oblasti novějších slovanských literatur i Wiener Slavistisches Jahrbuch, zaměřený předtím převážně na jazykovědu a filologii.

Zájem studentů o bohemistiku i další obory slavistiky začal silně upadat ve druhé půli osmdesátých let. Mladí lidé neviděli v bohemistice perspektivu pro životní uplatnění. Studovali jen ojedinělí nadšenci, ovlivnění často studijním pobytem v Praze, během něhož se někteří dostávali do styku s kruhy samizdatu. Tito studenti pak disidentům mnohdy dovedli obětavě a odvážně pomoci, ale dokázali také samizdat zkoumat a jeho dílčí oblasti popsat, jak to dokumentuje například diplomová práce naší absolventky Johanny Possetové o periodikách českého samizdatu, jež knižně vyšla i v českém překladu. Tím se dostáváme k disertačním a diplomovým pracím našich absolventů – i zde zůstanu u posledního čtvrtstoletí, starší údaje shrnul G. Wytrzens v citovaném příspěvku. Vídeňské práce ovšem na rozdíl od německých nevycházejí tiskem, a proto většinou zůstávají neznámy širší odborné veřejnosti, i když by si mnohé z nich alespoň dílčí publikaci zasloužily. Z literárních prací k nim patří především disertace o poetismu Christiny Ladstätterové (nyní Rothmeierové), dále práce o J. S. Macharovi, o vypravěčských strukturách Egona Hostovského, o Prvotinách pěkných umění, o pohádkách bratří Čapků, o dětských knížkách Čtvrťkových i diplomové práce na jiných institutech vídeňské univerzity, zvláště na germanistice a na literární komparatistice, zabývající se někdy také kontrastivně nebo komparatisticky českou literaturou, například germanistická práce srovnávající motiviku Boženy Němcové a Marie Ebner-Eschenbachové, studie u komparatistů o českých nakladatelstvích v 19. století a jiné. Problematika české dětské literatury je i v posledních letech pro vídeňské bohemisty jednou z nejatraktivnějších, jak dokládají jejich překlady i diplomová práce o díle Oty Hofmana.

Posledně zmíněná práce je jednou z prvních ze druhé silné vlny bohemistů, kteří k nám přišli pod vlivem listopadu 1989. Po dvou silných ročnících, kdy v letech 1990 a 1991 začalo bohemistiku jako obor nově studovat asi šedesát studentů, počty nových zájemců již v posledních dvou letech výrazně klesají. Ukončení studia se z této polistopadové vlny nyní blíží asi dvacet

bohemistů. K jejich ideálům patřili na začátku studia především Václav Havel a Jaroslav Seifert, ale zajímali se silně i o Milana Kunderu a autory dětské literatury. V průběhu studia se jejich zájmy a preference v české literatuře diferencovaly jednak na meziválečnou klasiku (zvláště Karel Čapek, Vladislav Vančura), jednak na tzv. zakázané autory z komunistické éry. Soustavné vedení našich studentů k precizní práci s textem, k jeho formální i sémiotické interpretaci a k zachycení německo-, případně rakousko-českých literárních interferencí i kontrastů vede většinu diplomandů k atraktivním tématům především literatury disentu, případně exilu a jejich textovým rozborům, některé však přivede i k literatuře staročeské a barokní, ovšem také, zatím ojediněle, i k módním feministickým přístupům. Se zájmem je ve Vídni mezi mladými sledován i současný pražský literárněvědný neostrukturalismus, není však přijímán nekriticky, nadšení sedmdesátých let se neopakuje. (K literárněvědné metodologii a teorii však bude hovořit podrobněji kolega Winczer.) Projekty k novější i nejnovější české literatuře zpracovává a přednášky pořádá rovněž vídeňský neuniverzitní Institut für Wissenschaften vom Menschen, který vydal německy spisy Jana Patočky, nyní tam pracuje také známá překladatelka Susanna Rothová. Nové možnosti šíření znalosti české literatury pro širší veřejnost nabízí jednak plánované večery poezie v literárním centru Alte Schmiede, přednášky a diskuse v rakouské Gesellschaft für Literatur a v novém Tschechisches Kulturzentrum českého velvyslanectví. Z mimovídeňských bohemistů je třeba zmínit Jiřího Moravu-Vlka, v Innsbrucku žijícího propagátora české literatury a objevitele cenných archívních materiálů c. k. policie o Karlu Havlíčkovi Borovském.

Závěrem k výhledům: Vídeňská literárněvědná bohemistika je ve svém dnešním rozsahu mimo české země ojedinělým jevem, a to nejen v německé jazykové oblasti, a mělo by být i v českém zájmu, aby zůstala jako samostatný diplomový obor zachována. Z tohoto postavení vyplývá pro nás i naše absolventy i závazek – bez zatížení konflikty a spory minulosti přispět rakouské a německé kulturní veřejnosti k poznání uměleckých, humanistických a evropských hodnot české literatury.

LITERATURA

STANISLAUS HAFNER:

Geschichte der österreichischen Slawistik (bis 1920), in Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern, Wien 1985, s. 11-88.

FRANTIŠEK A. SOUKUP:

Česká menšina v Rakousku, Praha 1928.

JOSEF VINTR:

Vztahy vídeňské a brněnské slavistiky v meziválečné době, sb. *Brno 1243-1993 – Brněnská věda a umění meziválečného období v evropském kontextu*, Brno 1993, s. 47-51.

GÜNTHER WYTRZENS:

Bohemistika v Rakousku, *Materiály ze symposia o bohemistice v zahraničí*, Praha 1979, s.35-43.

VZDÁLENÁ BLÍZKOST (Bohemistika na rozhraní dvou kultur)

CHRISTA ROTHMEIEROVÁ

V polovině šedesátých let se slavistika v důsledku liberalizace tzv. "východního bloku" i v důsledku přílivu absolventů ze středních škol, na kterých se vyučovalo rusky, stala v Rakousku až "módním" předmětem studia, a institut slavistiky vídeňské univerzity se začal probouzet jako Šípková Růženka ze spánku.¹ To bylo období, kdy jsem tam nastoupila jako studentka slavistiky. Slibný vývoj ústavu ještě urychlil příchod profesora doktora Františka Václava Mareše (zesnulého v roce 1994)² z Prahy v roce 1968. Jako jeho asistent ho doprovodil filolog doktor Josef Vintr, který později, už jako mimořádný profesor, od roku 1984 přednášel také českou literaturu 19. a 20. století.

Přes stoupající zájem o bohemistiku³ byl tento obor v šedesátých letech dosti skromně vybaven a stál ve stínu dominující rusistiky. Přednášky doktora Reppa, který byl tenkrát jako lektor odpovědný za českou literaturu, se omezovaly na 19. století a byly čistě literárněhistorické. Informace přesahující tento rámec zprostředkoval řádný profesor slavistiky doktor Günther Wytrzens⁴ ve svých přehledových přednáškách srovnávací slovanské literatury, v proseminářích a v seminářích. Nepříznivou okolností pro ty, kterým nebyla čeština mateřštinou, byla absence použitelné shrnující literatury v němčině, kromě útlé knížky sudetského Němce Josefa Mühlbergera *Tschechische Literaturgeschichte: Von den Anfängen bis zur*

---

¹ K historii vídeňské slavistiky do roku 1963 srov. hlavně R. Jagoditsch (Die Slavistik an der Universität Wien 1849-1963, in *Studien zur Geschichte der Universität Wien III*, Graz-Köln 1965, s. 28n.) a S. Hafner (Die kulturgeschichtliche Bedeutung und wissenschaftliche Leistung der österreichischen Slavistik, *X. Jahresbericht des Bundesgymnasiums für Slowenen in Klagenfurt / X. letno poročilo državne gimnazije za slovence*, 1966/67, s. 91n.)

² Srov. J. Vintr: František Václav Mareš †, *Die Welt der Slaven* 1995, s. 158-168.

³ K vývoji bohemistiky v Rakousku srov. hlavně R. Jagoditsch: Die Lehrkanzel für slavische Philologie an der Universität Wien 1849-1949, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 1950, s. 3n.) a S. Hafner: Das austro-slavisches kulturpolitische Konzept in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, *Österreichische Osthefte* 1963, s. 435n., viz zejména s. 441-442).

⁴ Srov. nekrolog S. Hafnera (*Almanach der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* [142] 1993, s. 441-453) a J. V. Pavlík: O. Univ. Prof. Dr. Günther Wytrzens in memoriam, *Slavica Othinensia*, Odense Universitet 1992, s. 75-77.

Gegenwart (České literární dějiny: Od začátků do současnosti, München 1970). V roce 1974 vyšla kniha Heinricha Kunstmanna Tschechische Erzählkunst im 20. Jahrhundert (České vypravěčské umění ve 20. století), o deset let později Geschichte der tschechischen Literatur im 19. und 20. Jahrhundert (Dějiny české literatury v 19. a 20. století) Antonína Měšťana.

K volbě titulu "Vzdálená blízkost" mě však přiměly nejenom zkušeností studentky slavistického ústavu (1966-75) a činnost lektorky české literatury 20. století tamtéž (od roku 1976 až do současnosti), ale také mé aktivity v posledních dvaceti letech, jež se odehrávají mimo univerzitní půdu a jejichž prostřednictvím se pokouším českou kulturu a literaturu šířit: články v tisku, přednášky, vydavatelská činnost a překlady. Přitom jsem byla – a stále jsem – bezprostředně konfrontována s problémem recepcce české literatury.

V polovině šedesátých let panovala v Rakousku hrubá neznalost slovanské kultury a literatury podle principu "Slavica non leguntur". Zvláště česká vzdělanost a kultura byly podceňovány – předsudek snad ještě z dob monarchie –, což vzhledem k českému původu mnoha Rakušanů (respektive Vídeňanů) působí paradoxně. V té době sice díky "tání", které ani Československo neminulo, docházelo od let 1963-64 ke kontaktům mezi českými a rakouskými literáty a umělci; tyto kontakty byly oficiálně podporovány; docházelo k nesmělému přibližování obou kultur, přesto průměrný Rakušan zavíral oči před skutečností, že samo Rakousko už dávno patří mezi malé státy. V neznalosti velkého rozkvětu české kultury mezi válkami široké povědomí trvalo na fikci "rozdílu kvalit" "velké" německé a "malé" české kultury. Symptomatická se mi zdá být skutečnost, že rakouský čtenář se mohl nejvíc sprátelit s komickými nebo s komicky vzdorovitými hrdiny české literatury, jako je Švejk nebo Hrabalovi "pábitelé".

K systematictějšímu šíření české literatury v Rakousku chyběla však v šedesátých letech infrastruktura vydavatelských zařízení srovnatelná se západním Německem. Moldenovo nakladatelství (Vídeň), které se v druhé polovině šedesátých let snažilo vydávat českou literaturu, z finančních důvodů ukončilo svou činnost. Teprve Wieserovo nakladatelství (Klagenfurt a Salzburg), které je specializováno na šíření literatury zemí střední a jihovýchodní Evropy, začalo od roku 1993 vydávat i českou literaturu v německých překladech. Jako první na můj popud vydali můj výběr a překlad z díla Jakuba Demla. V jiných rakouských nakladatelstvích jako Residenz (Salzburg), Deuticke (Vídeň) nebo Dröschl (Štýrský Hradec) se občas objeví překlady českých knížek.

Od základu se změnilы podmínky recepcce české literatury teprve na základě politických změn v roce 1989; téměř bleskově se začala akceptovat česká kultura a silně vzrostl zájem o zemi našich sousedů – samozřejmě také v souvislosti s intenzívními hospodářskými kontakty. I s ohledem na

širší veřejnost je už dnes možno říci, že "starobylá rakouská lhostejnost ke slovanskému prostředí, naše nevědomost ve všech slovanských záležitostech", jak je kritizoval ještě v roce 1965 významný rakouský slavista Rudolf Jagoditsch,⁵ mizí.

Spolu se společenskými a politickými změnami v letech 1989-90 došlo ke změnám i v rakouské bohemistice a k velkému přílivu studentů, což platí nejenom pro filozofickou fakultu, ale i pro vysokou školu ekonomickou. Souvisí to samozřejmě s okolností, že absolventi bohemistiky mají nyní větší vyhlídky na uplatnění svého studia v praktickém životě.

Problémy rakouské bohemistiky v posledních třech desetiletích byly zdůvodněny specifickou situací vídeňské slavistiky v daném geopolitickém kontextu. Od roku 1918 nebyla Vídeň už "kulturním a politicko-vzdělávacím centrem mnohonárodnostního státu",⁶ ve kterém slavistika měla "vnitropolitický" význam a vzdělávala elitu slovanských národů,⁷ nýbrž přednostím ke slovanskému světu bezprostředně za železnou oponou – tedy v exponované a překérní situaci. Odcizení obou sousedů – Čechů a Rakušanů, jež vzniklo konfliktním soužitím v jednom státě, bylo po rozpadu rakousko-uherské monarchie, po událostech nacistického období za 2. světové války a po roce 1948 v klimatu studené války zakonzervováno a vyvolalo zmíněnou neznalost (a podceňování) kulturního dění v sousední zemi. Železná opona se všemi negativními projekcemi na obou stranách tvořila nepřekonatelnou bariéru také pro kulturní výměnu. Ke sblížení docházelo obvykle pouze jako následek liberalizace v Československu od poloviny šedesátých let nebo skandálů (pronásledování disidentů, soudy, věznění apod.) v sedmdesátých a osmdesátých letech. O českou kulturu se soustavně a trvale zajímali jen zapálení idealisté.

Normalizace v Československu zastínila také vídeňskou slavistiku. Velká část vědecké literatury pocházející z Československa byla zideologizovaná, zfalšovaná a u nás nepoužitelná. Osobní vědecké kontakty byly téměř znemožněny, výměna vědeckých pracovníků přerušena, protože – jak je všeobecně známo – elita české literárněvědné bohemistiky byla propuštěna z univerzit a z akademie věd. Vídeňská univerzita při zachovávaní korektních byro-

---

⁵ R. Jagoditsch: Die Slavistik an der Universität Wien 1849-1963, in *Studien zur Geschichte der Universität Wien III*, Graz-Köln 1965, s. 53.

⁶ S. Hafner: Geschichte der Österreichischen Slavistik, in *Beiträge zur Geschichte der Slavistik in nichtslawischen Ländern: Herausgegeben von Josef Hamm und Günther Wyrzens*, Wien 1985, s. 27 (srov též s. 50 a 61-62).

⁷ R. Jagoditsch: Die Lehrkanzel für slavische Philologie an der Universität Wien 1849-1949, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 1950, s. 39 (viz též R. Jagoditsch: Die Slavistik an der Universität Wien 1849-1963, in *Studien zur Geschichte der Universität Wien III*, Graz-Köln 1965, s. 42-43).

kratických předpisů směla zvat pouze zaměstnance veřejných institucí a ti pro nás většinou nebyli vědecky zajímaví. Pozvat vyhozeného vědce na vídeňskou univerzitu by bývalo vyžadovalo nepragmatický přístup ze strany vedení ústavu slavistiky. Dokonce vydávání vědecké bohemistické literatury v našich slavistických periodikách bylo svízelné, protože nebylo možné publikovat vedle sebe vyhozené a ještě trpěné vědce v téže publikaci – zkušenost, kterou jsem získala při vydávání Vídeňského slavistického almanachu.⁸ Studentská výměna byla omezena na jediné celoroční stipendium na Karlově univerzitě.

Tato situace, kterou zde mohu líčit jen velmi stručně, nevedla ministerstvo k tomu, aby tento obor zvlášť podporovalo a utvořilo například asistenturu pro literaturu 20. století. Studentů bylo málo, zato jejich motivace byla mimořádná. Nadšení bylo nezbytné, protože člověk, jehož hlavním oborem byla bohemistika a který nebyl na fakultě stále zaměstnaným profesorem – a tím pragmatizovaným rakouským úředníkem se slušným platem –, mohl v Rakousku existovat pouze se značnou dávkou idealismu, s asketickým životním stylem a s ochotou přijímat vedlejší zaměstnání.

Chápeme-li však univerzitu jako "místo sociální", ve kterém jsou "vytvářeny identity a potvrzeny identifikace" (podle definice rakouského historika Petschara),⁹ měla bohemistika v těch nešťastných letech důležitou funkci v univerzitní a mimouniverzitní oblasti, funkci překračující čistě vědecké bádání a vědeckost v úzkém smyslu. Převzala úlohy:

1) být osvětou, obranou, korektivem a pamětí,

2) vzdělávat nejen rakouské studenty, nýbrž i české emigranty nebo jejich děti (tj. vychovávat slovanskou elitu jako kdysi v monarchii) a

3) mimo rámec univerzity připravit pochopení pro specifickou společenskou a lidskou situaci v Československu a pro překlady české literatury, být prostředníkem a stavitelem mostů přes zemi nikoho.

Na novou situaci po listopadu 1989 reagovalo bystře rakouské ministerstvo pro vědu koncem roku 1992 vytvořením nové katedry západoslovanských literatur, kterou vede řádný profesor doktora Pavol Winczer a která je vybavena jednou asistenturou pro českou a jednou pro polskou literaturu. Povoláním profesorů ze slovanských zemí – profesora Mareše a jeho tehdejšího asistenta doktora Vintra i profesora Winczera – pokračovala Vídeňská univerzita v tradici pěstované od časů monarchie: usilovat o úzké osobní a odborné

---

⁸ Č. 4 (1979) – věnované tzv. "jiné avantgardě", č. 8 (1981) – věnované Mukařovskému.

⁹ H. Petschar: úvod ke sb. *Identität und Kulturtransfer (Semiotische Aspekte von Einheit und Wandel sozialer Körper)*, Wien-Köln-Weimar 1993, s. 12.

spojení rakouské slavistiky s jižními a západními Slovy,¹⁰ což se dnes uskutečňuje i zvaním lektorů a přednášejících z České republiky. Očekávám, že dojde k živému vědeckému dialogu českých a rakouských bohemistů a k vytvoření nové kulturní vzájemnosti, která bude předpokladem k opravdové blízkosti české a rakouské kultury v Evropě rovnoprávných sousedů.

---

¹⁰ Srov. S. Hafner: Geschichte der Österreichischen Slawistik, in *Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern* (Herausgegeben von Josef Hamm und Günther Wytrzens), Wien 1985, s. 12.

METODICKÉ PROBLÉMY A DILEMATA PŘI VÝUCE ČESKÉ LITERATURY NA VÍDEŇSKÉ UNIVERZITĚ

PAVOL WINCZER

Než přistoupím k vlastnímu tématu, tedy k cílům, zásadním rozhodnutím, metodám a zkušenostem z výuky české literatury, musím se zmínit o rámcových podmínkách, které tuto didaktickou praxi limitují.

Tyto rámcové podmínky jsou tvořeny jednak přirozenými danostmi, které jsou neměnné, jednak systémem filologického studia, určeným zákony a předpisy – ten se mění jednou za dvacet až pětadvacet let.

Jestliže mluvím o *přirozených danostech*, mám na zřeteli jazykovou kompetenci, s jakou studenti-Neslované studium češtiny začínají, a míru obtížnosti jejího zvládnutí během studia. V naprosté většině je čeština pro ně cizím jazykem, který dříve neznali. Jelikož na univerzitě není zavedeno jazykové propedeutikum, velkou část hodin, zejména v první polovině studia, zabírají praktická jazyková cvičení – na úkor vlastní filologické výuky i pomocných a teoretických předmětů. Hodin literárněteoretických, poetologických, literárněhistorických proseminářů, konverzatorií, seminářů a přednášek zbývá hříšně málo. Tato okolnost – malý počet literárněvědných hodin – snižuje, a to velice citelně, také celkovou úroveň studia: za méně času lze probrat látku jen v omezeném rozsahu anebo povrchněji.

Jazykové potíže nutí navíc silně redukovat povinnou četbu – její seznam je velmi kusý, rozsahem nikterak nesrovnatelný nejen s pražským, což je pochopitelné, ale ani třeba se seznamem v Institutu slavistiky krakovské jagellonské univerzity. Není dost dobře možné požadavky zvýšit, a to ze dvou důvodů: jednak mají být na všech srovnatelných oborech požadavky přibližně stejné (systémové hledisko), jednak hrozí odliv zájmu, přesun studentů do oborů, které by se jim mohly jevit jako snadnější (pragmatické hledisko).

Jazykové potíže omezují na seminářích výběr analyzovaných textů – student je ochoten a schopen přečíst na příští týden v českém originálu nejvýše 10-15 stran. Románová díla, pokud nejsou přeložena do němčiny, jsou spíše výjimkou a je nutno nechat studentům měsíc až dva na jejich přečtení, tedy zařadit je na program semináře teprve ve druhé části semestru. Texty s výraznými nářečovými, jinak sociolektickými nebo s archaicnými prvky a také s novotvary se ukazují pro ústní analýzu formou řízené diskuse málo vhodné (hodí se zato jako témata seminářních prací).

Předpokládám, že se stejnými problémy zápasí rovněž kolegové-bohemisté v jiných západních státech. Připouštím, že jim konstatování stavu v této vstupní části může připadat poněkud banální. Českým bohemistům je však nutno tyto zvláštnosti připomenout.

Pokud jde o *systém studia*, důležitá jsou pro naši problematiku zejména tři zjištění. Ve všech třech případech jde o dost podstatné odlišnosti ve srovnání se systémem, na jaký jsme si v poválečném Československu navykli.

Na prvním místě je zde nutno uvést značnou volnost ve výběru témat pro přednášejícího a s tím související vysoké procento výběrovosti přednášek a cvičení pro studenty. Vytváří se tím systém volné nabídky: studenti si mohou, ale nemusí zvolit ten nebo onen seminář, tu nebo onu přednášku, a pokud ji navštěvují, mohou, ale nemusí ji ukončit zkouškou. Pouze musí mít z jistých oblastí jistý počet úspěšných zkoušek. Volí si danou přednášku (seminář, konverzatorium apod.) na základě tří hledisek: svého profilu studia, subjektivního zájmu o nabízenou problematiku, osoby přednášejícího (jeho odborné kvality nebo naopak malé náročnosti).

Povinné jsou z literárněvědné oblasti pouze: úvodní literární proseminář (dvě hodiny týdně po dobu jednoho semestru), seminář pro pokročilé v tomtéž rozsahu – a zkoušky z dějin dané literatury (přednáška ze staré literatury jedna hodina týdně po dobu jednoho semestru) a z literatury novější, tedy 19. a 20. století, dvě hodiny týdně po dobu dvou semestrů). Obě zkoušky jsou konečné – nahrazují státnici. Důležité je, že základní běh dějin české literatury, který trvá v Praze dvanáct hodin (dvě hodiny po dobu šesti semestrů) a v jiných slovanských zemích pro cizí filologie osm až dvanáct hodin, je ve Vídni nesmyslně a nepochopitelně zkrácen na tři hodiny. Je to jednotné řešení pro všechny neofilologie. Student má sice právo dostavit se ke zkoušce do jednoho roku po konání dané přednášky, je mu tím ponechána možnost lépe se připravit a bez kvapu přečíst povinnou četbu – ale to nepochopitelně neřeší problém redukce materiálu a povrchnosti.

Rovněž literárněteoretická a poetologická připravenost studentů po absolvování jednosemestrového prosemináře není zpravidla taková, aby jim poskytla instrumentarium k textové analýze a k interpretaci poezie, prózy a dramatické tvorby. V praxi se projevují vážné mezery ve znalosti opisné poetiky, naratologie, základů historické poetiky (kupříkladu z vývoje českých veršových systémů). Často je zapotřebí to dohánět na seminářích, které jsou vlastně – stejně jako v dobách Šaldových – ze zákona definovány jako příprava k samostatnému přístupu a směřjí je vést pouze profesori a docenti.

Z pražského nebo brněnského pohledu neobvykle působí rovněž semestrální charakter studia. Všechny přednášky, bez rozdílu, zda monologické, nebo ty, v nichž jsou studenti vybízeni k aktivní spolupráci, se nahlásí na dobu jednoho semestru a tomu odpovídá rovněž rozsah zkušebního materiálu.

lu. Má to značně nepříjemné praktické důsledky. Žádná povinná přednáška nebo cvičení netrvalí déle než jeden semestr, a pokud přednášející míní vést výběrovou přednášku několik semestrů, student se po prvním semestru přihlásí ke zkoušce a více se neukáže; v dalších semestrech se objeví jiní studenti, jimž je nutno probranou látku opakovat, nebo se neobjeví žádní. Zformalizovaný systém studia tak ztěžuje až znemožňuje věcnou kontinuitu.

Tady se konečně dostávám k problémové části svých úvah, k jejich jádru:

Pokud jde o základní kurs, o povinnou panoramatickou přednášku historie české literatury, který by měl poskytnout studentům celkový přehled a rámec, do něhož si zasadí ty jevy, jimiž se budou hlouběji zabývat na semináři, na konverzatoriích a v diplomové práci, krajní redukce materiálu nechává tím naléhavěji vystoupit základním otázkám, které si musí položit každý přednášející (a také zkoušející).

První otázku lze formulovat takto: Stačí klást těžiště do tradičního výkladu tvorby jednotlivých autorů a do nutného nastínění společensko-historické situace a z literární oblasti do nastínění skupin, případně generací jako – podobně jako tvorba autora – přirozených entit literatury a vyžadovat u zkoušky jen toto? Anebo je třeba žádat také synchronní pohled na tvorbu jisté doby jako na koexistenci a polemiku různých programů a tvůrčích výsledků, jako na koexistenci a svár skupin a generací, a žádat také rekonstrukci literárního vývoje po stránce tematicko-ideové, žánrové apod.?

Je mimo pochyby, že studenti jsou ze střední školy navyklí na tradiční personální přístup ("život a dílo"), ten je pro ně nejsnadnější, u zkoušek na takto formulované otázky spontánně "zabírají" a jejich výsledky jsou zde relativně nejlepší. Víme ovšem, že souhrn programových snažení a literárních realizací ještě nedává obraz národní literatury, ta je tuze složitým vyvíjejícím se uspořádáním. Domnívám se, že u zkoušky přístup podle autorů má své důležité místo. Nicméně kladu vždy alespoň polovinu otázek přehledového typu. Výsledky jsou spíše tristní. Už otázka typu "česká poezie třicátých let našeho století" nebývá zodpovězena uspokojivě: padají jména Seifert, Nezval, Halas, ale pouze výjimečně Hora a Hrubín, nemluvě o Závadovi (zcela neznámý) a jiných. Na otázku "český psychologický román do roku 1939", na kterou jsem očekával alespoň vyjmenování autorů, kteří do tohoto okruhu patří, se zatím u mne nezmohl na odpověď žádný student. Snad sám pojem "psychologický román" není dotazovaným zcela jasný. Avšak ani s "tematologickou" otázkou o vývoji české prózy o vesnici a vesnickém člověku v 19. století po Němcové jsem neuspěl. Tady jde už o evidentní neznalost materiálu, a to o hromadnou neznalost – nebo o hromadnou neschopnost rekonstruovat tematicko-vývojový celek z dílčích znalostí o tvorbě jednotlivých spisovatelů. Zmatkem a mlčením reagují vídeňští bohémisté rovněž na otázku "české drama období realismu" a studentům neusnadňuje odpověď ani mé zpřesnění, že jde o osmdesátá a devadesátá

léta minulého století. Podotýkám, že studenti si mohli na podobně formulované otázky u mne už zvyknout, kladu je – spolu se standardními personálními otázkami – důsledně a vytrvale. Je nutno říci, že jako doporučená sekundární literatura figurují na obecně přístupném seznamu mimo jiné práce z posledních let, v nichž se částečně dle zmíněných tematických a žánrových hledisek postupuje, jako je olomoucké *Panorama české literatury*, Jaroslavy Janáčkové *Od Máchy k Březinovi*, Jiřího Holého *Česká literatura 1910-1945*. Nedovedu posoudit, do jaké míry se na tomto neradostném stavu podílí systém studia (zejména nutnost vymáhat na *jedné* zkoušce znalost celého devatenáctého a dvacátého století), do jaké nepřipravenost studentů k samostatnému studiu a k tvoření žánrových a vývojových *konstruktů*, do jaké jejich pohodlnost a do jaké mé snad nepřiměřené nároky (já ovšem nežádám žádné podrobnosti, pouze *přehled*).

Na druhou otázku narazili už mí předchůdci a lze ji formulovat takto: Je nutné klást důraz spíše na faktografii, nebo naopak spíše na souvislosti a problémy? Tedy: převaha memorování, nebo převaha vedení k samostatnému myšlení? Je to prastará otázka ve školské a také ve vysokoškolské výuce. V polemickém vyhocení ji před sto lety formuloval proti dobově převládajícímu vyžadování pasivní reprodukce vypravěč v Mrštíkovi *Santa Lucii*, bouřící proti typu výuky, který se neptá po širších souvislostech a po smyslu věci, tedy po tom, co je v naší humanitní oblasti základní. Mluví se zde nikoli o literární, ale o všeobecné historii, ale to je pouze vnější, nepodstatný rozdíl. Vypravěč, za nímž tušíme spisovatelovu biografickou zkušenost, horlí proti způsobu učení, "když se neví, jak která doba s sebou souvisela, jaký duch vládne tím a tím stoletím, jaké byly příčiny, kauzální nexus a jaké následky té které události" (kapitola IV.). V pozitivistické slupce – zdůrazňování kauzality, my bychom dnes kladli důraz spíše na teleologii a na systémové vztahy – tu nacházíme vyzdvižení přemýšlivého a tvůrčího pohledu.

Dnes, v době informatiky a informační exploze, víme, že jistá množina faktografických informací je nezbytná jako kostra nebo základ pro tvoření struktur, s nimiž v našem vědomí operujeme, tedy pro logicky korektní navozování souvislostí mezi jevy, pro proces zobecňování, pro vytváření korektních typologií apod. Avšak *míra* onoho faktografického minima není jasná. Osobně si myslím, že pokud jde o názvy děl, zejména básnických sbírek, má smysl je od studenta požadovat pouze za předpokladu, že o díle dovede říci alespoň jednu kloudnou myšlenku, že to pro něj není prázdné pojmenování. Poněkud odlišná je situace ve věci dat narození a úmrtí, jakož i vzniku a vydání děl. Tu vyžadují roky (vročení) pouze u nejvýznamnějších spisovatelských zjevů a děl. Jinak trvám na znalosti *desetiletí*, tedy duchovní a literární situace, z níž dílo vyrůstá, do níž vstupuje a svým eventuálním působením zasahuje a která modifikuje též původní ráz autorovy tvorby.

Osobně vycházím ze zjištění, že paměť není věcí izolovaných jednotlivin, nýbrž jejich logického, problémového, typologického, historického zřetězení. I když geniálně prostou myšlenku Felixe Vodičky, že různá díla jedné doby jsou mnohdy různými responzemi na společnou situaci, různými řešeními naléhavého dobového problému (ideového nebo tvárného), nelze v didaktickém procesu vždy uplatnit. Lépe řečeno, lze – někdy na semináři jako možný a organizující princip.

Jsme přetíženi informacemi. Jsou ve svém množství a agresivně neob-
sáhnutelné a nezvládnutelné. Vycházím z poznatku, že množství fakto-
grafických údajů, pokud netvoří smysluplné uspořádání, je balast, jehož
se paměť stejně zbaví. Důležité není nosit je v hlavě, nýbrž vědět, kde údaje
v případě potřeby najdu. Proto u mne první otázka u zkoušky míří ke zna-
losti moderních syntetických a slovníkových prací ze šedesátých let a z
období po roce 1990, v nichž lze faktografii najít. To je pro studenta mno-
hem důležitější než ryze akademické vědomí o klasických, ale dnes už málo
používaných syntézách české literatury (Vlček, Jakubec, Pražák), z nichž
se moji kolegové připravovali ve druhé polovině padesátých let. (Ze starších
rukověti dodnes v univerzitním provozu v cizině obstál pouze Arne Novák
svým intencionálně všeobsáhlým, i když mnohdy subjektivním a dobově
příznakovým přístupem.)

Jestliže cílem souborné přednášky o české literatuře 19. a 20. století
je nastínit celkový společenský, duchovní, kulturní, literární rámec a vy-
zdvihnout základní problémy, tendence, konflikty, vývojové trendy a zjevy,
cílem semináře, konverzátorů a analytických cvičení jsou, nejvšeobecněji
vzato, hlubší sondy do vybraných děl a oblastí.

Smím-li mluvit o vlastní zkušenosti, základním cílem je pro mne naučit
pozornému a chápavému čtení, analýze a výkladu konkrétního díla. Čtení,
při němž studentu nemají uniknout ani napohled podružné detaily, náznaky
a informace, vzhledem k autorovu konsensu s dobovým čtenářem nevyslo-
vené, implicitní. Předem, tj. před první četbou, nadiktované otázky mají
pozornost studentů vést požadovaným směrem. Je tu ještě hlubší vrstva,
méně zjevný didaktický cíl. Studenti společně jeví v seminářích a diploma-
ových pracích sklon své téma vyjmout, vypreparovat z dobových a vývojových
kontextů – tak je to nejsnadnější. Zevrubně osvětlí svůj vybraný úsek, jeho
okolí zůstává ve tmě. Tím se ovšem relativizuje až zpochybňuje platnost
závěrů – jako neopakovatelné se jeví rovněž to, co je dobově příznačné. Já
se naopak snažím proniknout pomocí analyzovaného díla k duchovnímu,
kulturnímu, společenskému a poetologickému pozadí díla, zaměřuji se in-
tenzívně zejména na konkrétní historickou problematiku literárních směrů
a žánrů, usiluji vést studenty k postihování podmíněnosti a spojitosti díla,
k poznání dobového horizontu problémů a výrazových prostředků. Jinými
slovy, vedu k historickému pohledu umožňujícímu adekvátnější a hlubší

textovou interpretaci – a sama interpretace je zase průzorem do širších dobových souvislostí. Část studentů však volí – spíše z pohodlí – tzv. postmodernistickou cestu likvidace historismu a systémového přístupu, odpovídající předvědeckému stadiu myšlení.

Srovnávací hledisko forsíruji explicitně nebo implicitně různým způsobem – ovšem s různým ohlasem. Několik semestrů jsem vedl *semináře pro dva obory*, pro polonisty a bohemisty společně. Z mého hlediska to byla vděčná příležitost konfrontace na žánrové a směrové bázi nebo na bázi dějin idejí srovnatelných děl z obou literatur (většího rozsahu jen pokud byly přeloženy do němčiny). Konfrontačně nám v textové analýze vyvstaly parnasistní tendence, hudebnost a prvky impresionistické přírodní opisnosti u Vrchlického a u příslušníka generace devadesátých let K. Tetmajera (čímž se první posunul do poněkud neobvyklé roviny a mohl jsem rovněž poukázat na odlišný vztah moderny k parnasismu v polské a české literatuře). Sukcesivní interpretací Dykova *Krysaře* a jednoho z dramát polského ibsenovce Tadeusze Rittnera jsem mohl ozřejmit dobovou problematiku legendy a pravdy, a když jsem přibral Reymontovu novelu *Spravedlnost*, celý komplex pro evropskou modernu příznačné problematiky pravdy – v jejím významu ontologickém i mravním – a mýtu, mystifikace, automystifikace, snu, autentičnosti a přetvářky. Pohříchu, studenti tuto šanci získat víceméně hravě základy vědeckého přístupu nedocenili. Nadnárodní rámec znamenal pro ně prostě potíž navíc; čistě bohemistický seminář, který jsem vedl v příštím semestru, se těšil nepoměrně větší návštěvnosti.

O srovnávací *přednášku* zájem je, pokud je téma dostatečně konkrétní a nosné, látka přesně definována a omezena a pokud u zkoušky nežádám četbu děl z dalšího slovanského jazyka studentem nestudovaného. Za studenty akceptovanou považuji jednosemestrovou přednášku o byronismu v západoslovanských literaturách, v níž jsem vyžadoval četbu alespoň jednoho Byronova díla a od bohemistů přirozeně *Máj*, od polonistů Malczewského *Mariu* a *Konrada Wallenroda* (analýza z hlediska byronismu a jiných v díle přítomných tradic). Zájem o přednášku o evropských a západoslovanských klasických básnických avantgardách byl slabší: pro moji generaci (1935) je to dílna a práh poezie našeho století, ono zúžené místo vývoje, jímž začíná nebo přechází to, co odlišuje moderní poezii od té v minulém století, pokus tuto tradici amputovat jsme bolestně zažili, byl to pro nás v šedesátých letech náhradní prapor hledačství a duchovní svobody – dnešním studentům to už nic neříká, je to pro ně plusquamperfectum. Pokus přiblížit jim význam avantgard se mi v podstatě nepodařil.

Jako málo úspěšný se mi jeví můj pokus zprostředkovat studentům historickou zkušenost jiné generace a jiného společenského systému na materiálu děl polské, české a slovenské literatury let 1940-1980 v interdisciplinárním konverzátoriu o (autentické, spontánní) angažovanosti a (mani-

pulované, vyžadované) pseudoangažovanosti. Pohyboval jsem se na třech úrovních: a) ujasňování, zpřesňování a ověřování základního pojmu analytickým materiálem; b) analýzy úrovně textu, v němž se angažovanost, tj. nejčastěji lidská a mravní účast, projevuje, a příslušných výrazových prostředků (v moderní literatuře se obvykle vyvolává vnější zdání věčnosti a nezaujatosti); c) analýza základní lidské situace v díle vyžadující morální rozhodování postavy a/nebo zaujetí stanoviska u čtenáře. Šlo o díla tematicky a motivicky zakotvená v době války a nacistické okupace, v době komunistické totality nebo v mravním zlostejnění a hodnotové nivelizaci konzumní společnosti. V práci se studenty se potvrdilo, že historická zkušenost je sotva přenosná. Co studenti chápou, je jádro, totiž lidská situace v díle, zejména hraniční situace – tváří v tvář smrti – vyžadující absolutní volbu. Antropologické kategorie (sociologické, psychologické, mravní), jako je lidská situace, mezilidská interakce, postoj, jsou schopny oslovit všechny. Je to klíč, v němž se literatura obecně čte – rovněž konzumní literatura. Mohou tedy i v didaktickém procesu na univerzitě tvořit protiváhu instrumentáře historické poetologie a dějin idejí.

Ke konci našich úvah je čas položit obecně otázku o cíli výuky konkrétní cizí literatury, v mém případě české literatury pro Rakušany.

Tento cíl je jánusovsky dvojdomý. Míří jednak k již zmíněnému nadnárodnímu literárnímu a duchovnímu kontextu, k regionálně-nadnárodním celkům a celoevropským procesům, k *littérature générale* a k evropským dějinám idejí. Česká literatura se jeví jako jejich národní modifikace, v jistých údobích (1800 až 1830) spíše jen jako vzdálený ohlas.

Na druhé straně míří literatura k poznání podmínek existence českého národa. I v tomto případě tedy ukazuje k širšímu kontextu. Vztahy společenského života a literatury představují celou škálu. Jsou to na prvním místě genetické vztahy (společenský život vytváří podmínky vzniku literatury a rámec jejího fungování); dále vztahy impresivní, tj. zejména vyzdvihování jistých postojů a osobních vzorů, čímž působí na vědomí národa; do třetice jsou to vztahy mimetické (současnost národa a jeho minulost jako předmět zobrazení, téma). Teprve v posledních desetiletích se doceňuje transformace dějin a současnosti národa do mýtu, který nachází výraz v literatuře a zpětně prostřednictvím děl působí na vědomí národa. Nejenom znalost národních dějin, také znalost dějin národní literatury umožňuje lépe pochopit dnešní život národa. Všechny tyto mnohonásobné vazby literatury a společnosti i sama literatura jako mimesis probíhají přes filtr klišé společenského vědomí, přes filtr literárních konvencí a přes filtr nadnárodních duchovních proudů.

Závěr poněkud konfesního rázu: Navzdory špatné situaci, pokud jde o jazykovou kompetenci studentů a počet učebních hodin věnovaných literatuře, se snažím kromě běžného filologického "základu" dostat do studia širší

a moderní společenskovední a humanitní základ. Jsem totiž přesvědčen, že konečným cílem studia není jen získání bohemistické jazykové, jazykovědné, literárněvědné a kulturněhistorické kompetence, pochopení reálií a procesů českých, nýbrž příprava studenta k tomu, aby hlouběji chápal dnešní svět a jeho historii, bez níž ani dnešek nelze chápat.

ČESKÁ LITERATURA V RUMUNSKU

JEAN GROSU

Neodvažuji se k vám obracet jako ke kolegům, protože nejsem ani literárním historikem, ani literárním teoretikem, dokonce ani literárním kritikem, nýbrž pouze překladatelem a šiřitelem literárních děl. Proto se vám omlouvám, pokud bude můj hlas znít na tomto vašem váženém shromáždění nějak zvláště.

Nicméně dovolu mi začít jedním příběhem.

U nás v Rumunsku existuje píseň. Jmenuje se *Láska je stará historie*. A ta píseň má pravdu, protože láska je skutečně stará historie, která nikdy neskončí.

A proto, pokud by se mě někdo zeptal, teď, když jsem znovu na půdě Čech a Slovenska, proč tolik miluji ty neskonale krásné končiny a jejich schopný národ, odpověděl bych slovy písně, že je to stará historie. Je utkána z tisíců vláken, nashromážděných během let, z tisíců vláken, která ztvárnila kouzlo přátelství, s nímž jsem se zde vždy setkával a které jsem i já vždy rozdával – tolik, kolik může se vši skromností dát moje srdce a mysl –, kdykoliv jsem se nacházel v těchto končinách, mezi lidmi nebo jen mezi jejich myšlenkami a city shromážděnými pod obálkami knih.

A protože nevyhnutelně došla řeč na knihy, nechť je mi dovoleno vzpomenout zde jednu z nich – a především jejího hrdinu, který mi podal snad nejněvroucnější ruku na cestě přátelství a lásky k Československu a k jeho lidu.

Znám Československo dlouho, je to již mnoho let, co jsem, jako velmi mladý, poprvé zavítal na jeho půdu. A již tehdy jsem se zde setkal s lidmi, které jsem měl později pochopit ze stránek Jaroslava Haška, ze stránek onoho monumentálního díla světové literatury. Ano, *Švejk*, kterého jsem přeložil a odvážil se oživit ho i na divadelních prknech – abych jej přiblížil srdci našeho národa –, byl tím, kdo mi *snad* nejvíc otevřel srdce českého lidu, pomohl mi pochopit a milovat národ, který prošel se vztyčenou hlavou zemětřeseními dějin, chrabře a důstojně uhájil právo na život, prosadil s houževnatostí a elegancí své schopnosti a vysoký humanismus, což projevuje i dnes při znamenitém úsilí o obnovu.

Možná se vám zdá, že přeháním. Je to však každopádně to, čemu by se mohlo říkat uvědomělé přehánění. Protože pravdivé jádro zůstává a znamená pro každého, kdo četl nebo bude někdy číst *Osudy dobrého vojáka Švejka*, široce otevřenou bránu k lásce ke svobodě lidí této země, k jejich

demokratismu a vysokým morálním vlastnostem, k jejich nepřekonatelnému humoru.

V tom spočívá, podle mne, velká, trvalá aktuálnost románu Jaroslava Haška, který v době, kdy se odehrává, bourá stavbu rakouského imperialismu a vrhá světlo na nezničitelnou sílu lidu.

I když dávno už překročil hranice s trvalým pasem – který vždy svým hrdinům zajišťuje velké umění – a patří všem ve jménu myšlenek, které pohánějí člověka stále kupředu, Švejk přesto zůstal a stále je český – tak český, že pokud si ho zamiluješ, zamiluješ si i národ, který ho zrodil.

To je tedy jeden z důvodů mé lásky, jedno z vláken, která byla upředena mezi mým srdcem a touto pohostinnou a pilnou zemí.

Budíž mi tedy dovoleno, abych se vrátil na živé vlně vzpomínek k onomu klíčovému okamžiku, řekl bych osudovému v tom nejlepší slova smyslu, k okamžiku, který pro mne znamenal, abych tak řekl, změnu pro celý běh mého života. Stalo se to 28. října 1937.

Tehdy jsem četl na jednom nemocničním lůžku v Československu *poprvé v originále Osudy dobrého vojáka Švejka*. Několik let předtím jsem četl v rumunštině z tohoto monumentálního díla několik úryvků, asi 150 stran, vydaných u nás pod názvem *Trampoty hlupáka*.

Tehdy jsem si uvědomil, jak těžce bylo ukrivděno tomuto českému donkichotovi a spolu s ním i národu, který ho zplodil (neboť Švejk nebyl, není a nikdy nebude hloupý), a v té chvíli se ve mně zrodila nezměrná ambice přispět svým způsobem k rehabilitaci sympatického hrdiny velkého Haška v očích rumunských čtenářů. Netušil jsem, že mi bude dopřáno štěstí, abych byl zrovna já tím, kdo vykoná ten akt kulturní spravedlnosti. Měl jsem tenkrát jiné tužby, o nichž zde nechci hovořit.

Četba *Švejka* mi však dala chuť prohrabávat se, s přesností zlatokopa, literárním pokladem spráteleného lidu, z něhož jsem znal pouze částečně dílo Karla Čapka a Františka Langera. Moje ambice se krok za krokem stávala realitou a dnes, po padesáti letech činnosti, mohu tvrdit – bez falešné skromnosti –, že jsem zprostředkoval rumunskému čtenáři znalost více než 100 titulů české a slovenské literatury, klasické i moderní, a živím v sobě naději, že dokážu být i nadále pozitivním faktorem rumunsko-českého a rumunsko-slovenského kulturního dialogu. Dovolím si jen velmi krátký výčet: dnes se mohou cítit v Rumunsku jako doma čeští a slovenští spisovatelé první velikosti. Mezi ně se řadí Božena Němcová, Ladislav Stroupežnický, Karel Čapek, Jaroslav Hašek, K. J. Beneš, Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Josef Toman, Jan Drda, Marie Majerová, Jan Otčenášek, Ludvík Aškenazy, Václav Havel, Pavel Kohout, Ivan Klíma, Jan Šmíd, Roman Ráž, Ota Pavel, Peter Karvaš, Ladislav Mňačko, Nataša Tánská, Ladislav Ťažký, Klára Jarunková a mnozí další. Tito pouze v mém překladu. Jsou však i další moji mladší kolegové, kteří svým úsilím přispěli k rozšíření a poznání

české a slovenské literatury v Rumunsku. Škoda, že nikdo z nich není teď v tomto sále.

Nechal jsem záměrně na konec jednoho znamenitého českého spisovatele, jemuž jsem během let přeložil řadu knih a jehož přátelstvím se pyšním a budu pyšnit stále. Je to zesnulý Jiří Marek, který, když hovořil o svých citech k mé zemi, zpravidla říkával: "Láska se podobá vínu: čím je starší, tím je lepší. Podstata spočívá ve skutečnosti, že nám zahřívá srdce a oči zaplňuje světlem velkých přátelství."

Samozřejmě nemohu ukončit tuto svoji řeč, aniž bych z hloubi srdce poděkoval organizátorům tohoto kongresu za to, že mi umožnili nové setkání s českými spisovateli a vydavateli, které se má podle programu uskutečnit v rámci této grandiózní kulturní události.

S tímto poděkováním, které je určeno zároveň i vám za trpělivost, s níž jste mne poslouchali, končím parafrází dobrého vojáka Švejka zvoláním: Budu bojovat za Její Veličenstvo českou literaturu a za rozšíření její znalosti v mé zemi "až do roztrhání těla".

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA V RUSKU

SERGEJ NIKOLSKIJ

Historie ruské filologické bohemistiky začíná na přelomu 18. a 19. století, stejně jako rusko-české styky v této oblasti, předznamenané už ve svých počátcích důležitou událostí: vědeckou cestou nejvýznamnějšího českého slavisty Josefa Dobrovského do Ruska v roce 1792. Ke shromažďování poznatků o českém jazyce a písemnictví přispívala činnost ruských slavistů začátku minulého století – A. Ch. Vostokova, P. I. Koeppena a A. S. Šišková, zejména jejich korespondence s českými a slovenskými buditeli, vedle Dobrovského s J. Jungmannem, V. Hankou, F. L. Čelakovským, P. J. Šafaříkem, J. Kollárem a dalšími. P. I. Koeppen, který jako první z ruských slavistů podnikl v letech 1821-1924 cestu do zemí západních a jižních Slovanů včetně Čech a Slovenska, navázal s těmito buditeli i osobní kontakty.

V první etapě převládal zájem o zkoumání jazykových otázek a především o srovnávací jazykovědu, jež měla mimořádný význam v souvislosti s procesem utváření a kodifikace slovanských národních spisovných jazyků, o společné kořeny slovanské kultury a starobylé literární památky (za něž byly tehdy považovány i *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*; první z nich byl v Rusku vydán v původním znění i v ruském překladu už v roce 1820). Rostl zájem o folklór jako svébytné národní umění (*Slovanské národní písně* F. L. Čelakovského). Od desátých let 19. století se informace o nejvýznamnějších českých a slovenských spisovatelích a jazykovědcích a o jejich dílech objevují na stránkách ruských časopisů a jejich množství postupně narůstá. V šedesátých letech je například doloženo už na čtyřicet ohlasů reagujících na díla J. Kollára.

Velkou úlohu sehrálo založení kateder historie a literatury slovanských národů na univerzitách v Moskvě, Peterburgu, Charkově a Kazani v roce 1835. V čele těchto kateder stáli O. M. Boďanskij, P. I. Preis, I. I. Srezněvskij a V. I. Grigorovič, kteří na konci třicátých a na začátku čtyřicátých let absolvovali dlouhodobé stáže v Praze a v dalších centrech slavistiky. Významným slavistou byl i M. P. Pogodin, který také několikrát navštívil Prahu. Cítili velké sympatie k utlačovaným slovanským národům a byli to vědci s širším slavistickým zaměřením. Jejich zájem o literaturu (včetně české a slovenské) a o folklór se projevoval v přednáškových cyklech i vědeckých pracích, především v obecném historickém, kulturním a etnografickém kontextu. Často ruští slavisté uvažovali o osudech slovanských národů a byli nadšeni myšlenkou slovanské vzájemnosti, ačkoli ji chápali rozdílně – od pojetí demokratického po poměrně konzervativní.

Vedle pokračujícího zkoumání staré literatury se postupně prohlubovala i znalost literatury novější, včetně současné; díky tomu mohl být v polovině šedesátých let vydán *Obzor slavjanskich literatur* A. N. Pypina a V. D. Spasoviče. V letech 1879-1881 vyšla jejich dvoudílná *Istorija slavjanskich literatur*. Toto první ruský psané souhrnné dílo systematicky vykládalo dějiny literatur západních a jižních Slovanů od nejstarších dob do sedmdesátých let 19. století a srovnávalo je s historií literatury ruské a ukrajinské. Výkladu literatury předcházely obecné historické informace a nástin slovanské etnografie a folklóru. Koncepce tohoto díla odpovídala principům a představám kulturněhistorické školy. Kniha A. N. Pypina a V. D. Spasoviče (jenž byl autorem oddílů o polské literatuře) měla kladný mezinárodní ohlas a byla přeložena do němčiny, francouzštiny, češtiny a lužické srbštiny. Některými literárněhistorickými údaji doplnil Pypinovu práci *Očerk istorii češskoj literatury* A. J. Stěpoviče (Kijev 1886), který věnoval pozornost především problému nahrazení "starého" romantismu (Kollár, Hanka, Čelakovský) romantismem "novým" a otázkám realismu (Neruda, Hálek). Do svého díla *Očerk istorii slavjanskich literatur* (1893) Stěpovič zařadil samostatné kapitoly o K. H. Máchovi a J. Vrchlickém. Česká literatura byla představena i v přehledech slovanských literatur, které napsal v letech 1885-1888 P. O. Morozov pro čtyřsvazkové dílo *Vseobščaja istorija literatury* (St. Petersburg 1880-1892), redigované V. F. Koršem a A. I. Kirpičnikovem. Ve druhé polovině 19. století je tak jasně patrná snaha seznámit se s českou literaturou v její komplexnosti a v širším slovanském i světovém kontextu, zařadit ji mezi další světové literatury jako samostatnou literární hodnotu a výraz svébytné národní duchovní existence a poskytnout ruským čtenářům informace o nejvýznamnějších spisovatelích včetně autorů současných.

Z bohemistických prací počátku 20. století je třeba připomenout výzkumy historika N. V. Jastrebova, jenž studoval památky staré české literatury (atribuoval a vyložil například některá díla J. Blahoslava a P. Chelčického), a některé práce M. N. Petrovského a zvláště V. A. Franceva, který široce využíval a také vydával archivní prameny (*Pisma Vaclavu Hanke iz slavjanskich zemel*, Warszawa 1905; *Očerki po istorii češskogo vozrožděnja*, Warszawa 1902).

V tomto krátkém přehledu nemůžeme podrobně pojednat o množství překladů české beletrie na konci 19. a na začátku 20. století (zvláště významný byl soubor českých básní v antologii N. V. Gerbela *Poezija slavjan*, 1871), o početných časopiseckých člancích, zprávách a ohlasech, věnovaných aktuálním událostem, jednotlivým autorům a dílům. Dodejme, že tento materiál bohužel dosud není dostatečně zpracován, protože události první světové války přerušily plynulý literární proces i normální česko-ruské literární styky a výměnu hodnot a potom začala už zcela nová epocha.

Pro sovětské období byla příznačná určitá specifika. Jedním z nich bylo přenesení zájmu na současnou literaturu, hlavně na díla revolučního zaměření. V přístupu k literárním jevům se silně uplatňoval sociologismus; byly sledovány a hodnoceny především podle toho, jak se zapojovaly do revolučního procesu a jaký vztah k němu zaujímaly. Značné škody utrpěla už na počátku dvacátých let akademická literární věda. Katedry slavistiky byly postupně prakticky zlikvidovány, zmínky o příbuznosti Slovanů a slovanské otázky i studium starší slovanské literatury a písemných památek spojených s náboženstvím nebyly přijímány příznivě. Někteří vědci emigrovali. Jastrebov, Francev a další našli útočiště v Československu, kde působili i R. O. Jakobson a P. G. Bogatyrev. Někteří slavisté, například v Ústavu slavistiky v Leningradě, byli postiženi politickými represemi. Ústav, založený v roce 1931, už po třech letech zanikl. Z bohemistů v této době zahynuli V. N. Korabljov a známý moskevský kritik a překladatel M. N. Skačkov, pronásledováni byli i další, například A. M. Seliščev.

Výkladem české literatury se zabývala především soudobá literární kritika. Činnost překladatelů a literárních kritiků byla přitom značně výběrová. Největší pozornost se soustřeďovala na seznamování čtenářů s levicově orientovanou literaturou vyjadřující představu revolučně socialistické obnovy světa, tedy s díly I. Olbrachta, M. Majerové, zčásti V. Vančury a dalších prozaiků, básníků S. K. Neumanna, J. Hory, J. Seiferta, J. Wolker a jiných. Překládání byli také J. Neruda a A. Jirásek.

Značnou pozornost zároveň budily výrazné tvůrčí individuality: J. Hašek a K. Čapek. Neobyčejná popularita Haškova románu *Osudy dobrého vojáka Švejka*, datující se už od konce dvacátých let, ještě vzrostla po vydání výborného překladu P. G. Bogatyreva; patrně také přispěla ke zvýšení zájmu o Haškovo dílo i v jiných zemích. Obraz Švejka natolik vstoupil do vědomí čtenářů i literátů, že později, v letech druhé světové války, začal žít takřka samostatným životem. Po celou dobu války se v armádních novinách, v rozhlasovém vysílání i v kinech objevovala satirická díla, a dokonce i celé cykly, které přinášely přehodnocený obraz Haškova hrdiny a konfrontovaly jej s hitlerovskou válečnou mašinerií.

Zájem o dílo K. Čapka zaznamenal dva vrcholy – v polovině dvacátých a ve druhé polovině třicátých let. Zpočátku vyvolalo zvláštní pozornost jeho drama *R. U. R.* a obraz robota. Spisovatelé i recenzenti vnímali hru jako dílo kladoucí naléhavé otázky, v dobovém výkladu spojované s krizí buržoazní civilizace, a myšlenka robota byla oceňována jako mimořádný umělecký objev. Ve druhé polovině třicátých let se v centru pozornosti octla především Čapkova díla se silnou protiválečnou a antifašistickou tendencí, zvláště *Válka s mloky* a hra *Matka*. O vysokém hodnocení Čapkových děl svědčí to, že byla srovnávána s romány J. Swifta a H. G. Wellse. Zároveň však

byla přeložena jen některá jeho díla a v řadě případů se v nich navíc dělaly škrty.

Situace ve slavistice se začala měnit za války a v prvních poválečných letech. Na univerzitách byly znovu otevřeny katedry slovanské filologie. V roce 1947 byl založen Ústav slavistiky Akademie věd SSSR pro výzkum jazyků, historie a literatury západních a jižních Slovanů. Přípravovali se noví odborní pracovníci a začala se rozvíjet výzkumná práce.

Zatímco v polovině čtyřicátých let byl prakticky jediným odborníkem na českou literaturu a folklór profesor P. G. Bogatyrev, v následujících dvou až třech desetiletích byly graduovány desítky kandidátů a několik doktorů věd, kteří se speciálně věnovali české a slovenské literatuře. Vystudovalo také mnoho kvalifikovaných překladatelů. To vše už od padesátých let napomáhalo rozvoji této oblasti poznání a rozšíření obecné znalosti české a slovenské literatury, jejích hodnot a historie.

Vědecká práce se rozvíjela v několika směrech. Různí autoři studovali jednotlivá literární období a tvorbu některých (nejčastěji významných) spisovatelů a zároveň ruští bohémisté vytvářeli komplexní obraz historie české literatury, jehož potřebu pociťovaly vysoké školy i literární veřejnost. Brali přitom samozřejmě v úvahu specifické nároky ruských čtenářů, stupeň jejich obeznámenosti s reáliemi českého života a české historie. Řada prací proto byla orientována do jisté míry popularizačně. Vědeckému bádání významně napomáhala i spolupráce s českými vědeckými kolektivy a jednotlivými odborníky. V roce 1963 Ústav slavistiky vydal poměrně rozsáhlé (asi šedesát autorských archů) *Očerki istorii češskoj literatury XIX-XX vekov*, v nichž byla stručně vyložena i starší literatura. Knihu napsal autorský kolektiv, jehož členy byli J. V. Bogdanov, I. A. Bogdanovová, L. N. Budagovová, T. S. Karskaja, L. S. Kiškin, R. R. Kuzněcovová, S. V. Nikolskij, A. P. Solovjevová, R. L. Filipčikovová, S. A. Šerlaimovová a jiní; redaktory byli D. F. Markov, S. V. Nikolskij a S. A. Šerlaimovová. Tato kniha je přirozeně poznamenána dobou svého vzniku; určitým omylům a iluzím let, o nichž jsme se již zmínili, bylo poplatné zvláště pojednání o literatuře nejnovější. V zásadě si však toto dílo svůj význam zachovalo i dnes, tři desetiletí po datu vydání, a to především díky výkladu klasické literatury a monografickým kapitolám o jednotlivých autorech. (Roku 1970 byla vydána také *Istorija slovackoj literatury*, která se dotýká i otázky česko-slovenských literárních vztahů.) Česká a slovenská literatura jsou představeny samostatnými kapitolami v každém z osmi dílů (kromě dílu prvního, věnovaného nejranějšímu období) fundamentální práce *Istorija vsemirnoj literatury* (1983-1994), připravené Ústavem světové literatury RAV ve spolupráci s dalšími ústavy a velkým kolektivem odborníků. Výklad zahrnuje všechny literatury světa a je doveden do období první světové války. Vyšla také *Istorija češskoj literatury* (1987), jejíž autorkou je profesorka Státní moskevské univerzity R. R. Kuzněcovová.

Dalším typem prací jsou monografie o jednotlivých jevech české literatury a o českých spisovatelích. Ruští bohémisté jsou autory knih o některých etapách a aspektech vývoje české prózy 20. století (I. A. Bernštejnová, R. R. Kuzněcovová), o poezii (S. A. Šerlaimovová), o meznících ve vývoji české literatury 19. a 20. století (S. V. Nikolskij), o dramatu a divadle doby národního obrození (L. N. Titovová), o rusko-českých literárních vztazích a kontaktech (L. S. Kiškin, A. M. Pančenko, K. I. Rovda) atd. Vznikla i jakási knižnice monografií o českých spisovatelích: o J. Jungmannovi a o P. J. Šafaříkovi psal A. S. Mylnikov, o J. Nerudovi A. P. Solovjevová, o S. Čechovi L. S. Kiškin, o S. K. Neumannovi a J. Wolkerovi S. A. Šerlaimovová, o V. Vančurovi O. M. Malevič, o M. Majerové R. R. Kuzněcovová, o M. Pujmanové I. A. Bernštejnová, o V. Nezvalovi L. N. Budagovová. Vyšlo několik knih o J. Haškovi (S. I. Vostokovová, N. P. Jelanskij, I. A. Bernštejnová, G. G. Šubin a jiní) a o K. Čapkovi (O. M. Malevič, I. A. Bernštejnová, S. V. Nikolskij a jiní). Kromě toho v Rusku vznikly stovky statí o mnohých českých autorech (i současných) a různých literárněhistorických problémech; sám jejich soupis by vyplnil delší rozsáhlou stať.

České a slovenské literatury se týkají články v mnohých literárněvědných sbornících historickosrovnávacího charakteru, například v publikacích o metodických otázkách srovnávacího výzkumu, o problémech baroka, národního obrození, romantismu a realismu, o rozvoji socialisticky orientované literatury ve 20. století v zemích střední a jihovýchodní Evropy atd. Konfrontační přístup často umožňoval sledovat společné tendence, ale i specifické rysy jednotlivých jevů v různých literaturách. (Tyto sborníky vydávaly především Ústav slavistiky a Ústav světové literatury RAV.)

Jedním z hlavních výsledků práce posledních čtyř desetiletí je nepochybně vytvoření rozsáhlého fondu překladů z české a slovenské literatury. Zatímco za celé meziválečné období bylo podle údajů bibliografického střediska Knižnaja palata v našem státě vydáno pouze 93 knih českých a slovenských spisovatelů (oddělená statistika bohužel neexistuje) v celkovém nákladu jen asi 1,5 milionu výtisků, v roce 1989 náklad dosáhl 128 milionů výtisků a knižních titulů bylo vydáno 1876. Knihy českých autorů byly překládány do 42 jazyků, nejvíce ovšem do ruštiny. Haškova díla vyšla ve 169 vydáních v celkovém nákladu více než 16 milionů výtisků, knihy K. Čapka ve více než desetimilionovém nákladu (118 vydání), díla Jiráskova v nákladu třímilionovém (46 vydání) atd. Ve velkých nákladech vyšla i některá díla autorů současných. Náš čtenář má k dispozici soubory spisů řady českých spisovatelů (A. Jirásek – osm dílů, J. Hašek – šestidílné a čtyřdílné vydání, K. Čapek – pětidílné a sedmidílné vydání, dvousvazkové soubory děl J. Nerudy, V. Vančury, V. Nezvala a dalších). Byla vydána třídílná antologie české poezie a antologie české a slovenské estetiky ve dvou svazcích. Převážná většina knih je vybavena průvodními statěmi (předmluvami,

doslovy) a komentáři; jsou většinou dostatečně kvalifikované a někdy i vědecky přínosné, takže spolu s pracemi literárněhistorickými vytvářejí velký informační fond obsahující podrobné údaje o spisovatelích, jejich životě, tvorbě, o dobové literární situaci atd.

Je třeba poznamenat, že určitá část vydávaných děl současných autorů snad nepatřila k nejlepším (do jisté míry jsme v tomto směru následovali československou vydavatelskou praxí) a že vycházela i tzv. "tajemnická" literatura, ale celkový podíl takovýchto knih není třeba zveličovat. Nakladatelství se bránila snižování nároků a brala v úvahu fakt, že skutečný zájem o tuto literaturu byl malý. Určitým "filtrem" byla také čtenářská poptávka na knižním trhu a v knihovnách.

V oblasti vydávání české literatury bohužel dosud existují i nemalé mezery. Nemáme zatím samostatné edice děl některých významných představitelů klasické literatury, například J. Zeyera nebo J. S. Machara, ani spisovatelů 20. století, jejichž tvorba byla po roce 1948 nebo později na indexu. V poslední době tyto mezery částečně zaplňují časopisecké i knižní otisky prací J. Seiferta, B. Hrabala, M. Kundery, V. Havla a dalších, jimiž se zabývají i literární vědci. Připomeňme i nedávné vydání celého svazku prací J. Mukařovského o estetice v ruském překladu (1994). Vydavatelské možnosti se však v poslední době zhoršily a objem knižní produkce klesl. Doplňování fondu překladové české literatury bude však přesto pokračovat.

Hlavními středisky věnujícími se vědecké práci v oblasti české a slovenské literatury a folklóru jsou Ústav slavistiky a baltistiky RAV (ISIB), Ústav světové literatury RAV (IMLI) a katedry slovanské filologie na univerzitách v Moskvě a St. Peterburgu. Určitými literárněvědnými aspekty se zabývají i jednotliví historikové specializující se na dějiny české kultury, umění a divadla (například v Ústavu teorie umění v Moskvě).

Pro současný stav ruské literární vědy je příznačné obnovení hodnotových kritérií v přístupu k literatuře a částečné přehodnocení hierarchie literárních jevů v literárním procesu. Začínají se sledovat i ty literární sféry a jevy, které až donedávna zůstávaly v pozadí nebo byly posuzovány apriorně. Jiným způsobem jsou teď pochopitelně nahlíženy i mnohé filozofické otázky. To vše se tak či onak dotýká i bohemistiky a odráží se na jejím současném stavu i směru vývoje.

K nejvýznamnějším pracím, které u nás v dnešní době vznikají, patří především dvě kolektivní díla (vytvářená Ústavem slavistiky a baltistiky), v nichž jsou jednotlivé národní literatury zkoumány v širším komplexu. První z těchto prací je třídílná historie literatur západních a jižních Slovanů od nejstarších dob do konce druhé světové války. Zvláštností tohoto projektu je to, že zde jsou paralelně a s komparatistickým nadhledem vykládány nejen starší fáze vývoje slovanských národních literatur, ale i literární proces konce 19. a první poloviny 20. století, který byl z tohoto hlediska

dosud sledován méně. Autoři přirozeně berou v úvahu celoevropský kontext a snaží se ukázat svébytnost každého písemnictví. Jedno z nejvýznamnějších míst je v této práci vyhrazeno české a slovenské literatuře. Hlavními autory kapitol o české literatuře jsou V. V. Močalovová (starší literatura), S. V. Nikolskij (19. století) a L. N. Budagovová (20. století). V témž ústavu vzniká velké dvousvazkové dílo o dějinách poválečné literatury v zemích střední a jihovýchodní Evropy. Tato práce bere v úvahu nová pojetí, hodnocení a stanoviska a usiluje o vytvoření objektivního obrazu vývoje literatury v tomto složitém období, jehož specifčnost byla dána existencí totalitárních režimů a rostoucího odporu proti nim; do boje o svobodu tvorby a humanismus se v dané době zapojila i literatura. Je zkoumán a zobecnován rozsáhlý faktografický materiál, který do značné míry dosud nebyl reflektován, a jsou analyzována literární díla vzniklá v minulém půlstoletí. (Autorkou oddílů o české literatuře je S. A. Šerlaimovová.) První díl (do konce šedesátých let) je už prakticky dokončen, stejně jako první kniha již zmíněného díla třísvazkového. Na Státní moskevské univerzitě vznikají stručné přehledy historie slovanských literatur, které slouží bezprostředním potřebám vyučovací praxe.

Stále vycházejí sborníky, které jsou speciálně věnovány české literatuře nebo o ní pojednávají v souvislosti se studiem určitých teoretických a literárněhistorických problémů. K pracím prvního typu patřila v posledních letech například kniha *Obščeniye literatur: Čěsko-russkije i slovacko-russkije literaturnyje sužazi* (1991), na jejíž přípravě se podíleli i čeští a slovenští vědci, sborník materiálů z moskevské vědecké konference věnované dvoustému výročí narození Jana Kollára (1993) i další práce vydávané v ISIB. Příkladem knih druhého typu mohou být sborníky *Funkcii literaturnych sužazej: Na materiale slavjanskich literatur* (1992), na němž se značnou měrou podíleli zahraniční badatelé, nebo *Razvitije prozaičeskich žanrov v stranach Centralnoj i Jugo-Vostočnoj Jevropy* (1991; obě publikace vydal ISIB). Především období literární moderny je věnován sborník *Na rubeže vekov: Problemy razvitija slavjanskich i balkanskich literatur XIX - načala XX veka* (1989). V jistém smyslu na něj navazuje sborník *Literaturnyj avangard: Osobennosti razvitija* (1993). Současné literatuře včetně české je věnována kniha *Aktualnyje aspekty izučeniija sovremennych literatur Rumynii i drugich stran Centralnoj Jevropy* (1992). Pokud jde o tematiku individuálních bohemistických prací, literárním stykům i nadále věnují pozornost L. S. Kiškin, N. K. Žakovová a jiní. V centru pozornosti S. A. Šerlaimovové jsou obecné problémy a hlavní činitelé současného literárního vývoje. L. N. Budagovová se zabývá poetickými formami a strukturami české poezie 20. století a jejím vztahem k evropským uměleckým proudům. Próze 20. století jsou věnovány stati R. R. Kuzněcovové, současné fantastice stati J. A. Gerčikovové. Ruští bohemisté se zabývají i tvorbou jednotlivých

českých spisovatelů. R. L. Filipčiková dokončila monografii o V. Vančurovi; zvláštní pozornost věnovala syntetičnosti a kontrapunktosti jeho poetiky, vztahu avantgardy a tradice. Pozoruhodný zájem vyvolává fenomén B. Hrabala a tendence současné literatury, již představuje. Vycházejí i stati věnované tvorbě V. Havla.

Stále silný je zájem o odkaz K. Čapka. Už pět let v Rusku existuje Společnost bratří Čapků (*Obščestvo braťjev Čapekov*), jejímž cílem je poznávání, šíření a popularizace jejich tvorby, její humanistické podstaty. Členové společnosti se věnují autorské práci, poslouchají a posuzují přednášky a zprávy a vystupují na vědeckých konferencích. Peterburský bohemista O.M. Malevič dokončil knihu *Braťja Čapeki*. J. N. Kovtun (MGU) vydává knihu o Čapkovi a evropské fantastice. Autor tohoto přehledu provedl srovnání tvorby K. Čapka a M. A. Bulgakova. (Zabývá se také J. Haškem; v roce 1987 objevil v pražských archívech celý soubor materiálů o existenci reálného Josefa Švejka [1892-1965], který byl podnětem ke vzniku stejnojmenného hrdiny českého humoristy.)

Ruští bohemisté věnují pozornost i starší české literatuře. Před dvěma lety se v Moskvě konala velice přínosná konference o J. A. Komenském; připravuje se vydání materiálů z této akce. Vyšla nová bibliografie ruských komeňan, která významně obohacuje dosavadní poznatky (sestavila ji N.L. Glazkovová). V. V. Močalovová se zabývá typologií starší slovanské literatury, zvláště polské a české, a otázkou dialogu mezi nimi. Mladý pracovník ISIB A. M. Rančin nedávno obhájil kandidátskou disertaci o životech českých a ruských knížat; pokusil se v ní o sémiotickou analýzu obrazů knížat a o rozbor sémantické struktury těchto památek. Individuální výzkumy často přinášejí podnětné myšlenky a nová, perspektivní pojetí.

Ruští bohemisté přirozeně udržují pracovní styky s vědeckými kolektivy a odborníky na českou literaturu z jiných států Společenství (A. R. Volkov, N. F. Kopystianskaja, V. A. Motornyj, V. K. Žitnik a V. G. Zinčenko na Ukrajině, I. V. Šablovskaja v Bělorusku atd.).

Zdá se, že komplexní výzkum literárního procesu, úvahy nad novými problémy, hlubší pohled na živou konkrétní látku, jednotlivé literární jevy a neopakovatelné tvůrčí osobnosti mohou přinášet zajímavé výsledky. Předpokladem k tomu jsou vedle současného využívání všech těchto postupů také pravidelné kontakty odborníků z různých zemí; pro nás je obzvláště důležitá spolupráce s bohemisty z České republiky.

BIBLIOGRAFIE

(Je pouze výběrová; stati jsou uváděny jen výjimečně, v případě, že obsahují bibliografické informace. Na prvním místě uvádíme bibliografické příručky, dále knihy o historii české literatury a základní monografie věnované jednotlivým spisovatelům.)

BIBLIOGRAFICKÉ A LITERÁRNĚHISTORICKÉ PŘÍRUČKY

I. A. BERNŠTEJNOVÁ:

Češská literatura v ruské kritice vtoroj poloviny XIX v., sb. *Iz istorii svjazej slavjanskich literatur*, Moskva 1959.

R. L. FILIPČIKOVÁ:

Problematika issledovanija ruskko-češskich literaturnych svjazej v poslevojennoj period, *Materiály ze sympozia o bohemistice v zahraničí*, Praha 1979.

K. I. ROVDA:

Češská literatura v ruských preverodach (50-je – 60-je gody XIX v.), sb. *Slavjanskije strany i ruskaja literatura*, Moskva 1973.

Slavjanoveděnije v dorevoljucionnoj Rossii (Biobibliografičeskij slovar), Moskva 1979.

Slavjanoveděnije v dorevoljucionnoj Rossii (Izučenije južnych i zapadnych slavjan), Moskva 1988.

Slavjanoveděnije v SSSR (Izučenije južnych i zapadnych slavjan, Biobibliografičeskij slovar), New York 1993.

BIBLIOGRAFIE JEDNOTLIVÝCH AUTORŮ

MARGITA KŘEPINSKÁ – STANISLAVA TUHÁČKOVÁ – N. L. GLAZKOVÁ:

Karel Čapek (bibliografie díla a literatury o životě a díle), sv. 1-4, 1991.

BORIS MĚDÍLEK:

Bibliografie Jaroslava Haška, Praha 1983.

I. A. ŠMELKOVÁ:

Svatopluk Čech (Biobibliografičeskij ukazatel), Moskva 1959.

Jan Neruda (Biobibliografičeskij ukazatel), s P. Poglejem, Moskva-Praha 1982.

I. V. TOKSINOVÁ:

Alois Jirásek (Biobibliografičeskij ukazatel), Moskva 1955.

Jiří Wolker (Biobibliografičeskij ukazatel), Moskva 1980.

I. V. TOKSINOVÁ – N. L. KURANT – N. L. GLAZKOVÁ:

Jaroslav Hašek (Bibliografičeskij ukazatel), Moskva 1983.

DĚJINY LITERATURY

Istorija vseмирnoj literatury 2-8, Moskva 1983-1994.

L. S. KIŠKIN – S. V. NIKOLSKIJ – A. P. SOLOVJEVOVÁ:
Chrestomatija po češskoj literatury XIX-XX vekov, Moskva 1958.

R. R. KUZNECOVOVÁ:
Istorija češskoj literatury, Moskva 1987.

A. S. MYLNIKOV:
Češskaja kniga: Očerki istorii (Kniga, Kultura – Obščestvo), Moskva 1971.

Očerki istorii češskoj literatury XIX-XX vekov, Moskva 1963.

A. N. PYPIN – V. D. SPASOVIČ:
Istorija slavjanskich literatur 1, 2, St. Peterburg 1879-1881.

A. J. STĚPOVIČ:
Očerk istorii češskoj literatury, Kijev 1886.

Vseobščaja istorija literatury 2, 3, St. Peterburg 1885-1888.

PRÁCE VĚNOVANÉ JEDNOTLIVÝM ETAPÁM A OTÁZKÁM VÝVOJE ČESKÉ LITERATURY

I. A. BERNŠTEJNOVÁ:
Češskij roman XX veka i puti realizma v jevropskich literaturach, Moskva 1979.

V. A. FRANCEV:
Očerki po istorii češskogo vozrožděnja, Varšava 1902.

R. R. KUZNECOVOVÁ:
Stanovlenije romana-epopei novogo tipa v češskoj proze, Moskva 1975.
Češskij mežvojennyj roman (Evoljucija žanra i stilja), Moskva 1980.

A. S. MYLNIKOV:
Kultura češskogo vozrožděnja, Moskva 1982.

S. V. NIKOLSKIJ:
Dve epochi češskoj literatury, Moskva 1981.

S. A. ŠERLAIMOVOVÁ:
Češskaja poezija XX veka (20-je – 30-je gody), Moskva 1973.

L. N. TITOVÁ:
Češskij teatr epochi nacionalnogo vozrožděnja, Moskva 1980.
Češskaja kultura pervoj poloviny XIX veka, Moskva 1991.

PRÁCE O RUSKO-ČESKÝCH LITERÁRNÍCH VZTAZÍCH

Česko-russkije i slovacko-russkije literaturnyje otnošenija, Moskva 1968.

K. S. KIŠKIN:

Česko-russkije literaturnyje i kulturno-istoričeskije kontakty, Moskva 1983.

G. N. MOJSEJEVOVÁ – M. M. KRBEČ:

Josef Dobrovský i Rossija (Pamjatniki russkoj kultury XI-XVIII vekov v izučeníi češskogo slavista), Moskva 1990.

Obščeniye literatur (Česko-russkije i slovacko-russkije literaturnyje svjazi), Moskva 1991.

A. M. PANČENKO:

Česko-russkije literaturnyje svjazi XVIII veka, Leningrad 1969.

K. I. ROVDA:

Rossija i Čechija (Vzaimosvjazi literatur, 1870-1890), Leningrad 1978.

MONOGRAFIE A SBORNÍKY O JEDNOTLIVÝCH SPISOVATELÍCH

I. A. BERNŠTEJNOVÁ:

Tvorčeskij puť Marii Pujmanovoj, Moskva 1961.

Karel Čapek (Tvorčeskij puť), Moskva 1969.

Pochožděnjia bravogo soldata Švejka J. Haška, Moskva 1971.

L. N. BUDAGOVÁ:

Vítězslav Nezval, Moskva 1967.

N. V. JASTREBOV:

Etjudy o Petre Chelčickom i jeho vremeni, St. Peterburg 1908.

L. S. KIŠKIN:

Svatopluk Čech (Očerki žizni i tvorčestva), Moskva 1959.

R. R. KUZNECOVÁ:

Marie Majerová (Žizň i tvorčestvo), Moskva 1982.

O. M. MALEVIČ:

Karel Čapek (Kritiko-biografičeskij očerk), Moskva 1968 (2. vyd. Moskva 1989).

Vladislav Vančura (Kritiko-biografičeskij očerk), Moskva 1973.

A. S. MYLNIKOV:

Pavel Šafárik, vydajuščijsja učonyj-slavist, Moskva-Leningrad 1963.

Josef Jungmann i jeho vremja, Moskva 1973.

sb. *Jan Kollár – poet, patriot, gumanist (K 200-letiju so dňa rožděnjia)*, Moskva 1993.

S. V. NIKOLSKIJ:

Karel Čapek – fantast i satirik, Moskva 1973 (český překlad Praha 1978).

Karel Čapek (100 let so dňa rožděnija), Moskva 1990.

sb. *Václav Havel (Literaturnyj portret)*, Moskva 1992.

A. M. SELIŠČEV:

Vzgljady Karla Havlička Borovskogo na Rossiju, Kazaň 1913.

A. P. SOLOVJEVOVÁ:

Jan Neruda i utveržděnije realizma v češskoj literature, Moskva 1973 (český překlad Praha 1982).

S. A. ŠERLAIMOVOVÁ:

Stanislav Kostka Neumann, Moskva 1959.

Jiří Wolker i novyje puti češskoj poezii XX veka, Moskva 1965.

Vítězslav Nezval, Moskva 1968.

G. G. ŠUBIN:

Jaroslav Hašek, Moskva 1982.

T. V. VANOVSKAJA:

Julius Fučík (Očerki žizni i tvorčestva), Leningrad 1960.

S. I. VOSTOKOVOVÁ:

Jaroslav Hašek (Kritiko-biografičeskij očerk), Moskva 1964.

(přeložila Marta Soukopová)

RUŠTÍ BOHEMISTÉ O LITERATUŘE ČESKÉHO NÁRODNÍHO OBROZENÍ

LUDMILA TITOVÁ

Před badatelem, který se snaží pochopit a odhalit charakter pojmání české literatury doby obrozenské v Rusku v tak dlouhém časovém úseku – od počátků 19. století až po současnost – určitě vznikají potíže především metodologické: jakým způsobem shromáždit dost důkladný a různorodý materiál, co vyzdvihnout do popředí atd.

Již materiál sám vede k soustředění na dvě období: První zahrnuje 19. století, převážně dvacátá až devadesátá léta, kdy ruští slavisté projevovali značný zájem o českou kulturu. Druhé – dobu po 2. světové válce. Co se týče první poloviny 20. století, jsme nuceni konstatovat, že problémy české literatury skoro nebyly zkoumány. Ale o tom dále.

Zmíníme se hned, že otázkami české literatury konce 18. a první poloviny 19. století se v Rusku zabýval a zabývá dost široký kruh slavistů: K. I. Rovda, jehož knihy¹ se opírají o bohatý materiál z archivů a sbírek a také o vzácné tisky; dále – L. S. Kiškin, S. V. Nikolskij, A. S. Mylnikov, A. A. Zajcevová, I. A. Bernštejnová a jiní bohemisté.

K 19. století máme k dispozici dosti bohatý materiál. Především je to česká kapitola *Obzoru istorii slavjanskich literatur* A. N. Pypina a V. D. Spasoviče (1. vyd. 1865, 2. vyd. 1879 a 1881), Pypinovy články v časopisu *Vestnik Jevropy*, publikace jiných ruských autorů, korespondence, hlavně s Václavem Hankou, uveřejněná V. A. Francevem,² kapitoly z *Dějin světové literatury* (red. V. F. Korš a A. I. Kirpičnikov), *Nástin dějin české literatury* A. J. Stěpoviče (1886), předmluvy k ruským vydáním českých spisovatelů, například k Tylovu *Janu Husovi* (1898), v níž překladatelé (Ivakin a Giljak) zkoumali nejen tvůrčí cestu J. K. Tyla, nýbrž celou literaturu národního obrození.

Obrozenské období – utváření národní literatury a spisovné češtiny – nejdříve vzbudilo pozornost ruských vědců, filologů a historiků. Na stránkách časopisů *Ulej* (Úl), *Izvestija Rossijskoj Akademii* a jiných se od dvacátých let 19. století objevují články věnované "bohemské" literatuře:

---

¹ *Čechi i russkije v ich literaturnych vzaimosujazjach*, Leningrad 1968; *Vzaimosujazi literatur (1870-1890)*, Leningrad 1978.

² *Pisma k Václavu Hanke iz slavjanskich zeměl*, Warszawa 1905.

"Obrana" Jana Nejedlého,³ první ohlasy na *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*⁴ a zajímavé – z ruského hlediska – povídky uveřejněné v letech 1813 až 1818. Ruský slavista M. T. Kačenovskij v roce 1821 píše: "... literatura Čechů vstoupila nyní na cestu svého znovuzrození... Je naděje, že uvidíme její rychlé úspěchy".⁵

Dále citují anonymní *Obzor novější bohemské literatury* za rok 1822: "Čechy duševně okřály ze svého dvousetletého spánku, hrdě zvedly hlavu a nyní kvetou, slibující zralé a bohaté ovoce".⁶

Poprvé o české literatuře (ne o "bohemské") píše vydavatel časopisu *Teleskop* N. I. Naděždin: "Díla Šafaříků, Hanků, Kollárů a jiných významných slavistů (píše slavjanistů) budou naše, budou pro nás!"⁷ – Tak vyzývá ruské filology k překladům děl buditelů, protože je chápe jako jeden z čistých pramenů obohacení ruské literatury.

Můžeme pokračovat v tomto přehledu, ale nesmíme zapomínat, že tyto práce jsou většinou náhodného rázu, někdy jsou anonymní nebo přeložené z německých a polských časopisů.

Z mého hlediska je zajímavá antiromantická stať P. I. Koeppena *O národních písních Slovanů*, protože skoro doslovně opakuje známé kritiky – Tyla, Chmelenského a Tomička – Máchova *Máje*. I Koeppen odsuzuje "přání podivínské a prazvláštní", "vášeň nezkrotnou a násilnou", je přesvědčen, že romantická poezie lorda Byrona působí škodu Slovanům, pro něž je tak potřebné sjednocení národních sil.⁸

Na rozhraní třicátých a čtyřicátých let vystupuje nová generace ruských slavistů: O. M. Bod'anskij, I. I. Srezněvskij, V. I. Grigorovič a jiní.

V dochovaném přednáškovém cyklu V. I. Grigoroviče⁹ a také v jeho *Krátkém obzoru slovanských literatur* nás může zajímat dost prudká kritika Jungmannovy *Historie literatury české*. V této práci, domnívá se ruský slavista, "fakta nejsou uvedena v systém", jsou vzdálena skutečnosti, životu. Mno-

---

³ J. Nejedlý: Zaščita..., *Izvestija Rossijskoj Akademii* 1817, s. 1-61.

⁴ *Sorevnovatel' prosveščeniya i blagotvorenija* 1819, č. 5.

⁵ M. T. Kačenovskij: O bogemskoj literature, *Vestnik Jevropy* 1821, č. 119, s. 297.

⁶ Obozrenije novejšej bogemskoj literatury, *Syn Otčestva*, 1822, č. 77, s. 219.

⁷ N. I. Naděždin: Jevropeizm i narodnost', *Teleskop* 1836, č. 2, s. 246-247.

⁸ P. I. Koeppen: O narodnych pesnjach slavjan, *Vestnik Jevropy* 1826, č. 13, s. 42-55.

⁹ *Obzor slavjanskich literatur (Lekcii V. I. Grigoroviča)*, zapisannyje vo vremja čitanija A. I. Smirnovym, Voronež 1880.

hem výše oceňuje *Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur* – "zásadní dílo" P. J. Šafaříka.¹⁰

Opravdovým obratem v ruské historicko-filologické vědě se – podle A.N. Pypina – staly cesty do slovanských zemí ve čtyřicátých a v padesátých letech: A. F. Gilferdinga, N. A. Dobroljubova a také A. N. Pypina, jemuž jsme vděční za první dosti objektivní a obsažná díla věnovaná české obrozenské literatuře.

Jaká propast rozděluje A. N. Pypina, optimisticky hledícího na nynější a budoucí stav české literatury, od J. F. Samarina, který tvrdí: "Celá literatura česká... není nic jiného než převod německých pojmů a vzorců na slovanské nářečí,... nemá budoucnosti."¹¹

Pro české kapitoly *Dějiny slovanských literatur*, jejichž autorem je A.N. Pypin, je příznačná snaha zachytit celistvé panoráma rozvoje české obrozenské literatury, pochopit její místo v evropském kulturním postupu, postihnout tendence jejího vývoje – od osvícenství, v čele s J. Dobrovským, až po politický směr, jehož symbolem byl pro Pypina K. Havlíček. Nehodnotí ho jako básníka, nýbrž jako publicistu a kritika. Podle jeho vlivu na společnost jej srovnává s V. G. Bělinským.

Stejně jako Grigorovič Pypin vysoce oceňuje tvorbu P. J. Šafaříka, který má "kritický rozum" a "zdravou skepsi", což "mu nedovoluje dělat si iluze podobné některým slovanským nadšencům".¹² Jde ovšem o *RKZ*. "Nález" tzv. *Rukopisu královédvorského* Pypin považuje za hlavní Hankovu zásluhu, vždyť tento spis "daleko posunul novou literaturu" a značně zapůsobil na národní vědomí nejen Čechů, nýbrž i jiných Slovanů.¹³

Celkem vzato zájem o *RKZ* v Rusku byl veliký. Slavista A. Kočulinskij píše: "Můžeme tvrdit, že my, Rusové, jsme vynaložili zvláštní úsilí na vytvoření kultu českých podezřelých památek."¹⁴ Je zajímavé, že kurs Dějiny české literatury, který v sedmdesátých letech 19. století na Moskevské univerzitě přednášel A. Duvernois (po smrti O. M. Bod'anského), byl ve skutečnosti věnován výlučně *Rukopisům*.

Z dalších autorů národního obrození Pypin vysoce hodnotí F. L. Čelakovského (*Ohlasy písní ruských* mu připomínají *Písně západních Slovanů*

---

¹⁰ V. I. Grigorovič: *Kratkoje obozrenije slavjanskich literatur*, Kazaň 1841, s. 6.

¹¹ J. F. Samarín: *Pisma o Prage iz Drezdena 1864*, Rus 1881, s. 19.

¹² A. N. Pypin: *Moi zametki*, Moskva 1910, s. 327.

¹³ Tamtéž, s. 281; A. N. Pypin – V. D. Spasovič: *Očerki istorii...*, 2. vyd. 1881, s. 933, 811.

¹⁴ A. Kočulinskij: *Istoriki literatury slavjan*, *Žurnal ministerstva narodnogo prosvěščenija* 1880, č. 209, s. 157-158.

A. S. Puškina¹⁵) a Jana Kollára, jehož poezie mohla vzniknout jen v Čechách. Pypin mnohokrát připomíná "obecně slovanský" charakter Čech: "Překlady z jiných slovanských jazyků česká literatura vyniká nade všemi... Tak Češi znají v překladech Mickiewicze, Kraszewského, Czajkowského, Korzeniowského, Malczewského, Zagoskina, Puškina, Gogola, Turgeněva atd."¹⁶

Zdroj české literatury Pypin vidí v nižší vrstvě národa, "která stála nejdále od poněmčení a uchovala slovanský způsob života",¹⁷ a také v tom, že tato literatura "projevila mocný vzbuzující vliv na národní obrození jiných slovanských kmenů".¹⁸

Hlavní Pypinova kritika je zaměřena na to, že v obrozenské literatuře chybí satira: "Naši básníci nám nemalovali ideální hrdiny, ne, spíše se stávali satiriky při pohledu na okolní prostředí."¹⁹ Převaha kulturně výchovného aspektu, podceňování vážných sociálních problémů také způsobily – podle jeho mínění – "nezdar, když přišel rok osmačtyřicátý".²⁰

Pypinova díla věnovaná české literatuře obrození představují celou etapu v dějinách ruské slavistiky; až do našeho století si zachovaly svůj význam, který nezastínil ani *Náčrt dějin české literatury* A. J. Stěpoviče (Kijev 1886), ani *Dějiny české literatury* V. I. Lamanského (St. Peterburg 1885).

V posledním čtvrtstoletí, když se doba národního obrození pomalu stává minulostí a o jejích činitelích a o literatuře je možno psát objektivně a nezaujatě, když vědci mají k dispozici publikace, paměti a korespondenci, ruští slavisté vybírají autory, jejichž díla se překládají, analyzují. Jestliže v šedesátých letech to jsou převážně Božena Němcová a Karel Havlíček, později, v sedmdesátých letech, jsou to především J. Dobrovský – zakladatel slovanské filologie,²¹ a také J. Jungmann, P. J. Šafařík, F. L. Čelakovský, J. K. Tyl a K. J. Erben. Články N. Zaděrackého v časopise *Filologické poznámky* (Voroněž), M. Suchomlinova v Peterburgu a jiné poskytují dost celistvou představu o tvorbě těchto buditelů. Ale i v té době se ještě můžeme

---

¹⁵ A. N. Pypin: *Moi zamětki*, Moskva 1910, s. 331.

¹⁶ Tamtéž, s. 183.

¹⁷ Tamtéž, s. 258.

¹⁸ A. N. Pypin – V. D. Spasovič: *Očerki istorii...*, 2. vyd. 1881, s. 783-784.

¹⁹ A. N. Pypin: Iz Pragi, *Sovremennik* 1860, č. 4, s. 289.

²⁰ A. N. Pypin: *Moi zametki*, Moskva 1910, s. 200.

²¹ Josif Dobrovskij, *Slavjanskij ježegodnik* 1880, č. 4, s. 304-324; I. Sněgírev: *Josif Dobrovskij* (*Opyt podrobnoj monografii po istorii slavjanoveděnja*), Kazaň 1884.

setkat s názorem, že obrozenská literatura je "poloněmecká, poloslovan-ská".²² Co se týče překladů slovanských autorů, na prvním místě jsou Poláci: H. Sienkiewicz a E. Orzeszkowa.

Z celkového pohledu vysvětluje, že ke konci 19. století ruský čtenář už věděl o základních duchovních hodnotách vytvořených Čechy v době formování národní kultury. V polovině osmdesátých let se časopisy v Moskvě, Peterburgu, Voroněži a Kazani aktivně účastnily diskuse o pravosti nebo nepravosti *RKZ*, přičemž vystupovaly proti "falešnému a přehnanému vlastenectví".²³ V ruské kritice 19. století česká literatura doby obrození měla nejhlubší pochopení v díle A. N. Pypina.

První polovina našeho století nebyla příznivá pro ruskou slavistiku vůbec především z hlediska ideologického. V prvních dvou desetiletích po Říjnové revoluci v Sovětském svazu vztah ke slavistice prodělal evoluci od naprosté lhostejnosti k aktivnímu odmítání.²⁴ Teprve koncem třicátých let se projevila určitá změna slibující možnost navázání na dřívější slavistická studia. Ale i v této době se na knižním trhu objevují práce o obrozenských autorech. Většinou byly připraveny na slavistických katedrách univerzit a také ve Slovanské komisi prezidia Akademie věd.

Probuzení zájmu o literaturu a umění slovanských zemí můžeme pozorovat po 2. světové válce. Vznik zemí národních demokracií vyvolal přirozené přání blíže se seznámit s jejich dějinami a kulturou. Co se týče napjaté pozornosti k tvorbě buditelů (ovšem vedle zájmu o avantgardu a současnou literaturu), podle mého mínění jsme šli ve šlépějích českých literárních vědců a publicistů. Jen si vzpomeňme, jak horlivě se psalo v českých novinách a časopisech o podobnosti historické a kulturní situace za obrození a v poválečném období. Diskuse vyústila v konferenci (Dobruška 1951) o pokrokové tradici českých klasiků a o nové koncepci kulturní politiky, jejímiž oporami se stali J. K. Tyl, A. Jirásek (padesátá léta) a K. H. Mách a (šedesátá léta). Pravda, po šedesátých letech zájem o klasiky vystřídal jiná témata.²⁵

Něco podobného se odehrávalo i v Rusku. Poválečná generace ruských bohemistů – generace poměrně početná, pracovitá, aktivní a pilná – se

---

²² Sovremennoje obozrenije, *Otčestvennyje zapiski* 1878, č. 9, s. 134.

²³ V. I. Lamanskij: Novejšije pamjatniki drevněčešskogo jazyka, *Žurnal ministerstva narodnogo prosvěščenija*, 1879, s. 276.

²⁴ A. N. Gorjainov: Traktovka slavjanskoj vzaimnosti i slavjanoveděnija sovetскими učonymi (1920-1930-e gody), in *Ideja slavjanskoj vzaimnosti i jejo rol v razvitii istorii slavistiki*, Rim 1994, s. 81-92.

²⁵ Viz J. Herman: Výzkum Tylova díla ve čtyřicátých a padesátých letech, in *Monology o Josefu Kajetánu Tylovi*, Praha 1993, s. 25, 29, 33.

nejednou vracela k různým aspektům problematiky literatury obrození, stále zpřesňovala základní hodnocení a konkrétní obraz rozvoje české kultury konce 18. a první poloviny 19. století.

Ruští vědci šli cestou od psaní kapitol dějin kultury, včetně například *Dějiny Československa* (padesátá léta), po vytvoření zásadního *Nástinu české literatury 19.-20. století* (1963) a individuálních monografií věnovaných české obrozenské literatuře. Mám na mysli především knihy: *Dvě epochy české literatury* (1973) profesora Nikolského; *Pavel Šafařík – významný vědec slavista* (1963) a *Josef Jungmann a jeho doba* (1973) A. S. Mylnikova; *Dějiny české literatury*, obsahující kapitolu o tvorbě buditelů, profesorky R. R. Kuzněcovové (1987).

Objevují se v nich různé pohledy na otázky periodizace doby národního obrození, žánrových systémů literatury, jejich slohových směrů. Různá jsou přirozeně i hodnocení některých děl obrozenských autorů, ale v souhrnu tyto práce obsahují dosti úplný a objektivní rozbor české literatury zkoumaného období.

Co se týče mého skromného přínosu – napsala jsem knihu o českém obrozenském divadle (1980), o české kultuře první poloviny 19. století (1991), v tisku je kniha *Obrazy dějin v české kultuře 18.-19. století* – snažím se analyzovat literaturu v celkovém systému kultury národního obrození a jde mi především o drama a divadlo.

V tomto příspěvku jsem chtěla ukázat, že ruským slavistům se dostalo cti vytvořit odborná kvalifikovaná literárněvědná díla věnovaná české národní literatuře v epoše jejího utváření a rozvoje.

ČESKÁ POEZIE V RUSKU

(Výběr, překlady, vlivy, perspektivy)

LUDMILA BUDAGOVÁ

Moc mě těší, že v našem stárnoucím, ke konci se chýlícím století se něco děje poprvé – totiž naše setkání bohemistů z různých končin světa. Ovšem první kongres světové bohemistiky neznamená, že tato věda dělá první kroky. Má už za sebou velký kus života.

V Rusku literárněvědná bohemistika jako samostatný vědecký obor vykristalizovala až po 2. světové válce. Ale zrodila se již na začátku 19. století jako neoddělitelná součást rozvíjející se ruské slavistiky, která založila tradici vědeckého studia a propagace slovanských literatur (včetně české), otevřela jim cestu do ruské kultury.

Ve svém referátu se zastavím u dynamiky a jen u některých zvláštností recepce české poezie v Rusku.

Poezie se začala aktivně překládat do ruštiny v období českého národního obrození. Na počátku překladů z češtiny leží pravděpodobně *Rukopis královédvorský*. Přeložen byl admirálem A. Šiškovem, bývalým ministrem lidové osvěty a prezidentem Ruské akademie věd, a vydán poprvé již roku 1820. První překladatel se neopíral jen o své skromné znalosti češtiny, nýbrž i o německý překlad *Rukopisu*. Němčina (jako francouzština a angličtina) byla mezi ruskou inteligencí mnohem více rozšířena než čeština a napomáhala překladatelům z češtiny jak na začátku 19. století, před založením kateder slavistiky na ruských univerzitách (fungovaly až od roku 1839), tak i v porevolučních dvacátých a třicátých letech 20. století, po zavření těchto kateder (kdy byli ruští slavisté pronásledováni).

Rukopis královédvorský se překládal několikrát a dosáhl v 19. století asi šesti vydání. Byl brán zcela vážně jako původní dílo 13. století. V nej-reprezentativnější antologii *Slovanská poezie*, vydané v redakci N. V. Gerbela roku 1871, zastupuje starší českou literaturu. A. Gilferding, jeden z prvních překladatelů a badatelů v českém písemnictví, *Rukopis* hájil a kritizoval Němce, kteří prý o jeho původnosti pochybují ze žárlivosti.

Ale přestože původní nebyl a pochybovači měli pravdu, byl stejně dílem senzačním: sehrál velkou úlohu v životě nejenom české, nýbrž i ruské kultury. Prorazil české poezii cestu do ruštiny, inspiroval světový zájem o české národní písemnictví.

Mimo *Rukopisy* první ruští čtenáři české literatury četli básně Jana Husa, Š. Lomnického, Kollárovu *Slávy dceru*, básně od Čelakovského (nej-

častěji se publikovala *Veliká panychida*), Havlíčka Borovského (největší popularitě se těšily *Tyrolské elegie*) a básně K. J. Erbena. Byly publikovány v časopisech i ve sbírkách slovanské poezie a znázorňovaly Rusům impo-
nující vlastnosti české poezie i celé literatury, která "vzkřísila k životu celý slovanský národ uprostřed západní Evropy".¹ Pozoruhodná souvislost: nikoli národ vzkřísil literaturu, nýbrž naopak. Již z prvních výborů (a podíleli se na nich i Češi) se zakládal obraz poezie, která "nikdy neodpovídala ideálům čistého umění".² Neodpovídala jim ani poezie ruská, což usnadnilo vztahy obou literatur na intimní úrovni básnického překladu.

Ruská společnost 19. století měla dost objektivní představu o předních osobnostech české literatury té doby. Ale ta se v lecčems rozchází s představou moderní. V předmluvě k antologii z roku 1871 byli za největší české spisovatele označeni Kollár, Čelakovský, Havlíček Borovský, což je pochopitelné, a ještě – Boleslav Jablonský (Karel Eugen Tupý), jehož verše nyní sotva kdo zná. (Osobně je mi však velmi sympatický i svými mravoučnými básněmi, i tím, že jsme chodili stejnými chodbami a dívali se na Prahu ze stejných oken, třebaže v různých stoletích. On – když vstoupil do premonstrátského kláštera na Strahově, já – když jsem byla hostem Ústavu pro českou a světovou literaturu.) Byl jedním z nejpublikovanějších českých básníků v Rusku. Ačkoliv překročil hranice své vlasti, nepřežil svůj čas.

Zcela opačný případ je Karel Hynek Mácha. V 19. století bylo přeloženo (a uveřejněno ve zmíněné antologii) jenom 36 veršů z prvního zpěvu *Máje*. Ale ač skoro nepřeložen a nepopulární, nějakým zvláštním způsobem proniká do ruského básnického vědomí, připomíná se.

Přiblížil se ruské poezii stříbrného věku, kdy se česko-ruské básnické vztahy staly důvěrnějšími a rovnoprávnějšími, kdy přitlumily svou funkci vyhraněně buditelem a do popředí vyzdvihly funkci estetickou.

Na začátku 20. století se stala česká poezie objektem upřímného zaujetí některých ruských básníků. K nim patří i Konstantin Balmont. Jeho velkou láskou byl Vrchlický. Kvůli němu se naučil česky a začal ho překládat, jak se přiznal, pro "radost doteků vlastní duše, toho, co je v ní nejbarevnější a nejněžnější, co je a bylo v ní původně slovanské".³ Ale Balmont neobdivoval jenom Vrchlického. Zdůrazňuje velkou lásku Slovanů k vlasti odvolává se Balmont nikoli na Kollárovu *Slávy dceru*, nýbrž na Máchův *Máj*, na verše loučení k smrti odsouzeného s domovem.

---

¹ A. Gilferding in *Poezija slavjan*, red. N. V. Gerbel, St. Peterburg 1871, s. 336.

² Tamtéž, s. 327.

³ J. Vrchlický: *Izbrannyje stichì*, sv. 24, Praha 1928.

(...)

tam na své pouti pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlast' jedinou i v dědictví mi danou,
šírou tu zemi, zemi jedinou! –

V Balmontově nedokonalém překladu znějí takto:

Vy v svojom bogomolji poklonitěs zemle.
Ach, krasivoj zemle, toj lubimoj zemle
Kolybeli mojej i mogile mojej
To rodimaja mať, vse vladenije moje
Vse nasledstvo moje, šir jedinoj zemli.

"To zazpíval Čech," psal Balmont, "ale v ruském srdci se tento podivuhodný vzdech jeví jako jeho vlastní láska a vlastní stesk." Balmont už žil v emigraci, strašně se mu stýskalo po domově a snad nikdo lépe než Máchá nedovedl tento jeho stesk vyjádřit.

Je vidět, jak se mění sémantika přívlastku "slovanský": V Rusku 19. století se spojuje s národním obrozením, vlastenectvím, občanskými city a tužbami. U Balmonta se "slovanský" spojuje s duševním bohatstvím a také s vlastenectvím. Jenomže láska k vlasti se mění v něco úplně důvěrného, intimního, pro svůj výraz hledá spíše lyrické obrazy a intonace. A proto byl Máchá Balmontovi bližší než Kollár.

"Ruské srdce", "vlastní duše" – tato Balmontova slova ve spojení s českou poezií svědčí o tom, že se básnické česko-ruské kontakty prohlubovaly, proměňovaly se ve vnitřní kontakty příbuzných duší.

O předpokladech takových kontaktů svědčí podivuhodná shoda obrazů české a ruské poezie, dotýkajících se některých blízkých motivů. Uvedu jenom jeden příklad. Ve své znamenité řadě asociací spojených s motivem uplývání času, zániku všeho, co bylo a je, a co přece nechá po sobě stíny, vzpomínky, dozvuky, stopy, Máchá používá nehmatatelné, ale smyslové obrazy, přístupné lidskému zraku a sluchu: "zbertěné harfy tón, ztrhané strůny zvuk, / zašlého věku děj, umřelé hvězdy svit". Mladý ruský básník S. J. Nadson, velmi populární koncem 19. a začátkem 20. století, v některých obrazech své proslulé básně, která zněla jako jeho vlastní epitaf, opakuje Máchu skoro doslovně:

Ne govorité mně: on umer – on živjot.
Pust' žertvennik razbit, – ogoň ješčo pyljajet.
Pust' roza sorvana, – ona ješčo cvetjot.
Pust' arfa slomana, – akkord ješčo rydajet.

Nejde o vliv Nadson Máchu nečetl a neznal. Jde o souznění duší, o souznění dvou básnických kultur.

Po Říjnové revoluci se proces pronikání české poezie do Ruska zpomalil a ochabl. Myšlenka slovanské vzájemnosti byla potlačena myšlenkou vzájemnosti třídní. To zbavuje rusko-slovanské vztahy těch předností, které měly ve starém Rusku. Potůček básnických překladů z češtiny se zužuje do jednotlivých publikací v časopisech a sbírkách revoluční poezie. Mezi nimi jsou Wolkerova *Balada o očích topičových*, dvě malé sbírky od Ilji Barta, něco z S. K. Neumanna a V. Nezvala (z jeho sociálních blues).

V předvečer a na začátku 2. světové války se zvedá nová vlna zájmu o českou (a vůbec slovanskou) poezii na základě společného boje proti fašismu.

Revoluční tendenci výběru básní pro překlad střídá vlastenecká a protifašistická tendence. Opět se užívá přívlastek "slovanský" ve slavnostním obrozeneckém slova smyslu. I ve výběru z české poezie už dostávají přednost nikoli revoluční, ale vlastenecké motivy.

V dubnu roku 1939, měsíc po okupaci Čech a Moravy, časopis *Novyj mir* publikuje (v Rusku už asi posedmé) *Rukopis královédvorský* v novém překladu. Sousedí s materiály XVIII. sjezdu strany a se Stalinovým článkem o Sverdlovovi. Překladatel Ivan Novikov hájí *Rukopis* jako součást české kultury a Václava Hanka jako velkého básníka. Na začátku Velké vlastenecké války se v ruštině objevuje Horův *Jan houslista*,⁴ Viktor Dyk a jeho báseň *Země mluví*.⁵ Redakci časopisu už nezajímají jeho politické názory, protože – jak se psalo v poznámce – "byl vždycky rozhodným přívržencem boje proti germánským agresorům, ohrožujícím existenci českého lidu".⁶ Za války vyšla sbírka poezie a prózy J. Nerudy (1944). Po válce Holanův *Dík Sovětskému svazu*, fragmenty z *Rudoarmejců* (1947), Hrubínův *Pražský máj* (1947).

V prvních poválečných letech dochází v Rusku k systematickému zkoumání a propagaci české literatury a poezie. Přes dramatické komplikace tohoto procesu, spojené s dramaty poválečných dějin Československa a se situací v Sovětském svazu, přes agresivní zásah tendenční ideologie do literárněvědné bohemistiky, přes seznamy zapovězených básníků (po 1948 a 1968) – je to období velice produktivní z hlediska intenzity, hojnosti, kvality a funkce básnických překladů z češtiny. Zastavím se krátce u úrovně a funkce překladů.

---

⁴ *Okťabr* 1941, č. 9-20.

⁵ *Internacionalnaja literatura* 1941, č. 9-10.

⁶ Tamtéž, s. 294.

Nové překlady z české poezie (klasické i moderní) dávají zpravidla lepší představu o básnických talentech než překlady starší (ze začátku 19. i začátku 20. století). Jsou mezi nimi pravé skvosty překladatelského umění jako například Nezvalův *Edison* v překladu Davida Samojlova nebo Hrubínova *Hirošima* v básnické interpretaci R. Rožděstvenského. Zvýšila se i úroveň překladů básníků 19. století: znějí mnohem moderněji než v překladech starých. Ovšemže byly i případy, kdy nový moderní překlad zaostal za starším: nové překlady Kollárovy *Slávy dcery* jsou místy mnohem horší než Bergův překlad z 19. století. Nikolaj Berg byl stylisticky blíží Kollárovi než sovětský básník Šervinskij. Bergův překlad má zvláštní vůni starých časů, nese v sobě prach minulých staletí.

Vyskytují se dosti zajímavé příklady úmyslného lexikálního odstupu od originálu, když použitá slova změnila v novém historickém prostředí svůj původní smysl.

Všichni sovětské překladařské Máchova *Máje* svorně vynechávali "první máj" z verše: "Byl pozdní večer – první máj". A. Golemba a V. Lugovskoj ho nahradili souslovím rytmicky stejným "rannij maj" (raný máj), D. Samojlov – "junnyj maj" (mladý máj). Jenom N. Berg v 19. století klidně nechal ten "první máj". Nebyl ještě zatížen žádnými ideologickými představami a neměl strach, že jeho čtenáři spojí první den máje s mezinárodním svátkem proletariátu. Svým pocitem života byl blíží Máchovi než současníkům dělnického hnutí.

České básně se vlévaly do ruské poezie jakoby dlouhým, táhlým proudem po dvě století. V průběhu času se měnila nejen prudkost proudu, náplň a úroveň básnických překladů z češtiny. Měnila se i jejich funkce. V 19. století hrály buditelskou osvětovou úlohu: měly seznámit ruského čtenáře s kulturou příbuzného, ale málo známého národa. Na začátku 20. století se zřejmě projevovala funkce estetická. Překládala se poezie schopná dát vzrušující estetické prožitky. Po revoluci, v meziválečném a válečném období, plnily překlady politickou funkci, měly především potvrdit správnost marxistické koncepce dějin a umění, dát posilu v boji s fašismem a imperialismem. (Trochu schematizují, abych vyjádřila to hlavní.) Po válce tyto funkce splývaly, střídaly se, navzájem se nahrazovaly a doplňovaly, což často záleželo na politické atmosféře i na osobní iniciativě bohemistů a překladatelů. V šedesátých letech dostaly překlady z češtiny ještě jednu komplementární funkci: přinášely do ruské poezie to, co v ní chybělo, co bylo zničeno. A v tom mají největší zásluhu překlady z české avantgardní poezie, z níž nejvíce se překládal V. Nezval.

Lákal ruské bohemisty a básníky nikoli svým revolučním postojem (jenž mu snadno otevíral dveře do nakladatelství). Lidská srdce otvíral Nezvalův avantgardismus, výbušný lyrický talent, moderní způsob výrazu, jeho asociace. Do vážné ruské poezie přinesl poetistickou hravost. Svému překla-

dateli D. Samojlovovi umožnil říci: "Ja sdělal vnov poesiju igroj"(1981). Nezval přispěl k modernizaci ruského verše, k jeho uvolnění, přispěl k zásnubám sovětských básníků s evropskou avantgardou, s "novým básnickým vědomím" proklamovaným především Apollinaiem.

Právě Nezval, se kterým se ruský čtenář seznámil dřív, zprostředkoval Apollinairovo zakořenění do ruské kultury. První Apollinairův výbor se objevil v ruštině až v roce 1967, kdy Nezval byl u nás již dobře znám. Autor doslovu k tomuto výboru N. Balašov argumentuje Nezvaem, když vysvětluje možnosti polytematického *Pásma*, jehož strukturu Nezval obdivoval a používal.

Se Zavadovou *Panychidou* pronikly do ruské poezie básnické tradice zapomenutého baroka. S českými překlady zdomácněl i vers libre, natolik cizí ruské poezii, že se v prvních poválečných překladech proměňoval ve verš nerýmovaný, ale metrický.

Další perspektivy života českých básníků v ruské poezii jsou nejasné. Zúžily se vydavatelské možnosti. Ideologickou cenzuru nahradily finanční těžkosti. Pravděpodobně zas přišla doba řídkých časopiseckých publikací jako ve dvacátých a třicátých letech – jenomže z jiných důvodů. Posledními básnickými překlady z češtiny byly překlady samizdatových básníků Ivana Wernische, Egona Bondyho a Pavla Šruta.⁷

Na počátku básnického potoka z Čech do Ruska leží oficiálně uznané dílo – *Rukopis královédvorský*. Nyní (nechtěla bych říci "na konci") se česká poezie projevuje v Rusku tvorbou básníků nedávno ještě zakázaných, nemajících nic společného se žádnou oficialitou. V tom je něco symbolického: od oficiálních vztahů k neoficiálním, upřímnějším, subjektivnějším – v tom je určitá dynamika česko-ruské kulturní spolupráce. A v těch neoficiálních kontaktech je její budoucnost.

A ještě jedno, čímž bych chtěla zakončit svůj příspěvek: Každý z ruských bohemistů přítomných na tomto kongresu přispěl ke zdomácnění české poezie na ruské půdě. Ale česká poezie nebyla pro nás nikdy výlučně objektem vědeckých zájmů, ale spíše subjektem osobního života. Předurčila vztah k Čechám, ba, i ke světu vůbec. Přináší badatelům krásné prožitky a dojmy, "svátek duše" – jak její působení určil Konstantin Balmont.

A za to jí patří poděkování a láska.

---

⁷ Překladatelka G. Buškovová, *Inostrannaja literatura* 1993, č. 7.

K DEJINÁM A POJMU SLOVENSKÁ LITERÁRNOVEDNÁ BOHEMISTIKA

MILOŠ TOMČÍK

Slovenská literárnovedná bohemistika – a opačne to platí i o českej slovakistike – má špecifické a neopakovateľné miesto v literárnej vede. Jej vzťah k českej literatúre je totiž iný, než je vzťah k tejto slovesnej kultúre zo strany nemeckých, ruských, francúzskych, anglických alebo iných zahraničných bádateľov. Vyplyva to z vlastností česko-slovenského literárneho spoločenstva, ktoré prešlo od stredoveku až po súčasnosť mnohými jazykovými (vývin od používania češtiny ako literárneho jazyka na Slovensku až po kodifikáciu spisovnej slovenčiny roku 1843), duchovnými, estetickými a kultúrno-spoločenskými premenami. V tomto dejinnom procese sa prehlbovala národná identita slovenskej a českej literatúry. Na základe ich vzájomnej otvorenosti voči sebe (v nejednom prípade i polemickej) sa uplatňovali medzi nimi i prvky integračných a komplementárnych funkcií.

Na podobných princípoch sa rozvíjala v predobrodenskom období, vo vrcholných fázach českého a slovenského národného hnutia v polovici 19. storočia i česká a slovenská literárna história s celým súborom sprievodných humanitnovedných disciplín: filozofiou, jazykovedou, etnografiou, estetikou, historiografiou atď. V obidvoch jej častiach intenzívne pôsobil určitý druh dvojpolárnosti a zároveň integrity, čo nám umožňuje konštatovať, že zárodočné prvky českej slovakistiky a slovenskej bohemistiky sa virtuálne prejavovali už v predromantickom a romantickom období oboch našich slovesných kultúr. Pri konštatovaní tejto premisy sa možno opierať o dielo J. Dobrovského, B. Tablica, J. Kollára, no najmä o široko koncipovanú prácu Pavla Jozefa Šafárika *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826), ktorá vznikala súbežne s Jungmannovou *Historiou literatury české* (1. vydanie 1825, druhé rozšírené 1849) a ktorá poňatím štruktúry slovanských literatúr mohla priviesť J. M. Hurbana k myšlienke predstaviť vývin slovenskej literatúry v samostatnej práci *Slovensko a jeho život literárny* (1846) už ako svojbytný jazykovo-estetický celok.

Názorným svedectvom o potencionálnej existencii dvojakej optiky v recepcii jedného literárneho diela bol v obrodenskom období rozdielny postoj k Máchovmu *Máju* v českom a slovenskom kultúrnom prostredí. Ak J. K. Chmelenský v *Časopise Českého muzea* (1836) v podstate odmietol túto vynikajúcu básnickú skladbu ako údajne neadekvátnu vtedajším potrebám

českej literatúry, Karol Kuzmány ju v Hronke (1836) prijal pozitívne, vidiac v nej príslub oslobodzovania poézie spod utilitárnych funkcií a tým aj otvárania cesty k romantickej poetike v českej slovesnej tvorbe. Kuzmányho polemika s J. K. Chmelenským zostala trvalo zakódovaná v dejinách slovenskej literárnej kritiky. Stala sa jej návratovou témou. Máchovská problematika sa mimovoľne vynorovala vždy, keď bolo treba obhajovať právo básnika na slobodný, individuálny umelecký prejav, na jeho mnohovýznamovosť a na jeho inovačné tvárne prostriedky. Z toho zároveň vyplýva, že všetky slovenské úsilia o novú interpretáciu Máchovej básnickej skladby *Máj* legitimovali význam slovenskej bohemistiky a prispievali k jej pojmoslovnej kryštalizácii.

Kladné stránky implicitnej prítomnosti v paralelnom výskume dejín českej a slovenskej literatúry stelesňoval na konci 19. a v prvej polovici 20. storočia Jaroslav Vlček. Štefan Krčméry to ocenil veľmi presne, keď konštatoval: "Na Vlčkovom diele čas mnoho nezmenil, a bezpečne cítiť, že ani nezmení. My, Slováci, pripomenieme si pritom, že to, čo dal tento veľký učenec vede českej, dal drier ešte vede slovenskej."¹ Krčméry mal na mysli skutočnosť, že Jaroslav Vlček spracoval skôr syntézu slovenského literárneho diania (v česky vydanej knihe *Literatura na Slovensku*, 1881; potom v dvojzväzkovom diele *Dejiny literatúry slovenskej*, 1889-1890) než panoramatické *Dějiny české literatury* (medzi rokmi 1893-1921). Bol teda dvojdomým literárnym historikom, čo utváralo priaznivé podmienky pre plodnú interakciu medzi českou a slovenskou kultúrou.²

Tým väčšmi, že Jaroslav Vlček pôsobil medzi rokmi 1898 až 1930 na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe najprv ako docent a od roku 1907 ako riadny profesor dejín českej a slovenskej literatúry. Pre slovenskú kultúru to malo veľký význam. V čase, keď na Slovensku neexistovalo školstvo so slovenským vyučovacím jazykom a nebolo vôbec nádeje na založenie univerzity, Jaroslav Vlček inštitucionalizoval svojou pedagogickou a odbornou činnosťou slovenskú literárnu históriu na pražskej filozofickej fakulte. Pripravoval na nej mladé generácie adeptov literárnej vedy na výskum dejín českej i slovenskej literatúry, čo prinieslo plodné výsledky najmä po vzniku Československej republiky roku 1918.

Jaroslav Vlček fungoval v prvom povelovom desaťročí českej a slovenskej kultúry ešte výraznejšie dvojdomým spôsobom, než to bolo na rozhraní 19. a 20. storočia. Pôsobil totiž organizačne (ako prednosta odboru pre stredné školy na Ministerstve školstva a osvetu) a pedagogicky v Prahe a zároveň

---

¹ *Slovenské pohľady* 1930, č. 2, s. 124.

² Pozri zmysel jeho *Listov z Čiech v Orle a Slovenských pohľadoch*.

sa stal spolu s Jozefom Škultétym správcom Matice slovenskej v Turčianskom Svätom Martine.

Hoci Jaroslav Vlček neprednášal na Filozofickej fakulte Komenského univerzity v Bratislave, jeho literárnohistorická koncepcia mala tam vo viacerých individuálnych modifikáciách svoje nepriame zastúpenie. Bolo to tak najmä v dvadsiatych rokoch, keď sa profesorom dejín slovenskej literatúry v Slovanskom seminári stal Jozef Škultéty a profesormi dejín slovenskej a českej literatúry Josef Hanuš a Albert Pražák, ktorí vyšli z Vlčkovej kultúrnohistorickej metódy. Jozef Škultéty pôsobil na Filozofickej fakulte KU v Bratislave krátko a ohlasoval vždy slovackistické témy svojich prednášok. Josef Hanuš budoval svoje prednášky na duchovnom odkaze J. Dobrovského, P. J. Šafárika, J. Jungmanna, J. Kollára, F. Palackého, čo znamená, že sa pozitívne stavал k programu československej národnej jednoty ako dedičstva obrodenskej epochy. A. Pražák forsíroval integračný princíp v chápaní slovenskej a českej literatúry, o čom svedčí i táto myšlienka jedného z jeho posledných vedeckých diel *Dějiny slovenské literatury* (1950): "...slovenská literatura přes své staleté umístění v Uhrách podržela podnes ráz svého českého základu a jest naší literaturou okrajovou..." Pretože v takomto poňatí danej otázky absentovalo diferenciacné kritérium, nepodnecovalo k tomu, aby sa slovenská bohemistika konštituovala ako relatívne samostatný literárnovedný pojem.

V tridsiatych rokoch došlo vo vysokoškolskej literárnej výchove i v literárnom a umeleckom živote k značnej názorovej diferenciacii. Pokiaľ ide o oblasť, ktorú tu stručne charakterizujeme, jej novú dynamiku anticipoval už koncom dvadsiatych rokov F. X. Šalda v známej eseji *Centralismus a partikularismus v písemnictví našem i cizím* (1928), kde v duchu historickej logiky napísal: "I naše literatura se posléze ustaví natrvalo jako dvojpolární, západo-východní... Nejde o to, aby slovenská literatura vplynula do českej, nýbrž o to, aby tvorivě popírala českou literaturu a doplňovala se s ní ve vyšší útvar." Šaldovský prúd pôsobil inšpiratívne na značnú časť mladej medzivojnovovej generácie (A. Matuška, M. Chorváth, J. Felix atď.) a zohral v nej podobný záujem o českú duchovnú a umeleckú problematiku, ako to bolo v prípade interakcie medzi K. H. Máchom a slovenskými romantikmi (J. Král'). Šaldovská tematika tvorí v posledných šesťdesiatich rokoch dominantu slovenských literárnovedných reflexií a je nesporné, že z jej lona sa zrodilo mnoho slovenských esejí, štúdií a recenzií o českej literatúre.

Celkom nové aspekty do chápania vzťahov medzi slovenskou a českou literatúrou priniesol Jan Mukařovský počas svojho pedagogického pôsobenia na Filozofickej fakulte KU v Bratislave medzi rokmi 1931-1937. Jeho zásluhou sa na Slovensku postupne uplatňovala štrukturálna metóda nielen v estetike a literárnej vede, ale aj v ďalších humanitnovedných disciplínach.

Vzhľadom na to, že štrukturalizmu šlo o dôraz na vývinovú imanenciu, na osvetľovanie dialektických vzťahov medzi základnými zložkami vo výstavbe umeleckých artefaktov, ako aj na rozkrývanie ich estetična, odstraňovali sa ideologické trecie plochy aj v ponímaní česko-slovenského literárneho spoločenstva. Štrukturalizmus nehovoril o odvodenosti jednej či druhej literatúry. Uznával ich svojbytnosť a rovnocennosť a zmysel ich súčinnosti videl v kreácii duchovných a estetických hodnôt.

Nešlo tu o teoretickú konštrukciu. Prvoradá bola otázka adekvátneho reflektovania živého diania vo všetkých druhoch umenia. Členovia českých a slovenských avantgardných zoskupení (v literatúre, vo výtvarnom umení, v divadle, v hudbe atď.) udržiavali medzi sebou sústavné kontakty (napríklad prednášky V. Nezvala a K. Teigeho v Bratislave). Stmelujúcim činiteľom tu boli spoločné úsilia o inovačné tendencie v umeleckej tvorbe. Tieto princípy tvorivej interakcie pôsobili zotrvačne i v rokoch 2. svetovej vojny. Nie je preto nijaká náhoda, ak sa v rokoch 1939-1945 programovo rozvíjala na Filozofickej fakulte SU aj slovenská bohemistika, a to nielen pripomínaním diela, ktoré utvoril na Slovensku J. Mukařovský a iní českí profesori (napríklad zdravica slovenských intelektuálov J. Mukařovskému roku 1941 pri príležitosti jeho päťdesiatky), ale aj aktívnou prednáškovou a odbornou činnosťou. Dialo sa tak v rámci Spolku pre vedeckú syntézu (I. Hrušovský, M. Bakoš, E. Pauliny, A. Melicherčík, S. Žuffová a iní) i v rámci seminárov z českej literatúry na Filozofickej fakulte SU. Viedol ich Milan Pišút ako súkromný docent, čo po zatvorení českých vysokých škôl za nemeckej okupácie patrilo k jedinečným javom v celoeurópskom rámci.

Medzi rokmi 1945-1948 fungovali na Slovensku tri strediská literárnovednej aktivity: Filozofická fakulta KU, Slovenská akadémia vied a umení (SAVU, od roku 1942) a Literárnohistorický odbor Matice slovenskej v Turčianskom Svätom Martine (J. Brezina, K. Rosenbaum, I. Kusý). Medzi týmito inštitúciami vznikla prirodzená del'ba práce. Na filozofickej fakulte prednášal dejiny slovenskej literatúry profesor A. Mráz, kým v prednáškach a seminárnych cvičeniach z českej literatúry pokračoval – popri iných odboroch – profesor M. Pišút. Literárnovedné pracovisko SAVU predstavovalo zoskupenie mladšej generácie (M. Bakoš, V. Kochol, N. Krausová, O. Čepan, S. Šmatlák), ktorá nadväzovala na literárnoestetické dielo J. Mukařovského, venujúc sa výskumu žánrových, typologických a verzologických otázok novodobej slovenskej literatúry.

Po reforme vysokoškolského štúdia na začiatku päťdesiatych rokov a po vzniku Slovenskej akadémie vied roku 1953 nastala ďalšia reštrukturalizácia literárnovedných pracovísk. Na vysokých školách sa síce postulovala vedecko-výskumná činnosť, ale ťažisko ich úloh sa presunulo do pedagogického poslania. Literárnohistorický a literárnoteoretický výskum (tu nastala metodologická redukcia najmä v päťdesiatych a sedemdesiatych rokoch)

sa stal doménou Ústavu slovenskej literatúry SAV, ktorý sa podobral na spracovanie *Dejín slovenskej literatúry*. Pretože na *Dějínách české literatury* pracoval aj ÚČL ČSAV, z tohto obdobia sa datuje veľmi úzka súčinnosť medzi oboma inštitúciami: zvýšený záujem českých literárnych historikov o slovenskú literárnu problematiku a recipročne i vzostup aktivity slovenských literárnych vedcov v recipovaní a hodnotení českej literatúry v celom jej historickom rozpätí. Toto vančurovské "vedomí souvislosti" sa na vysokých školách prejavovalo v tom, že až do konca osemdesiatych rokov tvoril výklad dejín slovenskej literatúry organickú súčasť prednášok a seminárov z českej literatúry na českých filozofických a pedagogických fakultách a takisto výklad českej literatúry na slovenských vysokých školách.

V iniciatíve o inováciu metodologických aspektov estetiky a literárnej vedy zohrával od konca šesťdesiatych rokov až po súčasnosť Ústav jazykovej a literárnej komunikácie pri Pedagogickej fakulte v Nitre (F. Miko, A. Popovič, P. Liba, P. Zajac, P. Plutko, L. Plesník, T. Žilka a iní). Celý rad publikácií s názvom *O interpretácii umeleckého textu* a individuálnych monografií svedčí o úzkej súčinnosti tohto vedeckého strediska s českými (Z. Mathauser, M. Červenka, A. Haman, V. Svatoň, V. Macura a iní) a zahraničnými vedeckými pracovníkmi z oblasti literárnej komunikácie a estetickej fenomenológie. Koncom osemdesiatych rokov sa paralelne s nimi rozvíjala i stredná a mladšia generácia Literárnovedného ústavu SAV (M. Šútovec, P. Zajac, F. Matejev a ďalší), čo tiež prispievalo k prehĺbovaniu súčinnosti s českými literárnovednými inštitúciami.

Naše predstavy o prípadne novej samostatnej existencii slovenskej bohemistiky sa opierali medzi rokmi 1950-1989 aj o zvýšenú prekladateľskú aktivitu z českej literatúry do slovenčiny a naopak. Je nesporné, že preklad je potrebný v inscenáciách dramatických textov. O ostatnom sa pochybuje, hoci je pravda, že vznikli dobré preklady básnickej tvorby napríklad z pera J. Kostru (*Máchov Máj*), M. Ráfusa (*Hrubínove Poémy*), J. Zambora (*Seifertov Koncert na ostrove*). Dá sa predpokladať, že vzájomné preklady z češtiny do slovenčiny a zo slovenčiny do češtiny sa nebudú uskutočňovať programovým spôsobom. Zostanú určite individuálnou záležitosťou, podmienenou kvalitou literárnych diel a záujmami čitateľskej verejnosti.

Pokiaľ ide o literárnovednú bohemistiku a slovakistiku a ich fungovanie v pedagogickej oblasti, dochádza dnes v príslušných kruhoch Českej republiky a Slovenskej republiky k zhode názorov, že tieto disciplíny treba rozvíjať nielen z tradičných dôvodov, ale aj kvôli vzájomnej informovanosti a hodnotovým konfrontáciám v literárnej tvorbe. Za podporu rozvoja slovenskej bohemistiky hovorí aj univerzalizácia estetického a literárnovedného výskumu. Presvedčili sme sa o tom už v českých ohlasoch na Matuškovu monografiu *Človek proti skaze: Pokus o Karla Čapka* (1963). Domnievame sa preto, že bude osožné pokračovať týmto smerom i ďalej.

BIBLIOGRAFIA SLOVENSKEJ LITERÁRNOVEDNEJ BOHEMISTIKY

Bibliografia, ktorú čitateľom predkladáme, má výberový charakter. Zahrnuli sme do nej práce slovenských literárnych vedcov – a v niektorých prípadoch i spisovateľov – o českej literatúre a o vzťahoch českej a slovenskej literatúry od začiatku dvadsiatyh rokov nášho storočia po súčasnosť.

Postupujeme tak, že pri jednotlivých autoroch uvádzame na prvom mieste ich knižné práce z danej tematickej oblasti, po nich časopisecké štúdie a eseje. Výnimočne sme vybrali aj recenzie, ktoré reagujú na základné diela českej literárnej vedy a modernej českej literatúry. Materiál sme excerpovali len zo slovenských a českých odborných časopisov (napríklad Slovenská literatúra, Česká literatúra) a z literárnych mesačníkov (napríklad Slovenské pohľady, Romboid). Na články, state, eseje a recenzie z literárnych týždenníkov (napríklad Kultúrny život, Literárny týždenník, Literárni noviny) a z dennej tlače sme tu nemali dost' priestoru. Naša bibliografia sa môže stať východiskom pre podrobnejšie špeciálne bibliografické práce zo slovenskej bohemistiky.

ALBÍN BAGIN (1939-1982):

Vodičkova Struktúra vývoje, *Slovenská literatúra* 1970, s. 239-245.

MIKULÁŠ BAKOŠ (1914-1972):

Problémy literárnej vedy včera a dnes (pozri štúdie: Na okraj Šaldových názorov o slovenskej literatúre; Čím nám bol Šalda?; K problematike vzťahov literatúry slovenskej a českej; O vedeckom diele Jana Mukařovského; K otázkam špecifčnosti vzťahov slovenskej a českej literatúry), Bratislava 1964.

Problémy literárnej avantgardy (vedecký redaktor M. Bakoš), Bratislava 1968.

Literárna história a historická poetika (pozri stať: K základným otázkam literárnej komparatistiky), Bratislava 1973.

IVAN BALLO (1909-1977):

Otokar Březina a Slováci, *Slovenské pohľady* 1931, s. 559-570.

Jiří Mahen a Slovensko (spolu s F. Marešom), *Slovenské pohľady* 1933, s. 105-107.

JOZEF BANSKY (1919-1956):

Svetová literatúra a Slovensko (pozri kontext západoslovanských literatúr), *Verbum* 2, 1947/48, s. 220-228.

MICHAL BARTKO (1923):

Cestami tvorby a myslenia (pozri esej: František Xaver Šalda alebo filozofické a estetické zázemie kritika), Bratislava 1994.

Šaldov vzťah k Tainovi, Hennequinovi a Guyauovi, *Slovenské pohľady* 1957, s. 367-380.

ZDENĚK BERAN (1932):

Karel Hynek Mácha: Máj (výber zostavil, doslov, bibliografické poznámky a vysvetlivky napísal Z. Beran), Bratislava 1980.

Slovenská a česká romantická historická novela, *Litteraria* 1975, s. 280-285.

Česká literatúra na FF UK, *Slovenský jazyk a literatúra v škole* 21, 1974/75, s. 280-285.

J. M. Hurban a česká próza, *Zborník FF UK, Philologica* 28, 1977, s. 127-139.

ANTON BOLEK (1903-1985):

Hviezdoslavove slovanské literárne vzťahy (pozri kapitoly: Hviezdoslav a česká literatúra; Slovenský almanach "Napred" z roku 1871 a český almanach "Máj" z roku 1858; Vzťahy a básnický paralelizmus medzi Hviezdoslavom a Vrchlickým), Bratislava 1969.

JÁN ELEN BOR (vl. m. Ernest Žatko, 1907-1991):

Poznámky o F. X. Šaldovi (K päťdesiatinám najvyššieho kritického ducha českého), *Elán* 3, 1932/33, č. 5.

Básnik J. Deml v relácii k Otokarovi Březinovi, *LUK* 1930, s. 62-63.

JÁN BREZINA (1917):

Poézia Fraňa Kráľa a problémy slovenskej poetiky (pozri porovnania s K. Bieblom, F. Halasom, J. Seifertom, J. Wolkrom), Bratislava 1968.

Básnické dielo Laca Novomeského (pozri porovnania s K. H. Máchom, J. Horom, V. Nezvalom, J. Seifertom a J. Wolkrom), Bratislava 1982.

Za Janom Mukařovským, *Slovenské pohľady* 1975, s. 127-129.

RUDO BRTÁŇ (1907):

Poézia Ivana Krasku (pozri kapitolu Literárne vlivy a súvislosti - P. Bezruč, K. Hlaváček atď.), Turčiansky Svätý Martin 1933.

Slovensko-slovanské literárne vzťahy a kontakty (pozri štúdie: Prejavy slovanskej spolupatričnosti v takrečenom "barokovom slavizme" v českej a slovenskej kultúre; K problému veršovaného baroka v 17. a 18. storočí; Petr Bezruč a Ivan Krasko), Bratislava 1979.

JOZEF BŹOCH (1926):

Kontakty (Výber statí o literatúre; pozri Glosy o mladej českej poézii; Karel Toman - básnik živý; Črta k portrétu FXŠ; Básnický zápas F. Hrubína; Jaroslav Seifert; FXŠ dnes; Šalda záverečný?), Bratislava 1970.

Nezvalovo poňatie modernej poézie, *Slovenské pohľady* 1958, s. 446-451.

JÁN ČAPLOVIČ (1904-1976):

O štúdiu staršej slovenskej literatúry (pozri vývinové paralely staršej českej a slovenskej literatúry), Bratislava 1953.

OSKÁR ČEPAN (1925-1992):

Jazykové predpoklady montáže. O literárnej avantgarde. K 75. výročiu narodenia akademika Jana Mukařovského, in *Litteraria*, Bratislava 1966, s. 43-72.

Jazykové predpoklady montáže v próze. Problémy sujetu, in *Litteraria*, Bratislava 1969, s.90-134.

Pojem poetizmus, *Romboid* 1977, č. 7.

Vlčkov spor s romantizmom, in *O diele Jaroslava Vlčka a Františka Votrubu*, Martin 1982, s. 55-63.

Máchovci bez Máchu?, *Česká literatura* 1987, s. 124-130.

Akademik Jan Mukařovský sedemdesiatročný, *Slovenská literatúra* 1961, s. 498-500.

Kontinuita a celistvosť literárnovednej práce (K šesťdesiatinám profesora doktora Felixa Vodičku), *Slovenská literatúra* 1969, s. 113-122.

ŠTEFAN DRUG (1931):

Dobry deň, človek... Životopisné rozprávanie o mladosti Laca Novomeského (pozri 5. až 7.kapitolu o činnosti L. N. v Prahe), Bratislava 1983.

Prípad Jakobson, *Romboid* 1990, č. 1.

Dotatok k Jakobsonovmu prípadu, *Slovenská literatúra* 1991, s. 406-414.

DIONÝZ ĎURIŠIN (1929):

Dejiny slovenskej literárnej komparatistiky (pozri kapitolu: Podnety českej slavistiky), Bratislava 1979.

Systematika medziliterárneho procesu, Bratislava 1988.

Osobitné medziliterárne spoločenstvá 5 (pozri kapitolu: Metodológia skúmania medziliterárneho spoločenstva slovanských národov), Bratislava 1993.

JÁN ĎUROVIČ (1894-1955):

Duchovná poézia slovenská pred Tranovským (pozri súvislosti s českou duchovnou lyrikou), Liptovský Svätý Mikuláš 1939.

LUBOMÍR FELDEK (1936):

Z reči do reči (pozri kapitolu: Preklad z blízkeho jazyka), Bratislava 1977.

JOZEF FELIX (1913-1977):

F. X. Šalda: Magický básnik K. H. Máchy (preložil a bibliografické poznámky napísal J. Felix, doslov A. Matuška), Bratislava 1959.

Slovo o amarante českej poézie, in *K. H. Máchy: Máj* (preložil J. Kostra, doslov napísal J. Felix), Bratislava 1962.

ANNA FISCHEROVÁ (1939):

Po rokoch o česko-slovenskom štrukturalizme (K stému výročiu narodenia Jana Mukařovského), *Slovenská literatúra* 1991, s. 459-461.

MICHAL GÁFRIK (1931):

Poézia slovenskej moderny (pozri súvislosti s P. Bezručom, K. Hlaváčkom, A. Procházkom, A. Sovom, K. Tomanom, J. Karáskom ze Lvovic), Bratislava 1965.

GIZELA GÁFRIKOVÁ (1945):

Juraj Tranovský a Jan Amos Komenský (K niektorým súvislostiam a príbuznostiam), *Slovenská literatúra* 1992, s. 300-306.

JÁN KAROL GARAJ (1903-1973):

Kriza kolektivismu a poetizmu, *Mladé Slovensko* 1925, č. 4-5.

JÁN GBŮR (1953):

Pavol Országh-Hviezdoslav a Jan Neruda, *Slovenská literatúra* 1984, s. 305-324, 402-415.
Háľkove Večerní písně a začiatky Hviezdoslavovho jambického sylabotónizmu, *Česká literatura* 1985, s. 159-177.

BOHUMIL HALUZICKÝ (1885-1958):

Božena Němcová a Slovensko, Bratislava 1952.

MILAN HAMADA (1933):

Básnická transcendencia (pozri eseje: Malá meditácia nad V. Holanom; O pravde, kráse a J. Skácelovi), Bratislava 1969.

Dejiny staršej českej literatúry (ref. Dějiny české literatury 1, 1959), *Slovenská literatúra* 1960, s. 244-247.

Literatúra českého obrodzenia (ref. Dějiny české literatury 2, 1960), *Slovenské pohľady* 1961, s. 119-121.

Estetické (poetické) názory 17. storočia a Jan Amos Komenský, in *Studia comeniana et historica* 1989, č. 38, s. 134-138.

Jan Amos Komenský – muž túžby a nádeje, *Slovenské pohľady* 1992, č. 3.

JÁN IGOR HAMALIAR (1905-1931):

Dielo F. X. Šaldu, *Slovenské pohľady* 1925, s. 774-776.

Literárne eseje (B. Václavek: Od umění k tvorbě), *Prúdy* 1928, s. 441-442.

BLAHOSLAV HEČKO (1915):

Dobrodružstvo prekladu (pozri časť textu o preklade Dobrého vojáka Švejka do slovenčiny), Bratislava 1991.

Ako prekladať z blízkeho jazyka – z češtiny, in *Bulletin o práci s knihou medzi deťmi a mládežou*, Martin 1984.

EDMUND HLEBA (1926):

Česko-slovenské vzťahy v rokoch 1918-1938 (Zborník z konferencie konanej v dňoch 26.-27.10. 1990 v Levoči; zostavil E. Hleba), Prešov 1990 (pozri štúdie E. Hlebu, Z. Stanislavovej, A. Valcerovej, V. Žemberovej, I. Vašku a F. Štrausa).

RUDOLF CHMEL (1939):

Dejiny slovenskej literárnej kritiky (pozri kapitolu Literárna kritika v rokoch 1918-1945), Bratislava 1991.

Súčasný román – román súčasnosti (zostavil a doslov napísal R. Chmel), Bratislava 1987. Rub českej otázky, *Slovenské pohľady* 1968, č. 9.

MICHAL CHORVÁTH (1910-1982):

Cestami literatúry 1 (edične pripravil a bibliografické pozmámky napísal B. Choma; pozri state: J. Mahen; I. Olbracht; V. Nezval; F. Halas; K. Čapek; J. Seifert; V. Vančura; J. Zahradníček atď.), Bratislava 1979.

LUBOŠ JURÍK (1947):

Pražské rozhovory, Bratislava 1988.

IVAN KADLEČÍK (1938):

Poco rubato (Vzájomná korešpondencia L. Vaculíka a I. Kadlečíka), Bratislava 1994.

Tváre a oslovenia (pozri kapitolu eseje o L. Čivrnom, J. Trefulkovi, I. Klímovi, B. Hrabalovi, L. Vaculíkovi, P. Kohoutovi, O. Filipovi, V. Havlovi), Martin 1990.

PETER KARVAŠ (1920):

Zamyšlení nad dramatem, Praha 1964.

Česká dramatická tvorba, *Slovenské pohľady* 1945, s. 286-288.

ZDENKO KASÁČ (1924):

Kontinuita demokratizmu a myšlienka česko-slovenského spoluzitia v slovenskej literatúre po roku 1938, *Česká literatúra* 1989, s. 336-342.

LIBOR KNĚZEK (1929):

Malý literární místopis Československa (spolu s J. Nečasom), Praha 1972.

Listy Bedřicha Václavka Fraňovi Král'ovi, *Slovenská literatúra* 1958, s. 211-223, 339-358, 468-487.

VIKTOR KOCHOL (1919-1984):

Problematika prekladania štúrovskej poézie do češtiny, *Slovenské pohľady* 1960, s. 540-544.

Prekladová substitúcia klasického diela (Na okraj slovenského prekladu Máchovho Mája), *Slovenská literatúra* 1964, s. 468-487.

Dvojdomesť básnikova (Na okraj Kunderovho [L. K.] prekladu Novomeského), *Česká literatúra* 1965, s. 198-215.

Metrum a rytmus v básnickom prelade, *Litteraria* 1968, s. 5-45.

Sládkovič v češtine, *Česká literatúra* 1966, s. 218-233.

Novomeský a Wolker, *Slovenská literatúra* 1974, s. 583-595.

JÁN KOPÁL (1925):

Kontúry slovenskej literárnej vedy o detskej literatúre po roku 1945 v československom kontexte, in *Společně pro dětskou knihu*, Praha 1979.

MÁRIA KOPÁLOVÁ (1933):

Literatúra pre mládež v ČSSR 1945-1974 (Výskum a bibliografia; spoluautor J. Kopál), Martin 1976.

ANDREJ KOSTOLNÝ (1903-1984):

Jiří Wolker a Maša Haľamová, *Slovenské smery* 1, 1933/34, s. 16-22.

Trochu vyznania (Zo vzťahu k F. X. Šaldovi), *Slovenské pohľady* 1957, s. 400-401.

Otokar Březina (nekrológ), *Slovenské pohľady* 1929, s. 300-303.

BOHUSLAV KOVÁČ (1936):

K studniciam života (pozri esej: Pod navigačnou hviezdou surrealizmu), Bratislava 1992.

Šaldova noetika a estetika v období Zápisníka, *Slovenské pohľady* 1957, s. 385-392.

Škica k portrétu O. Mikuláška, *Slovenské pohľady* 1961, s. 62-67.

CYRIL KRAUS (1928):

Čas literatúry (pozri štúdie: O česko-slovenských literárnych vzťahoch: 1. V období národného obrodenia a romantizmu. 2. V historickej retrospektíve), Bratislava 1986.

Jungmannova Slovesnosť v kontexte slovenského romantizmu, *Slovenské pohľady* 1974, s.90-99.

K. H. Mách a v kontexte slovenskej literatúry v 30. a 40. rokoch 19. storočia, *Česká literatúra* 1987, s. 119-124.

NORA KRAUSOVÁ (1920):

Význam tvaru – tvar významu (pozri metodologické súvislosti s dielom J. Mukařovského), Bratislava 1984.

K sedemdesiatke Romana Jakobsona, *Romboid* 1966, č. 2.

Súčasný literárnovedný štrukturalizmus (Poznámky k československému a francúzskemu štrukturalizmu), *Slovenská literatúra* 1968, s. 604-611.

O Janovi Mukařovskom, štrukturalizme a štruktúre, *Slovenská literatúra* 1991, s. 418-422.

ŠTEFAN KRČMÉRY (1892-1955):

Dílo Jiřího Wolkra, *Slovenské pohľady* 1924, s. 763-766.

Či prekladať z češtiny?, *Slovenské pohľady* 1925, s. 763.

Za Jaroslavom Vlčkom, *Slovenské pohľady* 1930, s. 123-126.

Ešte dr. Albert Pražák, *Slovenské pohľady* 1930, s. 205-208.

ANNA KRULÁKOVÁ (1950):

K typologickým súvislostiam G. K. Zechentera-Laskomerského a J. Nerudu, in *Studia Academica Slovaca* 1991, s. 129-139.

IVAN KUPEC (1922):

Niekoľko ponaučení z Máchu, in *Nesmrtelní*, Bratislava 1963.

Časové marginálie k povahopisu Šaldovmu, *Slovenské pohľady* 1957, s. 359-363.

IVAN KUSÝ (1921):

Hurban autorom recenzie Sabinových básní v Tatranke, *Literárnohistorický zborník* 2-3, 1945/46, s. 185-187.

O tézach k Dejinám českej literatúry, *Slovenská literatúra* 1958, s. 65-70.

PETER LIBA (1931):

Knižné edície populárnej literatúry a český literárny kontext, *Slovenská literatúra* 1979, s.166-173.

EMIL BOLESLAV LUKÁČ (1900-1979):

Hlasy zeme (Na okraj mladej českej literatúry), *Prúdy* 1927, s. 420-430.

VILIAM MARČOK (1935):

Počiatky slovenskej novodobej prózy (pozri metodologické súvislosti s knihou F. Vodičku *Počiatky krásnej prózy novočeské*), Bratislava 1968.

Problém národnej špecifickosti moderného umenia, *Česká literatúra* 1968, s. 223-228.

Podnety z Mukařovského pokusov o riešenie problému celistvosti literárneho diela, in *Na prelome času (Zborník Humanitovednej fakulty)*, Banská Bystrica 1991, s. 206-219.

Mikuláš Bakoš a štrukturalizmus (pozri metodologické súvislosti s F. Vodičkom), *Slovak Review* 1994, s. 79-84.

FEDOR MATEJOV (1954):

Anamnéza kontextov (ref. Zdeněk Mathauser: Metodologické meditace aneb tajemství symbolu), *Slovenské pohľady* 1990, s. 96-103.

ALEXANDER MATUŠKA (1910-1975):

Človek proti skaze (Pokus o Karla Čapka), Bratislava 1963.

Pre a proti (pozri eseje: Česká a slovenská literatúra; K Nerudovmu češtvu; F. X. Šalda), Bratislava 1956.

Medailóny (pozri eseje: P. Bezruč; K. Toman; K. Čapek; V. Nezval; F. X. Šalda), Bratislava 1960.

K vzťahu Nejedlý Šalda, *Slovenské pohľady* 1973, č. 8.

Osobné a neosobné (edične pripravil a poznámky napísal A. Matuška; pozri zmienky o F.X. Šaldovi, A. Pražákovi, J. Horákovi, V. Tillem atď.), Bratislava 1983.

STANISLAV MEČIAR (1910-1971):

Rozhovory o poetizme, *Elán* 1, 1930/31, č. 1 a č. 2.

ANDREJ MELICHERČÍK (1917-1966):

České pohádky Jana Drdu, *Slovenské pohľady* 1958, s. 446-451.

JÁN MIHÁL (1891-1969):

O prekladani z češtiny, *Slovenské pohľady* 1959, s. 199-203.

PETER MICHALOVIČ (1960):

K pojmosloviu Mukašovského teórie umenia, *Slovenská literatúra* 1991, s. 372-384.

FRANTIŠEK MIKO (1920):

Štylové konfrontácie (pozri štúdie: Hovorová rozvravenosť a diferenciacia subjektívneho aspektu u Karla Čapka; Fabulačná hovorovosť a jej buričský zmysel u Jaroslava Haška), Bratislava 1976.

Slovenská a česká hovorovosť v konfrontácii, in *Československé prednášky pre VII. medzinárodný kongres slavistov vo Varšave roku 1973*, Praha 1973, s. 227-236.

Hodnoty a literárny proces (pozri kapitoly: Pozitivismus a marxistická analýza literárneho diela; Semioticko-komunikačný model štýlu a textu), Bratislava 1982.

VLADIMÍR MINÁČ (1922):

Čas a knihy (pozri eseje: Prúd proti prúdu; Niekoľko kníh a niekoľko úvah), Bratislava 1962.

O celistvosti umění (pozri súvislosti o vývinových paralelách slovenskej a českej literatúry; edične pripravil, poznámky a štúdiu napísal L. Patera, preložili M. Kubínová a V. Menclová), Praha 1982.

JOZEF MINÁRIK (1922):

Stredoveká literatúra (Svetová, česká, slovenská), Bratislava, 1980.

Renesančná a humanistická literatúra (Svetová, česká, slovenská), Bratislava 1982.

Baroková literatúra (Svetová, česká, slovenská), Bratislava 1984.

JÁN MIŠIANIK (1914-1972):

Pohľady do staršej slovenskej literatúry (pozri porovnávacie kapitoly: Vývin nášho literárneho humanizmu; Slovenská baroková lyrika), Bratislava 1974.

K predhusitskej a husitskej piesni na Slovensku, *Slovenská literatúra* 1961, s. 206-208.

IVAN MOJÍK (1928):

"Áno" a "nie" Karla Teigehe, *Romboid* 1987, č. 3.

ANDREJ MRÁZ (1904-1964):

Medzi našimi literatúrami (Československá myšlienka u J. Vlčka), Bratislava 1960.

Slovenská kritika a české knihy, *Slovenské pohľady* 1933, s. 310.

Na návšteve u Šaldy, *Elán* 1936/37, č. 8.

Českí ruralisti, *Slovenské pohľady* 1937, s. 205-212.

Česká a slovenská literatúra, in *Literárnohistorický zborník 2-3, 1945-1946*, s. 122-134.

Rudolf Pokorný a Slovensko, in *Literárnohistorický zborník 5-6, 1949-1950*, s. 109-129.

Za profesorom Pražákom (nekrológ), *Kultúrny život* 1956, č. 39.

Nové dejiny českej literatúry (ref. *Dejiny české literatury 2, 1960*), *Slovenská literatúra* 1961, s. 218-225.

JANA NEMCOVÁ (1941):

Česká literatúra v rokoch 1770-1980 (vysokoškolské učebné texty), Bratislava 1983.

Textové a kontextové súvislosti, Nitra 1994.

Recepcia českej literatúry, *Slovenský jazyk a literatúra v škole* 1979, s. 307-309.

Biliterárnosť jako odraz spoločenských a literárnych vzťahů, *Český jazyk a literatura* 1983, s. 337-343.

Poetika cestopisu v konfrontácii (J. M. Hurban – J. K. Tyl), in *O interpretácii umeleckého textu 14*, Nitra 1992, s. 159-179.

EUDOVÍT NOVÁK (1908-1992):

Jazykovedné glosy k československej otázke, Turčiansky Svätý Martin 1936.

Najstaršia, doteraz neznáma česká listina na Slovensku (Stiborská, Skalica 13. decembra 1422), *Linguistica Slovaca* 1941, s. 130-133.

Jan Mukařovský: Polákova Vznešenost přírody, *Slovenské pohľady* 1934, s. 570-571.

LADISLAV NOVOMESKÝ (1904-1975):

Časová nečasovost (výbor z článků a statí uspořádal a ediční poznámku napsal K. Rosenbaum, přeložil z rukopisu Z. Eis), Praha 1967.

Moderní česká literatura a umění (uspořádal, doslovem a poznámkami opatřil L. Patera), Praha 1974.

Splátka velkého dluhu 1-3 (Publicistika z rokov 1963-1970) (pozri state, články, rozhovory o českej literatúre: S avantgardou a o avantgarde; "...takový Teige"; Novomeský a Karel Teige o avantgarde atd.); zostavil a štúdiu napísal K. Rosenbaum), Bratislava 1992.

DANIEL OKÁLI (1903-1987):

Poetizmus (Náčrt k diskusi), *Avantgarda* 1925, č. 2.

Vladislav Vančura: Pole orná a válečná, *DAV* 1926, s. 31-32.

JURAJ PADO (1922):

Česká literatúra v slovenskej škole, *Slovenský jazyk a literatúra v škole* 1975/76, s. 28-42, 73-76.

VLADIMÍR PETRIK (1929):

Hodnoty a podnety (pozri štúdiu: Slovenská kritika v 30. rokoch a F. X. Šalda), Bratislava 1980.

MILAN PIŠŮT (1908-1984):

Literárne štúdie a portréty (pozri štúdie o českých autoroch: J. Dobrovský, B. Němcová, J. Neruda, A. Jirásek, J. Vrchlický, P. Bezruč, J. Wolker, K. Čapek), Bratislava 1955.

Roky a diela (pozri štúdie o českej literatúre: Česko-slovenské literárne vzťahy, F. X. Šalda, A. Sova, F. Šrámek, S. K. Neumann, I. Olbracht, V. Vančura, J. Vlček, A. Pražák atd.), Bratislava 1961.

Romantizmus v slovenskej literatúre (pozri štúdie: K. H. Mácha a Slovensko; Havlíček a Štúr a iné), Bratislava 1974.

Formalizmus a štrukturalizmus, *Slovenské smery* 1933/34, s. 262-269.

PAVOL PLUTKO (1934):

Autor umeleckého diela (pozri časť III. kapitoly o autorskom type J. Haška) Nitra 1992.

JÁN PONIČAN (1902-1978):

Vítězslav Nezval: Pantomima, *Mladé Slovensko* 1925, s. 58-59.

Na okraj surrealizmu, *Slovenské smery* 1933/34, s. 393-395.

ANTON POPOVIČ (1933-1984):

Štrukturalizmus v slovenskej vede 1931-1949 (pozri súvislosti s pôsobením J. Mukařovského v Bratislave), Martin 1970.

Umelecký preklad v ČSSR, Martin 1974.

MICHAL POVAŽAN (1913-1952):

Česká próza na prelome, *Slovenské smery* 1934/35, s. 316-319.

Esej o baroku (ref. V. Černý: O básnickém baroku), *Průdy* 1937, s. 558-560.

Torzo a tajemství Máchova díla (ref. máchovský zborník z roku 1938), *Nové slovo* 1, 1939/40, s. 125-126, 173-174, 206-207.

KAROL ROSENBAUM (1920):

Vztahy slovenskej a českej literatúry 19. a 20. storočia, Bratislava 1989.

Dejiny slovenskej literatúry 2 (spoluautori M. Pišút, V. Kochol; pozri kapitolu: Vzťah Slovákov a Čechov), Bratislava 1960.

Pavel Jozef Šafárik (pozri kapitoly: Šafárik v Prahe; Práce o češtině), Martin 1961.

Dejiny slovenskej literatúry 5 (spoluautori: O. Čepan, J. Noge a ďalší; pozri kapitolu: Tvár doby a literatúry v rokoch 1936-1945), Bratislava 1984.

Československý literárny kontext (zostavil a úvod napísal K. Rosenbaum), Bratislava-Praha 1980.

Hviezdoslav Vrchlickému (O ich vzájomnom vzťahu), *Slovenské pohľady* 1953, s. 221-225.

Dielo o obrodeneckej literatúre (Felix Vodička: Cesty a ciele obrodenecké literatúry), *Slovenská literatúra* 1959, s. 107-111.

Československé literárne spoločenstvo (Od vzťahov k spoločenstvu), *Slovenské pohľady* 1983, č. 5.

JÁN ROZNER (1921):

O štrukturalizme historicky i polemicky, *Slovenská literatúra* 1962, s. 64-73.

Majitelia kľúčov alebo mnohovýznamovosť literárna a umelecká, in J. Rozner: *Pohľad v zrkadlách*, Bratislava 1969.

MILAN RUFUS (1928):

Človek, čas a tvorba (pozri: Wolker v nás; Niekoľko slov k poslednému Florianovi; Jan Skácel: Vítr jménem Jaromír; Milan Kundera: Žert; Hrubínove memoáre), Bratislava 1968.

Poznámky k proletárskej literatúre, *Slovenská literatúra* 1965, s. 12-31.

PAVOL SIKÁ (1952):

Od proletárskej agitky k proletárskej pravde (Seifert, Wolker, Novomeský), in *Literárne rozhľady* (Zborník mladej literárnej vedy zostavili V. Mikula a P. Zajac), Bratislava 1986, s. 127-137.

JÁN ŠKAMLA (1930):

Momenty inšpiratívnosti Václavkovho diela pre sociológiu literatúry, in *Václavkova Olomouc 1983*, Olomouc 1986, s. 31-40.

STANISLAV ŠMATLÁK (1925):

Dejiny slovenskej literatúry 3 (spolu s O. Čepanom, I. Kusým, J. Nogem; pozri kapitolu: Vzťah slovenskej a českej literatúry), Bratislava 1965.

Umenie, revolúcia, spoločnosť (Antológia českej a slovenskej marxistickej estetiky a literárnej vedy z dvadsiatych a tridsiatych rokov), Bratislava 1984.

F. X. Šalda: Umenie a život (zostavil, preložil, štúdiu napísal S. Šmatlák), Bratislava 1987.

Dielo základného významu (ref. Dějiny české literatury 2), *Česká literatura* 1961, s. 180-185.

Nová kvalita vzťahov (K problematike vzájomného prekladania českej a slovenskej poézie), *Slovenské pohľady* 1962, č. 3.

O vzájomných vzťahoch českej a slovenskej literatúry, *Slovenské pohľady* 1962, č. 10.

Mukačovský neznámy, *Romboid* 1966, č. 2.

Rehabilitácia literárnej histórie (F. Vodička: Struktúra vývoje), *Romboid* 1969, č. 4.

Životná veľpieseň Máchova, in *K. H. Mácha: Máj*, Bratislava 1974.

Medzi proletárskou poéziou a poetizmom, *Slovenské pohľady* 1964, č. 12.

Malá úvaha namiesto recenzie (J. Brabec: Poezie na predělu), *Česká literatura* 1965, s. 335-339.

JÁN ŠTEVČEK (1929):

Skice (pozri esej: Stretnutie so Šaldom), Bratislava 1977.

Estetika a literatúra (pozri štúdie: Janko Král' medzi Máchom a Mickiewiczom; Máchovská melódia v Kalinčiakovej próze; Z typológie vzťahov slovenskej a českej prózy), Bratislava 1977.

Literárne rozhovory (spolu so Stanislavom Šmatlákom; Rozhovor druhý: O československom literárnom vzťahu), Bratislava 1981.

Kniha súvahy (J. Mukašovský: Cestami poetiky a estetiky), *Slovenské pohľady* 1972, s. 145-147.

MILOŠ TOMČÍK (1922):

Literárne dvojobrazy (Zo vzťahov medzi slovenskou a českou literatúrou 19. a 20. storočia), Bratislava 1976.

Poézia na križovatkách času (pozri state o J. Wolkerovi, J. Horovi, V. Nezvalovi, V. Závadovi, F. Hrubínovi a J. Kainarovi), Bratislava 1983.

Dejiny slovenskej literatúry 5 (pozri kapitolu: Tvár doby a literatúry), Bratislava 1984.

Národní knihovna a literárne dedičstvo, *Česká literatura* 1983, s. 257-262.

Epické prózy Boženy Němcovej so slovenskou tematikou, in *Božena Němcová – pani našeho času*, Praha 1986.

Niektoré aspekty vzťahov medzi slovenskou a českou literárnou vedou po vzniku Československa, *Slovenská literatúra* 1988, s. 497-512.

Bratislavské roky Jana Mukašovského, *Slovenská literatúra* 1991, s. 346-357.

VILIAM TURČÁNY (1928):

Rým v slovenskej poézii (pozri podkapitoly: Poetizmus a rým; Prvá fáza prijímania podnetov z poetizmu; Poetizmus a nadrealizmus; Druhá fáza preberania podnetov z poetizmu), Bratislava 1975.

Súčasná slovenská poézia v českom zrkadle, *Slovenská literatúra* 1963, s. 65-77.

Ivan Krasko v češtine, *Slovenská literatúra* 1960, s. 208-218.

Preklad Hájnikovej ženy do češtiny, *Slovenské pohľady* 1962, s. 27-32.

MILO URBAN (1904-1982):

Česká literatúra a Slováci, Praha 1934.

HANA URBANCOVÁ (1929):

Samo Chalupka v interpretácii Boženy Němcovej, in *Samo Chalupka 1822-1883 (Zborník materiálov z vedeckej konferencie)*, Banská Bystrica 1983, s. 204-212.

Božena Němcová a Slovensko, in *Prednášky XX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry*, Bratislava 1984, s. 585-597.

EDUARD URX (1903-1942):

Básnik v zástupe (pozri články a recenzie z 20. a 30. rokov: Bedřich Václavek, Jiří Wolker, Vítězslav Nezval, Vladislav Vančura, Karel Čapek, Konstantin Biebl, Jaroslav Seifert, Petr Bezruč; výber zostavil, štúdiu a poznámky napísal Š. Drug), Bratislava 1961.

JULIUS VANOVIČ (1935):

Nad textom a časom (pozri eseje: Personalizmus Václava Černého; Niektoré bergsonovské inšpirácie V. Černého; Diagnózy V. Černého: stále aktuálne; Karel Čapek a verejnosť), Bratislava 1993.

U F. X. Šaldu (Návšteva prvá až dvanásť), *Slovenské pohľady* 1968, č. 1-12.

IMRICH VAŠKO (1936):

Wolker v nás (zborník k 75. výročiu básnikovho narodenia zostavil, úvodné a záverečné slovo napísal I. Vaško), Bratislava 1976.

Charakter tvorby a tvorba charakteru (Poznámky k štúdiám Karla Teigeho z 20. rokov), *Slovenská literatúra* 1968, s. 72-82.

Avantgarda bez legiend a mýtov, *Slovenská literatúra* 1969, s. 536-539.

PAVOL WINCZER (1935):

Poetika básnických smerov (pozri podkapitolu: Apollinairovské podnety v poľskej, českej a slovenskej poézii a dvojpólovosť poetiky poetizmu), Bratislava 1974.

Litanická "forma" a Halasove Staré ženy, *Romboid* 1969, s. 28-35.

Hravosť v avantgardnej poézii, *Romboid* 1972, č. 1.

PETER ZAJAC (1946):

Interpretácia umeleckého textu (spolu s A. Popovičom, P. Libom a T. Žilkom; pozri kapitolu: Náčrt vývinu interpretácie umeleckého textu), Bratislava 1981.

Pulzovanie literatúry, Bratislava 1993.

Úloha medziliterárnych vzťahov vo vývine národnej literatúry, *Romboid* 1982, č. 12.

JÁN ZAMBOR (1947):

Ivan Krasko a poézia českej moderny, Bratislava 1981.

J. Seifert: Koncert na ostrove (výber z poézie zostavil, do slovenčiny preložil a doslov napísal J. Zambor), Bratislava 1988.

Ivan Krasko a Karel Hlaváček, in *Ivan Krasko (1876-1976), Litteraria XX-XXI*, Bratislava 1978, s. 203-238.

ŠTEFAN ŽÁRY (1918):

Stovežatý básnik (Esej o V. Nezvalovi), Bratislava 1981.

K POČIATKOM SLOVENSKEJ BOHEMISTIKY

PETER KÁŠA

Pojem slovenská bohemistika bol v doterajšej slovenskej literárnej vede málo produktívny a zväčša sa nahrádzal slovnými spojeniami typu: česko-slovenská literárna vzájomnosť, česko-slovenské literárne spoločenstvo, česko-slovenský literárny kontext a podobne, a to v rozličných pomlčkových, bezpomlčkových a spojkových verziách a variáciách. Vychádzalo to z viacerých príčin, a to tak prirodzených (historicko-genetické a kultúrno-spoločenské), ako aj umelo diktovaných (štátno-politické a stranícko-ideologické). Slovenská bohemistika i česká slovakistika sa tak zákonite nevytvárala a netvarovala na štandardnej báze komunikácie dvoch autonómnych národných literatúr. Žiaľ, táto prirodzená neštandardnosť sa často presúvala aj do roviny umelých konštrukcií. Takže namiesto produktívneho dialógu dvoch relatívne samostatných a vzájomne sa rešpektujúcich systémov tu bola tendencia raz k unifikácii, inokedy k izolacionizmu alebo k účelovo kamuflovanému dialógu. Tieto slová chápeme síce historicky v najširšom zmysle slova, no sú to len naznačené tendencie a nie absolútne zovšeobecnenia.

Nechceme sa teraz zamýšľať nad tým, do akej miery je dnes pojem "slovenská bohemistika" systémový, funkčný, všeobecne akceptovaný a akceptovateľný. Túto nejasnosť a otvorenosť presúvame skôr do prvej časti titulku, pričom "počiatky" chápeme v zmysle istých predpokladov, východísk a možností. Sú to možno prvé signály, úvahy a občas aj vecné argumentácie slovenských vzdelancov a buditel'ov, naznačujúce, že česká literatúra nie je identická s literatúrou slovenskou a naopak. Zo slovenského pohľadu sa tak zužuje význam pojmu "naša" literatúra, pričom česká literatúra sa začína vnímať ako "ich" literatúra. Ide tu vlastne o počiatok zásadných systémových zmien, kde sa deštruuje existujúci česko-slovenský či česko-slovenský kultúrny typ a súčasne sa generuje nová, jedinečná a špecifická kultúra slovenská, ktorá sa začína sebaidentifikovať a sebadefinovať. Nie je to však slovenská zvláštnosť. Volksgeist hýbe vtedy celou Európou, pričom kulminuje obdobie návratu k "partikularismu krajinných tradíc a spontaneitě národů"¹ a završuje sa proces "přeměny obecné kultury v mou kulturu".² V súvislosti s našou témou vystupuje do

---

¹ J. Patočka: *Kacířské eseje z filozofie dějin*, Praha 1990, s. 98.

² A. Finkielkraut: *Destrukce myšlení*, Brno 1993, s. 10.

popredia aj problém tzv. národno-buditeľského synkretizmu, kde sa jednotlivé zložky spoločenského a kultúrneho života presne nedefinujú, ale iba dopĺňajú, preskupujú, modifikujú a skôr integrujú ako diferencujú. Ani literatúra neexistuje "sama o sebe", ale spolu s jazykom, politikou, vedou, filozofiou sa podraduje výslednému smerovaniu k dokonalej národnej kultúre. V týchto reláciách sa teda štrukturuje nielen "slovenskosť", ale aj slovensko-česká antinómia ako jeden z predpokladov vzniku "slovenskej bohemistiky".

Slovenské etnikum bolo dlhé stáročia súčasťou mnohonárodnostného Uhorska. Pod proklamovaným uhorským patriotizmom však neustále latentne žila aj etnická slovenskosť. Prvý, kto sa pokúsil o zlegitímnenie tohto etnika na báze nového jazyka bol A. Bernolák, ktorý vo svojej základnej práci *Dissertatio...* (Bratislava 1787) hovorí aj toto: "Oveľa menej nech sa však rozhorčuje nad nami niekto preto, že pravopisné poučky v tomto dielku prispôbujeme výslovnosti Slovákov žijúcich v Uhorsku a nie Čechov. Ved' náš spis je určený panónskym Slovákom a nie Čechom".³ Prirodzene, že jazyk sa tu ešte chápal v rovine pragmaticko-komunikatívnej funkčnosti a v intenciách osvietenského racionalizmu, no predsa je to silný argumentačný zdroj pre slovenských mladoromantikov. Vyzdvihovali a obhajovali najmä jednoznačnosť, akou sa prezentoval tento nový jazykový systém, a to napriek tomu, že nová slovenčina sa ujala len v katolíckej komunite a v západných regiónoch horného Uhorska. J. M. Hurban o tom píše: "A mladý duch sa lapil do všetkého, a mladý slovenský prvší, po dlhých storočiach posvätil sa celkom myšlienke národnej a robil ako na gramatike, tak na slovenskom slovníku a robil najmä na rozšírení sa v živote myšlienky literatúry slovenskej."⁴

Možno to znie paradoxne a prekvapivo, ale počiatky slovenskej bohemistiky o niekoľko rokov výrazne ovplyvnili aj názory mladého P. J. Šafárika, ktorý sa všeobecne považoval a stále sa ešte považuje priam za príkladného predstaviteľa slovanskej vzájomnosti a česko-slovenskej jednoty. Faktom však zostáva, že Šafárik vo svojich *Dejinách slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí* vlastne prvýkrát predstavil slovenský jazyk a literatúru ako autonómny a samostatný fenomén v rámci slovanskeho celku. Mladí slovenskí romantici sa často odvolávajú na Šafárika, čo neprekvapuje, lebo argumentovať Šafárikom znamenalo argumentovať vecne a na základe historických faktov a dokumentov. Navyiac Šafárik bol aj medzinárodne uznávanou vedeckou autoritou. *Dejiny slovanskej reči a literatúry* sú prísne vedecky koncipovaným dielom s logickou obsahovou štruktúrou, kde sa okrem iného aj tradičný československý kmeň delí na dva samostatné a

---

³ Cit. podľa: *Kultúrny život* 1993, č. 6.

⁴ J. M. Hurban: *Slovensko a jeho život literárny*, Bratislava 1972, s. 125.

rovnoprávne kmene: český a slovenský. Táto nedvojzmyselná diferenciácia je síce prekvapivým a odvážnym krokom vždy rozvážneho a umierneného Šafárika, ale na strane druhej to bol racionálny krok, vyplývajúci z vedeckej koncepcie jeho práce. S. Šmatlák má pravdu, keď v tejto súvislosti hovorí: "Šafárikovi práve v tejto záležitosti išlo o vylúčenie akejkoľvek autorskej živelnosti, že k nej oveľa väčšími než Slovák pristupoval ako slavista."⁵ Naozaj sa v *Dejinách* slovenský jazyk a literatúra vyčleňuje na základe racionálneho uvažovania a v duchu "osvietenskej mentality, ktorá si vyžadovala systematickú analýzu".⁶ Treba však hneď poznamenať, že Šafárik vnímal slovenský fenomén vždy akoby z dvoch uhlov pohľadu: nezávislého vedca-systematika na jednej strane a konzervatívneho zmierlivého praktika na strane druhej. "I já jsem proti rozdvžení literatury. Ale dobré věci netřeba nepravdou, lží, bludem hájiti," píše roku 1830 F. Palackému. Je všeobecne známe, že Šafárik neprijal novú podobu spisovnej a literárnej slovenčiny, a priamo tak ani nepodporil radikálny krok mladých slovenských romantikov. Súčasne však nebol ani "sui generis" proti "novému jazyku Slovákov". Postavil sa skôr proti spôsobu, ako sa táto zmena zrealizovala. Odsudzoval radikalizmus a pripomínal najmä nepripravenosť slovenskej komunity na tento vážny krok. Dobře vedel o protikladoch a protikladných tendenciách, no presadzoval kompromis a stabilizáciu existujúceho systému, kultúrneho typu.⁷ Napriek tomu Hurban hovorí o jeho "šlachetnom a veľkom srdci",⁸ ale súčasne dodáva: "Zápal Šafárika uznávame a pokladáme ho za zápal čistý, svätý, ale s tým rozdielom, že je to zápal za tú sústavu, ktorú my vo vzťahu k slovenskému kmeňu vyhlasujeme za mŕtvu." Kým Bernolák ukázal romantikom priamo a prakticky, že je možné narušiť existujúce jazykové "status quo", a najmä to, že v novom jazyku možno písať aj veľkolepé národné diela (eposy Hollého), tak Šafárik, síce nepriamo, ale s vedeckou argumentáciou jasne signalizoval, že česká literatúra tvorí iný systém ako literatúra slovenská, a že "vlastnú slovenčinu" tvoria nárečia stredoslovenské. Tieto dva momenty sa možno v "slovanskom celku" stratili, no pre budovanie novej slovenskej skutočnosti to boli tak "reálne nosníky", ako aj symbolické "základné kamene". Napríklad Hurban, ktorý "je predovšetkým romantik,

---

⁵ S. Šmatlák: P. J. Šafárik a česko-slovenský kontext, sb. *P. J. Šafárik v slovenskej a českej slavistike*, Košice 1993, s. 71.

⁶ E. Kowalská: Fenomén osvietenstva v ranej fáze národného hnutia Slovákov, *Slovenské štúdie* 1-2, 1993, s. 49.

⁷ P. J. Šafárik: *Dejiny slovenskej reči a literatúry všetkých nárečí*, Košice 1992.

⁸ J. M. Hurban: *Životopisy a články*, Bratislava 1973, s. 155 a 157.

nie systematik",⁹ Šafárikove tézy a východiská plne rešpektuje, no súčasne ich rozvíja, modifikuje, dotvára a ornamentalizuje. Slovom, tézy dotvára "na obraz romantizmu", transformujúc tak "vedenie na videnie".

Ak V. Macura hovorí: "Odpoutávání rodící se české kultury od silné kultury německé probíhá totiž paradoxně právě skrze vztah k ní",¹⁰ tak to "per analogiam" platí aj o vzťahu slovenskej a českej kultúry v polovici 19. storočia. Štrukturovanie slovenského jazyka a literatúry, teda novej kultúry, prebieha paralelne s deštrukciou česko-slovanskej a česko-slovenskej jednoty. Hurban dokonca hovorí o prelomovom roku 1841, kedy "slávil slovenský kmeň svoje obrátenie... a doznievalo presvedčenie, že náš kmeň sa nesmie spoliehať na tie poetické frázy o veľkom Česko-Slovanstve a nič stavať na tom spojení Slovákov s Čechmi...".¹¹ Je zaujímavé, že ešte v "prelomovom" roku 1841 píše Hurban v recenzii o básňach K. Sabinu, že je to "náš básnik" a že píše pre "nás Česko-Slovanov".¹² V roku 1842 vychádza prvý ročník almanachu Nitra s príspevkami v češtine a s podtitulom, že je to "dar dcéram a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska". O tri roky neskôr v druhom ročníku Nitry sa mení nielen jazyk, ale aj venovanie: "Dar drahým krajanom slovenským obetování."¹³

Spor, ktorý sa začal týmto "hurbanovským obrátením", kulminuje koncom prvej polovice 19. storočia, keď vychádza najprv český spis Hlasové a vzápätí zaznievajú aj slovenské "antihlasy". Tieto tézy a antitézy majú však popri vecných argumentoch často aj emocionálno-expresívny charakter a to na oboch stranách.

Vráťme sa však najprv o niekoľko rokov dozadu. V roku 1839 navštívil J. M. Hurban Čechy a Moravu, čo opísal v knihe *Cesta Slováka k slovanským bratom v Čechách a na Morave*. Tento cestopis o návšteve "slovanských bratov" je výpoveďou "mladoslováka" ešte so silným slovanským duchom a s evidentnou túžbou po slovanskej harmónii, vzájomnosti a družnosti. Prekvapivé precitnutie mu však pripravila najmä "národne vlašná" Praha. Pri opise moravského Brna je už ale optimistickejší: "...duch je tu krásny, ktorý sa zhoduje s duchom Slováka. Tunajší vlastenci si nemôžu dovoliť jednoduché literárčenie... Všeslovanstvo je im krásnym ideálom, ktorým

---

⁹ R. Chmel: Hurbanovo Slovensko a jeho život literárny, in *J. M. Hurban: Slovensko a jeho život literárny*, Bratislava 1972, s. 221.

¹⁰ V. Macura: *Znamení zrodu*, Praha 1983, s. 41.

¹¹ J. M. Hurban: *Životopisy a články*, Bratislava 1973, s. 158.

¹² Tamže, s. 213.

¹³ Cit. podľa: K. Rosenbaum: *Vztáhy slovenskej a českej literatúry v 19. a 20. storočí*, Praha 1989, s. 56.

sú naplnení ich duchovia."¹⁴ Píše tu aj o českej literatúre, no ešte stále ako o "našej" literatúre. Dost' obsiahlo píše o J. K. Tylovi, ktorý je podľa neho "dnes najnárodnejší, a preto aj najobľúbenejší československý románopisec. Jeho poviedky sú vonkoncom české".¹⁵ Nás však oveľa viac zaujala časť, kde sa Hurbanov "ideálny slovanský svet" veľmi výrazne naštrbil. Rozdiel, ktorý pobadal medzi piesňami "nášho ľudu a ľudu českého", je jasným signálom kultúrnej česko-slovenskej diferenciácie. Do existujúcej slovansko-neslovanskej polarity teda vstupuje prvok nového česko-slovenského protirečenia, ktorý postupne nabera na intenzite, naruša harmóniu, jednotu a postupne sa mení na určujúcu binárnu opozíciu, ktorá sa tak stáva predpokladom a "hnacím motorom" pri generovaní novej slovenskej kultúry, slovami Hurbana – slovenského ducha. "Rozdiel medzi piesňami nášho ľudu a ľudu českého, ktorý nie je nepatrný, ba pri porovnaní oboch sa drasticky prejavuje" – takto graduje svoje poznanie Hurban a končí jednoznačným konštatovaním: "český ľud... spieva iným duchom".¹⁶ Poznanie tohto kľúčového rozdielu vo folklóre, ktorý pre romantikov znamenal až akýsi mýtický archetypálny kód, spolu s videním málo národnej skutočnosti v Prahe, nemohlo nezanechať stopy na neskorších, už oveľa radikálnejších, názoroch J. M. Hurbana: "...ale vieme z vlastnej skúsenosti a samostatného skúmania, že sme odchodní od Čecho-Moravanov aj charakterom a duchovnou povahou myslí a srdca, osudmi, históriou, politickým stavom".¹⁷ Podobné obrátenie je všeobecne známe aj u E. Štúra: "My, pravda zostaneme len s Čechmi, tešiac sa s nádejou, že oni azda tiež raz hodia okom na náš stav," píše v roku 1836 F. Palackému, aby o desať rokov neskôr už jasne upozornil S. B. Hroboňa na to, že: "Musíme teraz na čechizmus celou silou udrieť... bo nechceme viac len literátormi českými byť."¹⁸ Samozrejme, že tieto "citové vzplanutia" v korešpondencii naznačujú určité tendencie, no Štúrov skutočný svet a jeho názory aj na českú literatúru sú obsiahnuté aj v teoretických prácach. Napríklad už naznačenú diferenciáciu "náš-ich" možno dokumentovať na tejto Štúrovej myšlienke: "...ich literatúru čítať, medzi nami rozširovať a tak účasť v ich živote i ďalej nepretržite mať budeme... ich literatúra u nás na ničom netrpela..." atď.¹⁹ Inakosť však pomenováva

---

¹⁴ J. M. Hurban: *Cesta Slováka k slovanským bratom v Čechách a na Morave*, Bratislava 1960, s. 132.

¹⁵ Tamže, s. 89.

¹⁶ Tamže, s. 94-95.

¹⁷ J. M. Hurban: *Životopisy a články*, Bratislava 1973, s. 161.

¹⁸ E. Štúr: *Cestou života tŕnistou*, Bratislava 1959, s. 22 a 186.

¹⁹ E. Štúr: *Dielo V*, Bratislava 1957, s. 122.

aj oveľa jednoznačnejšie: "Čo je české, to nie je naše."²⁰ Štúr i Hurban hovoria o problémoch, ktoré súvisia s českými knihami, a to "nielen pre reč, ale aj pre iné príčiny",²¹ ktoré potom rozvádza Hurban: "sčasti pre tam neslovanskosť, tu podivnú novokutosť slohu, pre cudzotu vied a nevyrastenosť z potrieb národa".²² Tieto tendencie sa jasne signalizovali už v spomínanej "ranejšej" Hurbanovej recenzii na Sabinove verše, kde rovnako, i keď často v podtextoch a nepriamo, hovorí o tom, aká má byť a aká nemá byť slovanská poézia, aby neskôr radikálne skonštatoval: "Nabok teda s tou európskou slávou českého spisovateľstva."²³ "Na západnej strane mrzutosť... naproti tomu u národov východnej Európy spatrujeme povzbudenie sa k interesom vyšším, k interesom duchovným," prednáša Štúr²⁴ svojim žiakom na bratislavskom lýceu. Tieto jeho úvahy sa potom rozvíjajú a modifikujú v základnom diele *Nárečja slovenskuo a potreba pisaňja v tomto nárečí*, kde sa na "dožívajúcu západnú stranu" dostáva aj česká literatúra: "V poézii českej ešte máločo je podareného a čo sa hlavne podarilo, cudzím duchom páchne... vyvrhliny siekt nemeckých a iných... Dajte nám pokoj s tými mátohami cudzími, s tými žiaľami zúfanlivými... nárečie naše je neobyčajnej plnohlasnosti, sviežosti a maľovnosti, ktorá sa s živou a maľovanou obraznosťou našou dobre zrovnáva a veľkú budúcnosť v poézii Slovákov sľubuje."

Náš príspevok síce končíme v takmer expresívne ladenej slovensko-českej diferenciacii, no táto "radikálna bodka" ani zd'aleka neznamená absolútny koniec. Celý tento proces, ktorý sme tu naznačili a otvorili, je omnoho zložitejší a mnohovrstevnatejší. Otázky, paradoxy a peripetie nás nútia k novým úvahám, ktoré sú jedinečné a neopakovateľné práve pre svoju prirodzenú neštandardnosť.

---

²⁰ Tamže, s. 127.

²¹ Tamže, s. 88.

²² J. M. Hurban: *Životopisy a články*, Bratislava 1973, s. 171.

²³ Tamže, s. 160.

²⁴ L. Štúr: *O poézii slovenskej*, Martin 1987, s. 23.

MILO URBAN O ČESKEJ LITERATÚRE

ŠTEFAN DRUG

Literárnohistoricky nezorientovaného čitateľa možno prekvapí názov príspevku: čo už mohol povedať o českej literatúre dlhoročný redaktor ľudáckeho denníka Slováka a neskôr šéfredaktor Gardistu? Milo Urban bol však predovšetkým spisovateľ. O vzťahu k českej literatúre sa viackrát vyjadril nielen v spomienkovej knihe *Kade-tade po Halinde* (1992), ale už za prvej republiky prednášal na túto tému v Prahe. V Prahe vystupovali v tom období aj iní slovenskí autori, spravidla však rozprávali o vlastnej tvorbe. Aby sme si aspoň trochu priblížili, prečo práve Urban hovoril o českej literatúre, uvedme si niekoľko údajov.

Ako ostatní poprevratoví slovenskí stredoškólační mal aj Milo Urban (nar. 1904) českých profesorov a v školských knižniciach diela českých spisovateľov. Neskôr spomínal, že "prostorekosťou a smelým prirovnávaním" ho "okúzili" Wolker, Bezruč a Vančura (*Kade-tade...*, s. 173). Z profesorov mu zostal natrvalo v pamäti nie (česko) slovenčinár, ale telocvikár (!) Karel Beneš, ktorý ho zachránil pred hladovaním. Nebyť jeho ľudskosti, bol by musel odísť z banskoštiavnickej vyššej lesníckej školy. A navyše: "On po rokoch miernil vo mne averziu voči inému Benešovi, ktorý... namiesto bratského porozumenia tvrdohlavo pestoval vydumanú vidinu nejestvujúceho národa a nemilobohu vyhadzoval na ňu ťažké milióny" (s. 179).

Hoci Urban od študentských čias myslel "zväčša v kategóriách národných", jeho tvorba nenachádzala vždy pochopenie u renomovaných kritikov. Pavel Bujnák mu vyčítal maďarónstvo, Štefan Krčméry mu vrátil "s hrozným posudkom" (s. 159) novelu *Za vyšným mlynom* a odmietol vydať i román *Živý bič*. Tento najslávnejší Urbanov román "musel" vyjsť u pražského nakladateľa Mazáča a v ďalších štyroch vydaniach takisto v pražskej Družstevnej práci. Ba riaditeľ tohto vydavateľstva Václav Poláček ho uvravel, aby napísal pokračovanie a doslova vydriapal od neho "nedotiahnutý" rukopis *Hmiel na úsvite* a rýchlo ho vydal. Najmä *Živý bič* zaujal slovenských, ba aj českých čitateľov. A tak z Čiech, kde si "potrpeli" na "bohumilú činnosť" (s. 222) – na prednášky populárnych autorov, hrnuli sa Urbanovi pozvánky. Keďže nemal rečnícky talent, vytrvalo odmietal. Opäť však podľahol V. Poláčkovi. Všimnime si prečo: vraj by sa bol i v tomto prípade "z toho vyzul", lenže "práve vtedy protičeské štvance na Slovensku nadobúdali nepekné rozmery a ja som si povedal: čo je moc, to je moc; môžu byť medzi nami škriepky i zápasy, ale aby sme si pľuli do tváří a navzájom sa znevažovali... Tým si neposlúžime, to nás nectí, tobôž na kultúrnom poli, kde máme toľko spoločného, kde najmä nám Slovákom prichodí sa poďakovať za všeličo, z čoho

sme rástli a rastieme podnes, aj keď trochu inak, ako si to mnohí na českej strane predstavujú a želajú" (s. 223).

A tak u príležitosti 10. výročia Družstevnej práce prednášal Urban 16. decembra 1932 v Prahe o českej literatúre a Slovákoch. Neskúmal som, aký ohlas malo jeho vystúpenie v českej tlači, ale viaceré slovenské noviny a časopisy uverejnili z prednášky úryvky (mesačník Pero celý text) alebo komentáre. Dvojtyždenník Politika pripomenul, že iba Slovák ostal ticho. Autor si po rokoch spomínal: "České noviny z prednášky vychytili, čo mohli, a ľudácke kruhy v Bratislave sa ježili. Ba našli sa i takí, čo mi ju doslovne zazlievali. 'No, Čechom si sa nemusel klaňať.' Alebo: 'A či už na Slovensku niet miesta na tvoje prednášky? Bojíš sa, že by ťa Slováci vypískali?'" (s. 224).

Urban na pomerne malom priestore (vychádzam z textu v časopise Pero, január 1933, s. 1-2) načrtnol vlastne stručné dejiny pôsobenia českej kultúry (nielen literatúry) na Slovákov. Českú kultúru, históriu a celý český život charakterizoval ako "dlhú reťaz intenzívnej činnosti, húževnatého *odporu* a *odboja* proti vládnucej moci" – na rozdiel od slovenskej skromnosti a zakríknutosti, ktorá isté hodnoty či autority považovala za nedotknuteľné, na "každú smelšiu myšlienku, ... počín" sa dívala "zdesene".

Preto boli podľa Urbana česká história a kultúra na Slovensku pred prevratom "nepochopiteľné a v mnohom ohľade cudzie" a väčší ohlas nemali ani úsilia "priekopníkov česko-slovenskej vzájomnosti, "expanzívnych" hlasitov. To však, čo nezmohla "organizovaná myšlienka", urobila česká kniha a pomáhala rozkladať "ináč sugestívnu" maďarskú kultúru a dávala predpoklady "novej orientácie". Slovenský prozaik vyslovil presvedčenie, že už "samotné české slovo donášalo vedomie akejsi mravnej opory: vedomie, že kdesi nablízku je niekto blízky, kto myslí, pracuje a ide, na koho prípadne možno sa obrátiť a kto prípadne nielen pochopí, ale i *pomôže*". V danej situácii išlo o veľkú vec. "Znamenalo akési otvorenie okien na dusnej kasárni uhorských národností *duševnému prievanu*, výbojným myšlienkovým prúdom, ktoré sa valili od západu."

Nemal poruke konkrétne údaje o množstve a hodnote českých kníh na Slovensku pred prvou svetovou vojnou, preto vravel, že "vlastné pôsobenie" českej literatúry na slovenský kultúrny (ba aj politický život sa začalo až po prevrate, keď vznikli "*všetky* podmienky úzkeho spolunažívania dvoch bratských kmeňov". Vtedy sa českej literatúre na Slovensku "dostalo *jedinečnej* úlohy" dokončiť politický prevrat kultúrnym, oveľa dôležitejším, lebo dáva *vlastný zmysel a posvätenie*" prvému prevratu. Urban myslel na "atomizáciu" maďarskej (uhorskej) "kultúrnej osobnosti", ktorá politickým prevratom nezanikla. Ide mu o "uvoľnenie síl", ktoré by obohatili a obrodili slovenský národný život i ľudstvo.

Česká literatúra po vzniku republiky rozšírila "jednostranný obzor" Slovenska o "nové dimenzie", oboznámila Slovákov "so *zmysľaním*, s *dušou*

českého človeka", dala im potrebný "zlatý kľúč od českej histórie" a kultúry na jej pochopenie, ale najmä na korigovanie vlastného duševného vývinu. Urban považuje za chybu, keby Slováci "bez výhrad, nekriticky" prijali celú českú minulosť, keby si pasívne osvojili "zorný uhol český". Z toho by ani jeden národ nemal nič. Musí ísť o "nový obsah a zmysel" spoločného života, nielen o prezlečenie starého kabáta, o niečo "dokonalejšie. Prinajmenšom treba vytvoriť takú *atmosféru*, aby ani jednému z nás nebolo v nej dusne", lebo "poslaním kultúry je nie podmaňovať a ubíjať, ale nadväzovať a hľadať možnosti *nového pohybu*". Nemožno myslieť len na seba, preto "umelí bobáci" z minulosti nemajú právo strašiť dnešok.

Najkratšia, zato najzávažnejšia je tretia časť prednášky. Sú v nej úprimné vyznania vďaka českej literatúre za to, že učila Slovákov "kultúrne dýchať", často bola naším "oknom do sveta", naučila nás "rúcať *modly*, ... *slobodne a kriticky* hľadiť na veci *tohto sveta*". Urban preto konštatuje, že "my Slováci sme českej literatúre a českej kultúre vôbec vďační za to, čo nám dala", hoci sú to "hodnoty nie práve aktuálne". Poslednými slovami, pravdaže, nechcel znehodnotiť to, za čo ďakoval. Myslel na perspektívu hodnôt, ktoré česká literatúra poskytla Slovensku, lebo "je v nich ten večný a slávny zárodok *nového života, nových dejov, večná štafeta pokolení a národov bežiacich za krajšou budúcnosťou ľudstva*..."

Sú to vzletné a zvučné slová, ale asi by neboli dnešnému čitateľovi príliš jasné, keby sme zamlčali niekoľko predchádzajúcich Urbanových vývodov, upozorňujúcich na zdanlivý paradox, na "silný rozpor" medzi minulosťou a prítomnosťou. Prejavuje sa podľa neho v radikalizme slovenskej mládeže "odchovanej československými školami", z čoho vyplývajú "tie *zásadné nedorozumenia*, ktoré zahŕňujú náš užší horizont často tmavými mrakmi".

Mám dojem, že Urban, hoci nebol členom ľudovej strany a občas vybočoval z okruhu názorov svojich chlebobarcov (sympatie k davistom, pochopenie pre sociálnu revoltu, polemika s podpredsedom HSLŠ Budayom o kresťansko-katolíckej morálke, antimilitarizmus), predsa len nasiakol atmosférou Slováka, i keď sa vyjadroval celkom iným štýlom. Náznak toho je totiž zrejmý z nasledujúcich myšlienok, vyslovených ešte trochu zahmlene či obrazne. Stojí za to zoznámiť sa s nimi okrem iného preto, lebo nie sú bez racionálneho jadra, hoci zamieňajú vplyv literatúry s pôsobením politiky a ekonomiky.

"Česká literatúra, očkujúca nás odbojníctvom svojich dejín, svojej kultúry, zvelebujúca pred nami českú hlavatosť, český vzdor a dávajúca nám ako príklad v určitom ponímaní a v určitých okolnostiach ľudí deštruktívnych, *mimovoľne vychovala a vychováva si v nás odbojníkov*, ktorí v usilovnom hľadaní akejsi vyššej pravdy, v usilovnej túžbe po *dôslednosti* a v bezohľadnom rúcaní všetkého, čo páchne či už mocou alebo autoritou, stávajú sa odporcami toho, čo dnes je už umocnené a sanktifikované."

Urbanove úvahy napriek skrytému podtónu – v porovnaní s písачkami ľudáckej tlače (hoci, ako náš prozaik napísal v citovaných pamätiach, v denníku Slovákov pod Sidorovým rozvážnym vedením protičeský kurz nepresahoval hranice vnútornej politiky, aj keď sa naňho tlačilo...“ s. 235) – museli znieť českým ušiam div nie ako rajska hudba. A tak Družstevní práce vydala originálnu prednášku ako dvadsaťstranovú brožúrku *Česká literatura a Slováci* (1934). Nevedno, či sa autor rozhodol text sám prepracovať a rozšíriť, alebo mu to poradili zježené "ľudácke kruhy". Faktom je, že v brožúrke je Urban radikálnejší i menej obrazný. Niekde iba vymieňa a doplňa jednotlivé slová, inde celé odseky. Všimnime si aspoň niekoľko prípadov.

V záveru prvej časti, ktorá sa končila českým otváraním okien myšlienkovým prúdom od západu, pridal Urban kritiku vlastných rodákov, lebo na tie západné prúdy reagovali "len minimálne". Ospravedlňoval ich čiastočne tým, že sme "ich dostávali precedené a tendenčne spracované kultúrou maďarskou". A pokračuje: "Len tak si možno vysvetliť tú priamo samovražednú neúčast veľkej väčšiny slovenskej inteligencie na pohyboch, ktoré sa odohrávali za hranicami a ktoré, keď už ničím, mohli nám slúžiť aspoň povzbudením, dobrým príkladom, vzorom v chabom národnom boji" (s. 20).

V kritike Slovákov pokračuje aj na začiatku druhej kapitoly. "Naše najtajnejšie túžby" (oslobodenie) sa splnili "takrečeno bez nášho pričinenia", bez boja, či už na fronte alebo v zázemí. Slovákov prevrat "predbehol" a zastihol nepripravených "kedykoľvek prevziať na seba funkciu samostatného štátu". Dá sa to pochopiť, lebo inde sa také niečo pripravuje celé generácie... Potom pokračoval v úvahách o úlohe českej literatúry dovŕšiť politický prevrat kultúrnym iba s väčšími-menšími štylistickými úpravami. Dokladá však, že Slováci napriek významnému vplyvu českej literatúry všeličo české nepochopia nie "z nejakého reakcionárstva, ktoré sa nám tak rado prišívá za golier" (s. 14), nie z "historickej indiferentnosti", ale pre "75percentný ortodoxne-katolícky svetonázor", ktorý sa asi nikdy nepodarí zlomiť ani korigovať. Napokon, ani vraj netreba, lebo ide o minulosť, ktorá sa dnes používa "len na demonštračné účely" (Urban konkrétne uviedol propagovanie Jana Husa, Havlíčka, Jiráskových historických románov, Machara "s jeho básňami proti Rímu").

Potom bráni mladšiu slovenskú generáciu odchovanú českými profesormi (ráta sa do nej) a tvrdí, že českú kultúru nielen dobre pozná, ale aj chápe, viacej sa zaujíma i pozná všetko české než druhá strana slovenské. Doslova je "presiaknutá českým životom" (s. 15), hoci nemožno hovoriť o "nejakom priamom vplyve" alebo "bezvýhradnom" prijatí všetkého českého, lebo vplyv dvoch kultúr na seba býva "úžasne komplikovaný, rôznorodý a nevypočítateľný" (s. 16). Tu Urban zbadal, že sa ocitol v abstrakciách, nuž sa vrátil k pôvodnému textu o chybe, keby mali Slováci nekriticky a bez výhrad

priať celú českú minulosť alebo český zorný uhel. Častejšie pritom opakuje, že treba skončiť s minulosťou, lebo nastali nové časy.

Poslední časť opäť rozvádza i radikalizuje. Pôvodné české okno do sveta konkretizuje tým, že myslel popri domácej poézii, próze, dráme, vede i na preklady a na publicistiku. "Na tejto dobre vyzbrojenej lodi dostali sme sa i do takých zátok, kam pre veľké medzery slovenskej literatúry a pre nedostatok rečových znalostí v širších kruhoch slovenských" by sme sa neboli dostali. Česká literatúra je na Slovensku doma, žijú a rastú s ňou najmä mladší spisovatelia a obe literatúry by sa mali stále vzájomne dopĺňať, tak ako káže "daná situácia, zdravý rozum a objektivita" (s. 19) aj napriek prípadným "najdivším... politickým hádkam".

Záverečné odseky prednášky rozvádza v ráznejších formuláciách. Pôvodné konštatovanie, že česká literatúra "očkovala" Slovákov odbojníctvom českých dejín atd., zosilňuje tým, že ho mení na rečnícku otázku a pridáva druhú: "Či to nebola ona, čo na Slovensku podnietila a vybičovala dnes už mocné masové túžby v českom politickom slovníku nazvané separatistickými?" Pri "zásadných nedorozumeniach" už nehovorí o "tmavých mrakoch", ale o znemožňovaní koncepcie československej národnej jednoty. A vraj práve česká kultúra a dejiny v boji proti tejto koncepcii dali do rúk slovenských "či už autonomistov alebo regionalistov... najnebezpečnejšiu zbraň: chuť a vôľu vytvoriť samobytný národný organizmus slovenský" (s. 20). (Ide zrejme o štylistické faux pas, autor určite myslel na samostatné riadenie vlastných vecí, ale v spoločnom štáte, ako vyplýva z nasledujúcich formulácií o spoločnej tradícii, spoločnej kultúre bez ohľadu na jazykové rozdiely.) Iďalej hovorí o "spoločných záujmoch a spoločných úlohách vo všetkých odboroch", kde nemôže prekázať ani jazyková otázka, ak "naše myšlienky, túžby a skutky budú sa uberať spolu, za spoločným cieľom". Táto nečakaná zmierlivosť rozviedla aj konečné ďakovanie českej literatúre: "Jednoducho – Slovensko bez nej by nebolo dnes tam, kde je – v dobrom zmysle. Nech sa okolnosti akokoľvek utvária, ten vplyv donesie svoje požehnané ovocie – na väčšiu česť a chválu českej literatúry a českej kultúry vôbec."

Tu by sme mohli skončiť pripomenutia epizódy zo slovensko-českých literárnych vzťahov starej vyše šesťdesiat rokov. Dopovedzme si ju však ešte dvoma drobnejšími, zato rovnako príznačnými pre nejednoznačnú osobnosť Mila Urbana. V decembri 1938 (teda po mníchovskom diktáte a po vyhlásení autonómie Slovenska) uverejnil v Eláne stať *Na dobrej ceste: O našom pomere k Čechom*. V nej sa opäť hovorí aj o literatúre a opäť predovšetkým politicky – teraz bojovnejším štýlom. Zo začiatku samé výčitky na českú stranu, že nepochopila Štúra ani slovenské snahy o dobudovanie národnej jednoty, vedomia národnej spolupatričnosti, že budovala "fiktívny národ", čo bolo vlastne "rafinovaným odnárodňovacím procesom".

Urbanova ostrá polemika s koncepciou jedného československého národa, slovenčiny ako nárečia češtiny, s českou neochotou chápať slovenské záujmy atď. bola opodstatnená – lenže – oneskorená o celé roky a v decembri 1938 už dosť zbytočná. Možno ju inšpiroval neprestávajúci lament niektorých českých publicistov nad smutnými koncami jednonárodných úsilí (Urban nikoho nespomína, vyčíta všeobecne). Nepriamo o tom svedčí pasáž zo záveru článku: "My Slováci stojíme dnes na vlastných nohách. Máme svoje povinnosti, svoje ciele a tie chceme uskutočňovať. K bratom Čechom máme iba jednu prosbu, aby toto už raz pochopili a podľa toho sa zariadili. Načo nasilu tvoriť jeden front, keď život u nás vyžaduje si dva fronty?... Okúsili sme slobody a teraz už nevzdáme sa jej tak ľahko..."

V porovnaní s prednáškou v Družstevnej práci tvrdo znejú i programové Urbanove úvahy o nových úlohách slovenskej literatúry. Ich štýl ovplyvnila vzrušená rétorika vtedajšej situácie. V podstate zrejme chcel iba zdôrazniť špecifickosť každej národnej literatúry, teda i slovenskej, keď pripomínal, že naša spisba nemôže byť "súčasťou" českej, jej "ozvenou, nárečovým, sekundárnym zjavom". To napokon dôrazne odmietol už Šalda (1929), takže hádam neboli potrebné či aktuálne formulácie typu: "Preto nehľadať a netvoriť v nej nasilu čosi, čo nás s Čechmi spája... my... musíme vyjadrovať to, čo nás od Čechov delí, v čom sa odlišujeme, v čom sme iní, lebo základnou požiadavkou každej národnej literatúry je odhaľovať dušu, slovom vyjadrovať typické, mentálne znaky toho národa, ktorému ona patrí..."

Zdá sa mi, že predsa len nezabuchol celkom dvere za spojivami s českou literatúrou, hoci iným spôsobom a tónom než Novomeský vo svojom Nelúčení (o niekoľko mesiacov v tom istom Eláne). Urban totiž ešte pridal: "S Čechmi i na tomto poli postačí nám úplne srdečný bratský pomer. Nie väzniť sa, nie sa ťahať vzájomne za vlasy tam, kam jeden alebo druhý nechceme, ...ale vzájomne sa podporovať v tom, čo nám ide z duše, zo srdca: my snahy české, oni snahy naše, my ich, oni naše ciele, i keby sa ony pohybovali na rozdielnych cestách, v rozdielnych rovinách..."

Aby sme si potvrdili, že azda nič nie je naozaj také jednoznačné ako sa na prvý pohľad môže zdať – pripomeňme si poslednú epizódku. Milo Urban dva roky po vzniku slovenského štátu (1941) vydal novú verziu románu *Hmly na úsvite*. Vynechal z neho rozsiahle charakteristiky politickej situácie (prípadne ich aspoň podstatne skrátil), vyčiarkol veľa lyrických partií. Napodiv poslovenčil aj priame reči a dialógy viacerých českých postáv, čím rozprávanie ochudobnil (vyčítala mu to aj kritika). Nebol však dôsledný. (Možno sa nájde ochotný, čo preskúma jeho kľúč.) Z nášho hľadiska je zaujímavejšie, že Urban vynechal azda všetky protičeské invectívy, najmä zvalovanie príčin všetkého zla v prvej republike na Čechov – čím boli príznačné najmä postavy popredných ľudákov, najmä farár Sýkora. Tieto prekvapujúce zásahy určite nevykonal preto, aby zvyšoval protičeské nálady...

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA VE ŠVÉDSKU

MILOSLAVA SLAVÍČKOVÁ

Ve svém příspěvku bych chtěla objasnit, jaké místo má bohemistika v systému švédských univerzit a ve švédské slavistické tradici vůbec. Dále budu referovat o literárněvědné bohemistice na univerzitách a o výuce české literatury. Zvláštní kapitola je věnována literárněvědné bohemistice mimo univerzity. V závěru se pak zamýšlím nad tím, jak by mateřská země mohla pomoci rozvoji této disciplíny. K článku připojuji výběrovou bibliografii švédských literárněvědných bohemistů. Ta zahrnuje i některé práce, které jsou na pomezí mezi literární vědou a popularizací literatury. Chci zde totiž využít jedinečné příležitosti, kterou tento kongres poskytl, a podat co nejširší obraz o činnosti bohemistů ve Švédsku.

Při zpracování starší historie švédské bohemistiky jsem mimo jiné čerpala ze statí profesora Lubomíra Ďuroviče, Gunnara Jacobssona a Józefa Trypučka.

BOHEMISTIKA NA ŠVÉDSKÝCH UNIVERZITÁCH

Švédská slavistika je tradičně zaměřena na lingvistiku a na vyučování jazyka. Pro jazykové zaměření švédských univerzit je symptomatické, že všechny slovanské ústavy na švédských univerzitách mají jen jedno systemizované místo profesora, a tím je profesor slovanských jazyků.

Slovanské jazyky se nyní učí na pěti švédských univerzitách, ale čeština jen na čtyřech nejstarších. Už od roku 1883 se učí slovanské jazyky na univerzitě v Uppsale, ale teprve v roce 1890 tam byl založen – jako první ve Švédsku – slovanský ústav neboli katedra slovanských jazyků. Až roku 1920 pak přibyl další slovanský ústav, a to v Lundu, na druhé nejstarší švédské univerzitě. Slovanským jazykům se tam však učilo už od roku 1908. Teprve od konce třicátých let přistupuje Stockholm a od čtyřicátých let Göteborg.

Čeština se periodicky vyučovala v Uppsale už od konce minulého století a soustavněji v době meziválečné, kdy byl vyučováním pověřen Emil Walter.

Status češtiny byl definitivně regulován roku 1948, kdy byly zřízeny dva tzv. zahraniční lektoráty češtiny, jeden v Uppsale a jeden v Lundu. Uppsalský lektor vyučuje češtinu i ve Stockholmu a lundský měl podle původního záměru učít i v Göteborgu. Společný lektorát pro Lund a Göteborg však byl těžko uskutečňovatelný pro velkou vzdálenost obou měst.

Od počátku osmdesátých let se pro velký růst počtu studentů v Lundu a celkové rozšíření oboru od myšlenky úplně upustilo.

Důležitý byl rok 1962, kdy se zrovnoprávnilo postavení tzv. malých jazyků s velkými. Znamenalo to, že se z češtiny stal obor, který je možno studovat samostatně na všech úrovních, a ne pouze jako "malý" doplňkový předmět ruštiny.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA A BOHEMISTÉ NA ŠVÉDSKÝCH UNIVERZITÁCH

Až do dvacátých let tohoto století se na žádné univerzitě nevyučovalo předmětu slovanské literatury. Přesto však již v 19. století vznikly některé práce z oboru literárněvědné bohemistiky. V roce 1865 publikoval Karl Collan v Helsinkách práci z oboru české literatury, napsanou švédsky. Její název v mém českém překladu zní *Rukopis královédvorský a zelenohorský: Překlad ze staročeštiny, literárněhistorický úvod a vysvětlující poznámky*. Collanova práce je zajímavá ze dvou důvodů: jeho zasvěcený literárněhistorický úvod je prvním soustavným přehledem české literatury psaným švédsky. Nadto je prosycen neskrývanými sympatiemi k českému obrození, doslova buditelským duchem, a pevnou vírou v pravost *Rukopisů*.

V roce 1932 vydal Per M. Hebbe v Uppsale svou disertaci, jejíž titul v českém překladu zní *Švédové v Čechách a na Moravě (Studie o českých lidových tradicích a literatuře)*. Nejde o literárněvědnou práci v pravém slova smyslu. Hebbe zde užívá české literatury jako jednoho z pramenů pro sledování svého tématu: Švédové za třicetileté války v pojetí Čechů. Zajímavá je kapitola Protestantská literatura a tradice, pojednávající o literárních pracích českých exulantů, zejména těch, kteří byli ve švédských službách.

Výuka české literatury se poprvé objevila ve studijním programu švédské univerzity v roce 1929. Nordista Emil Walter přednášel tehdy v letním semestru o jihoslovanských a západoslovanských literaturách, tedy i o literatuře české.

Jedním z vůbec prvních doktorů zaměřených na literárněvědnou slavistiku byl Nils Åke Nilsson (1917-1994). Ve své disertaci *Die Apollonius-Erzählungen in der slavischen Literaturen* (1949) pojednává i o literatuře české.

Nils Åke Nilsson se později stal prvním profesorem slovanských literatur ve Švédsku. Tato nová profesura byla zřízena roku 1967 na univerzitě ve Stockholmu a je doposud jedinou svého druhu ve Švédsku. Její zřízení mělo samozřejmě velký význam pro výchovu literárněvědných slavistů a také pro zvýšení prestiže literárněvědné disciplíny. Dlouho totiž existoval názor, že studium literatury se má pěstovat pouze na katedrách literárněvědných.

Tam byly ovšem literatury "malých národů" zcela opomíjeny. Do studijních plánů slovanských ústavů byly zařazeny pouze krátkodobé orientační přednášky o dějinách jednotlivých literatur. I z popisu literárněvědné profesury ve Stockholmu ("profesura slovanských jazyků se zaměřením na ruský jazyk a literaturu") je patrný tradiční důraz na jazyk.

Profesor Nilsson měl velkou zásluhu o rozvoj švédské literárněvědné slavistiky. Věnoval se sám sice především ruské literatuře a ve druhé řadě literatuře polské, ale cenil si české literárněvědné tradice. Obrátil pozornost svých žáků k metodám pražské školy a zejména k pracím Romana Jakobsona. Někteří z jeho žáků se české literatuře okrajově věnovali, například docent Lars Kleberg ze Stockholmu a docentka Fiona Björlingová, která od roku 1974 působí v Lundu. Lars Kleberg se zabýval Milanem Kunderou. Fiona Björlingová sledovala v *Bylo nás pět* Karla Poláčka své téma, tj. obraz dítěte v literatuře pro dospělé; ve stati *Nudě v Čechách* Alexandra Klimenta ji mimo jiné zajímá pozice čtenáře pocházejícího z jiného kulturního kontextu. Pod vedením Nilse Åkeho Nilssona obhájila v roce 1974 Miroslava Petrovská-Svenssonová svou licenciátskou práci *Livsyn och prosastil i Karel Čapeks verk* (Životní názor a styl v prózách Karla Čapka); později se k čapkovské tematice vrátila.

Profesor Nilsson uváděl některé české autory svými překlady, články v tisku a úvody ke knižním vydáním, například k výboru z české humoristické prózy *Berättelser ur båda fickorna: Tjeckisk satir, humor och berättarglädje* (1954). Psal také o Holanovi, Kunderovi a Nezvalovi. Zejména se však vracel k Jaroslavu Haškovi, mimo jiné články o recepci *Dobrého vojáka Švejka* ve Švédsku. K šíření znalostí o slovanských literaturách přispěl také tím, že se významně podílel na založení a redigování ročenky *Slavisk Kulturrevy* (Slovanská kulturní revue), která vycházela 1980-1984. V každém čísle byly uvedeny články o české literatuře a celé jedno číslo bylo věnováno Jaroslavu Haškovi. V rámci nobelovských sympozií zorganizoval mezinárodní sympozium *The Slavic Literatures and Modernism*. Výsledkem byl anglicky psaný sborník *The Slavic Literatures and Modernism* (1987), v němž byla zastoupena i literatura česká. Jen pro zajímavost: Nilssonův zájem o slovanskou i českou kulturní oblast byl skutečně široký. Rád a dobře psal i o českém jídle a pivě.

Nynější profesor slovanských literatur ve Stockholmu Peter Ahlberg Jensen je zaměřen na literaturu ruskou. Literárněvědná bohemistika ve Stockholmu je zastoupena především hostujícími přednášejícími a sporadicky je jí věnováno místo v tiskovinách ústavu jako v *Meddelanden från institutionen för slaviska och baltiska språk* (Zprávy Ústavu pro slovanské a baltické jazyky). Na Slovanském ústavu ve Stockholmu vystudoval češtinu Mats Larsson, který v roce 1992 na Ústavu nordistiky obhájil svou disertační práci, jejíž titul v mém českém překladu zní *Z češtiny do švédštiny: Strategie*

překlady do hovorového jazyka. Jde tedy o teorii překladu, kde Mats Larsson na překladech Hrabalových textů, zejména *Tanečních hodin pro starší a pokročilé*, zkoumá prostředky, které indikují výrazové kvality textu.

Mats Larsson je také pilným překladatelem a popularizátorem české literatury a spoluautorem (s Mártou Bergstrandovou) bibliografie překladů české a slovenské literatury, jejíž titul bychom mohli přeložit *Od Rukopisu královédvorského po Listopadový uragán: Bibliografie české a slovenské literatury ve švédském překladu 1862-1991*, jež zahrnuje nejen knihy, ale i jednotlivé časopisecky uveřejněné kratší texty, povídky a básně. Pokračování bibliografie vychází v časopise Tjeckiska och slovakiska röster.

I profesori slovanských jazyků, jejichž vlastním oborem je lingvistika, stimulují rozvoj literárněvědné bohemistiky ve Švédsku. Zaslouhou profesora Lubomíra Ďuroviče se rozšířila původní jazykovědná orientace Slovanského ústavu na univerzitě v Lundu o výuku a studium slovanských literatur i kulturní historie, a tedy i literatury a kulturní historie české, jak se o tom zmíníme ještě dále.

Profesor Ďurovič založil v roce 1973 periodikum *Slavica Lundensia*, které také do roku 1991 redigoval. Otevřel je i literárněvědné tematice, včetně bohemistiky. Profesor Ďurovič využil svého práva navrhnout kandidáty na Nobelovu cenu a od počátku sedmdesátých let navrhoval Jaroslava Seiferta.

Českou literární vědu stimuluje a znalosti české literatury šíří i profesor Sven Gustavsson na univerzitě v Uppsale. Ve spolupráci se zahraničními lektory, zejména s Karlem Šebestou, uspořádal například v roce 1985 symposium o Bohumilu Hrabalovi, 1990 o Karlu Čapkovi, roku 1991 tam byl představen Ludvík Vaculík, symposium roku 1993 bylo věnováno slovanským literaturám (včetně české) po roce 1989. Přednášky z některých symposií vyšly tiskem v periodikách *Slovo* a *Uppsala Slavic Papers*, vydávaných Slovanským ústavem univerzity v Uppsale v redakci profesora Gustavssona a jeho spolupracovníků.

K literárněvědné bohemistice se částečně váže i činnost slavisty Bengta A. Lundberga ze Slovanského ústavu univerzity v Göteborgu, který ve spolupráci s literárním teoretikem Kurtem Aspelinem vydal vybrané literární stati Romana Jakobsona a dva sborníky, v nichž byly uvedeny stati českých strukturalistů. Sborníky jsou opatřeny zasvěceným úvodem a komentáři. B. A. Lundberg napsal také několik hesel o české literatuře do naučného slovníku *Stora Focus a Nationalencyklopedin*. Kurt Aspelin se pak, ač nebyl slavista, dále věnoval pražské škole. Ze Slovanského ústavu v Göteborgu vyšly také dvě překladatelky z češtiny, Ulla-Britt Frankbyová a Karin Mossdalová. Mossdalová je nejproduktivnější překladatelkou z češtiny do švédštiny, jakou kdy Švédsko mělo.

Důležitou součástí vědeckého života skandinávských slavistů, tedy i bohemistů, jsou konference, které pořádá Severský spolek slavistů a baltologů každý třetí rok v některé ze skandinávských zemí. Tento spolek je vydavatelem ročenky *Scando-Slavica*, která vychází od roku 1954 a každý rok přináší bibliografii prací skandinávských slavistů a baltologů a jež mi při sestavování bibliografie byla velkou oporou. Švédský spolek slavistů také pořádá různá tematická symposia, kde se literárněvědná bohemistika může uplatnit.

VÝUKA A UČITELÉ ČESKÉ LITERATURY

Vyučování české literatury stejně jako ostatním předmětům, které se dotýkají české kulturní a jazykové oblasti, bylo od počátku svěřeno zahraničním lektorům. Jsou to převážnou většinou bohemisté (někdy ovšem i germanisté) vychovaní na některé z českých univerzit. Většina z nich má lingvistické zaměření, ale přesto se mnozí z nich ve své publikační činnosti alespoň okrajově věnovali literatuře.

Při obsazování místa lektora byla v Lundu a Uppsale od počátku uplatňována odlišná kritéria. V Uppsale se po odchodu Emila Waltera střídali lektori vysílání z Československa, zatímco v Lundu byl lektor vybírán z československého exilu. Lundští lektori tedy byli nezávislí na ideologii mateřské země. Všichni lundští lektori češtiny se v minulosti různým způsobem podíleli na činnosti československého exilu. Setrvali na svém místě dlouho, a tím mohla vzniknout jistá kontinuita výuky a také prostor pro různé experimenty, kterými se proměnil tradiční model výuky češtiny. Vznikly například nové předměty, jako je česká literatura a česká kulturní historie. V těch je vyučovacím jazykem švédština a krásná literatura se čte v překladu. Tak se podařilo přiblížit studentům českou literaturu i kulturu již v počátku jejich studia. Studium české literatury se tím také otevřelo i pro zájemce z jiných oborů, pro nebohemisty, z nichž někteří byli takto pro bohemistiku získáni.

Od sedmdesátých let mají jednotlivé ústavy na švédských univerzitách poměrně velkou volnost v tom, jaké předměty zařadí a jak velký prostor jim poskytnou. Proto je výuka literatury na každém slovanském ústavu trochu odlišná a může se měnit rok od roku.

V Lundu byl prvním zahraničním lektorem Ladislav Matějka, který se však v době svého lundského pobytu literárněvědnou bohemistikou nezabýval. Dále nastoupil Robert Vlach, básník a organizátor exilového politického a kulturního života. O něm na této konferenci referoval Milan Burda. Jeho následovnice, Marie Rádlová-Jensenová, překladatelka ze severských jazyků, uspořádala mimo jiné velmi zdařilý výbor z moderní

české prózy (1965). Od roku 1974 dodnes je lektorkou v Lundu Miloslava Slavíčková, popularizátorka české literatury, autorka hesel o české literatuře ve švédské *Národní encyklopedii*, spolupracovnice Nobelova výboru a dlouholetá spolupracovnice a redaktorka časopisu stockholmské Nadace Charty 77 Röster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa), od roku 1993 přejmenovaného na Tjeckiska och slovakiska röster (České a slovenské hlasy), který soustavně uvádí současné české autory do Švédska. Do oboru literárněvědné bohemistiky spadají její články o díle Bohumila Hrabala, Karla Čapka a Jana Mukařovského. (V bibliografii uvádím jen jmenované články, popularizační činnost a překlady nechávám stranou.)

V Uppsale působil velmi dlouho nordista Emil Walter, který do roku 1948 spojoval funkci československého diplomata a učitele češtiny. Po roce 1948 působil již jen jako lektor češtiny. Věnoval se především překladům, popularizaci české literatury a skandinávsko-českým stykům. Napsal také několik studií o jménech Tunna a Gommon v nejstarších českých legendách, kde dovozoval jejich skandinávský původ.

Nordista Josef B. Michl za svého lektorátu v Uppsale sestavil (s Birgerem Normanem) komentovaný výbor ze současné české a slovenské moderní poezie. Další jeho zásluhou je, že uváděl do Švédska Jaroslava Seiferta a ve švédských archívech bádá o českých kandidátech na Nobelovu cenu za literaturu. Karel Šebesta, který se nyní vrátil na Karlovu univerzitu, byl, jak jsme již uvedli, spoluorganizátorem symposií o českých spisovatelích a spoluvydavatelem sborníků (například *Karel Čapek*). Zabývá se dále stylistikou a česko-švédskými kulturními styky.

Přestože na švédských univerzitách neexistuje žádné systematizované místo učitele české literatury, podařilo se nyní na všech slovanských ústavech vychovat doktorandy v tomto oboru. Ve Stockholmu pracuje na disertaci o Otu Pavlovi Eva-Kersti Almerudová. V Uppsale se věnují české literatuře Blanka Karlssonová, Jarmila Durmanová, Jaroslav Suk a Olga Klauberová, která v roce 1987 obhájila licenciátskou práci o životě a díle Mileny Jesenské, píše také popularizační články, uspořádala několik výstav o české literatuře a vypracovala různé výběrové bibliografie. Eva-Kersti Almerudová a Blanka Karlssonová referovaly o své práci na této konferenci a svou bibliografii uvádějí ve svých člancích.

V Lundu se podařilo vytvořit poměrně velký okruh překladatelů a popularizátorů české literatury, z nichž za všechny uvádím Evu Strömberg-Krantzovou, Hákana Edgrena, Alvara Erikssona, Dicka Nilssona a Vibeke Wennerbergovou. Zejména Eva Strömberg-Krantzová vedle překládání napsala řadu recenzí a jiných statí o české literatuře. Dick Nilsson psal o Karlu Čapkovi a nyní pracuje na disertaci z oboru české literatury. Věnuje se Milanu Kunderovi a dílčí výsledky své práce přednesl již na několika mezinárodních konferencích.

Jak jsme se již zmínili, slovanské ústavy při švédských univerzitách se dlouho nevěnovaly ani bádání v oboru slovanských literatur, ani jejich výuce. Širokou veřejnost systematicky seznamoval se slovanskou literaturou a kulturou Alfred Jensen (1859-1921), který byl jako slavista samouk, ale měl univerzitní vzdělání v jiných humanitních oborech.

Byl novinářem a v letech 1900-1921 stálým zaměstnancem tehdy nově založeného Nobelova institutu. Jako expert na slovanské literatury sledoval kulturní rozvoj a literaturu ve slovanských zemích a podával Nobelově výboru zprávy o možných kandidátech na Nobelovu cenu. Je známo, že například neúnavně navrhoval Jaroslava Vrchlického a poté Otokara Březínu, J. S. Machára, A. Jiráska. Jeho posudky českých kandidátů na Nobelovu cenu byly velmi poučené a osobně zaujaté ve prospěch kandidátů. Ostře kontrastují s posudky jeho následovníka, uppsalského slavisty Antona Karlgrena, referujícího o české literatuře s daleko menším porozuměním a zaměřujícího se spíše na jazyk než na literární a estetické hodnocení.

Česká literatura, především poezie, fascinovala Jensena od raných dob. Uvedl do švédštiny poezii K. J. Erbena, K. H. Máchy, J. Nerudy, J. Vrchlického a S. Čecha, a to nejen překlady, ale i zasvěcenými výklady. Nejvíce se z české literatury věnoval dílu J. Vrchlického. Napsal o něm monografii (1904) obsahující i výbor z Vrchlického básní. Je to doposud jediná monografie o českém spisovateli od švédského autora. Jensen také napsal přehledné dílo o slovanských literaturách a kulturách ve 20. století (1920), v němž věnoval značnou pozornost literatuře české. I tato kniha, i když je do značné míry kompilací, je prvním – a na dlouhou dobu posledním – přehledem české literatury 20. století napsané švédských autorem. Kromě toho psal Jensen o české literatuře do encyklopedie *Nordisk Familjebok*.

Jensen byl dlouho zcela opomíjen, ba ostře kritizován akademickým světem. Teprve v posledních letech se mu dostává ve Švédsku uznání a stává se i předmětem zájmu bohemistů, jako je Karel Šebesta a Ulla-Britt Frankbyová, i tématem symposií (*Jensenův den* péčí Slovanského ústavu v Göteborgu v roce 1991).

Mimo univerzitní půdu vznikl obsáhlý přehled o české literatuře od roku 1945 do roku 1970, který je součástí knihy o moderních slovanských literaturách *Moderne slavisk Litteratur*, sestavené v Dánsku. Je to zralé a dobře napsané dílo zřetelně ovlivněné českou literárněvědnou školou. Jeho autor Bo Abelin, který vystudoval češtinu na univerzitě v Lundu, je podle vlastních slov napsal ve spolupráci s českými bohemisty. Bohužel se pak dále české literatuře nevěnoval.

Mimo univerzity, i když v časté spolupráci s nimi, vzniklo dílo Heleny Koskové, která soustavně sledovala českou nezávislou literaturu sedmdesát-

tých a osmdesátých let a referovala o ní v emigračním tisku. Napsala také syntetickou práci *Hledání ztracené generace* o próze šedesátých let. I když se Kosková převážnou částí své činnosti zaměřila na českého čtenáře, napsala i několik významných statí švédsky. Zejména jde o stati o současné české literatuře, o středoevropské tradici v současné české próze, o M. Kunderovi, B. Hrabalovi a o J. Škvoreckém. Vzhledem k tomu, že můj článek je zaměřen na bohemistiku ve Švédsku, uvádím v podstatě pouze bibliografii jejích statí publikovaných ve švédštině a ve Švédsku, a dávám Ústavu pro českou literaturu k dispozici bibliografii jejích česky psaných článků publikovaných mimo Švédsko.

ZÁVĚR

Jak je zřejmé z uvedeného přehledu, neexistuje ve Švédsku žádné systemizované místo profesora češtiny či české literatury. Česká literatura se učí v rámci předmětu čeština a celý předmět je v rukou zahraničního lektora. Student, který se chce věnovat tomuto oboru, je většinou v ústavu sám, nemá často mnoho příležitostí o svých problémech diskutovat s odborníkem specializovaným na jeho téma. Bylo by proto velkou pomocí, kdyby domácí bohemistická pracoviště počítala při stanovování úvazku s vedením zahraničních studentů ze zemí, jako je Švédsko. Zejména by bylo potřebné pořádat semináře, kde by tito studenti mohli prezentovat své práce a diskutovat s českými odborníky nebo i doktorandy. Není možné spoléhat na dlouhodobé studijní pobyty cizích studentů v České republice, neboť ne každý student se jich může zúčastnit.

I lektor češtiny je osamělý. Proto uvítá jakákoli setkání pořádaná mateřskou zemí. Při nich by se mohlo diskutovat o problémech vyučování české literatury v cizině a informovat o aktuálním dění v oboru. Takové semináře například již tradičně každoročně pořádají všechny skandinávské země pro učitele svého jazyka v zahraničí.

BIBLIOGRAFIE

BO ABELIN:

Tjeckoslovakisk litteratur, in *Moderne slavisk Litteratur (1945-1970)*, Köbenhavn 1972, s.199-252.

KURT ASPELIN:

Textens dimensioner (Problem och perspektiv i litteraturstudiet), Stockholm 1975.

FIONA BJÖRLINGOVÁ:

Child Narrator and Adult Author (The Narrative Dichotomy in Karel Poláček's *Bylo nás pět*, *Scando-Slavica* 1983, s. 5-19.

Crossing Cultural Borders (Theme and Narrative Mode in Alexandr Kliment's *Nuda* v Čechách), *Slavica Lubomiro Durovic sexagenario dedicata* (= *Slavica Lundensia* 10), Lund 1986, s.47-69.

MILADA BLEKASTADOVÁ (Norsko):

Huss og Hieronym (Martyrar for ei ny tid), *Kirke og Kultur* 1953, s. 100-117.

Millom aust og vest, 1958.

Z osudů Komenského díla na Severu, *Acta Comeniana* 20, 1961, s. 256-268.

Truchlivý, ein Dialog von J. A. Komenský, in einer nordischen Version von 1627, *Scandoslavica* 1962, s. 88-100.

Der Leitfaden des Labyrinths Komenskýs, *Scandoslavica* 1964, s. 65-83.

Dvě české premiéry v Norsku, *Divadelní noviny* 1968, č. 3.

Zur Diskussion über Komenskýs Verhältnis zum Barock, *Scandoslavica* 1968, s. 59-72.

Comenius (Versuch eines Umrisses von Leben, Werk und Schicksal des Jan Amos Komenský), Oslo-Praha 1969.

Trekk fra "den tsjekkiske moderne" omkring århundreskiftet, *Nordisk Tidsskrift for vetenskap, konst och industri* 1969, s. 408-418.

ed. *Ubekannte Briefe des Comenius und seinen Freunde*, Bochum 1976.

Comenius' självbiografi, Uppsala 1976.

Probleme der Originalität in Ze života hmyzu der Brüder Čapek, *Scandoslavica* 1976, s.79-91.

Menneskenes sak (Den tsjekkiske tenkeren Comenius i kamp om en universal reform av samfunnslivet), Gyldendal 1977.

Millom bork og ved (Frå tsjekkisk åndsliv i nyare tid), Det Norske Samlaget 1978.

ed. *Die Vermählung des Petrus Figulus mit Elisabeth Comenius*, s K. Schallerem, Bochum 1980.

Jaroslav Seifert – en tsjekkisk dikter, *Meddelelser* 46, 1985, s. 1-37.

hesla o české literatuře a divadle in *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*, 1986-1989, 2. vyd. 1991-1993.

Ordet er fritt (Ludvík Vaculík's roman En tsjekkisk drømmebok, *A-Magasinet*, 1987, č. 41.

J. A. Komenský und seine emendatio rerum humanarum, *LYCHNOS (Lärdomshistoriska Samfundets Årsbok)* 1989, s. 15-53.

Filosofen Jan Patočka, in *Spor etter mennesket (Essays til minne om A. H. Winsnes)*, Oslo 1989, s. 305-319.

Jan Amos Komenský – básník a umělec, *Souvislosti* 1992, č. 1.

Comenius und Europa, *Acta Comeniana* 10, 1993, s. 65-74.

KARL COLLAN:

Königinhofer – och Grünberger – Handskriften (Från fornböhmiskan öfversatta, jemte litterär-historisk inledning och upplysande noter, Afhandling), Helsingfors 1865.

JARMILA DURMANOVÁ:

Čapek in Swedish Eyes, *Karel Čapek (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 5 april 1990)* (= *Uppsala Slavic Papers* 20), Uppsala 1991, s. 107-120.

LUBOMÍR ĐUROVIĆ:

Bohemistika v južnom Švédsku, *Čeština doma a ve světě* (v tisku).

ULLA-BRITT FRANKBYOVÁ:

Alfred Jensen – en gammal slavofil, *Äldre svensk slavistik (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 3-4 februari 1983)* (= *Uppsala Slavic Papers* 9), Uppsala 1984, s. 99-107.

P. M. HEBBE:

Svenskarna i Böhmen och Mähren (Studier i tjeckisk folktradition och litteratur), Uppsala 1932.

GUNNAR JACOBSSON:

Den svenska slavistikens historia, *Äldre svensk slavistik (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 3-4 februari 1983)* (= Uppsala Slavic Papers 9), Uppsala 1984, s. 116-144.

ALFRED JENSEN:

Jaroslav Vrchlický, en litterär studie, jämte ett urval av Vrchlickýs diktning i översättning, Stockholm 1904.

Slavisk kultur och litteratur under nittonde århundradet, Stockholm 1920.

OLGA KLAUBEROVÁ:

Nicht nur Kafkas Freundin (Milena Jesenskás Liebenslauf – Eine Literaturstudie) (= Uppsala Slavic Papers 21), Uppsala 1992.

LARS KLEBERG:

Romanen, skrattet och minnet (Möte med Milan Kundera), *Slavisk Kulturrevy* 1981, č. 2, s. 26-27.

On the Border (Milan Kundera's The Book of Laughter and Forgetting), *Scando-Slavica* 30, 1984, s. 57-72.

Gdy historia żartuje, in *Kundera (Materiały z sympozjum zorganizowanego w Katowicach w dniach 25-26 kwietnia 1986 r.*, ed. J. Illg, překlad z angličtiny, 1988, s. 119-124.

När historien skämtar, in *Humanismen som salt och styrka (Bilder och betraktelser tillägnade Harry Järv*, Stockholm 1987, s. 326-332.

HELENA KOSKOVÁ:

Milan Kunderas prosa, *Radix* 1978, č. 2, s. 44-60.

Litteraturen i Östeuropa (Maktens vanmakt), *Allt om böcker* 1982, č. 5, s. 7-39.

Bohumil Hrabal, *Slovo* 1986, s. 7-18.

Josef Škvorecký (De falska myternas fiende), *Fenix* 1986, č. 4, s. 143-160.

Den centraleuropeiska traditionen i den samtida tjeckiska prosan, sb. *Humanismen som salt och styrka*, Stockholm 1987, s. 352-362.

Hledání ztracené generace, Toronto 1987.

Den samtida tjeckiska prosan (Milan Kundera), sb. *Meddelanden från Institutionen för slaviska och baltiska språk*, Stockholm 1992.

MATS LARSSON:

En inblick i Jaroslav Hašeks personlighet, *Fenix* 1983, č. 1-2.

Om Bohumil Hrabal, *Artes* 1988, č. 2.

Den oförneknelige Bohumil Hrabal, *Studiekamraten* 1989, č. 4.

Från tjeckiska till svenska (Översättningsstrategier för litterärt talspråk) (= Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet 35), Stockholm 1992.

Tjeckisk och slovakisk skönlitteratur i svensk översättning, *Tjeckiska och slovakiska röster* 35-36, Stockholm 1993.

MATS LARSSON – MÄRTA BERGSTRANDOVÁ:

Från Königinhofer-Handskriften till Novemberorkanen (En bibliografi över tjeckisk och slovakisk skönlitteratur i svensk översättning 1862-1991) (= Stockholm Slavic Papers 5), Stockholm 1992.

BENGT A. LUNDBERG – KURT ASPELIN:

ed. *Form och struktur (Texter till en metodologisk tradition inom litteraturvetenskapen)*, Stockholm 1971.

ed. *Tecken och tydning (Till konsternas semiotik)*, Stockholm 1976.

JOSEF B. MICHL:

Laureatus – Laureata (Nositelé Nobelovy ceny za literaturu 1901-1994 a čeští kandidáti), Třebíč 1995.

JOSEF B. MICHL – BIRGER NORMAN:

ed. *Tingens rätta namn (Samtida tjeckoslovakisk poesi)*, Stockholm 1970.

DICK NILSSON:

Karel Čapek – författaren och verkligheten, *Karel Čapek (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 5 april 1990)* (= Uppsala Slavic Papers 20), Uppsala 1991, s. 91-97.

NILS ÅKE NILSSON:

Die Apollonius-Erzählung in den slavischen Literaturen, Uppsala 1949.

ed. *The Slavic Literatures and Modernism (A Nobel Symposium August 5-8 1985)* (= Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Konferenser 16), Stockholm 1987.

Hašek and Švejk in Sweden, sb. *Czech Studies (Literature, Language, Culture)*, ed. M. Grygar, Amsterdam 1990, s. 101-111.

Öl och knedliky i Prag, *Gastronomisk kalender 1990*, Stockholm 1989, s. 31-41.

NILS ÅKE NILSSON – GÖRAN LUNDSTRÖM:

ed. *Berättelser ur båda fickorna (Tjeckisk satir, humor och berättarglädje)*, Stockholm 1954.

MIROSLAVA PETROVSKÁ-SVENSSONOVÁ:

Karel Čapeks liv och författarskap (En kort översikt), *Karel Čapek (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 5 april 1990)*, (= Uppsala Slavic Papers 20), Uppsala 1991, s. 9-19.

MARIE RÁDLOVÁ-JENSENOVÁ:

ed. *Ny tjeckisk och slovakisk prosa*, Stockholm 1965.

MILOSLAVA SLAVÍČKOVÁ:

Hrabalovy literární montáže, *Litteratria* (= Slavica Lundensia 5), Lund 1977, s. 135-167.

Některá pozorování o technice literární koláže u Hrabala, *Bohemica et Slovaca* (= Slavica Lundensia 8), Lund 1980, s. 65-112.

Jan Mukařovský om diktarens liv och verk, *Biografi och vaerk* 1983 (= Svantevit 9:1), s. 93-107.

Bohumil Hrabals parallela texter, *X. Nordiska Slavismötet 13.-17. augusti 1984* (= Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 102), Åbo 1985, s. 195-208.

Hrabalovy paralelní texty – básnická a prozaická Krásná Poldi, *Slavica Lubomiro Durovic sexagenario dedicata* (= Slavica Lundensia 10), Lund 1986, s. 177-200.

Hrabal och den surrealistiska doktrinen, *Slovo* 1986, s. 39-62.

Bohumil Hrabal and the Legacy of Czech Avant-garde, *The Slavic Literatures and Modernism (A Nobel Symposium, August 5-8 1985)* (= Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Konferenser 16), Stockholm 1987, s. 221-238.

Karel Čapek och det tjeckiska avantgardet på 1920-talet, *Karel Čapek (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 5 april 1990)* (= Uppsala Slavic Papers 20), Uppsala 1991, s. 71-88.

EVA STRÖMBERG-KRANTZOVÁ:

Marxist i mytens värld, *Radix* 1978, č. 2, s. 61-73.

Tjeckisk poesi på tröskeln till 90-talet, *Horisont* 1990, č. 3, s. 24-31.

Karel Čapek – katters och hundars vän, *Karel Čapek (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 5 april 1990)* (= Uppsala Slavic Papers 20), Uppsala 1991, s. 99-106.

Vitalisering och förflockning (Om tjeckisk kultur efter sammetsrevolutionen), *Vår Lösen* 1995, č. 4, s. 322-325.

JAROSLAV SUK:

Hrabals identitet, *Slovo* 1986, s. 19-37.

KAREL ŠEBESTA:

Alfred Jensen ur tjeckisk synvinkel (přednáška na mezinárodním konferenci v Göteborgu 1991, v tisku).

Från Josef Dobrovský till Beda Dudík, *Slovo* 1993, s. 5-23.

KAREL ŠEBESTA – SVEN GUSTAVSSON – LENNART LÖNNGREN:

ed. *Karel Čapek (Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 5 april 1990)* (= Uppsala Slavic Papers 20), Uppsala 1991.

JÓZEF TRYPUČKO:

The Professorship of Slavonic Languages, *Faculty of Arts at Uppsala University, Linguistics and Philology* (= Acta Universitatis Uppsalensis 6), Uppsala 1976, s. 113-122.

EMIL WALTER:

Namnen Tunna och Gommon i tjeckiska legender och krönikor, *Studia Slavica Gunnaro Gunnarsson sexagenarion dedicata* (= Acta Universitatis Uppsalensis), Uppsala 1960, s.147-196.

ČESKÁ LITERATURA VE ŠVÉDSKU

HELENA KOSKOVÁ

Česká literatura ve Švédsku musí překonávat dvojí jazykovou bariéru ve styku dvou malých národů. Počet Švédů ovládajících češtinu tak dobře, aby mohli oceňovat, objevovat či dokonce překládat českou literaturu, je velice omezený. Povědomí o české kultuře a dějinách bylo ve Švédsku tradičně zprostředkováváno německými prameny. Recepce české literatury je dosud převážně recepcí zprostředkovanou. Čeští autoři obvykle pronikají na švédský knižní trh teprve potom, co jejich dílo bylo přeloženo do některého ze světových jazyků, a recenze jsou často ovlivněny zahraniční kritikou.

S jistou mírou falešné generalizace je možno říci, že hlubší pochopení české literatury je švédskému čtenáři zprostředkováváno dvěma způsoby. Na jedné straně těmi, kteří zařazují české autory do širších referenčních rámců středoevropské či světové literatury, která je oblastí jejich zájmu (Harry Järv, Richard Schwarz), na druhé straně slavisty, často českého původu, kteří se cílevědomě snaží prosazovat nové literární hodnoty. Recepce české literatury je pochopitelně silně ovlivňována vnějšími historicko-politickými okolnostmi a možností osobních kontaktů. Chtěla bych se proto úvodem krátce zmínit o historii kulturních styků mezi Čechami a severskými zeměmi a v dalších částech svého příspěvku se věnovat problematice recepce české literatury a jejího kvantitativního a kvalitativního zastoupení ve Švédsku.

HISTORIE KULTURNÍCH STYKŮ MEZI ČECHAMI A SEVERSKÝMI ZEMĚMI

Ve 14. století přijížděli severští studenti na Karlovu univerzitu do Prahy, kde tři švédští církevní hodnostáři zastávali funkci rektora a kde prelát Karl Håkansson z Uppsaly imatrikuloval v roce 1382 mladého studenta Jana Husa.¹ Tyto kontakty jistě přispěly k tomu, že už kolem roku 1400 bylo přeloženo do češtiny první švédské literární dílo, výbor ze *Zjevení svatě Brigitty*. Překladačem byl Tomáš ze Štítného. V roce 1414 dal kanovník z Linköpingu přednost studiu v Praze před Sorbonnou a napsal: "Její pověst jsem shledal neprekonatelnou."²

---

¹ B. Mencák: Tjeckoslovakien och Norden, *Horisont* 1967, č. 1, s. 5.

² Tamtéž, s. 5.

I později, kdy švédští studenti dávali z jazykových důvodů přednost německým univerzitám, bylo Prahou nadšeno mnoho významných švédských a severských osobností: Emanuel Swedenborg, H. Ch. Andersen, Herman Bang, Knut Hamsun, Oscar Levertin, Sven Hedin, Georg Brandes.

Známostou a často citovanou kapitolou česko-švédských styků je doba třicetileté války, která se vlastně už nepřímou dotýká našeho tématu: válečná kořist ze šlechtických a klášterních knihoven, především cenné rukopisy uložené v Královské knihovně a ve švédském Zemském archivu jsou vlastně první českou literaturou ve Švédsku. Jejich studium a katalogizace byly započaty už před více než sto lety a staly se od té doby zvláštním výzkumným oborem pro české historiky, literární i umělecké. První, kdo se z české strany zabýval studiem bohemik ve švédských knihovnách a archívech, byl moravský historik B. Dudík, který publikoval své studie knižní formou, stejně jako švédský historik Per Hebbe, jehož výzkum byl soustředěn na českou protireformaci. V této době bylo Švédsko útočištěm mnoha protestantských exulantů a spisy, které byly tištěny ve Švédsku, byly pašovány do Čech a na Moravu. Peníze se s královským svolením vybíraly mimo jiné kolektem, tedy sbírkami v kostelech.

Ve švédském kulturním povědomí jsou česko-švédské kulturní styky v této době reprezentovány především jménem J. A. Komenského, který byl ve čtyřicátých letech 17. století jistý čas v královských službách a byl pověřen úkolem reformovat vyučování latiny a švédské školství. Nejstarší dochované švédské vydání *Orbis sensualium pictus (Den synlige werlden)* bylo tištěno v roce Rize 1683. Také tato kapitola je podrobně zpracována českými a švédskými historiky a komeniologi. Velké zásluhy na tomto poli má M. Blekastadová, rozená Topičová, která žije a působí v Norsku.

V době osvícenství byly nejvýraznější kontakty mezi švédskými a českými vědci v oblasti přírodních věd. Z české strany to byli například Ignác Born a hrabě Kašpar Šternberk, ze švédské strany byl silným inspirujícím vlivem Carl von Linné, který korespondoval s mnoha českými vědci. Například Pražská botanická zahrada byla založena na základě Linného systému. Dalším, kdo spolupracoval, byl Jöns Jacob Berzelius. Tyto příspěvky byly připomenuty v souvislosti s oslavami výročí C. von Linného v roce 1958 na Karlově univerzitě.

Od počátku 19. století je česká kultura reprezentována ve Švédsku především hudbou, která je také neustálým zdrojem osobních kontaktů. Joan Lagerberg ve svém článku o vývoji a charakteru české hudby píše: "Vitalita českého lidu, jehož explozivní síla byla tlumena po celá staletí, našla výraz v hudbě, která svým bohatstvím prozrazuje dynamiku těchto potlačovaných sil. Je příliš odvážné tvrdit, že zatímco expandující velmoci v době svého

vrcholu dobývaly území svých kolonií, Československo dobývalo místo kolonií neustále nová hudební území? Kolonie jsou ztraceny, hudba zůstává."³

ANTOLOGIE ČESKÉ POEZIE A PRÓZY

Na rozdíl od hudby a přírodních věd musí literatura překonávat dvojitou jazykovou bariéru. Z tohoto hlediska je pozoruhodné, jakou měrou se od 19. století široké čtenářské vrstvy seznamují se skandinávskou literaturou, překládanou z původních jazyků. Albert Pražák na své přednáškové cestě po Skandinávii v roce 1937 uvedl následující statistiku českých překladů: víc než 80 dánských a 10 islandských spisovatelů (z nichž H. Ch. Andersen byl přeložen padesátkrát, následován úzce J. V. Jensenem); z norských spisovatelů byl nejvíce překládán K. Hamsun (50 překladů), dále B. Bjørnson (41) a H. Ibsen (40); v řadě sedmdesáti švédských spisovatelů přeložených do češtiny je na prvním místě laureátka Nobelovy ceny Selma Lagerlöfová (více než 30 překladů) a August Strindberg.

Podle Břetislava Mencáka přesahoval v roce 1967 počet všech překladů ze skandinávských řečí do češtiny a slovenštiny nejen počet překladů z české a slovenské literatury do severských řečí, ale i počet překladů ze skandinávských řečí do angličtiny.⁴

Nemáme ovšem možnost Mencákovy údaje ověřit. Nesporným faktem však zůstává, že česká literatura v minulém století nebyla ve Švédsku předmětem zájmu široké veřejnosti, ale spíše úzkého okruhu vědců. V roce 1865 vychází v Helsinkách disertační práce Karla Collana, obsahující překlad *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* včetně historického úvodu a poznámek. V roce 1884 vychází v Lundu dvoudílný výbor z prozaického díla Svatopluka Čecha v překladu E. Petersona. O deset let později zahájil Alfred Jensen, vynikající slavista a bohemista, tradici představit širšímu okruhu švédských čtenářů českou literaturu formou antologie, ve které spojil své hluboké znalosti české literatury s překladatelským nadáním. Jeho antologie *Ur Böhmens moderna diktning* (Z českého moderního básnictví), vydaná v Göteborgu 1894, svědčí o jeho dobrém literárním vkusu. Obsahuje ukázky z díla Erbenova, Nerudova, Vrchlického, Čechova a Máchův *Máj*.

K Jensenovu přínosu na poli literárněvědné bohemistiky a překladů patří dále jeho výbor z básnického díla Svatopluka Čecha *Dikter* (Básně,

---

³ *Musikrevy* 1961, č. 6.

⁴ B. Mencák: Tjeckoslovakien och Norden, *Horisont* 1967, č. 1, s. 8.

Göteborg 1898), literární studie *Jaroslav Vrchlický* bohatě dokumentovaná překlady Vrchlického poezie (Stockholm 1904) a překlady próz Julia Zeyera vydané ve svazku *Berättelser och sagor* (Povídky a pohádky, Stockholm 1904).

Dalším významným překladatelským počinem je dílo Ellen Sofie Westeroové, která překládala pod pseudonymem E. Weer. V roce 1894 vyšel ve Stockholmu její překlad *Bydoktorn* (Vesnický román) Karoliny Světlé a v roce 1928 výbor z díla Otokara Březiny pod názvem *Källornas musik* (Hudba pramenů, tamtéž, s úvodem Arne Nováka). Ellen Sofia Westeroová (E. Weer) pokračovala také v tradici představit českou literaturu formou antologie. Pod názvem *Tjeckiska berättare* (Čeští autoři povídek) vychází ve Stockholmu roku 1929 ukázky z díla Jiráskova, Sovova a Knapova.

Doplňuje tak antologii *Nya tjeckiska noveller* (Nové české novely), kterou o dva roky dříve uspořádala a přeložila Ruth Wedin Rothsteinová (Stockholm 1927), která představila R. Svobodovou, K. M. Čapka Choda, F. Šrámka, I. Olbrachta, K. Čapka, F. Langeru a R. Medka. Její zásluhou také je, že už v roce 1926 byl do švédštiny přeložen Čapkův *Krakatit*.

Po 2. světové válce je to, opět v duchu tradice založené Alfredem Jensenem, vynikající slavista Nils Åke Nilsson, kdo spolu s překladatelem Göranem Lundströmem uspořádal antologii *Berättelser ur båda fickorna: Tjeckisk humor, satir och berättarglädje* (Povídky z obou kapes: Český humor, satira a radost z vyprávění, Stockholm 1954). Obsahuje dvanáct povídek Karla Čapka, jednu povídku I. Olbrachta, osm povídek J. Haška a tři povídky V. Vančury.

Lektorka češtiny na univerzitě v Lundu, Marie Rádlová-Jensenová, představuje za překladatelské spolupráce svých studentů češtiny J. Škvoreckého, J. Trefulku, L. Aškenazyho, M. Kunderu, A. Klimenta, I. Klímu, B. Hrabala a řadu slovenských autorů v antologii *Ny tjeckisk och slovakisk prosa* (Nová česká a slovenská próza, Stockholm 1965).

Také česká poezie je velice dobře reprezentována ve dvou antologiích. První z nich je dílem Erika Blomberga, který vybral a přetlumočil ukázky z díla P. Bezruč, S. K. Neumanna, K. Tomana, F. Šrámka, V. Dyka, J. Hory, J. Hořejšího, J. Wolkera, V. Nezvala, F. Branislava, J. Seiferta, F. Halase, V. Holana, V. Závady, F. Hrubína, J. Kainara a M. Florianu. Vyšla pod názvem *Modern tjeckoslovakisk lyrik* (Moderní československá lyrika) v roce 1961 ve Stockholmu.

Druhá antologie s úvodními eseyi Zdeňka Pešata a Karola Rosenbauma, kteří pravděpodobně ovlivnili i výběr autorů, byla uspořádána Josefem B. Michlem a Birgerem Normanem a vyšla ve Stockholmu v roce 1970 pod názvem *Tingens rätta namn* (Pravé jméno věci). Jsou v ní zastoupeni K. Biebl, I. Blatný, A. Brousek, I. Diviš, M. Florian, F. Halas, J. Hanzlík, V. Holan, M. Holub, F. Hrubín, J. Kainar, J. Kolář, Z. Kriebel, L. Kundera,

O. Mikulášek, V. Nezval, K. Šiktanc, J. Skácel, J. Šotola, O. Wenzl, J. Vladislav, J. Zábrana, J. Zahradníček, V. Závada.

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ LITERATURY VE ŠVÉDSKÝCH PŘEKLADECH

Můžeme tedy konstatovat, že antologie poskytovaly dobrý úvod do české literatury a především v poezii, která je vždy těžko přeložitelná, je šířka záběru obdivuhodná. V próze bylo více spisovatelů zastoupeno překlady celých svých děl. V bibliografii české a slovenské literatury ve švédských překladech 1862-1991, která je záslužnou prací Märty Bergstrandové a Matse Larssona,⁵ je zastoupeno 174 českých autorů. Kromě antologií uvádí bibliografie 145 českých knižních titulů, jež jsou dílem 73 autorů. Z těchto knižních titulů je 53 dětská literatura, která je často překládána prostřednictvím němčiny či angličtiny. Odečteme-li autory zastoupené jen tvorbou pro děti, zbývá 41 autorů a 92 děl.

Nejvíce zastoupeným autorem je Karel Čapek, jedenácti knižními tituly, z nichž se mnohé dočkaly dalších vydání. Kromě nich má Čapek desítky drobných próz a ukázek z díla otištěných časopisecky a jeho divadelní hry, které jsou neustále inscenovány na švédských scénách, nejsou v bibliografii zahrnuty.

Vedle Čapka je nesporně nejpoblárnějším českým spisovatelem Jaroslav Hašek, což se sice neprojevuje počtem titulů, vedle *Švejka* vyšel jen jeden knižní výbor povídkové tvorby, ale *Švejk* je nesporně nejčastěji vydávanou českou knihou a dosáhl na švédské poměry neobvykle vysokých knižních nákladů. Byl také velmi úspěšně dramatizován.

Nepřekvapí ani to, že počtem titulů a nových vydání jsou na druhém místě za Čapkem Milan Kundera a Ivan Klíma, oba jsou v bibliografii zastoupeni sedmi knižními tituly (nepočítáme-li Klímovu knihu pro děti). Navíc v roce 1994 vyšel švédsky Klímův román *Čekání na tmu, čekání na světlo*. Sedmi knižními tituly je zastoupen také Jaroslav Seifert a bibliografie jasně ilustruje, že zájem o jeho dílo byl značně ovlivněn udělením Nobelovy ceny. Úspěšným autorem je ve Švédsku také Václav Erben, který je zastoupen šesti detektivními romány.

Bohumil Hrabal je zastoupen čtyřmi knižními tituly: *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet* (1968); *Jak jsem obsluhoval anglického krále* (1985); *Ostře sledované vlaky* (1988); *Postřižiny* (1988). Kromě toho vyšly

---

⁵ M. Bergstrandová – M. Larsson: *Från Königinhofer-Handskriften till Novemberorkanen (En bibliografi över tjeckisk och slovakisk skönlitteratur i svensk översättning 1862-1991)*, Stockholm Slavic Papers 5, Stockholm 1992.

v roce 1990 samostatně povídky *Listopadový uragán* a *Živoucí řetězy* jako 22. číslo Roster från Tjeckoslovakien (Hlasy z Československa), které vydává nadace Charty 77.

Třemi knižními tituly jsou zastoupeni Alexandr Kliment, Pavel Kohout jemuž vyšel navíc román *Sněžím* (1993), Josef Škvorecký a Ludvík Vaculík. Dvěma tituly jsou zastoupeni Svatopluk Čech, Vladimír Holan, Egon Hostovský, Jan Procházka a Jiří Šotola.

Podrobnější studium bibliografie české literatury vydané ve Švédsku ukazuje, že neplodnějšími obdobími byla dvacátá, třicátá a šedesátá léta, jimž je společné, že to byla doba, kdy vznikala řada významných děl, která se dostávala ke švédskému čtenáři bez výrazného časového posunu. Současně v době první republiky a do jisté míry i v šedesátých letech byla možnost navazovat kontakty mezi českými a švédskými bohemisty, literárními vědci, kritiky a spisovateli. V šedesátých letech byl kromě zmíněných antologií plodem této spolupráce například překlad Holanovy poezie, kterou společně s D. Chvojkovou-Pallasovou přebásnil Harry Järv, či výbor z Nezvalovy poezie, kterou za spolupráce s D. Chvojkovou-Pallasovou přetlumočil sám Arthur Lundkvist.⁶

V roce 1967 jako redaktor významného švédského časopisu Horisont věnoval Harry Järv celé jedno číslo československé kultuře a vybral si v Československu tak kompetentní spolupracovníky, že vyslanectví ve Stockholmu si objednalo 1500 výtisků. V sedmdesátých a osmdesátých letech otevřel Harry Järv stránky časopisů Radix a Fenix české tematice, kterou se sám často odborně zabýval, a českým autorům. Docenit jeho význam pro recepci a hlubší pochopení české literatury ve Švédsku by si zasloužilo samostatnou studii. Zde je možno jen odkázat na bibliografii jeho díla, která vyšla knižně⁷, a připomenout jeho osobnost jako příklad jednoho z těch, kteří, ač sami nejsou bohemisté a nehovoří česky, se významně podílejí na šíření znalostí o české literatuře a kultuře ve Švédsku.

Také okolnost, že od konce sedmdesátých let bylo ve Stockholmu sídlo zahraničního oddělení Charty 77 a později Nadace Charty 77, měla nesporně vliv na zvýšení zájmu o českou literaturu. Mělo to však i své stinné stránky, když často zřetele politické převládaly nad uměleckými. Bylo postatně lehčí prosadit například vydání Kohoutovy *Katyně* než knih Hrabalových. Tyto

---

⁶ V. Holan: *Drömmen och andra dikter* (Sen a jiné básně), přel. D. Chvojková-Pallasová a H. Järv, Cavefors 1970; V. Holan: *Natt med Hamlet* (Noc s Hamletem), přel. D. Chvojková-Pallasová a H. Järv, Staffanstorps 1969; V. Nezval: *Mellan regnets fingrar* (Mezi prsty deště), přel. A. Lundkvist a D. Chvojková-Pallasová, Stockholm 1968.

⁷ H. Järv: *Tryckta skrifter 1939-1980*, ed. Y. O. Hedvallová, Stockholm 1981; pokračuje ve sborníku *Humanismen som salt och styrka* (Bilder och betraktelser tillägnade H. Järv), Stockholm 1987, s. 551-579.

negativní vlivy v duchu již výše připomenutých tradic usměrňovali švédští bohemisté, z nichž bych chtěla jako příklad jmenovat alespoň lektorku češtiny na univerzitě v Lundu, Miloslavu Slavičkovou, která právě Hrabalovi věnovala řadu odborných studií.

Závěrem je možno konstatovat, že devadesátá léta by se opět mohla stát obdobím otevřených osobních styků, které vždy mělo velice pozitivní výsledky. Zuzana Brabcová a Daniela Hodrová vycházejí v nejprestižnějším nakladatelství Bonniers a jsou velice kladně přijaty kritikou. Ivan Klíma přispívá do vlivného švédského deníku *Svenska dagbladet*, člen kulturní redakce tohoto listu, spisovatel, překladatel a kritik Steve Sem-Sandberg uveřejnil v časopise *Tidskriften* 90-tal článek o současné české literatuře pod názvem *Nová skutečnost čekající na vlastní řeč*. Nelze nesouhlasit s jeho závěrem: "Je potřeba času, aby se staré rány mohly zahojit, aby mohla být znovu navázána pouta s živým literárním dědictvím, které existuje, ale je ještě hluboko pod zemí."

Chtěla bych zakončit svůj příspěvek delším citátem z jeho článku, protože se domnívám, že pro českého čtenáře je sám o sobě ilustrací, že vedle jazykových bariér existují i bariéry nedostatečných vědomostí a politických klíšé, které lehce vedou k falešným generalizacím:

"Uplynulo pět let od událostí roku 1989; pro většinu z nás patří k nedávné minulosti, ale v témže období začíná nastupovat nová generace, pro kterou komunismus... je už historií..."

Připočteme k tomu, že Československo, stejně jako zbytek východní Evropy, nikdy nemělo vlastní tradici avantgardy. Z pochopitelných důvodů: v letech komunismu bylo důležitější *navazovat* pouta s minulostí než je lámat. Formální a stylistické experimenty, pokud přece jen existovaly, byly sekundární, diktované politickými podmínkami. Kompaktní próza Daniely Hodrové se svou intrikátní sítí literárních referencí je jedním z příkladů; její próza není nesena vůlí *vytvořit nové*, ale požadavkem *obsáhnout vše*.

Namísto skutečné obnovy formy vystupuje naopak jakýsi povrchní avantgardismus, živený jak různými esoterickými pavědami, tak různými reprezentanty "bulvární prózy"... Velice jasně patrné je to ve vlivu, který má na mladé spisovatele v jistých kruzích velmi uctívaný básník Egon Bondy. Zapomínají, že i nejdůležitější nová literární tvorba vyžaduje kontinuitu; a to je něco, co tato země, odříznutá tolik let od svých severních a západních spřízněnců, postrádá.⁸

---

⁸ S. Sem-Sandberg: En ny verklighet i väntan på sitt språk (Nová skutečnost čekající na vlastní řeč), *Tidskriften 90-tal om litteratur och konst* 1994, č. 12, s. 72.

ZÁVĚR

Vezmeme-li v úvahu všechny vnější historicko-politické okolnosti a jazykové bariéry, můžeme konstatovat, že celková bilance děl, kterými je česká literatura ve Švédsku zastoupena, není kvalitativně ani kvantitativně tak špatná, jak by se dalo očekávat. Navíc značně vzrostl počet česko-švédsky bilingvních lidí a osobních kontaktů. Mladí švédští bohemisté mají možnost spolupráce s českými kolegy, což bylo vždy v minulosti podmínkou hlubšího pochopení české literatury a jejího správného zařazení do kontextu literatury světové.

BOHEMISTIKA VE SPOJENÝCH STÁTECH

PETR HOLMAN

Hance

Několik přítomných bibliograficko-informativních poznámek věnovaných stručnému popisu literárněvědných bohemistických aktivit ve Spojených státech amerických si naprosto neklade jakýkoli nárok na úplnost. Téma je příliš rozsáhlé, a nadto bych se rád vyhnul (i když jsem si vědom, že právě v tomto případě to plně možné není) opakování některých skutečností, které ve své stati *Přínos českých emigrantů ve Spojených státech literárněvědné bohemistice* připomíná Paul Trenskey a které byly součástí souhrnných informací každého účastníka tohoto kongresu.

Datujeme-li počátek nově vzniklé tradice bohemistiky v Americe koncem 1. světové války, musíme konstatovat, že i během relativně velmi krátkého období rozvoje literárněvědné bohemistiky – trvá tedy něco přes tři čtvrti století – vznikla celá řada prací zásadního významu. Konec minulého století jako by předurčil příští zájem o Čechy a bohemistická studia. Mimořádně úspěšná kompoziční, dirigentská, propagační a organizační činnost Antonína Dvořáka na Národní konzervatoři v New Yorku (1892-1895) a vliv jeho hudby v Americe a rozsáhlé přednáškové a popularizační aktivity knížete Francise von Lützow (práce věnovaná dějinám Čechů a průkopnická kniha *Bohemian Literature* vyšly na konci století, *The Life and Times of Master John Hus* roku 1909) byly přijaty velmi vlídně – především ve Dvořákově případě–, i když vcelku bez většího ohlasu.

Na mnoha místech v Americe byly zakládány nejrůznější krajanské tělocvičné, divadelní a hudební spolky, na některých nižších školách se už dokonce také vyučoval český jazyk. Asi od poloviny 19. století vycházelo mnoho českých novin a časopisů (Náprstkovy radikální a antiklerikální aktivity našly svůj prostor v německém *Flugblätter* tištěném v Milwaukee od roku 1850, první české noviny ve Spojených státech, *Slowan Amerikánský*, začaly vycházet 1. ledna 1860 v Racine ve Wisconsinu; týdeník *Pokrok Západu* byl založen 1. srpna 1871 v Omaze v Nebrasce s mottem "pilně sloužíc (!) zájmu národnímu, hledět chci vždy k vzdělání obecnému" – jen v Nebrasce byly publikovány dvacaterý české noviny; celkem bylo ve Spojených státech v letech 1860-1911 vydáváno 326 periodik, z nichž nejdůležitější byly například *Hlasatel*, *Národ a Katolík* v Chicagu, *Nový svět* v Clevelandu, *Americké Listy* v New Yorku nebo *Našinec* a *Nový domov*

v Texasu), avšak zájem o češtinu a českou literaturu byl tehdy ještě minimální. Práce Josepha S. Roučka *The Czechs and Slovaks in America* (Minneapolis 1967), sborník *Panorama: A Historical Review of Czechs and Slovaks in the United States of America* (Czechoslovak National Council of America, Cicero 1970) nebo důležité dílo historika T. Čapka *Padesát let českého tisku v Americe od vydání "Slowana Amerikánského" v Racine* (New York 1911) či jeho *The Czechs in America* (Boston-New York 1920) jsou v mnoha ohledech velmi instruktivní.

Jedna z prvních antologií české poezie v jazyce anglickém vůbec, *An Anthology of Modern Bohemian Poetry*, kterou v roce 1912 připravil Percy Paul Phineas Selver, byla jakousi předzvěstí nové vlny zájmu o českou literaturu vzniknuvšího po ukončení 1. světové války. Snad právě díky početným, i když kvalitativně leckdy velice rozdílným Selverovým překladům se tento zájem neustále prohluboval. Do roku 1930 vydal tento dosud nedoceněný a u nás po roce 1948 dokonale umlčený britský propagátor české literatury řadu překladů děl bratří Čapků, Emanuela z Lešehradu, J. S. Machara, F. Šrámka, K. Konráda, anglicky psanou monografii věnovanou O. Březinovi, paměti E. Beneše, několik dalších antologií české poezie a prózy, učebnici češtiny pro samouky atd.

V oddělení rukopisů Houghton Library na Harvardově univerzitě jsou uloženy originály dopisů O. Březiny, J. S. Machara, A. Sovy a K. Čapka P. Selverovi. V roce 1914, po vydání Selverovy antologie, Machar stručně hodnotí nejenom tuto práci, ale zmiňuje se i o obecném významu jeho snah: "Vzácný pane, udělal jste mi velikou radost zasláním své antologie. Je to krásná práce, za níž Vám musí být naše česká veřejnost vděčna – však jste zajisté poznal při svém pražském pobytu, že jste se našemu národu stal milým a drahým člověkem." Chudobův anglický stručný přehled dějin české literatury vydaný roku 1924 a jistě i Selverův první překlad Haškova *Švejka* z roku 1930 růst tohoto zájmu dále podpořily.

Odchod renomovaných literárních vědců Romana Jakobsona a Reného Welleka do emigrace ve Spojených státech, kde hledali a našli zcela jiné podmínky k práci než v Čechách, znamenal v dalším vývoji americké bohemistiky důležitý moment, i když Jakobson sám se kromě své jediné práce z oboru bohemistiky, kterou v Americe napsal (*Moudrost starých Čechů: Odvěké základy národního odboje*, Československý kulturní kroužek, New York 1943),¹ věnoval výhradně rusistice a slavistice, jazykovědě, literární teorii a dalším oborům. Nicméně způsob, kterým uváděl ve známost

---

¹ Důkazem, že jistý nesouhlas s poněkud jednostranným Jakobsonovým výkladem stále trvá, může být například článek J. Lehára Roman Jakobson: Moudrost starých Čechů (Nedokončená polemika o smysl českých dějin), *Česká literatura* 1995, s. 39-55 (původně předneseno v olomoucké pobožce Literárněvědné společnosti AV ČR 20. 10. 1994).

a v život myšlenky Pražského lingvistického kroužku, jak inicioval zavádění výuky českého jazyka a literatury na nejvýznačnějších amerických univerzitách (především Harvard a Columbia), nebo jeho neúnavná podpora publikování bohemistických materiálů zaslouží stálý obdiv a uznání. Všechny podstatné práce Jakobsonova díla jsou součástí osmisvazkového vydání – Roman Jakobson: *Selected Writings* (Haag 1966-1988).

Vědecké kvality a mimořádný význam bohemistických prací Reného Welleka, jeho rozsáhlých srovnávacích i přehledových studií a článků, ve svém příspěvku podrobně analyzoval Paul Trenskey. Dílem Milady Součkové, další představitelky české bohemistiky ve Spojených státech, jejíž práce se nyní v Praze znovu vydávají a která v české literatuře patří k pozoruhodným "objevům", se podrobně zabývala Veronika Ambrosová.

Mluvíme-li o americké literárněvědné bohemistice zastoupené emigrovavšími vědci, musíme se zmínit o dalších osobnostech, které se významným způsobem podílely na jejím dalším vývoji. Francis Dvorník (Harvard) od roku 1926 publikoval dlouhou řadu prací týkajících se historie, filozofie, politických věd a civilizace Byzance, Říma, Slovanů a problematiky střední a východní Evropy.² V Praze Dvorník uveřejnil v několika jazykových mutacích například *Život svatého Václava k tisícím výročí jeho mučednické smrti* (1929), *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance* (1933) nebo *Byzantské misie u Slovanů* (1970). V Chicagu byla vydána práce *Czech Contributions to the Growth of the United States* (1962).

Jakobsonův harvardský žák, lingvista, estetik, sémiotik a reprezentant pražské strukturalistické školy Ladislav Matějka, do Spojených států odešel – podobně jako Součková – po komunistickém puči v roce 1948, tedy ve značně změněných podmínkách platných i pro americké prostředí. Jako jedna z mnoha amerických reakcí na sovětský úspěch ve druhé světové válce bylo také to, že byly zakládány katedry slavistiky, což v praxi znamenalo, že se na drtivé většině univerzit začalo vyučovat především a výhradně ruskému jazyku a literatuře. Další slovanské, "malé" jazyky jako polština, bulharština, srbochorvatština a čeština začaly výrazněji pronikat do povědomí především na začátku šedesátých let, kdy americká vláda poskytla mimořádné dotace na založení programů zaměřených na studium jazyků, historie a reálií východoevropských zemí.

---

² Harvard University Press, Champion Paris, Editions du Seuil Paris, Editions du Cerf Paris, Burns and Oates London, Dacre Press Westminster, Liviana Padua, Cambridge University Press, Variorum Reprints London, Polish Research Centre London, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, American Academy of Arts and Sciences Boston, Fordham University Press, Hawthorn Books New York, Rutgers University Press, Křesťanská akademie Řím, Marquette University Milwaukee, Schwabenverlag Stuttgart aj.

Mezi nejdůležitější Matějkovy aktivity patřila jeho více než třicetiletá redakční práce při vydávání Michigan Slavic Publications na jeho domovské Michiganské univerzitě, kde knižně, časopisecky i v různých sbornících vyšla celá řada překladů, studií, monografií i bibliografických slavistických, rusistických a bohemistických prací. K významným edičním počínům patří mimo jiné první a zatím jediné vydání (pod patronací americké Československé společnosti pro vědy a umění, jejíž podíl na rozvoji a podpoře bohemistických studií by nepochybně neměl být přehlížen) anglického překladu dějin české literatury Arne Nováka *Czech Literature* (překlad P. Kussi s dodatkem W. E. Harkinse, 1945-1985). Kromě mnoha dalších prací (například *Introductory Bibliography od Slavic Philology*, University of Michigan 1965; společně s L. R. Micklesenem *The Common Slavic Verbal System*, Haag 1973; *Serbo-Croatian Oral and Written Verbal Art: Contacts and Conflicts*, Roma 1986) Matějka edičně připravil výbor *Czech Poetry: A Bilingual Anthology* (University of Michigan 1973, 1979). Od roku 1984 současně působil jako šéfredaktor ročenky *Cross Currents* zabývající se střední Evropou. Také zde se objevilo velké množství důležitých informací o české literatuře, příkladně studie J. Chalupeckého o tragické komedii J. Haška, studie J. Škvoreckého zabývající se stopováním amerických motivů v Hrabalově díle a další.

Lubomír Doležel, další z vůdčích osobností zámořské bohemistiky, studoval na Karlově univerzitě a publikoval své první práce v Praze (například *O stylu moderní české prózy*, 1960). Později vyučoval na Michiganské univerzitě a po roce 1968 na Torontské univerzitě. V emigraci se dále věnoval svému zájmu o problematiku stylistiky (editorský podíl na *Statistics and Style*, New York 1969), který vyústil v práci *Narrative Modes in Czech Literature* (University of Toronto 1973; české vydání *Narativní způsoby v české literatuře*, Praha 1993). Jednotlivé oddíly knihy jsou věnovány Komenskému, Raisovi, srovnání vyprávěcích postupů K.Čapka a V. Vančury a Kunderovu *Žertu*. Spolu s důkladným teoretickým úvodem patří mezi nejzávažnější práce tohoto druhu vůbec.

Doleželovy zájmy jsou mnohasměrné a univerzální. Z rozsáhlého bibliografického soupisu Doleželových prací uvedme alespoň několik příkladů týkajících se bohemistických studií.³ Zabýval se rovněž problematikou díla

---

³ Prague School Stylistics (s J. Krausem), sb. *Current Trends in Stylistics*, ed. B. B. Kachru – H. F. W. Stahlke, Edmonton-Champaign 1972; *Narrative Worlds*, sb. *Sound, Sign and Meaning (Quinquagenary of the Prague Linguistic Circle)*, ed. L. Matějka, Ann Arbor 1976; *The Conceptual System of Prague School Poetics* (Mukařovský and Vodička), sb. *Structure of the Literary Process (Studies Dedicated to the Memory of Felix Vodička)*, ed. P. Steiner – M. Červenka – R. Vroon, Amsterdam-Philadelphia 1982; Mukařovský and the Idea of Poetic Truth, *Russian Literature* 12-13, 1982; K. M. Čapek Chod and Modernism, sb. *Karel Matěj*

Jaroslava Haška a Franze Kafky.⁴

Pražská škola byla v popředí zájmu už od konce 2. světové války. Ve Spojených státech byla publikována řada knih, které dokumentují vliv a vážnost, kterou pražská lingvistická škola měla.⁵ Mezi nejdůležitější práce na toto téma patří kniha F. W. Galána *Historic Structures: The Prague School Project, 1929-1946* (University of Texas 1985).

Peter Steiner, který studoval v Praze a na univerzitě v Yale (studia zakončil disertací *Russian Formalism: A Metapoetics* (Cornell University 1984) a v současné době působí na Pennsylvánské univerzitě, se rovněž významně podílel na řadě projektů týkajících se pražské školy. V letech 1976 a 1977 vyšly jeho a Burbankovy překlady vybraných studií Jana Mukařovského *On Poetic Language a Structure, Sign, and Function: Selected Essays by Jan Mukařovský*, roku 1978 se (společně s R. W. Baileyem a L. Matějkou) editorsky podílel na vydání práce *The Sign, Semiotics around the World* (Ann Arbor). O čtyři roky později se jako editor účastnil vydání sborníku studií *The Structure of the Literary Process: Studies Dedicated*

Čapek Chod (*Proceedings of a Symposium, School of Slavonic and East European Studies*), London 1985; Nad poezií Bronislavy Volkové, in B. V.: *Vzduch bez podpatků*, Mnichov 1987; Literary Transduction (Prague School Approaches), sb. *The Prague School and Its Legacy*, Amsterdam-Philadelphia 1988; Two Narratologies (Propp and Vodička), sb. *Issues in Slavic Literary and Cultural Theory*, ed. K. Eimermacher, Bochum 1989; Roman Jakobson studioso della comunicazione, in *Roman Jakobson*, ed. P. Montani – M. Prampolini, Roma 1990; Karel Čapek – A Modern Storyteller, sb. *On Karel Čapek*, ed. M. Makin – J. Toman, Ann Arbor 1992; Prague School Structuralism, in *The Johns Hopkins Guide to Literary Theory and Criticism*, ed. M. Groden – M. Kreiswirth, Johns Hopkins University 1993; Semiotic Poetics of the Prague School, in *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory (Approaches, Scholars, Terms)*, ed. I. R. Makaryk, University of Toronto 1993. V tisku K. H. Mácha – A Hero of Structural Poetics, sb. *Proceedings of the Berkeley Conference on Karel Hynek Mácha*, ed. W. Schamschula; Structuralism of the Prague School, in *Cambridge History of Literary Criticism*, sv. 8, ed. R. Selden.

⁴ Circular Patterns (Hašek and The Good Soldier Švejk), sb. *Poetica Slavica (Studies in Honour of Zbigniew Folejewski)*, ed. J. D. Clayton – G. Schaarschmidt, University of Ottawa 1981; The Road of History and the Detours of the Good Soldier, sb. *Language and Literary Theory (In Honor of Ladislav Matějka)*, Papers in Slavic Philology 5), Ann Arbor 1984, německý překlad *Der Weg der Geschichte und die Umwege des Braven Soldaten in Jaroslav Hašek 1883-1983*, Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris 1989; Radical Semantics (Franz Kafka and Richard Weiner), sb. *Forms and Functions*, ed. J. Esser – A. Hübler, Tübingen 1981; Proper Names, Definite Descriptions and the Intensional Structure of Kafka's "The Trial", *Poetics* 1983; Intensional Function, Invisible Worlds and Franz Kafka, *Style* 1983; Kafka's Fictional World, *Canadian Review of Comparative Literature / Revue Canadienne de littérature comparée* 10, 1984; La construction des mondes fictionnelles à la Kafka, *Littérature* 57, 1985.

⁵ Například Garvin 1955, 1964; Vachek 1964, 1966; Wellek 1969; Fried 1972; Steiner – Červenka – Vroon [ed.] 1982; Quinn 1987; Kaufmann 1988; jedna z posledních prací – *Prague School of Structural and Functional Linguistics* (Amsterdam 1994).

to the Memory of Felix Vodička (Amsterdam 1982) a *The Prague School* (University of Texas 1982). Zabýval se také dílem V. Havla a například v poslední době v Praze uveřejnil rozšířenou a doplněnou verzi studie *Opomíjená sbírka: Čapková Kniha apokryfů jako alegorie*.⁶

Mezi stěžejní anglicky psané práce věnované českému poválečnému dramatu – české divadlo se ve Spojených státech už dlouhou dobu těší mimořádné pozornosti – patří monografie Paula Trenskeého *Czech Drama Since World War II* (New York 1978 – úvod W. E. Harkins). Trensky se rovněž autorsky a edičně podílel (společně s W. E. Harkinsem, G. Gibianem, T. G. Winnerem, A. J. Liehmem a P. Kussim) na vydání sborníku studií o české literatuře *Czech Literature since 1956: A Symposium* (New York 1980). Je také (se spoluúčastí Michaely Harnickové) autorem podrobné kritické monografie věnované rozboru díla Josefa Škvoreckého *The Fiction of Josef Škvorecký* (London 1991, New York 1991), která vyšla nedávno také česky (*Josef Škvorecký, Jinočany* 1994) a vzbudila nebývalou pozornost odborné i laické veřejnosti.

Jméno Markéty Goetz-Stankiewiczové, která v Kanadě přednášela na univerzitě v Britské Kolumbii, je u nás známé jednak ve spojení s jejím zájmem o kafkovskou a haškovskou problematiku,⁷ jednak s její teoretickou a překladatelskou činností věnovanou českému modernímu dramatu a otázkám samizdatu. Z roku 1979 pochází její práce *The Silenced Theatre: Czech Playwrights without a Stage* (University of Toronto), později publikovala ještě soubor překladů divadelních her M. Kundery (*Jacques and his Master*), V. Havla (*Protest*), P. Kohouta (*Fire in the Basement*), M. Uhdeho (*A Blue Angel*), P. Landovského (*The Detour*) a I. Klímy (*Games*). Kniha byla vydána pod názvem *Drama Contemporary – Czechoslovakia* (New York 1985). Dalším svazkem překladů (Havel: *Audience, Unveiling, Protest*; Kohout: *Permit, Morass, Safari*; Landovský: *Arrest*; Dienstbier: *Reception*) se Goetz-Stankiewiczová představila roku 1987 (*The Vaněk Plays: Four Authors, One Character*, University of British Columbia). V několika následujících letech se detailně věnovala problematice českého samizdatu a vydala práce *About Theatre: Texts from the Samizdat Periodical with the Same Name* (přeložil A. G. Brain, Stockholm 1989); *Good-Bye, Samizdat: Twenty Years of Czechoslovak Underground* (Northwestern University 1992). Úzkými kontakty politologie a literatury se autorka zabývala ve své prozatím

---

⁶ *Česká literatura* 1990, s. 306-320 (původní verze přednesena 13. června 1989 v Literárněvědné společnosti při ČSAV v Praze).

⁷ Viz například její příspěvek *Kafka and Hašek – Reflections on a Meeting in the House of Fiction*, in *Language and Literary History (In Honor of Ladislav Matějka)*, University of Michigan 1984.

poslední knize *Literature and Politics in Central Europe* (Columbia 1993).

Vedle mimořádné obliby V. Havla a zaujetí pro jeho práce, jež byly do angličtiny překládány už po roce 1968, se zájem o Škvoreckého a (především) Kunderu zcela logicky projevoval i v nebývalých aktivitách literárních vědců, kteří oběma autorům věnovali pozornost vskutku mimořádnou. Nedocenitelný význam autorské, nakladatelské, překladatelské, pedagogické a propagační činnosti J. Škvoreckého a Z. Salivarové – nakladatelství 68 Publishers v Torontu samozřejmě plnilo i celou řadu dalších funkcí a na dlouhou dobu se stalo knižním a kulturním centrem exilové literatury – byl a jistě ještě bude hodnocen samostatně, zde se tedy omezíme pouze na konstatování, že také tyto aktivity se staly neodmyslitelnou součástí tradice americké literárněvědné bohemistiky. Zatímco první souhrnnou prací o Škvoreckém byla už zmíněná monografie P. Trenskeho, rozbořením Kunderových románů se podrobně zabývala Marie Němcová-Banerjee (*Terminal Paradox: The Novels of Milan Kundera*, New York 1990). Kunderovi bylo v Americe věnováno mnoho rozsáhlejších i kratších studií a článků (například práce Doležela, Liehma, Goetz-Stankiewiczové), avšak práce Němcové-Banerjee představuje první detailní kritické hodnocení Kunderova díla jako celku.

Práce Františka Svejkovského, po roce 1968 dlouholetého profesora české literatury na Chicagské univerzitě a od poloviny sedmdesátých let vyučujícího také srovnávací literaturu (Divinity School), kde systematicky uváděl také česká literární díla a významně tak přispěl k posílení zájmu o bohemistiku, jsou věnovány převážně medievalistice. Mimořádnou důležitost mají jeho texty obsažené v prvním dílu akademických *Dějin divadla*. Vedle hesel napsaných pro *Dějiny české literatury* (Praha 1959) a úvodu k *Alexandroidě* (Praha 1963) Svejkovský knižně uveřejnil *Staročeské vojenské řády* (Praha 1952), *Veršované skladby doby husitské* (Praha 1963) a práci *Z dějin českého dramatu: latinské a latinskočeské hry tří Marií* (Praha 1966). V České literatuře uveřejnil například práce *Problematika rytmu v "Písní od pana Štemberka"* (1968), *Třikrát motiv mořské bouře: Prefát – Komenský – Bridel* (1969) a jiné. Evropského ohlasu se v polovině šedesátých let dočkala jeho studie *Ioneskův dialog člověka se smrtí* uveřejněná v *Divadle*. Po odchodu do Spojených států se věnoval převážně pedagogické činnosti a mimo jiné publikoval také další práce týkající se moderního českého divadla. Přispěl například do 12. svazku *Current Trends in Linguistics* (příspěvek *Theoretical Poetics in the 20th Century*; 1974), *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* (1993), působí také v redakční radě mnichovského *Lexikon des Mittelalters*. Věnoval se i dílu K. H. Máchy.⁸

---

⁸ Slova *satira* a *satirický* u Karla Hynka Máchy, *Česká literatura* 1992, s. 351-366.

Činnost George Gibiana se soustřeďuje převážně na ediční a kritickou činnost zaměřenou na ruskou a sovětskou literaturu (Tolstoj, Dostojevskij, Gogol, Nabokov, Kazakov, Charms, čítanka ruských textů 19. století). Současně se však zabývá i moderní českou literaturou, psal například studie o Hrabalových *Postřižínách* a *Obsluhoval jsem anglického krále*; edičně připravil a také přeložil některé básně Jaroslava Seiferta (1986).

Thomas G. Winner (Boston University) se vedle problematiky kazašské literatury ruské střední Asie a próz A. P. Čechova věnoval také obecným kulturně historickým otázkám týkajícím se vztahu města a vesnice ve východní Evropě. Mezi jeho hlavními bohemistickými zájmy převažuje česká a evropská avantgarda, haškovská problematika a otázky poválečné poetiky. Zabývá se rovněž sémiotikou (1977), pro práci *A Handbook of the Sign: Theoretical Foundations of Nature and Culture* (ed. R. Posner – K. Robering – T. A. Sebeok, Berlin 1989) napsal heslo *Prague Functionalism*.

Jindřich Toman (University of Michigan, University of Texas) kromě germanistických studií (*Wortsyntax: eine Diskussion ausgewählter Probleme deutscher Wortbildung*, Tübingen 1987; ed. *Studies in German Grammar*; Cinnaminson 1983, 1985) psal o moderní české literatuře, například o J. Haškovi,⁹ a jako autor i editor se podílel na přípravě čapkovského sborníku *On Karel Čapek: A Michigan Slavic Colloquium*, Ann Arbor 1992, spolu s M. Makinem). Zabývá se také formální slovanskou lingvistikou (edice *Annual Workshop on Formal Approaches to Slavic Linguistics, Functional Categories in Slavic Syntax, The Ann Arbor meeting*, Ann Arbor 1994; *The College Park Meeting 1994*, Ann Arbor 1995) a Pražským lingvistickým kroužkem (ed. *Letters and Other Materials from the Moscow and Prague Linguistic Circles, 1912-1945; The Magic of Common Language: Jakobson, Mathesius, Trubetzkoy and the Prague Linguistic Circle*, Cambridge, Massachusetts 1995).

Veronika Ambrosová (University of Toronto) se detailně zabývala dílem J. Haška, P. Kohouta a V. Havla.¹⁰ Také ve svých dalších pracích se věnovala převážně problematice dramatu, v její bibliografii najdeme i další

---

⁹ Futurismus, dadaismus nebo poetismus? (Poznámky o Švejkovi), *Proměny* 2, New York 1981.

¹⁰ Josef Švejk oder hässliche Schehrezad, *Proceedings of the International Symposium on Jaroslav Hašek-Bamberg 1983*, 1989; Der Mythos des kleinen tschechischen Menschen ("Babička", "Švejk" und "Vaněk"), *Osteuropa im Umbuch (Alte und Neue Mythen)*, Frankfurt am Main-Berlin 1994; *Pavel Kohout und die Metamorphosen des Sozialistischen Realismus*, New York 1993; *Fictional World and Dramatic Text (Václav Havel's Descent and Ascent)*, *Style* 1991, č. 2; *Jevištňní řeč v avantgardním divadle, Zahradní slavnosti a Largu desolatou, Česká literatura* 1992.

články.¹¹ Slovníkovými hesly přispěla do *Harenberger Kommunikation Lexikon* (Erben, Březina, Hrubín, Kohout, Langer, Štúr, Tatarka; Dortmund 1988) a do *Kindler's Literatur Lexikon* (Klíma, Havel, Kohout; München 1989). V tisku jsou práce Daniela Fischerové's *New Palimpsest Between "Living in Truth" and "The Battle for an Island of Trust" a Divadlo vzorů a modelů*.

Těžiště práce Bronislavy Volkové (Karlova Univerzita a Univerzita 17. listopadu Praha 1969-74, Slavisches Institut der Universität zu Köln, Slavisches Seminar der Philips-Universität Marburg, Harvard University, Indiana University, University of Charlottesville 1975-1982, od roku 1982 Indiana University Bloomington) leží kromě jejich vědeckých rusistických a obecně kulturních zájmů (například *Emotive Signs in Language and Semantic Functioning of Derived Nouns in Russian*, Amsterdam 1987; *Escape, Women and Vision: Feminist, Cultural and Semiotic Studies*, v tisku), zájmu o máchovská a vaculíkovská témata nebo o poetiku O. Březiny, F. Šrámka, J. Seiferta, V. Nezvala, J. Koláře a V. Holana¹² v její vlastní básnické tvorbě. V letech 1984-1993 uveřejnila česky i anglicky několik básnických sbírek (*Motáky do uší pěny*, Mnichov 1984; *Dům v ohni*, Mnichov 1985; *Vzduch bez podpatků*, Mnichov 1987 – s doslovem L. Doležela; *Jistá nepřítomnost*, Mnichov 1990; *Proměny*, Praha 1991; *Zranitelnost země*, Mnichov 1992; *Hluchoněmá dlaň*, Mnichov 1993; *The Courage of the Rainbow, Selected Poems*, New York 1993). Další básnickou sbírku *Roztříštěné světy* vydalo na sklonku roku 1995 olomoucké nakladatelství Votobia, v tisku je také anglický překlad *Motáků do uší pěny* (*Prison Notes Smuggled into the Ears of Seafoam*).

---

¹¹ Some Remarks on the Semiotics of Drama, *Proceedings of the International Symposium on Semiotics*, Bochum 1986, 1990; Fidlovačka a revue, *Divadelní revue* 1992; "Vest Pocket Revue" reviewed, *Zeitschrift für Slawistik* 1993; Model ante portas aneb ubohý Chudáček, *Divadelní revue* 1993-4; Tribute to a Very Small Arena or Eulogy to the Balustrade, *Slavic and East European Performance Journal* 1995; Bohemia Lies in the Sea (The Quest for an Anchor), in *Far from the Tree (Daleko od stromu)*, Czechoslovak and Central European Journal 1991, č. 1; The Hope for Compassion (Wasserstein, Petruševskaja and Fischerová), *Zeitschrift für Slawistik* 1993; From the Fields and Factories into the Living-Rooms, sb. *Socialist Realism Revisited (Selected Papers from the McMaster Conference Nina Kolesnikoff and Walter Smirnow)*, McMaster University 1994.

¹² Expressive Elements in Mácha's May and in his Diary, *SEEJ* 1990; The Guinea Pigs of Ludvík Vaculík (Interrelation of Areas of Reference), *Proceedings of the Semiotic Society of America* 1981; Guinea Pigs and the Czech Novel "Under Padlock" in the 1970s (From the Modern Absolutism to the Postmodernist Absolute), s E. Volkem, *Rocky Mountain Review of Language and Literature* 1983; The Guinea Pigs of Ludvík Vaculík (Codes, Metaphors and Compositional Devices); Poetika emotivních znaků v díle moderních českých básníků, *Česká literatura* 1992, s. 633-644.

Tvorba B. Volkové byla několikrát oceněna¹³ a její poezie byla často čtena v rozhlase, televizi i na samostatných autorských večerech.¹⁴ Volková rovněž překládá a uveřejňuje poezii V. Holana, J. Koláře, O. Mikuláška, O. Neveršilové, J. Seiferta a J. Skácela.

Je pochopitelné, že velmi aktivně si počínali i domácí bohemisté. Především Kolumbijská univerzita si brzy získala vynikající pověst renomovaného bohemistického pracoviště, a to díky dvěma známých odborníkům, jejichž dlouholetá odborná činnost vždy byla a doposud je vysoce hodnocena. První z nich, William E. Harkins, se společně s P. Trenským edičně podílel na zmíněném vydání *Czech Literature since 1956: A Symposium* (New York 1980), avšak jeho ediční a překladatelská činnost se rozvíjela už od začátku padesátých let, kdy uveřejnil *The Russian Folk Epos in Czech Literature, 1800-1900* (New York 1951) a o dva roky později svůj rozsáhlý bibliografický soupis týkající se slovanské lidové literatury (*Bibliography of Slavic Folk Literature*). Známé jsou i jeho další práce, například společně s Klementem Simoncicem ediční příprava *Czech and Slovak Literature* (Columbia University 1950, 1952) nebo *Anthology of Czech Literature* (New York 1953). Ve stejném roce a týmž nakladatelem byla vydána také jeho *A Modern Czech Grammar*. Z dalších prací připomeňme například známou monografii *Karel Čapek* (Columbia University 1962), ediční i autorský podíl¹⁵ na vydání překladu P. Kussiho *Czech Literature* Arne Nováka (Ann Arbor 1976) nebo edici a překlad *Czech Prose: An Anthology* (University of Michigan 1983). Studie *Kontinuita v díle Karla Čapka* byla vydána v České literatuře (1990). Harkins se rovněž autorsky podílel na zpracování hesel pro některé slovníky a encyklopedie, jako například pro rozšířené druhé vydání *Columbia Dictionary of Modern European Literature* (Columbia University 1980, heslo *Czech Literature*; řadu dalších hesel věnovaných českým autorům připravil R. Wellek).

Záslouhou druhého významného člena bohemistického oddělení Kolumbijské univerzity Petera Kussiho je mimo jiné také to, že jako jeden z prvních poukázal na žánr románu jako grotesku (MA disertace *The Good*

---

¹³ George Gall Memorial Award "in recognition of scholarly work in literature and for the most significant contribution to modern poetry" by Systems Research Foundation 1988, Honorable Mention Award for Outstanding Achievement in American Poetry 1989, "Poet of Merit" by American Poetry Association 1989.

¹⁴ BBC, Český rozhlas, Deutschlandfunk, Indiana University TV, Voice of America; autorská čtení v Baden Badenu, Bernu, Bloomingtonu, Bratislavě, Madisonu, Mnichově, Praze, Washingtonu D. C. a jinde.

¹⁵ Supplement: 1945-1985: The Postwar Years 1945-1948, From February 1948 to Stalin's Death in March 1953, From Stalin's Death to August 1968, The Aftermath of the Prague Spring 1970-1985.

Soldier Švejk as a Novel of the Grotesque, Columbia University 1972). Disertační práci věnoval Kussi M. Kunderovi (*Essays on the Fiction of Milan Kundera*, 1978 – 183 listy rukopisu jsou uloženy na Kolumbijské univerzitě; jedna část této práce, *Kundera's Novel and the Search for Fatherhood*, byla otištěna ve výše zmíněném sborníku *Czech Literature since 1956*). K dalším důležitým pracím patří antologie současné české literatury *Writing on the Wall: An Anthology of Contemporary Czech Literature* (Princeton 1983; ediční příprava společně s A. J. Liehmem) a ediční podíl s úvodem (a s předmlouvou A. Millera) na práci *Towards the Radical Center: Karel Čapek Reader* (New Jersey 1990).

Rozsáhlá překladatelská činnost P. Kussiho zahrnuje vedle výše uvedené České literatury A. Nováka také několik svazků povídek (K. Čapek, J. Hašek, E. Kantůrková, I. Klíma, E. Kriseová, K. Poláček, J. Škvorecký) a románů (Grušův *Dotazník*, Kunderovy *Valčík na rozloučenou*, *Život je jinde* a *Nesmrtelnost*, Poláčkův *Dům na předměstí*, Procházkův *Ať žije republika*, Švoreckého *Lviče*). Mezi dalšími přeloženými tituly najdeme také Masarykovy eseje věnované českým dějinám, Liehmovu *Generaci*, cestopis J. Krásy a Havlovy *Antikódy*. Kussi rovněž publikoval řadu článků a studií o Poláčkovi, Kunderovi a soudobé české literatuře, zabýval se také teorií překladu a společně s Charlesem E. Townsendem (*Czech through Russia: A Description of Spoken Prague Czech*, Columbus 1981 a 1990) a T. McAuleyovou se podílel na přípravě učebnic českého jazyka vydávaných v Columbusu (Ohio State University, 1984-1985). V současné době pracuje na knize o pražských českých, německých a židovských spisovatelích dvacátých a třicátých let.

V souvislosti s českou literaturou a vydáváním antologií je nutné zdůraznit i to, že ani po této stránce si američtí a kanadští zájemci o bohemistiku nemohou stěžovat, nejrůznějších antologií překladů české a slovenské poezie i prózy je dostatek, ba (vzhledem ke značně kolísající úrovni jejich překladů) snad dokonce nadbytek. Čestné místo zaujímá například antologie československé poezie C. A. Manninga a A. V. Čapkové (Vostrovské) *An Anthology of Czechoslovak Poetry edited by Clarence A. Manning (...) with the assistance of Anna V. Čapek and Alois B. Koukol* (Columbia University 1929). Bezprostředně po válce byla vydána další antologie, *Hundred Towers: A Czechoslovak Anthology of Creative Writing* (New York 1945). Jako editor a autor úvodní předmluvy se práce zúčastnil F. C. Weisskopf, bez zajímavosti jistě není ani to, že bibliografickou poznámku napsal E. Hostovský. Tyto antologie nebyly vydávány pouze ve Spojených státech nebo v Anglii, ale také u nás, jak dosvědčuje kupříkladu antologie české a slovenské literatury z let 1890-1960 v překladu E. Pargeterové vydaná M. Otrubou a Z. Pešatem v pražské Artii roku 1962. Pešat se jako autor předmluvy podílel na vydání dosud nejsoučasnější antologie překladů české poezie 20. století, kterou připravil (a všechny texty přeložil) Alfred

French (*The Czech Avantgardeists*, Rockville 1995). French tak dále navazuje na svou dřívější činnost – jeho předchozí práce byly vždy rovněž důležitými, vysoce ceněnými a často užívanými materiály, ať už zde připomeneme *The Poets of Prague* (London 1969), *Czech Poetry* (Ann Arbor 1973) nebo například *Czech Writers and Politics 1945-1969* (Boulder 1982).

Z hlediska propagace a prezentace anglicky píšících autorů žijících v Praze (britských, amerických i australských) má nepochybně nemalý význam i antologie *Bohemian Verses: An Anthology of Contemporary English Language Writings from Prague* (ed. Scott H. Rogers), vydaná nakladatelstvím Modrá múza v Praze roku 1993. C. J. Hribal jako editor připravil sborník překladů *The Boundaries of Twilight: Czechoslovak writing from the New World* (Minneapolis 1991). Potěšitelné rovněž je, že čeština byla zařazena jako jeden z mnoha jazyků do knihy Harolda B. Segela *Barokní báseň (The Baroque Poem: A Comparative Survey, together with 150 illustrative texts*, New York 1983), kde jsou paralelně tištěna originální znění s příslušným překladem. Začínají vznikat i soupisy překladů české literatury a kritických reakcí na ně, jako je to v případě doktorské práce Dariny K. Vaškové *Czech Literature in the English Speaking World, A Survey of Translations and Critical Reactions to them in Great Britain and in the United States 1821-1978*.

Jako mimořádný počín dalekosáhlého významu – a nejenom v době svého vzniku – také musíme hodnotit dosavadní dvě vydání cenného bibliografického soupisu Jiřího Kovtuna básníka, historika, historiografa a bibliografa *Czech and Slovak Literature in English: A Bibliography* (Washington, 2. vyd. 1988), který poprvé souhrnně informuje o anglických překladech české literatury a který obsahuje podrobné údaje týkající se překládaných děl, překladatelů, sborníků, antologií, editorů a podobně, včetně všech potřebných rejstříků.

Velmi významná je rovněž vědecká, pedagogická, popularizační a překladatelská činnost Michaela Heima (University of California Los Angeles). Jiří Stejskal (University of Pennsylvania), který se sám kromě lingvistiky zabývá také moderní českou literaturou, připomněl,¹⁶ že Heim jako jediný ve Spojených státech používá při výuce českého jazyka kombinace tzv. přímé metody se striktně gramatickým přístupem. Heim je rovněž známý jako autor učebnice češtiny *Contemporary Czech* (University of Michigan 1976, Columbus 1982 – nové vydání v tisku) a spoluautor (se Z. Meyersteinovou a D. Worthem) čítanky *Readings in Czech* (Columbus, Ohio 1985).¹⁷

---

¹⁶ *Český jazyk a literatura* 43, 1992/93, č. 5-6.

¹⁷ Z Heimových článků věnovaných české literatuře a hudbě připomeňme například:

Mezi časopisecky otištěnými ukázkami Heimových překladů najdeme jména M. Kundery,¹⁸ L. Vaculíka,¹⁹ K. Čapka²⁰ a B. Hrabala.²¹ Knižně uveřejnil především překlady prací M. Kundery (*The Book of Laughter and Forgetting*, 1980, 1981, 1992; *The Joke*, 1982; *The Unbearable Lightness of Being*, 1984, 1987; *Jacques and His Master: An Hommage to Diderot in Three Acts*, 1985) a B. Hrabala (*The Death of Mr. Baltisberger and Other Stories*, 1975; *Too Loud a Solitude*, 1992; *Dancing Lessons for the Advanced in Age*, 1995). Známé jsou i Heimovy překlady Čapkovy *Bílé nemoci* (*The White Plague*, 1988), nedávný překlad Nerudových *Povídek malostranských* (pod titulem *Prague Tales*, London 1993; s úvodem I. Klímy), Kohoutovy *Maria and the Angels* (1989), *Náhlého neštěstí* D. Fischerové (*Sudden Misfortune*, 1993) nebo jeho editorský podíl na vydání anglické verze *Hovorů s T. G. Masarykem* (*Talks with T. G. Masaryk*, překlad D. Roundová, North Haven 1995) a Marinelliho prvního anglického překladu Ripellinovy *Prahy magické* (*Magic Prague*, Berkeley 1994, London 1995). Svě překlady Masaryka Heim vydal roku 1990 ("Plato and His Advice", "Pascal and His Dilemma", "Language and the Human Spirit", "Havlíček and Czech Politics", *The Spirit of Thomas G. Masaryk*), Havlíčkem se podrobně zabýval ve své knize *The Russian Journey of Karel Havlíček Borovský* (München 1979). Do *Dictionnaire des littératures étrangères contemporaines* (Editions Universitaires, 1974) napsal hesla věnovaná K. Čapkovi, V. Nezvalovi a V. Holanovi.

Se jménem Kalifornské univerzity Berkeley je spojeno jméno Waltera Schamschuly, který se kromě rusistických prací věnoval výzkumům českého středověku a dílu Jana Husa (*Schriften zur Glaubensreform und Briefe der Jahre 1414-1415*, Frankfurt am Main 1969; *Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben*, München 1973). Zabýval se rovněž moderním českým historickým románem.²² Schamschula

---

Moravian Folk Music (A Czechoslovak Novelist's View), *Journal of the Folklore Institute* 9, 1972; Hrabal's Aesthetics of the Powerful Experience, *Fiction and Drama in Eastern Europe* (1980); Solženicyn i Kundera u Americi, *Glasnik* 1, Beograd 1984; Český snář – literatura faktu, literatura fantazie, *Proměny* 1985.

¹⁸ The Making of a Writer, *New York Book Review* 24. 10. 1982; Introduction to a Variation, *New York Times Book Review* 6. 1. 1985.

¹⁹ A Czech Dreambook, *Cross Currents* 3, 1984.

²⁰ The White Plague, *Cross* 7, 1988.

²¹ 'Twas on the Isle of Capri, *Cross Currents* 11, 1992.

²² The Contemporary Czech Historical Novel and Its Political Inspiration, sb. *World Congress for Soviet and East European Studies*, ed. E. Bristolová, Berkeley 1982.

připravil a vydal německy psané souhrnné dějiny české literatury *Geschichte der tschechischen Literatur* (Köln 1990) a rozsáhlou dvousvazkovou antologií české literatury *An Anthology of Czech Literature* (Frankfurt am Main 1990). Důležitý je i jeho zájem o dílo V. Havla nebo J. Haška (ediční příprava i autorská účast na sborníku *Jaroslav Hašek 1883-1983*, Frankfurt am Main 1989 – mezi přispěvateli dále najdeme jména H. Svobodová, P. Gan, L. Doležel, V. Ambrosová, A. Měšťan, J. Toman, H. A. Gaifmanová, K. Chvatík, F. W. Galán a mnoho dalších).

Na začátku jsem zdůraznil, že si tento příspěvek neklade ani ten nejmenší nárok na úplnost, a na tom trvám. Mohli bychom pokračovat dalšími jmény a příklady jako například Jarmila F. Veltruská (*A Sacred Farce from Medieval Bohemia – Mastičkář*, University of Michigan 1985; překlady prací M. Drvoty a I. Svitáka) nebo Marvin Kantor z Northwestern University (společně s Richardem S. Whitem komentáře a překlad *The Vita of Constantine and The Vita of Methodius*, úvod A. Dostál, University of Michigan 1976; *Medieval Slavic Lives of Saints and Princes*, University of Michigan 1983; *The Origins of Christianity in Bohemia: Sources and Commentary*, Northwestern University 1990). Germanista Peter Demetz (Yale University), jehož početné práce a překlady týkající se starší, nové i nejsoučasnější německé literatury, literární kritiky i obecných teoretických problémů germanistiky byly tištěny v Barceloně, Berlíně, Curychu, Düsseldorfu, Frankfurtu, Chicagu, Londýně, Madisonu, Michiganu, Mnichově, New Yorku, San Diegu, Stuttgartu, Vídni a jinde, vydal kromě *Alt-Prager Geschichten* (Frankfurt am Main 1982) také překlad J. Čepa *Zeit und Wiederkehr: Bilder aus Böhmen und Mähren* (Wien 1962) a veršů F. Halase *Poesie* (Frankfurt am Main 1965). Mohli bychom se zmínit o významu, který pro bohemistiku v minulosti měla a má mravenčí práce knihovníků a knihovnic na mnoha univerzitách (Jakobsonova žena Svatava Pírková, Milada Součková, v současnosti například Zuzana Nagyová na Harvard University, Jiří Kovtun v Library of Congress ve Washingtonu, Thomas Mann na Northwestern University v Evanstonu, Wojciech Załewski na Stanford University atd.), mohli bychom podrobně zvažovat již připomenutou důležitost činnosti 68 Publishers J. Škvoreckého a Z. Salivarové v Torontu, zkoumat, jak se na dalším rozvoji české literárněvědné bohemistiky podílejí (nebo by se ještě výrazněji mohly podílet) takové instituce, jako je National Endowment for the Humanities, Fulbright Commission a podobně, mohli bychom se zamýšlet, jakou důležitost pro budoucnost může mít zpracování mnoha mimořádně cenných rukopisných, časopiseckých, knižních, divadelních, fotografických nebo filmových fondů uložených v amerických soukromých sbírkách nebo institucích. Za všechny příklady uvedu jen rozsáhlý archiv J. Voskovce nebo sbírky bohemik – například E. Beneš, T. G. Masaryk, E. Chalupný (rukopis pozoruhodné anglicky psané přednáš-

ky 20 let *Československa* z poloviny roku 1939), J. Škvorecký (70 kartónů rukopisů, korespondence, textů, tisků, fotografických a dokumentárních materiálů z let 1949-1994 vztahujících se k české i světové literatuře, kultuře, politice, ekonomice, problémům emigrace atd.) – uložené v archívech Hoover Institution na Stanfordově univerzitě). Námětů je mnoho.

Nepřehlédnutelný je v posledních několika letech stále stoupající zájem – nejenom zájem bohemistů, ale i kunsthistoriků, muzikologů, malířů a sochařů – o díla českých židovských umělců, která vznikala na půdě koncentračních táborů a která jsou nyní znovu pietně vydávána, ať už patří do oblasti literatury, hudby apod.

Také mezi mladší generací amerických bohemistů přetrvává zájem nejenom o teoretické otázky překladu, ale úspěšně se rozvíjí také jejich praktická překladatelská činnost, jako je tomu například u Davida Powelstocka (University of Chicago), který přeložil dva romány známé newyorské taxikářky, spisovatelky, překladatelky a scenáristky Ivy Pekarkové. Velmi záslužná je rovněž překladatelská činnost Carletona M. Bulkina, který se věnuje překladům textů L. Klímy a esejů O. Březiny.

Prudce narůstá zájem amerických a kanadských studentů o letní školy v Praze, v Olomouci a v Brně, které organizují nejenom jednotlivé univerzity, ale i další americká a kanadská akademická pracoviště. Tento zájem osciluje mezi českým jazykem a literaturou, divadlem a filmem a je mimo jiné podporován i mimořádně úspěšnými vystoupeními známých kabaretiérů J. Vodňanského a D. Dobiáše ve Spojených státech a v Kanadě. V posledních několika letech také přibýlo mnoho nových možností pro středoškolské a vysokoškolské studenty a učitele zúčastňovat se výměnných studijních a výzkumných pobytových programů organizovaných zámořskými univerzitami a dalšími nevládními institucemi a organizacemi.

Nedávné cesty Václava Havla do Spojených států, jeho vystoupení v Kongresu i mnohá významná ocenění – nejenom například čestné čestné doktoráty na nejprestižnějších amerických univerzitách –, kterých se mu dostalo, naznačují kromě jiného i cestu pro literárněvědnou bohemistiku. Pro světovou literárněvědnou bohemistiku. Tato cesta právě začíná. A není ani těch nejmenších pochyb, že bude dále pokračovat.

PŘÍNOS ČESKÝCH EMIGRANTŮ VE SPOJENÝCH STÁTECH LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTICE

PAVEL TRENSKÝ

Literárněvědná bohemistika má v Americe krátkou tradici. Před 1. světovou válkou nenajdeme po ní téměř žádné zřetelné stopy. Byla zde sice snaha o udržování české kultury ze strany emigrantů, ale vybíjela se v zakládání tělocvičných spolků, amatérských divadelních souborů, v hudbě a publicistice. Vědecké směřování, pokud existovalo, se soustřeďovalo spíše v oblasti dějepisu. Čeština se vyučovala, ale většinou jen na základních a středních školách. I popularizačních spisů v anglickém jazyce bylo málo a jejich kvalita byla nevelká. Von Lützowova kniha *Bohemian Literature* (1899) byla nedostačující již v době vydání. Po 1. světové válce se zájem o českou literaturu poněkud zvýšil pod vlivem překladů her Karla Čapka a Haškova *Švejka*, ale jediný systematický výklad české literatury v angličtině po von Lützowově knize byl přehled Františka Chudoby *A Short Survey of Czech Literature* (1924). Až na konci třicátých let se situace začíná měnit pod vlivem politických událostí, které zvyšují všeobecný zájem o Československo ze strany jak starých emigrantů, tak rodilých Američanů. K značnému oživení přispěl příchod emigrantů nového druhu, kteří hledali politický azyl před nacismem. Mezi nimi byli i dva eminentní vědci: Roman Jakobson a René Wellek.

Jakobsona lze jenom podmíněně považovat za českého emigranta. Ačkoli měl český pas a téměř dvacet let žil v Československu, sám se nikdy nepřestal považovat za Rusa. Jeho přínos v dějinách české bohemistiky ve dvacátých a třicátých letech, kdy působil v Praze a Brně, byl ovšem obrovský. Po příchodu do Spojených států však přestal v tomto oboru publikovat a soustřeďoval se hlavně na lingvistiku, literární teorii, rusistiku a všeobecnou slavistiku. Jakobson napsal několik kratších statí, předmluv a notiček, ale jeho jediná větší práce v oboru bohemistiky byla *Moudrost starých Čechů* (1943). I když je v ní řada originálních momentů, dnes ji lze stěží číst bez značných rozpaků. Je totiž nesnesitelně zatížena protiněmeckou tendenčností: moudrost starých Čechů spočívala v jejich schopnosti odolávat německé politické a kulturní expanzi. Jakobson však propagoval v Americe teorii a praxi Pražského lingvistického kroužku a jako neobyčejně vlivný profesor pomáhal šířit vyučování českého jazyka a literatury na vysokých školách, podporoval všemožně publikační činnost v oboru bohemistiky. Jeho žena Svatava Pírková byla lektorkou češtiny

nejprve na Kolumbijské univerzitě, později na Harvardu, kde Jakobson pomáhal budovat katedry slavistiky. Pírková také psala články převážně popularizačního charakteru.

Přínos René Welleka byl daleko přímější, i když ani on se nikdy v emigraci naplno neangažoval jako bohemista. Po své emigraci do Spojených států v roce 1939 působil nejdříve jako profesor angličtiny a později srovnávací literatury a teorie literatury. Přestože se občas zúčastňoval velmi aktivně emigračního života (v šedesátých letech byl dokonce předsedou emigrační Společnosti pro vědy a umění – SVU), jenom občas se odtrhoval od svého hlavního vědeckého směřování. Jeho práce měly však v dějinách americké bohemistiky zvláštní význam nejen pro svou vysokou kvalitu, ale i proto, že byly napsány člověkem, jehož mnozí odborníci považovali za nejdůležitějšího literárního vědce na světě. Z tohoto důvodu se dostávaly do rukou i těch čtenářů, kteří neměli o českou literaturu speciální zájem.

Wellekovu emigrační publikační činnost v oblasti české literatury lze rozdělit do tří skupin: 1. Srovnávací studie *Bohemia in English Literature* (1943), která je vůbec nejdelší Wellekovou studií v oboru bohemistiky. 2. Krátké studie-přehledy, které jsou určeny hlavně nečeským čtenářům. Do této skupiny patří množství literárněhistorických hesel v encyklopediích a literárních slovnících,¹ ale jsou zde i čtyři podstatné články, které byly otištěny v odborných časopisech: *Twenty Years of Czech Literature: 1918-1938* (1939), *The Two Traditions of Czech Literature* (1943); *Modern Czech Criticism and Literary Scholarship* (1954) a *The Literary Theory and Aesthetics of the Prague School* (1969). 3. Čtyři víceméně polemicky zaměřené články, které byly napsány hlavně pro české čtenáře v emigraci: *Recent Czech Literary History and Criticism* (1963), *New Czech Books on Literary History and Theory* (1967), *Czech Literature: East or West?* (1969) a *Propagace české literatury* (1974).

Bohemia in English Literature je založena na neobyčejně důkladném, dá se říci až fanaticky detailním bibliografickém výzkumu, který Wellek podnikl v Britském národním muzeu během svého pobytu v Londýně. Autor zahrnuje do této studie jakoukoli zmínku o českých zemích v kronikách, náboženských spisech, cestopisech a v různých jiných žánrech od 10. až do konce 19. století. Jako vždy se Wellek nespokojuje s minuciózním popisem. Jde i o osvětlení některých složitých problémů, zvláště v době reformace. Je to literární komparatistika vysoké úrovně, ale svým tematickým významem stojí daleko za Wellekovou nejdůležitější předválečnou prací v oblasti bohemistiky *Mácha and English Literature* (1938), která se stala

---

¹ Čtyřicet hesel o českých autorech se nachází například v *Columbia Dictionary of European Literatures* (New York 1947).

v šedesátých letech po svém knižním vydání modelem pro mnohé americké komparatisty zabývající se slovanskými literaturami.

Studie *Twenty Years of Czech Literature: 1918-1938* byla napsána u příležitosti konce první republiky. Wellek zaznamenává rychlý úpadek vlivu předrevolučních autorů ve dvacátých letech, mezi nimiž byli i tak eminentní jednotlivci jako V. Dyk, A. Sova a J. S. Machar. Jako hlavní příčinu Wellek uvádí zvýšení zájmu o otázky společenské, odklon od subjektivismu a individualismu a nechuť k zastaralému, ornamentálnímu stylu. Wellek charakterizuje v mistrných zkratkách různé vývojové stupně poezie, prózy, dramatu i literární kritiky. Nejde ovšem o pozitivistickou citaci faktů, naopak, Wellek hodnotí jednotlivé směry a autory z vysloveně subjektivních pozic. Například Nezvala a poetismus vůbec hodnotí Wellek dost vlažně, a vidí v díle Halasové a Zahradníčkové ve třicátých letech umělecky vyšší druh poezie. Z prozaiků Wellek vyděluje V. Vančuru, I. Olbrachta, J. Durycha a K. Čapka, jehož románovou trilogii považuje za jeden z neúspěšnějších pokusů o filozofický román ve světové literatuře. *Švejk* hodnotí naproti tomu nízkou, nikoli však z morálních důvodů jako T. G. Masaryk, A. Novák a K. Čapek, ale z důvodů literárně estetických.

Studie *The Two Traditions of Czech Literature* ukazuje snad nejlépe, jak Wellek z původně v podstatě popularizačního úkolu vytvářel studie plně originálních průhledů. To, že Wellek odmítá v této studii Masarykův historiografický přístup, který ovlivnil řadu českých literárních vědců, jako byli například J. Vlček a J. Jakubec, kteří viděli dějiny české literatury jako odraz náboženských a politických konfliktů, a že se přiklání k tradici, kterou založili F. X. Šalda a Arne Novák, kteří zdůrazňovali především estetickou funkci literatury, sotva překvapuje. Wellek se však pokouší o vlastní periodizaci české literatury. Podle Welleka jsou její dějiny založeny na dialektické alternaci dvou tradic: jedna je racionalistická a pragmatická, a druhá estetická a idealistická. Wellek se snaží o zasazení celé problematiky do rámce evropských kulturních dějin, což vede často k překvapujícím paralelám.

Studie *Modern Czech Criticism and Literary Scholarship* byla napsána v době, kdy se těžiště Wellekova zájmu přesunulo do oblasti dějin literární kritiky, čehož výsledkem byla mnohosvazková studie *History of Modern Criticism*. Wellek evokuje s nostalgií dobu meziválečnou, "kdy kritici byli univerzitní profesori a univerzitní profesori kritici". Co upoutává pozornost hned na první pohled, je nevyváženost článku. Wellek přiděluje pojednání o F. X. Šaldovi sedm stránek z celkového počtu třinácti a ve zbývajících pěti se zmiňuje v jednom či dvou odstavcích o A. Novákovi, O. Fischerovi, F. Chudobovi, F. Götzovi, ale i o B. Mathesiovi, J. Mukařovském, V. Černém a jiných. Přestože dokáže říci o každém autorovi něco podstatného, studie se stává implicitním tributem Šaldovi, jehož Wellek považoval za jediného

českého kritika, který se blížil velikým evropským kritickým osobnostem. Wellekův obdiv je tím zajímavější, když si uvědomíme, že svým neakademickým temperamentem stál Šalda na zcela opačném pólu nežli Wellek.

Během svého pobytu v emigraci se Wellek často zabýval českým strukturalismem, jemuž přisuzoval důležité místo ve vývoji meziválečné literární vědy a estetiky. Studie *The Literary Theory and Aesthetics of Prague School* je jeho nejpodrobnějším pojednáním na toto téma. Wellek, který byl sám členem Pražského lingvistického kroužku, vyvrací pokusy J. Mukařovského nalézt domácí kořeny strukturalismu. Podle Welleka hlavním inspiračním zdrojem byli ruští formalisté, a to nejen v uveřejněných pracích, ale i na podkladu ústních informací, které dostávali čeští vědci od Romana Jakobsona ve dvacátých a třicátých letech. Mukařovského považuje Wellek přes jeho poněkud úzké, "provinční" literární zájmy za teoretika světového formátu. Jako kritik se Mukařovský pohyboval podle Welleka mezi dvěma extrémů, odvážným zevšeobecňováním a empirickou drobnokresbou. Mezi těmito dvěma póly se v jeho pracích něčeho nedostávalo, Mukařovskému chyběla podle Welleka citlivost, *einführung*, bez níž nemůže existovat kritika opravdu velkého stylu.

Předchozí studie byly s malými výjimkami založeny na studiu materiálu z doby předválečné. Částečně v souvislosti s jeho působením v SVU v šedesátých letech se Wellek začíná zabývat dobou poválečnou a poúnorovou. Není náhodou, že tři ze zmíněných studií byly před otištěním předneseny na kongresech SVU. Jejich význam je dobově omezený. Byly to víceméně polemiky s marxistickou literární vědou, která ovládla české země od konce čtyřicátých let. Wellek rozlišuje mezi produkcí vysloveně dogmatickou, jako byly například *Dějiny české literatury* pod Mukařovského vedením, a studii, v nichž je marxistická ideologie uplatňována zdrženlivěji, jako například v *Umění románu* Milana Kundery. V *New Czech Books on Literary Theory and History* Wellek nalézá dokonce práce vysoké úrovně, jako například kompilaci *Poezie na předělu doby* Jiřího Brabce. Wellek však projevuje dost omezené pochopení pro atmosféru v Československu šedesátých let, kdy se kulturně politické těžiště přesunulo do časopisů a "neoficiálních" publikací. *Czech Literature: East or West?* je polemika proti doktríně poúnorové marxistické literární vědy, podle níž česká literatura byla ovlivněna daleko více z Východu nežli ze Západu. Studie je rozvedena s obvyklou Wellekovou důkladností, ale zdůrazňuje v podstatě to, co musí být zřejmé každému vzdělanci. Snad nejcennější z těchto čtyř studií je česky napsaná *Propagace české literatury*, která vychází z přehledu překladů české literatury a literárněvědných prací, ale která vyúsťuje ve zkoumání problému místa literatury malého národa ve světě. Wellek zakončuje svou úvahu konstatováním, že v dějinách literatury to byla vždy jen silná osobnost, která vzbudila

zájem o literaturu malého národa, jako například Ibsen nebo Strindberg. "Musíme čekat na velkého nového autora, a nemůžeme se spoléhat na úspěch příruček literární historie," zakončuje studii. Wellek se projevil jako spolehlivý diagnostik: bylo to asi o pět let později, kdy romány Milana Kundery zahájily zájem o českou literaturu v zahraničí, o němž se předtím nikomu ani nesnilo.

Jakobson a Wellek přišli do Ameriky ještě před válkou, kdy zájem o východní Evropu byl dost omezený, což mělo vliv na jejich orientaci. Po 2. světové válce nastává nová éra v americké bohemistice. Když přišli po únoru 1948 noví emigranti, nacházeli se již v podstatně změněném, pro ně příznivějším kulturně politickém prostředí. Paradoxně to byl vzestup Sovětského svazu jako poválečné velmoci, který zvýšil zájem o "satelitní" země. Po celých Spojených státech začínají vznikat katedry slavistiky, v nichž se tu a tam objevuje i bohemistika, většinou ovšem jen jako "druhý předmět". Tento trend vrcholí v šedesátých letech po počátečních sovětských úspěších v raketové technologii, kdy federální vláda poskytuje podstatné dotace za účelem založení programů zaměřených na východní země. Během čtvrt století se americká slavistika, která byla před válkou popelkou, dostává do světového popředí.

Nejproduktivnějším "únorovým" exulantem zabývajícím se bohemistikou byla Milada Součková. Součková byla známa v předválečném Československu hlavně jako autorka společenských románů. Psala však i poezii a eseje, byla členkou Pražského lingvistického kroužku. Po 2. světové válce se stala kulturním atašé ve Spojených státech, kde po Únoru požádala o azyl. Působila jako knihovnice na Harvardově univerzitě a v šedesátých letech jako profesorka české literatury na Chicagské univerzitě. Součková napsala během svého pobytu ve Spojených státech pět monografií, aniž přitom přestala psát jak prózu, tak poezii, a příležitostně i eseje na různá témata pro emigrační časopisy, Svobodnou Evropu a Hlas Ameriky. Její knihy v oblasti bohemistiky jsou: *A Literature in Crisis: Czech Literature 1938-1950* (1954), *The Czech Romantics* (1958), *The Parnassian Jaroslav Vrchlický* (1964), *A Literary Satellite: Czechoslovak-Russian literary Relations* (1969) a *Baroque in Bohemia* (1980).

A Literature in Crisis byla napsána na vrcholku studené války a jejím hlavním účelem bylo mobilizovat veřejné mínění proti kulturní genocidě ve stalinistickém Československu. To, že Součková dává dobu poválečnou do stejného rámce jako šest let nacistické okupace, mělo zřejmě propagandistický záměr, který však zkreslil celou problematiku. Nacistický útlak byl zcela jiného druhu nežli útlak komunistický a kniha dostatečně neosvětluje tyto rozdíly ani z hlediska politického, ani z hlediska ideologického. Neinformovanému čtenáři navíc připadá, že doba 1945-1948 se lišila jen v detailech od doby poúnorové. Kniha nakonec selhává i jako

propagační materiál tím, že nezahrnuje tři poslední léta stalinismu 1950-1953, která postihla kulturní život v Československu daleko tragičtěji nežli první dva poúnorové roky. Kniha M. Součkové, která byla publikována tři roky potom, co byla napsána, se tak stala příkladem známé zkušenosti exilového autora: být často jeden či dva kroky pozadu za vývojem. Zatímco koncem čtyřicátých let a začátkem let padesátých popisoval události méně černě, než jaké byly, v době postupného "tání" od poloviny padesátých let až do konce let šedesátých bylo tomu většinou naopak. Po intervenci v roce 1968 se vynořily nové problémy. Z tohoto důvodu krátká pojednání o soudobé situaci v Československu v emigračních časopisech, hlavně evropských, odrážela skutečnost věrněji nežli práce zaobírající se složitějšími celky, k jejichž napsání bylo třeba více času. I tak se v kratších statích často objevily překvapující anachronismy.

V knize *A Literary Satellite* Součková opakuje své omyly. Nešťastně zvolen je již titul knihy, který přehání závislost české literatury na ruských modelech. Součková vidí obdiv českých literátů k Rusku jako jakýsi dědičný hřích, který se začíná projevat už od doby obrozenské pod vlivem Herderových tezí. Jednotlivé kapitoly pak sledují tuto závislost přes K. Havlíčka, J. Haška, Devětsil, S. K. Neumanna, M. Majerovou a jiné "realisty" až do doby poválečné, kdy se kult všeho ruského stává dogmatem. Knize se nedostává historické perspektivy: má vysloveně impresionistický charakter, čistě politické problémy se volně prolínají s literárními i s poloanekdotickými odkazy. Neinformovanost autorky o událostech v šedesátých letech pak způsobuje, že typické jevy pro tuto dobu jsou představovány jako zcela výjimečné. Přesto však tato kniha, podobně jako *A Literature in Crisis*, má daleko k takovým vysloveně protikomunistickým propagandistickým opusům, jako je třísetstránková monografie Petra Hrubého *Daydreams and Nightmares: Czech Communist and Ex-Communist Literature 1917-1987* (1990), v níž téměř vše, co mělo v českých literárních dějinách náznak levicového smýšlení, je prohlášeno za bezcenný brak.

Zbývající tři monografie Součkové, které jsou jen nepatrně postiženy dobovou politickou atmosférou, jsou na daleko vyšší úrovni. Přístup autorky zůstává sice povýtce eklektický: impresionistické postřehy se prolínají s detailními textovými rozbory, které vycházejí ze strukturální metody; široce koncipované komparatistické pasáže, v nichž se Součková opírá o svou výbornou znalost tří světových jazyků, koexistuje se staromódními interpretacemi založenými na životopisných údajích o jednotlivých autorech, avšak Součková dovede skloubit všechny tyto disparátní části s přehledem zkušeného stylisty.

U Součkové se projevuje snad více nežli u jiných emigrantů problém, na koho své práce zaměřit. Typický emigrační literární vědec, zvláště ten, který zpracovává větší celky, bere obyčejně ohled na čtyři druhy čtenářů.

Je to za prvé úzký kruh dobře informovaných specialistů, za druhé široké emigrační vrstvy a za třetí zahraniční čtenáři neznalí problematiky a většinou ani českého jazyka. Za čtvrté je většina emigračních publikací psána také s jistým ohledem na potenciální čtenáře ve staré vlasti. Součková jako by se občas obracela od kapitoly ke kapitole k různým čtenářům.

Titul knihy *The Czech Romantics* slibuje poněkud více, nežli obsahuje. Ve skutečnosti jde o tři části nestejně délky, z nichž každá se zabývá jedním autorem: K. H. Máchou, K. J. Erbenem a B. Němcovou. Úvodní část *Romantism Gives Birth to Czech Literature* je přehledem vývoje české literatury od konce 18. století do poloviny 19. století. Tato část je nejspornější v této monografii, ne snad proto, že by se v ní nacházely vyslovené nepřesné informace, ale proto, že jednotlivé problémy jsou pro knihu s převážně popularizačním zaměřením rozváděny dost jednostranně. Kapitola o Máchovi je koncipována nejdůkladněji a rozvedena nejoriginálněji, i když lze namítat, že po její četbě nezasevěnému čtenáři Máchova próza může připadat stejně důležitá jako jeho poezie, ne-li důležitější.

The Parnassian Jaroslav Vrchlický je nejvýznamnější prací M. Součkové. V této knize se autorka snaží o přehledný úvod do autorova díla jen málo, píše knihu hlavně pro zasvěcené čtenáře, i když všechny české citáty jsou přeloženy do angličtiny. Kniha je rozdělena do dvanácti kapitol, které jsou vlastně tematicky nezávislými eseji. Tak například jedna kapitola je rekonstrukcí Vrchlického jednoročního pobytu v Itálii, jiná pojednává o jeho poměru k náboženství, další o jeho vztahu k pozitivismu, o jeho neúspěšné nominaci na Nobelovu cenu atd. Autorce jde především o Vrchlického rehabilitaci jako předního českého básníka 19. století, což dává knize polemický ráz. Součková užívá bez rozpaků polemických šlehů – většinou dost přesvědčivě – i vůči těm nejuznávanějším autoritám Vrchlického doby, T. G. Masarykovi a F. X. Šaldovi, pro jejich údajně zkreslující kritiku. Jedna kapitola je vyhrazena detailnímu hodnocení Vrchlického překladů a také zde se Součková snaží o revizi teze, že Vrchlický byl nedbalý a povrchní překladatel. V konfrontaci paralelních textů autorka argumentuje, že Vrchlického překlady francouzských básníků byly v mnohém zdařilejší než překlady Čapkovy v jeho slavné antologii. Toto tvrzení lze přijmout jen tehdy, stavíme-li lexikální přesnost nad syntaktické a prozodické kvality Čapkových překladů. Monografie vrcholí v kapitole, v níž se autorka snaží dokázat pomocí citátů, že ve Vrchlického díle najdeme zárodky poezie symbolistů, a dokonce i poválečné avantgardy. Tyto postřehy jsou nesporně zajímavé, i když lze namítnout, že jde o izolované momenty ve Vrchlického díle.

Poslední kniha M. Součkové, *Baroque in Bohemia* (s Jakobsonovým doslovem), je literárněvědnou studií jen částečně. V knize sice najdeme kapitolu o stylu J. A. Komenského, o alegorii, o české poezii 17. a 18. století,

ale také kapitolu o barokní architektuře, malířství, vyšívání, a dokonce o zahradnictví. V knize jsou desítky ilustrací. Cílem M. Součkové je podat v Pekařově tradici láskyplný obraz doby v českých dějinách, která byla po dlouhou dobu považována za období temna. Náboženské přesvědčení autorky (byla v emigraci jedním z nejnábožnějších přívrženců katolické církve) bylo nepochybně jedním z důvodů k napsání této knihy.

V emigrační bohemistice sehráli důležitou úlohu přívrženci pražské školy (strukturalismu a příbuzných teorií). Mezi nimi byli jednak starší emigranti, převážně žáci R. Jakobsona, jednak ti, kteří emigrovali do Ameriky později a seznámili se se strukturalismem přímo od J. Mukařovského, anebo od jeho pražských žáků. Do první skupiny patří Ladislav Matějka, "únorový" emigrant, který studoval pod Jakobsonem na Harvardu. Matějka je především lingvista a filolog a jeho literárněvědná publikační činnost je v podstatě omezena na popisy strukturální estetiky a sémiotiky. Matějka však sehrál důležitou úlohu jako redaktor Michigan Slavic Publications. V této edici, vydávané Michiganskou univerzitou, byly uveřejňovány obsáhlé monografie, dějiny literatury, příležitostné tisky, bibliografie, překlady a články v oboru slavistiky po dobu více než tří desetiletí. Mezi nimi byly i důležité texty v oboru bohemistiky, jako je například anglický překlad dějin české literatury Arne Nováka (s dodatkem Williama Harkinse), dvojjazyčná antologie české literatury (sestavená Matějkou), krátké studie, například Wellekovy, poslední spisy M. Součkové, kompilace článků o K. Čapkovi a jiné. Od roku 1984 je Matějka také šéfredaktorem *Cross Currents*, ročenky zabývající se středoevropskou tematikou, v níž se objevily i podstatné články o české literatuře.

Do druhé skupiny patří celá řada emigrantů. Ze starších je to především Lubomír Doležel, příslušník stejné generace jako Matějka, který však přišel do Ameriky až v šedesátých letech, kdy už měl za sebou úspěšnou vědeckou kariéru v Československu. Přednášel nejdříve, ve druhé polovině šedesátých let, jako hostující profesor na Michiganské univerzitě. Po roce 1968 se do vlasti nevrátil a přednášel několik let v Torontu. Jeho nejdůležitějším dílem napsaným v emigraci je *Narrative Modes in Czech Literature* (1973). Je to kolekce pěti esejů, v nichž autor uplatňuje metodu strukturální školy, jíž je kniha věnována. Sjednocujícím tématem je problém vyprávěče v próze. Nejdlejší je úvodní kapitola, v níž autor zkoumá základní teoretické předpoklady. Následují čtyři studie: První je o próze J. A. Komenského, druhá o K. V. Raisovi, třetí srovnává vyprávěcí techniku Karla Čapka a Vladislava Vančury a poslední je detailním rozбором Kunderova *Žertu*. Kniha je nejdůležitější anglicky napsanou strukturální knižní studií o české literatuře zabývající se konkrétními texty. Na rozdíl od exulantů, kteří dokončili své studium v zahraničí, Doležel však nezkoumá vytčené problémy v mezinárodním literárním kontextu, nýbrž omezuje se téměř výlučně na

českou literaturu. Doležel byl ovšem daleko lépe obeznámen s dějinami české literatury než téměř všichni ostatní emigranti, kteří jsou spíše slavisté a komparatisté nežli bohemisté.

Teoretických studií a studií zabývajících se "dějinami" pražské školy bylo napsáno mnoho, a to jak českými, tak americkými literárními vědci.² Nejdůkladnější anglicky psaná studie na toto téma vůbec je *Historic Structures: The Prague School Project, 1928-1946* (1985), jejímž autorem je emigrant-"osmašedesátník" slovenského původu František Galán. Peter Steiner, rovněž "osmašedesátník", který studoval v Praze pod vedením českých strukturalistů, dokončil své studium na Yale v době, kdy tam ještě působil R. Wellek. Jeho publikovaná disertace *Russian Formalism: A Meta-poetics* (1984) byla však zřejmě napsána také pod vlivem ruského yaleského literárního vědce Victora Erlicha. Podobně jako Matějka se Steiner soustřeďuje na vydávání kompilací článků, antologií a příležitostných tisků, v nichž se nacházejí i jeho články. Tato tendence je vůbec charakteristická pro emigrační strukturalisty, což snad odráží jejich vědomí příslušníků "školy". (Sklon ke krátkým studiím najdeme ovšem i u Mukařovského, ba i u Jakobsona, který nikdy nesyntetizoval své unikátní pohledy na literaturu v systematické studii.) Steiner, na rozdíl od Matějky, Doležela a Galána, napsal však také několik článků o české literatuře, v nichž uplatňuje interpretační a kontextuální metodu (například *Cops and Robbers: Václav Havel's Beggar's Opera*, *The Neglected Collection: Čapek's Apocryphal Stories as Allegory*).

Osmašedesátý rok a normalizační údobí, které po něm následovalo, postavily emigrační kritiky a vědce před nové úkoly. Bylo zřejmé, že doma skončilo krátké údobí pozoruhodného rozmachu české literatury, které zasluhovalo systematické zpracování. O to se pokusily dvě knižní monografie o českém dramatu: *Czech Drama Since World War II* Pavla Trenského, který studoval v Bratislavě, ve Vídni a na Harvardu, a *The Silenced Theater* Markéty Goetz-Stankiewiczové, která emigrovala do Kanady, kde přednáší na univerzitě v Britské Kolumbii. Že to bylo právě drama, které se stalo předmětem dvou prvních souhrnných studií, není zajisté náhodou. Tento žánr byl ze zahraniční perspektivy daleko přehlednější nežli próza, o poezii ani nemluvě. Trenského studie je zaměřena historicky. Trenský vidí vývoj českého poválečného dramatu ve čtyřech fázích: mezidobí 1945-1948, triumf socialistického realismu, revizionistické údobí a údobí podstatné umělecké svobody. Dramatiky tohoto posledního období rozděluje Trenský do dvou hlavních skupin: skupina kolem režiséra O. Krejčí, hlavně v době jeho ředitelování v Národním divadle; a drama absurdní, které mělo dvě ohniska,

---

² Bylo by třeba speciálního článku pro popis obsáhlé literatury o pražské škole, napsané jak českými, tak zahraničními literárními vědci. Přesto zůstal zájem většinou jen na teoretické úrovni. S výjimkou slavistů aplikují američtí literární vědci metody této školy velice málo.

v Praze a v Brně. M. Goetz-Stankiewiczová je zaměřena více synchronicky a komparatisticky. Vychází z poněkud zjednodušujícího teoretického schématu: podle ní má poválečné české drama dva inspirační zdroje, Haška a Kafku. V popředí jejího zájmu je politické a kulturní zázemí v Československu, z něhož české drama padesátých a šedesátých let vyšlo, a zkoumání analogií se západním dramatem. Trenský je rovněž autorem knihy *The Fiction of Josef Škvorecký* (1991). Škvorecký, který byl až do začátku osmdesátých let znám většinou jen emigračním čtenářům, přestože některá jeho díla vyšla v anglickém překladu již začátkem sedmdesátých let, se stal zásluhou zvýšeného zájmu anglo-amerických kritiků o českou literaturu vedle Kundery nejpřekládanějším českým autorem. Trenského kniha je kritickým úvodem do Škvoreckého díla a je zaměřena hlavně na zahraniční čtenáře, neznalé českého jazyka. Studie zahrnuje celé Škvoreckého dílo včetně románů, novel, povídek a detektivek.

Trenský spolu s americkým slavistou, profesorem Kolumbijské univerzity Williamem E. Harkinsem, sestavil kompilaci studií o české literatuře *Czech Literature since 1956* (1980). Do tohoto sborníku přispěli kromě nich George Gibian, Thomas G. Winner, A. J. Liehm a Peter Kussi. Tato kniha, ačkoli je poněkud nevyrovnaná jak tematicky, tak metodologicky, se stala v osmdesátých letech velmi užívanou pomůckou učitelů české literatury na amerických univerzitách.

Od vydání *Žertu* v polovině šedesátých let česká emigrace projevovala velký zájem o Milana Kunderu. Koncem sedmdesátých let Kundera předčil mezinárodním úspěchem všechny české autory minulosti i přítomnosti a stal se předmětem emigrantského kultu. Je nesporné, že zájem o J.Škvoreckého, I. Klímu, B. Hrabala a jiné české autory ve Spojených státech byl značně ovlivněn Kunderovou popularitou. O Kunderovi bylo napsáno v Americe mnoho kratších prací jak emigranty, tak rodilými Američany, ale první souhrnná knižní monografie v angličtině, *Terminal Paradox: The Novels of Milan Kundera* (1990), je z pera české emigrantky Marie Němcové-Banerjee (nyní profesorky na Smith College), která přišla do Ameriky ještě jako mladá děvče po Únoru a obdržela doktorát na Harvardu. Kromě knihy o Kunderovi napsala mnoho kratších článků a recenzí o české literatuře, i když jejím hlavním oborem byla původně ruská literatura. *Terminal Paradox* je detailním výkladem sedmi Kunderových románů, v němž autorka projevuje neobyčejnou kritickou citlivost. Nesoustřeďuje se tolik na politické pozadí Kunderových prací a na jeho místo v kontextu české literatury, jímž se zabývá většina kunderovských studií. Nejvíce ji zajímá Kunderův vztah k západoevropské kultuře, zvláště k francouzské literární tradici. Zde Němcová-Banerjee odhaluje množství předtím nepovšimnutých problémů.

Tento přehled zdaleka nevyčerpává danou problematiku. František Svejkský psal jak o staré české literatuře, tak o moderním dramatu. Thomas G. Winner psal o české meziválečné avantgardě, o Haškovi a poválečném vývoji české poetiky a sémiotiky. George Gibian napsal několik zdařilých esejů o nové soudobé české próze. Vilma Iggersová se zabývá hlavně židovskou problematikou v souvislosti s českou kulturní tradicí. Z mladších emigrantů je třeba si všimnout michiganského Jindřicha Tomana, který se kromě české literatury zabývá také germanistikou, Veroniky Ambrosové, která publikovala svou zajímavou disertaci o Pavlu Kohoutovi aj. Ovšem jsou zde i rodilí Američané, kteří napsali mnoho pozoruhodných knih a článků o české literatuře. To je již však námět pro jiný referát.

BIBLIOGRAFIE

LUBOMÍR DOLEŽEL:

Narrative Modes in Czech Literature, University of Toronto 1973.

F. W. GALÁN:

Historic Structures (The Prague School Project, 1928-1946), (Slavic Series No. 7), University of Texas 1985.

MARKÉTA GOETZ-STANKIEWICZOVÁ:

The Silenced Theater (Czech Playwrights without a Stage), University of Toronto 1979.

ROMAN JAKOBSON:

Moudrost starých Čechů, New York 1943.

MICHAEL MAKIN – JINDŘICH TOMAN:

ed. *On Karel Čapek (A Michigan Slavic Colloquium)*, Ann Arbor 1992.

LADISLAV MATĚJKA – R. W. BAILEY – PETER STEINER:

ed. *The Sign, Semiotics Around the World*, Ann Arbor 1978.

MARIE NĚMCOVÁ-BANERJEE:

Terminal Paradox (The Novels of Milan Kundera), New York 1990.

MILADA SOUČKOVÁ:

A Literature in Crisis (Czech Literature 1938-1950), New York 1954.

The Czech Romantics, Haag 1958.

The Parnassian Jaroslav Vrchlický, Haag 1964.

A Literary Satellite, University of Chicago 1970.

Baroque in Bohemia, Ann Arbor 1980.

PETER STEINER:

Russian Formalism (A Metapoetics), Cornell University Press 1984.

ed. *The Prague School (Selected Writings, 1929-1946)*, University of Texas 1982.

PETER STEINER – MIROSLAV ČERVENKA – RONALD VROON:
ed. *The Structure of the Literary Process (Studies Dedicated to the Memory of Felix Vodička)*,
Amsterdam-Philadelphia 1982.

PAUL I. TRENSKY – WILLIAM E. HARKINS:
ed. *Czech Literature Since 1956 (Symposium)*, New York 1980.

PAUL I. TRENSKY:
Czech Drama Since World War II, (Columbia Slavic Studies), White Plains 1978.
The Fiction of Josef Škvorecký, London 1991 (2. vyd. New York 1992).

RENÉ WELLEK:
Essays on Czech Literature, Haag 1963.
The Literary Theory and Aesthetics of Prague School, Ann Arbor 1969.
Czech Literature: East or West?, in *Czechoslovakia (Past and Present)*, ed. M. Rechcigl Jr.,
Haag 1969.
Propagace české literatury, *Proměny* 1978, s. 28-33.
New Czech Books on Literary History and Theory, *Slavic Review* 1967, s. 295-301.

ČESKÁ LITERATURA V AMERICKÝCH KNIHOVNÁCH

MISHA HARNICKOVÁ

Podobně jako v jiných odvětvích i budování knihovního fondu české literatury ve Spojených státech od počátku pokulhávalo za budováním fondu literatury ruské. Je to pochopitelné: pro Američany bylo Rusko vždy enigmatické, zatímco české země byly po dlouhá léta v područí monarchie habsburské, jež sama o sobě nebyla zrovna tou nejpřitažlivější částí Evropy. I když například moravští bratři brzy měli ve Státech své jméno a byli – a jsou – činní a známí dodnes, zájem o českou literaturu byl minimální. Vždyť i literatura ruská musela počkat na svoji dobu: teprve v roce 1907 bylo Kongresovou knihovnou ve Washingtonu zakoupeno 80 000 knih ruského sběratele Genadije Vasiljeviče Judina.

Avšak tradice budování fondu české literatury v amerických knihovnách a jiných institucích přece jenom určitou historii má. Byly to však původně různé krajské spolky, které začaly budovat české sbírky, protože potřebovaly české knihy pro své členy. Snad nejstarší knihovnou tohoto typu je Slavonic Benevolent Order of the State of Texas Library & Museum v Temple v Texasu založená v roce 1897. Proč taková knihovna v Texasu? Je zde poměrně velká česká menšina, a tak knihovna české literatury vznikala nejen pro české imigranty, ale i díky nim a jejich přičiněním. Tato knihovna, spojená s muzeem, má kolem 12 000 knih a 2000 periodik. Ne všechny jsou pochopitelně badatelského (vědeckého) rázu, ale celá sbírka se týká tematiky českých zemí. Avšak i "nedůležitý" materiál se může časem stát předmětem vědeckého zájmu. Pochopitelně, jestliže instituce začne budovat sbírku určitého zaměření, snaží se získávat materiály i z jiných zdrojů a nakonec toto úsilí přesáhne zájem hlavních uživatelů: stane se z toho jakési "poslání".

Další podobně etnický zaměřená sbírka je Archives of the Czech and Slovaks Abroad, část Regenstien Library v Chicagu, založená v roce 1972. Podnět k jejímu vzniku jistě dalo to, že v Chicagu je poměrně velká česká imigrantská skupina, a tak získávat zajímavý archivní materiál nebylo natolik obtížné. Růst sbírky brzy vedl k založení zvláštní sekce v této knihovně. I v této sbírce je však důraz kladen hlavně na život a osudy českých imigrantů v Americe, nikoliv na kvalitu a rozsah fondu.

Podobně jako je to i u jiných disciplín hodnota a kvalita fondu české literatury v amerických knihovnách většinou bývá úměrná velikosti knihovny samotné. Kongresová knihovna (Library of Congress) má tudíž sbírku nej-

větší, za ní následují Newyorská veřejná knihovna (New York Public Library), Indianská univerzita, Kolumbijská univerzita, Harvardova univerzita.

Stává se zřídka, že sbírka české literatury začne vznikat při instituci, která není nějakým způsobem zaměřena na české uživatele. Důvody budování speciálních sbírek jsou však různé: univerzitní knihovny většinou začnou sbírat určitý materiál, protože je to nutné pro akademický obor, který se vyučuje. Na mnoha univerzitách se výuka českého jazyka a často i literatury v překladu v posledních letech znatelně vytrácí – o češtinu prostě není zájem, i když se původně očekávalo, že východoevropské revoluce z roku 1989 vzbudí nový zájem o kulturu dotyčných zemí. Dalším podnětem ke vzniku české sbírky může být náhodný dar, který knihovnu jakoby "zavazuje" k dalšímu budování a doplňování této sbírky. Nejčastěji se však sbírky české literatury rozrůstají, když je výběrem slovanské literatury pověřen knihovník českého původu.

K tomu, aby knihovna mohla podpořit výuku českého jazyka nebo literatury, není vlastně zapotřebí příliš mnoho materiálu: postačí čtyři až pět knihovních regálů, obzvláště když v oblasti výuky české literatury se v podstatě jedná o K. Čapka a o druhou třetinu 20. století. Jenomže knihovny jsou známé svou chtivostí, a tudíž se snaží vždy mít více, než je zapotřebí. Hlavně ty nejproslulejší, výzkumné univerzity, ať už Kolumbijská, nebo Stanfordská, se pochopitelně snaží mít ve fondu téměř vše anebo aspoň co nejvíce.

Mnoho knihoven se snaží získávat i materiály, které nejsou přímo potřeba k výuce. Dalo by se i říci, že v mnoha disciplínách jsou si fondy dost podobné, jelikož základní výuka je většinou všude stejná. Výjimku tvoří vzácné knihy a pozůstalosti, které se většinou také stávají součástí fondu vzácných knih.

V mnoha odvětvích je situace ve Spojených státech odlišná od situace v Čechách, kde se Památník národního písemnictví snaží získávat dílo a pozůstalost všech významných českých spisovatelů. Ve Spojených státech neexistuje jedna jediná instituce s podobným účelem. Každá knihovna se snaží získávat své vlastní dárce a mnoho knihoven má svůj zvláštní spolek zvaný Přátelé knihovny (Library Friends), který se mimo jiné též snaží identifikovat potenciální dárce vzácných sbírek. Tak například Kolumbijská univerzita na začátku tohoto roku získala po dlouhém úsilí pozůstalost významného amerického dramatika Tennessee Williamse, ačkoli se nedá říci, že tato univerzita má nějakou velkou tradici v oblasti dramatického umění či divadelní vědy. Ve Spojených státech tedy neexistuje místo, kde by se shromažďovaly důležité a vzácné dokumenty literárního charakteru. Dokonce se stává, že několik knihoven soupeří, aby získaly významnou pozůstalost, kterou ta bohatší knihovna posléze skoupí, anebo se prostě dárce arbitrárně rozhodne pro jednu z nich. Nedávno se například podařilo Newyorské veřejné knihovně získat celou knihovnu českého státníka Jana Papánka od jeho vdovy. Sbírkou je to obrovská a pochopitelně unikátní, ob-

sahuje korespondenci s mnoha politickými činiteli posledních padesáti let, a dá se říci, že také výborně dokumentuje činnost londýnské exilové vlády. Díky dobrým osobním stykům s profesorem Stanleyem Wintersem, americkým politologem a přítelem Čech, se Newyorské veřejné knihovně rovněž podařilo získat od něj a od jeho ženy významnou sbírku čítající mnoho prvních vydání literárních děl 20. století, hlavně poezie, často i s podpisem autora. Co se darů beletrie týče, myslím, že nejvýznamnější je sbírka, kterou Gordon Skilling věnoval knihovně na Torontské univerzitě: jeho sbírka Edice Petlice je jistě unikátní.

Jsou to však především obrovské knihovny výzkumných univerzit, které mají největší podíl na shromažďování materiálu ve všech oborech, a tudíž i v oboru české literatury. Zřejmě nejstarší dílo, které se octlo jako první v amerických univerzitních knihovnách, je Komenského *Janua linguarum...* Tato kniha se nachází na Harvardově univerzitě již od 17. století a svého času byla na seznamu knih, které musel student přečíst, aby mohl získat titul magistra (Master's degree). Od té doby až do roku 1823 knihovna na Harvardově univerzitě příliš českých knih nezískala. Další významné knihovny, které mají už dlouhou tradici v budování sbírek české literatury, jsou již zmiňované Kongresová knihovna ve Washingtonu a Newyorská veřejná knihovna. Obě začaly čas od času dostávat české knihy již v minulém století.

Budování knihovních fondů není však nejlevnější, a proto v sedmdesátých letech začala narůstat kooperace mezi knihovnami. Univerzitní knihovny v určitých oblastech, například na severovýchodě Spojených států, se rozhodly, že budou spolupracovat nejen při zpracovávání materiálu, ale i při budování knihovních fondů. (I když časem spolupráce v akvizici materiálu začala upadat, ekonomické podmínky posledních let knihovny nutí tuto spolupráci obnovit.) Z iniciativ Stanfordské, Kolumbijské a Harvardovy univerzity a Newyorské veřejné knihovny se začala budovat národní databáze zvaná RLIN. Jedním z cílů této databáze bylo usnadnit spolupráci v nákupu knih: když jedna knihovna získala určitou knihu – a hlavně periodikum –, ostatní knihovny dotýčný materiál nemusely kupovat, protože si ho mohly vždy od jednoho z ostatních partnerů vypůjčit pro své čtenáře a badatele. Tato spolupráce byla důležitá zejména v oblasti periodik, a to nejen kvůli jejich vysokým cenám, ale i proto, že knihovny takto také ušetřily místo ve skladech. To však vůbec neznamená, že by důležité základní publikace nebyly ve spolupracujících knihovnách duplikovány. Duplikáty se často najdou i v rámci jedné univerzity, pokud má více dílčích knihoven. (Na Kolumbijské univerzitě se například najdou překlady některých Kunderových děl i ve třech odděleních.) Knihovny se také mezi sebou dohodly, která z nich bude nakupovat materiály v určitém oboru na všeobecné úrovni, pouze pro podporu výuky, která na vyšší úrovni, pro vědecké účely, a která nakoupí v daném oboru vše, co je k dostání.

S výjimkou Kongresové knihovny, Newyorské veřejné knihovny a některých speciálních institucí jsou knihy v amerických knihovnách na regálech uspořádány systematicky a sklady jsou veřejně přístupné, což je pro uživatele velmi výhodné. Vědec či student si může prohlížet knihy přímo na regálech a často může objevit další knihy, které se mu hodí ke studiu. V katalogu totiž nemusí vždy najít vše, protože velmi záleží na tom, jak strukturuje hledání.

Jen na okraj: Když jsem si vyhledala v národní databázi RLIN, do které přispívá velké množství amerických knihoven, heslo "česká literatura", objevilo se 1306 záznamů. To znamená, že knihy o české literatuře, v mnoha jazycích a v různých vydáních, jsou v této databázi velmi dobře zastoupeny. Karel Čapek – jako autor – má v této databázi 697 záznamů, Milan Kundera 207 záznamů. Dokonce i Karel Havlíček Borovský je zastoupen 105 záznamy. Pro knihy, na kterých se podílel René Wellek, je v databázi 140 záznamů.

Americké knihovny však většinou východoevropské tituly nekupují, nýbrž je získávají výměnou. Na jedné straně tato výměna pomáhá knihovnám z východní Evropy, protože mohou získat knihy a periodika, které by si nikdy nemohly samy koupit, a na druhé straně to pro americké knihovny znamená, že většinou dostanou, co potřebují. Národní knihovna České republiky (dříve Státní knihovna), Základní knihovna AV ČR a státní vědecké knihovny byly a jsou hlavními výměnnými partnery amerických knihoven. Navzdory výměnám s východoevropskými knihovnami musí americké knihovny někdy kupovat knihy prostřednictvím různých dodavatelů, kteří většinou měli a stále ještě mají knihy předražené. Například česká kniha, která se dostane v Praze za 80 korun, se kupuje od knižního dodavatele Interpress v Británii za 12 dolarů.

A nyní stručně o některých významných knihovnách a jejich sbírkách:

Kongresová knihovna ve Washingtonu začala intenzivně sbírat českou literaturu až po 2. světové válce. I když tehdy už určitý fond měla, teprve v padesátých letech získala sbírku vzácných knih obsahující například knihu z tisku Mikuláše Konáče z Hodišкова ze 16. století, *Kalendář historický* sepsaný Danielem Adamem z Veleslavína, a též vydání *Kralické bible* z roku 1596. Jako jedna z mála knihoven vlastní Kongresová knihovna *Postillu* Jana Husa z roku 1563. Thomas Čapek, významný dějepisec amerických Čechů, věnoval Kongresové knihovně svou obsáhlou sbírku, a fond tak značně ohořatil. Knihovna získává své knihy hlavně výměnou a v současné době má okolo 100 000 knih s tematikou zemí českých a slovenských. Jenom titulů periodik má Kongresová knihovna kolem 2400. Unikátní je zřejmě speciální část sbírky obsahující téměř 650 titulů lingvistických. Mezi nimi se nachází velké množství učebnic českého jazyka, vydaných jak v Československu, tak v zahraničí pro studenty, jejichž mateřským jazykem není čeština, a též pro české emigranty, aby si přiblížili rodný jazyk.

V roce 1897 bylo založeno české oddělení ve Webster Free Library na východní straně Manhattanu, kde až donedávna sídlilo značné množství Čechů. V roce 1903 se Webster Free Library stala pobočkou Newyorské veřejné knihovny, která – poté co v roce 1911 vytiskla katalog svého fondu – byla se svými téměř 15 000 českými a slovenskými svazky pravděpodobně mimo území Čech největší knihovnou s českými a slovenskými svazky ve světě. Podle zajímavé statistiky si knihy v českém jazyce v různých vědních oborech vypůjčilo v období patnácti let (končícím rokem 1913) téměř půl milionu čtenářů. V šedesátých letech se však většina těchto více než 15000 knih přestěhovala na 42. ulici, do hlavní budovy Newyorské veřejné knihovny, jedné z největších a nejlepších badatelských knihoven vůbec. Jelikož Webster Free Library sbírala vše, co bylo možné, bylo v jejím fondu také množství překladů, knih populárních, hlavně pak duplikáty beletrie. Těchto asi 3000 titulů bylo přestěhováno do Donnellovy knihovny na 53. ulici, kde lze nalézt beletrii v jazycích celého světa a kde většina návštěvníků ani nemluví anglicky. Je však také pravda, že jak se imigranti postupně asimilují, není již nutné, aby byly národní literatury v Donnellově knihovně. V současné době jsou národní literatury umístěny většinou přímo v hlavní knihovně na 42. ulici, aby byly vždy k dispozici badatelům (tato knihovna půjčuje knihy pouze prezenčně). Od počátku bylo posláním Newyorské veřejné knihovny, aby byla knihovnou veřejnou, ne jen popularizační, aby sbírala materiály přinejmenším na stejné a snad i na vyšší úrovni jako univerzitní knihovny. Jedním z důvodů pochopitelně je, že univerzitní knihovny velmi často nemají dostatek financí a navíc musí nakupovat především literaturu na podporu výuky. Knihovna vlastní *Dalimilovu kroniku*, díla Tomáše ze Štítného, Jana Husa a několik děl J. A. Komenského.

Již v roce 1898 se vyučovala čeština na Nebraské univerzitě (University of Nebraska) v Lincolnu. Bylo tedy nutné a vhodné mít české knihy. Až do roku 1968 česká sbírka neměla více než asi 500 titulů. Teprve když se tam stal archivářem Joe Svoboda, původem Čech, sbírka se začala rozrůstat. Svobodovi se mimo jiné podařilo získávat dary od různých osob, například profesor Zdeněk Hruban z Chicagské univerzity věnoval všechny své duplikáty (hlavně periodik) – dnes má knihovna asi 600 titulů různých českých periodik. Přitom Nebraská univerzita ani její knihovna nejsou zvláště proslulé jako výzkumné instituce. Jak je vidět, aby se knihovna stala známou pro určitou sbírku, a tak i přitahovala budoucí dárce, stačí někdy jeden člověk a jeho zájem o určitý obor, jeho osobní styky a též jeho umění přesvědčit administrativu, že to, čeho se snaží docílit, je důležité.

Texaská univerzita (University of Texas) v Austinu začala vyučovat češtinu v roce 1915. Proto bylo nutné, aby měla v knihovně několik základních knih, ale teprve ve čtyřicátých letech se začala knihovna vážně zajímat o české knihy. Neexistoval však žádný plán systematického budování české

sbírky, a tak se tam dostal asi jen náhodou *Kalendář historický* Daniela Adama z Veleslavína. Knihovna měla to štěstí, že Svatava Pírková-Jakobsonová věnovala knihovně velkou část své sbírky a sbírky Romana Jakobsona. V současné době má česká část knihovního fondu přibližně 5000 titulů, což je v podstatě běžné číslo na běžné výzkumné univerzitě. V roce 1990 byla založena Texas Chair in Czech Studies, což mělo za následek nejen jmenování profesora a rozšíření výuky, ale i budování knihovního fondu s českou tematikou. Stojí též za pozornost, že Austin je jedna z mála knihoven výzkumných univerzit, která nemá žádného výměnného partnera na východě Evropy – všechny knihy buď kupuje, nebo je dostává darem.

Indiánská univerzita (University of Indiana) je jednou z předních univerzit, kde se vyučuje čeština, a navíc knihovník, který je už dlouhou dobu zodpovědný za doplňování slovanské literatury, se velmi zajímá o českou tematiku. První kniha pro ještě neexistující českou sbírku byla zakoupena v roce 1897: *Charles Maurice's The Story of Bohemia from the Earliest Times to the Fall of National Independence in 1620* (vyšla v New Yorku v roce 1896). I když v roce 1950 knihovna měla asi jen 80 knih týkajících se Čech a Slovenska, v osmdesátých letech měla již téměř 17000 titulů týkajících se všech aspektů tohoto oboru. Dnes je to knihovna s poměrně velikou sbírkou – zahrnuje až 40 000 knih týkajících se česko-slovenské tematiky (to znamená, že všechny vědní obory jsou velmi dobře zastoupené). Pouze asi 6000 titulů není v češtině. Krásná literatura čítá asi 12 000 svazků 630 autorů. Knihovna má několik prvních českých biblí a první vydání K. H. Máchy a mnoha autorů druhé poloviny 20. století. Jelikož knihovna zakoupila před mnoha lety knihovnu jednoho moravského kláštera, má velikou sbírku knih 18. a 19. století, a přestože se převážně nejedná o knihy české, jde o zajímavý doplněk materiálu s českou tematikou.

Knihovna Kolumbijské univerzity (University of Columbia) začala sbírat knihy české anebo s českou tematikou až vlastně po 2. světové válce, i když čeština se na univerzitě učila již ve dvacátých letech a literatura od roku 1931. Jistě, knihy se do knihovny dostávaly, ale pouze náhodně – neexistoval žádný systematický pokus získávat je. Sbírkou se začala rozrůstat v podstatě až po 2. světové válce (podobně jako na mnoha jiných amerických univerzitách), tedy v době, kdy na této univerzitě přednášel mimo jiné i Roman Jakobson. Například od čtyřicátých let do roku 1968 knihovna obdržela kolem 1700 titulů v oblasti literatury, od roku 1968 asi 5500 titulů. Dnes má knihovna asi 40 000 svazků, které se týkají Čech a Slovenska, v různých jazycích. Hlavním důvodem je, že Kolumbijská univerzita uděluje doktorát a má jednu z hlavních badatelských knihoven: je tedy nezbytné, aby se snažila získávat veškerý nutný materiál. A i když začala sbírat české knihy poměrně nedávno, má například *Časopis pro českou filologii* (od roku 1911) a *Hlasatel český* (od roku 1806). To je hlavně zásluha knihovníků, kteří

byli pověřeni slavistickou literaturou a kteří prostřednictvím svých kontaktů s knihovnami na Východě a hlavně výměnou získávali desiderata i přijímali nabídnuté duplikáty z českých knihoven.

Knihovna Harvardovy univerzity je jednou z největších, co se knih s českou tematikou týče – má téměř 8000 titulů krásné literatury, mezi nimi například 65 knih Jaroslava Vrchlického a mnoho prvních vydání F. L. Čelakovského. Detailně jsou zastoupena i díla kritická, ať Jungmannova, či Jakobsonova.

Illinojská univerzita (University of Illinois) má asi 5000 svazků české literatury a navíc významnou sbírku I. Perlstein Collection of Czechoslovak Book Design, v níž jsou zastoupeny vzácné unikáty bibliofilské, zejména z dvacátých a třicátých let, a též 80 knih, k nimž přispěl Karel Svolinský.

Hoover Institution, součást Stanfordské univerzity v Kalifornii, má *Astrologica opuscula Prague* z roku 1564. Je to instituce, která se soustředí hlavně na historii a politické vědy. Až teprve v šedesátých letech začala tato knihovna sbírat beletrii. Na Berkeley, též v Kalifornii, začali sbírat český materiál až od šedesátých let, kdy se knihovníkem pověřeným doplňováním fondů stal Čech. Knihovna má asi 4500 knih české beletrie.

Kalifornská univerzita (University of California) v Los Angeles (UCLA), kde učí Michael Heim (známý a častý překladatel české literatury do angličtiny), má téměř 4000 titulů české beletrie z celkového počtu asi 10 000 knih týkajících se Čech a Slovenska. Knihovna se též pyšní svou sbírkou komeňan, obsahující 200 titulů, a především Lumírem (1873-1939), který má i mnoho jiných knihoven, byť ne vždy v takovém rozsahu.

Michiganská univerzita (University of Michigan) začala sbírat české knihy již ve dvacátých letech a jejich nejstarší knihou je *Biblií česká v Benátkách tištěná* (1506). Sbírkou není příliš obsažná, ale očekává se, že až se na podzim tohoto roku Jindřich Toman ujme vedení Slavistické fakulty, začne knihovna sbírat českou literaturu systematictěji a hlouběji.

Zajímavá je nezávislá sbírka Immigration History Research Center na Michiganské univerzitě, která – i když se nesoustředí na literaturu – zahrnuje i sbírku krajanských novin a časopisů, z nichž mnohé jsou velkým přínosem pro badatele.

Bohemika lze nalézt i v institucích, kde se čeština nevyučuje. Příkladem může být Pennsylvánská státní univerzita (Pennsylvania State University), která má některé základní překlady, především literatury druhé poloviny 20. století. Celkem má asi 900 knih týkajících se Čech. Knihovna není zapojena do žádného výměnného systému, knihy většinou kupuje nebo dostává darem. Přesto však vlastní knihu *Ke cti svých přátel milých...* Bohumíra Jana Dlačače z roku 1784.

Děkuji Marce Bendarové (Pennsylvania State University) za stylistické připomínky a úpravy.

BOHEMISTIKA VE VELKÉ BRITÁNII

ROBERT B. PYNSENT
KAREL BRUŠÁK
JAMES NAUGHTON
IGOR HÁJEK (1931-1995)

LONDÝN

Na Londýnské univerzitě začala bohemistická a slovakistická studia, když zde T. G. Masaryk, spoluzakládající profesor Školy slovanských studií (tehdy na Královské koleji), v roce 1915 přednášel o malých národech. Od té doby vyučovali na Londýnské univerzitě (od konce dvacátých let na samostatné koleji, tzv. Škole slovanských a východoevropských studií, SSEES) F. Chudoba, O. Vočadlo, R. Wellek a během 2. světové války Miloš Sova a Stuart Mann. Stuart Mann, jazykozpytec, autor prvního albánsko-anglického slovníku a prvního překladu Nového zákona do romštiny, vyučoval českou a slovenskou literaturu do roku 1972. Mezi jeho žáky patřil Karel Brušák, jenž pak učil české a slovenské literatuře na univerzitě v Cambridgi. V roce 1972 přišel do Londýna Robert B. Pynsent, Brušákův žák, 1973 pak David Short, kteří dodnes vedou (spolu s českým a od roku 1995 i se slovenským lektorem) výuku české a slovenské řeči a literatury. Další učitelé se věnují vedlejším oborům – M. Rady českým, respektive československým dějinám a K. Williams česko-slovenské politologii. Od počátku osmdesátých let do začátku let devadesátých (když britská vláda – po skončení studené války – projevovala již menší zájem o věci československé) zorganizovala škola řadu bohemistických a slovakistických vědeckých konferencí: například K. M. Čapek Chod; T. G. Masaryk; Přelom století v rakousko-uherské kultuře; Současná slovenská próza (první mezinárodní konference na toto téma vůbec); Současná česká próza.

Do roku 1990 absolvovali ročně jeden až dva studenti bakalářské studium a jeden student studium mistrovské (s výjimkou let 1979-1980, kdy studovala na bakalářství jen jedna studentka). Od roku 1990 však počet studentů roste, a to téměř nad možnosti vyučujících. V letech 1993-95 se určitým – byť dílčím – způsobem věnovalo bohemistice či slovakistice 50 až 60 studentů. Těmto oborům se dnes plně věnuje sedm studentů v prvním, tři ve druhém, jeden ve třetím a jeden ve čtvrtém ročníku bakalářství. Pro studijní rok 1995-96 se přihlásilo více než patnáct studentů. Na doktorát studují tři studenti (čtyři jsou státem stanoveným maximem na jednoho učitele): jeden končí (s tématem srovnání pojmu "obět" v české a americké

literatuře od padesátých let), jedna je ve druhém (téma K. M. Čapek Chod) a jedna v prvním ročníku (téma E. Hostovský).

Škola slovanských a východoevropských studií je jediným institutem v "západním světě", kde je možné dosáhnout plné univerzitní hodnosti na oborech češtiny a slovenštiny, proto sem přicházejí zájemci o tento obor z celé Evropské unie, ze Severní Ameriky, občas i z bývalého socialistického bloku.

Z BIBLIOGRAFIE

ROBERT B. PYNSENT:

Julius Zeyer (The Path to Decadence), Hague 1973.

Hesla o české a slovenské literatuře a jejich autorech, in *Everyman's Encyclopaedia*, London 1978.

ed. *Czech Prose and Verse*, London 1979.

ed. Karel Matěj Čapek Chod (*Proceedings of a Symposium*), London 1985.

Česko-anglický slovník, s I. Poldaufem, Praha 1986, 2. vyd. 1990.

Conceptions of Enemy (Three Essays on Czech and Slovak Literature), Cambridge 1988.

ed. *Intellectuals and the Future in the Habsburg Monarchy (1890-1914)*, s. L. Péterem, London 1988.

ed. *Decadence and Innovation (Austro-Hungarian Life and Art at the Turn of the Century)*, London 1989.

Jaroslav Hašek (1883-1923), in *European Writers 9 (The Twentieth Century)*, ed. G. Stade, New York 1989.

Hesla o českých a slovenských autorech, in *Longman Encyclopaedia*, ed. A. Briggsová, London 1989.

ed. *T. G. Masaryk (1850-1937) 2: Thinker and Critic*, London 1989.

Karel Čapek a nostalgie, sb. *Karel Čapek 1988 (Slavica Pragensia XXXIII)*, ed. L. Patera – D. Moldanová, Praha 1989.

Characterization in Mácha's Máj, sb. *Czech Studies (Literature, Language, Culture)*, ed. M. Grygar, Amsterdam-Atlanta 1990.

Hesla o českých a slovenských autorech, in *Writers from Eastern Europe*, ed. C. Hawkesworthová, London 1991.

Hesla o českých autorkách, in *Bloomsbury Guide to Women's Literature*, London 1992.

Hesla J. Hašek, L. Vaculík, D. Tatarka, J. Škvorecký, M. Kundera, I. Klíma a K. Čapek, in *Encyclopaedia of World Literature in the 20th Century*, London 1993.

ed. *The Everyman Companion to East European Literature*, s S. I. Kanikovou, London 1993.

Questions of Identity (Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality), Budapest-London-New York 1994.

Sex under Socialism (An Essay on the Works of Vladimír Páral), London 1994.

DAVID SHORT:

ed. a přel. *Linguistické čítanky I (Sémiotika 1, 2)*, s L. Nebeským, P. Novákem, B. Palkem, Praha 1970, 1972.

Ladislav Tondl: Scientific Procedures, překlad, Dordrecht-Boston 1973.

Ladislav Tondl: Problems of Semantics, překlad, Dordrecht-Boston 1981.

The language of Čapek Chod's Turbina, sb. *Karel Matěj Čapek Chod (Proceedings of a Symposium)*, ed. R. B. Pynsent, London 1985.

- Jaroslav Seifert: Halley's Comet, in *J. S. : Exhibition Notes*, překlad, London 1985. *Czechoslovakia*, Oxford-Santa Barbara 1986.
- František Gellner: The Joys of Life I a XIV, in *The Lost Voices of World War I (An International Anthology of Writers, Poets & Playwrights)*, ed. T. Cross, překlad, London 1988.
- Linguistic authenticity in Karel Čapek's Conversations with TGM, sb. *T. G. Masaryk (1850-1937) 3: Statesman and Cultural Force*, ed. H. Hanak, London 1989.
- Současný stav bohemistiky ve Velké Británii, in *Čeština jako cizí jazyk III (Materiály z III. mezinárodního symposia Český jazyk a literatura v zahraničí)*, red. J. Tax, Praha 1990.
- Zpracování sloves pohybu v Jungmannově Slovníku česko-německém, *Rocznik slawistyczny* 1992, č. 1.
- Czech, in *The Slavonic Languages*, red. B. Comrie – G. G. Corbett, London 1993.
- Teach Yourself Czech*, učebnice a kazeta, London 1993.
- Czech (A Multi-Level Course for Advanced Learners 1 a 2)*, s F. Čermákem, J. Holubem, J. Hronkem a M. Šárou, Brno 1993.
- Essays in Czech and Slovak Language and Literature*, London (v tisku).

CAMBRIDGE

Katedra bohemistiky a slovaktiky byla zřízena v Cambridge v roce 1957 jako část oddělení slovanských studií na Fakultě moderních a středověkých jazyků z iniciativy profesorky Elizabeth Hillové. Prvním učitelem byl Robert Auty (1914-78), který zde vystudoval němčinu (absolvoval 1935). Za své návštěvy Československa si osvojil češtinu a slovenštinu a za války pracoval v kulturním oddělení československé vlády v exilu. Z Cambridge odešel v roce 1962, kdy byl jmenován profesorem srovnávací filologie slovanských jazyků na Londýnské univerzitě.

Katedry v Cambridge se ujal jeho spolupracovník z kulturního oddělení československé vlády Karel Brušák, který vystudoval filozofii, estetiku a českou literaturu na Karlově univerzitě u profesorů Mukařovského, Nejedlého a Hýska a graduoval v roce 1956 z češtiny, slovenštiny a slovanské filologie po pětiletém studiu na Londýnské univerzitě.

Bohemistika se zde kombinuje se studiem kteréhokoli jiného evropského jazyka kromě angličtiny, ve výjimečných případech se studiem jiného humanistického oboru. Příprava pro hodnost bakaláře a magistra je čtyřletá; třetí rok je student povinen strávit v zemi, jejíž jazyk a literaturu si zvolil jako hlavní obor. Kromě ústní zkoušky z češtiny nebo slovenštiny během druhého roku jsou všechny zkoušky písemné. Po prvním roce následují čtyři tříhodinové zkoušky, zahrnující jazyk, metodologii literární kritiky a rozbor textů. Po druhém roce zahrnuje tzv. Tripos Part I pět nebo šest tříhodinových zkoušek z jazyka a české a slovenské literatury. Po návratu do Cambridge student skládá konečnou zkoušku, tzv. Tripos Part II, která zahrnuje dvě tříhodinové zkoušky z jazyka a dvě nebo tři další zkoušky z literatury české (středověké a moderní), slovenské a z historie obou jazyků.

K dosažení hodnosti bakaláře/magistra musí kandidát složit kromě povinných zkoušek z jazyka aspoň dvě ze tří specializovaných zkoušek. Je-li jeho hlavním oborem jiný jazyk, může se specializovat jen na jednu z nich – buď na moderní či na středověkou literaturu, nebo na historii českého a slovenského jazyka. Některé zkoušky, předepsané pro Tripos Part I a Tripos Part II musí složit i z oboru, který si zvolil jako vedlejší. Kromě hodnosti bakaláře/magistra uděluje Cambridge také certifikát a diplom z češtiny či slovenštiny.

Od roku 1962 graduovalo z bohemistiky a slovakistiky 32 studentů, z nichž pět dosáhlo doktorské hodnosti (PhD.). Tři z nich vedou katedry bohemistiky a slovakistiky na různých univerzitách (Harvard, Londýn, Oxford).

OXFORD

Čeština (a slovenština) se v Oxfordu učí jako předměty sloužící k získání vědecké hodnosti bakaláře (Bachelor of Arts) buď samostatně na Modern Languages School, jako rovnocenná součást studia v kombinaci s jinými jazyky (francouzština, němčina, ruština atd.), nebo jako doplňující kurs na Joint School v rámci studia angličtiny, moderních dějin, filozofie nebo klasických jazyků. Kursy trvají obvykle čtyři roky (třetí rok je věnován studiu v zemi, jejíž jazyk posluchač studuje). Absolventi mohou dále pracovat na vědeckém výzkumu zakončeném příslušnou hodností (M. St., M. Phil., DPhil.), nebo se věnovat češtině jako hlavnímu oboru v dalších probíhajících kursech (viz příložené statistické údaje).

Čeština (a slovenština) se na Modern Languages School vyučuje od roku 1989. Před rokem 1989 mohl studující napsat tři "české" zkoušky v rámci ruského programu. Ještě dřív měl student jazyků na vybranou z několika možností písemných zkoušek jako součásti studia slovanské filologie zahrnujícího lingvistické bádání v oblasti českého jazyka (každoročně tuto možnost využívalo mnoho studentů a stále ještě je v naší nabídce). Česká problematika mohla být rovněž studována v ročním kursu, jehož absolvování vede k získání hodnosti v oblasti slovanských studií - od školního roku 1993/94 byla zavedena hodnost M. St. (Master of Studies).

Výuka češtiny (a slovenštiny) obsahuje jazyk i literaturu.

Po absolvování základní intenzivní jazykové přípravy, čtení dvou her (Havel, Čapek) a čtyř povídek (Neruda, Hrabal, Kundera, Pavel) v prvních dvou semestrech (říjen březen, až k předběžným zkouškám) kurs pokračuje všeobecnými informacemi o literatuře 19. a 20. století včetně výkladů o nejznámějších českých klasikách 19. století (Mácha, Erben, Němcová, Neruda). Výklady dále zahrnují i autory, jako jsou například Hlaváček, Nezval, Halas,

Durych, Vančura, Páral a jiní. Další části kursu jsou věnovány základům slovenštiny a volitelným tématům. Tato témata představují detailní studium – včetně komentářů a interpretací – dvou dalších autorů (výběrově Komenský, Hašek, Hrabal, Kukučín), středověkých textů (*Dalimilova kronika*, *Život sv. Kateřiny*, *Tkadleček*) a jazykovědné problematiky (dějiny českého a slovenského jazyka). Studenti dále mohou navštěvovat výběrový kurs (jeden z nich se zabývá českou a slovenskou poválečnou románovou tvorbou), nebo napsat kratší disertaci (dobré hodnocení práce zlepšuje celkový výsledek). Závěrečná zkouška se skládá z překladů z angličtiny do češtiny (slovenštiny) a z češtiny (slovenštiny) do angličtiny, z eseje psaného v jednom ze studovaných jazyků, z několika esejů na literární témata a z komentářů vybraných textů. Její součástí je také dílčí ústní zkouška zaměřená na stupeň porozumění tomu kterému jazyku a na aktivní mluvní projev kandidáta.

Na zahraniční stáži studenti obvykle stráví dvanáct měsíců, většinou po druhém roce studia. Doba pobytu v České republice je nezřídka doplněna i výukou angličtiny (podle možnosti většinou univerzita, nebo – podle individuální domluvy – také některá z dalších vysokých nebo i středních škol).

Přednášky a semináře jsou rozděleny mezi vyučujícího a některého z rodilých mluvčích. Výuky se účastní jeden nebo dva posluchači, semináře jsou tvořeny malými skupinami.

Většina posluchačů přijatých ke studiu češtiny jsou začátečníci (i když se příležitostně setkáváme i s rodilými mluvčími). Ti, kteří do kursu vstupují, musí mít silnou motivaci, schopnosti, energii a odolnost rychle a samostatně se vyrovnat s počátečními těžkostmi při studiu obtížného jazyka (základní gramatiku se studenti učí ještě před začátkem kursu).

Na univerzitě působí jeden vyučující (samostatná katedra češtiny nebyla ustavena) s povinností výuky jazyka i literatury. V současné době British Council dále nepodporuje v Oxfordu místa lektorů češtiny ani slovenštiny (v minulosti se o tuto podporu dělila s univerzitou v Sheffieldu). Část výuky je pokrývána rodilým mluvčím zabývajícím se postgraduálním výzkumem lingvistiky. Počet studentů i absolventů neustále roste a také sbírka českých knih a vybavení české části knihovny patří k nejlepším ve Velké Británii a přitahuje badatele a vědce z celého světa včetně České republiky.

Doktor James Duncan Naughton, vyučující českému a slovenskému jazyku a člen koleje Saint Edmund Hall, do Oxfordu přešel roku 1982 z univerzity v Lancasteru. Tam učil češtinu od roku 1978 na nyní už neexistujícím Department of Central and South-East European Studies – rozsáhlá česká část knihovny byla po zrušení této katedry převezena do Oxfordu. Studia ukončil na univerzitě v Cambridgi disertační prací *The Reception in Nineteenth-Century England of Czech Literature and of the Czech Literary Revival* (PhD 1978). Je rovněž autorem učebnice češtiny pro začátečníky *Colloquial Czech* (1987 etc.), přeložil práce Bohumila Hrabala

(*Postřižiny, Městečko, ve kterém se zastavil čas*; v jednom svazku 1993) a Miroslava Holuba (*K principu rolničky*, 1992). Je také editorem a spoluautorem knihy *The Traveller's Literary Companion to Eastern and Central Europe*. Časopisecky uveřejnil překlady Alexandry Berkové a Sylvie Fischerové, další překlady českých a slovenských autorů jsou obsaženy v antologii současné prózy *Description of a Struggle* (1994). V roce 1995 dokončil učebnici slovenštiny pro začátečníky.

Několik poznámek k rané historii "češtiny v Oxfordu": je možné zmínit se o vztazích Oxfordu s Čechami v minulých stoletích (například viklefovské kontakty s husitstvím; Peter "Engliš" Payne byl představeným Saint Edmund Hall). Za vlastní začátek českých filologických a literárních studií v Oxfordu mohou být považována sedmdesátá léta minulého století. Ředitel gymnázia a autor prací o Janu Husovi Albert H. Wratislaw, ovládající češtinu slovem i písmem a korespondující si s Hankou, Palackým a dalšími Čechy, v Oxfordu za podpory Ilchester Fund uspořádal cyklus přednášek o středověkých českých textech publikovaných jako *The Native Literature of Bohemia in the Fourteenth Century* (1878). William Morfill (od roku 1899 vyučoval kromě ruštiny i dalším slovanským jazykům, profesor v letech 1900-1909), první vědec, který v oblasti slovanských studií zaujal v Oxfordu významné akademické místo, věnoval část své odborné pozornosti české literatuře. Nějaký čas si dopisoval s J. Vrchlickým a dalšími spisovateli a básníky; mimo jiné je i autorem české mluvnice.¹ Oxfordským slavistou s obzvláštním zájmem o českou problematiku a s rozsáhlými kontakty s českým prostředím byl filolog profesor Robert Auty, který dříve vyučoval v Cambridgi a v Londýně. Mezi oxfordskými historiky zabývajícími se českými dějinami jmenujme především profesora Roberta J. W. Evanse (*The Making of the Habsburg Monarchy 1550-1700*, 1979; *Rudolph II and his World*, 1973) a profesora Zbyňka Zemana (*The Break-up of the Habsburg Empire*, 1961; *Prague Spring*, 1969; *The Masaryks*, 1976), který svého času vedl již dříve zmiňovanou lancasterskou katedru.

STATISTIKA

(Uvedené údaje zahrnují i studenty studující rok v zahraničí. Neobsahují pár dalších, kteří pravidelně navštěvovali příslušné kursy nebo se zúčastňovali některého z výběrových kursů.)

1990-1991: 2

1991-1992: 3

1992-1993: 7

¹ Viz J. Naughton: Morfill and the Czechs, *Oxford Slavonic Papers* NS XVII, 1984, s.62-76.

1993-1994: 9 + 2 postgraduální (1 M. St., 1 budoucí DPhil.)

1994-1995: 10 + 2 postgraduální (1 M. St., 1 budoucí DPhil.)

Kombinace s dalšími jazyky:

čeština-francouzština: 2

čeština-němčina: 4

čeština-ruština: 3

česká a anglická literatura 1

LANCASTER

Na univerzitě v severoanglickém Lancasteru, která byla otevřena ve druhé polovině šedesátých let, se poprvé vyučovala čeština ve školním roce 1969/70. Tehdejší vedoucí ruského oddělení, profesor Sir Cecil Parrott, bývalý britský velvyslanec v Praze, založil v Lancasteru v roce 1968 Komenského středisko a doufal, že s přispěním československých úřadů z něho časem vyroste významný badatelský ústav. Po srpnové okupaci byla sice spolupráce s Československem přerušena, zároveň však vzrostl zájem studentů o češtinu a tehdejší stážisté, doktorka Dana Kňourková a doktor Vladimír Kusin, se museli věnovat i výuce.

V roce 1970 vystřídal doktora Kusina doktor Igor Hájek. V prvním ročníku se tehdy přihlásilo na češtinu téměř třicet studentů. Téhož roku se od ruského oddělení odštěpilo nově ustavené oddělení pro studium střední a jihovýchodní Evropy, v němž pod vedením profesora Parrotta nadále pracovali dva učitelé českého jazyka a literatury a dva učitelé pro srbochorvatštinu, zatímco profesor Parrott sám vyučoval dějiny obou zeměpisných oblastí.

Zřízením tohoto oddělení při pokračující existenci Komenského střediska se bohemistika v Lancasteru dostala na pevný základ. Po počáteční vlně zájmu se počet studentů, kteří češtinu absolvovali v kombinaci s jiným oborem, ustálil na 3 až 4 ročně, ačkoli v prvním ročníku studovalo češtinu jako jazyk obvykle 8 až 10 posluchačů. Výhodou moderní Lancasterské univerzity bylo, že každý obor bylo možno volně kombinovat s jakýmkoli jiným oborem.

Po odchodu profesora Parrotta do důchodu ho v roce 1976 vystřídal jako vedoucí profesor Zbyněk Zeman. Nedlouho poté po smrti doktorky Dany Kňourkové nastoupil na její místo doktor James Naughton. Oddělení se dále stabilizovalo a v průvodu po Lancasterské univerzitě, který sestavili pro potřebu nováčků starší studenti, bylo označeno za jedno z nejlepších. Výrazně také rostla sbírka českých a slovenských knih v lancasterské univerzitní knihovně a brzo se stala po Londýně druhou nejvýznamnější bohemistickou sbírkou v Británii.

V roce 1981, v rámci úsporných opatření na britských univerzitách, se vedení Lancasterské univerzity rozhodlo oddělení zrušit. Jeho učitelé

byli přeloženi na jiné britské univerzity a knihovna Komenského střediska byla rozptýlena; v mnoha případech došlo i k rozdělení ucelených ročníkových řad českých periodik. Největší počet knih, asi 5000 svazků, přešel spolu se Z. Zemanem a J. Naughtonem do Oxfordu, asi 3000 knih odešlo s doktorem Hájkem do Glasgowu, zbytek si rozebraly jiné univerzity. V roce 1984 absolvovala češtinu v Lancasteru poslední studentka.

GLASGOW

Na Glasgowské univerzitě, kde slovanské (převážně ruské) oddělení existovalo již od roku 1917, se začalo uvažovat o trvalém zavedení češtiny po 2. světové válce na doporučení vládní komise (tzv. Scarborough Commission), která se zabývala situací studijních oborů zaměřených na východní Evropu na britských univerzitách.

V roce 1948 byl jmenován na nově zřízené místo učitele češtiny bývalý osobní tajemník Jana Masaryka doktor Lumír Soukup. Univerzita se pak po delší dobu snažila získat dalšího učitele pro výuku východoevropských dějin, v poválečné době však panoval nedostatek uchazečů s příslušnou kvalifikací a nenašel se nikdo, kdo by byl ochoten nastoupit v Glasgowě. Univerzita uvažovala i o jmenování doktora Josefa Polišenského z Prahy, ale tento záměr zmařily pounorové změny v tehdejší Československu.

Češtinu pak studovali posluchači v malých počtech, většinou pouze v nižších ročnících. (Skotský systém zná dva způsoby studia: dvou-, případně tříleté vedoucí k neznámkovanému diplomu [Ordinary] a čtyřleté vedoucí ke kvalifikační známce [Honours]). Jako polovičnímu nebo třetinovému předmětu ve vyšších ročnících se češtině věnovali jen občasní jednotlivci, třebaže po roce 1968 se zájem – jako všude – poněkud zvýšil.

Tato situace trvala až do odchodu doktora Soukupa do důchodu v roce 1981. Na jeho místo sice dočasně nastoupil doktor Jan Čulík, v rámci úsporných opatření však univerzita odmítla studium češtiny sama nadále finančně podporovat. Obor byl přesto zachován, a dokonce rozšířen, když do slovanského oddělení byli převedeni učitelé z jiných pracovišť zrušených v rámci týchž opatření: doktor Josef Fronek z glasgowské lingvistiky (jazyk) a po návratu z dvouletého pobytu na Kalifornské univerzitě v Berkeley i doktor Igor Hájek (literatura) ze zrušeného oddělení v Lancasteru, odkud do Glasgowu rovněž přešla část tamější české knihovni sbírky.

Od roku 1983 existuje tedy na Glasgowské univerzitě čeština jako obor, který lze studovat na všech úrovních. Výuka historie je většinou svěřována učitelům z univerzitního ústavu pro studium Ruska a východní Evropy. V nižších ročnících se češtině věnuje obvykle 4 až 6 studentů ročně, ve vyšších

ji v kombinaci s jiným oborem absolvují obvykle 2 až 4 studenti. Postgraduální studenti se vyskytují méně často. V nižších ročnících se počet posluchačů prudce zvýšil, když doktor Hájek uvedl samostatný kurs české literatury a dějin v anglickém překladu, který navštěvuje obvykle 10 až 15 studentů.

S pomocí výměny podporované Britskou radou se během několika uplynulých let podařilo vybudovat v Glasgowě i rozsáhlou českou knihovnu, s níž se může měřit jen Londýn a Oxford.

V osmdesátých letech, kdy byl vedoucím slovanského oddělení doktor Hájek, se podařilo získat pro češtinu (a polštinu) zvláštní statut "ztrátového" oboru s trvale nízkým počtem posluchačů. Nově ustavená skotská rada pro přidělování finančních fondů univerzitám však rozhodla, na rozdíl od svého anglického protějšku, že od roku 1996 v této praxi nebude pokračovat. Po smrti Igora Hájka v roce 1995 Glasgowská univerzita přece jen vyhlásila konkurs na místo asistenta pro českou literaturu.

(text Jamese Naughtona přeložil Petr Holman)

KATEDRA ČESKÉ A SLOVENSKÉ LITERATURY A LITERÁRNÍ VĚDY NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ

Největší zásluhy o vybudování literárněvědné bohemistiky, organizačně soustředěné do semináře pro slovanskou filologii, měli Stanislav Souček a Arne Novák – oba byli jmenováni profesory roku 1920. Jejich vědecký a pedagogický profil v době meziválečné utvářel spolu s nimi Frank Wollman a později také Roman Jakobson. I když tematické zaměření jejich vědecké činnosti bylo značně rozdílné, jsou v jejich pracích patrné některé společné rysy, na něž navazuje literárněvědné bádání na brněnské filozofické fakultě i v době poválečné a současné: je to zejména studium literatury v těsném sepětí se slovesností lidovou a pololidovou a zájem o problematiku české literatury na Moravě.

V oblasti studia starší literatury zaujímal čelné místo S. Souček, který ztělesňoval tradice pozitivistické literární historie, spojené s filologickou erudicí. V analyticky zaměřených pracích podnětně se zabýval zvláště Tomášem ze Štítného a J. A. Komenským. Iniciátorské postavení v české literární historii mají jeho práce věnované pololidové literatuře a divadlu doby barokní a vztahům mezi literaturou a slovesností ústní; s nimi koresponduje badatelská činnost F. Wollmana (první probíral lidovou slovesnost ve spojení s dějinami literatury) a zčásti A. Nováka, který zařadil lidovou slovesnost do svých dějin české literatury (1936–1939). Bádání o starší české literatuře zejména doby románské a gotické významným způsobem obohatily studie R. Jakobsona.

Novočeskou literaturou se zabýval nejintenzivněji A. Novák, který byl reprezentantem – nikoli ovšem jednostranným – duchovědně orientované literární historie. Jeho vynikající schopnosti syntetizační našly uplatnění v řadě monografií i v *Přehledných dějinách literatury české*; jsou to první zevrubné dějiny českého slovesného umění zpracovávající látku od období staroslověnské vzdělanosti až po živou přítomnost v širším vztahu k vývoji ostatních oblastí umění; těžiško celého díla tvoří partie o literatuře novocheské, v nichž se projevil Novákův vyhraněný postoj k látce.

Četné překlady Novákových syntetických prací rozšiřovaly informace o českém slovesném umění také v zahraničí. Značnou pozornost věnoval Novák literatuře na Moravě. Ke studiu české literatury v širším kontextu slovanském se soustřeďoval F. Wollman. Novocheskou literaturou se zabývali rovněž S. Souček a R. Jakobson, který navíc udržoval těsné kontakty s meziválečnou uměleckou avantgardou (zvláště s V. Nezvalem a V. Vančurou).

Studiu české literatury – starší i nové – věnovali pozornost i badatelé jiných vědních oborů, zvláště anglista František Chudoba (1878-1941), romanisté P. M. Haškovec (1876-1935) a Karel Titz (1880-1940), kteří se zabývali studiem literárních vztahů česko-francouzských.

V oblasti literární teorie se F. Wollman propracovával k modernímu pojetí literárněvědné metodologie, zejména srovnávacího studia literatury, a dospěl k závěrům, jimiž namnoze předjímal směřování literární vědy ke studiu morfologickému a typologickému v pozdějších letech. Literárněteoretické práce R. Jakobsona vycházely z tradic ruské formální školy a z principů československého literárněvědného strukturalismu a byly novátorské zejména v oblasti versologie. Literárněteoretickými otázkami, hlavně problémy literárněvědných metod a směrů, se zabývali také badatelé z jiných oborů, zvláště klasický filolog Karel Svoboda (1888-1960) a germanista Jan Krejčí (1868-1942).

Činnost literárněkritickou soustavně provozoval v mimořádném rozsahu A. Novák, který se navíc věnoval i teoretickým a metodologickým aspektům literárněkritické práce.

Učitelská činnost profesorů v době meziválečné byla v maximální míře spjata s jejich zaměřením badatelským. S. Souček se soustřeďoval ke starší české literatuře v souhrnných cyklických kursech i v monografických přednáškách a seminářích (v nich se zabýval hlavně Štítným a Komenským); po jeho smrti (1935) se podíleli na výuce starší literatury A. Novák (staročeské legendy, satiry *Hradeckého rukopisu*, J. A. Komenský), F. Wollman (staročeská vzdělanost v českých zemích, česká literatura reformační), R. Jakobson (literatura raného středověku, staročeské básnictví, literatura posledních Lucemburků) a krátce i F. Ryšánek. Dějiny novočeské literatury podával soustavně v syntetických přednáškových cyklech A. Novák a kromě toho se zabýval v monotematických přednáškách a seminářích předními osobnostmi české literatury 19. a 20. století (J. Dobrovským, J. Jungmannem, J. Kollárem, F. L. Čelakovským, K. H. Máchou, K. J. Erbenem, B. Němcovou, J. Nerudou, K. Světlou, J. V. Sládkem, S. Čechem, J. Vrchlickým, J. Zeyerem, A. Sovou, O. Březinou a O. Theerem), jejichž dílo patřilo do středu jeho badatelského zájmu; vedle něho konali přednášky a vedli semináře o novočeské literatuře také S. Souček (*Rukopisy královédvorský a zelenohorský*), F. Wollman (J. Dobrovský, J. Kollár) a R. Jakobson (Čelakovského *Ohlas písní ruských*). O ústní slovesnosti a literárněvědné metodologii přednášel F. Wollman, teorii literatury (zvláště versologii, dále otázkám literárního překladu) a kulturním stykům česko-ruským se věnoval R. Jakobson, problémy literární kritiky se ve výuce zabýval A. Novák.

Od samého začátku existence literárněvědné bohemistiky na brněnské filozofické fakultě se její představitelé výrazně uplatňovali v celostátních a kulturních institucích i akcích (v České akademii věd a umění, v Králov-

ské české společnosti nauk, v Jednotě českých filologů, v Pražském lingvistickém kroužku, Státním ústavu pro lidovou píseň, v odborných komisích ministerstva školství a národní osvěty, v redakcích odborných časopisů, v *Ottově Slovníku naučném nové doby*, ve vydávání *Veškerých spisů J. A. Komenského*, při edicích spisů Terézy Novákové, Antonína Sovy, Viktora Dyka atd.). Mnohostranné styky měli se soudobým literárním děním a zcela programově se začleňovali do kulturního života na Moravě, zvláště v Brně (vedení Časopisu Matice moravské, spolupráce s Moravským muzeem, styky s Literární skupinou, živé kontakty s brněnským děním hudebním, divadelním a výtvarným aj.). Bohaté kontakty udržovali s veřejností zvláště početnou řadou hojně navštívených přednášek o literatuře a rozsáhlou činností popularizační. Soustavná práce ve prospěch kulturního dění v širším zázemí brněnské univerzity se dočkala zaslouženého ocenění; jako příklad možno uvést spisovatele Františka Táborského, který věnoval slovanskému semináři svou bohatou knihovnu, obsahující množství vzácných publikací.

* * *

Obnova činnosti Semináře pro slovanskou filologii po 2. světové válce, po šestiletém uzavření vysokých škol, vyžadovala především nové budování učitelského sboru. Z profesorů, kteří působili na brněnské literárněvědné bohemistice před válkou, pokračoval roku 1945 v práci na filozofické fakultě jenom F. Wollman; byl však do značné míry vázán vědecko-organizačními úkoly a učitelskými povinnostmi mimo vlastní obsah bohemistiky. A tak literárněvědnou bohemistiku na brněnské filozofické fakultě v poválečných letech představovali hlavně Jan Vilikovský, který byl roku 1939 převeden do Brna z Univerzity Komenského, avšak činnost v Brně rozvíjel fakticky až po válce, a Antonín Grund, který přešel na brněnskou filozofickou fakultu z Univerzity Karlovy (1945).

Vynikající medievalista J. Vilikovský ve své vědecké práci, předčasně ukončené jeho nenadálým úmrtím, razil nové cesty hlubšímu poznávání starší české a slovenské literatury, zvláště písemnictví doby gotické; vyzbrojen mimořádnými znalostmi středověké latinské literatury a středověké básnické teorie usiloval o výklad slovesného výtvoru z dobového duchovního klimatu, v němž vznikl, a o jeho hodnocení se zřením k dobovým podmínkám a normám. Záslužná je také Vilikovského ediční činnost. Starší literaturou se rovněž zabýval Antonín Grund, který se zaměřoval k literatuře renesanční, tehdy málo prozkoumané (výsledky svého studia, v němž navazoval i na podněty B. Václavka, uložil zvláště do kritických edic). Hlavním pracovním polem Grundovým byla literatura novočeská; jeho nejvýznamnějším dílem z této oblasti je monografie o K. J. Erbenovi (1935), vykládající

básníkovu tvorbu v širším kontextu slovanských literatur. Grundovy práce vycházely z trpělivého sbírání a kritického ověřování materiálu, ze studia faktů. Ve studiích z přelomu čtyřicátých a padesátých let rozšiřoval Grund svou původní v podstatě pozitivistickou badatelskou základnu prohloubeným studiem literatury z aspektů sociologických a kulturněhistorických.

Nadměrné množství pedagogické práce, a to i na jiných vysokoškolských pracovištích (Grund například přednášel také na pražské filozofické fakultě), násobené mimořádně vysokými počty posluchačů v prvních poválečných letech, vynutilo si rozsáhlou výpomoc externích učitelských sil. Starší literaturu přednášeli Jan Vilikovský (nejstarší české legendy, staročeské drama, literatura husitská), Antonín Grund (renesanční zábavná próza, světská poezie renesanční) a profesor pedagogické fakulty Josef Hrabák, pověřený přednáškami na filozofické fakultě od roku 1945 (vyzrálá gotika, spisovatelská a mecenášská činnost Karla IV., renesanční a barokní drama); po smrti J. Vilikovského převzal jeho učitelský úvazek spolu s J. Hrabákem Antonín Škarka, docent Karlovy univerzity (nejstarší památky českého písemnictví, počátky staročeské lyriky, *Alexandreis*, románská a raně gotická doba v české literatuře, J. A. Komenský jako básník). Výuku nové české literatury zajišťovali A. Grund v přehledných i monografických přednáškách a seminářích (v monotematických lekcích se zabýval *Rukopisy královédvorským a zelenohorským*, J. K. Tylem, K. J. Erbenem, K. Havlíčkem, T. Novákovou a V. Dykem), dále J. Hrabák (přehled dějin české literatury), Oldřich Králík, který pak přešel na nově zřízenou univerzitu v Olomouci (obrození na Moravě, poezie O. Březiny), od roku 1950 Artur Závodský (literatura od devadesátých let, F. L. Čelakovský). O literární teorii a metodologii přednášeli A. Grund a F. Wollman, literární kritice se věnovali ve výuce J. Hrabák a A. Závodský.

Rozvoj kulturního a vědeckého života po osvobození kladl před učitelský sbor značné úkoly také v oblasti organizátorské a řídicí práce, a to nejen v rámci místním, ale i celostátním. Učitelé české literatury vyvíjeli rozsáhlou činnost v České akademii věd a umění, v Královské české společnosti nauk, v Matici české, zúčastnili se budování akademického Ústavu pro českou literaturu a Památníku národního písemnictví, byli členy ediční rady Národní knihovny a Památek staré literatury české, podíleli se na vedení vědeckých časopisů (*Listy filologické*, *Časopis Národního muzea*), spolupracovali se Sdružením moravských spisovatelů, se Slezským studijním ústavem a podobně. Značnou pozornost věnovali rozšiřování styků s veřejností; velký ohlas měly zvláště přednáškové cykly o Slezsku a o slovanství v českém národním životě, pořádané filozofickou fakultou, v nichž vystoupili s odbornými přednáškami A. Grund a J. Vilikovský.

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let došlo k podstatným změnám v oblasti pedagogické (reforma vysokoškolského studia) i v organizační struktuře fakultních pracovišť (místo bývalých seminářů byly roku 1951 zřízeny katedry). Rozdělením Semináře pro slovanskou filologii vznikla katedra českého a slovenského jazyka a literatury, katedra rusistiky a katedra slavistiky. V této době se literárněvědná bohemistika ocitla před vážnými problémy personálními. Nejcitelnější ztrátu způsobilo náhlé umrtí A. Grunda (1952); kromě toho F. Wollman přešel na katedru rusistiky, O. Králík zcela přesunul svoje působení na Univerzitu Palackého a A. Škarka na Karlovu univerzitu (od 1951). Nedostatek učitelských sil byl překlenut převedením J. Hrabáka z pedagogické fakulty (1953), dále získáváním mladých absolventů z praxe a postupným zvyšováním jejich kvalifikace zejména formou vědeckých aspirantur; jejich výběr byl prováděn se zřetěním k pracovní specializaci tak, aby katedra byla schopna plnit všechny pedagogické úkoly interními silami. Roku 1950 se stal asistentem Dušan Jeřábek, roku 1953 přišel z učitelské služby na střední škole Milan Kopecký, v témž roce byli přijati za asistenty Milan Suchomel a Karel Palas, o rok později Vlastimil Válek a v roce 1956 Pavel Pešta. V roce 1960 přešel z brněnské pedagogické fakulty František Tenčík, o rok později byl přeřazen z katedry dějin umění Oleg Sus. Roku 1963 došlo k dalším změnám v organizační struktuře slavistických filologických pracovišť. Z katedry českého a slovenského jazyka a literatury a z katedry slavistiky byla vytvořena tři samostatná pracoviště: katedra české literatury a literární vědy, katedra českého jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy a katedra slovanských literatur, divadelní vědy a filmové vědy. A. Závodský přešel na poslední jmenovanou katedru a byl pověřen jejím vedením. Roku 1964 byl převeden z Univerzity Palackého na katedru české literatury a literární vědy Jiří Levý, roku 1968 byl přeřazen z katedry etnografie a folkloristiky Bohuslav Beneš a v roce 1969 přišel z novinářské praxe odborný pracovník bez pedagogického úvazku Bohumil Marčák.

Vědeckovýzkumnou činnost učitelů katedry sjednocovalo směřování k všestranné interpretaci literárních jevů, i když jejich odborná práce byla individuálně diferencována. V čele pracoviště stál J. Hrabák. Mezi kolektivní odborné akce katedry české literatury patřily zvláště dvě versologické konference (1963, 1966) s velkou účastí zahraničních badatelů (referáty byly publikovány ve sbornících *Teorie verše I, II*, 1966 a 1968), konference o problematice barokního umění (1967, příspěvky byly zveřejněny ve sborníku *O barokní kultuře*, 1968) a sborníky studií zabývajících se novou a starší literaturou: *Bedřich Václavek* (1963), *Cesty k dnešku I, II* (1963, 1966) a *Literárněvědné studie (Prof. Josefu Hrabákovi k šedesátinám, 1972)*. Ve

spolupráci s brněnskou pobočkou Svazu československých spisovatelů zajišťovala katedra hlavními referáty a diskusními příspěvky sympozium o moderní próze (1960) a o literární kritice (1961).

Vědecká činnost literárněvědných bohemistů se orientovala především k dějinám české literatury. Literárněhistorické studium bylo nejsoustředěnější v oblasti výzkumu starší české literatury. J. Hrabák v množství studií, knižních publikací a kritických edic věnoval pozornost ideové a formové analýze památek zvláště období vrcholné gotiky a baroka, zejména lidového, dále vývoji verše, literárních žánrů a otázkám metodologickým, přičemž značná část jeho prací měla základ srovnávací (zabýval se také studiem vztahů mezi literaturou českou a polskou). Svě schopnosti syntetizační osvědčil Hrabák zejména v "akademických" *Dějínách české literatury I* (1959), které redigoval a z větší části také napsal. Literaturu období renesance systematicky zkoumal M. Kopecký. Věnoval jí řadu dílčích studií a několik knižních prací (zvláště monografie o Konáčovi, 1962, a o Veleslavínovi, 1962), v nichž obohatil poznávání literatury této epochy zejména řešením otázek filiačních a nálezy pramenné povahy. Vedle toho se Kopecký zabýval i slovesností barokního období, což dokládá jeho publikace o V. B. Jestřábském (1969), jeho práce o homiletice, hymnografii, pololidové tvorbě a činnost ediční. Kopeckého studie mají do značné míry zaměření srovnávací; jsou orientovány ke vztahům české literatury k literatuře polské, lužickosrbské a německé. České barokní literatuře se věnoval také K. Palas, který se zajímal hlavně o veršované pololidové skladby a jejich vztahy k oficiálnímu proudu soudobé literatury. Studium pololidové literatury a relací mezi slovesným folklórem a písemnictvím v rámci slovanském i se zřením k slovesným kontaktům ve středoevropském prostoru tvořilo jednu z hlavních oblastí badatelského zájmu B. Beneše, vyzbrojeného odborným školením folkloristickým i literárněvědným. Výzkumu veršované epiky 14. století na podkladě srovnávacím se věnoval za svého působení na filozofické fakultě P. Pešta. Starší českou literaturou se rovněž zabývali někteří badatelé z jiných oborů, zvláště klasický filolog Jaroslav Ludvíkovský v studiích o středověkém latinském písemnictví v Čechách a germanista Leopold Zatočil v pracích vyšetřujících vztahy středověkých památek k literaturám germánským; z germanistů střední generace inklinuje k této problematice Eva Uhrová.

Novočeskou literaturou se zabýval systematicky D. Jeřábek, zaměřený hlavně k analýze ideově estetické problematiky literatury na širokém pozadí kulturně historickém. Věnoval se hlavně tvorbě družiny májové a dějinám literární kritiky, dále literatuře na Moravě, vztahům mezi českou a slovenskou literaturou a dějinám českého dramatu. V pracích J. Hrabáka vztahujících se k tomuto období zaujímá přední místo publikace o představitelích české literatury na Moravě, o kompozici a stylu moderní poezie a o vývoji

verse. Nová literatura patřila též k hlavním okruhům odborného zájmu A. Závodského, který se v dalších letech koncentroval k dějinám dramatu a divadla. Na novodobou literaturu pro děti a mládež se specializoval F. Tenčík. Po řadu let se soustřeďoval k jejím otázkám teoretickým a metodologickým. M. Suchomel se soustřeďoval ke studiu moderní prózy a k dějinám moderní kritiky. V. Válek zpočátku inklinoval k literatuře obrozené, později se zaměřil na studium novodobé memoárové literatury. B. Marčák zjišťoval v pramenných a bibliografických pracích účast spisovatelů meziválečného období na vyjasňování základních teoretických otázek moderního umění; po skončení tohoto úkolu se věnoval studiu dějin literárních periodik na Moravě do roku 1918. Novočeskou literaturou se rovněž zabývali A. Gregor, M. Kopecký, K. Palas a P. Pešta. Většina bohemistů věnovala pozornost novočeské literatuře i v práci ediční; na tomto poli byli činní zvláště D. Jeřábek a V. Válek, dále J. Hrabák, M. Kopecký, K. Palas, M. Suchomel, F. Tenčík a A. Závodský. Studium novočeské literatury se obírali také někteří badatelé z jiných vědních oborů; kromě pracovníků slavistických disciplín byl k tomuto zkoumání zaměřen zvláště v dřívějších letech romanista Vladimír Stupka, který také sledoval – obdobně jako romanisté Otakar Novák, Jaroslav Rosendorfský a Jaroslav Fryčer – spoje novočeské literatury s románským prostředím; J. Ludvíkovský se soustřeďoval k bádání o vztazích české literatury k tradicím antické kultury a historik Richard Pražák se zabýval kulturními styky česko-slovensko-maďarskými. Z prací patřících do oblasti literární teorie byly nejzávažnější spisy versologické. J. Hrabák se zabýval soustavně od třicátých let poetikou v celém rozsahu, speciálně versologií, a to systematickou i vývojovou. Mimořádné zásluhy o teorii verse, a to na srovnávacím základě, si získal předčasně zesnulý J. Levý. Byl také autorem průkopnických prací o teorii překladu, promýšlel užití exaktních metod v literární vědě, uvažoval o možnostech a mezích kvantitativních postupů. O. Sus dělil svůj talent mezi estetiku – s přesahy do literární vědy, ale také do muzikologie – a mezi literární kritiku. Věnoval se studiu dějin české estetiky klasické i současné v komparaci s vývojem estetického myšlení zvláště německého a ruského, analyzoval moderní literárněvědné směry a otázky poetiky, zasloužil se o osvětlení českého strukturalismu v jeho historickém kontextu, opakovaně ho přitahovala problematika meziválečné avantgardy. Zásadním způsobem zhodnotil některé představitele přítomné české poezie, ale také humoristy a satiriky; v širokém záběru glosoval literaturu faktu, literaturu zábavnou i periferní. Vedle něho byli v práci literárněkritické nejvíce činní J. Hrabák a M. Suchomel, kteří se zaměřovali hlavně k analýze nejnovější prózy, dále F. Tenčík, soustřeďený k literatuře pro mládež; divadelní kritiku pěstovali D. Jeřábek a A. Závodský.

Reforma vysokoškolského studia zaváděná do praxe od roku 1949 vyžadovala si přebudování struktury i náplně výuky literatury; byly pevně stanoveny přednášky a semináře, zavedeny encyklopedické přednášky a podobně. Množství pedagogické práce bylo násobeno zřízením studia dálkového a externího, které se rozrostlo do značných rozměrů zejména ve druhé polovině padesátých let a na začátku let šedesátých; k němu ještě přibýlo dvouleté studium postgraduální pro středoškolské profesory (1969). Někteří učitelé vypomáhali ve výuce na jiných vysokých školách, někteří vykonávali pedagogickou činnost i v zahraničí; D. Jeřábek působil v roce 1961 na univerzitě v Greifswaldu a M. Kopecký v letech 1963-1964 na univerzitě v Berlíně.

Do značné šířky se rozrostla odborná spolupráce s mimofakultními vědeckými a kulturními institucemi a činnost popularizační. Učitelé české literatury udržovali těsné styky s ČSAV (J. Hrabák byl členem uměnovědného kolegia ČSAV a jeho členem byl do své smrti také J. Levý a později M. Kopecký; ten se podílel na vydávání díla J. A. Komenského, organizovaném Pedagogickým ústavem ČSAV), s Ústavem pro českou literaturu ČSAV (zvláště jeho brněnským pracovištěm), dále se Slezským ústavem (A. Závodský), Památkovým ústavem Petra Bezruče (J. Hrabák, A. Závodský), s českým komitétem slavistů (do roku 1969 byl členem J. Hrabák, poté M. Kopecký), s literárním oddělením Moravského muzea v Brně, s brněnskou pobočkou Historického ústavu ČSAV (účast na vypracování dějin Brna) a s vědeckými institucemi v zahraničí. Podíleli se také na vedení vědeckých a kulturních časopisů (Česká literatura, Listy filologické, Estetika, Národopisné aktuality, Literatura ve škole, Štěpnice, Zlatý máj, Brno v minulosti a dnes, Časopis Matice moravské, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, Dialog, Host do domu, Plamen), měli pracovní styky s řadou nakladatelství, popřípadě byli členy jejich edičních rad, spolupracovali s filmem, s rozhlasem, s brněnskými a moravskými divadly, byli činní v kulturních komisích jihomoravského KNV a NV v Brně, spolupracovali se Svazem československých spisovatelů, zvláště s jeho brněnskou pobočkou. Značnou pozornost věnovali popularizaci výsledků odborného studia v rozhlasu, televizi, v populárně vědeckém i denním tisku, v knižních pracích a desítkách veřejných přednášek, organizovaných zejména brněnskou pobočkou Literárněvědné společnosti při ČSAV.

* * *

V sedmdesátých a osmdesátých letech došlo ke značným změnám organizačním a personálním. Do 31. 3. 1979 mělo pracoviště název Katedra české literatury. Od 1. 9. 1981 do 31. 8. 1985 bylo do katedry začleněno oddělení

divadelní a filmové vědy se Zdeňkem Srnou a Zdeňkem Smejkaem. Pracoviště bylo citelně oslabeno vynuceným odchodem O. Suse (31. 8. 1971). Na místa asistentů přišli Jiří Pavelka (1974) a Jiří Kudrnáč (1978), do důchodu odešli J. Hrabák (1978), B. Marčák (1986) a D. Jeřábek (1987), který od 1. 9. 1987 do 30. 6. 1990 působil jako profesor konzultant. Místo po B. Marčákovi bylo obsazeno Jiřím Trávníčkem (1986-1987), poté Hanou Bočkovou (od 1987, její pracovní náplň je bibliografická a komeniologická). Nově byli přijati odborní asistenti Michaela Horáková, Tomáš Sedláček (do 1990). Funkci vedoucího katedry vykonávali Karel Palas (1970-1976) a Milan Kopecký (1976-1990).

Pedagogickou a odbornou činnost rozvíjela katedra ve všech oblastech literární vědy – v teorii, metodologii, historii a kritice, a to s výraznou tendencí mezislovanskou a komparační. Pro všechny disciplíny byly napsány učební pomůcky – v letech 1973-1989 celkem devět celostátních vysokoškolských učebnic a pět skript a učebních textů. Kromě toho učitelský kolektiv napsal rukověť *O české a slovenské literatuře* a podílel se na dalších učebních pomůčkách určených zahraničním studentům Letní školy slovenských studií. Od roku 1984 koná katedra postgraduální kurs literární a umělecké kritiky a od roku 1988 se podílela na výuce v řádném studiu estetiky.

Katedra uspořádala vědecké konference ke 150. výročí úmrtí Josefa Dobrovského (1979), O aktuálních otázkách literatury na Moravě (1981), Literární Bílovice (1982-1989), o teoretickém a metodologickém přínosu katedry literární bohemistiky k rozvoji moderní literární vědy (1985). Jako lektori působili v zahraničí J. Pavelka (1980-1982 v Jugoslávii a 1988-1990 v USA) a J. Kudrnáč (1987-1989 v Anglii). Studijní pobyty na katedře absolvovalo čtyřicet zahraničních slavistů.

Roku 1990 byly vypracovány nové studijní plány, mimo jiné byl sestaven plán jednooborového studia češtiny. Učiteli katedry se stali Milan Uhde (1990-1994) a Jiří Trávníček (od 1991), z pedagogické fakulty přišel roku 1991 Zdeněk Kožmín. Vedoucími katedry byli Karel Palas (1990-1991) a Milan Suchomel (od 1991).

Od roku 1990 byla výrazně posílena výuka i badatelská činnost v úseku české literatury 20. století. Rozšířen byl výběr přednášek a seminářů, vydány některé monografie a učební texty. Podnětně zapůsobil příchod Z. Kožmína, zejména jeho způsob interpretace literárního textu. Interpretační postupy po svém uplatňovali také M. Suchomel a J. Trávníček; první z jmenovaných se dále zaměřil na teoretické a historické otázky prózy a na vzájemný vztah literární vědy a estetiky, druhý přednášel o strukturalismu a sémiotice a o moderně a postmoderně. Na literaturu z přelomu století, zvláště na dekadenci a secesi se soustředil J. Kudrnáč. Za svého nedlouhého učitelského působení se osobitě uplatnil M. Uhde výklady o literatuře od dvacátých let po současnost. J. Pavelka informoval o novějších trendech

literárněteoretických. Významně přispěli k obohacení přednáškového repertoáru externí učitelé: L. Kundera exkursy do světové literatury, A. Kratochvíl poučením o ineditní, exilové a k zapomenutí odsuzované literatuře, J. Hájek komentáři k Literární skupině a literatuře na Moravě.

Nezanedbatelný je podíl členů katedry na literární publicistice a jejich členství v redakcích a redakčních radách, zejména ve Tvaru, v Literárních novinách, Hostu, Proglasu, Iniciálách, Listu pro literaturu.

Pokud jde o starší literaturu, hlavním předmětem badatelského zájmu se stala renesance a zvláště manýrismus a baroko, jak k tomu již v předchozích letech byly vytvořeny dobré předpoklady v odborné činnosti M. Kopeckého. Pod jeho vedením pracuje edičně na Komenského díle H. Bočková. Barokní homiletikou se obírá M. Horáková, symbolikou v poezii F. Bridela interní doktorand I. Fic. Dílčí aspekty Komenského života a tvorby zpřístupňuje externista J. Skutil.

M. Suchomel konal v letním semestru 1991 výuku na vídeňské univerzitě, tamtéž přednášel v roce 1992 a 1995 Z. Kožmín. Na nově založené Slezské univerzitě v Opavě externě vyučují M. Kopecký, K. Palas a V. Válek.

Pozoruhodně se zvýšila konferenční aktivita, a to na jednáních domácích i zahraničních (New York, Londýn, Paříž, Amsterdam, Poznaň, Budapešť). Katedra byla spolupořadatelem konference Oleg Sus redivivus.

Katedra spolupracuje s filozofickými a pedagogickými fakultami v České republice i v cizině a se společenskovědními ústavy Akademie věd, jmenovitě s Ústavem pro českou literaturu; M. Suchomel je členem jeho vědecké rady a členem redakční rady akademického časopisu Česká literatura; velice těsná spolupráce se rozvíjí s brněnským pracovištěm ústavu.

Na podkladě návrhů zpracovaných katedrou byly uděleny čestné doktorské tituly Masarykovy univerzity Ludvíku Kunderovi a Josefu Škvoreckému.

Bohemistickou literární tematikou se nezřídka zabývají také příslušníci jiných kateder, a to zpravidla v komparaci s problematikou vlastní specializace: uvedení si zaslouží zejména slavista I. Dorovský, rusistka D. Kšicová, romanisté J. Fryčer a I. Seidl, germanisté J. Munzar a Z. Mareček, klasická filoložka J. Nechutová, muzikolog R. Pečman, historik J. Válka.

* * *

Od založení Masarykovy univerzity byla věnována pozornost Slovensku. Nejprve to byla lektorská cvičení, vedená od školního roku 1921/22 Aloisem Gregorem, který v rámci jazykových cvičení probíral s posluchači i základní díla klasické slovenské literatury. A. Gregor, který působil na fakultě od samého začátku jako lektor slovenského jazyka, má o rozvoj brněnské slovakistiky největší zásluhy. I na Slovensku byly po právu oceněny, svědčí o

tom fakt, že Gregor byl zvolen za mimořádného člena Učené společnosti Šafárikovy (jejími členem byli i F. Wollman a J. Vilikovský) a že byl povolán do jazykozpytného odboru Matice slovenské.

Slovenská literatura byla vykládána také v přednáškách české literatury, přičemž se zdůrazňovaly vzájemné vztahy a styky mezi těmito literaturami. Speciální přednáška (i seminář) ze slovenské literatury byla zařazena do plánu studia ve školním roce 1934/35; uskutečnil ji F. Wollman, který souběžně působil na bratislavské filozofické fakultě a dobře znal kulturní i literární prostředí slovenské. S příchodem J. Vilikovského (1939), který přešel do Brna z Bratislavy, se ještě více posílily možnosti pěstování literární slovakistiky na brněnské fakultě. Tomuto vývoji však zabránila 2. světová válka a uzavření českých vysokých škol. Hned ve školním roce 1946/47 přednášel J. Vilikovský o počátcích slovenské literatury a J. Hrabák se věnoval slovenské literatuře 19. století. A. Grund zařadil do přednášek z české literatury i výklady o literatuře slovenské, stejně jako ostatní přednášející v dalších letech (A. Závodský, D. Jeřábek, M. Kopecký, K. Palas). Od školního roku 1950/51 byla v plánu výuky samostatná přednáška ze slovenské literatury, kterou zprvu konal A. Závodský, později, od školního roku 1953/54, A. Gregor a od roku 1963/64 V. Válek.

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ KNIŽNÍ PUBLIKACE OD ROKU 1989

DUŠAN JEŘÁBEK:

O národní literaturu, Praha 1989.

MILAN KOPECKÝ:

Komenský jako umělec slova, Brno 1992.

ZDENĚK KOŽMÍN:

Zvětšeniny ze stylu bratří Čapků, Brno 1989.

Umění básně, Brno 1990.

Skácel, Brno 1994.

ZDENĚK KOŽMÍN – JIŘÍ TRÁVNÍČEK:

Česká poezie od 40. let do současnosti, Brno 1994.

MILAN SUCHOMEL:

Literatura z času krize, Brno 1992.

OLEG SUS:

Estetické problémy pod napětím, Praha 1992.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ JIHOČESKÉ UNIVERZITY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Literární bohemistická studia byla na českobudějovické pedagogické fakultě pěstována od jejího založení v roce 1948. Organizačně byla po dlouhou dobu začleněna do katedry filologie, sdružující i další literární a jazykově orientované obory. V roce 1990 se osamostatnila katedra českého jazyka a literatury, samostatné literárněvědné pracoviště existuje od roku 1992.

K výraznějším osobnostem působícím v Českých Budějovicích a formujícím pozitivně tvář zdejší literární bohemistiky od šedesátých let do sklonku let osmdesátých patřili zejména profesor dr. Stanislav Cífk, CSc. (badatelské zaměření na literaturu pro děti a mládež a na regionální literaturu) a profesor dr. Josef Lála (literatura 19. století, dlouholetý výzkum čtení a literární recepce žáků základních škol). Podněty zejména v oblasti starší literatury přinesl navzdory své jazykovědně orientované specializaci i profesor dr. František Cuřín, CSc. Jejich zásluhou se počalo původně ryze pedagogické pracoviště postupně přiklánět i k badatelské činnosti, z jejich podnětů čerpala i nynější střední generace: docentka dr. Božena Plánská, CSc. (zaměření na současnou literaturu, od roku 1995 působí na VŠP Hradec Králové) a docent dr. Jaroslav Toman, CSc. (akcent na literaturu pro děti a mládež, výzkum dětského čtenářství, autorství čítanek pro 2.-5. třídu ZŠ). Od poloviny osmdesátých let se postupně prohlubovala specializace dalších pracovníků: docent dr. Dalibor Tureček, CSc. (literatura 19. století, zejména obrozenská), dr. Vladimír Papoušek, CSc. (literatura 1. poloviny 20. století), dr. Věra Pospíšilová (starší literatura). Od devadesátých let se postupně profiluje i nejmladší vědeckopedagogická generace (dr. M. Bauer – poezie po roce 1945; dr. M. Zelenka, CSc. – literární teorie) a současně se posiluje i didaktické zaměření na dramatickou výchovu a tvořivou didaktiku (dr. František Zborník, mgr. Jana Skálová).

Důraz na vědecký základ vysokoškolské pedagogické práce zesílil zejména po roce 1990. Členové katedry spolupracují s ÚČL ČAV (na *Lexikonu české literatury* D. Tureček a na *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* V. Papoušek), konají vyzádané domácí i zahraniční přednášky (FF UK Praha, slavistické instituty v Bonnu a New Yorku, PF MU Brno atd.), jsou nositeli grantů (D. Tureček pro období 1995-1997 na téma *České obrozenské divadlo a rakouské předměstské scény* – mezinárodní grant Středoevropské univerzity; spolu s V. Papouškem a F. Zborníkem dále pro rok 1995 na *Kurs*

dalšího vzdělávání učitelů – program ExTra; pro období 1996-1998 navrhuje V. Papoušek grant *Česká literatura v USA*) a účastní se mezinárodní vědecké výměny jako stipendistě (V. Papoušek – New York 1994; D. Tureček – Vídeň 1990, 1992 a 1995, Bonn 1993). Pravidelný je i podíl na práci habilitačních komisí (J. Toman v oboru teorie vyučování české literatury) stejně jako členství ve vědeckých společnostech (J. Toman – IBBA: společnost dětské knihy, členství v národním komitétu soutěže evropských škol Evropa ve škole, grantová komise č. 4 GA AV ČR; D. Tureček – Dobrovsky Gesellschaft Dresden). Podstatným způsobem se též zvýšila konferenční aktivita členů katedry, a to jak na poli domácím, tak mezinárodním.

Katedra pořádala v letech 1990 a 1994/1995 a pro rok 1995/1996 znovu organizuje ve spolupráci s pracovníky FF UK kurs rozšiřujícího studia pro učitele české literatury. V září 1995 uspořádá konferenci s mezinárodní účastí odborníků z devíti zemí na téma *Centrismy středoevropských literatur*; se zvláštním přihlédnutím k problematice českého biedermeieru. Pro rok 1997 je připravována konference k literárněhistorické metodologii.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE ČLENŮ KATEDRY

MONOGRAFIE

STANISLAV CÍFKA:

Jihočeská vlastivěda (sv. 3, Literatura a divadlo), České Budějovice 1983.

Jindřich Veselý, České Budějovice 1986.

JAROSLAV TOMAN:

Čtení pro radost (Čítanka pro 2. roč. základní školy), s J. Maršíkovou, Praha 1993, 2. vyd. 1994.

Čtete pro potěšení (Čítanka pro 3. roč. základní školy), Praha 1993, 2. vyd. 1994.

Čtete pro potěšení (Čítanka pro 3. ročník základní školy), s M. Vondrů, Praha 1993.

Já čtenář a můj svět (Čítanka pro 4. roč. základní školy), s M. Vondrů, Praha 1994.

Dobrodružství s četbou (Čítanka pro 5. ročník základní školy), s M. Vondrů, Praha (v tisku).

DALIBOR TUREČEK:

Ivan Olbracht a jižní Čechy, České Budějovice 1983.

Jistoty tichého domova (Tylův jevištní biedermeier), Edice Tvary, příloha *Tvaru* 1994, 2.6. 1994.

VLADIMÍR PAPOUŠEK:

Egon Hostovský, H+H, Praha (v tisku).

SKRIPTA

FRANTIŠEK SKORUNKA:

Světová literatura (od nejstarších dob po baroko), 1993.

JAROSLAV TOMAN:

Vybrané kapitoly z didaktiky čtení a literární výchovy I, 1983, 2. vyd. 1991.

Vybrané kapitoly z didaktiky čtení a literární výchovy II, 1990.

Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury, 1992.

DALIBOR TUREČEK:

Česká literatura národního obrození, 1993, 2. vyd. 1995.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA
NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
(1946-1995)

JIRÍ FIALA

TRADICE OBORU

Počátky literárních a literárněvědných aktivit jsou v Olomouci spjaty s existencí moravského, respektive olomouckého biskupství (založeného roku 1063) a dvou olomouckých škol – scholasterijní při kapitule (od čtyřicátých let 12. století) a farní, později městské školy u sv. Mořice (založené kolem roku 1380). Značného rozkvětu doznala v Olomouci humanistická literatura a literární teorie, jež se pěstovala i na olomoucké jezuitské univerzitě (založena v roce 1593). Nové podněty pro rozvoj literární teorie a historie přišly s osvícenstvím, zejména během olomouckého působení Josefa Dobrovského, jenž v Olomouci v letech 1787-1890 mimo jiné pracoval na *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* (1792). Český jazyk a literatura se v Olomouci vyučovaly jednak zásluhou Dobrovského v generálním semináři na Hradisku u Olomouce, jednak na stavovské akademii; zde však první učitel tohoto předmětu, Antonín Boček, výuku zanedbával, takže teprve působení Aloise Vojtěcha Šembery v letech 1839-1847 znamenalo počátek intenzivních bohemistických studií v poněmčené Olomouci (z olomouckých akademických přednášek vznikly Šemberovy *Dějiny řeči a literatury česko-slovenské*, 1858). Na olomoucké univerzitě působil do roku 1849 Ignác Jan Hanuš, jenž spolu s Ivanem Helceletem učil během revolučního roku 1848 češtině, vydával Holomoucké noviny a později se věnoval slovanské mytologii a dílu F. L. Čelakovského. Postupné rušení olomoucké univerzity (definitivně 1860) znamenalo ztrátu nejen pro literárněvědné bádání české, ale i německé, zůstala však olomoucká Studijní knihovna jako bohatý zdroj literárních textů staré i nové doby. Literární historie, teorie a kritika se poté pěstovaly zejména na olomouckém Slovanském gymnáziu (založeno roku 1867), a to především díky jeho prvnímu řediteli Janu Evangelistovi Kosinovi a jeho žákům Hynkovi Babičkovi (*O české literatuře*, Koleda 1879) a Leandru Čechovi (*O úkolu krásné literatury české na Moravě*, Zora 1885). Závažnější příspěvky literárněvědné byly publikovány ve výročních zprávách Slovanského gymnázia a v Časopise Matice moravské (Vojtěch Kotsmích, Josef Bartocha, Václav Tille a jiní).

Meziválečné literárněvědné bádání se koncentrovalo kolem Studijní knihovny, Cyrilometodějské teologické fakulty a Vlastivědného spolku muzejního (Bohuš Vybíral jako jugoslavista, Bedřich Václavěk jako literární kritik, teoretik a folklorista), Cyrilometodějské teologické fakulty (Josef Vašica jako editor a vykladač staročeské a barokní literatury); regionální literaturou se zabýval především Bedřich Slavík (*Hanácké písemnictví*, 1940). Olomoucké Prombergerovo nakladatelství v meziválečném období i těsně po válce vydávalo nejen beletrii, ale i učebnice a závažné syntetické práce literárněhistorické (zejména Arne Nováka). Oblast písní lidových a zlidovělých zkoumal spolu s Bedřichem Václavěkem Robert Smetana, dějinám divadla se věnoval Jaroslav Čičatka, aspekty literárněvědné mají některé studie regionálních historiků Jana Springera, Timothea Vodičky a Mořice Remeše. Již v meziválečných letech počíná své literárněvědné bádání a literárněkritickou činnost Oldřich Králík, středoškolský profesor na Slovanském gymnáziu. S Olomoucí byly rovněž spjaty různorodé aktivity Josefa Ludvíka Fischera, jenž se vedle filozofie a sociologie věnoval rovněž literární kritice a estetice.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA NA UNIVERZITĚ PALACKÉHO DO ROKU 1989

Obnovení olomoucké univerzity v roce 1946 jako Univerzity Palackého znamenalo počátek nové institucionalizace olomoucké literární vědy nejprve v rámci tzv. Slovanského semináře na filozofické fakultě i nové úkoly pro Státní vědeckou knihovnu v Olomouci. Učitelské síly se však stabilizovaly až po roce 1949, navíc do této doby byla bohemistika spolu se srovnávací filologií a rusistikou součástí Ústavu pro slovanskou filologii. Samostatná katedra českého jazyka a literatury vznikla až v roce 1950, do oblasti literárněvědné bohemistiky ovšem zasahovali svými pracemi i filologové jiných filologických oborů (rusistiky, anglistiky, romanistiky). Tristní důsledky pro rozvoj celé univerzity mělo zřízení Vysoké školy pedagogické (1953), redukující univerzitu na pouhou lékařskou fakultu. Na katedru českého jazyka a literatury fakulty společenských věd VŠP tak přešli i bohemisté z Pedagogické fakulty UP. Od roku 1958 byla VŠP sloučena s Univerzitou Palackého, 1964 byl do svazku fakult univerzity zahrnut i olomoucký Pedagogický institut jako Pedagogická fakulta UP se samostatnou katedrou českého jazyka a literatury. Na Filozofické fakultě UP se zrušením samostatné katedry slavistiky vytvořila katedra bohemistiky a slavistiky, k níž byl v roce 1971 připojen jako vědeckovýzkumné pracoviště Kabinet Bedřicha Václavka, vzniklý v roce 1964.

Vůdčí vědeckou osobností literárněvědné bohemistiky na Univerzitě Palackého byl nepochybně od jejího počátku Oldřich Králík (1907-1975), jenž se habilitoval obsáhlou monografií *Otokar Březina: Logika jeho díla* (1948) a jehož literárněhistorické zájmy pokryly téměř celou oblast české literatury. Především se však Králík věnoval (i jako editor) dílu Bezručovu (*Kapitoly o Slezských písních*, 1957; *Kapitoly o Petru Bezručovi*, s Viktorem Fickem, 1978), Máchovu (zejména *Demystifikovat Máchu?*, 1969), Nerudovu (*Křížovatky Nerudovy poezie*, 1965), Čapkovu (*První řada v díle Karla Čapka*, 1972) a Holanovu, třebaže Králíkovy názory ohledně atribuce některých děl Karla Hynka Máchy a Josefa Baráka byly později zpochybněny. Polemicky Králík zasáhl i do historiografie a dějin literatury počátků české státnosti, kde vyzvedl slavníkovské období, tzv. *Kristiánovu legendu* a první veršovanou legendu o sv. Vojtěchovi se pokusil připisat Vojtěchovu bratru Radimovi (viz zejména publikace *Slavníkovské interludium*, 1966; *Filiace vojtěšských legend*, 1971; *Kosmova kronika a předchozí tradice*, 1976).

Vedle Oldřicha Králíka působili – jako první generace literárněvědných badatelů na univerzitě – zejména Josef Š. Kvapil (romanista, autor prací o J. Zeyerovi), Bohumil Markalous-Jaromír John (estetik a beletrista), Robert Smetana (muzikolog, editor Václavkova díla), Ladislav Cejp (anglista), Jaromír Bělič (lingvista, editor díla K. Havlíčka Borovského a J. Herbena), Josef Ludvík Fischer (filozof, sociolog, literární kritik) a jiní.

Následující generace filologů na univerzitě se rekrutovala jednak z absolventů fakulty pražské nebo brněnské – Jiří Daňhelka (editor a vykladač *Dalimilovy kroniky* a zejména literatury husitského období), Miloslav Krbec (znalec a editor díla J. Dobrovského), Miroslav Komárek (především lingvista, ale také editor klasické literatury), Ladislav Pallas (lingvista, též editor klasické literatury) a Jiří Levý (anglista, současně přední badatel o dějinách českého překladu). Nejlepší z prvních absolventů oboru bohemistika se odborně prosazovali od poloviny padesátých let a po skončení studia se vzápětí uplatnili na Filozofické fakultě UP, někteří během doby přešli na jiná pracoviště vysokoškolská nebo akademická. Zejména je třeba jmenovat Jiřího Skaličku (editor a vykladač díla K. Havlíčka Borovského, J. Kocourka, J. Haška, J. Herbena a jiných, autor syntetických zpracování dějin humoru a satiry 19. století, editor autorů regionálních), Eduarda Petrů (medievalista orientovaný zejména na humanistickou literaturu a středověkou literaturu faktu, na teorii literatury, zejména genologii, editor tvorby P. Chelčického, B. Paprockého z Hlohola a jiných), Jiřího Stýskala (historik divadla na Moravě), Františka Valoucha (editor díla B. Václavka a B. Vlčka), Jaromíra Dvořáka (autor bezručovských studií, editor díla P. Bezruče, Z. Nejedlého, J. Wolkera a jiných), Dobroslavu Bergovou (slavistka a překladatelka), Josefa Galíka (autor skript a příruček o nejnovější české literatuře, studií zejména o českém historickém románu, beletrista), Alenu

Štěrbovou (teatroložka a teoretička rozhlasové tvorby), Františka Všetického (teoretik literatury, působící na katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty UP), Jaroslava Kafku (autor studií o obrozenské literatuře, působící na téže katedře) a Marii Koukalovou (studie o literatuře pro děti a teorii vyučování literatuře). Přechodně na katedře bohemistiky a slavistiky působili Antonín Škarka (teoretik a editor české hymnologie), Alois Sivek (autor studií o regionální literatuře na Ostravsku), Jiří Opelík (nyní pracovník Ústavu pro českou literaturu AV ČR, autor monografií o J. Čapkovi, I. Olbrachtovi a jiných, editor, lexikograf) a další představitelé literárněvědné bohemistiky. Intenzivní spolupráce mezi představiteli všech filologických oborů na Univerzitě Palackého vedla ke společným edičním projektům, jako byly dvousvazkové edice překladů J. Jungmanna a Sládkových překladů tragédií a komedií W. Shakespeara, výboru z díla V. K. Klicpery, některým svazkům Spisů F. X. Šaldy a dalších, i ke společným sborníkům studií, z nichž se vyvinula dosud vycházející řada sborníků a suplement *Acta Universitatis Palackianae – Philologica*.

Od roku 1960 téměř každoročně pořádala katedra, později ve spolupráci s Kabinetem Bedřicha Václavka, uměnovědné konference Václavkova Olomouc, z jejichž jednání byly publikovány stejnojmenné sborníky (s podtitulem podle tematiky konference).

Období tzv. normalizace po srpnu 1968 postihlo katedru bohemistiky a slavistiky Filozofické fakultě UP zejména nuceným odchodem Jiřího Daňhelky, jehož badatelská práce sice pokračovala, byla však provázena bezohlednou politickou perzekucí tohoto filologa evropského ohlasu (Jiří Daňhelka za těchto podmínek připravil řadu edicí díla Jana Husa a zejména kritické vydání *Dalimilovy kroniky* – s Karlem Hádkem, Bohuslavem Havránkem a Naděždou Kvítkovou, publikoval rovněž v zahraničí). Problémy se svou filozofickou a světonázorovou orientací měli Oldřich Králík a Miroslav Komárek, jejichž profesura se prosadila se značnými obtížemi. Dalším badatelům – Jiřímu Skaličkovi, Aleně Štěrbové, Františku Valouchovi, Jiřímu Stýskalovi, Josefu Galíkovi – bylo orgány KSČ zabráněno v kvalifikačním postupu, takže dosáhli profesury (Jiří Skalička) a docentury (ostatní uvedení) teprve v rámci rehabilitací po listopadu 1989. Ideologicky restringovány byly rovněž úkoly státního plánu vědeckého výzkumu, především v Kabinetu Bedřicha Václavka, a každoročně pořádané uměnovědné konference Václavkova Olomouc sloužily k proklamacím metodologických principů marxistické literární vědy.

Další generace literárněvědných badatelů a vysokoškolských učitelů se rekrutovala bez výjimky z absolventů oboru na Filozofické fakultě UP. Po roce 1972 začali v literárněvědné sekci katedry bohemistiky a slavistiky působit Jiří Fiala (specializující se na literaturu 19. století, folkloristiku a kulturní dějiny regionu), Josef Jodas (editor díla B. Václavka, změnil svou

původně literárněvědnou orientaci na lingvistickou), Lubomír Machala (slovakista, autor studií a příruček o nejnovější literatuře), Jan Schneider (specializující se na literární teorii a dějiny literární kritiky), Marie Sobotková (orientovaná na starší českou literaturu a dějiny polské literatury), Lidmila Hrdličková (teorie vyučování literatuře), Hana Bednaříková (světová literatura) a další. Z významnějších kolektivních prací, na nichž se podíleli členové literárněvědné sekce katedry, uvádíme *Přehledné dějiny literatury a divadla v Olomouci I* (1981) a sborník *O divadle na Moravě* (1974). Dějiny divadla a filmu byly na katedře přednášeny v rámci čtyřletého odborného studia vzdělávání a výchova dospělých – specializace literatura, divadlo a film, členové katedry (Eduard Petrů, Jiří Skalička, Alena Štěrbová, Jan Schneider a jiní) se rovněž uplatňovali a zčásti se dosud uplatňují při organizaci festivalu Academia film Olomouc. Nepřerušovanou aktivitu vyvíjela Literárněvědná společnost ČSAV (předseda Jiří Skalička). Spolupráce literárněvědné sekce se zahraničními bohemistickými pracovišti se uskutečňovala dlouhodobými lektorskými pobyty (Jiří Skalička – Krakov, Jiří Fiala – Varšava, Katovice, Josef Jodas – Varšava, Halle), účastí na letních školách slovanských studií (Jiří Skalička – Lublaň, Alena Štěrbová – Záhřeb, Jiří Fiala – Budyšín, Sofie, Marie Sobotková – Varšava, Lublin), dále vedením studentských výměnných pobytů na Univerzitě Ivana Franka ve Lvově a v Leningradě, přednáškovou činností v zahraničí (Jiří Skalička, Eduard Petrů) a publikační činností v zahraničí (Jiří Skalička, Eduard Petrů, Jiří Fiala). Od roku 1988 se pracovníci literárněvědné sekce podílejí na programu přednášek a seminářů Letní školy slovanských studií v Olomouci.

VÝVOJ OBORU PO LISTOPADU 1989 A SOUČASNÝ STAV

Listopadem 1989 byla odstraněna diskriminace těch pracovníků katedry, jimž bránily orgány KSČ v kvalifikačním růstu; z původně zamýšlené plošné rekonkursace se uskutečnily konkursy na některá pracovní místa. Z katedry a sekce tak odešli pracovníci, kteří v konkurech neobstáli. Zřízení nové katedry uměnovědy na Filozofické fakultě UP si vyžádalo přechod dvou pracovníků na tuto katedru (Jiří Stýskal, František Valouch, po přestavbě zmíněné katedry nyní oba působí na katedře teorie a dějin dramatických umění). Povážlivým jevem je skutečnost, že na obor literárněvědná bohemistika byl přijat za celé pětiletí pouze jeden nový pracovník – Martin Podivínský (specializující se na českou literaturu 20. století, zejména na český literární expresionismus a na poválečný literární disent), chybí proto citelně reprezentanti nejmladší generace absolventů Filozofické fakulty UP a jiných fakult, eventuálně personálně omezených pracovišť AV ČR (na rozdíl od sekce lingvistické). Od roku 1994 je externím pracovníkem katedry a

literárněvědné sekce Mojmír Grygar (teoretik literatury zaměřený na literární komparatistiku a sémiologii, literární kritik), působící během své dlouholeté emigrace na univerzitách v Holandsku. S účinností od 1. 1. 1995 se opětne konstituovala katedra slavistiky, která zahrnuje bývalou katedru rusistiky a přejala materiálně i personálně dosavadní Polonistické středisko při katedře bohemistiky a slavistiky; teatrologie a filmologie, rozvíjené původně v rámci této katedry, se staly základem katedry teorie a dějin dramatických umění, vytvářené po roce 1989. Ve své činnosti pokračuje pobočka Literárněvědné společnosti AV ČR (předseda Jiří Skalička).

V současné době na Filozofické fakultě UP existuje katedra bohemistiky (vedoucí profesor PhDr. Edvard Lotko, CSc.) se sekci jazykovědnou (vedoucí docent PhDr. Karel Hádek, CSc.) a literárněvědnou (vedoucí docentka PhDr. Alena Štěrbová, CSc.).

Badatelské úsilí členů literárněvědné sekce zabývajících se nejnovější literaturou (Josef Galík, Lubomír Machala, Jan Schneider, Martin Podivínský) se od roku 1990 soustředilo především na zpracování přehledu české exilové a samizdatové literatury (*Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu – Informatorium pro studenty, učitele i laiky*, redaktor L. Machala, 1991), poté většina badatelů sekce pracovala na kompendiu vývoje české literatury od jejích počátků do současnosti, jež pod názvem *Panorama české literatury* vyšlo v polovině roku 1994 (vědecký redaktor E. Petřů, výkonný redaktor L. Machala, autoři kromě uvedených J. Skalička, A. Štěrbová, J. Galík, M. Podivínský, J. Schneider); v návaznosti na tuto příručku připravují titíž autoři biograficky koncipovaný lexikon *Galerie české literatury*. Z dalších významnějších kolektivních prací vzniklých v posledním pětiletí na půdě katedry bohemistiky Filozofické fakulty UP uvádíme publikaci Eduarda Petřů a Ivo Hlobila *Humanismus a raná renesance na Moravě* (1992), sborník studií *Mozart und Olmütz* (redaktoři J. Fiala a J. Krejčová, 1992) a *Studia Bohemica VI* (redakce Alena Štěrbová ad., 1993).

Vedle knižních prací publikovali a publikují členové literárněvědné sekce katedry bohemistiky v odborných sbornících (zejména vydávaných na Univerzitě Palackého – v posledních letech je v rámci AUPO vydáván sborník *Studia Bohemica*, zatím I-VI, svazek VII se připravuje; dále jsou to AUPO Fac. phil. *Slavica* a sborníky *Historická Olomouc*), v časopisech (*Česká literatura*, *Tvar*, *Literární noviny*, olomoucká literární revue *Scriptum* aj.), jsou členy redakčních rad (E. Petřů – člen redakce časopisu *Dialog – Evropa XXI*, J. Fiala – šéfredaktor kulturně-informačního měsíčníku *Kdy-kde-co v Olomouci*), spolupracují s regionálními i celostátními rozhlasovými studii (E. Petřů, J. Skalička, J. Fiala, L. Machala), nejnověji i se státní televizí (L. Machala), přednášejí a účastní se vědeckých konferencí v zahraničí (E. Petřů, J. Schneider, L. Machala), účastní se práce akademie-

kých grémií a habilitačních komisí (E. Petrů, J. Skalička, A. Štěrbová, J. Galík). Literárněvědná sekce katedry uspořádala v říjnu 1993 literárněvědnou konferenci na téma *Literatura a komerce*, stejnojmenný sborník referátů z konference vyšel v Olomouci v roce 1994.

Nové rozměry získaly po roce 1989 zahraniční kontakty literárněvědné sekce, zejména prostřednictvím krátkodobých studijních cest a pobytů (E. Petrů – SRN, Rakousko, Polsko, L. Machala – Slovenská republika, SRN, J. Schneider – Rakousko, SRN, H. Bednaříková – Francie), lektorských pobytů (H. Bednaříková – univerzita v Aix-en-Provence), rozšiřuje se rovněž přednáškový program LŠSJ v Olomouci, na němž se pracovníci sekce intenzívně podílejí.

Nynější (k 1. 2. 1995) personál literárněvědné sekce katedry bohemistiky Filozofické fakulty UP tvoří jeden profesor, tři docenti, čtyři asistenti (z toho jedna pracovnice dlouhodobě v zahraničí) a jedna lektorka, tj. 10 pracovníků v pracovním poměru na dobu určitou (3 až 5 let), jeden emeritní profesor s třetinovým úvazkem a jeden emeritní externí profesor, tj. 2 pracovníci, s nimiž je pracovní slouha uzavírána na období jednoho roku.

BIBLIOGRAFIE

V následujícím výčtu uvádíme u každého pracovníka jeho tituly, datum narození, badatelské zaměření a výčet prací v pořadí: a) knižní vědecké a vědeckopopulární monografie, b) podíl na kolektivních knižních vědeckých a vědeckopopulárních pracích, c) výběr časopiseckých a sborníkových studií, d) učebnice a učební texty, e) čtenářské a textově kritické edice a překlady.

PhDr. HANA BEDNAŘÍKOVÁ (1964):

Literární historička s orientací na světovou literaturu, najmě francouzskou, na vývoj evropského literárního surrealismu; teoretička překladu. Odborná asistentka (nyní působí jako lektorka češtiny na univerzitě v Aix-en-Provence).

b)

"Le Grand Meaulnes" Alaina Fourniera v českých překladech, *Studia Bohemica* VI, Olomouc 1993.

doc. PhDr. JIŘÍ FIALA, CSc. (1944):

Historik a literární historik orientující se na dějiny české literatury 19. století, na písňový folklór a kramářskou píseň a na dějiny města Olomouce. Editor kramářsky šířené veršované tvorby.

a)

Václav Jaromír Písek (Typ předbřeznového lyrika), Olomouc 1989.

Olomoucký pitaval, Praha 1994.

Dějiny města Olomouce v datech I (Do roku 1526), vyjde v březnu 1995.

b)

Jiřímu Suchému, redakce sb., Olomouc 1991.

Mozart und Olmütz, redakce sb. a studie Die Familie Mozart in Olmütz, Olomouc 1992.

c)

Dezinterpretace v ruském a polském překladu básní ze sbírky Jiřího Wolкера Těžká hodina, *Slavica Olomucensia VI, AUPO Fac. Phil., Philologica* 76, Praha 1985.

České verše o Francouzské revoluci, *Česká literatura* 1989, s. 266-273.

Umělá milostná lyrika ve starších kramářských tiscích, *Studia Bohemica V, AUPO Fac. Phil., Philologica* 59, Praha 1989.

Polonica v českých na poly ľudowych utworach wierszowanych, in *W kregu literatury popularnej - Slavica*, Katowice 1990.

Barokní balady a morytáty, *Česká literatura* 1990, s. 295-305.

Mozartové a staré olomoucké divadlo, *Ročenka SOA v Olomouci* 1992, Olomouc 1993.

České kramářské písně o napoleonských válkách, *Studia Bohemica VI*, Olomouc 1993.

Kramářské kriminální zpravodajství, sb. *Literatura a komerce*, Olomouc 1994.

Císař Josef II. v Olomouci a v Uničově, *Ročenka SOA v Olomouci* 1993, Olomouc 1994.

Olomoucká abdikace a intronizace, *Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci* 3 (22), Olomouc 1995.

d)

Česky o všem možném I (Jede, jede poštovský panáček), Warszawa 1981.

Česky o všem možném II (Dobré jídlo, dobré pítí, základ všeho živobyti), tamtéž.

Česky o všem možném III (Škola základ života), tamtéž.

Česky o všem možném IV (Zdraví - největší poklad), tamtéž.

Chronologický přehled české literatury národního obrození, FF UP Olomouc 1985, 2. vyd. 1992.

Literární testy (Úvod do studia literatury - test ke komplexní zkoušce), UP Olomouc 1993.

e)

Novina z francouzské krajiny (Kramářské písně a lidové paměti o Francouzské revoluci a napoleonských válkách), Praha 1989.

Armjanskoje radio otvečajet - Rádio Jerevan odpovídá, soukromý tisk, Olomouc 1994.

doc. PhDr. JOSEF GALÍK, CSc. (1932):

Literární historik soustředující se na dějiny české literatury doby nejnovější a současné, na teorii a vývoj historického románu a povídky, na vývoj detektivního žánru v české literatuře. Beletrista (autor románů historických i z nedávné minulosti a časopisecky otiskované poezie).

b)

Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu, Olomouc 1991.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

c)

Problematika historické prózy po roce 1948, sb. *Česká a slovenská literatura od Února k současnosti*, Praha 1979.

Petr Bezruč a Viktor Dyk, *Studia Bohemica II, AUPO Fac. Phil.* 46, Praha 1982.

K typologii prózy Vladimíra Körnera, *Studia Bohemica III, AUPO Fac. Phil.* 50, Praha 1984.

Figury a figurky, *Studia Bohemica V, AUPO Fac. Phil., Philologica* 59, Praha 1989.

Aktualita stará půl století (Jiří Weil, Moskva-hranice), *AUPO, Slavica*, Olomouc 1990.

Téma náhlého prozření ve Valentově novele Trám, *Studia Bohemica VI*, Olomouc 1993.

Detektivka jako součást literatury 60. let, sb. *Literatura a komerce*, Olomouc 1994.

d)

Česká literatura po roce 1945 (1969-1983), Olomouc 1985.

Česká literatura po roce 1945, Praha 1987.

Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu, spoluautor, Olomouc 1990.

prof. PhDr. MOJMÍR GRYGAR (1928):

Literární historik, kritik a teoretik s orientací na literární sémiotiku a komparatistiku. Externí emeritní profesor.

- a)
Julius Fučtk, Praha 1953.
Žil jsem pro radost (Životopisná črta o Juliu Fučtkovi), Praha 1958.
Umění reportáže, Praha 1961.
Rozbor moderní básnické epiky (Vančurův Pekař Jan Marhoul), Praha 1970.
Terminologický slovník českého strukturalismu, Amsterdam 1985.

b)
Jan Neruda, s K. Polákem, Praha 1955.

c)
The Possibility of a Structural Analysis of the Literary Process, sb. *Czech Structuralism*, Amsterdam 1982.

Pavel Filonov i voprosy izučeniya avantgardnogo iskusstva, in *Pavel Filonov*, Amsterdam 1982.

The Clash between the Literary and Extra-Literary, in *Danslessen van Bohumil Hrabal*, Amsterdam 1987.

Interview met Jiří Kolář, in *Danslessen van Bohumil Hrabal*, Amsterdam 1987.

Bugulma: Kvadratura kruhu, sb. *Czech studies*, Amsterdam-Atlanta 1990.

"Tupý smysl" a "nezáměrnost" (Poznámky k sémiotice R. Barthesa a J. Mukařovského), sb. *Czech Studies*, Amsterdam-Atlanta 1990.

d)
De nationale wedergeboorte in de tsjechische literatuur, Amsterdam 1975.

Overzicht van de tsjechische literatuur met bijzondere aandacht voor stromingen van 1880 tot W. O. II, Amsterdam 1979.

Stará česká literatura, Amsterdam 1988.

e)
Edice děl Kazimira Maleviče (Amsterdam 1989), ruského futurismu (*Victory over the Sun*, Amsterdam 1983), sborníku *Pařížské rozhovory o strukturalismu* (Praha 1969) aj.

PhDr. LIDMILA HRDLÍČKOVÁ (1945):

Teoretička vyučování literatuře, autorka středoškolských příruček z oblasti světových dějin. Lektorka.

- d)
Přehled českých a světových dějin, Rožnov pod Radhoštěm 1994.
Dokumenty k vývoji českých a světových dějin, Rožnov pod Radhoštěm 1994.

PhDr. LUBOMÍR MACHALA, CSc. (1958):

Literární historik a kritik orientující se na literaturu doby nejnovější a na literaturu slovenskou shodného období. Odborný asistent.

b)
Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu (Informatorium pro studenty, učitele i laiky), redaktor a spoluautor, Olomouc 1991.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

Slovník české prózy 1945-1994, (kolektiv autorů pod vedením B. Dokoupila a M. Zelinského, Ostrava 1994.

c)
Ota Pavel, *Sborník studentských vědeckých a uměleckých prací 1981*, Olomouc 1982.

K typologii současné slovenské povídky, *Literární měsíčník* 1986, č. 10.

Nedokončená syntéza (Jan Otčenášek: Pokušení Katarína), *Studia Bohemica IV, AUPO Fac. Phil., Philologica* 55, Praha 1987.

K poetice prozaického díla Ivana Habaja, *Romboid* 1989, č. 1.

Debutant = diletant? (Slovenské prozaické prvotiny ve druhé polovině 80. let), *Iniciály* 1990, č. 5-6.

Dušan Mitana – Tu a teraz, *Romboid* 1990, č. 8.

Sám proti noci (Ad Dominik Tatarka), *Literární noviny* 1992, č. 7.

Situace v české a slovenské literatuře v letech 1969-1989 (Základní rysy a změny), *Slovenská literatura* 1993, s. 445-451.

Na okraj tvorby Jana Kostrhuna, *Studia Bohemica VI, AUPO Fac. Phil., Philologica*, Olomouc 1993.

Poznámky na okraj polistopadového vývoje české literatury, *Scriptum* 1994, č. 11-12.

Zdeněk Zapletal (Od folku ke knihám), *Česká literatura* 1994, č. 6.

d)

Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu. Olomouc 1990.

prof. PhDr. EDUARD PETRŮ, DrSc. (1928):

Literárněvědný medievalista s orientací na literaturu 14. století, husitství, humanismus a baroko, teoretik literatury (zvláště oblast genologie), badatel na úseku literárněvědné metodologie, srovnávacího studia slovanských literatur a filmologie, bibliografie.

a)

Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm, Praha 1957.

Z rukopisných sbírek Univerzitní knihovny v Olomouci, Praha 1959.

Vývoj českého exemplu v době předhusitské, Praha 1966.

Zašifovaná skutečnost (Deset otázek a odpovědí na obranu literární medievalistiky), Ostrava 1972.

Vzrušující skutečnost (Fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře), Ostrava 1984.

b)

Dějiny české literatury I (Starší česká literatura), Praha 1989.

Humanismus a raná renesance na Moravě, s I. Hlobilem, Praha 1992.

Přehledné dějiny české literatury a divadla v Olomouci I (Od počátku do roku 1918), red. J. Stýskal, Praha 1981.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

c)

Vývoj básnické tvorby Mikuláše Dačického z Heslova, sb. *Příspěvky k dějinám starší české literatury*, Praha 1958.

Spravedlnost tiskařům (K textové hodnotě tisků děl Petra Chelčického), sb. *Knihotisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory*, Praha 1970.

Dubraviova Theriobulia ve vývoji alegorie, sb. *Literárněvědné studie*, Brno 1972.

Der Artikelbrief und die sozialen Anschauungen Petr Chelčickýs, sb. *Der deutsche Bauernkrieg und Thomas Müntzer*, Leipzig 1976.

Das Bild der Türkei in Reisebeschreibungen des 16. Jahrhunderts, sb. *Studien zum Humanismus un den böhmischen Ländern*, Köln, Weimar, Wien 1993.

Die Erforschung der lateinischen Literatur in den böhmischen Ländern, *Humanistica Lovaniensia* 1994, s. 69-76.

Alžběta Jana Westonia a její místo v české literatuře, *Česká literatura* 1985, s. 424-437.

Informationsexplosion des 16. Jahrhunderts und genologische System der tschechischen humanistischen Literatur, sb. *Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Köln-Wien 1988.

Postavení skladby Podkoní a žák v naší literatuře 14. století, *Česká literatura* 1988, s. 119-125.
Theatrum mundi v české renesanční a barokní literatuře, *Studia Comeniana et historica* 1991, č. 44, s. 51-57.

Das Bild der Türkei in Reisebeschreibungen des 16. Jahrhunderts, sb. *Studien zum Humanismus un den böhmischen Ländern*, Köln, Weimar, Wien 1993.

Die Erforschung der lateinischen Literatur in den böhmischen Ländern, *Humanistica Lovaniensia – Journal of Neolatin-Studies* 1994, s. 69-76.

Príspevky k mezinárodním sjezdům slavistů ve sbornících ČSAV a AV ČR:

Metodologické problémy zkoumání humanismu ve slovanských literaturách (1978), *Žánrová specifika literárních proudů ve starších slovanských literaturách* (1983), *Význam parodie pro vývoj žánrového systému období humanismu ve slovanských literaturách* (1988), *Barokní humanismus ve slovanských literaturách* (1993).

d)

Exaktní metody v literárněvědné práci, Olomouc 1968

e)

Vydavatel a překladatel děl Mikuláše Dačického z Heslova (1955), Pavla Skály ze Zhoře (1964), Petra Chelčického (1966 a 1990), Bartoloměje Paprockého z Hlohol (1982) a Jana Dubravia (1983). Vydavatel a překladatel dalších anonymních textů a antologií textů více autorů, zejména exemplové literatury (*Olomoucké povídky*, 1957), husitské literatury ve *Výboru z české literatury z doby husitské* (1964), humanistických textů v antologii *Humanisté o Olomouci* (1978), rytířské epiky pod názvem *Rytířské srdce majice* (1984) a tzv. hanáckých zpěvoher ve sborníku *Copak to ale za mozeke hraje?* (1985).

PhDr. MARTIN PODIVÍNSKÝ (1959):

Literární historik s orientací na vývoj české meziválečné literatury (zejména literárního expresionismu) a na český literární disent domácí i zahraniční. Odborný asistent.

b)

Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu, Olomouc 1991.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

c)

Nástin expresionismu v české poezii, *Litteraria-Theatralia-Cinematographica I, AUPO Fac. Phil., Philosophica-Aesthetica* 9, 1993, s. 19-26.

PhDr. JAN SCHNEIDER (1959):

Literární teoretik zabývající se zejména naratologií a literární kritik s orientací na nejnovější literaturu, science fiction (též ve srovnání s filmem), na problematiku vývoje literárněvědných směrů 20. století a na dějiny české literární kritiky. Odborný asistent.

b)

Česká a slovenská literatura v exilu a samizdatu, Olomouc 1991.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

Slovník české prózy 1945-1994, kolektiv autorů pod vedením B. Dokoupila a M. Zelinského, Ostrava 1994.

c)

Interdisciplinární zkoumání literárního procesu (na materiálu české a světové filmové a literární science fiction), *Slovenská literatúra* 1987, s. 231-234.

Science fiction – žánr?, *Studia Bohemica* IV, Praha 1987 (*AUPO Fac. Phil., Philologica* 55, 1987).

Otazníky a vykřičníky (Mládež, drogy, vandalismus, literatura a film u nás), *Film a literatura* III, Olomouc 1988.

K současnému vědeckofantastickému románu, *Studia Bohemica V, AUPO Fac. Phil., Philologica* 59, 1989.

Několik poznámek o SF v okolí Řípu, *Tvorba* 1989, č. 42 a 43.

Česká literární věda a kritika v exilu a samizdatu, *Slovenský jazyk a literatúra v škole* 1991/92, s. 456-462.

Česká science fiction včera a dnes, sb. *Literatúra a komerce*, Olomouc 1994.

d)

Česká a slovenská literatúra v exilu a samizdatu. Olomouc 1991.

prof. PhDr. JIŘÍ SKALIČKA, CSc. (1922):

Literární historik orientovaný zejména na českou literaturu 19. století, regionální literaturu a na dějiny i přítomnost českého humoru a satiry. Editor obrozené a regionální literatury. Emeritní profesor.

a)

Havlíčkův satirický odkaz, Praha 1965.

Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka, Ostrava 1984.

b)

Přehledné dějiny české literatury a divadla v Olomouci I, red. J. Stýskal, Praha 1981.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

c)

Vznik a vývoj Haškova Švejka, *Nový život* 1953, s. 585-594.

K Rubešovým parodiím, *Sborník VŠP – Jazyk a literatúra* 6, Praha 1959.

Problémy parodie jako žánru a její specifické rysy v české literatuře, *Sborník prací jazykovědných a literárněvědných, věnovaný VI. MSS*, Praha 1968.

Petr Bezruč – satirik, sb. *Bezručiana 1967*, Ostrava 1967.

Transformace krále Lávy (Moritz Hartmann a Karel Havlíček), sb. *Literárněvědné studie*, Brno 1972.

Literární historik Alois Vojtěch Šembera, sb. *Václavkova Olomouc* 1987; *Kapitoly z dějin české literární historiografie*, Olomouc 1993.

Haškův pokračovatel Karel Vaněk, *Slavica VII, AUPO Fac. Phil., Philologica* 61, 1990.

Otazníky nad odkazem Jana Welzla, *Severní Morava. Vlastivědný sborník*, sv. 65. Šumperk 1993.

Nad Okresním městem Karla Poláčka (Patero otázek a možných odpovědí), sb. *Ptáci vítají jítro zpěvem, poddůstojníci řvaním*, Praha-Rychnov n. Kněžnou 1992.

Bezručovy Slezské písně a Sibiřské písnické rysy v české literatuře, *Studia Bohemica VI. AUPO Fac. Phil., Philologica* 65, Olomouc 1993.

Satira v Květnu, sb. *Časopis Květen*, Brno 1993.

d)

Česká čítanka (Materiały do czytania literackiego dla klasy ósmej szkół z polskim językiem nauczania), red. J. Bělič, Praha 1956.

Výbor z české a slovenské literatury (Čítanka pro 10.-12. roč. VVŠ a pro školy odborné s polským jazykem vyučovacím), red. J. Bělič, Praha 1960.

Humor a satira v obrozené literatuře, Olomouc 1986.

Humor a satira v literatuře 2. poloviny 19. století, Olomouc 1987.

e)

Edice děl Františka Palackého – Karla Simeona Macháčka (*Geschichte der schönen Redekünste bei der Böhmen – Dějiny české slovesnosti*, Ostrava 1968), Jana Herbena (1954 a 1956), Karla Havlíčka Borovského (*O literatuře*, 1955; *Duch Národních novin*, 1971), Josefa Kocourka (*Z konce světa, Zapadlí vlastenci 1932 aj.*), Otakara Bystriny (*Úsměvná Morava*), Adolfa Zábranského (*Břehule*), Antoše Dohnala (*Staré hanácké povídky*) aj., celkem 24 titulů.

PhDr. MARIE SOBOTKOVÁ, CSc. (1947):

Literární historička orientovaná na literární komparatistiku (česko-polské literární vztahy zvláště v renesanci a baroku), jež nadále působí v rámci oboru literárněvědná bohemistika. Odborná asistentka. K 1. 1. 1995 přešla na katedru slavistiky.

b)

České memoáry 17. století (Žánrová analýza memoárových textů), kandidátská disertační práce, Olomouc-Brno 1993.

Autor – text – adresát v memoárech 17. století, strojopis habilitační práce, Olomouc 1994.

c)

Kochanowského Trény a jejich obnovený český překlad, *Sborník referátů a sdělení z III. celostátní polonistické konference*, Ostrava 1986.

Otazníky kolem Zrcadla slavného Markrabství moravského Bartoloměje Paprockého z Hlohoh, s H. Gmiterekem, *Česká literatura* 1987, s. 258-261.

Staré krakovské tisky čtyř děl Jana Kochanowského ve Státní vědecké knihovně v Olomouci, *Slavistický sborník olomoucko-lublinský III*, Praha 1989.

K poetice českých a polských memoárů 17. století, *Studia Bohemica VI*, Olomouc 1993.

d)

Antologie textů ze starších slovanských literatur I (Polská literatura od nejstarší doby do roku 1800), Olomouc 1990.

doc. PhDr. ALENA ŠTĚRBOVÁ, CSc. (1939):

Literární historička s praxí v rozhlasovém vysílání, teoretička dramatické a rozhlasové tvorby, divadelní a rozhlasová kritička, v současné době orientovaná zejména na dějiny české meziválečné literatury.

a)

Rozhlas a slovesné umění, UP Olomouc 1976.

Neviditelné herectví (Ohlédnutí), Praha 1988.

O současném činoherním divadle, Ostrava 1990.

Rozhlas a slovesné umění II, UP Olomouc 1991.

Rozhlasová inscenace (Teoreticky komentované dějiny české rozhlasové produkce), v tisku.

b)

Přehledné dějiny české literatury a divadla v Olomouci I, red. J. Stýskal, Praha 1981.

Panorama české literatury (Literární dějiny od počátků do současnosti), Olomouc 1994.

c)

Rozhlasovost prózy Karla Poláčka, sb. *Na křižovatce umění*, Brno 1973.

K inscenacím Vančurova Učitele a žáka, *Česká literatura* 1977, s. 74-76.

Rozhlasové dílo, in *Teória dramatických umení*, Bratislava 1979.

Puškinův Oněgin ve scénické konkretizaci E. F. Buriana, *Slavica Olomucensis IV*, Praha 1982.

Rozhlasové umění Jiřího Horčíčky (K vývoji české rozhlasové režie), *Studia Bohemica II*, Praha 1982.

Francesca di Rimini v kontextu Nerudovy básnické tvorby, *Studia Bohemica IV*, Praha 1987.

Komenského odkaz v rozhlase a televizi, *Studia Comeniana et historica*, 1991, č. 45.

O české rozhlasové hře v letech 1945-1969, *Rozhlasová práce* 1991, č. 4.

Jiří Suchý a Gramo-tingl-tangl aneb Jak ohlašovat gramofonové desky, sb. *Jiřímu Suchému*, Olomouc 1991.

Teorie rozhlasové hry (Nástin vývoje českého a slovenského uvažování o rozhlasové inscenaci), *Studia Bohemica VI*, Olomouc 1993.

Poslední odborné práce zčásti nebo zcela literárněvědně orientovaných badatelů působících na katedře teorie a dějin dramatických umění (doc. PhDr. Jiří Stýskal, CSc., doc. PhDr. František Valouch, CSc., PhDr. Jiří Štefanides, PhDr. Pavel Taussig aj.) obsahuje sborník *Litteraria – Theatralia – Cinematographica*, AUPO Fac. Phil., Philosophica – Aesthetica 9, Olomouc 1993).

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY, LITERÁRNÍ VĚDY A DĚJIN UMĚNÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY OSTRAVSKÉ UNIVERZITY

V této podobě byla katedra ustavena v září 1994, avšak jako pedagogické i badatelské pracoviště vyvíjí činnost již od roku 1953. Nejdříve jako součást katedry jazyků Vyšší pedagogické školy v Opavě, potom jako součást katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty v Ostravě a nyní jako samostatné pracoviště filozofické fakulty nově vzniklé univerzity. Badatelské zaměření katedry se během let přirozeně vyvíjelo od otázek a témat regionální literatury Slezska a Ostravska k novějším dějinám české literatury a k řadě aktuálních literárněvědných témat. Členové katedry pracují na badatelských programech společně s jinými pracovišti (Ústav pro českou literaturu AV ČR) nebo připravují vlastní publikace (literárněvědné sborníky, *Slovník české prózy*, *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*). V poslední době se soustřeďují k těmto badatelským úkolům: recepc literatury, problematika literárních žánrů, jazyk literární vědy, literární komparatistika, literární sémiotika a jiným. Vývoj i současný stav katedry je zřejmý z výběrové bibliografie jejich členů:

PETR HORA:

Zapomenutý literární historik Josef Václav Justin Michl, *Kapitoly z dějin české literární historiografie (Václavkova Olomouc 1987)*, Olomouc 1989.

Cestou k Služebníkům neužitečným, *Sborník prací FF Slezské univerzity v Opavě, A-1*, Opava 1991.

Česká katolická poezie I, II, Ostrava 1992.

Jaroslav Durych, Ostrava 1992.

Postać jezuita wczesnej literaturze, sb. *Kategoria dobra i zła w kulturach słowiańskich*, Warszawa 1994.

LIBOR MAGDOŇ:

Projevy vypravěčské instance v próze Ladislava Fukse, *Sborník FF Ostravské univerzity, literární věda, č. 1*, Ostrava 1993.

Hesla L. Fuks a J. Zábrana, *Slovník české prózy*, Ostrava 1994.

IVA MÁLKOVÁ:

Pokus o typologii básnické tvorby Jiřího Žáčka, *Sborník PF v Ostravě, A – D-52*, Praha 1989.

Hesla L. Klíma, J. Kolářová, J. Kostrhun, J. Loukotková, I. Procházková, P. Prouza, V. Stýblová, *Slovník českého románu*, Ostrava 1992.

Kainar – Kolář, *K české literatuře 1945-1948 (sborník 34. Bezručovy Opavy)*, Brno 1992.

"Všední den" v poezii a v písňových textech (recepcie po více než třiceti letech), *Česká literatura* 1993, s. 685-690.

Nová verze hesel ze Slovníku českého románu, *Slovník české prózy*, Ostrava 1994.
Časopis Květen a pět prvotin, *Česká literatura* 1994, s. 357-365.

JAN MALURA:

Hesla B. Hrabal, I. Vyskočil, Z. Zapletal, *Slovník české prózy*, Ostrava 1994.

MARTIN PILAŘ:

Některé problémy s genologickou definicí povídky, *Acta facultatis pedagogicae Ostraviensis*, D-27, Praha 1990.

Žánry na ústupu aneb k současnému stavu historické novely a povídky, *Česká historická próza 1945-1985 (sborník 29. Bezručovy Opavy)*, Opava 1990.

Hesla E. Bondy, Z. Brabcová, E. Hostovský, F. Hrubín, M. Kundera, J. Novák, P. Placák, Z. Rosenbaum, *Slovník českého románu*, Ostrava 1992.

Český literární "underground", Ostrava 1992.

Nová verze hesel ze Slovníku českého románu, *Slovník české prózy*, Ostrava 1994.

Prostory českého undergroundu aneb Na okraj díla Ivo Vodseďálka, *Česká literatura* 1994, s. 375-388.

Pokus o žánrové vymezení povídky, Ostrava 1995.

JAROSLAV PLESKOT:

Fulnecké intermezzo J. A. Komenského, Ostrava 1970.

K literárnímu dílu Martina Polona Opavského, *Sborník prací PF v Ostravě* 16, D-5, Praha 1970.

Školní piaristické divadlo v Příboře a pololidová dramatická tvorba na Kravařsku, *O divadle na Moravě, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* 21, Praha 1974.

Divadlo jako vyučovací a výchovný prostředek na školách protestantských a katolických v 16. až 18. století, *Sborník ze symposia Moravské bratrské školství a jeho protějšky v 16. až 18. století*, Přerov 1979.

Die Namenin ursprünglichen Werken und in tschechischen und deutschen Übersetzungen, *Resümee der Vorträge und Mitteilungen des XV. Internationalen Kongres für Namenforschung*, Leipzig 1984.

Jan Amos Komenský v kulturních a vzdělávacích proudech své doby, sb. *J. A. Komenský – projektant nápravy věcí lidských*, Ostrava 1992.

Baroko v nás? (Lidové divadelní hry českého baroka), *Sborník prací FF Ostravské univerzity, Historie*, č. 1, Ostrava 1993.

Kacíři českého baroka (Ke vztahům české domácí a emigrantské inteligence v době pobělohorské), *Česká literatura* 1994, s. 341-346.

Martin Polonus Opavský a jeho tzv. Římská kronika, *Jazyk a literatura v česko-polském kontextu (sborník z vědecké konference v září 1993)*, Ostrava 1994.

ALOIS SIVEK:

Bezručova Stuzkonoska modrá, Ostrava 1958.

Ondráš z Janovic (Příspěvek k poznání zbojnické problematiky v slovesnosti slezské oblasti), Opava 1958.

Zbojník Ondráš a ondrášovská tradice v slovesnosti slezské oblasti, Praha 1959.

JÍŘÍ SVOBODA:

Satirik Jiří Haussmann, *Tři studie o moderní české literatuře*, *Acta filozofické fakulty UP, Bezručiana*, Praha 1962.

Petr Bezruč a Smil z Rolničky (K otázce identity autora Slezských písní), *Acta filozofické fakulty UP, Bezručiana*, Ostrava 1967.

- Literární skupina a Devětsil (příspěvek ke vzniku obou uměleckých organizací), *Sborník prací PF v Ostravě*, D-5, Ostrava 1970.
- S. K. Neumann a básníci Devětsilu (Příspěvek ke zrodu Wolkerovy generace), *Sborník prací PF v Ostravě*, Praha 1972.
- Generace a program (Studie o programech proletářské poezie), *Spisy PF v Ostravě*, sv. 25, Praha 1973.
- Tvorba a region (Sedm kapitol o literatuře na Ostravsku)*, Ostrava 1974.
- J. S. Machar a P. Bezruč v literárním osudu V. Martínka, *Sborník prací PF v Ostravě*, D14, Praha 1976.
- Nerudův zápas o moderní českou literaturu, *Literární měsíčník* 1984, č. 3.
- Vojtěch Martínek (*Monografie o životě a díle*), Ostrava 1982.
- Vě stopách tvorby (studie, portréty, kritické sondy)*, Ostrava 1986.
- Bezručovské paradoxy (k 120. výročí básníkova narození), *Literární měsíčník* 1987, č. 7.
- Zastavení u Jiřího Ortena, *Literární měsíčník* 1989, č. 7.
- K poetice Óndry Lysohorského, sb. *Umělecký a lidský odkaz básníka*, Frýdek-Místek 1990.
- První verše Jaroslava Seiferta (básníkův vývoj do vydání prvotiny), *Sborník prací PF v Ostravě*, D-28, Praha 1991.
- Básník Karel Šiktanc*, Ostrava 1992.
- Spisovatel Jan Čep*, Ostrava 1992.
- Spisovatel Egon Hostovský*, Ostrava 1992.
- Básnická epizoda Milana Kundery, *Acta Facultatis Philosophicae*, D-29, Ostrava 1992.
- Postavení literatury v čase rozpadu kulturních hodnot, *Sborník z mezinárodní konference Slezské univerzity v Katovicích*, Katovice 1992.
- Ke genezi Seifertova Města v slzách a Samé lásky, *Literární věda, sborník prací FF Ostravské univerzity*, č. 1, Ostrava 1993.
- Román Karla Ptáčníka *Město na hranici, Časopis Květen a jeho doba (sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy)*, Praha-Opava 1994.
- Filozof a spisovatel Ladislav Klíma*, Schola forum, Ostrava 1993.
- T. G. Masaryk, *nástin života a díla*, Schola forum, Ostrava 1993.
- Tak zvaný zjevný a utajený svět básníkův (Pokus o sémiotickou analýzu Tomanovy Staré alegorie podzimu), *Česká literatura* 1994, s. 348-357.
- SVATAVA URBANOVÁ:
- Nad dílem Marie Podešvové, *Časopis Slezského muzea* 1976, B, s. 151-164.
- K pohádkám Vojtěcha Martínka, *Zlatý máj* 1979, s. 227-281.
- Literatura pro děti a mládež na Ostravsku po rok 1945*, *Spisy PF v Ostravě*, sv. 52, Praha 1985.
- Historický vývoj žánrů literatury pro mládež*, Ostrava 1990.
- Exilová literatura pro mládež (Publikace pro základní školy)*, Ostrava 1991.
- Literatura pro děti v samizdatu a exilu, *Spisy PF MU v Brně*, sv. 123, Brno 1992.
- Dluhy v literatuře pro děti posledních desetiletí, *Tvořivá dramatika* 1993, č. 7-8.
- Hornický folklór Ostravska a jeho umělecké zpracování v literatuře, *Sborník prací PF v Ostravě*, D-21, Praha 1985.
- Tradice ústní lidové slovesnosti na Ostravsku, *Sborník 27. literárněvědné konference Bezručova Opava*, Opava 1984.
- Percepce historické prózy u studentů středních škol severomoravského kraje, sb. *Česká historická próza (1945-1985)*, Opava 1990.
- K některým otázkám současné sociologie literatury, *Sborník PF v Ostravě*, D-28, Praha 1991.
- Čtenářská recepce některých děl literatury pro děti a mládež na Ostravsku, *Ostravská univerzita*, D-29, Praha 1991.

- Děti, fantazie a literatura, *Sborník prací PF Ostravské univerzity*, U-1, Ostrava 1993.
- K problematice recepce literární komiky dětskými čtenáři, *Sborník prací PF Ostravské univerzity*, literární věda č. 1, Ostrava 1993.
- Comics – recepční předpoklady a dispozice, sb. *Literatura a komerce*, Olomouc 1994.
- Recepční předpoklady a dispozice povídky Egona Hostovského, *Sborník příspěvků z Laboratoře psychologické prózy*, Hradec Králové 1994.
- Dobové deformace v komunikačním procesu dětské četby, *Česká literatura* 1994, s. 366-375.

PROFIL KATEDRY BOHEMISTIKY NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY V PLZNI

ALEŠ HAMAN

Katedra českého jazyka a literatury na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni má více než čtyřicetiletou poválečnou tradici. Vystřídala se tu řada regionálně i celostátně významných osobností v oboru jazykovědy i literární vědy. V době normalizace nebylo ani toto pracoviště ušetřeno různých nepříznivých organizačních i personálních zásahů mocenských struktur (v určitém období byla katedra přičleněna jako oddělení ke katedře historie, později ke katedře jazyků).

V popředí badatelského zájmu pracovníků katedry v oblasti literatury byla v období, kdy zde působil docent Miloslav Šváb, autor ceněných publikací a antologií, stará česká literatura. Dnes v jeho stopách pokračuje docent Viktor Viktora, zaměřený na epochu humanismu a baroka. Kromě toho se zabývá též regionální literaturou a je autorem prací o kulturní minulosti města Plzně. Donedávna vedoucí katedry docent Bohumil Jirásek přednáší dějiny české literatury 20. století a jí věnuje i svůj badatelský zájem; v osmdesátých letech vydal monografii o Ladislavu Stehlíkovi. Na katedře působil též literární historik ze školy Miloslava Hýska, doktor Václav Jílek, který obohatil například nerudovské bádání o cenné poznatky o básníkových plzeňských přátelích a o jeho pobytech v západočeské metropoli. Literatuře 19. století i literatuře současné se věnuje i nedávno přibylý člen katedry docent Aleš Haman. Mladší pracovníci, jmenovitě doktor Jiří Staněk a doktorka Ladislava Lederbuchová, se orientují jednak na dějiny poválečné literatury, jednak na strukturální teoretické přístupy k literárnímu textu a jeho interpretaci.

V poslední době uspořádala katedra konferenci k sedmisetletému výročí města Plzně, na níž zazněla řada příspěvků pokrývající široké rozpětí dějin české literatury ve vztahu k Plzni a k západním Čechám; pracovníci katedry se rovněž iniciativně podíleli na konferenci ke 150. výročí narození básníka J. V. Sládka ve Zbiroze. Kromě toho se členové katedry účastní aktivně i dalších vědeckých konferencí jak na úrovni regionální (Klatovy), tak i celostátní (Ústí n. L., Bezručova Opava atd.). Samozřejmě je účast na tradičních sympoziích k dějinám české kultury minulého století pořádaných pod hlavičkou Smetanovy Plzně.

Publikační činnost literární části katedry týkající se literární historie, teorie i metodiky výuky má podobu odborných článků uveřejňovaných v

časopisech vědeckého typu (Česká literatura, Slavia) i v časopisech zaměřených na pedagogickou veřejnost (Český jazyk a literatura ve škole, Komenský, Učitelství noviny a další); bohatá je i činnost recenzní v regionálním i celostátním tisku (Literární noviny, Tvar).

Neméně agilní je i lingvistická část katedry, jak co do činnosti publikační (mezinárodní ohlas mají práce profesora Klimeše), vědecké i metodické (autorství skript a metodických příruček o práci s textem apod.). Také zde působily a působí výrazné osobnosti celostátního dosahu jako zesnulý docent Jaromír Spal nebo zmíněný profesor Lumír Klimeš.

Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni je pracovištěm, které usiluje nejen zprostředkovat studentům výsledky soudobého vědeckého výzkumu, nýbrž i rozvíjet vlastní badatelskou činnost obohacující oblast jazykovědy i literární vědy o nové poznatky.

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY A LITERÁRNÍ VĚDY NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

JIŘÍ HOŠNA
MICHAEL ŠPIRIT

KOŘENY

Tradice literárních a literárněvědných aktivit na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze lze spatřovat již v činnosti Jindřicha z Isernie, vůdčí osobnosti dvorské kanceláře krále Přemysla Otakara II. Jindřich působil na vyšehradské škole, kde vyučoval trivium, tedy prvnímú stupni svobodných umění. Před vlastním generálním studiem (univerzitou, založenou císařem římským a králem českým Karlem IV.) se pěstovala svobodná umění na řádových učilištích dominikánů, minoritů, augustiniánů a cisterciáků; jejich součástí byla rétorika, vedoucí posluchače k teoretickým i praktickým otázkám literatury. Velký rozmach literární činnosti znamenalo období vzniku a existence univerzity za vlády Karla IV. i jeho syna Václava IV. Z univerzity vycházeli intelektuálové, kteří působili ve městech Českého království jako učitelé nebo písaři na radnicích. Z jejich pera pocházejí nejčastěji kronikářské záznamy z rušných let husitské revoluce, kdy "alma mater" živořila v důsledku finančních nesnází. Postupně byla omezena na fakultu artistickou a její posluchači pocházeli převážně z měšťanských vrstev. Tato situace byla příznačná také pro celé období humanismu. I v této době však vznikaly nové rétorické žánry a nová poezie. Založení klementinské koleje jezuitů vneslo do pražského univerzitního života prvek konkurence a soutěživosti. Jejich literární plody se však nemohly nijak výrazně rozvinout pro válečné události let 1618-1620, jež znamenaly ve svých důsledcích sloučení obou akademií a zánik naznačeného evangelického a katolického soutěžení.

Podobně jako v době humanistických studií i v barokní éře Karlo-Ferdinandovy univerzity se tvořilo výhradně latinsky. Baroko bylo posledním obdobím velkého rozkvětu latinské rétoriky a významným obdobím české poezie. S osvícenským practicismem souviselo úsilí o proniknutí českého jazyka do vědy. Jeho vstup na univerzitu jako jazyka vědy a výuky byl na prahu obrození ještě v nedohlednu, nicméně zřízení Stolice české řeči a literatury vytvořilo předpoklad pro literárněvědné studium bohemistiky, a lze je tedy považovat i za jeho novodobý počátek. Filozofická fakulta v té době stále plnila funkci propedeutického učiliště, připravujícího studenty

na specializované studium ostatních fakult. Teprve po reformách v polovině a v průběhu druhé poloviny 19. století začala fakulta v jednotlivých seminářích filologické sekce plnit funkci samostatných vědeckých oborů. Tento proces byl ukončen až osamostatněním přírodovědecké fakulty v roce 1920. Na filozofické fakultě zůstaly jen společenskovědní obory. Z literárních vědců působících v meziválečném období na fakultě připomínáme Emila Smetánku, Jaroslava Vlčka, Jana Jakubce, Alberta Pražáka, Jana Blahoslava Čapka, Antonína Grunda, Františka Ryšánka, Jana Mukařovského, Josefa Hanuše a Arne Nováka, kteří později přešli na jiná pracoviště.

Únorové události roku 1948 poznamenaly i život filozofické fakulty a jejích ústavů a seminářů. V té době byla fakulta přestrukturována do systému kateder. V šedesátých letech katedra české a slovenské literatury a literární vědy vykristalizovala do podoby renomovaného literárněvědného a učitelského pracoviště. Tragické chvíle ji postihly v období tzv. normalizace, kdy z ní museli odejít Felix Vodička, Antonín Jelínek, Květa Sgallová, Milena Honzíková, Vladimír Binar, Jaroslava Janáčková. 17. listopad 1989 poměry v zásadě změnil a otevřel cestu ke svobodnému bádání i ke svobodnému vyučování. Vrátila se podstatná část pracovníků vyhnaných za normalizace a na základě konkursů byli na katedru přijati noví pracovníci. Od roku 1993 byla katedra nově strukturována jako katedra české literatury a literární vědy.

STRUKTURA KATEDRY

Vedoucí katedry: doc. PhDr. Miroslav Procházka, CSc.

Zástupkyně vedoucího katedry: PhDr. Věra Menclová

Tajemnice katedry: PhDr. Ladislava Hájková

Sekretářka katedry: Libuše Pavrovská

Vedoucí semináře dějin české literatury: doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc.

Vedoucí semináře literární vědy: doc. PhDr. Miroslav Procházka, CSc.

Profesoři: prof. PhDr. Miroslav Červenka, DrSc.; prof. PhDr. Jaroslava Janáčková, CSc.

Docenti: doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc.; doc PhDr. Miroslav Procházka, CSc.

Odborní asistenti: PhDr. Petr A. Bílek, CSc.; PhDr. Vladimír Binar; PhDr. Ladislava Hájková;

PhDr. Bohuslav Hoffmann, CSc.; PhDr. Jiří Hošna, CSc.; PhDr. Petr Málek; PhDr. Věra

Menclová; PhDr. Marie Mravcová, CSc.; PhDr. Hana Šmahelová, CSc.; PhDr. Eva

Štědroňová, CSc.; PhDr. Václav Vaněk, CSc.

Asistenti: Mgr. Jaromír Linda; Mgr. Michael Špirit

Externí učitelé: PhDr. Pavel Janoušek, CSc.; doc. PhDr. Antonín Jelínek, CSc.; doc. PhDr.

Jaroslav Kolár, CSc.; PhDr. Květa Sgallová, CSc.

Postgraduální studenti: Mgr. Libuše Hezcková; Mgr. Daniel Vojtěch

Katedra zajišťuje výuku oboru Český jazyk a literatura a její pracovníci se podílejí na vědeckém výzkumu podle svých specializací. Katedra se podílí na vědecké výchově interních a externích postgraduátů. Pracovníci katedry jsou členy komisí pro udělení vědeckých hodností, přednášejí v Literárněvědné společnosti, v Pražském lingvistickém kroužku, v cyklech Letní školy slovanských studií a jinde. Píší oponentské posudky disertačních a habilitačních prací a lektorské posudky pro nakladatelství. Podílejí se na přípravě skript a učebnic pro vysoké, střední i základní školy. Spolupracují s Českým rozhlasem a s Českou televizí. Katedra se účastní pořádání literárněvědných konferencí a její pracovníci vystupují s příspěvky i na dalších konferencích, seminářích a sympoziích. Řada pracovníků katedry je činná v různých výborech, vědeckých, redakčních a jiných radách. Katedra udržuje pracovní styky s Ústavem pro českou literaturu, spolupodílí se na některých vědeckých aktivitách, seminářích a podobně. Mezinárodně spolupracuje katedra se slavistickými a bohemistickými pracovišti univerzit v Hamburku, v Mnichově, v Saarbrückenu, v Bamberku, ve Frankfurtu, v Kostnici, ve Varšavě, v Austinu a v Torontu. Spolupráce se týká jak vzájemného hostování ve výuce, přednáškách a sympoziích, tak i výměny vědeckých poznatků a pedagogických zkušeností. Významná je rovněž publikační a veřejná přednášková činnost pracovníků katedry.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE ČLENŮ KATEDRY

PhDr. PETR A. BÍLEK, CSc. (1962):

(Zaměření na teorii literatury, interpretaci a literaturu 20. století; publikace v Iniciálách, Tvaru, České literatuře, Nových knihách, Literárních novinách aj.)

Monografie – *"Generace" osamělých běžců*, Praha 1991; *Stavitelé křidel*, Praha 1991.

PhDr. VLADIMÍR BINAR (1941):

(Zaměření na literaturu 20. století, teorii literatury a interpretaci; od roku 1978 práce na samizdatové edici Rukopisy VBF, s B. Fučíkem, M. Trávníčkem a R. Zejdou, v níž vyšlo *Dílo Jakuba Demla*, *Dílo Jana Čepa*, *Dílo Jana Zahradníčka*, *Dílo Bedřicha Fučíka* a řada dalších titulů; publikace v Souvislostech, České literatuře, Nových knihách aj.)

Edice – *Dílo Jakuba Demla*, Rukopisy VBF 1978-1983, 14 sv., 2 vydání (s B. Fučíkem); *Dílo Bedřicha Fučíka*, Rukopisy VBF, 1986-1989, 6 sv.; *Stanislav Vodička: Planina ticha*, Praha 1983, *Na vzdušné pěšince*, Praha 1984; *Jan Neruda: Zelená hvězda v zenitu*, Praha 1984; *Josef Čapek: Rodné krajiny*, Praha 1985; *Jakub Deml: Miriam, Moji přátelé*, Praha 1989; *Stanislav Vodička: Jepiči okamžiky*, Praha 1990; *Bedřich Fučík: Čtrnáctero zastavení*, Praha 1992, *Píseň o zemi*, Praha 1994, *Setkávání a míjení*, Praha 1995.

Předmluvy, doslovy, medailóny – *Stanislav Vodička: Planina ticha*, Praha 1983, *Na vzdušné pěšince*, Praha 1984; *Josef Čapek: Rodné krajiny*, Praha 1985; *V tvou korunu, živote*, Praha 1989; *Jakub Deml: Miriam, Moji přátelé*, Praha 1989; *Stanislav Vodička: Jepiči okamžiky*, Praha 1990.

Překlady – Gilbert Cesbron: *Vězení a království*, Praha 1978; Claude Simon: *Vítr*, Praha 1980; Gilbert Cesbron: *Pařížská neviňátka*, Praha 1982; Bengt Danielsson: *Gauguin na Tahiti a Markézách*, Praha 1983; Sébastien Japrisot: *Vražedné léto*, Praha 1984, 2. vyd. 1995.

doc. PhDr. JIŘÍ BRABEC, CSc. (1929):

(Zaměření na literární historii, literaturu přelomu 19. a 20. století a literaturu 20. století; stati v *Květnu*, *Novém životě*, *Literárních novinách*, *Kulturní tvorbě*, *České literatuře*, *Orientaci*, *Spektu*, *Kritickém sborníku*, *Nových knihách* aj.; člen redakčních rad *Analogonu* a *České literatury*; vedoucí redaktor *Spisů T. G. Masaryka*; člen poroty pro udělování *Ceny Jaroslava Seiferta*.)

Monografie – *Poezie na předělu doby*, Praha 1964.

Příspěvky ve sbornících – *Prag*, Hamburg 1974; *To Be A Poet (Jaroslav Seifert between poetry and politics)*, Stockholm 1986; *Václav Černý*, Praha 1994.

Spoluautorství příruček – *Dějiny české literatury III*, Praha 1961; *Jak číst poezii*, Praha 1963, 2. vyd. 1969; *Slovník českých spisovatelů*, red. R. Havel a J. Opelík, Praha 1964; *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*, Praha 1973; *Slovník českých spisovatelů (pokus o rekonstrukci dějin české literatury 1948-1979)*, s J. Lopatkou, J. Grušou, P. Kabešem a I. Hájkem, Edice Petlice 1980, doplněné vydání tiskem Toronto 1982, pod titulem *Slovník zakázaných autorů 1948-1980* Praha 1991; *Masarykův sborník 8*, Praha 1993; *Dějiny české literatury IV*, Praha 1995.

Edice – *A co básník (Antologie české poezie 20. století)*, s J. Šotolou a K. Šiktancem, Praha 1963; *Kurt Konrad: Ztvárněte skutečnost*, výběr ze statí, se Z. K. Slabým, Praha 1964; *Bohumil Polan: Život a slovo*, výběr ze statí, Praha 1964; *Karel Teige: Výbor z díla 1-3*, s V. Effenbergerem, Praha 1966, 1969 (zničeno) a 1994; *Jaroslav Vrchlický: Host na zemi*, výběr, s J. Bruknerem, Praha 1966; *Josef Frič: Umělé květiny*, výběr z básní, Praha 1966; *Básnické dílo Františka Hrubína*, Praha 1967-1977, 6 sv.; *František Halas: Dílo*, s L. Kunderou a F. X. Halasem, Praha 1968-1983, 5 sv.; *Ladislav Fikar: Samotín*, Praha 1992; *Zbyněk Havlíček: Otevřít po mé smrti*, Praha 1994; *Záviš Kalandra: Intelektuál a revoluce*, Praha 1994.

Předmluvy, doslovy, medailóny – *Antonín Sova: Dobrodružství odvahy a jiné básně*, Praha 1961; *A co básník (Antologie české poezie 20. století)*, Praha 1963; *Kurt Konrad: Ztvárněte skutečnost*, Praha 1964; *Ladislav Fikar: Kámen na hrob*, *Krameriova expedice 78*, 1979, tiskem Mnichov 1988, rozšířené vyd. s tit. *Samotín*, Praha 1992; *Zbyněk Havlíček: Otevřít po mé smrti*, Praha 1994; *Záviš Kalandra: Intelektuál a revoluce*, Praha 1994.

Prof. PhDr. MIROSLAV ČERVENKA, DrSc. (1932):

(Zaměření na teorii literatury, versologii, interpretaci a literaturu 20. století; publikace v *České literatuře*, *Orientaci*, *Literárních novinách*, *Estetice*, *Slavii*, *Slovenskej literatuře*, *Kritickém sborníku* aj.; publikace v angličtině, němčině, polštině; výběrová bibliografie v knize *Styl a význam*, Praha 1991; vedoucí redaktor *České literatury*.)

Monografie – *Český volný verš devadesátých let*, Praha 1963; *Symboly, písně a mýty*, Praha 1964; *Statistické obrazy verše*, Praha 1971, nedistribučováno; *Z večerní školy versologie I*, samizdat 1983; *Z večerní školy versologie II*, samizdat 1989, 2. vyd. Praha 1991; *Styl a význam*, Praha 1991; *Významová výstavba literárního díla*, Praha 1992, pův. německy 1978; *Z večerní školy versologie III*, s K. Sgallovou, Praha 1995; *Obléhání zevnitř* (v tisku).

Příspěvky ve sbornících – *Struktura a smysl literárního díla*, Praha 1966; *Slyšet se navzájem*, Praha 1966; *Čs. přednášky pro 6. mezinárodní sjezd slavistů*, s K. Sgallovou, Praha 1968; *Teorie verše 2*, s K. Sgallovou, Brno 1968; *Texte und Varianten*, München 1971; *Semiotyka*

- i struktura tekstu*, Wrocław 1973; *Zur Kritik literaturwissenschaftlicher Methodologie*, Frankfurt a. M. 1973; *Słowiańska metryka porównawcza 1-5*, Wrocław 1978-1993; *Sign in Language, Literature and Meaning 2*, Amsterdam 1980; *The Structure of the Literary Process*, Amsterdam 1982; *Tekst i zdanie*, Wrocław 1983; *Ano, slyšet se navzájem*, Praha 1985; *Hrabaliana*, Praha 1989, 2. vyd. 1990; *Kapitoly z teorie literárního díla*, Praha 1993; *Proměny subjektu 1*, Praha 1994; *O poetice literárních druhů*, Praha 1995.
- Spoluautorství příruček – *Jak číst poezii*, Praha 1963, 2. vyd. 1969; *Slovník českých spisovatelů*, red. R. Havel a J. Opelík, Praha 1964; *Slovník básnických knih*, s V. Macuroou, J. Medem a Z. Pešatem, Praha 1990; *Český Parnas (Literatura 1970-1990)*, Praha 1993; *Dějiny české literatury IV*, Praha 1995.
- Edice – *Petr Bezruč: Slezské písně*, s B. Štorkem, kritické vyd., Praha 1967; *Otokar Březina: Modlitba za nepřátele*, výbor, Praha 1967; *Nebezpečí sklízně*, výbor, Praha 1968; *Roman Jakobson: Slovesné umění a umělecké slovo*, výbor statí, Praha 1969, náklad zničen; *Karel Toman: Addio, mecenáši*, výbor próz, Praha 1970; *Jiří Levý: Bude literární věda exaktní vědou?*, Praha 1971; *S. K. Neumann: Skřivan a lokomotiva*, výbor pod jménem S. Mazáčové, Praha 1972; *Otokar Březina: Básnické spisy*, s B. Štorkem, Praha 1975; *K. H. Máchu: Daleká pouť*, výbor pod jménem M. Otruby, Praha 1976; *Petr Bezruč: Jen jedenkrát*, výbor pod jménem V. Macury, Praha 1980; *Jindřich Chalupský: Obhajoba umění (1934-1948)*, výbor statí, s V. Karfikem, Edice Expedice 1988, 2. vyd. Praha 1991; *Antonín Sova: Prodloužený úžas*, výbor, Praha 1989; *Bohumil Hrabal: Básnění*, soubor básní, Praha 1992; *Roman Jakobson: Dialogy*, Praha 1993; *Poetická funkce*, Praha 1995; *Jaroslav Kolman Cassius: Stesk stráže*, výbor básní, Praha 1995.
- Předmluvy, doslovy, medailóny – *Antonín Sova: Pozdrav bouřlivé noci*, Praha 1964; *Otokar Březina: Modlitba za nepřátele*, Praha 1967; *Felix Vodička: Struktura vývoje*, Praha 1969; *K. H. Máchu: Daleká pouť*, pod jménem M. Otruby, Praha 1976; *Petr Bezruč: Jen jedenkrát*, pod jménem V. Macury, Praha 1980; *Antonín Sova: Prodloužený úžas*, výbor, Praha 1989; *Jaroslav Kolman Cassius: Stesk stráže*, Praha 1995.

PhDr. LADISLAVA HÁJKOVÁ (1958):

(Zaměření na současnou českou literaturu; publikace v Iniciálách, Nových knihách aj.)

PhDr. BOHUSLAV HOFFMANN, CSc. (1940):

(Zaměření na literaturu 20. století a didaktiku literatury; publikace v České literatuře, Iniciálách, Českém jazyce a literatuře, Literárním měsíčníku, Literárním týždenníku, Zlatém máji, Učitelských novinách, Čtenáři, Komenském, Slovenském jazyce a literatuře ve škole, Stylistice, Odborné výchově aj.; člen redakční rady časopisu Český jazyk a literatura.)

Monografie – *Základní vývojové tendence vyučování české literatuře na gymnáziu*, Praha 1980; *Vladimír Neff*, Praha 1982; *Literární historie v systému literární výchovy, vzdělávání a vyučování na gymnáziu*, Praha 1989; *České drama a divadlo ve druhé polovině 20. století*, Praha 1992.

Příspěvky ve sbornících – *Slavica Pragensia XVII (Věnováno 30. výročí SNP)*, Praha 1975; *Aktuálne problémy pedagogickej praxe a spoločensko-politickej praxe v príprave študentov na učiteľské povolanie*, Prešov 1986; *Slavica Pragensia XXXII (Funkování textu ve společenské komunikaci)*, Praha 1988; *Literární dědictví mládeže*, Praha 1988; *Slavica Pragensia XXXIII (Karel Čapek 1988)*, Praha 1989; *Kapitoly z dějin české literární historiografie (Václavkova Olomouc 1987)*, Olomouc 1989; *Sborník prací Filozofické fakulty Slezské univerzity v Opavě*, Opava 1991; *Přednášky z XXXVII. a XXXVIII. běhu LŠSS*, Praha 1995.

Učebnice – *Z teorie a praxe vyučování literatury*, Praha 1981; *Literatura pro 1. ročník středních škol*, s J. Tesaříkovou, 4. vyd., Praha 1984; *Literatura pro 2. ročník středních škol*, s J. Strygalovou, 2. vyd., Praha 1985; *Interpretace literárních textů*, vedoucí autorského kolektivu, Praha 1985.

Edice – *Antologie české literatury 20. století (1948-1986)*, Praha 1987.

Předmluvy, doslovy, medailóny – Vladimír Neff: *Krásná čarodějka*, Praha 1982; Zdeněk Slapnička: *Půlnoční rosa*, České Budějovice 1989; Simona Volková-Mlčochová: *Žiju svůj sen*, Praha 1992.

PhDr. JIŘÍ HOŠNA, CSc. (1950):

(Zaměření na starší českou literaturu.)

Monografie – *Kníže Václav v obraze legend*, Praha 1985; *Panovnická moc ve světle hagiografických pramenů*, Praha 1988; *Legenda, její funkce a zobrazení*, Praha 1992.

Spoluautorství příruček – *Slovník světových literárních děl*, Praha 1988.

Učebnice – *Přehled dějin starší české literatury I*, Praha 1987, *Přehled dějin starší české literatury II*, s M. Kopeckým, Praha 1989; *Z teorie starší české literatury*, s J. Trífkou, Praha 1990.

Edice – *Výbor ze starší české literatury*, s M. Kopeckým, Praha 1984.

Prof. PhDr. JAROSLAVA JANÁČKOVÁ, CSc. (1930):

(Zaměření na literární historii, literaturu 19. a přelomu 19. a 20. století; publikace v České literatuře, Lidových novinách, Nových knihách aj.; členka redakční rady České literatury a správní rady Klubu přátel Tvaru a redakční rady České knižnice.)

Monografie – *Český román sklonku 19. století*, Praha 1967; *Arbesovo romaneto*, Praha 1978; *Živé prameny (Vznik Jiráskovy nové kroniky U nás)*, Praha 1980; *Svět Jiráskova umění*, Praha 1982; *Stoletou alejí*, Praha 1985; *Jakub Arbes novinář*, Praha 1987; *Alois Jirásek*, Praha 1987; *Román mezi modernami*, Praha 1989.

Příspěvky ve sbornících – *Jan Neruda 1991*, Praha 1992; *H. G. Schauer*, sborník ze symposia, Litomyšl 1994; *Prameny díla, dílo pramenem*, symposium o B. Němcové, Hradec Králové 1995; *Osudový vlak*, Praha 1995.

Spoluautorství příruček – *Dějiny české literatury III*, Praha 1961.

Učebnice – *Česká literatura z přelomu 19. a 20. století I*, Praha 1990; *Česká literatura 19. století (Od Máchy k Březinovi)*, Praha 1994.

Edice – *K. V. Rais: Povídky*, 1967; *Svatopluk Čech: Básně*, Praha 1983; *Karel Klostermann: Listky ze šumavské epopoje*, Praha 1983; *České humoresky*, Praha 1983; *Milostná povídka historická*, Praha 1984; *K. V. Rais: Půlpáni a čtvrtpáni*, Praha 1985; *Julius Zeyer: Tři legendy o křucifixu a jiné báje o lásce*, Praha 1987; *Epické zpěvy*, Praha 1988; *Jakub Arbes: Osudy žen*, Praha 1988; *Chvála české řeči aneb O národě v řeči a o řeči v národě slovy českých spisovatelů od počátků až po naše dny*, Praha 1988; *Karel Havlíček Borovský: Strmé cesty*, Hradec Králové 1990.

Předmluvy, doslovy, medailóny – *Teréza Nováková: Děti čistého živého*, Praha 1966; *K. V. Rais: Výminkáři*, Praha 1967; *Alois Jirásek: Na dvoře vévodském*, Praha 1970; *Josef Holeček: Naši*, Praha 1973; *Pero*, Praha 1976; *Karel Sabína: Oživené hroby*, Praha 1977; *Nedosněné sny (Korespondence bratří Mrštíků)*, Praha 1978; *Svatopluk Čech: Básně*, Praha 1983; *Karel Klostermann: Listky ze šumavské epopoje*, Praha 1983; *České humoresky*, Praha 1983; *Antonín Trýb: Císař chudých*, Praha 1984; *Ladislav Quis: Vzpomínky ze staré Prahy*, Praha 1984; *Alois Jirásek: Temno*, Praha 1985; *Vilém a Alois Mrštíkovi: Rok na vsi*, Praha 1986; *Zikmund Winter: Malé historie a třísky*, Praha 1987; *Julius Zeyer: Epické zpěvy*, Praha 1988; *V. R. Kramerius: Knížky lidového čtení*, Praha 1988;

Jan Drda: *Nedaleko Rukapáně*, Praha 1989; Jan Mukařovský: *Příklad poezie*, Praha 1990.

Mgr. JAROMÍR LINDA (1965):

(Zaměření na starší českou literaturu; publikace v Historických listech, Souvislostech, Minulosti Západočeského kraje aj.; člen redakční rady Listů filologických.)

Príspevky ve sbornících – *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Olomouc 1993.

Edice – "Josefe můj milý..." (dopisy Františka Bílka, *Souvislosti* 1994, č. 3; Veleslavná památka sv. Vojtěcha, jináč Adalberta a její autor Kašpar Petr Draušovius, *Literární archiv* 27, 1994; *Z díla plzeňského historika Jana Tannera* (výstava a katalog výstavy), Plzeň 1995.

PhDr. PETR MÁLEK (1965):

(Zaměření na teorii literatury, interpretaci a vztahy mezi literaturou a filmem; publikace v Iluminacích, České literatuře, Cinemapuru.)

Spolupráce na příručkách – *Lexikon české literatury* 3.

PhDr. VĚRA MENCLOVÁ (1938):

(Zaměření na literaturu 19. století, přelomu 19. a 20. století a tzv. okrajové žánry.)

Monografie – *Norbert Frýd*, Praha 1981.

Príspevky ve sbornících – *Pocta Univerzity Karlovy J. A. Komenskému*, Praha 1991; *Umění a civilizace jako divadlo světa*, Praha 1993; *Przegląd humanistyczny* (o Karlu Sabinovi), Warszawa 1993.

Učebnice – *Svět literatury I*, redakce s K. Homolovou, Praha 1967, 2. vyd. 1969, 3. vyd. 1992.

PhDr. MARIE MRAVCOVÁ, CSc. (1947):

(Zaměření na literaturu 20. století, interpretaci a vztahy filmu a literatury; publikace v České literatuře, Filmu a době, Iluminacích.)

Monografie – *Dialektika faktu a fikce v umělecké próze*, Praha 1985; *Umělecké dokumenty a romány (Zrod a tvar čtyř prozaických děl J. Glazarové)*, Ostrava 1987; *Literatura ve filmu*, Praha 1990.

Príspevky ve sbornících – *Spoluvytvářet pravdu zítřka* (kapitola o J. Horovi), Praha 1982; *Poetika české meziválečné literatury*, Praha 1987; *Filmový sborník historický 1 (Film a literatura)*, Praha 1988; *Ptáci vítají jitra zpěvem, poddůstojníci řvaním*, (o K. Poláčkovi), 1992; *Proměny subjektu 2*, Praha 1994; *Hlavní téma: psychologická próza*, Praha 1994; *O poetice literárních druhů*, Praha 1995; *Osudový vlak*, Praha 1995.

Spoluautorství příruček – *Rozumět literatuře I (Literatura do roku 1945)*, Praha 1986; *Průvodce po světové literární teorii*, Praha 1988; *Slovník světových literárních děl*, Praha 1988; *Česká literatura 1945-1970*, Praha 1991; *Český Parnas (Literatura 1970-1990)*, Praha 1993; *Slovník českých spisovatelů od roku 1945 (A-L)*, Praha 1995.

doc. PhDr. MIROSLAV PROCHÁZKA, CSc. (1942):

(Zaměření na literární teorii, vztahy dramatu a literatury, sémiologii; publikace v Estetice, Světe a divadle, Tvaru aj.; publikace v angličtině.)

- Monografie – *Příspěvek k problematice sémiologie literatury a umění*, Praha 1969; *Aspekty řeči v dramatickém textu*, spolu s prací Z. Mathausera *Literatura a anticipace*, Praha 1982; *Znaky dramatu a divadla*, Praha 1988.
- Příspěvky ve sbornících – *Divadlo v české kultuře 19. století*, Praha 1985; *Issues in Slavic Literary and Cultural Theory*, Bochum 1989; *Slavic drama*, Ottawa 1992; *Oleg Sus redivivus*, Brno 1994.
- Spoluautorství příruček – *Slovník literární teorie*, 2. rozšířené vyd., Praha 1984; *Průvodce po světové literární teorii*, Praha 1988; *Slovník uměleckých pojmů* (v tisku).
- Edice – *Otakar Zich: Estetika dramatického umění*, Praha 1987; *Jan Mukařovský: Básnická sémantika*, Praha 1995.
- Předmluvy, doslovy, medailóny – *Jiří Veltruský: Příspěvky k teorii divadla*, Praha 1995.

doc. PhDr. HANA ŠMAHELOVÁ, CSc. (1946):

(Zaměřeni na literaturu 19. století a literaturu pro děti a mládež; publikace v České literatuře, Tvaru.)

Monografie – *Návraty a proměny (K literárním adaptacím lidových pohádek)*, Praha 1989; *Autor a subjekt v díle Boženy Němcové*, Praha 1995.

Spoluautorství příruček – *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*, 1982; *Slovník světových literárních děl*, Praha 1988.

Mgr. MICHAEL ŠPIRIT (1965):

(Zaměřeni na současnou literaturu, teorii literatury a literární kritiku; publikace v Kritickém sborníku, Literárních novinách, Kritické Příloze Revolver Revue aj.; redaktor Revolver Revue a Kritického sborníku; člen poroty pro udělování Státní ceny za literaturu 1995.)

Edice – *Josef Vohryzek: Literární kritiky*, s J. Lopatkou, Praha 1995; *Jan Hanč: Události*, Praha 1995; *Milý Chalupecký...*, (korespondence J. Chalupeckého přijatá ve 40. letech), *Revolver Revue* 1995, č. 29; *Jan Lopatka: Šifra lidské existence*, Praha 1995; *Růžena Grebeníčková: Literatura a fiktivní světy I*, Praha 1995; *Tvář (Výbor z časopisu)*, Praha 1995.

Předmluvy, doslovy, medailóny – *Jan Lopatka: Šifra lidské existence*, Praha 1995; *Tvář (Výbor z časopisu)*, Praha 1995.

Překlady – *Susanna Rothová: Hlučná samota a hořké štěstí Bohumila Hrabala*, Praha 1993.

PhDr. EVA ŠTĚDRONOVÁ, CSc. (1946):

(Zaměřeni na literaturu přelomu 19. a 20. století, literaturu 20. století a didaktiku literatury; publikace v České literatuře, Českém jazyce a literatuře, Literárním měsíčníku aj.)

Příspěvky ve sbornících – *Prameny české moderní kultury I*, 1988; *Studie o české literatuře na přelomu století*, Praha 1991; *Přednášky z XXXVII. a XXXVIII. běhu LŠSS*, Praha 1995.

Předmluvy, doslovy, medailóny – *Jiří Weil: Moskva-hranice*, Praha 1991.

PhDr. VÁCLAV VANĚK, CSc. (1963):

(Zaměřeni na literaturu přelomu 19. a 20. století a na literaturu první poloviny 20. století; studie v Kritickém sborníku a České literatuře.)

Příspěvky ve sbornících – *Hlavní téma: psychologická próza*, Praha 1994.

Spolupráce na příručkách – *Lexikon české literatury 3*.

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY PEDAGOGICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY

JAROSLAVA HRABÁKOVÁ
VLADIMÍR KŘIVÁNEK

DĚJINY

Zároveň se založením pedagogické fakulty v roce 1946 vzniklo i pracoviště pro vzdělávání učitelů češtiny na školách měšťanských. Bylo nejprve označeno jako Český seminář a jeho vedoucím byl univerzitní profesor dr. Kvido Hodura. Po jeho boku pracovali univerzitní profesor dr. Vladimír Šmilauer a mimořádný profesor dr. Alois Jedlička. Vyučování literatury bylo svěřeno mimořádnému profesorovi Felixu Vodičkovi. Jeho asistentem byl dr. Karel Dvořák. Praxi posluchačů a výuku metodice zajišťoval dr. Rudolf Schams.

Studium češtiny bylo dvouoborové, tříleté, existoval velký počet kombinací. Posluchači získávali aprobaci pro vyučování na II. stupni po úspěšném absolvování první a druhé státní zkoušky z obou oborů, didaktiky a pedagogiky. Existovala možnost doktorandského studia, která předpokládala absolvování studia čtyřletého, absolvování rigorózních zkoušek a vypracování disertační práce. V této podobě existovalo studium až do školního roku 1952/53.

Členové semináře se podíleli na tvorbě učebnic (K. Dvořák, R. Schams) a společně připravovali překlady odborné literatury a edice. Z této spolupráce vznikl překlad *Metodiky literárního vyučování* V. V. Golubkova (1953) a úspěšná edice *České pohádky* (1954).

Reforma studia, k níž postupně docházelo po únoru 1948, ovlivňovala zpočátku výrazněji formy studia (vznikly studijní kroužky, první státnice byla nahrazena několika zkouškami dílčími), ale základním obsahem zůstávaly dějiny literatury od počátků po současnost.

Z vyučujících odešel po Únoru profesor Vladimír Šmilauer, jinak zůstalo personální obsazení beze změn. Ve školních letech 1950/52 nastoupil v semináři jako asistent Jan Červenka, o rok později Jaroslava Tlustá-Hrabáková.

Ve školním roce 1953/54 byla na půdě dosavadní pedagogické fakulty založena Vysoká škola pedagogická. Byla to samostatná vysoká škola, nikoli fakulta Karlovy univerzity, která se dělila na dvě fakulty: společenských a přírodních věd. Úkolem Vysoké školy pedagogické bylo vzdělávat učitele pro školy II. a III. stupně. Paralelně s VŠP existovala na půdě školy Vyšší

pedagogická škola, která přijímala částečně funkci dosavadní pedagogické fakulty a ve dvouletém učebním cyklu vzdělávala učitele II. stupně.

Pracoviště, kde se vzdělávali češtináři, bylo označeno jako katedra českého jazyka a literatury. Vedoucím zůstal až do roku 1956/57 profesor dr. Kvido Hodura. Studium na Vysoké škole pedagogické bylo čtyřleté, dvouoborové. Kromě toho existovala asi dva roky také čeština jednooborová. Závěr studia tvořila státní zkouška. V průběhu výuky zpracovávali studenti dvě ročníkové práce.

V souvislosti se změnami koncepce došlo pochopitelně i ke značnému personálnímu rozšíření katedry. Jako učitelé literatury nastoupili docent dr. Vladimír Štěpánek, dr. František Svejkovský, jako asistentky Jaroslava Janáčková, Anna Křemenáková a později Eva Čechová. Na katedře zůstávali i všichni členové původní. Na jazyce nastoupili dr. František Cuřín, dr. Přemysl Hauser, dr. Karel Svoboda a asistenti: dr. Luděk Bachman, Rudolf Schams jun., Věra Formánková, Jarmila Rysová-Veselková, Jarmila Syrovátková-Servitová. Katedra vydala sborník *Studie o národním obrození* (1956), podílela se na tvorbě učebnic a skript.

Když odešel profesor Kvido Hodura do penze, stal se vedoucím katedry profesor dr. Alois Jedlička. Docent dr. Karel Dvořák byl v té době děkanem fakulty společenských věd. Na VŠP vystudovali obor čeština dramatik Zdeněk Svěrák, básníci Miloň Čepelka a Václav Hrabě. Matematiku studoval Ladislav Smoljak.

Úspěšná existence VŠP byla uzavřena ve školním roce 1959/60 naprostou změnou koncepce učitelského vzdělávání, diktovanou samozřejmě politickými orgány. Ve všech krajích byly zřízeny Pedagogické instituty, které měly vzdělávat učitele pro 1.-8. postupný ročník. Vzdělávání vyšších ročníků bylo opět svěřeno fakultám filozofickým.

Katedra českého jazyka a literatury se postupně rozpadala. Část pracovníků přešla na fakultu filozofickou (profesor Jedlička, profesor Vodička, docent Dvořák, docent Štěpánek, dr. Svejkovský, dr. Janáčková a další), ostatní vytvořili katedru na Pedagogickém institutu. Vedoucím nové katedry se stal dr. Přemysl Hauser. Z pracovníků VŠP se zde uplatnili: dr. Jan Červenka, dr. Věra Formánková, dr. Jaroslava Hrabáková, Zdenka Plošková a Blažena Rulíková. Na katedru byl dosazen dr. Fedor Soldan. Později byl přijat dr. Václav Vitvar.

Studium na Pedagogickém institutu bylo organizováno ve dvou blocích. Nejprve všichni posluchači studovali dva roky tzv. společný základ a v dalších dvou letech se specializovali buď na 1.-5. ročník, nebo na 6.-9. ročník. Obory studia byly v této variantě trojborové (čeština – dějepis – výtvarná výchova, čeština – ruština – hudební výchova). V této podobě se instituty neudržely ani celých pět let. Již ve školním roce 1964/65 byly znovu zavedeny pedagogické fakulty.

Nová verze fakulty přinesla katedře sloučení se stejným pracovištěm z Pedagogického institutu v Brandýse nad Labem. Vedoucím se stal docent dr. F. Cuřín, z Brandýsa přibyli docent Jaromír Plch, R. Brabcová, L. Kopnková nakrátko i Stanislav Rudolf. Z Ústavu pro další vzdělávání učitelů nastoupili na katedře docent dr. Jaroslav Janů a dr. Eva Čechová. Z pražské katedry většina členů zůstala.

Studium opustilo společný základ i trojborové kombinace, bylo opět čtyřleté. Příprava na fakultě se zaměřovala na celou devítiletku, bylo rozpracováno studium pro nižší ročníky ZŠ. Čeština se studovala v kombinaci s cizími jazyky (angličtinou, francouzštinou, němčinou a ruštinou).

Katedra, vedená docentem dr. Františkem Cuřínem, měla dobrou úroveň a odbornou prestiž. Členové katedry se podíleli na tvorbě vysokoškolských učebnic (Cuřín – Hauser, Červenka – Hrabáková) a pravidelně publikovali ve sbornících Filologické studie. Byli členy redakčních rad časopisů (Zlatý máj, Český jazyk a literatura), účastnili se aktivně mezinárodních setkání IBBY (doktor Červenka). V době pražského jara byl docent Cuřín zvolen děkanem fakulty. Po vstupu vojsk bylo jeho zvolení anulováno a pro katedru nastalo složité a tísnivé období. Po onemocnění docenta Cuřína ve školním roce 1969/70 nastoupil na místo vedoucího docent dr. Jaromír Plch, sám se však za dvě léta vedení vzdal v okamžiku, kdy byla většina členů katedry prohlášena za bezperspektivní. Jako vedoucí pracoviště, jehož "zdravé jádro" tvořili tři lidé, nastoupil anglista a rusista docent dr. Zdeněk Oliverius, CSc. Z katedry postupně odešli dr. Jan Červenka, Z. Plošková, N. Kvítková. Na katedru byli přijati docent Josef Polák, Anna Stejskalová, Ivana Havlová, Vlasta Načeradská, Ludvík Šlemenda a jiní. Katedra pracovala pod silným tlakem, bedlivě a všestranně sledovaná.

V roce 1976 se změnila koncepce učitelského vzdělávání. Pedagogické fakulty znovu dostaly možnost vzdělávat učitele středních škol, zavedeno bylo pětileté studium s náročnějším a všestrannějším odborným programem.

Po smrti docenta Zdeňka Oliveriuse (1978) se vedoucím katedry stal profesor dr. Josef Polák, CSc. Přijal nové pracovníky: M. Bodláka, V. Suchánkovou, V. Libosvárovou, R. Listíkovou a další. Na počátku osmdesátých let nastoupila jako vedoucí pracoviště místo konfliktního profesora Poláka docentka dr. Eva Oliveriusová, CSc.

Pod jejím vedením prožila katedra větší část osmdesátých let. Personální obsazení se podstatně neměnilo. Vědecký profil katedry ani publikační činnost nebyly nijak oslňující, ale výuka fungovala celkem spolehlivě a občas se dařilo i podnitit a vychovat kvalitní absolventy (Lubor Kasal, Luboš Merhaut, Jiří Zizler a jiní).

Na konci osmdesátých let se stala na půl roku vedoucí katedry docentka Jaromíra Nejedlá. Vzápětí potom, co se ujala funkce, vážně onemocněla a ke své práci se již nevrátila.

Jako zástupkyně se znovu uplatnila docentka Oliveriusová, která byla na počátku roku 1989 vystřídána dr. Karlem Kohoutem, CSc., absolventem fakulty, žákem profesora Plcha. Ten na začátku roku 1990 předal funkci profesorce dr. Radoslavě Brabcové, CSc. V polovině roku 1990 prošla celá katedra konkursním řízením. Byla rozdělena na dvě pracoviště: katedru českého jazyka a katedru české literatury. Na základě konkursu se stala vedoucí katedry české literatury docentka dr. Jaroslava Hrabáková, CSc. V konkursu byli přijati noví pracovníci: dr. Vladimír Křivánek, dr. Ivo Fencel, dr. Josef Peterka, CSc., Helena Kupcová, Anna Jonáková, dr. Vladimíra Gebhartová, dr. Jana Čeňková a Alena Pleskotová. Z pracovníků staré katedry prošly konkursem dr. Anna Stejskalová, dr. Jitka Hezinová a Drahozlava Pechová.

Katedra české literatury postupně promýšlela a realizovala změny ve studijním plánu. Zaměřovala se v první řadě na možnost volitelnosti seminářů a dále na omezení počtu zkoušek a zavedení souborné odborné zkoušky.

Členové katedry koncipovali a realizovali netradiční soubor učebnic pro 5.-9. ročník, které vyšly v nakladatelství Scientia.

Katedra uspořádala v roce 1991 úspěšnou konferenci o Janu Nerudovi a vydala z ní sborník. V roce 1993 proběhla konference o literatuře šedesátých let. Docentka J. Hrabáková v roce 1993 požádala ze zdravotních důvodů o uvolnění z funkce vedoucí. Po konkursu se vedení katedry ujal na počátku roku 1994 dr. Vladimír Křivánek.

SOUČASNÝ STAV

Katedra české literatury Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy je univerzitním vědecko-pedagogickým pracovištěm vzniklým rozdělením katedry českého jazyka a literatury v roce 1990; jejím osamostatněním bylo zvýrazněno, že disciplíny pěstované na naší katedře a aplikované ve výuce patří do oblasti uměnovědy, nikoliv lingvistiky. V tomto samostatném postavení působí katedra již pět let a jejím hlavním pedagogickým cílem je příprava studentů – budoucích učitelů literatury na všech typech škol, od škol prvního stupně (elementární, národní či obecná) přes školy druhého stupně (6.-9. třída ZŠ či občanská, nižší třídy víceletých gymnázií) až po výuku středoškolských učitelů. Vedle těchto základních studijních programů katedra vede výuku literatury i pro další speciální obory (příprava učitelek mateřských škol, speciálních pedagogů atd.) a podílí se na výuce různých typů externího a rozšiřujícího studia.

V první fázi své samostatné existence, v níž prvotním momentem bylo oddělení nově konstituované katedry od společného celku, prošla katedra

náročným přechodným obdobím a byla formou několika kol konkursních výběrových řízení dílem personálně rekonstruována ze stávajících pracovníků (zůstaly docentka dr. Jaroslava Hrabáková, CSc., dr. Anna Stejskalová, mgr. Drahoslava Pechová), dílem obsazena novými pracovníky z pedagogické praxe či z vědeckých akademických pracovišť. Po několika konkursních řízeních dnes na katedře působí převážně noví pracovníci různých generací i rozdílných životních a vědeckých zkušeností; někteří prošli vědeckou zkušeností v Ústavu pro českou literaturu (dr. Miloš Pohorský, CSc., dr. Pavel Vašák, DrSc., dr. Josef Peterka, CSc., dr., Vladimír Krivánek, CSc., dr. Dagmar Mocná, CSc.) nebo v jiných vědeckých institucích (dr. Věra Petráčková, CSc., dr. Jana Čenková, dr. Věra Chmelíková), jiní jsou zkušení učitelé, nakladatelští pracovníci a editoři (dr. Helena Kupcová, mgr. Kateřina Dejmalová, mgr. Zuzana Žitná).

Na katedře se sešli zástupci všech produktivních generací, odborně velmi zkušené literární historici a vysokoškolští učitelé (J. Hrabáková, M. Pohorský), jejichž znalostí a přehledu plně využíváme; nejsilněji personálně je zastoupena střední vědecká generace, která vytváří profil katedry a v níž jsou jak literární historici a teoretici (P. Vašák, J. Peterka, V. Krivánek), tak i zkušení editoři a nakladatelští pracovníci (V. Petráčková, H. Kupcová, K. Dejmalová) a vynikající pedagogové s dlouholetou učitelskou zkušeností na různých stupních škol a se schopností zevšeobecňovat a teoreticky zúročovat ve svém vysokoškolském působení impulsy praxe (D. Pechová, A. Stejskalová, Z. Žitná). Mladší vědecktí a pedagogičtí pracovníci (D. Mocná, J. Čenková, V. Chmelíková) zcela organicky vstoupili do celku katedry, vybudovali si své místo, vyhraňují se vědecky a pedagogicky a slibují další odborný růst podložený pedagogickými schopnostmi. Vzhledem k tomu, že katedra je složena ze zástupců různých věkových kategorií, pracovníků rozdílného odborného a vědeckého zaměření, není vždy jednoduché sladit věkové, odborné, pedagogické a funkční složení a koordinaci práce katedry. V současnosti je katedra vcelku stabilizovaná, ale pro budoucnost je třeba otevřít pracoviště větším nárokům a konkurenci, personálně ji dotvořit a využít přitom i možností kooperace se zaujatými kvalifikovanými odborníky z pracovišť AV ČR, věkově pracoviště omladit, ale přitom zachovat odpovídající odbornou úroveň a vědecko-pedagogickou kontinuitu.

Specifikum katedry české literatury Pedagogické fakulty UK je dáno především jejím cílem, vzděláváním učitelů literatury. Nechceme vychovávat budoucí specialisty v literárněvědných disciplínách (třebaže pochopitelně podporujeme vědecký růst a profilaci zvláště nadaných studentů, kteří se poté uplatňují v nepedagogických profesích jako literární vědci, spisovatelé a básníci, nakladatelští pracovníci a editoři, publicisté a novináři), nýbrž především odborně fundované, dobře prakticky i teoreticky připravené učitele literatury.

Základem jejich přípravy musí být důkladná znalost vývoje české literatury v celé její časové rozloze s důrazem na konstituování a proměnu základních literárních druhů, žánrů a žánrových forem, na dynamiku pohybu směrové, generační i individuální autorské poetiky. Tyto znalosti musí vidět v souvislostech vývoje světové literatury a chápat ve vztahu k proměně dobových společenských a kulturních norem a literárního klimatu, dobové mentality, ke způsobům prožívání a zobrazování světa. Literárněhistorické a teoretické znalosti je nezbytné opřít o studium a interpretaci vybraných literárních děl všech sledovaných období. Z tohoto důvodu je podstatnou složkou přípravy našich studentů praktická interpretace literárního díla a všechny ostatní složky přípravy a speciální disciplíny, ať historické, či teoretické, by měly sloužit jako fundament pro tento cíl.

Literárněvědná interpretace díla je korunou našeho oboru a nelze se bez ní obejít prakticky v žádné speciální disciplíně literární vědy. Jako specifikum vymezující naši koncepci lze vidět akcentaci historického přístupu k literatuře navazující na vodičkovskou koncepci literárněvědného strukturalismu, důraz na praktickou interpretaci literárního díla a tendenci k integraci či vícedimenzionálnosti historických, uměnovědných, filozoficko-sociologických a kulturně antropologických aspektů literárního díla.

Vědecká a odborná činnost pracovníků katedry je dána jednak zaměřením na přípravu učitelů a úzkou vazbu na školy základní a střední, jednak koncepcí katedry směřující k otázkám literárněvědné interpretace a pochopitelně i vědeckým zaměřením jednotlivých členů katedry.

Podstatná složka odborné činnosti katedry je zaměřena k pedagogické praxi a je vedena touhou pomoci pozitivním a perspektivním změnám školského systému a učitelské praxe. Naším cílem v této oblasti je snaha nabídnout učitelům moderně koncipované učebnice a texty k literární výchově, které by odpovídaly současným výchovným a vzdělávacím trendům. Z řady čítanek, antologií, slabikářů a učebnic, které zpracovali pracovníci katedry, mající úzký vztah k praxi na základních a středních školách, lze pokládat za nejzávažnější ediční čin moderně žánrově koncipovanou pětidílnou řadu učebnic a antologií k literární výchově určenou pro šestou až devátou třídu základních škol a nižší třídy víceletých gymnázií (*Příběhy, Pohádky, báje, pověsti...*, *Poezie, Drama a dramatická výchova, Malý slovník literárních pojmů a autorů*, 1992-1994).

Další oblast odborné a publikační činnosti katedry je zaměřena k našim vysokoškolským studentům, pro které připravujeme různé typy učebních textů a antologií publikovaných většinou formou malotirážních skript (Hrabáková – Stejskalová: *Úvod do literatury, Prostor života*; Hrabáková – Křívánek: *Studie o české literatuře na přelomu století*).

Důraz na praktickou interpretaci nás vedl také k vytvoření kolektivního díla, které formou slovníku interpretací vybraných děl současné české litera-

tury chce poskytnout zájemcům o soudobou literaturu především z řad středoškolských a vysokoškolských studentů základní informaci a interpretační možnosti některých vybraných děl současné literatury (Křivánek a kol.: *Český dekameron*).

Katedra chce soustavně a opakovaně organizovat i vědecká setkání a konference: zatím proběhla v roce 1991 nerudovská vědecká konference Jan Neruda 1991, z níž se nám podařilo vydat sborník, a mezinárodní vědecká konference Typologie české kultury šedesátých let pořádaná ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR, z níž jsme bohužel sborník nemohli vydat.

Jednotliví pracovníci katedry publikují své vědecké a odborné studie, kritiky a recenze v řadě periodik, týdeníků a deníků (Česká literatura, Tvar, Nové knihy atd.), připravují edice a monografie, podílejí se na vědeckých setkáních domácích i zahraničních, třebaže je často velmi obtížné sladit mnohdy vysilující pedagogickou práci (danou velkými úvazky, velkým množstvím studentů a složitou dislokací pracovišť fakulty) s dlouholetou vědeckou činností.

BIBLIOGRAFIE

UČEBNICE

- Příběhy (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1994 (H. Kupcová – J. Čeňková).
- Poezie (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1995 (V. Křivánek – J. Hrabáková – A. Stejskalová – J. Hulák).
- Drama a dramatická výchova (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1995 (J. Čeňková – H. Kupcová – E. Machková – A. Urbanová – K. Dejmalová).
- Pohádky, báje, pověsti (Texty k literární výchově pro 6.-9. ročník ZŠ a nižší třídy víceletých gymnázií)*, Praha 1992, 2. vyd. Praha 1994 (A. Jonáková – J. Hrabáková – A. Stejskalová).
- Český jazyk a literatura I (Přehled učiva – literatura)*, Praha 1992 (A. Stejskalová – V. Novotný).
- Čítanka pro 4. ročník ZŠ*, Praha 1993 (D. Pechová – Z. K. Slabý – D. Lhotová).
- Malý slovník literárních pojmů a autorů (Učebnice pro ZŠ a víceletá gymnázia)*, Praha 1994 (H. Kupcová – V. Křivánek – J. Hrabáková – A. Stejskalová – A. Jonáková – J. Peterka).
- Čítanka pro 4. ročník*, Úvaly 1994 (K. Dejmalová – M. Pácalová).
- Čítanka pro 5. ročník ZŠ*, Úvaly 1994 (D. Pechová – Z. Žitná).
- Slabikář (1. ročník ZŠ)*, Úvaly 1995 (Z. Žitná – R. Wildová).
- Čítanka pro 2. ročník*, Úvaly 1995 (K. Dejmalová – M. Pácalová).
- Čítanka pro 3. ročník*, Úvaly 1995 (K. Dejmalová – J. Čeňková – M. Pácalová).
- Čítanka pro 6. ročník*, odevzdáno do tisku 1994 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
- Čítanka pro 7. ročník*, odevzdáno do tisku 1994 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
- Čítanka pro 7. ročník*, v tisku (J. Čeňková – K. Dejmalová – H. Marinková).
- Malý čtenář*, v tisku (Z. Žitná).
- Čas pohádek a pověstí (1. díl antologie textů pro 1. stupeň ZŠ – Pohádky a pověsti)*, v tisku (K. Dejmalová – Z. Žitná – M. Pácalová).

Jak to v životě chodí (2. díl antologie literárních textů pro 1. stupeň ZŠ – Příběhová próza), v tisku (K. Dejmalová – Z. Žitná – M. Pácalová),
Hry a rýmy (3. díl antologie pro 1. stupeň ZŠ – Poezie a divadelní texty pro dětského herce a diváka), v tisku (K. Dejmalová – Z. Žitná – M. Pácalová).

SKRIPTA

Prostor života (Ekologická čítanka), Praha 1989 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
Úvod do literatury (Antologie textů k rozboru), Praha 1990 (J. Hrabáková – A. Stejskalová).
Studie o české literatuře na přelomu století, Praha 1991 (J. Hrabáková – V. Krivánek).

KOLEKTIVNÍ DÍLA

Jan Neruda (sborník z konference 1991, studie, referáty, diskusní příspěvky).
Český dekameron (Interpretační slovník současné literatury), Praha 1994 (J. Hrabáková – J. Čenková – V. Krivánek – H. Kupcová – K. Dejmalová – D. Mocná – D. Pechová – J. Peterka – A. Stejskalová – M. Pohorský – J. Hezinová – A. Jonáková).

STUDIE

VLADIMÍR KRIVÁNEK:

Poeziata na Christo Botev i dva istoriko-tipologičeski paralela s ogled otnošenieto romantizm – realizm v češkata literatura ot 19. vek, in *Christo Botev*, Sofija 1990.

Hledání mýtu v moderní české a bulharské próze, *Les Études balkaniques tchégués* 9, Praha 1994.

HELENA KUPCOVÁ:

Co je Kunderovo Zlaté jablko věčné touhy (předneseno na konferenci Typologie české kultury šedesátých let, Praha 8. 9. 1993).

DAGMAR MOCNÁ:

V svárech slohových kontextů, *Česká literatura* 1992.

Červená knihovna v českém filmu třicátých let, *Iluminace* 1995.

Populární romány Vlasty Javořícké, *Česká literatura* 1995.

JOSEF PETERKA:

Proměny žánrového systému ve slovenské literatuře šedesátých let, *Romboid* 1992, č. 5/6.

LITERÁRNÍ ARCHÍV JAKO PRAMEN LITERÁRNĚHISTORICKÉHO BĀDÁNÍ

ZUZANA POKORNÁ

Literární archiv je institucí, která shromažďuje, zpracovává, dále využívá pro prezentaci a zájemcům-badatelům zprostředkovává původní listinný materiál – prameny k dějinám literatury a, dle povahy, vůbec ke kulturním dějinám. Hovoříme zde především o rukopisech spisovatelů, básníků a vědců, dále o korespondenci týchž a o dokladech úřední povahy, fotografiích vízích se k jejich životu a dílu, tak jak byly tyto materiály převzaty (koupeny či získány darem) v rámci pozůstalosti různými institucemi.

O jaké organizace jde? V první řadě jsou to oddělení muzeí, která v Čechách – jako například v Národním muzeu – vznikají v 19. století s cílem shromažďovat památky písemné povahy, dokazující svébytnost národa a jeho schopnost samostatné existence, kulturní emancipace a jazykové zdatnosti. Tak vzniká po založení Národního muzea v Praze roku 1818 již brzy (1822) oddělení shromažďující písemné památky, jež byly zprvu získávány a spravovány nahodile. Základem se staly pozůstalosti J. Dobrovského, P. J. Šafaříka, J. Jungmanna, F. Palackého, později K. J. Erbena, F. L. Čelakovského, K. H. Máchy, B. Němcové a K. Havlíčka, obsahující rozhodující prameny k dějinám českého národního obrození. (Z tohoto oddělení vzniká pozdější literární archiv.) V průběhu 19. století přibývá kontinuálně další materiál. – Podobně je konstituováno literární oddělení v brněnském muzeu.

Instituce poněkud jiného typu vznikají spontánně jako památníky spisovatelů, rodné domky, světnice či přímo muzea toho jména (P. Bezruč v Opavě, B. Němcové v České Skalici, J. V. Sládka ve Zbirohu, K. Čapka ve Strži a podobně). Obdobná tradice je dosti silná i v zahraničí (namátkou Německo, Francie, Dánsko). Zde jsou jednak pietně uchovávány trojrozměrné předměty ze života osobností (kolébka F. Palackého), jednak písemné materiály ke studiu jejich díla (například korespondence B. Němcové v České Skalici).

Instituce pramenného bádání vznikají samozřejmě v zahraničí též – a to několikrát. Jsou to jednak příslušná oddělení muzeí a knihoven, jednak muzea věnovaná určitému autorovi (Mickiewiczovo ve Varšavě, Petöfiho v Budapešti), kde je autorova pozůstalost jádrem dalších sbírek, jednak literární archívy toho jména a tzv. "domy literatury" (Berlín, Vídeň).

Jen krátce o dvou institucích posledně jmenovaných typů: Literaturarchiv v Marbachu (SRN) je založen roku 1955 jako pokračovatel Schillerovým

spolkem založeného Schillerova muzea (na přelomu století), který "shromáždí, ochraňuje tištěné a rukopisné prameny novější a současné německy psané literatury, vědecky je zpracovává a prezentuje je". (Za všechny pozůstalosti jmenujme fondy K. Tucholského W. Hauffa a L. Uhlanda.)

Trochu odlišnou institucí je vídeňský Literaturhaus, který se sám specifikuje jako "místo setkávání, burza nápadů, informační centrum pro literaturu s aktuálními službami". Je to dokumentační středisko pro literaturu, které slouží i jako "ochránce zájmů autorů a překladatelů". Založeno bylo v roce 1991. Najdeme zde fondy H. Brocha, F. Werfela, nakladatelské archivy, sbírku autografů.

Ještě se vraťme zpět k tuzemským institucím. Literární archiv, původně oddělení Národního muzea, se v šedesátých letech našeho století osamostatnil a stal se součástí muzea pro českou literaturu – Památníku národního písemnictví. Archiv získal především po 2. světové válce velké množství fondů – například K. Hlaváčka, K. Teigehe, R. Weinera, E. Basse a sbírky Karáskovy galerie. Nyní patří Literární archiv se svými více než 1600 fondy (což je asi 6 milionů archivních jednotek) k největším takto specializovaným literárním archivům v Evropě. Je základem pro bádání nejen bohemistů, ale již literárněvědných, nebo jazykovědných, nýbrž i germanistů (pro velký soubor germanik a celých fondů či jejich částí pražských německy píšících autorů, včetně F. Kafky) a pro kulturní historiky obecně. Vlastní též řadu velkých fondů význačných nakladatelství, celků, které ještě čekají na své badatelské vytěžení.

Jak se s tímto bohatstvím pracuje? Literární archiv půjčuje prezenčně ke studiu téměř všechny materiály ze zpracovaných fondů, za určitých podmínek i z nezpracovaných, nejvzácnější archiválie potom na mikrofilm; umožňuje kopírování. K dispozici je fotoarchív s desetitisíci pozitivy i negativy. Studium různých verzí rukopisů děl je nezbytné pro editory, poznání korespondence a dokladů je cenným zdrojem pro chápání vazeb v životě a díle sledovaných autorů.

Samozřejmostí je prezentování archivního materiálu formou výstav a komentovaných edic ve sbornících, které Literární archiv vydává.

Pro badatele se otevírají při studiu v Literárním archivu nové perspektivy v tom smyslu, že počítačové zpracování dat umožní v dohledné době zájemci rychlou orientaci ve fondech a snazší výběr materiálu. Dále hodlá Literární archiv vbrzku zavést pro badatele další službu – půjčování videokazet z videotéky budované od roku 1989, které zachycují semináře, konference a přednášky literárních historiků a vědců a taktéž rozhovory a besedy odborných pracovníků archivu se spisovateli, domácími i exilovými. Za všechna tato setkání jmenujme rozhovory s L. Fuksem, J. Hiršalem, L. Vaculíkem, P. Tigridem, J. Vladislavem, A. Opaskem a D. Hodrovou.

VÝBĚR AKCÍ REALIZOVANÝCH V PAMÁTNÍKU NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ V LETECH 1992-1995

VÝSTAVY

V.Z.D.O.R. – samizdatová a exilová literatura
Salón literárních kuriozit
Praha Mariny Cvetajeové
Přírůstky Památníku národního písemnictví
André Breton a surrealismus v Čechách
Česká literatura 1938-1945
Sláva a smrt – věčnost a konečnost v životě a díle českých spisovatelů
Dobry den, pane Kolář – koláže J. Koláře spolu s korespondencí M. Vaculíkové
Penklub – průřez činností (1924-1948)
Moderní revue 1894-1925 – ve spolupráci s Národní galerií
Literatura a film – ke 100. výročí kinematografie

PUBLIKACE

sborník *Literární archiv* č. 25 – věnován samizdatové a exilové literatuře
sborník *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*
sborník *Literární archiv* č. 26 – *Průvodce po fondech literárního archivu Památníku národního písemnictví*
sborník *Literární archiv* č. 27 – *Česká literatura doby baroka*
Vyjde sborník materiálů z konference k fenoménu Moderní revue v české kultuře

POŘADY

Literární cyklus o barokní literatuře
Mikulášský literární festival – každoročně od roku 1993
Velikonoční literární festival – besedy, přednášky, autorská čtení
Komentáře k literárním žánrům a směrům – cyklus pro střední školy
1995 – Cyklus besed s českými spisovateli a spisovatelkami (L. Vaculík, A. Berková, I. Klíma a další)
Sudé čtvrtky v Penklubu – autorské čtení (Sylvie Richterová, Jan Vodňanský) – podzim 1995

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

VZNIK ÚSTAVU PRO ČESKOU LITERATURU A PRVNÍ OBDOBÍ JEHO ČINNOSTI

RUDOLF HAVEL
(1911-1993)

Když byl zřízen Ústav pro jazyk český prostou přeměnou Kanceláře Slovníku jazyka českého, která existovala již ve dvacátých letech, začalo se roku 1946 jednat ve III. třídě České akademie věd a umění (tj. ve třídě, která pečovala o jazykovědu a literární vědu) také o zřízení Ústavu pro českou literaturu. Byla utvořena zvláštní komise, aby vypracovala organizační řád a navrhla obecně hlavní úkoly ústavu. Komisi tvořili členové III. třídy ČAVU: Karel Hrdina (klasický filolog, editor a vykladač humanistických památek, překladatel *Kosmovy Kroniky*), Jan Mukařovský (estetik a literární teoretik), Albert Pražák (historik české a slovenské literatury), Bohumil Ryba (klasický filolog, medievalista), Karel Svoboda (klasický filolog), František Šimek (historik staré české literatury, editor jejích památek), Josef Vašica (profesor teologické fakulty, historik církevněslovanského umění a staročeské literatury) a Frank Wollman (historik slovanských literatur). Z nečlenů byli přizváni: literární historik bohemista Jan Blahoslav Čapek (Arne Novák říkal: "J. B. Čapek zvaný Čapeček"), historik slovanských literatur Julius Dolanský (dříve Heidenreich) a polonista Karel Krejčí. Jednatel a spiritus agens komise byl historik české literatury Antonín Grund. Organizační řád byl schválen 11. 6. 1947 a otištěn ve Věstníku ČAVU (roč. 46, s. 61-64). Podle něho měl mít ústav tři obory: obor pro dějiny české literatury, obor pro styky s literaturami jinými a obor pro teorii literatury. Podle toho byli také navrženi vedoucí těchto oddělení: Albert Pražák, Frank Wollman a Jan Mukařovský, kteří se měli vždy po roce střídát jako ředitelé celého ústavu. Zástupcem vedoucího literárněhistorického oddělení byl Antonín Grund, o němž se předpokládalo, že bude stálým zástupcem všech ředitelů. Za hlavní úkoly bylo ústavu určeno organizovat českou práci literárněvědnou, pořádat a vydávat k této práci materiál (edice, sborníky, monografie, pořádat diskuse a podobně), pracovat na úkolech, které potřebují kolektivní spolupráci (tedy vytváření týmů), a navazovat pracovní styky s literární vědou jiných národů, především slovanských.

Takto navrhovaný ústav zahájil činnost 1. září 1948. Prvním ředitelem byl Albert Pražák pro rok 1948-49 (vždy od září), druhým Frank Wollman (1949-50), třetím Jan Mukařovský (1950-51). V dalším roce (1951-52) měl být opět Albert Pražák, ale ten se funkce vzdal pro nemoc, a zřejmě i z důvodů politických. Ředitelem se stal Jan Mukařovský a zůstal jím až do roku 1962. (Václav Černý má ve svých *Pamětech* chyby.)

Prvními pracovníky, kteří nastoupili onoho 1. září 1948, byli žáci A. Pražáka doktor Josef Moravec (obecně zvaný Pepíček, 1904-1976) a doktor Josef Polák, dále žákyně F. Wollmana Felicitas Wünschová (1914-1986) a doktor Rudolf Havel. První byli středoškolsí profesoři, kteří pro tuto práci dostávali od ministerstva školství placenou dovolenou, R. Havel přešel z Ústavu pro jazyk český. Místnosti byly ve druhém poschodí dnešní Kanceláře Akademie věd na Národní třídě. Konec roku a začátek roku 1949 byl věnován zařizování ústavu. Protože R. Havel byl v přátelských i pracovních stycích s A. Grundem, znal ho A. Pražák, dříve v Brně byl žákem F. Wollmana a J. Mukařovskému dělal korektury druhého vydání *Kapitol*, přecházela většina vnitřních organizačních povinností na něho. Až když přišla z Národního muzea do ústavu (1950) paní Ludmila Tesařová, sice jako archivářka a dokumentaristka, převzala většinu administrativních a jiných prací včetně účetnictví ona. Finance na provoz jsme dostávali z ředitelství ČAVU, kde vládl ředitel Šeplavý, účetní paní Kozáková a sekretářka slečna Růžičková, všichni neúřednický vlídní. Účetnictví bylo jednoduché, vedené zásadou "nic jsem neukradl, musí to být v pořádku". A bylo. Dostal jsem třeba do kapsy 30 000 Kčs a šel jsem kupovat. Lacino jsem koupil ze zrušeného Kravatklubu dvě křesla, konferenční stolek, skříňky a zasklené skříně; ty jsou dosud v ústavu používány. Pak jsem šel k velké nábytkářské firmě (nevím už ke které), řekl, že potřebujeme tolik a tolik psacích stolů, takových a takových skříní, vzali si míry na regály a do půl roku jsme měli u čeho sedět. Ty stoly a skříně slouží dodnes. Táž firma pak dělala regály ústavní knihovny na Strahově.

V říjnu 1948 zemřel katolický literární historik a bibliograf Vilém Bitnar. Koupili jsme jeho nevelkou knihovnu a biografický a bibliografický materiál (zpracovaný ovšem osobitě, což se ukázalo málo vhodným), a tím byl položen základ ke knihovně a k jakémusi dokumentačnímu oddělení. V roce 1949 jsme dostali zásluhou spisovatele Karla Sezimy knihovnu zrušené Umělecké besedy uloženou tehdy na Střeleckém ostrově. Její jádro bylo v krásné literatuře 19. a začátku 20. století, měla asi 10 000 svazků, lístkový katalog (mnoho knih však už bylo ztraceno) a regály. Vzali jsme všechno. Některé knihy jsme pak získali ze zrušených gymnázií a mnoho časopisů z duplikátů Městské knihovny, jimž hrozilo zničení.

Roku 1949 se ústav rozrostl o šest lidí. Přišel doktor Miroslav Heřman (1903-1971), bibliotekář a zástupce ředitele Městské knihovny, kterou musel

z politických důvodů opustit, pracovník s rozsáhlými znalostmi literárněhistorickými (autor monografie o Gorkém, překladatel z ruštiny, příští editor J. Dobrovského); literární historik a kritik, germanista Karel Polák (1903-1956), žák Fischerův a Pražákův, znalec a editor díla Nerudova a Arbesova; překladatelka z jihoslovanských literatur, středoškolská profesorka Věra Vrzalová; pracovnice Literárněhistorické společnosti, editorka J. Arbesa Anna Karasová; demonstrátor A. Pražáka Miroslav Laiske (1923-1975), příští bibliograf. Ale to už začínali nastupovat do ústavu pracovníci mladí, většinou žáci profesora Mukařovského. Prvním byl František Černý, už tehdy se zaměřující k dějinám českého divadla. Po něm přicházeli další (1950: M. Kačer, F. Svejkský, Z. Trochová; 1951: E. Čechová, H. Hrzalová, L. Lantová, M. Nosek, M. Pohorský, E. Strohsová), kteří se stávali vědeckými a odbornými pracovníky a jejichž činnost i pracovní výsledky přesahovaly hranice ústavu. Ze starších přišel už jen ředitelství knihovny Národního muzea zbavený literární historik Miloslav Novotný (1894-1966), literární a divadelní kritik, nesmírně vtipný Antonín Matěj Píša (1902-1966), který však v ústavu vydržel jen dva roky, a Jaroslav Nečas (1913-1988), pracovník s širokými zájmy (kulturní publicista, překladatel i básník, propagátor české literatury v Jugoslávii, autor literárních příruček, bibliograf).

Ale to už nám byly místnosti na Národní třídě malé; nové se nám podařilo získat ve Valentinské ulici (roku 1951) v místnostech bývalé Národní rady (předtím tam měla místnosti Velká lóže svobodných zednářů obřadu skotského) i s mobiliářem, který jsme přestěhovali na Strahov (i s obrazy a velkým stolem, za nímž sedávali svobodní zednáři, z nichž někteří byli literárními pracovníky; to je ten dlouhý stůl v ústavní knihovně). I pár knih jsme odtud získali. Knihovnu jsme "vedli" zpočátku společně, pak nastoupila (roku 1950) absolventka filozofické fakulty a vysoké knihovnické školy F. Příbylová, ale ta v roce 1951 odešla ilegálně na Západ (slavnostně jsme ji vylučovali z ROH) a knihovníkem se stal A. Hradilík (1904-1968), který sice neměl knihovnické vzdělání, byl vyškoleným knihkupeckým účetním v nakladatelství A. Srdce, ale velice rychle (s pomocí M. Heřmana) se zapracoval a svou svědomitostí a pečlivostí udržoval knihovnu v pořádku až do roku 1960, kdy přišla školená knihovnice Blanka Zemanová.

Na Strahov jsme se přestěhovali v listopadu roku 1952 (v měsíci, kdy si vzal život Antonín Grund). Tím skončila první etapa v dějinách ústavu.

Úkoly dávali ústavu staré akademie ředitelé, zpočátku i z podnětu ministerstva školství, jehož zástupce (doktor Josef Poch) přišel někdy do ústavu "na inspekci". Ústav vznikl v době, kdy vedoucí silou ve společnosti se stávala dělnická třída a slovo horník znělo hrdě. A tak pracovníci četli všelijaké noviny, časopisy a sborníky s hornickou tematikou, aby uspořádali tzv. Hornický sborník. Úkol se ukázal brzy ne právě vhodným pro literárněvědné bádání, vyšel do ztracena a u pamětníků zůstal jen humornou

epizodou. Jiným úkolem bylo edičně připravovat jednotlivé svazky *Souboru Jiráskova díla*, který začal roku 1948 vycházet za řízení Zdeňka Nejedlého. Od roku 1949, kdy ústav začal svazky edičně, naštěstí anonymně, připravovat, vyšlo do roku 1958 celkem 32 svazků. Text připravený ústavem prohlížel nakonec Z. Nejedlý sám, někdy až v korektuře, a sem tam zasáhl do textu proti zásadám v ústavu dodržovaným. Tak například v *Psohlavcích* ve větě: "V koutku kostelním pod kúrem klečel souseď jakýsi *a modlil se*", škrtnl poslední tři slova. Nejhorší na tom bylo, že podle textu připraveného Nejedlým se musel Jirásek vydávat pro školní potřebu. S jiráskovskou akcí souviselo i vypracování jiráskovského "itineráře", také nedokončené.

V roce 1950 rozhodla vláda renovovat Strahovský klášter, v němž v té době žilo asi devět členů řádu (přitom byla odkryta dosud neznámá zasypaná část původního románského kláštera z polovice 12. století) a věnovat jej kulturním účelům. Byl v něm zřízen Památník národního písemnictví, jehož částí mělo být muzeum české literatury v přízemí a v prvním poschodí; místnosti ve druhém poschodí byly nabídnuty ústavu. Roku 1952 byl zřízen sedmnáctičlenný komitét za předsednictví Zdeňka Fierlingera, jehož členy byli (kromě historiků, kunsthistoriků, pedagogů, výtvarníků) Jan Mukařovský, Felix Vodička, Mojmír Otruba (tehdy ještě ne pracovník ústavu) a tajemník ústavu. Ústav, jemuž bylo uloženo vypracovat libreto výstavy, se stal organizačním centrem literárněvědné práce. Za redakce J. Mukařovského a F. Vodičky pracovali na libretu všichni pracovníci ústavu i řada pracovníků externích, z nichž J. Kolár a M. Otruba byli pak přijati do ústavu. Libreto obsahovalo ideovou směrnicí výstavy, rozčlenění historického vývoje do jednotlivých období reprezentovaných nejvýznamnějšími osobnostmi a jejich díly, popřípadě významnými institucemi nebo společenskými a politickými jevy a událostmi. Pracovníci nejen že vybírali potřebné knihy, podobizny, obrazy, grafiky i plastiky v originále nebo fotokopiích a vhodné citáty, ale v mnoha případech navrhovali i výtvarnou stránku vitrin a panelů, kterou potom realizovali výtvarníci. Muzeum bylo otevřeno 8. května 1953 a k výstavě byl téhož roku vydán katalog za redakce F. Vodičky a B. Nováka (pracovníka Památníku národního písemnictví). Katalog pak sloužil i jako pomůcka žákům i učitelům, protože obsahoval v kostce dějiny české literatury od začátku až do generace Národního divadla a ve stručném přehledu téměř do současnosti. Způsob vypracování libreta a instalace se pak stal vzorem pro jiná literární muzea (pracovníci ústavu se účastnili ještě vybudování Muzea B. Němcové v České Skalici a A. Jiráska ve Hvězdě). Původní expozice v Památníku byla mnohem rozsáhlejší a podrobnější, než je dnešní, a i když byla někde poplatná době, přece představovala vývoj naší literatury celkem objektivně. Reinstalace a restrikce po roce 1969 se dala bez účasti ústavu.

V témže roce 1952, kdy se připravoval Památník, připravovala se i reorganizace Akademie věd. Ta vstoupila prakticky v život 1. ledna 1953, ale pracovníci přijímaní do ústavu po prázdninách 1952 byli už přijímáni jako pracovníci ČSAV, z nichž někteří se stali prvními aspiranty. V říjnu 1952 dal předseda přípravné komise ČSAV Ladislav Štoll svolat pracovníky ústavu a oznámil, že se stal (nebo že bude, to přesně nevíme) ředitelem ústavu a jeho zástupcem že bude Felix Vodička. Při soukromém sezení (Štoll, Vodička a tajemník) pak řekl, že si vedení ústavu představuje tak, že on si vezme do péče ideologickou, politickou stránku ústavu a vědeckou že povede Vodička. Nedošlo k tomu. Ředitelem zůstal Mukařovský a jeho zástupcem, i když ne jmenovaným, Vodička. Různé vysoké funkce Mukařovského (rektor Univerzity Karlovy, předseda Výboru obránců míru) způsobovaly, že duší ústavu se stále více stával Vodička.

Koncem prvního roku na Strahově, tedy 1953, měl ústav tyto pracovníky: E. Čechová, R. Havel, M. Heřman, A. Hradilík, H. Hrzalová, A. Karasová, J. Kolár, M. Laiske, L. Lantová, J. Moravec, Mil. Novotný, M. Nosek, M. Otruba, Z. Pešat, A. M. Píša, M. Pohorský, J. Polák, K. Polák, R. Skřeček, E. Strohsová, F. Svejkovský, L. Tesařová, Z. Tichá, Z. Trochová, J. Víšková, V. Vrzalová a J. Weingartová-Štěpánková. Ze "starých" pracovníků se doktorka F. Wünschová stala sekretářkou 8. sekce ČSAV.

Ředitelem byl J. Mukařovský, který předsedal vědecké radě, jejímž členy byli J. Hrabák, F. Vodička, K. Krejčí... Tajemníkem byl R. Havel do roku 1958 (při častých nemocech ho zastupoval M. Heřman nebo R. Skřeček), po něm M. Otruba a od roku 1961 M. Kačer.

Ústav měl tato oddělení:

1) Oddělení pro starou literaturu; externí vedoucí J. Hrabák, pracovníci: J. Kolár (aspirant), F. Svejkovský, Z. Tichá, roku 1954 přišel E. Pražák (*Dějiny starší české literatury*, red. J. Hrabák, 1959).

2) Oddělení pro literaturu obrozenskou; externí vedoucí F. Vodička, pracovníci: M. Heřman, H. Hrzalová a apiranti M. Kačer a M. Otruba (*Dějiny české literatury národního obrození*, red. F. Vodička, 1960).

3) Oddělení pro literaturu druhé poloviny 19. století; externí vedoucí K. Krejčí, pracovníci: J. Moravec, M. Novotný, J. Polák, K. Polák a aspiranti Z. Pešat a M. Pohorský (*Dějiny české literatury 19. století*, red. M. Pohorský, 1961).

4) Oddělení pro literaturu 20. století; vedoucí J. Mukařovský, pracovníci: L. Lantová, M. Nosek, A. M. Píša, E. Strohsová, Z. Trochová (*Dějiny české literatury 20. století* zůstaly v rukopise).

5) Ediční středisko; vzniklo pro koordinaci stále se zvětšující ediční práce ústavu. Jeho vedoucím byl R. Skřeček (1908-1983). Přišel z nakladatelství Orbis, kde byl jazykovým redaktorem Národní knihovny, která tam tehdy začala vycházet. Předtím byl pracovníkem zemské školní

rady, kterou musel opustit, protože jako funkcionář strany sociálně demokratické hlasoval proti sloučení s KSČ. Byl žákem profesora V.Šmilauera, od něhož si přinesl nejen solidní základy mluvnické, ale i přesnost a pracovní houževnatost. Při práci na Národní knihovně se sblížil s profesorem Havránkem, od něhož se naučil chápat jazyk literárních děl jako individuální umělecký jazyk autorů. O textovou čistotu a autentičnost pečoval po celou dobu svého působení v ústavu. Protože se tento způsob vydávání novočeských textů dostával po roce 1948 proti dřívějšímu na novou, vědecktější bázi, byla na filozofické fakultě z podnětu profesora Havránka zavedena cvičení v ediční technice. V letech 1952-54 je vedl R. Havel, po něm R. Skřeček, který vychoval několik editorů a nakladatelských redaktorů. Ediční a textologické zásady ukládané do edičních poznámek každého ústavem vydávaného svazku a shrnuté později do knihy *Editor a text* (1971) se staly obecně platnými. Pracovníky oddělení byli J. Višková, od 1955 O.Svejkovská a od roku 1957 B. Štorek, který se také věnoval otázkám textologickým (zemřel tragicky roku 1976 ve věku 46 let). Edičním střediskem procházely jednotlivé svazky (edičně připravované i pracovníky mimoústavními) Knihovny klasiků (*Spisy Boženy Němcové*, 1950-1961, 16 sv.; *Spisy Jana Nerudy*, 1951-1973, 39 sv.; *Spisy J. K. Tyla*, 1953-1989, 16 sv.; *Spisy Jiřího Wolkeru*, 1953-1954, 3 sv.; *Spisy K. H. Máchy*, 1959-1972, 3 sv.; *Spisy S. K. Neumanna*, 1962-1971, 11 sv.), Národní knihovny (v ústavu od roku 1955, do roku 1981, 100 sv.), *Soubor díla F. X. Šaldy* (v ústavu od roku 1953, do roku 1961, 10 sv., předtím vydávala Společnost F. X. Šaldy), Kritické knihovny (J. Neruda: *O umění*, 1950; J. K. Tyl: *O literatuře*, 1951; V. B. Nebeský: *O literatuře*, 1953; F. X. Šalda: *O umění*, 1955; I. Olbracht: *O umění a společnosti*, 1958; S. K. Neumann: *O umění*, 1958).

6) Oddělení bibliografické s vedoucím J. Nečasem a pracovníky A.Karasovou, M. Laiskem, E. Mackem a V. Vrzalovou, později O. Balášovou. V roce 1964 vydalo bibliografii *Česká literární věda 1945-1955*; od roku 1964 vydávalo pravidelně bibliografické ročenky *Česká literární věda* (za rok 1961 až 1980).

7) Knihovna vedená A. Hradilíkem, jemuž nějakou dobu pomáhal zachmuřený Luděk Kult, překladatel ze španělštiny a francouzštiny, knihovnice J. Khelová, která přešla do Univerzitní knihovny, Eva Dostálová, která se vdala a odešla (?) do Hradce Králové.

8) Oddělení dokumentační se sbírkou fotokopií a, po připojení Kabinetu pro filologickou dokumentaci, především starých tisků. S L. Tesařovou zde pracoval od roku 1953 i bývalý nakladatel O. Girgal.

Prvními aspiranty ústavu byli: M. Otruba, M. Kačer, M. Pohorský (1952), J. Kolár, Z. Pešat (1953) a M. Grygar (1954).

Roku 1953 se začal vytvářet také sekretariát ústavu (sekretářka Věra Turková) a oddělení hospodářské, jehož prvním vedoucím a jediným

pracovníkem byl mladý J. Jevický, který nás převedl přes měnovou reformu a odešel.

Roku 1953 začal vycházet časopis *Česká literatura* s vedoucím redaktorem J. Mukařovským a redakční radou (která se měnila) J. Hrabákem, K. Krejčím, F. Vodičkou; redakčním tajemníkem byl J. Polák.

Roku 1954 (2. 11.) bylo ústavu dáno právo udílet vědecké hodnosti kandidátů věd na základě prací z dějin staré české literatury, obrozenské literatury, české literatury 19. a 20. století a z teorie a metodologie literatury.

Roku 1954 byl k ústavu připojen Kabinet pro filologickou dokumentaci, který byl roku 1953 založen jako samostatný útvar; vedl jej profesor Bohumil Ryba (po něm Antonín Škarka) s tajemnicí M. Bohatcovou a pracovníky J. Martínkem, D. Marečkovou, P. Spunarem, J. Tříškou, později J. Hejnicem. Roku 1957 přešel J. Tříška do archivu Univerzity Karlovy, M. Bohatcová do Československo-sovětského institutu, ostatní do Kabinetu pro studia řecká a římská; tím Kabinet pro filologickou dokumentaci zanikl. V ústavu zůstala jen D. Marečková, která brzy onemocněla.

Roku 1955 byl ustaven Kabinet S. K. Neumanna zatím jen s úkoly bibliografickými, které vykonávali pracovníci jiných oddělení. Roku 1959 vyšel *Soupis díla S. K. Neumanna* za redakce M. Chlěbcové, E. Strohsové a E. Macka. Skutečný kabinet s vlastními pracovníky (F. Kautmanem, M. Chlěbcovou, S. Mazáčovou a historikem V. Štěpánkem) vznikl až roku 1962. Jeho úkolem bylo vydávat spisy S. K. Neumanna (1. svazek vyšel již v roce 1962) a napsat monografii. Její první část vyšla roku 1966 (F. Kautman: *S. K. Neumann, člověk a dílo*).

Roku 1956 (v lednu) byl založen Kabinet pro studium českého divadla a byl připojen k ústavu. Externím vedoucím byl František Černý. Hlavní úkol byl vypracovat dějiny českého divadla (1. díl vyšel roku 1968, 2. 1969, 3. 1977 a 4. 1983).

Roku 1959 byli jmenováni interní vedoucí jednotlivých oddělení, a to J. Kolár (oddělení staročeské literatury), M. Pohorský (oddělení literatury 19. století), Z. Pešat (oddělení pro literaturu 20. století) a M. Grygar (oddělení teorie literatury).

Roku 1961 vznikla v Brně pobočka ústavu s vedoucím Štěpánem Vlašínem. Roku 1962 byl ústav sloučen s katedrou literatury při Institutu společenských věd ÚV KSČ, Mukařovský odešel do důchodu (trochu z donucení), ředitelem se stal L. Štoll, přišli pracovníci: V. Forst, J. Opavský, J. Petrmichl, M. Tomčík, z mladých M. Blahynka, K. Homolová, V. Kubínová, J. Kocián (ten si vzal, tuším roku 1970, život).

V letech 1962-1968 byl ředitelem L. Štoll, v letech 1968-1970 F. Vodička (za jeho těžké nemoci od roku 1969 zastupovaný Z. Pešatem), v letech 1970-1972 Vladimír Brett, za něhož (po prověrkách) muselo ústav opustit

asi šestnáct pracovníků, z toho pět kandidátů věd a jeden doktor věd (M. Červenka). Po této černé práci vykonané V. Brettem se vrátil a ústav dirigoval v období 1972-1981 L. Štoll.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU V LETECH 1948-1995

ZDENĚK PEŠAT

Činnost Ústavu pro českou literaturu (do roku 1952 jako instituce České akademie věd a umění, poté Československé akademie věd) byla zahájena v září roku 1948. V jeho čele se měly střídát tři osobnosti – A. Pražák, F. Wollman a J. Mukařovský. Duší ústavu byl od počátku až do roku 1958 R. Havel ve funkci tajemníka. První velký úkol dostalo nové pracoviště, když mělo být v renovovaném klášteře na Strahově – po násilném vystěhování premonstrátů – zřízeno Muzeum české literatury. Za redakce J. Mukařovského a F. Vodičky se zrodilo libreto a pracovníci ústavu se rozhodným způsobem podíleli na dokumentárním vybavení instalace i na jejím prostorovém rozvrhu. Památník národního písemnictví byl otevřen v roce 1953 a ještě předtím získal v prostorách kláštera svůj nový útulek i ústav. Jeho ředitelem byl jmenován J. Mukařovský, zástupcem ředitele se stal F. Vodička. V čele jednotlivých oddělení působili externí pracovníci J. Hrabák, F. Vodička, K. Krejčí. Jako svůj hlavní cíl si nová instituce položila vypracování *Dějín české literatury* (vyšly tři svazky, čtvrtý již nesměl být v roce 1970 publikován), přípravu kritického vydání sebraných spisů významných představitelů české literatury (B. Němcová, J. Neruda, J. K. Tyl, J. Wolker, K. H. Mácha, S. K. Neumann, F. X. Šalda) i památek staré literatury české, pořádání Kritické knihovny při Československém spisovateli a též uspořádání reprezentativního výběru české klasické literatury, stovazkové Národní knihovny. Pro tuto práci bylo v ústavu založeno ediční středisko se zkušeným R. Skřečkem v jeho vedení. Soustavně se začala budovat i retrospektivní bibliografie české literatury za řízení J. Nečase.

V průběhu padesátých let se ústav rozrůstal o další útvary: v roce 1954 byl k němu přičleněn Kabinet pro filologickou dokumentaci, jehož posláním byla evidence o materiálech starší české literatury, v roce 1955 byl ustaven Kabinet S. K. Neumanna s úkolem připravit vydání spisů a sestavit bibliografii, v roce 1956 byl založen Kabinet pro studium českého divadla, z jehož dílny za vedení F. Černého vznikly čtyřsvazkové *Dějiny českého divadla*, a v roce 1961 vznikla brněnská pobočka ústavu. Jak odborně dorůstali mladí pracovníci, byli v roce 1959 externí vedoucí oddělení nahrazeni vedoucími interními. Nad činností akademických ústavů bděly

jednotlivé vědecké sekce, nicméně docházelo stále častěji k přímým hrubým zásahům ze strany ÚV KSČ do práce ústavu. Zvláště výrazně se to projevilo koncem padesátých let, kdy se literární vědci pokoušeli zbavit svůj obor těch nejkřiklavějších vulgarizací. Snahy o využití postupů strukturalismu narážely na odpor žárlivých strážců čistoty marxistické literární vědy. Na dvoudenním zasedání v dobršském zámku, pořádaném pod zástěrkou Svazu československých spisovatelů kulturně propagačním oddělením ÚV KSČ, byl ústav podroben kritice, proti ústavu a J. Mukařovskému byla v tisku rozpoutána kampaň. Na katedře literární vědy (vedoucí V. Dostál) v Institutu společenských věd při ÚV KSČ (rektor L. Štoll) se zrodil návrh zřídit právě zde hlavní literárněvědné pracoviště, zatímco působení akademického ústavu by se omezilo na bibliografickou a ediční práci. Někteří pracovníci ústavu byli získáváni k přechodu do Institutu s perspektivou brzkého návratu ve vedoucích funkcích (do jednoho odmítli). Nakonec se na sekretariátu ÚV KSČ rozhodlo, že se provede sloučení katedry Institutu s ústavem. V roce 1962 J. Mukařovského ve funkci ředitele vystřídal L. Štoll, místo F. Vodičky jako zástupce přišel J. Petrmišl. Ústav se rozdělil na dva tábory a celá šedesátá léta v něm probíhaly ostré ideové i odborné spory koncepčního rázu, které nezůstaly omezeny zdmi ústavu (například Brabcova kritika Štollovy knihy *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii* v Literárních novinách, o které jako o konfliktu ředitele se zaměstnancem jednalo i prezidium ČSAV). Řada prací přitom vznikala proti vůli ředitele (například konečná fáze modrého *Slovníku českých spisovatelů*, do něhož se podařilo prosadit i spisovatele z exilu, mimo zůstal – po zásahu ředitele – jen R. Jakobson; sborník k životnímu jubileu J. Mukařovského *Struktura a smysl literárního díla* aj.).

Konflikty vyústily v roce 1968 v odchod L. Štolla z ústavu a ředitelem se stal F. Vodička. Stačil vytvořit novou koncepci ústavu, jejímuž plnému uskutečnění zabránilo nejprve jeho těžké onemocnění a pak nástup normalizace. V průběhu let 1970-72, kdy ústav vedl V. Brett, muselo z něj odejít takřka dvacet pracovníků, ústav byl sloučen s dalším akademickým pracovištěm – Ústavem jazyků a literatur – a nově pojmenován jako Ústav pro českou a světovou literaturu. Po této čistce se roku 1972 funkce ředitele znovu ujal L. Štoll a jeho zástupkyní se stala H. Hrzalová, jež po Štollově smrti v roce 1981 převzala vedení ústavu se svými zástupci M. Zemanem a S. Wollmanem. Těžce ochromený ústav se jen pomalu vzpamatovával z utržených ran.

Přicházeli však noví mladí pracovníci a nesporně liberálnější ovzduší, jež v ústavu panovalo ve srovnání například s katedrou české literatury na Filozofické fakultě UK, jim umožňovalo poměrně rychlý odborný růst. Soustředění hlavně v oddělení teorie literatury vytvořili například kvalitní *Slovník literární teorie* (jeho výslednou podobu z pozadí anonymně ovliv-

ňoval z ústavu propuštěný M. Kačer), za redakce V. Macury vznikl obsáhlý *Slovník světových literárních děl* a přímo v oddělení *Průvodce po světové literární teorii*. V osmdesátých letech své plody přinesla i orientace oddělení teorie na historickou poetiku (*Poetika české meziválečné literatury*). Trosky starého ústavu se pak v oddělení lexikografie zaměřily na vytváření čtyřdílného základního kompendia české literární vědy, *Lexikonu české literatury*. Tyto pozitivní aktivity uprostřed normalizačního úhoru ovlivnil také nikdy nepřerušovaný kontakt řady pracovníků ústavu s těmi, kdo jej museli opustit; uskutečňoval se na pravidelných bytových schůzkách (tzv. medvěďářů) a po celou dobu jej obětavě zajišťoval J. Kolár.

Listopad 1989 přinesl změny ve vedení ústavu (ředitel Z. Pešat, zástupce V. Macura) i v jeho personálním složení. Vrátila se podstatná část pracovníků vyhnaných za normalizace a na základě atestací ústav opustilo několik odborně méně zdatných jednotlivců. Ústav byl koncipován jako těsně vzájemně propojené pracoviště, v němž výzkum české literatury v kontextu teorie by se neměl vzdávat horizontu světových literatur a ty zase by se měly zkoumat z hlediska vnitřních vazeb s bohemistikou. Tomuto účelu sloužilo celkem pět časopisů, které v ústavu vznikly a které vedle české literatury byly zasvěceny divadelní vědě, světovým literaturám a slavistice. Jednotlivá oddělení měla přitom své samostatné úkoly. Kabinet českého divadla přistoupil ke zpracování vývoje nejnovější fáze divadelní tvorby pro roce 1945, oddělení současné literatury navázalo na *Lexikon české literatury* a projektovalo obsáhlý *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, přičemž oběma slovníkům autorsky vydatně pomáhali pracovníci brněnské pobočky. Oddělení literární teorie vedle tematologické a interpretační problematiky literární vědy se stalo též hlavním organizátorem mezinárodní konference o českém strukturalismu. U příležitosti stého výročí narození Jana Mukařovského došlo tak po letech nevraživých kritik k ocenění významu strukturalismu pro moderní estetické myšlení a k vyzdvižení jeho stále podnětných stránek. Na službu pro veřejnost se výrazně přeorientovala ústavní knihovna a bibliografické středisko, využívající při shromažďování údajů o současné literatuře počítačovou techniku. Nebývale se rozšířila spolupráce s vysokými školami, zejména při pedagogickém působení pracovníků. V roce 1991 zásluhou tehdejšího ministra národní obrany L. Dobrovského získal ústav i nové působiště v kasárnách Jiřího z Poděbrad (na náměstí Republiky), když byl nucen opustit klášter na Strahově navrácený řádu premonstrátů. Na začátku roku 1992 se z ústavu vydělilo oddělení slavistiky a komparatistiky a stalo se součástí obnoveného Slovanského ústavu.

Když po rozdělení státu vznikla k 1. lednu 1993 Akademie věd České republiky, jedním z jejích hlavních počínů byla transformace pracovišť vědeckého výzkumu, vyvolaná podstatným krácením rozpočtu akademie.

Na jednotlivé ústavy měla různý dopad. Ústav pro českou a světovou literaturu jako jedno z největších pracovišť v rámci společenských věd postihla velice citelně, aniž se bral ohled na skutečnost, že ústav v současné podobě reprezentoval celkem tři vědní obory, které by mohly být pěstovány ve třech samostatných ústavech (bohemistika, světové literatury, divadelní věda) a které na jednom pracovišti udržovala právě představa vzájemně se inspiřující spolupráce. Vedle redukce bohemistiky ústav tehdy opustili odborníci na světové literatury, kteří měli na Filozofické fakultě UK vytvořit základ obnovované katedry srovnávacích literatur, a na různá pracoviště se rozešli divadelní vědci, z nichž jen část našla nový útulek v Divadelním ústavu ministerstva kultury.

Redukce si vyžádala změnu koncepce ústavu, především přechod na jednooborovou instituci vyhrazenou pouze studiu české literatury a literárněvědné teorie. I když základní hromadné úkoly, *Lexikon české literatury* a *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, nedoznaly změn, práce uvnitř těchto oddělení musela se podřídit novým ztíženým podmínkám, zejména pokud šlo o časový harmonogram prací. V této situaci vydatně ústavu pomohl nově zavedený systém grantů (celorepublikových i akademických), který transformaci Akademie věd provázal a který hlavně umožnil efektivně pokračovat na projektech vyžadujících rozsáhlou týmovou spolupráci.

K 1. únoru 1993 došlo také ke změně ve vedení pracoviště, kdy se na základě konkursu novým ředitelem stal V. Macura a jeho zástupcem P. Janoušek. Nově byla též zvolena vědecká rada a nakonec se změnám přizpůsobilo i jméno instituce, jež se na podzim roku 1993 vrátila k původnímu názvu Ústav pro českou literaturu. O současné koncepční i badatelské úrovni ústavu svědčí to, že podstatná část jeho činnosti je pokryta granty, o jeho současných snahách pak skutečnost, že vedle hlavních badatelských úkolů k jeho výrazným aktivitám patří i pořádání odborných konferencí (například o české hymně, o literárněvědném díle V. Černého), zejména pak setkání literárních bohemistů z celého světa v polovině roku 1995, nebo vědeckou radou schválený projekt nové varianty národní knihovny, jež by převedl na počítačová média kanonizované texty základních děl české literatury.

Pokusil jsem se načrtnout jakési vnitřní dějiny ústavu, jeho proměny jakožto instituce. Jistě podstatnější a pro obor i podnětější, ale též nesrovnatelně náročnější by byl nástin vnitřních proměn oboru, vývoje literárněvědné problematiky, jak se odrazila v této instituci a jak v ní byla řešena. Snad i k tomu se naskytne příležitost i čas a hlavně též fundovaný odborník, který by s patričním odstupem objektivně a bez apriorních předsudků pohlédl na peripetie ve vědecké historii ústavu.

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU PO LISTOPADU 1989

VLADIMÍR MACURA

Ústav pro českou literaturu byl založen schválením organizačního statutu v roce 1947 Českou akademií věd a umění a posléze začleněn do struktury vznikající Československé akademie věd.¹ Jako pracoviště určené k výzkumu české literatury byl sice vystaven dlouhodobým ideologickým tlakům, ale přesto na jeho půdě postupně vyrůstala rozsáhlá základna literárněvědného výzkumu, která byla také zpočátku poměrně slušně finančně zajišťována. V průběhu let zde vznikla bohatá bohemistická literární a literárněvědná knihovna a byl vytvořen solidní bibliografický fond (zvláště unikátní Retrospektivní bibliografie, ale i aktuální literárněvědná bibliografie pravidelně publikovaná v speciálních ročenkách). V šedesátých letech se v ústavu zformovala masová opozice proti oficiálnímu glajchšaltování oboru, pod jejímž tlakem byl v roce 1968 jmenován ředitelem vynikající odborník, profesor F. Vodička. Za jeho krátkého vedení byla vytvořena promyšlená koncepce pracoviště metodologicky zhodnocující koncept pražského literárněvědného strukturalismu.

Tento plodný vývoj byl zmrazen na přelomu let šedesátých a sedmdesátých. Pod záminkou sloučení Ústavu pro českou literaturu s literární složkou Ústavu jazyků a literatur došlo k jeho formálnímu rozpuštění, přičemž do "nové instituce" nebyli již přijati mnozí dosavadní pracovníci ocejchovaní jako ideologicky nevyhovující; další, často špičkoví badatelé zůstali v ústavu podmíněně, s omezenými publikačními možnostmi a odsouzení k "materiálovému výzkumu". Dosavadní úkoly byly zrušeny (k tisku nebyl doporučen ani IV. díl právě dokončených akademických *Dějín české literatury 1918-1945*), přerušena byla rovněž většina aspirantur a studijních pobytů. Vědecká oddělení byla reorganizována a podřízena prověřeným straníkům většinou bez ohledu na jejich odbornou kvalifikaci. Zcela znovu bylo zřízeno ideologicky exponované oddělení literární teorie s úmyslem vytvořit v něm

---

¹ Byl zřízen jako samostatné badatelské pracoviště. Jeho činnost byla zahájena 1. 9. 1948, k 1. 1. 1953 byl začleněn do Československé akademie věd; k 1. 1. 1956 byl v jeho rámci zřízen Kabinet pro studium českého divadla a k 1. 9. 1961 ustavena Pobočka ÚČL v Brně. Na počátku normalizace byl Ústav pro českou literaturu sloučen s literárněvědnou částí Ústavu jazyků a literatur a jako mnohooborová instituce přejmenován k 5. 11. 1970 na Ústav pro českou a světovou literaturu. S platností k 1. 1. 1992 se z jeho struktury vydělila literárněvědná slavistika a po vzniku Akademie věd České republiky na přelomu let 1992 a 1993 a její rozsáhlé transformaci bylo k 30. 4. 1993 z jeho působnosti vyděleno i studium českého divadla a světových literatur. Tato oborová restruktura základního výzkumu zabezpečující pouze další rozvoj literárněvědné bohemistiky vedla 1. 9. 1993 k obnovení původního názvu.

platformu pro systematický výzkum české a světové marxistické kritiky. Toto "přebudování" oboru se však nepodařilo uskutečnit do důsledků. Propuštění vědeckí pracovníci udržovali po celé období normalizace úzké odborné vztahy se zbylými nositeli starší tradice ústavu (od roku 1970 již Ústavu pro českou a světovou literaturu) na pravidelných měsíčních bytových seminářích, na nichž se 1974-1989 postupně podílel i širší okruh odborníků z příbuzných oborů (filozofů, historiků, uměnovědců). Společně spolupracovali na řadě rukopisných sborníků "vydávaných" většinou k jubileím předních literárních vědců, kteří měli být vyloučením z Akademie věd publikačně umlčeni.

I tímto způsobem vznikaly pod oficiálním ideologickým nátěrem pracoviště relativně svobodné prostory aktivity. Kabinet pro studium českého divadla pokračoval v cenném projektu několikavazkových dějin; literární historici se seskupili kolem *Lexikonu české literatury*, který se tehdejšímu vedení nikdy nepodařilo ideologicky zmanipulovat. Dokonce ani teoretické oddělení nesplnilo očekávání v ně vkládané; ideologické úkoly byly odsunuty a na pořad dne se dostala i zde racionálně formulovaná témata: *Slovník literární teorie*, interpretační kompendia *Rozumět literaturu*, *Průvodce po světové literární teorii*, *Poetika české meziválečné literatury: Proměny žánrů*. "Ideologové" se ve většině pracovních týmů ocitali v izolaci.

Transformace Ústavu pro českou a světovou literaturu tak nebyla zahájena shora, ale uskutečňovala se pod přímým tlakem naprosté většiny pracovníků, kteří veřejně vystoupili se svými požadavky bezprostředně po 17. listopadu 1989. Nové vedení, ustavené na základě volby shromážděním vědeckých pracovníků ústavu a schválené předsednictvem ČSAV, nabídlo místa na pracovišti všem perzekvovaným bývalým kolegům, zahájilo rozsáhlé atestace odborné způsobilosti zaměstnanců a rozloučilo se s těmi, kteří po stránce odborné nevyhověli. Byla vytvořena nová struktura pracoviště, při které byl akceptován fakt soustředění badatelů různých, vzájemně propojených oborů (dějiny české literatury, teorie literatury, světová literatura a komparatistika, dějiny slovanských literatur, literárněvědná bibliografie a knihovnictví). K ústavu se jako autonomní regionální složka vrátilo oddělení brněnské, které bylo v osmdesátých letech mechanicky a neústrojně včleněno do krátkodobého Slovanského ústavu se sídlem v Brně.

Nová koncepce pracoviště směřovala k jeho přetvoření ve vzájemně komunikující efektivní celek, umožňující výzkum české literatury v bezprostřední vazbě k problémům literatury světové, k metodologickému kontextu světové literární teorie a k otázkám českého divadla. Cílem bylo vytvořit jediné a společné literárněvědné bibliografické centrum a uvolnit pro jeho rozvoj dostatek prostředků, zkoordinovat jeho koncepci a přizpůsobit bibliografickou práci (od sedmdesátých let opomíjenou a finančně nedostatečně zabezpečovanou) možnostem a potřebám doby. Na této základně

se ústav počínaje rokem 1990 začal otevírat veřejnosti jako unikátní centrum literárněvědných informací a významné působiště odborníků v oboru literární vědy a divadla.

V této situaci ústav zastihla restrikce akademického rozpočtu v roce 1993 a následný příkaz k prudkému snížení počtu vědeckých pracovníků; doporučení akademické atestační komise znamenalo de facto také zánik celých oborů na půdě Akademie věd (teatrologie spolu s hudební sekci, komparatistika a světové literatury).

Přes obecné problémy, které tzv. transfer pracovníků Akademie věd globálně provázely (nedůvěra ze strany vysokých škol, nedostatečná připravenost, ba překotnost celého procesu), lze říci, že se vedení ústavu podařilo vytvořit předpoklady pro přechod alespoň jakžtakž ucelených výzkumných týmů, jejichž činnost bylo nutné ukončit, na jiná odborná pracoviště: na vysoké školy, zejména na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kam přecházeli pracovníci oddělení světových literatur, a do Divadelního ústavu Ministerstva kultury ČR, v němž našla uplatnění rozhodující skupina odborníků Kabinetu pro studium českého divadla. Ačkoli byl tento proces značně bolestný, ztráty pro jednotlivé obory se společně podařilo přece jen minimalizovat.

Ústav se nicméně změnil v čistě bohemistické pracoviště a zřekl se tak nutně řady aktivit s větším mezinárodním dosahem. Základem jeho vědecké činnosti se staly projekty národního významu, a to jak lexikografické (zejména *Lexikon české literatury*, jehož druhý, dvousvazkový díl vyšel v roce 1993 a získal prestižní cenu Hlávkovy nadace, nebo *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*), tak bibliografické (koncepce národního centra literárněvědné informatiky). Rezignace na představu mnohooborového pracoviště vedla v roce 1993 i k obnovení jeho původního názvu.

Ústav pro českou literaturu usiluje dnes o rovnováhu malého počtu rozsáhlých kolektivních projektů národního významu s individuálním výzkumem nebo s časově vymezenými úkoly menších operativních týmů. Cílem takové koordinace bylo upevnění ústavu v jeho roli střediska literárněvědné bohemistiky s kvalitní a dostupnou knihovnou a s fungující bibliografickou základnou (ústav se ujal úlohy garanta v oblasti literárněvědných informací a spolupracuje v této oblasti s řadou odborných a pedagogicko-odborných pracovišť z celé republiky). V tomto směru bylo již bezprostředně po roce 1989 revidováno tradiční postavení ústavu jako "akademického" pracoviště uzavřeného do sebe: důraz ve vědecké práci byl naopak položen na všestrannou komunikaci s veřejností, na přesahy k pedagogické aktivitě a na úkoly, v nichž je ústav jako soustředění odborníků nezastupitelný. Tuto strategii ústav bude rozvíjet i v nejbližší budoucnosti: v roce 1991 zahájil a od roku 1993 pořádá pravidelně celoroční postgraduální kursy určené mladším pracovníkům vysokých škol, vědeckých a kulturních institu-

cí; od roku 1994 spolupracuje při vytváření katalogizační sítě Library Information Network of the Czech Academy of Sciences (LINCA) jako součásti mezinárodního informačního systému INTERNET, od poloviny roku 1995 zahájí realizaci rozsáhlého projektu České elektronické knihovny.

Značné úsilí ústav rovněž věnuje zkvalitnění své ediční činnosti, která byla do roku 1989 omezena na ojedinělé (a zpožděné) publikování bibliografických ročenek. V nově založené edici původních vědeckých prací URSUS, jejíž tisk a náklad ústav plně zabezpečuje, bylo od roku 1991 publikováno dvanáct knižních titulů; úspěšná je spolupráce s řadou nakladatelství v Praze i v regionech.

Ústav pro českou literaturu si nikdy nemohl stěžovat na nedostatek podpory veřejnosti. Tradiční prestižní postavení literatury v novodobé české společnosti vyvolávalo snahy zřídit podobné výzkumné centrum věnované české slovesnosti již před 2. světovou válkou. Pokud si ústav udrží i nadále statut odborného střediska, opírajícího se o rozsáhlé bibliograficko-informační zázemí literární vědy a současně otevřeného potřebám univerzit i individuálním badatelům, jako tomu bylo v posledních pěti letech, bude mít podle mého názoru všechny předpoklady k tomu, aby byl i nadále kulturní veřejností vnímán jako nepominutelná a nezastupitelná instituce.

STRUKTURA A ČINNOST ÚSTAVU, KONFERENCE A BIBLIOGRAFIE

PETR ŠISLER

VĚDECKÁ RADA

Vědecká rada, jež je podle stanov Akademie věd poradním orgánem ředitele a vedení zejména v koncepčních otázkách, se ustavila poprvé na počátku roku 1990 volbou v plénu vědeckých a odborných pracovníků ústavu (jejím předsedou byl 1990-92 PhDr. Mojmir Otruba, DrSc., 1992-93 PhDr. Jiří Holý, DrSc., od 1994 jí předsedá PhDr. Zdeněk Pešat, DrSc.). Zprvu se zabývala zvláště rehabilitacemi, atestacemi všech badatelských pracovníků a kritérii pro hodnocení jejich práce. Poté spolu s vytvářením vědecké koncepce ústavu sledovala i činnost všech jeho oddělení, spolupráci s vysokými školami a vědeckou výchovu mladých odborníků. Obdobné úkoly, a zejména koncepční činnost instituce, zůstaly hlavní náplní práce i nové vědecké rady, která vznikla po reorganizaci ústavu a po jeho restrukturalizaci na výlučně bohemistické pracoviště. Ustavila se opět volbou v roce 1993.

ODDĚLENÍ TEORIE

(vedoucí: doc. PhDr. Jiří Holý, DrSc.)

Během osmdesátých let patřilo oddělení teorie, v němž byli zaměstnáni většinou pracovníci mladšího a středního věku, k nejproduktivnějším pracovištím ústavu. Vznikly zde mimo jiné kolektivní publikace *Poetika české meziválečné literatury* (1987) a *Průvodce po světové literární teorii* (1988). Ve výzkumu literární teorie a poetologie oddělení pokračuje i od konce roku 1989 za spoluúčasti dvou předních pracovníků, kteří se vrátili v rámci rehabilitací, Miroslava Červenky a Milana Jankoviče. K tisku byly postupně připraveny a vydány nové kolektivní práce: vysokoškolská příručka *Kapitoly z teorie literárního díla I* (1993), v návaznosti na starší publikaci *Rozumět literatuře I* (1986) soubor interpretací *Česká literatura 1945-1970* (1992), jehož pokračováním se stala kniha *Český Parnas* (interpretace období 1970-1990; 1993), a rovněž teoretické kompendium *Proměny subjektu I,II* (1993, 1994), věnované poetice české literatury první poloviny 20. století. Pozornost byla věnována i dvěma dosud zanedbávaným teoretickým oborům, versologii a textologii (příručka *Textologie – teorie a ediční praxe*, 1993). V současném období je rozpracován grantový úkol *Literární tematologie* (soubor sémanticky orientovaných prací k problematice tematiky literárního díla) a pokračuje studium versologie (systematický průzkum poezie českého obrození, studie ze srovnávací slovanské metriky). Oddělení zabezpečuje redakční přípravu vědeckého časopisu *Česká literatura*.

ODDĚLENÍ DĚJIN ČESKÉ LITERATURY A LEXIKOGRAFIE

(vedoucí: doc. PhDr. Jiří Opelík, CSc.)

Oddělení svou základní orientací literárněhistorické se už od poloviny sedmdesátých let soustřeďuje – a to v souvislosti se setrvalou personální restrikcí stále jednostranněji – na sestavení *Lexikonu české literatury (LČL)*; klasická literárněhistorická práce přichází povětšinou ke slovu v podobě příspěvků na vědeckých konferencích, kandidátských prací, časopiseckých studií, edic a komentářů k nim a podobně "mimo úvazek". Sám LČL staví domácí literární lexikografii na kvantitativně i kvalitativně nový stupeň. Záměrem 3500 hesel rozvržených do 4 dílů je podat obraz českého písemnictví od nejranějšího stadia staroslověnského a latinského do 20. století (zde s omezením na autory debutující do roku 1945), a to slovníkovými hesly o individuálních činitelích literárního vývoje: osobních (spisovatelé beletristé – i pro mládež, odborní spisovatelé o české literatuře, překladatelé), knižních (almanachy, sborníky), časopiseckých a institucionálních (nakladatelství, spolky a skupiny, vědecké společnosti). Heslo zahrnuje detailní biografii, literární charakteristiku formou objektivního

popisu, úplnou primární a výběrovou sekundární bibliografii. Adresátem *LČL* je zainteresovaný čtenář (učitelé, studenti, knihovníci, redaktori, dramaturgové, literární vědci sami, nároční čtenáři); v rámci oboru je *LČL* základnou příštích slovníků specializovaných nebo popularizačních.

První díl *LČL* (A-G) vyšel 1985, druhý díl ve 2 svazcích (H-J, K-L + Dodatky A-G) 1993. Třetí díl (M-Ř), na jehož doredigování byl získán grant ČR, bude do nakladatelství odevzdán v průběhu roku 1996. Dokončení čtvrtého – nejobjemnějšího – dílu (S-Ž + Dodatky A-Ř) závisí na personální situaci oddělení.

Po roce 1989 byl v oddělení podroben věcné a stylistické autorské revizi (s doplněním bibliografie) text čtvrtého dílu akademických *Dějin české literatury*, který byl původně odevzdán nakladatelství Academia v roce 1968, jehož vydání však bylo nastávající "normalizací" znemožněno; svazek navazující na předchozí díly 1-3, vydané v letech 1959-61, vyšel v září 1995.

ODDĚLENÍ SOUČASNÉ LITERATURY

(vedoucí: PhDr. Pavel Janoušek, CSc.)

Oddělení vzniklo na jaře 1990 s cílem napsat *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Projekt by měl být prvním slovníkem, který vedle sebe postaví spisovatele ze všech tří větví české pounorové literatury. S přihlédnutím ke specifice daného období časově naváže na *Lexikon české literatury* a zhruba v 900 heslech zpracuje základní informace o výraznějších autorských osobnostech poválečných desetiletí. Úkol je řízen čtyřčlennou redakcí; na psaní jednotlivých hesel se vedle ostatních členů oddělení podílí nejen řada pracovníků ústavu, ale i více než čtyřicet externistů. Z pracovních důvodů byl projekt rozčleněn do dvou dílů (1. A-L; 2. L-Ž); první díl byl na jaře 1995 odevzdán do tisku.

POBOČKA ÚČL V BRNĚ

(vedoucí: PhDr. Miroslav Zelinský, CSc.)

Brněnská pobočka má statut samostatného oddělení ÚČL. Její pracovníci píší hesla pro čtyřdílný *Lexikon české literatury* a dvoudílný *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*; autorsky a redakčně připravili slovníková kompendia o české próze poválečného období: *Slovník českého románu 1945-1991* (1992) a *Slovník české prózy 1945-1994* (1994). Pobočka úzce spolupracuje s bohemistickými katedrami Masarykovy univerzity v Brně, Palackého univerzity v Olomouci a Ostravské univerzity.

STŘEDISKO LITERÁRNĚVĚDNÝCH INFORMACÍ

(vedoucí: PhDr. Věra Buriánková)

Z knihovny, staročeského archívu a malého týmu bibliografů vzniklo oddělení, které má několik informačních zdrojů. Základ oddělení tvoří knihovna založená v roce 1949. Obsahuje asi 115 000 svazků (dnes zahrnuje bohemistickou knihovnu a fondy oddělení světových literatur a Kabinetu pro studium českého divadla) a je jedinou literárněvědně specializovanou knihovnou v republice. V rámci grantového úkolu bylo v roce 1994 zahájeno její databázové zpracování. Mimořádně cennou složku oddělení představují bibliografické fondy. Retrospektivní bibliografická kartotéka zahrnuje přibližně 2 500 000 údajů (z přibližně 500 periodických i neperiodických titulů) a pokrývá období od poloviny 18. do poloviny 20. století. V roce 1992 byly obnoveny redakční a excerpční práce; v konečné podobě bude kartotéka zahrnovat vedle oddílů autorského a odkazového i časopiseckou a věcnou část. V rámci grantového úkolu vzniká od roku 1993 z jejího základu databáze Věcný informační thesaurus obecně literárního, vědeckého a společenského bytí české národní kultury 1770-1945. Kartotéka knižních překladů (1870-1903) je doplňována. Na bibliografii poválečné české literární vědy, která za léta 1945-1980 byla zpracována knižně (v publikacích *Česká literární věda*), navazuje počítačová databáze, do níž jsou zpětně uloženy již téměř všechny údaje z desetiletí 1981-89; databáze od roku 1990 do současnosti je průběžně aktualizována (přibližně z 330 periodik).

Součástí oddělení je též biografický archív (soubor biografických údajů, výstřížků a dotazníků, na jehož podkladech je vytvářena databáze Českých literárních osobností, a dále staročeská sbírka (kopie a mikrofilmy staroslověnských památek a bohemikálních rukopisů a tisků).

V oddělení je vytvářena lokální počítačová síť, která propojí jednotlivé zdroje informací a která v budoucnu zpřístupní ústavní bibliografické i knihovní fondy v rámci mezinárodního systému INTERNET.

ČESKÁ LITERATURA

(Časopis pro literární vědu)

Vedoucí redaktor: Miroslav Červenka; redakce: Marie Havránková,

Jiří Holý, Milan Jankovič, Petr Kaiser.

Rokem 1995 vstupuje Česká literatura do 43. ročníku. Během čtyřiceti let si vytvořila pověst čelného vědeckého časopisu, uznávaného doma a vysoce ceněného v zahraničí. Věnuje se české literární historii a problémům literárněteoretickým, kromě studií a esejistických rozhledů otiskuje dokumenty a polemiky, přináší recenze odborných knih, zprávy o vědeckých konferencích významných pro bohemistiku. V České literatuře publikují

spolu s pracovníky ústavu bohemisté a literární teoretici ze všech vysokých škol a jiných odborných institucí v České republice. Jednou ročně je celé číslo věnováno představení některého z vědeckých pracovišť souborem studií všech jeho pracovníků (univerzita v Ostravě, mnichovská bohemistika aj.). Objevují se ukázky z kolektivních prací (například z *Lexikonu české literatury*, ze *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945*, ze dvou svazků interpretací poválečné české literatury). Časopis uveřejňuje též příspěvky předních zahraničních literárních vědců, zvláště teoretiků a bohemistů (například Jurij Lotman, Janusz Sławiński, Thomas G. Winner, Herta Schmidová, Sylvie Richterová a další). Česká literatura vychází šestkrát ročně, celkový rozsah představuje více než 650 (přes 1000 rukopisných) stran.

URSUS

(Knižní edice původních vědeckých prací)

Edice byla založena v roce 1991 jako knižní řada určená k publikování studií vytvořených v ústavu na základě individuálních nebo týmových vědeckých projektů.

Dosud bylo v edici Ursus vydáno dvanáct titulů. Osm z nich jsou práce individuální – M. Červenka: *Z večerní školy versologie II*, 1991 (sv. 1); P. Blažíček: *Sebeuvědomění poezie*, 1991 (sv. 2); V. Svatoň: *Epické zdroje románu*, 1993 (sv. 3); P. Janoušek: *Studie o dramatu*, 1993 (sv. 6); A. Jedličková: *Ke komu mluví vypravěč*, 1993 (sv. 8); L. Merhaut: *Cesty stylizace*, 1994 (sv. 9); M. Kubínová: *Sondy do sémiotiky literárního díla*, 1995 (sv. 10); J. Holý: *Problémy nové české epiky*, 1995 (sv. 11). Čtyři tituly představují výsledky týmového výzkumu – *Román a "genius loci"* (red. A. Housková a Z. Hrbata), 1993 (sv. 4); *Proměny subjektu I, II* (red. D. Hodrová), 1993 a 1994 (sv. 5); *Český romantismus v evropském kontextu* (red. Z. Hrbata a M. Procházka), 1993 (sv. 7); *O poetice literárních druhů* (red. M. Kubínová), 1995 (sv. 12). Dva tituly jsou v tisku – M. Červenka a K. Sgallová: *Z večerní školy versologie III*; B. Svozil: *Poezie obrazná a věčná*.

USPOŘÁDANÉ KONFERENCE

1990

Česko-bulharské sympozium o moderně a avantgardě (Praha, společně s Bulharským kulturním střediskem).

Humanismus v českých zemích (Praha, společně s Filozofickou fakultou UK, s mezinárodní účastí).

Konference k 100. výročí narození Franze Werfela (Praha, společně s Penklubem).

Od rozdělení k syntéze (v rámci 33. Bezručovy Opavy, společně s Památníkem P. Bezruče). *Polská literatura 80. let 20. století a její recepcce v Československu* (Praha, společně s Polským kulturním střediskem).

1991

Česká a polská literatura přelomu 80. a 90. let, Česká a polská literatura 90. let (Praha, společně s Polským kulturním střediskem, s mezinárodní účastí).

Don Juan a Faust ve 20. století (Praha, ve spolupráci s IFTR, s mezinárodní účastí).

Edvard Valenta a Lidové noviny (Prostějov, ve spolupráci s okresním muzeem).

K české literatuře 1945-1948 (v rámci 34. Bezručovy Opavy, společně se Slezským zemským muzeem a Památníkem P. Bezruče).

Polská literatura v samizdatu (Praha, společně s Polským kulturním střediskem).

Pražská strukturalistická škola, historie a perspektivy (Praha, společně s Filozofickou fakultou UK, s mezinárodní účastí).

1992

Česká literatura 1948-1956 (v rámci 35. Bezručovy Opavy, společně se Slezským zemským muzeem, Památníkem P. Bezruče a Filozoficko-přírodovědeckou fakultou Slezské univerzity). *Metodologická východiška kolektivní práce Evropská metra ve slovanských literaturách* (Praha, společně se Středoevropskou univerzitou, s mezinárodní účastí).

Oleg Sus redivivus (Brno, ve spolupráci s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity, s mezinárodní účastí).

Tematologický seminář u příležitosti pracovního pobytu J. M. Lotmana (Praha, ve spolupráci s Filozofickou fakultou UK).

Utopias of the New World (Praha, ve spolupráci s Filozofickou fakultou UK, s mezinárodní účastí).

1993

Časopis Květen a jeho doba (v rámci 36. Bezručovy Opavy, ve spolupráci s Památníkem P. Bezruče a Filozoficko-přírodovědeckou fakultou Slezské univerzity).

Jan Kollár – Ján Kollár 1793-1993 (Praha, ve spolupráci s Domem slovenské kultury).

K typologii české kultury šedesátých let (Praha, ve spolupráci s Pedagogickou fakultou UK).

Literatura a komerce (Olomouc, ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Palackého).

Locus amoenus – Místo líbezné, Symposium o české hymně (Praha, ve spolupráci s Ústavem pro klasická studia AV ČR).

Seminář mezinárodní skupiny pro versologický výzkum (Praha, ve spolupráci se Středoevropskou univerzitou).

1994

Česko-slovenské literární vztahy ve 20. století (Ostrava, ve spolupráci s Filozofickou fakultou Ostravské univerzity a Ústavem slovenské literatury SAV).

Hospody a pivo v české společnosti (Praha, s mezinárodní účastí).

Literatura v literatuře (v rámci 37. Bezručovy Opavy, ve spolupráci se Slezským zemským muzeem, Památníkem P. Bezruče a Filozoficko-přírodovědeckou fakultou Slezské univerzity, s mezinárodní účastí).

Amazonomachia, Dívčí válka v evropské kultuře (Praha, ve spolupráci s Ústavem pro klasická studia AV ČR).

Václav Černý, život a dílo (Náchod, ve spolupráci s Kanceláří prezidenta republiky, Obcí spisovatelů, Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a Okresním a Městským úřadem v Náchodě, s mezinárodní účastí).

Enigma modernismu – The Enigma of Modernism (Praha, ve spolupráci se Středoevropskou univerzitou, Ústavem dějin umění AV ČR a Národní galerií, s mezinárodní účastí).

Idyla a idyličnost v kultuře 19. století (Plzeň, ve spolupráci s Archivem města Plzně).

1. kongres světové literárněvědné bohemistiky (Praha, 27. 6. – 1. 7. 1995, ve spolupráci s Filozofickou fakultou UK).

Normy normalizace. K poetice a politice tzv. oficiální literatury 70. a 80. let (v rámci 38. Bezručovy Opavy, ve spolupráci se Slezským zemským muzeem, Památkem P. Bezruče a Filozoficko-přírodovědeckou fakultou Slezské univerzity, s mezinárodní účastí).

Osudový vlak, k 150. výročí příjezdu prvního vlaku do Prahy (Praha, ve spolupráci s Dopravní fakultou ČVUT).

Pavel Josef Šafařík a česká a slovenská slavistika (Praha, ve spolupráci se Slovanským ústavem AV ČR a Filozofickou fakultou Univerzity J. P. Šafaříka).

Z BIBLIOGRAFIE (1990-1995)

KNIŽNÍ PUBLIKACE / KOLEKTIVNÍ PRÁCE

Časopis Květen a jeho doba (Sb. materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy 1993), Praha-Opava 1994 (ve spolupráci se Slezskou univerzitou, red. Bohumil Svozil).

Česká literatura 1945-1970, Praha 1992 (red. Jiřina Táborská a Milan Zeman).

Česká literatura na předělu století, Praha 1991 (red. Jaroslava Janáčková).

Český Parnas (Literatura 1970-1990), Praha 1993 (red. Jiří Holý a Jiřina Táborská).

Český romantismus v evropském kontextu, Pardubice 1993 (red. Zdeněk Hrbata a Martin Procházka).

Dějiny české literatury IV (1897-1945), Praha 1995 (red. Zdeněk Pešat a Eva Strohsová).

Divadlo nové doby 1945-1948, Praha 1990 (red. Jan Pömerl).

K české literatuře 1945-1948 (Sb. materiálů z vědecké konference 34. Bezručovy Opavy 1991), Brno 1992 (red. Sylva Bartůšková).

Kapitoly z teorie literárního díla, Praha 1993 (red. Marie Kubínová).

Lexikon české literatury (Osobnosti, díla, instituce), díl 2, svazek 2/I (H-J) a 2/II (K-L + Dodatky A-G), Praha 1993 (red. Vladimír Forst, Květa Homolová, Lenka Kusáková, Ludmila Lantová,

Jiří Opelík, Mojmír Otruba, Zdeněk Pešat, Vlasta Skalická, Petr Šisler, Eva Taxová, Zina Trochová).

Literatura 19. a začátku 20. století (Učebnice literatury pro 2. ročník středních škol), Praha 1994 (red. Blanka Svadbová).

O poetice literárních druhů, Praha 1995 (red. Marie Kubínová).

Polonica (Sb. materiálů z 5. celostátní konference polonistů 1990), Brno 1991 (red. Krystyna Kardyni-Pelikánová).

Proměny subjektu 1, 2, Praha 1993 a 1994 (red. Daniela Hodrová).

Román a "genius loci" (Regionalismus jako pojetí světa v evropské a americké literatuře), Praha 1993 (red. Anna Housková a Zdeněk Hrbata).

Slovník básnických knih (Díla české poezie od obrození do roku 1945), Praha 1990 (red. Miroslav Červenka).

Slovník české prózy 1945-1994, Ostrava 1994 (red. Blahoslav Dokoupil a Miroslav Zelinský).

Slovník českého románu 1945-1991, Ostrava 1992 (red. Blahoslav Dokoupil a Miroslav Zelinský).

Textologie (Teorie a ediční praxe), Praha 1993 (red. Pavel Vašák).

Utopías del Nuevo Mundo – Utopias of the New World (Sb. materiálů ze stejnojmenné konference 1992), Praha 1993 (ve spolupráci s Univerzitou Karlovou, red. Anna Housková a Martin Procházka).

KOLEKTIVNÍ PRÁCE ODEVZDANÉ K TISKU

Což je hospoda nějaká akademie? (Sb. materiálů z vědecké konference Hospody a pivo v české kultuře 1994), Praha (red. Vladimír Novotný).

Literatura v literatuře (Sb. materiálů z literárněvědné konference 37. Bezručovy Opavy 1994), Praha-Opava, ve spolupráci se Slezskou univerzitou (red. Daniela Hodrová).

Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl 1 (A-L), Praha (red. Pavel Janoušek, Alice Jedličková, Blanka Svadbová, Jiřina Táborská).

KNIŽNÍ PUBLIKACE / INDIVIDUÁLNÍ PRÁCE

PŘEMYSL BLAŽÍČEK:

Haškův Švejk, Praha 1991.

Sebeuvědomění poezie (Nad básněmi V. Holana), Pardubice 1991.

Epičnost a naivita Holečkových "Našich", Praha 1992.

Škvoreckého "Zbabělci", Praha 1992.

Poezie Karla Tomana, Praha 1995.

MIROSLAV ČERVENKA:

Styl a význam (Studie o básnících), Praha 1991.

Z večerní školy versologie II (Sémantika a funkce veršových útvarů: versologický průvodce tvorbou generace 90. let), Praha 1991.

Významová výstavba literárního díla, Praha 1992.

Z večerní školy versologie III (s Květou Sgallovou), Praha 1995.

ALEŠ HAMAN:

Česká literatura po roce 1945 z ptačí perspektivy (Pro studenty 4. ročníků středních škol), Praha 1990.

Literatura z pohledu čtenářů, Praha 1991.

DANIELA HODROVÁ:

Román zasvěcení, Jinočany 1993.

Místa s tajemstvím (Kapitoly z literární topologie), Praha 1994.

PETR HOLMAN:

Frequenzwörterbuch zum lyrischen Werk von Otokar Březina 1, 2, Köln-Weimar-Wien 1993.

JIRÍ HOLÝ:

Práce a básnivost (Estetický projekt světa Vladislava Vančury), Praha 1990.

Česká literatura 1910-1945 (Příručka pro 3. ročník středních škol), Praha 1991.

Problémy nové české epiky, Praha 1995

ZDENĚK HOŘÍNEK:

Kniha o komedii, Praha 1992.

Drama, divadlo, divák (skripta JAMU), Brno 1992.

MILAN JANKOVIČ:

Nesamozřejmost smyslu, Praha 1991.

Dílo jako dění smyslu, Praha 1992.

PAVEL JANOUŠEK:

Studie o dramatu, Praha 1993.

ALICE JEDLIČKOVÁ:

Ke komu mluví vypravěč (Adresát v komunikační perspektivě prózy), Praha-Jinočany 1993.

VLADIMÍR JUST:

Divadlo plné paradoxů (Příběh Divadla satiry 1944-49 a nejen jeho), Praha 1990.

Věc: Vlasta Burian (Rehabilitace krále komiků), Praha 1991.

Vlasta Burian. Mysterium smíchu (Život a dílo krále komiků), Praha 1993.

MARIE KUBÍNOVÁ:

Sondy do sémiotiky literárního díla, Praha 1995.

VIKTOR KUDĚLKA:

Marie Tomášová, Praha 1990.

JAN LEHÁR:

Česká středověká lyrika (studie a edice), Praha 1990.

VLADIMÍR MACURA:

Šťastný věk (Symboly, emblémy a mýty 1948-1989), Praha 1992.

Masarykovy boty a jiné semi(o)fejetony, Praha 1993.

Znamení zrodu (České obrození jako kulturní typ), Praha 1995 (2. rozšíř. vyd.).

LUBOŠ MERHAUT:

Cesty stylizace (Stylizace, "okraj" a mystifikace v české literatuře přelomu 19. a 20. století), Praha 1994.

MARIE MRAVCOVÁ:

Literatura ve filmu, Praha 1990.

MOJMÍR OTRUBA:

Znaky a hodnoty, Praha 1994.

JAROMÍR PAČL:

Miroslav Ponc (Neznámá kapitola z dějin meziválečné umělecké avantgardy), Praha 1990.

Václav Talich ve Švédsku, Praha 1993.

ZDENĚK PEŠAT:

Jaroslav Seifert, Praha 1991.

PAVEL PEŠTA:

Jaroslav Seifert – básník svobody (přednáška), Brno 1992.

RADKO PYTLÍK:

Bohumil Hrabal, Praha 1990.

VLADIMÍR SVATOŇ:

Epické zdroje románu, Praha 1993.

ALEŠ ZACH:

Nakladatelská pouť Jiřího Karáska ze Lvovic (studie a edice), Praha 1994.

Individuální práce odevzdané k tisku

MIROSLAV ČERVENKA:

Obléhání zevnitř, Praha.

Česká přizvučná metra v 19. století (s Petrem Kaiserem a Květou Sgallovou), Warszawa.

BOHUMIL SVOZIL:

Poezie obrazná a věcná, Praha.

ALEŠ ZACH:

Kniha a český exil 1949-1990 (Bibliografický slovník nakladatelství, vydavatelství a edic), Praha.

AUTORSKÉ PODÍLY V KNIŽNÍCH PUBLIKACÍCH, ZEJMÉNA VE SBORNÍCÍCH

- Actas do Terceiro Congresso*, Coimbra 1992 (Pavla Lidmilová).
- Ako vstupovať do živej kultúry*, Nitra 1993 (Miroslav Zelinský).
- Aventinská mansarda (Otakar Štorch-Marien a výtvarné umění)*, Praha 1990 (Aleš Zach).
- Apollinaire en son temps*, Paris 1990 (Aleš Pohorský).
- Biblioteca teatrale*, Roma 1991 (Jiří Holý, Vladimír Just, Ladislava Petišková, Jan Pömerl, Eva Šormová, Evžen Turnovský).
- Bohuslav Reynek (Katalog výstavy k 100. výročí narození)*, Brno 1992 (Jaroslav Med).
- Čechy a Evropa v kultuře 19. století*, Praha 1993 (Jaroslav Med, Milan Tvrdík).
- Česká literatura 1948-1956 (Sb. prací z literárněvědné konference 35. Bezručovy Opavy 1992)*, Opava 1993 (Blahoslav Dokoupil, Aleš Haman, Pavel Janoušek, Vladimír Macura, Vladimír Novotný, Pavel Pešta, Ladislav Soldán).
- Československý biografický slovník*, Praha 1992 (Anna Borůvková, Alica Dubská, Aleš Haman, František Knopp, Ladislava Petišková, Jan Pömerl, Eva Šormová, Milan Tvrdík).
- Devětsil (Czech avant-garde art architecture and design of the 1920s and 30s)*, Oxford-London 1990 (Jaromír Paclt, Zdeněk Pešat).
- Encyklopedický slovník*, Praha 1993 (Petr Čornej, Jiří Holý, Jan Lehár, Vladimír Macura, Vladimír Novotný, Jiří Opelík, Marcella Rossová-Husová, Petr Šisler, Jiřina Táborská, Milan Tvrdík).
- The Everyman Companion to East European Literature*, London 1993 (Vladimír Macura).
- Jan Gebauer (Sb. ke 150. výročí narození)*, Praha 1992 (Jaroslav Kolár).
- Hrabaliana (Sb. prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala)*, Praha 1990 (Miroslav Červenka, Aleš Haman, Milan Jankovič, Jaroslav Kolár, Vladimír Novotný, Zdeněk Pešat).
- Hodnotové súvislosti umeleckej komunikácie*, Nitra 1990 (Miroslav Zelinský).
- Karel Čapek a český jazyk*, Praha 1990 (Alice Jedličková).
- Kontexty českého a slovenského umenia (Zb. referátov z konferencie 1988)*, Bratislava 1990 (Daniela Hodrová, Zdeněk Hořínek, Vladimír Macura).
- Kultur im Umbruch*, Brémy 1992 (Jiří Holý).
- Legenda, její funkce a zobrazení*, Praha 1992 (Jaroslav Kolár, Mojmír Otruba).
- Literatura a komerce*, Olomouc 1994 (Pavel Janoušek, Luboš Merhaut).

- Litteraria humanitas*, Brno 1992 (Blahoslav Dokoupil, Vladimír Svatoň).
- Locus amoenus – místo líbezné (Symposium o české hymně 1993)*, Praha 1994 (Vladimír Macura, Mojmir Otruba).
- Marginálie (1988-1990)*, Praha 1992 (Přemysl Blažiček, Miroslav Červenka, Jiří Opelík).
- Model a analogie ve vědě, umění a filozofii*, Praha 1994 (Marie Kubínová, Pavel Vašák).
- Moderní revue 1894-1925 (sb. studií, soupisů a antologie)*, Praha 1995 (Jaroslav Med, Luboš Merhaut, Zdeněk Pešat, Aleš Zach, Jiří Zizler; spolured. Luboš Merhaut).
- Monology o Josefu Kajetánu Tylovi (Sb. příspěvků ze symposia o životě a díle J. K. Tyla 1988)*, Praha 1993 (Aleš Haman, Jaroslav Kolár, Mojmir Otruba, Vladimír Macura, Jan Pömerl).
- Nad Meditacemi věků (Sb. k 110. výročí narození Josefa Kratochvila)*, Brno 1992 (Petr Holman).
- O Edmundu Husserlovi*, Prostějov 1991 (Ladislav Soldán).
- Osobitné medziliterárne spoločenstvá*, Bratislava 1991 (Zdeněk Hrbata).
- Po cestách naléhavosti myšlení (Sb. prací, jejichž smyslem je především destrukce samozřejmosti)*, Praha 1993 (Miroslav Červenka, Aleš Haman, Zdeněk Pešat).
- Present Trends in Research of the World Theatre*, Warszawa 1991 (Alica Dubská).
- Proudy české umělecké tvorby 19. století, Sen a ideál (Sb. symposia Ústavu dějin umění pořádaného v Plzni 1987)*, Praha 1990 (Daniela Hodrová, Vladimír Macura, Martin Procházka).
- Proudy české umělecké tvorby 19. století, Smích v umění (Sb. symposia Ústavu dějin umění pořádaného v Plzni 1989)*, Praha 1991 (Věra Brožová, Petr Čornej, Blanka Hemelíková, Vladimír Macura, Dagmar Mocná).
- Přednášky z 36. běhu Letní školy slovanských studií*, Praha 1994 (Milan Jankovič).
- Ptáci vítají jítro zpěvem, poddůstojníci řvaním (Záznam symposia k 100. výročí narození Karla Poláčka)*, Praha-Rychnov nad Kněžnou 1992 (Alena Hájková, Aleš Haman, Blanka Hemelíková, Milada Chlívková, Jaroslav Kolár, Marie Mravcová, Vladimír Novotný, Pavel Pešta, Ladislav Soldán, Eva Strohsová, Marie Uhlířová).
- Le roman tchèque dans le contexte international (Mémoire et tradition dans la prose contemporaine)*, Paris 1992 (Daniela Hodrová).
- Die Romane von dem Ritter mit dem Löwen*, Amsterdam-Atlanta 1994 (Jaroslav Kolár).
- Romantic Continuities*, Essen 1992 (Martin Procházka).
- Russian Literature (roč. XXXIII jako zvláštní sb. studií k 65. narozeninám Mojmiru Grygara)*, Amsterdam 1993 (Zdeněk Pešat).
- Savoir Mourir*, Paris 1993 (Vladimír Macura).

- Sborník Kruhu přátel českého jazyka (Přednášky z roku 1990-1991)*, Praha 1993 (Daniela Hodrová).
- Sborník prací FF Masarykovy Univerzity*, Brno 1991 (Ladislav Soldán).
- Sborník prací FF Ostravské univerzity (Literární věda)*, Ostrava 1993 (Miroslav Zelinský).
- Sborník prací FF Slezské univerzity v Opavě*, Opava 1991 (Blahoslav Dokoupil, Pavel Pešta, Marie Uhlířová).
- Shakespeare Jahrbuch*, Weimar 1990 (Martin Procházka).
- Slovo v úzkosti a naději (Sb. k 70. výročí narození Antonína Kratochvíla)*, Brno 1994 (Jiří Opelík, Ladislav Soldán).
- Słowiańska metryka porównawcza*, sv. 4, Wrocław 1992; sv. 5, Warszawa 1993 (Miroslav Červenka s Květou Sgallovou).
- Small is Beautiful*, Glasgow 1991 (Eva Šormová).
- E studas Univers Universitarios de Língua e literatura*, Rio de Janeiro 1993 (Pavla Lidmilová).
- Studie o české literatuře na přelomu století*, Praha 1991 (Zdeněk Pešat, Eva Štědroňová).
- Studie o Janu Mukařovském (Sb. statí ke 100. výročí narození)*, Praha 1991 (Marie Kubínová).
- Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern*, Köln-Wien 1991; sv. 3, Köln-Weimar-Wien 1993 (Jaroslav Kolár).
- Tabuizovaná literatura posledních dvaceti let*, Praha 1990 (Jiří Brabec, Jiří Holý, Aleš Zach).
- Topičův dům (Nakladatelské příběhy 1883-1949)*, Praha 1993 (Eva Šormová, Aleš Zach).
- Translation, History and Culture*, London 1990 (Vladimír Macura).
- Umění a civilizace jako divadlo světa*, Praha 1993 (Věra Brožová).
- Václav Černý (Sb. z konference 1993)*, Praha 1994 (Aleš Haman, Jaroslav Kolár).
- Zborník prednášok z vedeckej konferencie o živote a diele Karla Čapka*, Trenčín 1990 (Pavel Janoušek).

AUTORSKÉ PODÍLY V PUBLIKACÍCH PŘIPRAVENÝCH K TISKU

- Prager Schule (Kontinuität und Wandel)*, Leipzig (Miroslav Červenka, Jiří Holý, Milan Jankovič, Petr Kaiser, Marie Kubínová, Mojmír Otruba).
- Słowiańska metryka porównawcza*, sv. 6, Warszawa (Miroslav Červenka s Květou Sgallovou).

EDICE, PŘEDMLUVY A DOSLOVY

VĚRA BROŽOVÁ:

Zikmund Winter (1846-1912), Rakovník 1991.

MIROSLAV ČERVENKA:

Zbigniew Herbert: Poslání pana Cogito, Praha 1991.

Jindřich Chaloupecký: Obhajoba umění, Praha 1991 (s Vladimírem Karfíkem).

Bohumil Hrabal: Básnění, Praha 1992.

Roman Jakobson: Poetická funkce, Praha 1995.

BLAHOŠLAV DOKOUPIL:

Jaromír John: Moudrý Engelbert (Láskyplný román), Praha 1990.

Vladimír Neff: Královský vozataj, Praha 1990.

Tak hustě sněží čas (antologie historické prózy), Praha 1990.

GABRIELA DUPAČOVÁ - ALEŠ ZACH:

Topičův dům (Nakladatelské příběhy 1883-1949), Praha 1993.

Jiří Karásek ze Lvovic: Vzpomínky, Praha 1994.

Jiří Karásek ze Lvovic: Básně z konce století (Zazděná okna, Sodoma, Kniha aristokratická, Sexus necans), Praha 1995.

ALEŠ HAMAN:

Ludvík Aškenazy: Světla zastaveného času, Praha 1992.

DANIELA HODROVÁ:

Vladislav Vančura: Markéta Lazarová, Paris 1993.

PETR HOLMAN:

František Xaver Šalda - Otokaru Březinovi, Petrovice 1991.

Emilie Lakomá: Úlomky hovorů Otokara Březiny, Brno 1992.

JIŘÍ HOLÝ:

František Langer: Byli a bylo, Praha 1992.

Marginálie (1988-1990), Praha 1992 (s Františkem Proškem).

Čítanka české a slovenské literatury (Pro 3. ročník středních škol), Praha 1992 (s Vladimírem Forstem a Emilem Lukešem).

Karel Čapek: Dramata, Praha 1994 (ed. Emanuel Macek).

ZDENĚK HRBATA:

Francouzské pohádky, Praha 1990.

J. P. Sartre: Zeď, Praha 1992.

MILAN JANKOVIČ:

Hrabaliana (Sb. prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala), Praha 1990 (s Josefem Zumrem).

Jan Mukařovský: Příklad poezie (K otázce trvalé platnosti Máchova díla), Praha 1991 (s Jaroslavou Janáčkovou).

Bohumil Hrabal: Městečko, kde se zastavil čas, Něžný barbar, Příliš hlučná samota, Praha 1992 (s Jiřinou Zumrovou).

Bohumil Hrabal: *Městečko, kde se zastavil čas*, Praha 1992.

Bohumil Hrabal: *Hlučná samota*, Praha 1994.

ALICE JEDLIČKOVÁ – JARMILA VÍŠKOVÁ:

Jiří Weil: *Dřevěná lžice*, Praha 1992.

JAROSLAV KOLÁR:

Historia o životu doktora Jana Fausta, Praha 1991.

Karel Dvořák: *Mezi folklórem a literaturou*, Praha 1994 (ed. Ludmila Sochorová).

LENKA KUSÁKOVÁ:

Jan Kollár: *Nedělní, sváteční a příležitostné kázně a řeči*, Praha 1995.

PAVLA LIDMILOVÁ:

Fernando Pessoa: *Kniha neklidu*, Praha 1992.

VLADIMÍR MACURA:

Daniela Hodrová: *Podobojí*, Ústí nad Labem 1991.

JAROSLAV MED:

Viktor Dyk: *Promenáda Diogenova*, Praha 1990.

Jakub Deml: *Sen jeden svítí*, Praha 1991 (ed. Jindřich Chalupecký a Milada Chlábčová).

Jan Zahradníček: *Pozdravení slunci*, Brno 1991.

Jan Zahradníček: *Žiznivě léto*, Brno 1991.

Jiří Karásek ze Lvovic: *Gotická duše a jiné prózy*, Praha 1991.

Bohuslav Reynek: *Vlídne vidiny*, Praha 1992 (ed. Milada Chlábčová a Jaromír Zelenka).

Jan Kameník: *Zápisky v noci*, Praha 1993.

VLADIMÍR NOVOTNÝ:

Vladimír Nabokov: *Lužinova obrana, Pozvání na popravu*, Praha 1990.

Bohumil Hrabal: *Něžný barbar (Pedagogické texty)*, Praha 1990.

Miroslav Topinka: *Kryší hnízdo*, Praha 1991.

Bohumil Hrabal: *Městečko, kde se zastavil čas*, Praha 1991.

Bohumila Grögerová – Josef Híršal: *Trojcestí*, Praha 1991.

A. C. Nor: *Život nebyl sen (Záznam o životě českého spisovatele) 1, 2*, Brno 1994.

Variam Šalamov: *Kolymské povídky*, Praha 1995.

JÍŘÍ OPELÍK:

Oldřich Mikulášek: *A trubky zlatý prach*, Brno 1990 (ed. Zdeněk Drahoš).

Karel Čapek: *Listy z let budoucích, Bajky z let budoucích*, Praha 1990.

Jan Skácel: *A znovu láska*, Brno 1991.

Milan Kundera: *Směšné lásky*, Brno 1991.

Karel Scheinpflug: *Můj švagr Karel Čapek*, Hradec Králové 1991.

Karel Čapek ve fotografii, Praha 1991.

Jan Skácel: *Třináctý černý kůň*, Brno 1993.

MOJMÍR OTRUBA:

Karel Čapek: *Drobné prózy (Spisy X)*, Praha 1992.

ZDENĚK PEŠAT:

Karel Čapek: *Povídky z jedné a druhé kapsy*, Praha 1993 (ed. Jana Papcunová).

The Czech Avantgardists, Rockville 1995 (ed. Alfred French)

PAVEL PEŠTA:

Za svobodu a samostatnost, Brno 1992.

TEREZIE POKORNÁ – JIŘÍ HOLÝ:

Jan Grossman: Analýzy, Praha 1991.

MARTIN PROCHÁZKA:

Comenius and the Significance of Learning Languages and Literatures, Praha 1992.

LADISLAV SOLDÁN:

Oleg Sus: Geneze sémantiky hudby a básnictví v moderní české estetice, Brno 1992 (s Dušanem Jeřábkem).

BLANKA SVADBOVÁ:

Korespondence Z. Nejedlého s historiky, Praha 1992.

Čítanka literatury 19. a začátku 20. století, Praha 1993 (s Vladimírem Forstem, Alešem Hamanem, Vladimírem Novotným, Bohumilem Svozilem a Milanem Tvrdíkem).

BOHUMIL SVOZIL:

Ota Pavel: Zlatí úhoři, Praha 1991.

Arne Novák: Dějiny českého písemnictví, Praha 1994.

EDICE ODEVZDANÉ K TISKU

ZDENĚK PEŠAT – EVA PETROVÁ:

Skupina 42 (antologie textů), Praha.

BIBLIOGRAFICKÉ PŘÍRUČKY

Česká literární věda 1969 (Bohemistika), Praha 1990 (sest. Boris Mědílek a Věra Vladyková).

Česká literární věda 1982 (Neslovanské literatury), Praha 1990 (sest. František Knopp).

Česká literární věda 1974-75 (Slavistika), Praha 1990 (sest. Alena Vachoušková a Helena Sofrová).

Česká literární věda 1979 (Bohemistika), Praha 1991 (sest. Boris Mědílek a Věra Vladyková).

Česká literární věda 1980 (Bohemistika), Praha 1992 (sest. Boris Mědílek a Věra Vladyková).

Česká nezávislá literatura v ohlasech (Výběrová bibliografie knih a článků od roku 1990), Praha 1994 (usp. František Knopp, Jiří Mika a Jan Wiendl).

BIBLIOGRAFICKÉ PŘÍRUČKY ODEVZDANÉ K TISKU

FRANTIŠEK KNOPP:

Česká literatura v exilu 1948-1989 (Bibliografie), Praha.

LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ V ÚSTÍ NAD LABEM

DOBRAVA MOLĐANOVÁ

Na Pedagogické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně neexistuje samostatná katedra české literatury, katedra bohemistiky je zde koncipována jako lingvoliterární pracoviště. V tomto pojetí zde katedra působí od roku 1963, kdy se bohemistika oddělila od filologické katedry. Tradičně zde byla silnější jazykověda (profesor dr. Jiří Novotný, DrSc. – syntax; docent dr. Josef Beneš, CSc., docent dr. Ludvík Kuba – onomastika; docentka dr. Marie Racková, CSc. – starší jazyk a dialektologie; docentka dr. Zoe Hauptová, CSc. – staroslověnština). O této situaci svědčí osm svazků sborníků katedry, tehdy ještě samostatné Pedagogické fakulty, vydaných v letech 1966-1990, kde literárněvědné práce tvoří menší část. Z výraznějších osobností, které se zde zabývaly literaturou, je třeba připomenout Ladislava Kubíka a Vladimíra Mayera z prvních let působení katedry a Květu Hanzíkovou z let sedmdesátých.

Od poloviny osmdesátých let se zdá, že se i na literárněvědném poli začíná blýskat na lepší časy: soustavnější zájem zejména literatury 19. století a literatury regionu severních Čech věnuje docent dr. Josef Peřina, CSc., který v současné době dokončil studii o literárních kontaktech česko-německých; literaturě pro děti a mládež a světové literatury jsou věnovány práce PhDr. Antonie Kreislové. Katedra v této době spolupracuje s řadou externistů. Po roce 1990 byla literárněvědná bohemistika posílena řadou interních pracovníků, kteří se specializují na určité disciplíny: moderní literaturu zde přednáší profesorka dr. Dobrava Moldanová, CSc., která do Ústí nad Labem přichází z Ústavu pro českou literaturu ČSAV, objevují se zde mladí talentovaní pracovníci, kteří se specializují na starší českou literaturu (PaedDr. Václav Miller), teorii literatury, poezii a literární kritiku (PaedDr. Ivo Harák), literaturu pro děti a mládež a literaturu 19. století (PaedDr. Ivona Březinová) a na teorii literatury (PaedDr. Anna Zelenková), současnou literaturu (Mgr. Milena Vojtková), literaturu první poloviny 20. století (Karin Allermannová). Katedra má odborné kontakty s katedrou polonistiky na Vysoké škole pedagogické v Čenstochové (ze společné konference vydala sborník *Česko-polské rozhovory*). V roce 1994 uspořádala konferenci Cesty a cestování v jazyce a literaturě (sborník je v tisku) a na rok 1996 připravuje další konferenci na téma Žena – jazyk – literatura.

LITERÁRNĚVĚDNÉ PUBLIKACE A SKRIPTA
VYDANÉ NA KATEDŘE BOHEMISTIKY

ANTONIE KREISLOVÁ:

Úvod do studia literatury pro děti a mládež, 1983.

Kapitoly ze světové literatury, 1987.

Kapitoly ze světové literatury II, 1991.

VÁCLAV MILLER:

Výběr textů ze starší české literatury, 1991.

DOBRAVA MOLDANOVÁ:

Česká literatura v období modernismu, 1992.

Studie o próze na přelomu století, 1993.

JOSEF PEŘINA:

Literární slovník severních Čech, 1990.

VLADIMÍR TICHÝ:

Přehledné dějiny slovenské literatury, 1988.

Sborník katedry bohemistiky vycházel v letech 1966, 1967 (Ladislav Kubík: Česká korespondence Václava Hanky s hrabětem Lvem Thunem 1830-35; Vladimír Mayer: Příspěvek ke korespondenci K. Kuzmányho Lvu Thunovi), 1974 (Květa Hanzíková: Postavení motivů Viktorky ve struktuře Babičky B. Němcové), 1979 (Josef Peřina: Jan Neruda a Podřípsko), 1980 (Josef Peřina: Poznámka ke zkoumání vlasteneckých a demokratických tendencí v Kosmově a Dalimilově kronice), 1984 (Josef Peřina: Příspěvek k jednomu z východisek obrozené literatury – Umělecký obraz lidu jako aktivní ideologický prvek v české literatuře konce 18. století; Jitka Vopravilová: Poznámky k některým tendencím vývoje literatury v poválečném období), 1990 (Josef Peřina: Básnické počátky Josefa Krasoslava Chmelenského; Jitka Vopravilová: Jiří Weil – Život s hvězdou a L. Fuks – Pan Theodor Mundstock; Vladimír Tichý: Motiv a význam; Ivona Březinová: Poznámky k začlenění prvků vědecké fantastiky do poezie).

sb. *Česko-polské rozhovory*, 1993 (zde literárněvědné příspěvky – Ivo Harák: Nacionalismus veršů Bezručových, Antonie Kreislová: K nejnovějším překladům z polštiny, Dobrava Moldanová: Zamyšlení nad Máchalovými Slovanskými literaturami, Josef Peřina: K problematice ohlasů polského povstání v tvorbě K. H. Máchy z let 1830-1832, Jitka Vopravilová: Antropomorfizace v prózách L. Vaculíka a A. Zaniwského).

Katedra vydává několikrát do roka *Zpravodaj katedry bohemistiky* (red. Václav Miller a Ivana Kolářová).

Katedra spolupracuje se Severočeským rozhlasem, se severočeskými periodiky. Působí zde i pobočka Literárněvědné společnosti, kterou vede doc. dr. Josef Peřina, CSc.

Studenti katedry vydávají od roku 1995 časopis OKRUH věnovaný zejména původní tvorbě. Podílejí se na něm i mladí pedagogové, absolventi katedry a další mladí autoři.

EDICE K
Řídí Jan Lehár
Svazek 1

SVĚTOVÁ LITERÁRNĚVĚDNÁ BOHEMISTIKA

I

HISTORIE A SOUČASNÝ STAV

Materiály z 1. kongresu světové literárněvědné bohemistiky
(Praha 28.–30. června 1995)

Sborník byl vydán za finanční podpory
Grantové agentury České republiky
(číslo grantového projektu: 405/95/0659)

Odpovědný redaktor Luboš Merhaut
Vydal Ústav pro českou literaturu
Akademie věd České republiky
nám. Republiky 1/1078
P.O.BOX 14, 110 15
Praha 1996

Vytiskl Alfaprint, spol. s r. o., Praha
Vydání první
12/16
Stran 388
Náklad 300 výtisků

ISBN 80-85778-15-7 (1. svazek)
ISBN 80-85778-14-9 (soubor)

Souhrnný rejstřík obsahuje svazek II

1. KONGRES SVĚTOVÉ LITERÁRNĚVĚDNÉ BOHEMISTIKY, který se uskutečnil v Praze ve dnech 28.-30. června 1995, byl pokusem připomenout společný badatelský horizont. **Proč bohemistiky?** Protože jsme nepochybovali o tom, že bohemistika je oborem dostatečně svébytným a vyhraněným, aby nepotřebovala ono obecné slovanské zastřešení, které se v novější době stává nejednou zavádějícím anachronismem.

Proč literárněvědné? Protože jsme si byli vědomi, že problémy lingvistů a historiků jsou přece jen jiné a příliš by drobily naši debatu. **Proč světové?** Protože pocítujeme rozparcelování oboru do rozmanitých enkláv za nadále neudržitelné, jde nám o to vidět bohemistickou literární vědu jako jeden celek skutečně ve světovém měřítku.

Proč kongres? Protože jsme chtěli více než konferenci k jednomu úzkému tématu, přáli jsme si přilákat do Prahy na společné jednání každého, kdo se odborně českou literaturou zabývá, bez ohledu na to, kterým obdobím, kterými autory, bez ohledu na to, zajímá-li ho více studium tradice českého literárněvědného strukturalismu, nebo analýza konkrétního díla. **A proč první?** To samozřejmě vyplynulo ze situace. Setkání takového typu se dosud neuskutečnilo a ani uskutečnit nemohlo – v tomto smyslu zakládá tradici. Předpokládá své pokračování. Protože šlo o první setkání, byl hlavním tématem stav oboru, vzájemná konfrontace pohledu na českou literaturu a na perspektivy její odborné reflexe. Dnes můžeme říci, že kongres zdárně skončil. Plyne-li z něho nějaké poučení, pak právě to, které vedlo k uspořádání tak velké mezinárodní odborné akce. Nejsme sami – ani my u pramene, ani naši kolegové ze zahraničí: problémy české literatury jsou našimi společnými problémy

lémy

Vladimír Macura

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR

svazek 1